

ULUDAĞ UNİVERSİTY  
FACULTY OF SCİENCE AND LETTERS

MAIN SCIENCE BRANCH:  
TURKISH LANGUAGE AND LİTERATURE

Topic of thesis: The list of characters in Kemal Tahir's Novels

Name: Aklan Yılmaz  
( Master thesis)

**ABSTRACT**

Kemal Tahir is a realistic novelist. He tries to connect with all parts of the public. He is careful at choosing place and time. He chooses the characters who have good and bad sides of beauty and ugliness.

İt is possible that the novels of writer are divided into two parts that it is town, country, prison novels and historical novels. The heroes in novels of country and town are ordinary people. The writer criticises the landowner of country in this novel. Because the landowners become rich illegally. The landowners use bandits for their advantage in "Eşkıya".

The emotions of being homesick and getting revenge become a guide to the life of people in some of the country and town novels.

There are always quarrells between the rich of the country because of getting revenge.

Kemal Tahir mentions the ideas of education. He emphasis on the problems in establishing of "Köy Enstitü".

The prison novels are important for all arts of writer among other arts. Since Kemal Tahir had been in prison for twelve years in Çankırı, Çorum and Malatya. The people who were sentenced because of different crimes. Some of them are sentenced for honour. Some of them are sentenced for cheating and stealing.

Kemal Tahir's novels have connection between past and present. The history begins in 1300 and continues until 1950 in his novels. The establishing of Ottomon State is being told in the book called "Devlet Ana", I. World War, Çanakkale War, Sakarya War and II. World War compose the main subject of Kemal Tahir's novels.

We'd beter understand Kemal Tahir's novel, when we think them as a whole. The writer tells the way of deficient and negative of society. His aim is that he makes us notice the right things not find deficient and negative things.

Advisor: Assistant Professor Doctor Mustafa Üstünova

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ  
FEN EDEBİYAT FAKULTESİ  
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Tez Konusu: Kemal Tahir'in Romanlarında Şahıslar Kadrosu

Aklan Yılmaz  
( Yüksek Lisans Tezi)

## ÖZET

K. Tahir realist bir romancıdır. Toplumun her kesimiyle iletişim kurmuştur. Yer ve zaman seçiminde dikkatlidir. Roman kişilerini iyi ya da kötü, güzel ya da çirkin yönleriyle ele alır.

Yazarın romanlarını köy, kasaba, mahpushane romanları ve tarihi romanlar diye ikiye ayırmak mümkündür. Köy ve kasaba romanlarında kahramanlar sıradan insanlardır. Yazar bu romanda köy ağalarını eleştirmektedir. Çünkü ağalar haksız yollardan zengin olmuşlardır. Eşkiya romanında ağalar eşkıyaları çıkarları için kullanır.

Bazı köy ve kasaba romanlarında gurbet ve öç alma duygusu halkın yaşamına yön verebilmektedir. Köyün zenginleri arasında öç alma duygusundan dolayı sürekli sürtüşmeler olur.

K. Tahir eğitimle ilgili görüşlerini de belirtir. Köy Enstitülerinin kuruluş amaçlarına aykırı olduğunu vurgular.

Mahpushane romanları yazarın bütün eserleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü Kemal Tahir'in 12 yılı Malatya, Çankırı ve Çorum cezaevlerinde geçer. Değişik suçlardan mahkum olmuş şahıslara romanlarda yer verilir. Kimisi namus davasından yatmaktadır. Kimisi ise dolandırıcılık ve hırsızlık gibi suçlardan mahkum edilmiştir.

Kemal Tahir'in tarihi romanları geçmişi günümüze yaklaştıran değerli eserlerdir. Onun eserlerinde tarih 1300 yılından başlar ve 1950 yılına kadar devam eder. Osmanlı Devleti'nin kuruluş yılları "Devlet Ana" ile anlatılır. I. Dünya Savaşı, Çanakkale Savaşı, Sakarya Savaşı, II. Dünya Savaşı, Kemal Tahir'in tarihi romanlarında genel temayı oluşturur.

Kemal Tahir'in romanları, bir bütün olarak değerlendirildiğinde daha iyi anlaşılmaktadır. Yazar toplumu olumsuz ve eksik yönleriyle dile getirir. Onun amacı eksik ve yanlış bulmak değil doğruları fark ettirmektir.

Danışman: Yard Doç Dr Mustafa Üstünova

Sayfa Sayısı: 364

**T.C.**  
**ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**KEMAL TAHİR'İN**  
**ROMANLARINDA ŞAHISLAR KADROSU**

**(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

**ALKAN YILMAZ**  
**BURSA - 2005**

T.C.  
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KEMAL TAHİR'İN  
ROMANLARINDA ŞAHISLAR KADROSU

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Danışman  
Yard. Doç. Dr. Mustafa ÜSTÜNOVA

Alkan YILMAZ  
BURSA - 2005

TC.  
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

..... ait .....  
..... adlı çalışma, jürimiz tarafından  
..... Anabilim / Anasanat Dalı,  
..... Bilim Dalında Yüksek Lisans/  
Doktora/ Sanatta Yeterlik tezi olarak kabul edilmiştir.

**İMZA**

Başkan .....  
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

-

**İMZA**

Üye (Danışman)..... Üye.....  
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı Akademik Ünvanı, Adı  
Soyadı

**İMZA**

Üye..... Üye.....  
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı Akademik Ünvanı, Adı  
Soyadı

## İÇİNDEKİLER

|   |          |
|---|----------|
| ÖNSÖZ .....                                       | XVII     |
| KISALTMALAR.....                                  | XVIII    |
| <b>GİRİŞ.....</b>                                 | <b>1</b> |
| <b>1. ESİR ŞEHRİN İNSANLARI .....</b>             | <b>5</b> |
| <b>1. 1. ROMANIN ÖZETİ .....</b>                  | <b>6</b> |
| 1.2. ROMANIN ŞAHİS KADROSUNA TOPLU BİR BAKIŞ..... | 9        |
| 1. 3. ROMANIN ŞAHİSLARI.....                      | 10       |
| 1. 3. 1. KAMİL BEY .....                          | 10       |
| 1. 3. 2. FUAT BEY.....                            | 13       |
| 1. 3. 3. AYŞE.....                                | 13       |
| 1. 3. 4. RAMİZ EFENDİ.....                        | 14       |
| 1. 3. 5. MEHMET ALİ .....                         | 14       |
| 1. 3. 6. NEDİME HANIM .....                       | 15       |
| 1. 3. 7. SUAT BEY .....                           | 15       |
| 1. 3. 8. 116 AHMET .....                          | 16       |
| 1. 3. 9. İHSAN BEY.....                           | 16       |
| 1. 3. 10. İZMİRLİ NİYAZİ EFENDİ.....              | 17       |
| 1. 3. 11. YAKUP CEMİL .....                       | 17       |
| 1. 3. 12. NURİ USTA .....                         | 18       |
| 1. 3. 13. FATMA HANIM.....                        | 18       |
| 1. 3. 14. NERMİN HANIM .....                      | 19       |
| 1. 3. 15. NERMİN HANIMIN HALASI .....             | 19       |
| 1. 3. 16. ENİŞTE İBRAHİM BEY .....                | 20       |
| 1. 3. 17. SABRİYE.....                            | 20       |
| 1. 3. 18. YÜZBAŞI.....                            | 20       |
| 1. 3. 19. BİNBAŞI BURHANETTİN BEY .....           | 21       |
| 1. 3. 20. ABDÜLVAHAP ÇAVUŞ .....                  | 21       |
| 1. 3. 21. MÖSYÖ ROZALTI .....                     | 21       |
| 1. 3. 22. FRANSIZ ŞİRKETİ DİREKTÖRÜ .....         | 22       |

|                              |    |
|------------------------------|----|
| 1. 3. 23. ABDULLAH AĞA ..... | 22 |
|------------------------------|----|

## **2. ESİR ŞEHRİN MAHPUSU..... 23**

### **2.1.ROMANIN ÖZETİ..... 23**

|   |    |
|---|----|
| 2. 2. ROMANIN ŞAHİS KADROSUNA TOPLU BİR BAKIŞ ..... | 26 |
| 2. 3. ROMANIN ŞAHİSLARI.....                        | 27 |
| 2. 3. 1. KAMİL BEY .....                            | 27 |
| 2. 3. 2. BİNBAŞI ARİF BEY .....                     | 29 |
| 2. 3. 3. NUH BEY.....                               | 29 |
| 2. 3. 4. BİNBAŞI RAHMİ BEY.....                     | 30 |
| 2. 3. 5. FATMA HANIM .....                          | 30 |
| 2. 3. 6. ŞÜKRÜ BEY.....                             | 30 |
| 2. 3. 7. ZEYNEP.....                                | 31 |
| 2. 3. 8. SEFER.....                                 | 31 |
| 2. 3. 9. MURAT.....                                 | 31 |
| 2. 3. 10. NERMİN.....                               | 31 |
| 2. 3. 11. SABRİYE.....                              | 32 |
| 2. 3. 12. HALA HANIM.....                           | 32 |
| 2. 3. 13. SAKANIN NACİ .....                        | 32 |
| 2. 3. 14. OSMAN AĞA.....                            | 33 |
| 2. 3. 15. KESİK SÜLEYMAN AĞA.....                   | 33 |
| 2. 3. 16. ZARZAR.....                               | 33 |
| 2. 3. 17. LAZ ALİ .....                             | 33 |
| 2. 3. 18. PANDELİ.....                              | 34 |
| 2. 3. 19. TANAS AĞA.....                            | 34 |
| 2. 3. 20. SERİNGEL .....                            | 34 |
| 2. 3. 21. TOYCU MAHMUT .....                        | 34 |
| 2. 3. 22. VAHAP ONBAŞI.....                         | 34 |
| 2. 3. 23. KÖMÜRCÜ İBRAHİM EFENDİ .....              | 35 |
| 2. 3. 24. CÜCE HİDİR.....                           | 35 |
| 2. 3. 25. AMCABEY.....                              | 35 |
| 2. 3. 26. FAYRAP ÖMER.....                          | 35 |
| 2. 3. 27. MORTOCU ZEKERİYA HOCA .....               | 35 |
| 2. 3. 28. KÖPRÜCÜ İBRAHİM .....                     | 36 |
| 2. 3. 29. DR. LÜTFÜ .....                           | 36 |
| 2. 3. 30. MEHMET HOCA.....                          | 36 |
| 2. 3. 31. MAHPUSHANE MÜDÜRÜ .....                   | 37 |
| 2. 3. 32. TERLİKÇİ FALÇATA SEYFİ .....              | 37 |
| 2. 3. 33. MEHDİ BEY .....                           | 37 |
| 2. 3. 34. VEZNEDAR SİTKİ EFENDİ .....               | 37 |

## **3. YOL AYRIMI..... 38**

### **3.1. ROMANIN ÖZETİ..... 38**

|   |    |
|---|----|
| 3. 2. ROMANIN ŞAHİS KADROSUNA TOPLU BİR BAKIŞ ..... | 41 |
| 3. 3. ROMANIN ŞAHİSLARI.....                        | 43 |
| 3. 3. 1. MURAT BEY .....                            | 43 |
| 3. 3. 2. SELİM NURİ.....                            | 44 |
| 3. 3. 3. KADİR .....                                | 45 |
| 3. 3. 4. KIRKBİRİN RÜSTEMŞAH .....                  | 46 |
| 3. 3. 5. AYŞE.....                                  | 46 |
| 3. 3. 6. KAMİL BEY .....                            | 46 |
| 3. 3. 7. RAMİZ BEY.....                             | 47 |
| 3. 3. 8. AVUKAT CELADET BEY .....                   | 48 |
| 3. 3. 9. PROFESÖR AHMET AĞAOĞLU .....               | 48 |
| 3. 3. 10. ŞÜKRAN HANIM.....                         | 49 |
| 3. 3. 11. YUNUS NADİ .....                          | 49 |
| 3. 3. 12. ASİM BEY.....                             | 50 |
| 3. 3. 13. DOKTOR MÜNİR BEY .....                    | 50 |
| 3. 3. 14. NERMİN.....                               | 50 |
| 3. 3. 15. NAZMİ CİHANGİR.....                       | 51 |
| 3. 3. 16. TANGO ÖMER .....                          | 51 |
| 3. 3. 17. NUH BEY.....                              | 51 |
| 3. 3. 18. HADEME HİDİR ONBAŞI .....                 | 51 |
| 3. 3. 19. MATBAACI BEHRAM EFENDİ .....              | 52 |
| 3. 3. 20. HACI HALİM EFENDİ .....                   | 52 |
| 3. 3. 21. MATMAZEL BERTA .....                      | 52 |
| 3. 3. 22. DR LÜTFÜ BEY .....                        | 53 |
| 3. 3. 23. DADAL EFENDİ.....                         | 53 |

## **4. HÜR SEHRİN İNSANLARI I .....** 54

|   |           |
|---|-----------|
| <b>4. 1. ROMANIN ÖZETİ.....</b>                     | <b>54</b> |
| 4. 2. ROMANIN ŞAHİS KADROSUNA TOPLU BİR BAKIŞ ..... | 56        |
| 4. 3. ROMANIN ŞAHİSLARI.....                        | 57        |
| 4. 3. 1. MURAT.....                                 | 57        |
| 4. 3. 2. ERTUĞRUL HİKMET .....                      | 59        |
| 4. 3. 3. NURİ DAYI .....                            | 60        |
| 4. 3. 4. ŞAİR İBRAHİM RIZA .....                    | 60        |
| 4. 3. 5. MÜZEYYEN HANIM.....                        | 60        |
| 4. 3. 6. GARSON İHSAN.....                          | 61        |
| 4. 3. 7. OCAKÇI HACI .....                          | 61        |
| 4. 3. 8. NECİP.....                                 | 61        |
| 4. 3. 9. SİVASLI HÜSEYİN AĞA .....                  | 61        |
| 4. 3. 10. PEHLİVAN ŞAHAP .....                      | 62        |
| 4. 3. 11. KÜÇÜK ALİ .....                           | 62        |
| 4. 3. 12. HAYRET BEY .....                          | 62        |
| 4. 3. 13. CELİL BEY.....                            | 63        |
| 4. 3. 14. HAMDİ BEY .....                           | 63        |



|                                  |    |
|----------------------------------|----|
| 4. 3. 15. HACI İSA EFENDİ .....  | 64 |
| 4. 3. 16. ŞEMSETTİN EFENDİ ..... | 64 |
| 4. 3. 17. MEZARCI KADRİ .....    | 64 |
| 4. 3. 18. FATMA HANIM.....       | 64 |
| 4. 3. 19. ADALET HANIM.....      | 65 |
| 4. 3. 20. MÖSYÖ SAMOİL.....      | 65 |
| 4. 3. 21. RECİNA .....           | 65 |
| 4. 3. 22. SAFO .....             | 65 |
| 4. 3. 23. YORDANİDİS.....        | 66 |
| 4. 3. 24. ŞARLOT .....           | 66 |

## **5. HÜR ŞEHRİN İNSANLAR II .....** 67

### **5. 1. ROMANIN ÖZETİ.....** 67

|   |    |
|---|----|
| 5. 2. ROMANIN ŞAHİS KADROSUNA TOPLU BİR BAKIŞ ..... | 70 |
| 5. 3. ROMANIN ŞAHİSLARI.....                        | 71 |
| 5. 3. 1. MURAT.....                                 | 71 |
| 5. 3. 2. ERTUĞRUL HİKMET .....                      | 73 |
| 5. 3. 3. İBRAHİM RIZA .....                         | 74 |
| 5. 3. 4. MUHARRİR KADRİ BEY.....                    | 74 |
| 5. 3. 5. AYŞE .....                                 | 75 |
| 5. 3. 6. FATMA .....                                | 75 |
| 5. 3. 7. CELİL BEY.....                             | 75 |
| 5. 3. 8. REFİK BEY.....                             | 76 |
| 5. 3. 9. YORDANİDİS.....                            | 76 |
| 5. 3. 10. MADAM KARAZOF.....                        | 76 |
| 5. 3. 11. ŞAZİMENT .....                            | 77 |
| 5. 3. 12. ALİYE HANIM.....                          | 77 |
| 5. 3. 13. ADALET HANIM.....                         | 77 |
| 5. 3. 14. ALEKSİ PETRO KARAZOF .....                | 77 |
| 5. 3. 15. SAFO .....                                | 78 |
| 5. 3. 16. TAMARA.....                               | 78 |
| 5. 3. 17. RECİNA .....                              | 78 |
| 5. 3. 18. ŞARLOT.....                               | 79 |
| 5. 3. 19. EMİNE PERİHAN.....                        | 79 |
| 5. 3. 20. ARAP KARISI .....                         | 79 |
| 5. 3. 21. KEL ENVER .....                           | 79 |
| 5. 3. 22. ARAP HULUSİ .....                         | 80 |
| 5. 3. 23. TUFAN BEY .....                           | 80 |
| 5. 3. 24. HACI HÜSAMETTİN .....                     | 80 |
| 5. 3. 25. SAMOİL EFENDİ .....                       | 80 |

## **6. BİR MÜLKİYET KALESİ.....** 81

## **6. 1. ROMANIN ÖZETİ ..... 82**

|   |    |
|---|----|
| 6. 2. ROMANIN ŞAHİS KADROSUNA TOPLU BİR BAKIŞ ..... | 85 |
| 6. 3. ROMANIN ŞAHİSLARI.....                        | 86 |
| 6. 3. 1. MAHİR EFENDİ .....                         | 86 |
| 6. 3. 2. HASAN KAHRAMAN.....                        | 89 |
| 6. 3. 3. RIZA USTA .....                            | 89 |
| 6. 3. 4. KANTARCI.....                              | 89 |
| 6. 3. 5. DURMUŞ EFENDİ.....                         | 89 |
| 6. 3. 6. CANSEZA.....                               | 90 |
| 6. 3. 7. SÜLEYMAN EFENDİ.....                       | 90 |
| 6. 3. 8. HAYRİYE HANIM.....                         | 90 |
| 6. 3. 9. HÜSEYİN ONBAŞI.....                        | 91 |
| 6. 3. 10. MURAT.....                                | 91 |
| 6. 3. 11. KATİP SELİM .....                         | 91 |
| 6. 3. 12. ADİL USTA .....                           | 91 |
| 6. 3. 13. NAILİ .....                               | 92 |
| 6. 3. 14. ZİGOTLA BEY .....                         | 92 |
| 6. 3. 15. SERVET .....                              | 92 |
| 6. 3. 16. NEŞET BEY .....                           | 92 |
| 6. 3. 17. MEHDİ.....                                | 93 |
| 6. 3. 18. SELAMİ NİŞANTAŞI .....                    | 93 |
| 6. 3. 19. ÇİNELİ YUSUF .....                        | 93 |
| 6. 3. 20. MEBRURE.....                              | 94 |
| 6. 3. 21. HACI NİZAMETTİN .....                     | 94 |
| 6. 3. 22. KAZIM.....                                | 94 |

## **7. DEVLET ANA I ..... 95**

### **7. 1. ROMANIN ÖZETİ..... 96**

|   |     |
|---|-----|
| 7. 2. ROMANIN ŞAHİS KADROSUNA TOPLU BİR BAKIŞ ..... | 98  |
| 7. 3. ROMANIN ŞAHİSLARI.....                        | 100 |
| 7. 3. 1. NOTÜS GLADYÜS.....                         | 100 |
| 7. 3. 2. MAVRO .....                                | 101 |
| 7. 3. 3. LİYA .....                                 | 101 |
| 7. 3. 4. ERTUĞRUL GAZİ.....                         | 101 |
| 7. 3. 5. BACİBEY .....                              | 102 |
| 7. 3. 6. FİLAYTOS .....                             | 103 |
| 7. 3. 7. URANHA.....                                | 103 |
| 7. 3. 8. YUNUS EMRE .....                           | 103 |
| 7. 3. 9. ŞEYH EDEBALİ.....                          | 104 |
| 7. 3. 10. KÜRT ALİ .....                            | 104 |
| 7. 3. 11. DEMİRCAN AĞA.....                         | 104 |
| 7. 3. 12. KEŞİŞ BENİTO.....                         | 105 |
| 7. 3. 13. KAMAGAN DERVİŞ.....                       | 105 |
| 7. 3. 14. KERİM ÇELEBİ.....                         | 105 |

|                                   |     |
|-----------------------------------|-----|
| 7. 3. 14. ORHAN BEY.....          | 106 |
| 7. 3. 15. OSMAN BEY .....         | 106 |
| 7. 3. 16. DÜNDAR ALP.....         | 107 |
| 7. 3. 17. POP MARKOS.....         | 107 |
| 7. 3. 18. NAKİP HASAN EFENDİ..... | 107 |
| 7. 3. 19. ASLIHAN .....           | 108 |
| 7. 3. 20. KAPLAN ÇAVUŞ.....       | 108 |
| 7. 3. 21. AKÇAKOCA .....          | 108 |
| 7. 3. 22. BAL HATUN.....          | 108 |
| 7. 3. 23. DASKALOS DERVİŞ .....   | 109 |
| 7. 3. 24. ÇUDAROĞLU.....          | 109 |
| 7. 3. 25. PERVANE SUBAŞI.....     | 110 |
| 7. 3. 26. HOP HOP KADI .....      | 110 |
| 7. 3. 27. ALIŞAR.....             | 110 |

## **8. DEVLET ANA II..... 111**

### **8. 1. ROMANIN ÖZETİ..... 111**

|  |     |
|--|-----|
| 8. ROMANIN ŞAHİS KADROSUNA TOPLU BİR BAKIŞ ..... | 113 |
| 8. 3. ROMANIN ŞAHİSLARI.....                     | 114 |
| 8. 3. 1. MAVRO .....                             | 114 |
| 8. 3. 2. BACİBEY .....                           | 115 |
| 8. 3. 3. OSMAN BEY .....                         | 115 |
| 8. 3. 4. ORHAN BEY .....                         | 116 |
| 8. 3. 5. PİR ELVAN .....                         | 116 |
| 8. 3. 6. TOROS.....                              | 117 |
| 8. 3. 7. KEL DERVİŞ .....                        | 117 |
| 8. 3. 8. RUMANOS .....                           | 117 |
| 8. 3. 9. ŞEYH EDEBALİ.....                       | 117 |
| 8. 3. 10. DÜNDAR ALP.....                        | 117 |
| 8. 3. 11. KAMAGAN DERVİŞ.....                    | 118 |
| 8. 3. 12. NOTÜS GLADYÜS.....                     | 118 |
| 8. 3. 13. URANHA.....                            | 118 |
| 8. 3. 14. KERİMCAN .....                         | 119 |
| 8. 3. 15. KEŞİŞ BENİTO.....                      | 119 |
| 8. 3. 16. FİLAYTOS .....                         | 119 |
| 8. 3. 17. KAPLAN ÇAVUŞ.....                      | 120 |
| 8. 3. 18. ASLIHAN .....                          | 120 |
| 8. 3. 19. LEVENT YÜZBAŞISI ALİ BEY .....         | 120 |
| 8. 3. 20. LOTÜS .....                            | 120 |
| 8. 3. 21. KÖSE MİHAL .....                       | 121 |
| 8. 3. 22. PERVANE SUBAŞI.....                    | 121 |
| 8. 3. 23. KARABET USTA .....                     | 121 |
| 8. 3. 24. BAYHOCA.....                           | 122 |
| 8. 3. 25. NURETTİN VOYVODA.....                  | 122 |

## **9. YORGUN SAVASCI..... 123**

### **9. 1. ROMANIN ÖZETİ..... 124**

|   |     |
|---|-----|
| 9. 2. ROMANIN ŞAHİS KADROSUNA TOPLU BİR BAKIŞ ..... | 126 |
| 9. 3. ROMANIN ŞAHİSLARI.....                        | 128 |
| 9. 3. 1. YÜZBAŞI CEMİL.....                         | 128 |
| 9. 3. 2. NERİMAN .....                              | 130 |
| 9. 3. 3. DR. RESİT BEY .....                        | 130 |
| 9. 3. 4. HACI BAKKAL .....                          | 131 |
| 9. 3. 5. GÜLNİHAL KALFA .....                       | 131 |
| 9. 3. 6. TEĞMEN FARUK.....                          | 131 |
| 9. 3. 7. PATRİYOT ÖMER.....                         | 132 |
| 9. 3. 8. ARAP MAKSUT .....                          | 132 |
| 9. 3. 9. DOKTOR MÜNİR BEY .....                     | 133 |
| 9. 3. 10. HALİL PAŞA.....                           | 134 |
| 9. 3. 11. TAYYAR .....                              | 135 |
| 9. 3. 12. TEĞMEN RECEP .....                        | 135 |
| 9. 3. 13. KAYYUMCU ABDİ .....                       | 136 |
| 9. 3. 14. HÜSNİYE .....                             | 136 |
| 9. 3. 15. YARBAY NACİ BEY.....                      | 136 |
| 9. 3. 16. TEĞMEN SELİM.....                         | 137 |
| 9. 3. 17. ÇERKEZ ETHEM .....                        | 137 |
| 9. 3. 18. BEKİR SAMİ BEY .....                      | 138 |
| 9. 3. 19. HALİT PAŞA.....                           | 138 |
| 9. 3. 20. YÜZBAŞI RASİM.....                        | 139 |
| 9. 3. 21. MÜFTÜ AHMET HULUSİ .....                  | 139 |
| 9. 3. 22. HANCI .....                               | 139 |
| 9. 3. 23. KÖR ŞABAN.....                            | 140 |
| 9. 3. 24. HOCA NİZAMETTİN EFENDİ .....              | 140 |
| 9. 3. 25. GAVUR EFE .....                           | 140 |
| 9. 3. 26. YÜZBAŞI SELAHATTİN .....                  | 141 |
| 9. 3. 27. ŞEYH ANZAVUR.....                         | 141 |
| 9. 3. 28. BİNBAŞI NURİ.....                         | 141 |
| 9. 3. 29. YARBAY KASAP OSMAN .....                  | 142 |

## **10. KURT KANUNU..... 143**

### **10. 1. ROMANIN ÖZETİ .....**

|   |     |
|---|-----|
| 10. 2. ROMANIN ŞAHİS KADROSUNA TOPLU BİR BAKIŞ..... | 146 |
| 10. 3. ROMANIN ŞAHİSLARI.....                       | 147 |
| 10. 3. 1. KARA KEMAL .....                          | 147 |
| 10. 3. 2. ABDÜLKERİM .....                          | 149 |
| 10. 3. 3. EMİN BEY.....                             | 151 |
| 10. 3. 4. MURAT.....                                | 152 |
| 10. 3. 5. PERİHAN.....                              | 152 |

|                                |     |
|--------------------------------|-----|
| 10. 3. 6. DERVİŞ KAHYA .....   | 153 |
| 10. 3. 7. ŞABAN EFENDİ .....   | 153 |
| 10. 3. 8. HAYRİYE .....        | 153 |
| 10. 3. 9. SEMRA HANIM .....    | 154 |
| 10. 3. 10. GURBET HALA .....   | 154 |
| 10. 3. 11. GİRİTLİ ŞEVKİ ..... | 155 |
| 10. 3. 12. LAZ İSMAİL .....    | 155 |
| 10. 3. 13. SARI EFE .....      | 155 |
| 10. 3. 14. ŞÜKRÜ BEY .....     | 156 |
| 10. 3. 15. ABİDİN .....        | 156 |
| 10. 3. 16. NACİYE .....        | 156 |
| 10. 3. 17. ZİYA HURŞİT .....   | 157 |
| 10. 3. 18. BAYTAR RASİM .....  | 157 |

## **11. YEDİCİNAR YAYLASI ..... 158**

### **11. 1. ROMANIN ÖZETİ ..... 159**

|  |     |
|--|-----|
| 11. 2. ROMANIN ŞAHİS KADROSUNA TOPLU BİR BAKIŞ ..... | 160 |
| 11. 3. ROMANIN ŞAHİSLARI .....                       | 161 |
| 11. 3. 1. KAMBUR KADI .....                          | 161 |
| 11. 3. 2. DİLAVER AĞA .....                          | 162 |
| 11. 3. 3. HALİL EFENDİ .....                         | 162 |
| 11. 3. 4. MURAT .....                                | 163 |
| 11. 3. 5. KENAN .....                                | 163 |
| 11. 3. 6. ÖMER AĞA .....                             | 164 |
| 11. 3. 7. CEMİLE .....                               | 165 |
| 11. 3. 8. GAVUR ALİ .....                            | 165 |
| 11. 3. 9. ÇOBAN HANEFİ .....                         | 165 |
| 11. 3. 10. KÜRT CELİL .....                          | 166 |
| 11. 3. 11. BENLİ NAZMİYE .....                       | 166 |
| 11. 3. 12. EMEY .....                                | 166 |
| 11. 3. 13. GÜLLÜ .....                               | 167 |
| 11. 3. 14. ABUZER .....                              | 167 |
| 11. 3. 15. DELİ ELVAN .....                          | 167 |
| 11. 3. 16. KIRKOR EFENDİ .....                       | 168 |
| 11. 3. 17. SÜLÜK .....                               | 168 |
| 11. 3. 18. CEVDET BEY .....                          | 168 |
| 11. 3. 19. SAİME HANIM .....                         | 169 |
| 11. 3. 20. SEYFETTİN .....                           | 169 |

## **12. KÖYÜN KAMBURU ..... 170**

### **12. 1. ROMANIN ÖZETİ ..... 170**

|  |     |
|--|-----|
| 12. 2. ROMANIN ŞAHİS KADROSUNA TOPLU BİR BAKIŞ ..... | 173 |
| 12. 3. ROMANIN ŞAHİSLARI .....                       | 175 |

|                                 |     |
|---------------------------------|-----|
| 12. 3. 1. ÇALIK KERİM AĞA ..... | 175 |
| 12. 3. 2. PARPAR AHMET .....    | 177 |
| 12. 3. 3. BEKİR AĞA .....       | 178 |
| 12. 3. 4. KADİR AĞA .....       | 178 |
| 12. 3. 5. UZUN İMAM .....       | 179 |
| 12. 3. 6. AYŞE .....            | 179 |
| 12. 3. 7. HASAN .....           | 180 |
| 12. 3. 8. HANEFİ ÇOBAN .....    | 180 |
| 12. 3. 9. PETEK .....           | 180 |
| 12. 3. 10. MAHİR AĞA .....      | 181 |
| 12. 3. 11. AHMET AĞA .....      | 181 |
| 12. 3. 12. KENAN EFENDİ .....   | 181 |
| 12. 3. 13. ABUZER .....         | 182 |
| 12. 3. 14. KÜPELİ MERYEM .....  | 182 |
| 12. 3. 14. ADVİYE .....         | 183 |
| 12. 3. 15. MUSA ÇAVUŞ .....     | 183 |
| 12. 3. 16. ARAP HOCA .....      | 183 |
| 12. 3. 17. MECİT .....          | 183 |

## **13. BÜYÜK MAL ..... 184**

### **13. 1. ROMANIN ÖZETİ ..... 184**

|  |     |
|--|-----|
| 13. 2. ROMANIN ŞAHİS KADROSUNA TOPLU BİR BAKIŞ ..... | 187 |
| 13. 3. ROMANIN ŞAHİSLARI .....                       | 188 |
| 13. 3. 1. SÜLÜK AĞA .....                            | 188 |
| 13. 3. 2. KENAN EFENDİ .....                         | 190 |
| 13. 3. 3. EMEY .....                                 | 191 |
| 13. 3. 4. ZÜLFÜ .....                                | 192 |
| 13. 3. 5. ELİF KIZ .....                             | 192 |
| 13. 3. 6. KARA CUMO .....                            | 193 |
| 13. 3. 7. ÇALIK KERİM AĞA .....                      | 193 |
| 13. 3. 8. GENÇ OSMAN .....                           | 193 |
| 13. 3. 9. PIRAVA MİSTİK .....                        | 193 |
| 13. 3. 10. CENNET .....                              | 194 |
| 13. 3. 11. NEFİSE .....                              | 194 |
| 13. 3. 12. MARAZLI DERVİŞ .....                      | 194 |
| 13. 3. 13. CİVANŞAH .....                            | 195 |
| 13. 3. 14. TOPRAK HATUN .....                        | 195 |
| 13. 3. 15. POMAK POLİS CİHANGİR .....                | 195 |
| 13. 3. 16. GÜNAH BİBİ .....                          | 195 |

## **14. SAĞIRDERE ..... 197**

### **14.1. ROMANIN ÖZETİ ..... 198**

|  |     |
|--|-----|
| 14. 2. ROMANIN ŞAHİS KADROSUNA TOPLU BİR BAKIŞ ..... | 199 |
|--|-----|

|  |     |
|--|-----|
| 14. 3. ROMANIN ŞAHISLARI.....          | 200 |
| 14. 3. 1. MUSTAFA.....                 | 200 |
| 14. 3. 2. PELVAN VAHİT.....            | 203 |
| 14. 3. 3. TOPAL İSMAİL.....            | 203 |
| 14. 3. 4. GURBETÇİ ÖMER.....           | 205 |
| 14. 3. 5. MURAT.....                   | 205 |
| 14. 3. 6. NAİL.....                    | 206 |
| 14. 3. 7. CEMAL USTA.....              | 206 |
| 14. 3. 8. AYŞE.....                    | 206 |
| 14. 3. 9. HOCALARIN HAKKI.....         | 207 |
| 14. 3. 9. KULAKSIZ YAKUP AĞA.....      | 207 |
| 14. 3. 10. EŞKIYA EĞRİ AHMET.....      | 207 |
| 14. 3. 11. MERYEM.....                 | 207 |
| 14. 3. 12. REŞİT HOCA.....             | 208 |
| 14. 3. 13. HOCALARIN HASAN.....        | 208 |
| 14. 3. 13. HACI ABDURRAHİM EFENDİ..... | 208 |
| 14. 3. 14. RIFAT AĞA.....              | 209 |
| 14. 3. 15. NAZLI HANIM.....            | 209 |

## **15. KÖRDUMAN..... 210**

|   |            |
|---|------------|
| <b>15. 1. ROMANIN ÖZETİ.....</b>                    | <b>211</b> |
| 15. 2. ROMANIN ŞAHIS KADROSUNA TOPLU BİR BAKIŞ..... | 213        |
| 15. 3. ROMANIN ŞAHISLARI.....                       | 214        |
| 15. 3. 1. TOPAL İSMAİL.....                         | 214        |
| 15. 3. 2. ŞAZİYE.....                               | 215        |
| 15. 3. 3. GÜLİZAR.....                              | 215        |
| 15. 3. 4. VAHİT.....                                | 215        |
| 15. 3. 5. MUSTAFA.....                              | 216        |
| 15. 3. 6. YAKUP AĞA.....                            | 218        |
| 15. 3. 7. MURAT.....                                | 219        |
| 15. 3. 8. REŞİT HOCA.....                           | 219        |
| 15. 3. 9. HOCALARIN HAKKI.....                      | 220        |
| 15. 3. 10. NAİL.....                                | 221        |
| 15. 3. 11. GURBETÇİ ÖMER.....                       | 221        |
| 15. 3. 12. AYŞE.....                                | 221        |
| 15. 3. 13. MERYEM.....                              | 222        |
| 15.3. 14. FADİK.....                                | 222        |
| 15. 3. 15. EMİNE.....                               | 223        |
| 15. 3. 16. BATTAL.....                              | 223        |
| 15. 3. 17. HACER.....                               | 223        |
| 15. 3. 18. KAVAT İBRAHİM.....                       | 223        |
| 15. 3. 19. EĞRİ AHMET.....                          | 224        |

## **16. RAHMET YOLLARI KESTİ..... 225**

**16. 1. ROMANIN ÖZETİ ..... 226**

|   |     |
|---|-----|
| 16. 2. ROMANIN ŞAHİS KADROSUNA TOPLU BİR BAKIŞ..... | 227 |
| 16. 3. ROMANIN ŞAHİSLARI.....                       | 228 |
| 16. 3. 1. MARAZ ALİ .....                           | 228 |
| 16. 3. 2. BEKTAŞ EMMİ .....                         | 229 |
| 16. 3. 3. KANLI İLYAS .....                         | 230 |
| 16. 3. 4. İSTİDACI BİLAL EFENDİ.....                | 230 |
| 16. 3. 5. UZUN İSKENDER .....                       | 231 |
| 16. 3. 6. ÇERÇİ SÜLEYMAN.....                       | 232 |
| 16. 3. 7. KAVAT İBRAHİM EFENDİ .....                | 233 |
| 16. 3. 8. MELEK HANIM .....                         | 233 |
| 16. 3. 9. KASIM DEDE .....                          | 233 |
| 16. 3. 10. FEYZİ AĞA .....                          | 234 |
| 16. 3. 11. AŞIK NİYAZİ.....                         | 234 |
| 16. 3. 12. KÜRT BEDİR AĞA .....                     | 234 |
| 16. 3. 13. KURU ZEYNEL .....                        | 235 |
| 16. 3. 14. KARA LÜTFÜ BAŞCAVUŞ.....                 | 235 |
| 16. 3. 15. KATIR ADİL .....                         | 235 |
| 16. 3. 16. KADRIYE .....                            | 236 |
| 16. 3. 17. ELİF .....                               | 236 |
| 16. 3. 18. ARİF AĞA .....                           | 236 |
| 16. 3. 19. FERHAT EFENDİ .....                      | 237 |
| 16. 3. 20. KÖSE HACI .....                          | 237 |

**17. KELLEÇİ MEMET ..... 238**

**17. 1. ROMANIN ÖZETİ ..... 239**

|   |     |
|---|-----|
| 17. 2. ROMANIN ŞAHİS KADROSUNA TOPLU BİR BAKIŞ..... | 241 |
| 17. 3. ROMANIN ŞAHİSLARI.....                       | 242 |
| 17. 3. 1. KELLEÇİ MEMET.....                        | 242 |
| 17. 3. 2. MURAT.....                                | 244 |
| 17. 3. 3. NEYMİŞ HALA .....                         | 245 |
| 17. 3. 4. CİNCİ NEZİR .....                         | 245 |
| 17. 3. 5. BEKİR USTA .....                          | 246 |
| 17. 3. 6. ŞEKER EMİN .....                          | 247 |
| 17. 3. 7. HATİP HOCA.....                           | 247 |
| 17. 3. 8. MARANGOZ ŞÜKRÜ .....                      | 248 |
| 17. 3. 9. KALAYCI APTİ USTA.....                    | 248 |
| 17. 3. 10. İPSİZ RECEP .....                        | 248 |
| 17. 3. 11. MÜDÜR .....                              | 249 |
| 17. 3. 12. YUSUF.....                               | 249 |
| 17. 3. 13. OSMAN AĞA .....                          | 250 |
| 17. 3. 14. ÜMMÜHAN .....                            | 250 |
| 17. 3. 15. RIFAT AĞA .....                          | 251 |
| 17. 3. 16. GARDİYAN MUSA .....                      | 251 |



|                     |     |
|---------------------|-----|
| 17. 3. 17. ALİ..... | 251 |
|---------------------|-----|

## **18. BOZKIRDAKİ ÇEKİRDEK ..... 252**

### **18. 1. ROMANIN ÖZETİ ..... 253**

|   |     |
|---|-----|
| 18. 2. ROMANIN ŞAHİS KADROSUNA TOPLU BİR BAKIŞ..... | 254 |
| 18. 3. ROMANIN ŞAHİSLARI.....                       | 256 |
| 18. 3. 1. TOPAL MUHTAR .....                        | 256 |
| 18. 3. 2. EMİNE GÜLEC.....                          | 256 |
| 18. 3. 3. HACI ZEKERİYA HOCA.....                   | 257 |
| 18. 3. 4. CEMAL AVŞAR .....                         | 258 |
| 18. 3. 5. NURİ ÇEVİK.....                           | 258 |
| 18. 3. 6. HALİM AKIN.....                           | 259 |
| 18. 6. 7. ŞEFİK ERTEM.....                          | 259 |
| 18. 6. 8. ZEYNEL AĞA .....                          | 260 |
| 18. 6. 9. KARA DERVİŞ.....                          | 261 |
| 18. 3. 10. CİNCİ NEZİR .....                        | 262 |
| 18. 3. 11. GÖÇMEN APTİ.....                         | 263 |
| 18. 3. 12. BEKİR OZAN.....                          | 263 |
| 18. 3. 13. DURALİ .....                             | 263 |
| 18. 3. 14. ULAKLARIN YILDIZ.....                    | 264 |
| 18. 3. 15. YİĞİTLERİN ÖKKEŞ .....                   | 264 |
| 18. 3. 16. ESEF.....                                | 264 |
| 18. 3. 17. MOLLA HİDİR.....                         | 265 |
| 18. 3. 18. SULTAN.....                              | 266 |
| 18. 3. 19. MURAT.....                               | 266 |

## **19. NAMUSÇULAR ..... 268**

### **19. 1. ROMANIN ÖZETİ ..... 268**

|   |     |
|---|-----|
| 19. 2. ROMANIN ŞAHİS KADROSUNA TOPLU BİR BAKIŞ..... | 271 |
| 19. 3. ROMANIN ŞAHİSLARI.....                       | 272 |
| 19. 3. 1. İSTANBULLU MURAT .....                    | 272 |
| 19. 3. 2. TÖZEY .....                               | 274 |
| 19. 3. 3. MAZMANOĞLU HACI ABDULLAH .....            | 275 |
| 19. 3. 4. TELGRAFCI ABDURRAHİM.....                 | 275 |
| 19. 3. 5. TOPAL SEFER.....                          | 276 |
| 19. 3. 6. GÜLEY .....                               | 276 |
| 19. 3. 7. BAŞGARDİYAN ALİ EFENDİ .....              | 277 |
| 19. 3. 8. GARDİYAN ÇERKEZ MURAT EFENDİ .....        | 277 |
| 19. 3. 9. MUŞLU MEMET EFENDİ.....                   | 277 |
| 19. 3. 10. HÜSEYİN .....                            | 278 |
| 19. 3. 11. AHMET .....                              | 278 |
| 19. 3. 12. ABUZER.....                              | 278 |
| 19. 3. 13. KÜRT BEKİR'İN CUMALİ .....               | 279 |

|   |     |
|---|-----|
| 19. 3. 14. DERVİŞ ABDULLAH.....         | 279 |
| 19. 3. 15. ŞEYH YUSUF.....              | 279 |
| 19. 3. 16. MEHMET .....                 | 279 |
| 19. 3. 17. KEZBAN .....                 | 280 |
| 19. 3. 18. KAVAT ALO.....               | 280 |
| 19. 3. 19. VAHAP EFENDİ .....           | 281 |
| 19. 3. 20. TAHSİLDAR BEDRİ EFENDİ ..... | 281 |
| 19. 3. 21. ŞEYH SÜLEYMAN EFENDİ.....    | 281 |
| 19. 3. 22. EMEY .....                   | 282 |
| 19. 3. 23. SAZLI MUSTAFA .....          | 283 |
| 19. 3. 24. İMİK AĞA .....               | 283 |
| 19. 3. 25. SİLO AĞA .....               | 283 |
| 19. 3. 26. KARADAYI.....                | 284 |
| 19. 3. 27. GARDİYAN KÜÇÜK ÖMER .....    | 284 |

## **20. KARILAR KOĞUŞU .....** 286

### **20.1.ROMANIN ÖZETİ.....** 286

|   |     |
|---|-----|
| 20. 2. ROMANIN ŞAHİS KADROSUNA TOPLU BİR BAKIŞ..... | 289 |
| 20. 3. ROMANIN ŞAHİSLARI.....                       | 290 |
| 20. 3. 1. MURAT.....                                | 290 |
| 20. 3. 2. AYŞE ANA .....                            | 292 |
| 20. 3. 3. NAZMİ TOPÇU.....                          | 293 |
| 20. 3. 4. HUBUŞ .....                               | 293 |
| 20. 3. 5. CİNCİ SİDİKA .....                        | 293 |
| 20. 3. 6. ABUZER.....                               | 294 |
| 20. 3. 7. KEL HASAN.....                            | 294 |
| 20. 3. 8. NAFİA .....                               | 294 |
| 20. 3. 9. BAŞCAVUŞ RIFKI .....                      | 294 |
| 20. 3. 10. HANIM .....                              | 295 |
| 20. 3. 11. HANIM'IN ALİ.....                        | 295 |
| 20. 3. 12. TÖZEY.....                               | 296 |
| 20. 3. 13. HACI ABDULLAH .....                      | 296 |
| 20. 3. 14. TAYINCI SEFER .....                      | 297 |
| 20. 3. 15. NEBAHAT .....                            | 297 |
| 20. 3. 16. MAHMUT EFENDİ.....                       | 297 |
| 20. 3. 17. DERVİŞ ABDULLAH.....                     | 297 |
| 20. 3. 18. ÇULLUNUN HACI .....                      | 298 |
| 20. 3. 19. ŞEFİKA .....                             | 299 |
| 20. 3. 20. MEHMET .....                             | 299 |
| 20. 3. 21. İBRAHİM EFENDİ.....                      | 299 |

## **21. DAMAĞASI.....** 300

### **21. 1. ROMANIN ÖZETİ .....** 300

|  |            |
|--|------------|
| 21. 2. ROMANIN ŞAHIS KADROSUNA TOPLU BİR BAKIŞ.....    | 303        |
| 21. 3. ROMANIN ŞAHISLARI.....                          | 304        |
| 21. 3. 1. HASAN KIRAT EFENDİ.....                      | 304        |
| 21. 3. 2. ÇÖKÜK HAMARAT RIZA.....                      | 304        |
| 21. 3. 3. MUSTAFA EKE.....                             | 305        |
| 21. 3. 4. LÜTFÜ BEY.....                               | 305        |
| 21. 3. 5. MEHMET KAYAHAN.....                          | 306        |
| 21. 3. 6. RIZA KAHRAMAN.....                           | 307        |
| 21. 3. 7. AĞABEY.....                                  | 307        |
| 21. 3. 8. EMİR ALİ MUSTAFA.....                        | 308        |
| 21. 3. 9. FADİME.....                                  | 308        |
| 21. 3. 10. YÜZBAŞI.....                                | 309        |
| 21. 3. 11. HASAN PEHLİVAN.....                         | 309        |
| 21. 3. 12. KİTAPLI CASUS CEMAL.....                    | 310        |
| 21. 3. 13. İT KOÇO.....                                | 311        |
| 21. 3. 14. DELİ ÖMER.....                              | 311        |
| 21. 3. 15. KEL YİĞİT.....                              | 312        |
| 21. 3. 16. KOLSUZ AHMET.....                           | 312        |
| 21. 3. 17. MAHMUT ÖMÜR.....                            | 312        |
| 21. 3. 18. SALİM AKA.....                              | 313        |
| 21. 3. 19. KARA MÜDÜR.....                             | 313        |
| <b>SONUÇ .....</b>                                     | <b>314</b> |
| A. VAKANIN ORTAYA ÇIKIŞINA GÖRE ŞAHISLAR .....         | 316        |
| B. YAZARIN SÖZÜNÜ EMANET ETTİĞİ KİŞİLER.....           | 321        |
| C. DEKORATİF UNSUR DURUMUNDAKİ KAHRAMANLAR .....       | 324        |
| D. CİNSİYETLERİNE GÖRE ŞAHISLAR.....                   | 324        |
| E. YAŞ DURUMUNA GÖRE ŞAHISLAR .....                    | 326        |
| F. SOSYAL DURUMUNA VE MESLEKLERİNE GÖRE ŞAHISLAR ..... | 328        |
| G. DEĞERLENDİRME.....                                  | 339        |
| <b>KAYNAKÇA .....</b>                                  | <b>341</b> |
| <b>EKLER .....</b>                                     | <b>344</b> |

## ÖNSÖZ

Çocukluk yıllarını savaş sebebiyle Anadolu şehirlerinde geçiren K. Tahir Galatasaray Lisesini bitirmeden avukat katipliğine başlamıştır. Sonraları değişik isimlerle dergi ve gazetelerde edebi yaşamını sürdüren yazar, Nazım Hikmet'e olan yakınlığı ve sosyalizmle ilgili kitapları evinde bulundurması yüzünden siyasi suçlu olarak 15 yıl cezaya çarptırılır. Ceza hayatı, yazarın Doğu ve Orta Anadolu'yu yakından tanınmasına sebep olmuş, edebi hayatında olgunluk dönemini yaşayacağı yıllara zemin hazırlamıştır. Toplumun her kesiminden insanlarla bir arada bulunma fırsatını yakaladığı için onların iç dünyasını bazen dramlaştırarak bazen hicvederek okuyucuya sunmuştur. Eserlerinde şüpheli yaklaşım her şeyi irdeleyen yazar daha çok toplumun eksik ve yozlaşan yanlarını ortaya çıkarmış ve yanlışları ortaya koymuştur.

Kemal Tahir 21 roman 1 hikaye ve çok sayıda notlarıyla büyük bir külliyata sahiptir. Yapılan bu çalışmada yazarın bilgi, tecrübe, hayal ve gözlemlerinin 21 romanında işlediği şahıslar üzerine nasıl yansıdığı açıklanmaya çalışılmıştır. Yazarın eserleri üzerinde birçok çalışma yapılmıştır. Tarihi kişilikleri ve Anadolu insanını bir bütün halinde işleyen yazarın geniş şahıs kadrosu üzerinde detaylı bir inceleme görülmediğinden tez konusu olarak Kemal Tahir'in romanlarındaki şahıs kadrosunun incelenmesi uygun görülmüştür.

İlk önce romanların -mekan ve konu hususiyetleri göz önünde bulundurularak sıralaması yapılmıştır. Her roman hakkında, yapılan araştırmalar da dikkate alınarak kısa bilgi verilir. Romanın özeti yapıldıktan sonra şahısların genel değerlendirmesi ve sınıflandırmasına geçilir. Sonrasında şahıslar teker teker incelenir. Sonuç bölümünde 21 romanın bir sentezi yapılmıştır. Şahıs kadrosunun kalabalık ve sosyal sınıfın fazla oluşu sonuç bölümünü maddelendirme gereğini ortaya çıkarmıştır. Kişilerin romanlardaki fonksiyonları, vasıfları göz önüne alınarak değerlendirmeye gidilmiş ve yazarın temsilcisi durumundaki kahramanlar yine yazarın tezleriyle ispatlanmıştır.

Bu çalışmayı destekleyen ve yöneten saygıdeğer hocam Yard. Doç. Dr. Mustafa Üstünova'ya ve emeği geçen bütün hocalarıma teşekkür ederim

Alkan YILMAZ

## KISALTMALAR

| Kısaltma | Bibliyografik Bilgi |
|----------|---------------------|
| a.e.     | Aynı eser/yer       |
| a.g.e.   | Adı Geçen Eser      |
| a.g.m.   | Adı Geçen Makale    |
| a.g.tz.  | Adı Geçen Tez       |
| C.       | Cilt                |
| çev.     | Çeviren             |
| haz.     | Hazırlayan          |
| s.       | Sayfa               |
| ss.      | Sayfadan sayfaya    |
| sy.      | Sayı                |

## GİRİŞ

Kemal Tahir, 15 Nisan 1910'da İstanbul Vezneciler'de doğmuştur. Baba tarafından dedesi Şebinkarahisar'ın Alişar köyünden Demircioğuları ve Karahaliloğulları namıyla anılmaktadır. Yemen'de askerde ölen dedenin mezarı bilinmemektedir. Büyükannesi, dedenin ölümünden sonra çocuklarını yetiştirmiş ve bir daha evlenmemiştir. Ailenin büyük bir bölümü Alişar'da oturmakta, erkekler İstanbul'a gidip çalışmaktadır. Babası Tahir Bey Meşrutiyetten önce ordumuzda sayıları çok olan alaydan yetişme deniz subaylarındandır. II.Abdülhamit'in hünkar yaverliği ve Yıldız Saray'ının özel marangozhanesinde marangozluk görevlerinde bulunmuştur. 1908'de yüzbaşılıktan emekli olur. 1912 Balkan Savaşı'nda teğmen rütbesiyle yeniden askere alınır ve savaştan sonra yeniden emekli edilir. Birinci Dünya Savaşı'nda tekrar askere çağrılır. Çanakkale'de aldığı yaralar yüzünden 1916-1918 yılları arasında Nazilli, Aydın, Burdur gibi şehirlerde hastanelerde gezginci olarak inzibat subaylığı görevinde bulunmuştur. Kemal Tahir bu yıllarda kardeşi Nuri ve annesi Nuriye Hanımla birlikte babasının yanında bu şehirleri dolaşır. İlk öğrenimini bu yüzden çeşitli şehirlerde yapmıştır. Savaş sonunda yeniden emekliye ayrılan Tahir Bey Kasımpaşa'daki kardeşi Süleyman Beyin yanına yerleşir. Mütarekeden sonra çeşitli yerlerde marangozluk yapar. 1957 yılında Beyazıt'ta ölmüştür.

Kemal Tahir'in annesi Nuriye Hanım, saraylı Çerkes kadınlardandır. Tahir Beyle hünkar yaverliği sırasında evlenmiştir. Dört erkek çocuğu olmuş, biri daha bir buçuk yaşındayken ölmüştür. Nuriye Hanım aslen Adapazarlı olan orta halli bir ailenin kızıdır. 1926'da yazar, annesini de kaybeder. Kemal Tahir'in diğer kardeşleri Nuri, Tahir ve Ratip Tahir'dir. İlk öğrenimini savaş yıllarında ailesiyle birlikte dolaşmak zorunda olduğu için Çanakkale, Aydın, Burdur gibi şehirlerde tamamlayan Kemal Tahir, orta öğrenimine Kasımpaşa'daki Cezayirli Hasan Paşa Rüştüyesisi'nde devam eder. Burayı Cumhuriyetin ilan edildiği yıl (1923) bitirerek Galatasaray Lisesine geçer. Galatasaray'da onuncu sınıfa kadar okuyan Kemal Tahir, kısa yoldan hayatını kazanmak zorunda kaldığından dolayı, 1930'da ayrılmıştır. Kendisi okulu bırakmasının sebebini annesinin ölmesine bağlamıştır. Annesinin ölümü üzerine ruhsal çöküntü

yaşamıştır. Yazar, çocukluk yıllarına ait olan ayrıntıları “Bir Mülkiyet Kalesi” adlı romanında vermektedir.

Hayata avukat katipliği yaparak başlayan Kemal Tahir, 1928-1930 yılları arasında bu işten başka Fransız şirketi idaresinde Zonguldak Kömür İşletmelerinde ambar memurluğu da yapmıştır. 1930’dan sonra İstanbul’a giderek sırasıyla Vakit, Haber ve Sonposta gazetelerinde düzeltmecilik, röportaj yazarlığı ve çevirmenlik yaparak tecrübesini artırır. 1931-1932’de askerlik görevini yapar. Yedi Gün ve Karikatür dergilerinde sekreterlik, Karagöz gazetesinde başyazarlık görevlerinde bulunur. Tan gazetesinde yazı işleri müdürlüğü yapmıştır. 1938’de Edebiyat Öğretmeni Fatma İrfan (Serhan)’la evlenir.

Kemal Tahir, Nazım Hikmet ile olan arkadaşlığı ve düşünce yakınlığı yüzünden 1938’de Donanma Komutanlığı Askeri Mahkemesince 15 yıl ağır hapse mahkum edilir. Yazara, askeri isyana tahrik ve teşvikten dolayı bu ceza verilmiştir.

1944-1949 yılları Çorum cezaevinde geçer. Yazar, “ Başsavcı Tahsin Beyin yardımıyla Çorum’un epey zengin olan milli kütüphanesinden bilhassa tarihi eserler bakımından çok yararlandığını” belirtmiştir. 1949’da Nevşehir cezaevine nakledilen Kemal Tahir, 1950 genel affıyla tahliye olur. Yazar, hapisane yıllarının en zor döneminin Nevşehir’de geçen birkaç aylık zaman olduğunu açıklamıştır.

Kemal Tahir, 13 yıl hep bir ayağı dışarıda olarak tamamladığı mahkumiyet yıllarında sürekli okuyup yazmış, kendini yetiştirmiş ve Temmuz 1950’de İstanbul’a 4000 sayfaya yakın notla romancı olarak gitmiştir. 1950’den sonra eşi Semiha Hanımın terzicilikten kazandıklarıyla geçimlerini sürdürürler. Bir aralık İzmir Ticaret gazetesinin İstanbul mümessilliğini yapan Kemal Tahir ekonomik konularda telif ve çeviri yazıları da yazmıştır.

1957-1958 yıllarında 14 ay kadar Aziz Nesin’le birlikte Düşün Yayınevini yöneten yazar hapisane yıllarından itibaren hayatını kazanmak için Taka, Cemalettin Mahir, İsmail Kemalettin, Nurettin Demir, Ali Gıncırlı, Bedri Eser, Murat Aşkın gibi imzalarla tefrika hikaye ve romanlar, senaryolar kaleme almış, çeviriler yapmıştır. Asıl adı İsmail Kemalettin olan yazar, Benerci Tipi ve Demir soyadlarını farklı yerlerde kullanır.

1955'te 6-7 Eylül olaylarının çıkması yüzünden tutuklanarak altı ay Harbiye'de hapis yatar. 1957'de babası Tahir Beyi kaybeden yazar, 1959'da Dost dergisinin düzenlediği yarışmada yılın en iyi romancısı seçilir. 1955'ten itibaren arka arkaya yayınladığı Sağırdere (1955), Esir Şehrin İnsanları (1956), Körduman, Rahmet Yolları Kesti (1957), Yediçınar Yaylası (1958), Köyün Kamburu (1959) gibi romanlarıyla geniş kitleler tarafından tanınır.

1962'de Esir Şehrin Mahpusu ve Kelleci Memet'i yayınlayan yazar Yorgun Savaşçı (1956), Bozkırdaki Çekirdek (1967), Devlet Ana (1967), Kurt Kanunu (1969), Büyük Mal (1970) ve Yol Ayrımı (1971) gibi ünlü romanlarıyla ise edebiyat ve fikir dünyasında fırtınalar koparır. Namusçular, Karılar Koğuşu, Hür Şehrin İnsanları, Damağası ve Bir Mülkiyet Kalesi gibi romanları ise ölümünden sonra 1974 –1977 yılları arasında yayımlanmıştır. 1968 yılında Yorgun Savaşçı ile Yunus Nadi Armağanı ve Devlet Ana ile TDK Roman Armağanı'nı kazanır. Yol Ayrımı ise yazdığı en son romanıdır.

1989'dan itibaren Kemal Tahir'in notları Cengiz Yazıcıoğlu tarafından yayıma hazırlanmış ve 1994'te okuyucuya sunulmuştur: Sanat ve Edebiyat 1,2,3 (1989), 4(1990), 1950 Öncesi- Şiirler ve Ziya İlhana Mektuplar (1990), 1950 Öncesi Cezaevi Notları, (1991), Roman Notları 1 (Topal Kasırga, Darmadağın Olan Devlet,1990), Roman Notları 2 (Batı Çıkmazı,1991) Roman Notları 3 (Patriyot Ömer, Gülen Azap Çıkmazı 1991), Osmanlılık/ Bizans (1992), Çöküntü (1992), Sosyalizm/Toplum ve Gerçek (1992), Göl İnsanları.

Kemal Tahir'in romanlarındaki kişilerin özelliklerini açıklama amacı taşıyan bu çalışmada incelenen yirmi bir roman, Vedat Kurukafa'nın "Kemal Tahir 'in Romanları Üzerine Bir İnceleme" adlı doktora tezinde, işlenen konu ve temalar ile yazarın sunduğu dizi bütünlüğüne ve romanların yayın tarihine uyarak yaptığı kümelendirmeye göre sıralanmıştır:

#### A. ŞEHİR ROMANLARI

- 1.Esir Şehrin İnsanları
- 2.Esir Şehrin Mahpusu



3.Yol Ayrımı

4.Hür Şehrin insanları I

5.Hür Şehrin İnsanları II

6.Bir Mülkiyet Kalesi

B.KURULUŞ'TAN KURTULUŞA

1.Devlet Ana I

2.Devlet Ana II

3.Yorgun Savaşçı

4.Kurt Kanunu

C.BİR ORTA ANADOLU ÜÇLEMESİ

1.Yediçınar Yaylası

2.Köyün Kamburu

3.Büyük Mal

D.ANADOLU'NUN 1950 ÖNCESİ KÖY, KASABA ve

HAPİSHANELERİNDEN MANZARALAR

1.Sağırdere

2.Körduman

3.Rahmet Yolları Kesti

4.Kelleci Memet

5.Bozkırdaki Çekirdek

6.Namusçular

7.Karılar Koğuşu

8.Damağası

Romanlar, bu sırayla incelenirken, önce roman hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Romanın şahıs kadrosu hakkında ulaşılan genel sonuçlar belirtildikten sonra roman kişilerinin özellikleri sıralanır. İncelemenin sonunda romanlardaki bütün kişiler çeşitli özelliklerine göre sınıflandırılacaktır.

## ESİR ŞEHİRİN İNSANLARI<sup>1</sup>

Kemal Tahir bir yandan köy insanları ile ilgili romanlar yazarken öte yandan Türkiye'nin yakın tarihini ilgilendiren roman konuları seçer. Bu çalışmanın ilk eseri olarak Esir Şehrin İnsanları'na başlar. Esir Şehrin İnsanları 1920'li yılların romanıdır. Kemal Tahir bu romanı 1943-1946 yılları arasında kaleme alır. 16 mart 1920 tarihiyle başlayan roman, Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke yıllarından ayrıntılar da vermiştir.

Yazarın Notlar dizisinin ilk cildinde romanla ilgili açıklama yapılır:

1914 –18, Birinci Dünya Savaşı, tarihin o zamana kadar yazmadığı büyüklükte bir boğuşmaydı.

Bu boğuşmada Osmanlı İmparatorluğu yıkıldı.

1918'in İstanbullu Türk aydınları, ateş çöllerinden kan sellerinden geçerek kendilerini çöküntü kıyameti içinde buldular. Devletlerini kaybediyorlar, karşı durulmaz bir hızla esirliğe doğru sürükleniyorlardı.

İstanbul'un bu sivil aydınları, 1912'ye gelene kadar kur'a askerliğine bile alınmamışlardı. İmparatorluğun azametli ordularının silahlarını bırakıp toptan yere serildiği umutsuz bir dönemde yedi düvele karşı davranmak zorunda kaldılar.

Esir Şehrin Romanları işte bu sivil kahramanların en umutsuz şartlar altında, çıplak elleriyle savaşları nasıl kabul ettiklerini, gerçeklere dayanarak anlatır<sup>2</sup>

Esir Şehrin İnsanları'nda mekan İstanbul'dur. Bu romanda İstanbul "Esir Şehir"adıyla anılmaktadır. Esir bir şehrin insanlar üzerinde bıraktığı tesir dile getirilmiştir. Esaret, insanların içinde baskıcılığın verdiği olumsuz karakterleri yaratırken kimi insanlarda bu durumun tam tersine vatan sevgisini kat kat artırmıştır. Kemal Tahir'in romanları üzerine doktora çalışması yapan Vedat Kurukafa K.Tahir'in romancılığını şu cümlelerle özetler:

"Böylece, Kemal Tahir bir yandan köy ve kasaba insanını diğer yandan şehirli insanı işleyerek Türkiye'yi ve insanını iki büyük dizi halinde ele almış, bunları da bir yerde kaynaştırarak Balzac'ın "İnsanlık Komedyası"ını andıran bir nehir roman ortaya koymaya çalışmıştır."<sup>3</sup>

<sup>1</sup> Alıntılar, romanın Sander Yayınlarından çıkan Ocak 1972 tarihli 1. baskısından aktarılmıştır.

<sup>2</sup> Tahir, Kemal, Notlar / Sanat Edebiyat 1, Bağlam Yayınları, İstanbul 1989, ss.63-64

<sup>3</sup> Kurukafa, Vedat, Kemal Tahir'in Romanları Üzerine Bir İnceleme, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Malatya,1997, s.193

## 1. 1. Romanın Özeti

Esir Şehrin İnsanları, Birinci Dünya Savaşı ile başlayan günleri, Mütareke dönemi İstanbul'unu ve Milli Mücadele'nin İstanbul'dan görünümünü anlatan bir romandır. Kamil Bey bu mücadelenin baş kahramanlarından.

Kamil Bey İngilizlerin İstanbul'u işgali sırasında İstanbul'a vapurla iner. 1914 yılında gemiler İstanbul'a erzak yerine savaş malzemesi taşımaktadır. Kamil Bey güvertede savaş gemilerinin geçişini seyrederken batan gemileri düşünerek dalar.

Madrid Elçiliği'nde çalışmış, Paris ve Londra'da bulunmuş fakat maddi varlığını düzeltmemiştir. Karısı Nermin'in korkularına rağmen kendine olan güveniyle birçok korkuları aşacağına emindir. İstanbul'da kalacak yerleri olmadığı için Nermin'in halasının evine giderler. Nermin'in halasının evinde Kamil Bey sıkılmaya başlar. Enişte Bey eski tüccarlardandır. Nermin'in halasının kızı Sabire ise kocasından bir yıldır ayırdır. Enişte Beyin evine bir İngiliz subayı davet edilir. İngiliz subayı bütün Anadolu'yu gezmiştir ve Türkleri çok iyi tanımaktadır. İlk önce Türklerden övgüyle bahseder. Sonra lafı Musul topraklarına getirir. Kamil Beyden Kerkük'teki topraklarını satmasını ister. Kamil Bey bu teklifi hiç düşünmeden reddeder.

Garden Bar'a gittiklerinde Kamil Beyin ummadığı bir olay gerçekleşir. Sarhoş olan Sabire, Kamil Beyle dans ederken Kamil Beye kötü duygularla yaklaşır. Bu olay üzerine Kamil Bey, halanın evinde daha fazla kalamayacağını anlayınca annesinden kalan eski köşkü yıktırarak onarttırır ve bu eve yerleşir.

Kamil Bey mektep arkadaşlarından olan Fuat Bey'i Kadiri dervişi olarak görünce çok şaşırır. Fuat Bey intiharın eşiğinden dönmüş sıkıntılarını bastıramayınca derviş olmaya karar vermiştir. Kamil Bey tamir ettirdiği yeni evin bahçesinde kızı ile oynarken Cemil Usta İstanbul'un işgal edildiği haberini getirir. Esir Şehir tekrar işgal edilmiştir.

Kamil Bey boş zamanlarında resim yapar, çeviri ile uğraşır. Kahvede Cemil Usta ve Mümin Hoca ile sohbet eder. Bir gün avukatıyla mahkemeye gider. Adalet sarayının halini görünce Osmanlının nasıl yozlaştığını anlar. Elleri kelepçeli olan Suat Bey'i görür. Suat Bey siyasi mahkumdur. Karısı ondan boşanmak ister. Kamil Bey eve dönerken okul arkadaşlarından Ahmet Beyle karşılaşır. Beraber mahkum arkadaşları olan İhsan Beyi görmeye giderler. İhsan mahkum olmasına rağmen umutsuz değildir.

Karısı Nedime Hanım İhsan'ın çıkarttığı "Karadayı" dergisini devam ettirmektedir. İhsan, Kamil Beye, karısına gazete işinde yardımcı olmasını rica eder. Kamil bu teklifi yapması gereken bir sorumluluk kabul ederek eve döner. Kamil Bey ilk iş olarak evindeki heykellerden birini satarak çalışacağı odaya düzen verir. Nedime Hanımla iyi anlaşmaktadırlar. Gazeteye kimi zaman şairler kimi zamanda siyasetçiler uğramaktadır. Kamil Bey hepsiyle dost olmuştur.

Nedime Hanım ağlamaklı bir halde İzmirli Niyazi ile nasıl tanıştığını anlatır. İhsan mahkum olduğu zaman Nedime Hanıma moral veren tek insan İzmirli Niyazi olmuştur. Kamil Bey "Karadayı" gazetesinde çalışmakla Kuva-yı Milliye içinde bir anlam taşıyıp taşımadığını düşünür. Yunanlılar İnönü Savaşı'nda yenilerek Bursa'ya doğru çekilmeye başlamışlardır. Bir taraftan da Çerkez Ethem ve Demirci Efe ile iç savaş devam etmektedir.

Ahmet Bey, Karadayı idarehanesine geldiği zaman cephaneyi taşıyacak geminin Mösyö Rozalti tarafından durdurulduğunu haber verir. Otuz dokuz bin lira para istemektedir. İzmirli Niyazi gemi kurtarılamazsa gerekirse gemiyi havaya uçurmayı göze almıştır. Kamil Bey, Enişte Beyin evinde Fransız şirketinin direktörünü görmüştür. Gemiyi kurtarması için ricada bulunur. Rozalti'nin oyun yaptığı anlaşılır. Direktör nazik bir adamdır. Kabul eder. Ararat Vapuru artık hareket edebilecektir.

Kamil Bey eve geldiğinde karısı Nermin'in yüzü asıktır. Halası ve eniştesi Kamil Beye karşı olumsuz fikirlerle doldurmuşlardır. Kamil Beyden yeni ev tutmasını, yeni elbiseler almasını ister. Kuva-yı Milliye'ye zaten inanmamaktadır. Karadayı'da çalışmayı bırakmasını ister. Kamil Bey karısının bu düşüncede olmasına üzülür. Vatan mücadelesinin önemine dair ne anlatırsa anlatsın Nermin ilgilenmemektedir.

Kamil Bey gazeteye geldiği zaman İzmirli Niyazi'den Ahmet'in yakalandığını öğrenir. Rozalti'nin haber vermesi üzerine yakalanmıştır. Niyazi Bey, Nedime Hanımda Ahmet Beyin verdiği yunan işgaline dair gizli belgeler olduğunu söyler. Kamil Bey Nedime Hanımdan belgelerin yerini öğrenir. Kuru bir üzüm sandığının içinde belgeleri Ramiz Beye teslim edecekken suçüstü yakalanır. Bekirağa bölümünde mahkum edilir.

İşgal güçleri yanlısı ve paşa taraftarı olan Yüzbaşı Yargıç, Kamil Beyi sorguya çeker. Paşa hazretlerinden aldığı emirle hareket etmektedir. Kamil Beyden Nedime Hanımı suçlamasını ister. Beş günden beri işkenceden yorgun düşmüş olan Ahmet yalan

söyler. Ararat Vapuru ve belgelerden sorumlu kişi olarak Nedime Hanımı gösterir. Kamil Bey uyanık davranarak bir yalan uydurur. Ahmet önceden Nedime Hanıma aşıktır. Nedime Hanımla evlenemediğinden intikam almak istemektedir. Kısa bir süre sonra Ahmet yaptığı hatayı anlar ve “Ben namussuzun” diye bağırmaya başlar. Ramiz Efendiyi getirirler. Ramiz Efendi de külhanbeyi ağzıyla kimseyi tanımadığını söyler. Kamil Bey Ahmet’e yapılan işkencenin kendine de yapılacağını düşünerek korkmaya başlar. İşkence sonucunda Ahmet gibi konuşturulacağını düşününce intihar etmek bile aklından geçer.

Kamil Bey, nöbetçi gardiyan askerden Niyazi’nin yakalanmamış olduğunu öğrenir. Ahmet üst katta pencere demirlerine ip bağlayarak kendini asmıştır. Kamil Bey Ahmet’in ölmesine üzülmez. Çünkü Ahmet ihanet etmiştir. Adaya gidileceğinden yargıcın haberinin olması K. Beyin aklına İzmirli Niyazi’nin de ihanet edebileceğini getirir. Ayrıntılı düşününce Ararat Vapuru için alınacak paradan Niyazi’nin de pay alacağını ortaya çıkarır.

Yüzbaşı Burhanettin Bey ikinci defa gelir. Kamil Beye Roma Büyükelçiliği’nde katip olmasını teklif eder. Karşılığında Nedime Hanımı suçlamasını istemektedir. Kamil Bey hem vatana ihanet etmeyi hem de gebe bir kadını mahkum ettirmeyi göze alamaz, teklifi reddeder. Başka bir gün Nermin ile Enişte Bey ziyarete gelir. Nermin “Bize bu fenalığı nasıl yaptın” (s.363) diyerek Kamil Beye kızar. Enişte Bey, Paşa’yla anlaşmıştır. Kamil Bey, Nedime Hanımı suçlarsa kurtaracaktır. Kamil Bey yine bütün ihanet olan teklifleri reddeder.

Kamil Bey karısının dışarıda yalnız olmasından Ayşe’nin babasız kalmasından rahatsızdır. Bir taraftan karısı ve kızına diğer taraftan kocası mahkum olmuş gebe bir kadına karşı duymuş olduğu sorumluluğun altında ezilmektedir. Ramiz Efendi ile artık dost olmuştur. Ramiz Efendinin karısı Fatma Hanım ve Nermin ziyarete gelirler. Kamil Bey Nermin’den Anadolu’nun durumunu öğrenmek ister. Nermin hiçbir şey duymadığını söyler. Fatma Hanım ise müjdeli haberi getirmiştir. İnönü’de Türk ordusu zafer kazanmıştır. Nermin Hanım vatan mücadelesine ne kadar uzaksa Fatma Hanım da o kadar yakındır. Fatma Hanım, Halide Edip Adıvar’ın Sultan Ahmet Mitingi’ne katıldıktan sonra tamamen değişmiştir. Kocasını cepheye yollamak isteyen Osmanlı kadınlardandır.

Yargılama tekrar başladığında Ramiz Efendi yaptığı safça tavırlarla kendini kurtarır. Üzüm kutusunun içinde esrar olduğunu zannederek aldığını belirtir. Mahalle muhtarlarının mahkemeye gönderdikleri evraklar, Ramiz Efendinin kurtulmasında faydalı olur. Kamil Bey ise 10 yıl kürek mahkumluğu cezasına çarptırılır. Paşa oğlu olduğu için de üç yıllık cezası indirilir. Kamil Bey artık yedi yıllık kürek mahkumudur.

## 1.2. Romanın Şahıs Kadrosuna Toplu Bir Bakış

Kemal Tahir romanlarında köylü ve şehirli insanları biraraya getirerek kişiler arasında karşılaştırma yapılmasını kolaylaştırmıştır. Hem tarihi romanlarında hem de köy ve kasaba romanlarında farklı karakterler sergilemiştir. Kahramanlar olumlu ve olumsuz yanlarıyla gerçek birer karakter olarak verilir. Kemal Tahir karakterlerin olumsuz yanlarını ortaya koyarken var olan eksiklikleri tespit eder. Böylece toplumda devamlı yaşayan kişiler ortaya çıkar. K.Tahir roman kişileri hakkındaki görüşlerini şu şekilde dile getirir:

“Romanda roman kişisi yaşamadı mı, roman bir olayın anlatılmasından ibaret kalır. Romanda, roman kişinin yaşaması demek, dünyanın en büyük tarihsel olayının bile, roman kişisini anlatan bir araç olmamaktan ileri geçmemesi demektir. Bu sebeple dünyanın en büyük olayları, roman hikayesi olmadığı gibi, dünyanın en büyük gerçek kişileri de romancı bunların dramdaki saptanışlarını bulamamışsa, roman kişisi olamazlar.”<sup>4</sup>

Roman kahramanlarını Milli Mücadele Dönemi'ne göre gruplandırabiliriz

**Milli Mücadele'ye destek çıkanlar:** Kamil Bey, Fuat Bey, Ayşe, Ramiz Efendi, Mehmet Ali, Nedime Hanım, Suat Bey, 116 Ahmet, İhsan Bey, İzmirli Niyazi Efendi, Yakup Cemil, Nuri Usta, Fatma Hanım.

**Milli Mücadele'nin karşısında olanlar:** Nermin Hanım, Nermin Hanımın halası, Enişte İbrahim Bey, Sabriye, Yüzbaşı, Kurmay Binbaşı Burhanettin Bey, Paşa, Abdülvahap Çavuş, Teğmen Şerif Efendi.

**Yabancı kahramanlar:** Direktör Bey, Mösyö Rozalti, Sör Henri Dikson, Mıgırtıç Efendi

**Diğerleri:** Dülger Cemil Usta, İmam, Ahmet Rasim, Şipşak, Abdullah Ağa, Abuzer Ağa, Gardiyan Asker İbrahim, Çerkez Ethem, Kadir.

<sup>4</sup> Tahir, Kemal, Notlar/ Sanat Edebiyat 1, Bağlam Yayınları, İstanbul 1989, s.118

Romanda ağırlıklı konu Kurtuluş Savaşı ve bu yılların insanlar üzerindeki tesiridir. Kamil Bey romanın başından sonuna doğru olgunlaşma sürecine girmiştir. Fuat Bey ise bir benlik bunalımı yaşar, intihar etmeyi düşünürken Kadiri dervişi olur. Enişte İbrahim Bey gibi bazı kişiler ise işgalcilerle iyi geçinerek para kazanma amacındadır. Nermin, Kamil Beyin aristokrat yanını kullanarak daima zengin yaşam arzusundadır.

### **1. 3. Romanın Şahısları**

#### **1. 3. 1. Kamil Bey**

“Kamil Bey Abdülhamit’in en zengin vezirlerinden Selim Paşanın tek çocuğudur. Genç yaşında çok büyük bir mirasa konmuş, buna dayanarak her şeyde, -aile reisliğinde bile- gerçek amatör sporcu ölçüleriyle onurlu yaşamıştı. Tutumlulukta -eli açıklıkta, ataklıkta-ihtiyatkarlıkta, gururlulukta-alçak gönüllülükte hatta sevgide-düşmanlıkta amatör sporcu doğruluğuyla davranır, hangi zor altında bulunursa bulunsun, bu ölçüyü bozmayacağına güvenirdi.”(s.6)

En tehlikeli durumları bastırarak kadar soğukkanlı bir insandır. Madrit Büyükelçiliği’nde tercümanlık görevi de yapan K.Bey İstanbul’un işgal edildiği ve Yunanlıların İzmir’e asker çıkardığı bir dönemde Barselona’dan eski bir şileple İstanbul’a döner.

Kamil Bey İtalyanca, Fransızca ve İngilizce’yi ana dili gibi konuşur. Bolşevikliğe merak salmıştır. Kamil Beye göre “Bolşeviklik” çoğunluk demektir.

Gösterişe ve eğlenceye meraklı olmayan Kamil Bey, Nermin’in halasının evinde sıkılır. Kamil Bey varlık için de yokluk yaşayan bir insandır. Annesinden kalma eski evi onarıp buraya yerleşir. Hala’nın gösteriş düşkünlüğünden Sabire’nin şımarık tavırlarından kurtulur.

Kamil Bey, Anadolu’yu tanımadığı için içinde devamlı bir umutsuzluğu da taşımaktadır. Resim yapar, çevirilerle uğraşır. İşsiz güçsüz biri olduğunu, hiçbir işe yaramaz serseriliğini örtbas etmeğe çalışır. Duygularını resme dökerken bile perişanlığın, umutsuzluğun, yaşamaktan usanmanın belirtileri vardır. Zengin bir ailenin çocuğu olması ve hayatının çoğunu yurt dışında geçirmesi Kamil Beyin yeni hayatına alışmasında bu tür olumsuzlukları meydana getirir. Romanın devamında Kamil Beyin

yıpratıcı duygulardan sıyrıldığı, güvenli bir kişilik ortaya çıkardığı gözden kaçmamaktadır.

Kamil Bey adliye sarayından gelirken okul arkadaşı olan Ahmet'le karşılaşır. Ahmet onu diğer bir okul arkadaşı ve aynı zamanda siyasi mahkum olan İhsan Beye götürür. İhsan Bey karısı Nedime Hanım'ın çıkardığı dergiye Kamil Beyden yardımcı olmasını ister. Kamil Bey güzel sanatlardan anladığı için bu teklifi kabul eder. Artık Kamil Beyin hayatında yeni bir dönem başlamıştır. İlk defa fedakarlık yapma duygusu ona sonsuz bir mutluluk verir. "Karadayı" dergisinde çalışmakla işgal güçlerine karşı çıkanların safına geçmiş olduğunun farkındadır. Milli Mücadele içinde bir sorumluluk yüklenmiştir. Kemal Tahir kahramanına bu sorumluluk duygusunu yükleyerek her şeyden umudunu kesmiş olan Kamil Beyi bütün zorluklara karşı çelikten bir duvar haline getirecektir.

Kamil Bey her türlü acemilikten öğrendiği için dergiye çabuk uyum sağlar. Düzensizliği sevmediğinden ilk önce çalıştığı odaya düzen verir. Gazetede yazılarında başkalarına çatmayı sevmez. Kavgacı bir kişiliğe sahip değildir. Başkalarına çatmak için çıkarılmış yazıları huysuz, şımarık ve hastalıklı çocuklara benzetir. Kamil Bey dergide çalışırken vatana hizmet etmenin ve yalnız kalmış gebe bir kadına yardımcı olmanın rahatlığını duyar.

Kamil Beyin dergide çalışması ile derginin önemi daha da artmıştır. Şairler, yazarlar, siyasiler gelip gitmektedir. Bunların içinde ajanlar ve hafiyeler de vardır. Bir gün yarı külhanbeyi-yarı efendi kılıklı biri tarafından evine kadar takip edilir. Böyle bir işi epeydir beklediği halde gene de korkmuştur. Kamil Bey için acayip olan korkması değil bu korkudan utanç duymasıdır.

Kamil Beyin "Karadayı" dergisinde çalışmaya başladıktan sonra yaptığı en önemli iş Fransız direktörle görüşerek Ararat Vapuru'nu kurtarmasıdır. Yunanlıların saldırı haberlerini içeren belgeleri Nedime Hanımın dadısının evinden alır. Ankara'ya gönderilmek üzere Ramiz Beye teslim ederken suçüstü yakalanır.

Kamil Bey yargıcın sorularına kendinden emin cevaplar verir. Yargıç bütün suçu Nedime Hanımın üzerine atmak istediği halde Kamil Bey belgelerden haberi olmadığı ve Nedime Hanımın bu işle ilgisi bulunmadığında ısrar eder. Ahmet yapılan işkencelerin de etkisi ile Nedime Hanıma suçu yükler. Hatasını anlayınca intihar



etmiştir. Ramiz Bey ise tecrübe ve uyanıklığı ile sorguyu Nedime Hanımı suçlamadan atlatır.

Kamil Bey Bekirağa bölüğünde hücreye kapatıldığında karanlık duygular içindedir. Ahmet'e ve Ramiz Beye yapılan işkencelerin kendine de yapılabileceğini düşünür. Onu korkutan işkence değil, eziyete dayanamayarak ağzından laf alabilme ihtimalidir. Bu ihtimali ortadan kaldırmak için zaman zaman kendini öldürmeyi bile düşünür.

Kamil Bey hiçbir zaman serüven yaşamayı sevmez. “Kamil Bey dünyayı dolaştığı halde, ocak başında konuşmadan oturan tembel bir İngiliz soylusu gibi yaşamaktan hep hoşlandı. İradesinden dışarı bir iş yaptığını, başkalarının etkisi altında kalarak alışkanlıklardan vazgeçtiğini hiç hatırlamıyordu”.(s.329)

Fakirlikten ve aç kalmaktan hiçbir zaman yılmamıştır. Yalnız ailesinin aç kalacağı düşüncesi ızdırıp vermektedir. Binbaşı Burhanettin Beyin Nedime Hanımı jurnalleme karşılığında vereceği Romanya katipliğini reddeder. Enişte Bey ve Nermin Hanımın yakınmaları da bir işe yaramaz. Kamil Bey verdiği sözde kararlıdır. Hangi durumda olursa olsun ihanet etmeyecektir.

Kamil Bey karısının dışarda yalnız olmasından dolayı kıskançlık duymaktadır. “Kıskançlığın, ne kadar hayvanca fakat aynı zamanda ne kadar insancıl bir duygu olduğunu ilk defa anlıyor, mantık tanımayan bir köpürüşün hiç değilse yarı yarıya güçsüzlükten, umutsuzluğun verdiği acıdan başka bir şey olmadığını seziyordu.”(s.384)

Bir tarafta kocasını vatan için feda etmiş bir gebe kadın bir taraftan memleketi batırmak isteyenlerin koz olarak kullandığı karısı Nermin ve kızı Ayşe vardır. Kamil Bey seçimini vatandan yana kullanır. Ona bu güçlü duyguları şu satırlar verir. “Cesur adam o korkak adamcağızdır ki cesaret isteyen yerde, hele diğer insanların önünde korkuya yenilmez. Her şeyi sarsan korkuya rağmen dizlerini bükmemeyi, sesini kaybetmemeyi, ayakta kalmayı becerir. En garibi bu kuvveti de ona karşısındakiler, yani kendini korkutanlar verir.”(s.406)

Kamil Beyi mahpushanede sevindiren tek şey Ramiz Efendinin karısı Fatma Hanımın İnönü zaferini müjdelemesidir. Son mahkemede Kamil Bey 10 yıl kürek cezasına çarptırılır. Paşa oğlu olduğu için üç yılını indirirler. “Kamil Bey, yarı karanlık yer altı odasını birden doldurup soluklarını kesen umutsuz yalnızlığın ortasında

kalakalmıştı. Dört yanına şaşkın şaşkın bakarak titreyen yumruğunu ağzına götürdü: “...‘Yedi yıl! Burada bir başına...olmaz hayır, olmaz bu...’dedi.” (s.442)

### **1. 3. 2. Fuat Bey**

Galatasaraylıdır. Çok okur, çok şiir yazar. Kamil Beyin en samimi arkadaşlarından. Karısı kendini terk ettiğinden beri manevi olarak çöküntü içindedir. Bir zamanlar İstanbul’un şık delikanlılarından olan Fuat Bey şimdi Kadiri dervişi olmuştur. Başında kara taş, kara sarık, sırtında kara cüppe belinde kara taşlı kemer vardır. Kara sakalı neredeyse göbeğine kadar inmiştir.

Bir zamanların uçar delikanlısı olan Fuat Beyi bu kadar değiştiren savaş yıllarının verdiği umutsuzluktur. Kemal Tahir, Fuat Bey tipini sonradan romana eklemiştir. Fuat Bey ile Kamil Bey arasında sıkı bir benzerlik vardır. Fuat Bey de Kamil Bey gibi sonradan değişerek olgunlaşmıştır. İki kahraman da Kuva-yı Milliye’yi desteklemektedir. Fuat Beyinkine benzer bir dramı (eşinden boşanma) sonradan Kamil Bey de yaşayacaktır.

Fuat Bey nasıl derviş olduğunu şu satırlarda anlatmaktadır. “...Savaş yıllarından sonra başımıza gelenler...Oturup düşündüm. ‘Ya silahlanıp Anadolu’dakiler gibi dağa çıkmalı ya da dervişliğe sığınmalı’ dedim. Çok güçsüz bir insan olduğumu, karar verdikten sonra anladım! Benimkisi düpedüz kaçaklıktır.”(s.63)

### **1. 3. 3. Ayşe**

Kamil Beyin kızı Ayşe altı yaşında olmasına rağmen bir genç kız gibi davranır. İlk bakışta çok esmer bir kızdır. Arada sırada kullandığı İspanyolca kelimeler yüz rengine pek yaraşır. Ayşe kara gözleriyle biraz kuşkulu bakmaktadır. Sıska bacaklarının dikenlerle çizilmiş diz kapaklarını gizlemeye çalışarak içeri girer, Nedime Hanımın elini öper.

Ayşe babasının özelliklerine sahip bir kızdır. Biraz kuşkulu ama cesurdur. Bu romanın devamı niteliğindeki diğer iki romana bakıldığında kendisi ile aynı duyguları paylaşmayan annesinden nasıl hızla uzaklaştığı ortadadır. Ayşe çocukluğunu annesinin yanında geçirmesine rağmen büyüyünce babası gibi Kuva-yı Milliyeci olacaktır. “Ayşe

büyüyünce öğretmen olmak istiyordu. Yatarken her gün şu duayı okurdu. Babası öğretmişti: Sevgili Allahım, Türk milletine güç ver! Kurtulmasına yardım et.”(s.189)

### **1. 3. 4. Ramiz Efendi**

Ramiz Efendi Kuva-yı Milliyeci bir öğretmendir. Kamil Bey'e Yunan işgaline dair gizli belgeleri Ankara'ya göndermekte yardım edecekken suçüstü yakalanır. Kamil Bey gibi o da Bekirağa bölüğünde mahkumdur.

“Işık tam yüzüne vuruyor, zayıf esmer suratı pek kuvvetsiz hatta biraz hasta görünüyordu. Gövde kesiminde, duruşunda güvenilecek hiçbir kuvvet, aşırı inat alameti de yoktu. Bakışları biraz pervasız gibi...Ya da yüreği böyle istediğinden Kamil Bey'e öyle geliyordu.”(s.296)

Ramiz Efendi uyanık davranarak yargıcın oyununa gelmez. Gençliğinde bir zaman tulumbacılık yaptığı için kabadayılardan kullandığı argo kelimeleri iyi bilir. Yargıcın karşısında biraz da külhanbeyi konuşarak işi saflığa vurmuştur. Sandığı sevabına almıştır. Kamil Bey'e Nedime Hanımı zaten hiç tanımamaktadır. Yargıç delil bulamayınca Ramiz Efendi'yi serbest bırakır.

Takip eden romanlardan anlaşılacağı gibi Ramiz Efendi'ye cesaret veren gerçek kişi karısı Fatma Hanım'dır. Fatma Hanım öldükten sonra Ramiz Efendi de Fuat Bey gibi karamsarlık içine girer ve kendini içkiye verir.

### **1. 3. 5. Mehmet Ali**

Henüz 21 yaşındadır. Çanakkale'de, Kafkasya'da, Filistin'de kahramanca savaşan edebiyata, şiire düşkün olan duygu yüklü bir askerdir. Vapurun burnuna giderek kafasına bir kurşun sıkar ve kendini denize atar.

Mehmet Ali'nin intiharı düşündürücüdür. İstanbul'un işgalini, Yunanların insafsızca katliamlarını kaldıramamıştır. Birkaç cephede savaşmış şehit olamamak gururuna dokunur. İşte bu yüzden kendini denizin soğuk sularına bırakmıştır.

### 1. 3. 6. Nedime Hanım

Esmer, solgun benizli bir kadındır. Sesi soğuk almış gibi biraz pürüzlü, hareketleri son derece kararlıdır. Kocası İhsan Bey mahkum olmasına rağmen kocasının bıraktığı yerden dergiyi kararlılıkla sürdürmektedir. Kendisi hükümet tarafından mimlendiği için her adımına dikkat eder. Süleyman Ağa, Nedime Hanım hakkında şunları söylemiştir. “...Ben bunca yaş yaşadım. Anadoluluyum. Bizim oralarda “Osmanlı karı” çoktu. Yani yiğit karı...Lakin böylesine hiç rastlamadım. Aslan canım...Aslanın kendisi...Bizim gibi bin tane erkek kurban olsun.”(s.158)

Nedime Hanım gazeteye gelen büyük şairlerin şiirlerine kızmaktadır. Çünkü bu şiirlerde kurtuluş mücadelesi yoktur. “Bu maskaralığı hiç unutmuyacağım. Bir millet şairleri tarafından böylece yüz üstü bırakılabilir mi? Hele bugünlerde...Bunlar nasıl Türk şairi?” (s.227)

Nedime duygularını kontrol edecek kadar iradeli bir kadındır. Ahmet, Nedime Hanımı Kamil Beye şöyle anlatır: “Dünkü Nedime Hanım’ı asla unutmuyacağım! Cephaneleri kaybetmek tehlikesine karşı aslanlar bibi davrandı da kurtuluş müjdesini iştir iştir çocuk gibi ağladı.”(s.250)

Nedime Hanım romanda yurtsever, dürüst, fedakar, mücadeleci ve zeki bir kadın tipi çizmektedir. Nermin ile karşılaştığımızda iki zıt karakterin ortaya çıktığını görüyoruz. Nedime Hanım, Nermin gibi gösterişe ve lüks yaşamaya düşkün değildir. Kocasına ve evine sadık, sabırlı bir kadındır.

### 1. 3. 7. Suat Bey

“...Elleri kelepçeli mahkemeye getirilen Suat’ın pembe yüzünde aydın inceliği vardı. Kelepçeli elleri dizlerinin üstünde kendisinin değıllermiş gibi duruyordu.”(s.112)

Suat Beyin üstünde garip bir ürküntü vardır. Siyasetten mahkum edilmiştir. Kendi ağzından niçin mahkum edildiğini açıklar. “Ben şeref lekeleyecek bir suçtan mahkum edilmedim. Ben de yüksek bir ailenin çocuğuyum! Bugün mahpusum, fikir uğruna...vatan uğruna.”(s.120)

### 1. 3. 8.116 Ahmet

Ahmet alaturka bir tiptir. Hürriyet aşığıdır. Bütün mahkumların affedilmesinden yanadır. Kamil Beyin sınıf arkadaşı olan Ahmet, Kamil Beye göre tam bir ihtilalcidir.

Ahmet, İnebolu'ya gönderilmek üzere hazırlanmış cephane yüklü gemiden sorumludur. Şirket memurlarından Rozalti engel olmak istese de Kamil Bey sorunu direktörle görüşerek halleder. Gemi memuru Rozalti'nin istihbaratı sonucu Ahmet yakalanarak Bekirağa bölüğünde mahkum edilir.

Ahmet, Kamil Beyin de sorgulandığı mahkemeye şahit olarak getirilir. İçeri girdiğinde beş günden beri yapılan işkencenin tesiri ile perişan ve hastadır. “Ahmet etüvden yeni çıkmış bir hasta elbisesi bumburuşuk çarpık çurpuk ayakta duruyor, gözlerinden sel gibi yaşlar akıtarak ağlıyordu. Elleri öne doğru sarkmıştı. Yaşlar sapsarı aptal yüzünde yağlı bir muşamba manzarası veriyordu.”(s.293)

Nedime Hanımın gizli evraklardan ve Ararat Vapuru'ndan sorumlu olduğunu söyler. Kısa bir zaman sonra ihanet ettiğini anlar ve “Ben namussuzum...Ben namussuzum” (s.294) diye bağırır. Arkasından sara nöbeti tutar ve bayılır. Başka bir gün de mahkum olduğu odanın penceresinin demirine ip bağlayarak intihar eder.

Kemal Tahir, Ahmet'in ihanetinin sonucunu ölüme bağlar. Ahmet'in intihar etmesi ile Memet Ali'nin intihar etmesi arasında farklı bir dram vardır. Mehmet Ali şehit olamadığı için intihar eder. Ahmet ise ihanetinin cezasını çekmiştir.

### 1.3.9.İhsan Bey

İhsan, kız kadar nazik, kız kadar güzel bir çocuktur. Okul piyeslerinde hep kadın rolüne çıktığı için “Kız İhsan” lakabıyla çağrılır. Yedek subay olarak harbe katılır. Kuva-yı Milliyeci olduğu anlaşılınca on yıl kürek cezasına çarptırılır. Sonra da İstanbul cezaevine atılır. Cezaevine atılmadan önce dergi çıkarmaktadır. Cezaevine girince dergiyi karısı Nedime Hanım devam ettirir.

İhsan mahkum olmasına rağmen coşkulu bir heyecan içindedir. Vatan uğruna mahkum olmanın sevincini yaşamaktadır. Karısı ile aynı fikirler uğruna mücadelelerini sürdürürler.

### 1. 3. 10. İzmirli Niyazi Efendi

Gazeteye sık sık uğrayan Niyazi Efendi, İhsan Beyin arkadaşlarından. “İzmirli Niyazi Efendiyi tanımak, Meşrutiyeti, Balkan’ı, Seferberliği, Kuva-yı Milliye’yi, tek bir adam gibi tanımak demektir.”(s.217) Bütün tarihi olaylarda adı vardır. Demirci Efe ile Yunan’a ilk kurşunu sıkanlardandır. Biricik oğlunu Rum çeteleri sırf Niyazi’den öç almak için kesmişler, 16 yaşındaki kızının ırzına geçmişlerdir. “Düşmana duyduğu kin, bir “ikinci kalp” gibiydi. Kalp nasıl gece gündüz ölüme kadar asla durmazsa Niyazi Efendi de kinini öylece kendi kendine artırmaya çalışıyordu. Nerede tehlikeli bir iş sezse koşar, hizmete koşulurdu. Ondaki cesaret, artık cesarete bile benzemeyen, tarifsiz ancak ölümlerde, bir de delilerde bulunabilir korkunç bir haldi.”(s.217)

Nedime Hanımın dergi işini devam ettirmesinde moral kaynağı olmuştur. Ahmet ile birlikte cephane yüklü geminin gönderilmesinde yine Niyazi en öndedir. Hatta gemi gönderilemeyecek olursa gemiyi basıp silah gücüyle hareket ettirecek ya da tekneyi havaya uçuracaktır.

Çerkez Niyazi görünüşte yukarıda sayılan bütün özellikleri taşımaktadır. Fakat Niyazi’nin gerçek yüzü böyle değildir. Kamil Bey onun şahsi çıkarı uğruna vatani satan bir hain olduğunu ortaya çıkarır. İnebolu’ya Ararat Vapuru ile cephane sevki sırasında maddi çıkar sağlamaya çalışır, bunu başaramayınca arkadaşları olan Nedime Hanımı ve Ahmet’i ele verir. Nedime Hanım, Niyazi’nin ihanetinden Kamil Bey sayesinde kurtulmuştur. İşgal makamlarının Kuva-yı Milliyecileri ihbar edenlere verdiği paralarla geçinen bir sahtekardır. Ahmet yalan söylemiştir ama Ahmet’e işkence edilmiştir. Üstelik Ahmet’in para beklentisi yoktur.

### 1. 3. 11. Yakup Cemil

Yakup Cemil’in kim olduğunu gardiyan asker olan İbrahim’in ağzından öğreniyoruz. Yakup Cemil, Enver Paşanın askerlerindedir. Enver Paşa yaptıklarından dolayı Yakup Cemil’i mahkum ettirir.

Yakup Cemil mert ve kahraman bir komutandır. Mahkum olduğu halde üzerinden silahlarını çıkarmak istemez. Yakup Cemil mahkemeye çıkarılınca kanunda ölüm cezası verilecek bir madde bulunamaz. Bir Alman’a sorarlar. Sonrada Alman’ın

gösterdiği maddeye göre cezayı verirler. Yakup Cemil kurşunlanmaya giderken yoldan geçen karpuz arabasını durdurur ve kendini vuracak askerlere karpuz ziyafeti verir. Cebindeki altın saatini çıkarır ve “...Ben bunu muharebede İngiliz Paşasından almıştım. Gaza ganimetidir. Götürün Enver Paşaya verin. Benden armağan olsun. O beni kurşuna dizdirse de ben ona gücenmedim. Gözlerinden öperim dedi. Salavat getirdi. Bir manga asker nişan aldı. Bir yayılım ateşi...Kıydılar babayığide.”(s.316)

### **1. 3. 12. Nuri Usta**

Romanda fazla yer verilmese de Ramiz Efendiye yardım etmesinden Kuva-yı Milliyeci olduğu açıktır. Ramiz Efendinin mahallesinin muhtarıdır. Türk askerinin zafer kazandığını duyunca gençleşecek kadar sevinen heyecan dolu bir insandır.

### **1. 3. 13. Fatma Hanım**

Fatma Hanım, Ramiz Efendinin karısıdır. Titiz ve hareketli bir kadındır. Okuma yazması yoktur. Fakat hayrete düşürecek doğru davranışlarda bulunur. Ramiz Efendiye göre Fatma Hanım bir “ana-kartal” gibidir. Sultanahmet Mitingi’ne katıldıktan sonra Fatma Hanım tamamen değişmiştir. Kocasını Ramiz Efendiden “Kurtuluş Savaşı’na katılma sırası sana ne zaman gelecek” diyerek Kuva-yı Milliye’ye dahil olmasını istemiştir. Ramiz Efendiye “Seni yorgun sayıyorlar. Cephelerde dolaşmışsın da yorulmuşsun. Sen cephelerde yorulduysa ben yorulmadım.” diyecek kadar vatan sevgisiyle doludur.

Fatma Hanım Bekirağa bölüğüne kocasını ziyarete gelir. Neşesi yüzünden okunmaktadır. Heyecanla içeri girer. “...Burada mısınız diyerek içeriye kara çarşafı, kısa boylu, zayıf bir kadın girdi. Peçesini arkaya atmıştı. Küçük esmer yüzü, çarşafın kara çerçevesinde büsbütün ufak görünüyordu.”(s.416)

Ramiz Efendiye duyabileceği en iyi haberi getirir. Türk ordusu İnönü’de yeni bir zafer kazanmıştır. Fatma Hanım cephede savaşmış gibi heyecanla anlatır. Nedime Hanım da aynı gün ziyarete gelmiştir. Fakat savaştan hiç bahsetmez. Fatma Hanım fazla okumuş, bilinçli bir kadın değildir. Fakat vatanseverlik cevherini daima içinde taşır. Nermin okumuş, Avrupa’yı görmüş bir kadındır ama vatanseverlikle ilgisi yoktur.

### 1. 3. 14. Nermin Hanım

Nermin yirmi sekiz yaşında olduğu halde yirmi yaşlarında göstermektedir. Çok güzel bir kadın değildir fakat onurlu ve kibardır. Her kıymıdanışı her duruşu güzelliğine başka bir anlam vermektedir. Güven içinde yaşamak isteyen bir kadındır. Önemli önemsiz hiçbir güvensizliğe, küçük bir direnme göstermez. Nermin de Kamil Bey gibi bir paşa soyundandır. Kamil ile evlendiği zaman, Kamil Beyde duyduğu umut, duygularına çare olmuştur.

Nermin, Kamil Beyin “Karadayı” dergisinde çalışmasını istemez. Halası ve eniştesi işgal güçlerinden yana olduğu için Kuva-yı Milliye gibi oluşumları lüzumsuz görmektedirler. Halasının düşüncesini Kamil Beye tekrarlar. “Artık o kadarını bilmem. Dünyanın muzaffer devletlerine karşı Anadolu’da üç baldırı çıplak ne yapabilir.”(s.273) Kocasının kendine ve çocuğuna ilgi göstermemesinden yakınıdır. Kamil Beyden yeni bir ev almasını, yeni elbiseler almasını ister.

Nermin kocası mahkum olduktan sonra ziyarete geldiğinde ilk sözü “Bize bu fenalığı niçin yaptınız” olmuştur. Kamil Beye Kuva-yı Milliye için çalıştığından dolayı kızgındır.

Nermin Hanım daima iyi şartlar altında yaşama arzusundadır. Ülkenin durumu ve imkansızlıklar onu ilgilendirmez. Bunu daha sonra evlendiği Dr. Lütfü Beyde bulan Nermin, onun kendini aldattığını bilse de hayat şartlarını kaybetmemek için evliliğini devam ettirir.

### 1. 3. 15. Nermin Hanımın Halası

“...Kocakarı, görünüşte kılıbık, gerçekte pis zampara eden, dediği dedik kadınlardandı. Gençliğinde sayılı güzellerden olduğunu anlatmak için, iki kahkaha arasında, ‘kızına bakın anasının nasıl olduğunu anlayın’ diyordu.”(s.22)

Nişantaşı’nın en değerli kagir konaklarından birinde oturur. Evi tıka basa antika eşyalarla doludur. Evine gelen Amerikalı ve İngiliz askerlere karşı bunların sahici olması ile övünür. İstanbul’un işgalini, daha da sosyete yaşayabilmek için fırsat bilir. Hala Hanım ve Sabriye vatanseverlikten uzak insanlardır.



### **1. 3. 16. Enište İbrahim Bey**

“Enište Bey saçı erken dökülüp göbeği erken şişen tiplerdendir. Serçe parmağında tek taş pırlanta yüzük, altın kösteğinin ucunda platinden mason nişanı taşırdı. Politikadan anlamazlığa vurduğu halde, bütün işlerini parti kodamanlarına dayanarak hükümetle çeviriyor, Edirne’den ötesini bilmez görüldüğü halde, Almanya’nın en önemli şirketlerine temsilcilik ediyordu. Abdülhamit zamanında işleri tıkırındaydı. İttihatçılar gelince durumu daha da düzeldi. Mütarekedense hiçbir şikayeti yoktu.”(s.22)

Enište Beyin hem İngiliz subaylarla hem de paşalarla araları iyidir. Paraya düşkün olan Enište Bey, Kamil Beyin mahkum olmasına kızmıştır. Kuva-yı Milliye içinde yer almasını istemez. Çünkü Kuva-yı Milliye hareketini padişaha yapılmış bir isyan olarak kabul eder. Savaş yılları bazı insanlar için köşe dönme zamanıdır. Harp zengini olan Enište Bey işgalcilerle iyi geçinerek daha fazla para koparmaya çalışır.

### **1. 3. 17. Sabriye**

Hala Hanımın, Nermin’den iki yaş küçük, Sabriye adında bir kızı vardır. Kocasından boşanan Sabriye bazen şımarık bazen çok garip bir kızdır. Kimi zaman hareketli kimi zaman çok durgundur. İlk rastladığı erkeğe hemen aşık olacak kadar erkek canlısıdır. Aradığı erkeği bir türlü bulamayan şımarık zengin kızlarındandır.

Annesi gibi işgal güçlerine yaranmaktan zevk alan tiplerdendir. Dünya umurunda değildir. Onun için önemli olan eğlenmek ve sosyete ile biraraya gelerek poker oynamaktır. Nermin’in halasının kızı olduğu halde Kamil Beye asılacak kadar ahlaksızdır. Kamil Beye dans ederken şunları söyler. “...Aklıma koydum Enište Bey er geç sizi baştan çıkaracağım! Dayanamazsınız bana...Canımın çektiğine doyamazsam ölürüm!”(s.55)

### **1. 3. 18. Yüzbaşı**

Yüzbaşı, Kamil Beyi sorgulayan yargıçtır. İşgal güçlerinden sinmiş korkak bir yargıçtır. Ne kadar kendisini vatansever gibi gösterse de Amerikan Mandası’na gönülden inananlardandır. Kamil Beye konuşmasında bu düşüncesini dolaylı olarak açıklar. “...Askerlik şerefim üzerine söylüyorum. Lakin bugünkü gün boğuşmak

divaneliktir. Üç buçuk baldırı çıplak eşkıya, Almanya İmparatorluğu'nu yenen devletlere karşı durabilir mi? Zaten Anadolu'daki haydutlar başkaldırmamış olsaydılar, hükümetimiz İngiltere ile anlaşıp işleri kolaylıkla çözecekti.” (s.287)

Yargıcın amacı Nedime Hanımı suçlu çıkarmaktır. Fakat istediği cevabı Kamil Beyden alamaz.

### **1. 3. 19. Binbaşı Burhanettin Bey**

Kamil Beyi Paris Elçiliği'nden tanır. İşgal güçlerine karşı savaşmanın imkansız olduğunu savunan askerlerdendir. Kamil Beyden, Yargıç gibi Nedime Hanımı suçlamasını ister. Romanya Elçiliği'nde katiplik bile teklif eder. Kamil Beyden istediği cevabı alamaz. Binbaşı Burhanettin Bey ve Yüzbaşı Yargıç gibi askerler o günün şartlarında makamını korumak isteyen korkak tiplerdendir.

### **1. 3. 20. Abdülvahap Çavuş**

Kamil Beyin ilk günlerde kaldığı Bekirağa bölümünde işkence yapmakla meşhur olan bir başçavuştur. Arap olan Abdülvahap Efendi dış görünüşü ile kalın dudaklı bir Habeşliyi andırmaktadır. Gardiyan asker İbrahim “...Abdülvahap Çavuşun yumruğunu yiyip ayakta duranı ben şimdiye kadar görmedim .”(s.360) demiştir.

### **1. 3. 21. Mösyö Rozalti**

Fransız şirketinde çalışan bir memurdur. Ahmet Bey, Rozalti'yi şöyle tarif etmektedir: “Pek adi bir adam. Bir gözleri var, yalnız gözlerini görsen yüreğini anlarsın. Cıva gibi oynak iki göz bebeği...Herif düşman bile değil...Madrabaz.”(s. 165)

Mösyö Rozalti İnebolu'ya gönderilecek cephane yüklü gemiyi engellemek ister. Durumu fırsat bilerek İzmirli Niyazi ile anlaşır. Amaçları daha fazla para koparmaktır. Kamil Bey Rozalti'nin kurduğu oyunu şirketin direktörü ile konuşarak bozar. Ararat Vapuru kalkmaya hazır hale getirilir. Mösyö Rozalti de İstanbul'un işgalini kullanarak para kaçırmaya çalışan işgal güçlerinin ayak işlerini yapan fırsatçılardandır.

### **1. 3. 22. Fransız Şirketi Direktörü**

Kısa boylu, şişman, ziyaretçilerini güler yüzle karşılayan saygılı bir adamdır. Aslen Fransız olan direktör, Mösyö Rozalti'nin kendi kesesine otuz dokuz bin lira ayırdığını anlayınca M. Rozalti'nin işine son verme kararı alır.

Kemal Tahir, yabancı kahramanlar arasında Fransız direktörünü olumlu bir tip olarak verirken Türk olmasa bile güvenecek insanların olabileceğini ortaya koyar. Direktör, Kamil Beye duygularını şöyle dile getirmiştir: “Görüyorsunuz ya dedi. Biz Fransızlar, vatanseverlik dersi vermekte pek kötü hocalar değiliz. Muzaffer olmanızı temenni ederim efendiler. Bütün dünya ile dövüşmeyi göze alan parasız, yarı silahsız dövüşçülere karşı ben yalnız saygı duyarım. Size başka bir yardımım dokunabilirse beni sevindirirsiniz. Yolunuz açık olsun .” (s.250)

### **1. 3. 23. Abdullah Ağa**

Çok esmer olduğundan Arap Abdullah diye meşhurdur. Bilekli, boynu kalın fakat sesi incedir. Mahpushanenin ağasıdır. Cinayetten mahkum olmuştur. Kabadayı giyimlidir.

Bir gün kahvede körkütük sarhoşken komiser olan Rıza Bey yanına gelir. Rıza'yı Abdullah Ağaya karşı doldurmuşlardır. Komiser Rıza silahı çekince Abdullah Ağa zaten sarhoş olduğu için Komiser Rıza'yı camdan dışarı fırlatır. Komiser ölünce iki yıl ceza yer.

Abdullah Ağa Kuva-yı Milliyecileri sevmez. Damağası olan Abdullah Ağa kumar haracı, toprak bastı parası ve süpürge parası olarak müdüre dahi sözü geçer duruma gelmiştir. Mahkumlara keyfine göre istediği cezayı verebilmektedir.

## 2. ESİR ŞEHRİN MAHPUSU<sup>4</sup>

Esir Şehrin Mahpusu 1943-1946 yılları arasında yazılır. 1961'de Vatan gazetesinde tefrika edilmiştir. 1962'de ilk defa kitap olarak basılır.

Bu ciltte Kamil Beyin cezaevine nakli, eşinden kızından ve eski çevresinden ayrılışı anlatılmaktadır. Hapishane töreleri, mahkum psikolojisi başarıyla yansıtılmıştır. Kemal Tahir'in gerçek yaşamı ile bu eser arasında bir bağ kurmak mümkündür. 15 yıla mahkum edilen Kemal Tahir'in eşi Fatma İrfan Serhan'la boşanması ile yedi yıla hüküm giyen Kamil Beyin eşi Nermin Hanımla boşanması arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. Esir Şehrin İnsanları'nda da bu tür bir boşanma Binbaşı Suat Beyle Fahriye arasında geçmektedir. Bu romanda yeni kişiler olarak ortaya çıkan Murat ve Kadir, Kemal Tahir'in hayatından izler taşır. Murat, tıpkı Kemal Tahir gibi 1930'lu yıllarda Vakit gazetesinde çalışmıştır. Avukat stajyeri olan Kadir, aynı dönemde avukat katipliği yapmış Kemal Tahir'in geçek kişiliğinden bir parçadır.

Kemal Tahir'in romanları üzerine inceleme yapmış olan Vedat Kurukafa bu romandaki kişiler arası çatışmayı şöyle dile getirmiştir:

Benlik kişilik bunalımı, mekan-insan çatışması ile birlikte sürmektedir. Kamil Beyler hapishane ve savaş ortamında mihenge vurulmakla değişim süreçleri ayrıntısıyla yansıtılmaktadır. Özellikle Yol Ayrımı'nda derinleştirilecek olan eski- yeni ve doğu-batı çatışmalarının zemini bu ciltte de yer almaktadır.<sup>5</sup>

Esir Şehrin İnsanları'ndaki duygu sömürüsü ve ekonomik sömürü bu romanda da devam etmektedir. Damağası olan Osman Ağa mahkumlar üzerinde ekonomik sömürü kurarak insanları ezmeye çalışır. Kamil Beye yakın gibi görünen fakat Kamil beyden aldığı bilgileri Osman Ağaya aktaran Zekeriya Hoca ise duygu sömürüsü yapanların başında gelmektedir.

### 2.1. Romanın Özeti

Kamil Bey, resim çizdiği bir gün kanun çavuşu tarafından çağrılır. Başka bir mahpushaneye nakledilecektir. Kolları kelepçelidir. Bir paşa oğlu olan Kamil Bey

<sup>4</sup> Alıntılar, romanın Can Yayınlarından çıkan İstanbul 1982 tarihli 4. baskısından yapılmıştır.

<sup>5</sup> Kurukafa, Vedat, Kemal Tahir'in Romanları üzerine bir inceleme, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Muğla, 1997, s.216

kelepçeli elleri ile gitmeye çekindiği için bir araba tutulur. İhsan Beyin yanına gideceğini umarken yeni tevkifhaneye götürülür. Kamil yeni mahpushanenin ilk günlerinde insanları tanımaya çalışır.

Kendine yardım eden Zekeriya Hoca ile arası iyi olmasına rağmen ilk günden Osman Ağayı gözü hiç tutmaz. Osman Ağanın hareketleri yapmacıktır. Zekeriya Hoca Osman Ağanın zorlaması ile imamlık yapmaktadır. Seringel ve Faryap ise mecbur oldukları için ve menfaatlerinden dolayı Osman Ağaya hizmet ederler. Osman Ağa istediğine yemek verir, istediğini açlıkla cezalandırır.

Faryap Ömer meydancıdır. Ağaya hizmet eder. Zarzar mahpushanenin en meşhur kumarcılarından. Zekeriya Hoca kadınlara okuyup üflerken tuzağa düşürülmüştür. Toycu Mehmet körpe kızları evlenme bahanesiyle kandırmağa çalışmaktadır. Lazoğlu Osman Ağanın koruyuculuğunu yapar. Köprücü, devlete hizmet edeyim derken bir zengin çocuğun kulağını patlattığı için mahkum olmuştur. Amcabey ise bekçiyle anlaşarak evli erkekleri daha önce anlaştığı kötü kadınlarla tuzağa düşürmektedir.

Kamil Bey canı sıkılınca camiye gitmek ister. Çinileri seyrederken uzun sakallı hoca gelir. Hocanın çinileri çalmaktan suçlu olduğunu bilmediği için çinileri seyrettiğini söyler. Hoca, “Sen kadınları gözetliyorsun” diyerek Kamil Beye iftira atar ve camiden kovar.

Mahpushanede bahçede gezmek parayla, kadınlara bakması bile parayladır. Ağa tuvalete gidecek olsa kimse tuvalete giremez. Allah kurtarsın parası, hoş geldin parası, süpürge parası gibi sebeplerle ağa haracı toplanmaktadır. Ağa bir gün kumar oynarken Kamil Beyden 50 Lira borç alır. Kamil Beyin yeni yatak ve yorganları gelince ağa yatak kirası ve yemek parası ister. 60 Lira borcu olduğu için Kamil Bey 50 Lirayı daha önce Osman Ağaya verdiği borçla kapatmak ister. Osman Ağa borcunu kabul etmediği gibi Kamil Beyin kolundaki saati borç karşılığı alır. Seringel’in verdiği 1 Lirayı da Kekeç İbiş sahte paraya çevirince Kamil Bey hayatının maddi açıdan en zor günlerini çekmek zorunda kalır.

Fatma Hanım ziyarete gelir. Memlekette iyi haberler getirdiği gibi bir paket sigara ve kurabiye de verir. Kamil Bey dışarı çıktığında Seringel paketi alır ve kurabiyelerin birazını dağıtır. Kamil Bey geri geldiğinde kurabiyeleri sorar. Seringel

kurabiyeleri aldığını normal bir şeymiş gibi anlatırken Fatma Hanıma “Ben o karıyı tanım orospunun biridir” der. Bu söz Kamil Beyin çok zoruna gitmiştir. Osman Ağayı ve yaltakçılarını döver. Osman Ağayı da sürükleyerek Müdür Beyin odasına kadar götürür. Fatma Hanıma kimsenin sövemeyeceğini kendinin paşa oğlu olduğunu bağırarak herkese duyurur. Paşa oğlu olduğunu duyan Binbaşı Arif Bey yanına gelir ve Kamil Beyle tanışır.

Arif Bey askerlere kokmuş yiyecek yedirmek isteyen Reis Beyi dövdüğü için mahkum edilir. Kamil Bey gibi Kuva-yı Milliyeci bir ruha sahiptir. Emireri Sefer de aynı mahpushanededir. Arif Beye ve Kamil Beye hizmet eder, kahvelerini yapar. Sefer iş bulmak için gittiği yere 110 Lirasını kaptırır. Parasını almak isteyince kendine engel olmak isteyen polisin kolunu kırar ve cezaevine atılır. Sefer ile Arif Bey aynı cephede savaşmışlarından beri dostturlar.

Kamil Bey müdüriyetten istenir. Giderken Sakanın Naci'nin “Millici Abi” diye çağırması Kamil Beyin hoşuna gider. Bundan sonra Kamil Beyin adı artık “Millici Abi” kalacaktır. Müsteşar Beyden telgraf gelir. Telgrafta Kamil Beyin korunması ve ayak takımı ile bir arada bulunmaması yazılıdır. Paşa oğlu olduğu anlaşılan Kamil Beye saygı artar. Müdür, özür dileyecek laflarda bulunur. Paytoncu Osman'ı zindana atmayı bile göze almıştır.

Nuh Bey de aynı mahpushanede yatan Millicilerdendir. Abdülhamit zamanında istibdat güçlerine karşı mücadele etmiştir. Vatan, hürriyet, milliyet fikirlerini yaymak için Halifeyi kötüleyen “Mahkeme-i Kubra” adında bildirileri dağıtmakla görevlidir. halifeyi peygambere sorgulatan kitapçıkları dağıtırken padişahın hafiyelerince fark edilir. Yakalanarak zindana atılır. Günlerce yemek verilmez. Karısı Fehamet Hanımla zindanda iken boşanır. Çünkü Fehamet Hanımın babası da Kuva-yı Milliye'ye karşıdır. 1908'de hürriyet ilan edildikten sonra seçimlerde başarı sağlamak için mitingler yapar.

Hala Hanım, Nermin ve Sabriye Kamil Beyi ziyarete gelir. Hala Hanım her zamanki gururlu tavırları içindedir. Nermin ise sakin ve sitemli bir tavır gösterir. Sabriye, Kamil beyden fotoğraflarını çizmesini ister. Fatma Hanım, o gün ziyarete gelenler arasındadır. Kamil Beyin başına gelenleri duyduğu için müdürün yaptığı bütün ahlaksızlıkları yüzüne vurur.

Kamil Beye mahpushane yönetimi tarafından iyi davranılsa da açığını yakalamak için Terlikçi Falçata Seyfi gibi ispiyoncular görevlendirilir. Falçata Seyfi Osman Ağaya kötü kadınlar getirmektedir. Sıtkı Bey, Kamil Beye Seyfi'nin namussuzluklarını anlatmaya başlar. Amacı dost gibi görünerek Kamil Beyin ağzından laf almaktır. Dünya güzeli Meliha'yı öldüren Mehdi de aynı yolu dener. Meliha ile tanıştıktan sonra kokain ve morfin almaya başlamış, Meliha'yı başkalarından kıskandığı için öldürmüştür.

Arif Bey, Kamil Bey ve Nuh Bey gazetedeki bildirimleri takip etmektedir. Bildirimlerde Yunan komutanın ağzından Türk ordusunun başarılı olduğu yazmaktadır. Bu başarıya inanmayan Sıtkı Bey işgal ordularının mahpushaneyi basacağını ve Osman Ağa gibilerin mahkumları esir alacağını iddia eder. Bu haber üzerine Arif Bey silah bulmaya çalışır. Kamil Beye kendini koruması için bir kama verilir.

Kamil Bey Nermin'i beklerken Hizmetçi Eleni ziyaretine gelir. Eleni, Nermin'in 14 Temmuz gecesi (işgal güçlerinin zafer gecesi) Fransızların düzenlediği bir baloya katıldığını söyler. Üstelik Lütfü Beyle birlikte Sabire ve Fransız askerleri aynı gecede balodadır. Kamil Bey "balo" haberi ile beyninden vurulmuşa döner. Arif Beye olanları anlatır. Arif Bey sabretmesini, Nermin ve Ayşe'yi kendi evine getirmesini tavsiye eder. Kamil Bey kalemi, kağıdı eline alır. Arif Beyin dediklerini yazmakla aldanmış olacağını fark eder. Fransız sefarethanenin bahçesinde kışını sallayarak dolaşan kadını unutabileceğine aklı yatmaz. Onurunun tamamen kırıldığını anlar ve Fransız gazetesinden kestiği balo haberi ile boşanma kağıdını bir mektup zarfına koyarak Nermin'e gönderir.

## **2. 2. Romanın Şahıs Kadrosuna Toplu Bir Bakış**

Esir Şehrin Mahpusu'nda "Milli Mücadele", "hapishane ve mahkumluk" eserin oluşmasında önemli kavramlardır. Olay zamanında ele alınan insanlar Kuva-yı Milliye karşısında ikiye ayrılmışlardır. Bir kısmı Kuva-yı Milliyecileri destekleyip her şeyini feda etmeye hazırlarken bir kısmı da karşı safta yer alarak işgalcilerle işbirliği yapar. Bu duruma ve buldukları konuma göre romanın kahramanlarını gruplara ayırmak mümkündür.

**Mili Mücadele'ye destek çıkanlar:** Kamil Bey, Binbaşı Arif bey, Fatma Hanım, Binbaşı Rahmi Bey, Murat, Ramiz Efendi, Sefer, Nuh Bey, Zeybek Niyazi, Zeynep, Şükrü Bey.

**Mili Mücadele'ye karşı çıkanlar:** Nermin, Veznedar Sıtkı, Sabriye, Hala Hanım, Mahpushane müdürü, Osman Ağa, Dr. Lütfü, Zekeriya Hoca Mahpushanede bulunanlar şu sınıflandırmalar altında toplanabilir.

**Ağalar:** Paytoncu Osman Ağa, Sarafim Kaptan

**Ağaya hizmet edenler:** Zekeriya Hoca, Fayrap Ömer, Seringel, Laz Ali, Pandeli, Tanaş Ağa, Kesik Süleyman, Terlikçi Falçata Seyfi, Mehdi Bey, Veznedar Sıtkı

**Diğer mahkumlar:** Amcabey, Kömürcü İbrahim Efendi, Cüce Hıdır, Toycu Mahmut, Zarzar, Köprücü İbrahim, Örucü Recep, Kekeç İbiş, Cami İmamı, Sakanın Naci

**Mahpushane görevlileri:** Kanun Çavuşu, Vahap Onbaşı, Berber, Mahpushane Müdürü, Gardiyanlar...

**Yabancı kahramanlar:** Rum Kızı Eleni, Pandeli

## 2. 3. Romanın Şahısları

### 2. 3. 1. Kamil Bey

Kamil Bey bu romanda yine asli kahraman olarak yer almaktadır. Paşazade Kamil için hapisane, kişiliğinin gelişiminde bir dönüm noktasını ifade eder. Yalnızlığını resimle yenmeye çalışırken başka yere sevk haberini alır. Elleri Kelepçeli olarak götürülmek istenince karşı çıkar. Bir paşazade çocuğunun hırsız gibi elleri kelepçeli gitmesi Kamil Beyin gururuna dokunmuştur.

Kamil Beyin üstü arandıktan sonra kolundaki altın saatten dolayı Kamil Bey ikinci kısma verilir. Zekeriya Hoca ile iyi anlaşmasına rağmen, Osman Ağayı yapmacık hareketlerinden dolayı sevmemiştir. İlk günler mahpushanede olan bazı şeyleri yadırgar. Apansız yer değiştirmenin karmakarışık duyguları, hiç tanımadığı insanlara uyma çabası onu yorgun düşürür. Anadolu'yu tam olarak tanımadığı için düpedüz utançlık hisseder. Halbuki Avrupa'nın birçok şehrini adı gibi bilmektedir.



İlk girdiği gün mahkumlara iftiradan yattığını söyler. Caminin çinilerini seyrederken gerçekten iftiraya uğrar. Çini hırsız olan cami hocası “Kadınları gözetliyorsun” diyerek iftira atar. Osman Ağaya verdiği 50 Lira borcu geri alamadığı gibi yatak ve yemek parası olarak kolundaki saati de alırlar. Yapılan haksızlıklar karşısında ne yapacağını şaşırılmış durumdadır. “...Dünyada bütün bildiği bilmediği işlerle ilgisi birdenbire kesilmiş gibiydi. Ancak ölümler bu kadar yalnız bu kadar güçsüz, böyle hiçbir işe yaramaz olabilirler. Konuşmaları duyuyor, duyduklarından da hiçbir şey anlamıyordu. Koğuştakiler kendisine sanki dargındılar. Gözleri önünde kendini soydurmuş korkudan ses çıkaramadığı için, erkeklik onurunun kırılmasına sebep olmuştu.”(s.140)

Kamil Bey her defasında karısının ziyarete gelmesini bekler fakat Nermin gelmez. Hizmetli Eleni ile para gönderir. Fatma Hanımın getirdiği kurabiyeleri saklayan Seringel’e sert çıkışır. Osman Ağayı arkasına almış olan Seringel kurabiyeleri vermediği gibi birde Fatma Hanıma laf atar. Seringel’in “Ben o karyı tanım, orospunun biridir” lafı bardağı taşıran son damla olur. Kamil Bey ilk önce yaltakçılarını sonra da Osman Ağayı döver ve sürükleyerek müdürün odasına kadar getirir. Selim Paşanın oğlu olduğunu, Fatma Hanıma kimsenin orospu diyemeyeceğini yüksek sesle haykırır.

Paşa oğlu olduğu anlaşıldıktan sonra Kamil Bey içerde kendisi gibi düşünen Kuva-yı Milliyeci aydınlarla tanışıp konuşmaya başlar. “Millici Abi” olduğunu ispatladığı için artık o hapisanedeki diğer mahkumlar gibi mahpustur. Üstelik eskisi gibi yalnız değildir. T. Alangu “Cumhuriyetten Sonra Hikaye ve Roman” adlı eserinde Kamil Bey hakkında şöyle bir yorumda bulunur:

“Kamil Bey’deki, bütün aydın öncülerde, devrimci eğitim almamış kadro adamlarında, batılı ihtilalcilerde çok görülen, o iddiasız hareket disiplininin bile işe yaramayışı bizim devrim tarihimizin en önemli meselesine gelip dayanıyor: Katıldığı hareketin nedenlerini ve evrimini iyice kavramamış olmak, olaylara bir yerden katılıp bir başka yerden dışarı fırlatılmak.”<sup>6</sup>

Kamil bey yukarıdaki satırlarda da ifade edildiği gibi hiç farkında olmadan “Millici Abi” olmuştur. Nermin kendini ziyarete geldiğinde, ilk defa, isterse kendinden

---

<sup>6</sup> Alangu, Tahir, Cumhuriyetten Sonra Hikaye ve Roman, İstanbul Mat., İstanbul 1965, C.III, ss.471-72

boşanacağını söyler. Karısından ve kızından her geçen gün biraz daha uzaklaştığını hissetmektedir. Başka bir gün ziyaretçi olarak gelen Eleni, Nermin'in eve sabaha doğru geldiğini haber verir. Fransızların düzenlediği baloya gittiğini Kamil Bey duyunca şok olur. Çünkü önündeki gazetede 14 Temmuz gecesi Fransızların zafer kutlaması olarak geçmektedir. "...K. Bey, yumruğunu gazetenin üstüne koydu ve bunu bana niçin yaptın Nermin? diye sordu."(s.283)

Arif Bey sabırlı olmasını ve Nermin'le konuşmasını tavsiye eder. Kamil Bey boş duvara bakarak düşünmeye başlar. "...Tarabyadaki Fransız Sefarethanesi'nin bahçesinde kışını sallayarak dolaşan kadını unutabileceğine aklın nasıl yattı, hayvan? dedi kendi kendine."(s.292) Olup bitenleri onuruna yediremediği için "Seni boşuyorum" diye mektup yazar. Aynı zarfın içine gazeteden kestiği "balo" haberini de koyarak Nermin'e gönderir.

### **2. 3. 2. Binbaşı Arif Bey**

Ünlü İttihatçılardandır. Çok kitap okur. Çantasında devamlı kitap gezdirir. Amasya, Merzifon yöresinde Arif Beyin çiftlikleri vardır. Askere zehirli ve kokmuş yemek yedirmek isteyen paşayı copla döver. Cemil Paşa ve Talat Paşa da destek verir. Ancak savaş bitince ipler diğerlerinin eline geçer ve Arif Bey yakalanır.

Kuva-yı Milliye'yi açıkça destekleyen Arif Bey sabırlı ve akıllı bir insandır. Naima Tarihi'ni elinden düşürmeyen Arif Bey geçmişini devamlı sorgular. Kamil Beye geçmişte yaptığından pişman olduğunu şöyle anlatır: "...Tabanca oyunları ile devlet yürütülür sandık! Boş yere adam öldürmekle, kendi öldürülmelerimize yol açtık."(s.191)

### **2. 3. 3. Nuh Bey**

Dünyayı umursamaz tiplerdendir. Seferin anlattıklarına göre bütün bulaşık işlere girip çıkmıştır. Romanda Nuh Bey hakkında şu bilgilere rastlanmaktadır: "...Bir şeyler sezinlese bile üzerinde hiç durmaz. Çünkü Nuh Beyin dünya umurunda değildir."(s.184) Cöntürklerden olan Nuh Bey İttihat ve Terakki Ocağı'nın başkanlığını da yapmıştır. İstibdat yönetimine karşı mücadele yapanların başında gelir. Zeybek Niyazi'nin arkadaşıdır. Fakat Niyazi'nin bir dolandırıcı olduğuna inanmak istemez.

Abdülhamit'in aleyhinde Mahkeme-i Kubra (Peygamberin Abdülhamit'i yargılaması) adlı uydurulmuş kağıtları dağıtırken yakalanır ve mahkum edilir. Öldürüleceğini düşündüğünden gözüne uyku girmez. Şimdiki uykusuzluğu oradan kalmadır. Samsun'daki zindana atılır ve günlerce yemek verilmez. Hürriyetin ilanından sonra halka uzun uzun konuşmalar yapar. Artık hürriyetin geldiğine inanmaktadır. Yazar, Nuh Beyin İttihatçılığını şu şekilde özetler:

“Nuh Bey hürriyet vardı derken hürriyetten sonra olup bitenleri, memleketin bugün içinde debelendiği kanlı çıkmazı, hatta kendinin dolandırıcılık suçuyla mahpushanede bulunduğunu bile unutmuş gibiydi.” (s.214)

Nuh Bey, diğer Kuva-yı Milliyeciler gibi mahpushanede kaykısından boşanmak zorunda kalmıştır.

### **2. 3. 4. Binbaşı Rahmi Bey**

Çanakkale'de kahramanca savaşmış komutanlardandır. Anzavur ayaklanmasında öldürülmüştür. Romanda verilen bilgilere göre Binbaşı Rahmi Bey işgal güçlerinin bile kahramanlıklarını övdüğü bir komutandır.

### **2. 3. 5. Fatma Hanım**

Yüzü umut dolu, temiz kalpli, iyiliksever bir Osmanlı kadınıdır. Kamil Bey mahkumken sık sık ziyaretine gelerek Milli Mücadele'den zafer müjdeleri getirir. Oğlu Kadir'i de kendi gibi vatan sevgisiyle yetiştirmeye çalışır. Kamil Beyin başına gelenleri duyduğu için ziyarete geldiğinde müdürün kirli çarşaflarını bir bir ortaya döker. Haksızlıklara boyun eğmeyi sevmediğinden sözünü esirgemeyen kadınlardandır.

### **2. 3. 6. Şükrü Bey**

Şükrü Bey dışardan arkadaşlarına destek sağlar. “Şükrü Bey, ince uzun boylu, büyük çakır gözleri ile çok yakışıklı adamdı. Şakaklarının dalgalı ak saçları erkek güzelliğini birkaç kat artırıyordu.” (s.235)

Arif Beye göre Şükrü Bey bölüğün en namlı kabadayılardanıdır. Balkan komitacılık tarihinde adı “Zimba Şükrü” dür. Gece gündüz dağda, bayırda kırmadığı

ceviz kalmamıştır. Eski İttihatçılardan olan Şükrü Bey istibdat devrinin sona ermesinde önemli rol oynar.

### **2. 3. 7. Zeynep**

Arif Beyin öz kızı değildir. 9 yaşındayken Rize göçmenindim almıştır. Piyano çalar, tabanca ile atış yapmayı sever. Üvey babası gibi kurtuluştan yanadır. Arif Beyi mahkum olarak görmeye dayanamadığı için gelmek istemez.

### **2. 3. 8. Sefer**

Çanakkale Savaşı'nda Binbaşı Arif Beyin emireridir. Mustafa Kemal Paşayı Çanakkale'den tanımaktadır. Savaşta esir düşünce Mısır'a götürülür. İstanbul'a tekrar döndüğünde Arif Beyi arar fakat bulamaz. İşe girmek için müracaat ettiği yere parasını kaptırır. Hakkını aramak istediğinde kendine engel olmak isteyen polisin kolunu kırar ve mahkum olur.

Yazar Binbaşı Arif Beyin emireri Sefer tipiyle cahil halk tabakasından bir insanı olay örgüsüne başarıyla işlemiştir. Sefer, Arif Beyin çayını demler, hizmet eder. Arif Bey Sefer'e "katır" diye hitap eder. Çünkü Sefer cahil olduğu için Osman Ağa gerekli yakınlığı gösterse ona da hizmet edecektir.

### **2. 3. 9. Murat**

Kemal Tahir'in romanlarında yer aldığı sembolik isim olan Murat'a bu romanda fazla yer verilmez. Kamil Beyi ziyarete geldiğinde 15 yaşındadır. Yaşı küçük olmasına rağmen üzerinde ciddi bir erkeklik olgunluğu vardır. Murat kendini Kuva-yı Milliyeci saymaktadır.

### **2. 3. 10. Nermin**

Bütün hayatında güven duygusundan başka bir şey aramayan ve içinde bulunduğu hayatı rahatça yaşamak isteyen kadınlardandır. Paşa kızı olduğu için rahat yaşamaya alışmıştır. Kocasının mahpus olduğunu söylemekten çekinmiştir. "Avrupa'ya gitti, gelecek" diye komşularını kandırmaya çalışmış, yalanı ortaya çıkınca "Ayşe için biz böyle söyledik" diyerek yalanını bastırmaya çalışmıştır.

Halası ve Enişte Bey olmadan Sabriye ile birlikte Fransızların düzenlemiş olduğu maskeli baloya katılır. Dr. Lütfü Beyin misafiridir. Kocasını mahkumken üstelik de işgal güçlerinin düzenlemiş olduğu bir baloya katılacak kadar milli duygulardan yoksun ve acımasız davranmıştır. Dr. Lütfü Beyle konuşurken kocasının İspanya’da bir dostu olduğunu ve avukatının boşanma işlemlerini sürdürdüğünü söyleyecek kadar yalancıdır. Bu duruma bakıldığında Kamil Beyin boşanma kağıdını göndermesinde ne kadar haklı olduğu ortadadır.

### **2. 3. 11. Sabriye**

Parlak kara gözleri ve güzel esmer yüzü ile dikkat çekici bir kadındır. Eniştesinin Nermin İçin yaptığı resimleri çok beğenir. Kendi resimlerini de yapmasını ister. Kamil Beyi “Siyasal inançları yüzünden zindana atılmış bir kahraman Jöntürk” diye tarif eder.

Gününü gün eden, kurtuluş mücadelesine inanmayan, sabahlara kadar dans etmekten ve eğlenmekten zevk alan uçarı kadınlardandır.

### **2. 3. 12. Hala Hanım**

“Hala Hanım Kamil Beye dargın dargın bakıyordu. Kılıbık kocaların zenginleşmesinde gayret paylarının olduğunu bilen, dediği dedik kadınlardandı. Gözlerinin canlılığı yüzünün şaşılacak tazeliği, gençliğinde sayılı güzellerden olduğunu gösteriyordu. Eskiden beri lafını esirgemezliği ile övünür, bütün erkekleri aptal saydığını saklamazdı.” (s.219)

Hala Hanım, Nermin’in Kamil Beyle evlenmesinden pişmanlık duyar. Gururlu, övünmeyi seven ukala kadınlardandır. Nermin’i de etkilemiş, zamanla kendine benzetmiştir. Romanın, yazar gözünde en olumsuz tiplerindedir.

### **2. 3. 13. Sakanın Naci**

Hapishanede gevezeliği ile meşhurdur. Kamil Beyle ilk defa “Millici Abi” tabirini kullanan kişidir. Bu romanda hakkında fazla bilgi yoktur. Yol Ayrımı’nda lokantacı olarak tekrar romana girer.

### **2. 3. 14. Osman Ağa**

Hasım güç olarak nitelendirilebilecek Osman Ağa bir damağasıdır. Kendini yenilmez bir güç gibi kabul ederken korumalarını yanından hiç ayırmaz. Hareketleri tamamen yapmacıktır. Hapishanenin ikinci kısmının padişahıdır. İstedğine faizi ile borç verir. İstedğinden değişik adlar altında haraç alır. Oğlancısı olduğu da mahkumlar arasında söylenmektedir. Rum oğlu Pandeli'yi banyoya giderken bile yanından ayırmaz. Kolonya suyundan içki yapma, esrar keserek mahkumlara dağıtma ve kötü kadınları hapishaneye sokma gibi bütün kötü alışkanlıklara sahiptir.

Kuva-yı Milliye düşüncesine tamamen karşıdır. Kötü kadın öldürmekten mahkumdur. Kadının gönlü olmayınca altınlarını almaya çalışır. Karşı gelmeye çalışan kadını öldürür ve 15 yıl ceza yer.

Kamil Beyi sakın görünce kumar oynama bahanesiyle elli lirasını alır. Altın kaplamalı saatine yatak yorgan parası diye el kor. Kurabiyeleri Seringel'e saklatması bardağı taşıran son damla olur. Kamil Bey Osman Ağaya iyi bir dayak atarak romanın kötü adamını cezalandırmış ve okuyucu vicdanını rahatlatmıştır. Osman Ağanın yenilişi iyiliğin kötülüğe galip gelmesi olarak anlaşılmalıdır.

### **2. 3. 15. Kesik Süleyman Ağa**

Osman Ağanın kumar arkadaşıdır. Aslına bakılırsa Osman Ağanın ortakçısıdır. Kumarda kazandıklarını Osman Ağa ile bölüşür. Uzun boylu şişmanca bir tiptir. Kesik Süleyman denilmesinin sebebi kumar oynarken karşıdakinin zararını ikide bir kesik diye durdurmasındandır.

### **2. 3. 16. Zarzar**

Osman Ağaya tek meydan okuyan kişidir. Anadan doğma kumarcıdır ama yüreklidir. Orta boyda zayıf sert görünümlü bir tiptir. Kamil Bey Osman Ağayı dövdüğünde Fatma Hanıma destek çıkar.

### **2. 3. 17. Laz Ali**

Osman Ağanın koruyucularındandır. Kadın yüzünden Kadayıfçı Ali'yi öldürmüş bu yüzden mahkum olmuştur. Zekeriya Hoca, Laz Ali hakkında Kamil Bey'e bilgi verir. "...Ben bu Laz Ali'den daha rezilini hiç görmedim. Gayet kıyıcı olduğundan gayet de

ödlektir, şuncacık çocuğu öldürecek olsa, ya sırtından vurur, ya da yatmış uyurken...Hele şuna hele! (s.93)

### **2. 3. 18. Pandeli**

Bir Rum çocuğu olan Pandeli, Osman Ağanın yanından hiç ayrılmaz. Osman Ağanın havlusunu taşır. Banyoya bile Osman Ağa ile birlikte girer. Kumarda yenildiği zaman Osman Ağadan borç alır. Osman Ağanın her yönden ahlaksızca kullandığı bir araçtır.

### **2. 3. 19. Tanaş Ağa**

Hıristiyan olmasına rağmen Osman Ağanın koruyuculuğunu yapmaktadır. Ağanın hesabına çalışan bahçıvanlardandır. Mahkum olmadan önce kendine yıllarca iyilikte bulunmuş bir adama ihanet eder ve hapse girer.

### **2. 3. 20. Seringel**

Osman Ağanın hizmetkarlarından. Aynı zamanda meydancılık yapar. Ağanın haracını toplar. Kahvesini getirir. Kurabiyeleri ortadan kaldırdığı için Kamil Beyden dayak yiyen kötü tiplerdendir. Fatma Hanım hakkında söylemiş olduğu iftira iç dünyasının ne kadar hayvani duygularla dolu olduğunu gösterir.

### **2. 3. 21. Toycu Mahmut**

Zekeriya Hoca, Toycu Mahmut'un yaptığı işleri Kamil Beye anlatır: "Mahalle aralarında kimsesiz kızları kandırır, kötü evlere satar. Kaç kızıoğlan kızın kanına girdiğini Allah bilir. Bu sefer kız buna soyulmak istememiş besbelli, verdiği evden kaçmış...Anla bak Kamil Ağa! Hem kötü yere düşürmekte hem parasını almakta, bir de fazladan zavallıyı vurmakta...(s.45)

Yukarıda belirtildiği gibi küçük kızların namusu ile oynayan bozuk karakterli bir adamdır. Çocukluğu da zaten mahpushanede geçtiği için her defasında birbirinden kirli suçları işlemekten çekinmez.

### **2. 3. 22. Vahap Onbaşı**

Arama gardiyanı Vahap Onbaşı Kamil Beyi baştan aşağı arar. Cahil bir tip olarak romana giren Vahap Onbaşı hayatında dolmakalemi hiç görmemiştir. Kamil

Beyde görünce ne işe yaradığını sorar. İşinden emin olmak istediği için Kamil Beyi ayakkabılarının içine kadar arar.

### **2. 3. 23. Kömürcü İbrahim Efendi**

İri kıyımlı tıknaz bir adamdır. Her zaman dünyayı umursamaz insanların rahat dalgınlığı içindedir. Kuva-yı Milliyeci görünmektedir. Komiser ile sarhoş Rum delikanlısı birbirine girince İbrahim Efendi duvarda asılı sırıği alarak Rum delikanlısı Niko'yu bir vuruşta öldürür. Bu yüzden de mahkum olur.

### **2. 3. 24. Cüce Hıdır**

Mahpushanenin delisidir. Cüce denilecek kadar kısa boylu ve tıkızdır. Sırtındaki gömlek kir ve terden leş gibi kokmaktadır. Salyası ağzının sol kenarından akmış, örümcek ağı gibi göğsüne yapışmıştır. Arkaya attığı fesinde bir kara yazma bağlı olup “çuh çuh çuh çuh” diye kalabalığın arasında gezer.

### **2. 3. 25. Amcabey**

Gelen mahpusların kayıt işleri ile uğraşır. Kısa boylu olduğundan Kamil Bey gibi uzun boyluları hiç sevmez. Tapu kütüklerinde sahtecilik yaparak birinin malını bir başkasının üzerine geçirir. Sokak bekçisi ile bir olup kötü kadınlara gelen müşterileri takip eder. Bekçiyle odayı basarlar. Müşteriyi korkutup, sızdırdıklarını aralarında bölüşürler. Bir gün korkak bir müşteriye denk gelirler. Adam kendini pencereden aşağı atar ve ölür. Amcabey'i de polisler yakalar.

### **2. 3. 26. Fayrap Ömer**

Başında kara yünden bir külah, belinde kara yünden bir kuşak vardır. Suratı sapsarı, gırtlığının derisi sipsivridir. Osman Ağaya hizmet eder. Meydancılık yapar. Kahveleri getirir. Osman Ağanın yaltakçılarındandır.

### **2. 3. 27. Mortocu Zekeriya Hoca**

Sol gözü şaşı, çıplak ayakları adamı şaşırarak kadar büyüktür. “Düş Yorumu” kitabını devamlı yanında taşır. Bu kitabı karanlığa sapsivriğin ışığı, cennetin bir anahtarı olarak kabul eder. Kendi hocasından remil, cefir ve düş yorumu öğrenir. Kocasını



şeytana uyup baştan çıkmış kadınlara muska yazar. Adamların kadınlara bağlanması için bel macunu verir.

Zekeriya Hoca bir kadında aynı uygulamayı devam ettirirken mahallenin muhtarı, bekçisi ve kadının kocası odayı basar. Kadın başka oynasını kocasına yutturmak için hocayı kullanmıştır.

Halkın duygularını sömüren Zekeriya Hoca, Kuva-yı Milliye'ye karşı çıkar. Tam para kazanıp köşeyi dönecekken karşısında Anadolu eşkıyası olarak kabul ettiği Mustafa Kemal ve arkadaşlarını bulmuştur.

### **2. 3. 28. Köprücü İbrahim**

Kamil Bey'e ayak yolunda, yatağını hemen getirmesini söyleyen kırmızı bıyıklı bir adamdır. Köprüde para topladığı için bu adla anılır. Köprüden para vermeden geçmek isteyen bir zengin çocuğun kulağına vurur. Çocuğun kulağı patlayınca Köprücü'yü yakalarlar. Köprücü cimri bir adamdır. Yanında hiç kağıt para gezdirmez.

### **2. 3. 29. Dr. Lütfü**

Hala Hanımın doktorudur. Fransız hastanesinde operatördür. İttihatçılarla ve Kuva-yı Milliyecilerle hiç geçinemez. Babasından birçok miras kalmıştır. Şaka götürebilen safça ama biraz da vurdumduymaz bir adamdır. Romanın sonuna doğru Nermin'le arasında bir yakınlık başlar. Vatan sevgisinden uzak kendini paraya adanmış onursuz kişilerdendir.

### **2. 3. 30. Mehmet Hoca**

Cami çinilerini çalmaktan yatmaktadır. Eskileri satıp yerine gerçek olmayanları yerleştirir. Mehmet Hocanın mahkum bir kadın olan Utçu Cemile ile arası iyidir. Karı koğuşunun oynak karıları ile mahpusları resmen camide birleştirerek insanların dini duygularını sömürmektedir.

### **2. 3. 31. Mahpushane Müdürü**

Ağalar ile arayı iyi tutarak mahpuslardan toplanan paralardan kendi payına düşeni almaktadır. Mahpuslara sözü vardır. Eğer Kuva-yı Milliye eşkıyaları tepelenirse padişah muhakkak af verecektir.

Kamil Beye müsteşardan telgraf gelince hemen değişir. Kamil Beye karşı saygısı artar. Kendi odasını ziyaretçilere açar. Bir taraftan da Kamil Beyi takip ettirmektedir.

### **2. 3. 32. Terlikçi Falçata Seyfi**

“ ...Esrar içmekten ileri geldiği sanılan bilinmez bir hastalık Falçata Seyfi'nin içini yemiş bitirmiş, gövdesini kemik torbasına çevirmişti. Dudaklarını kapayamadığı uzun ön dişleri Terlikçi Seyfi'nin suratına bir kuru kafa korkunçluğu vermekteydi.” (s.240)

Yukarıdaki paragrafta tarif edilen Seyfi tam bir esrarkeştir. Yıllarca terlikçilik yapmıştır. Hovarda bir tiptir. Osman Ağa için mahpushaneye kötü kadın getirir. Koyu padişah taraftarı olan Seyfi, İttihatçıları hiç sevmez. Kamil Beye yakın durarak ağzından bilgi sızdırmaya çalışır.

### **2. 3. 33. Mehdi Bey**

Mehdi Bey de Kamil Beyi gizli gizli takip eden mahpuslardandır. Öldürdüğü kadının resmini Kamil Beye yaptırmak ister. İş bulma kaygısı ile gelen kadınları kullanmaya çalışır. İyi ut çaldığı için Meliha ona aşık olur. Meliha ile tanıştıktan sonra kokain ve neşter çekmeye başlar. Melihayı kıskandığı için öldürür.

### **2. 3. 34. Veznedar Sıtkı Efendi**

Devlet kasasını soymaktan suçludur. İstanbul işgal edilince kasanın anahtarını üzerinde unuttuğunu söylese de kimse inanmamaktadır. Paraları ve altınları gizlice bir yere sakladığı söylenmektedir.

Sıtkı Beyin başka bir özelliği de ortalığa olmayan bir laf yayarak moral bozmaktır. Ankara'nın işgal edildiğini hatta Mustafa Kemal Paşanın öldürüldüğünü duyurur. Fakat inandırıcı olmaz.

### 3. YOL AYRIMI<sup>8</sup>

“Esir Şehir” dizisinin üçüncü kitabıdır. 1963’te Öncü gazetesinde tefrika edilirken gazetenin kapatılması üzerine yarım kalmış, yazar, 1970’te romanı yeniden yazmıştır. 1971’de ise roman kitap halinde basılır. Notlar dizisinin “Kemal Tahir ve Romanları” başlıklı kısmında romanla ilgili aşağıdaki bilgiler verilmiştir.

“Kemal Tahir, Esir Şehrin Mahpusu’na üçüncü bölüm olarak eklediği “Yol Ayrımı”nda, öldü sanılan Kamil Beyin apansız çıkagelip karısı ve kızıyla hesaplaşmasını anlatıyor. Yıkılan İmparatorluktan miras kalıp, Cumhuriyetten bu yana çeşitli yollara başvurduğumuz halde, bir türlü çare bulamadığımız sosyo-ekonomik zorluklarımızın nedenlerini de bu hesaplaşmada yepyeni bir açıdan yorumlamaya çalışıyor.”<sup>9</sup>

Tıpkı, Mütareke ve Milli Mücadele yılları gibi Cumhuriyetin ilk yılları da romancılarımıza ilham kaynağı olmuştur. Serbest Fırka denemesi Yol Ayrımı’nda önemli ölçüde yer alır. Kemal Tahir tarihsel hesaplaşmayı bu romanında da sürdürmektedir. Bu romanı kısaca aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

Yol Ayrımı, Cumhuriyetin ilanından yedi-sekiz yıl sonra, 1930’lu yıllarda devlet güçlerini, kişisel çıkarları uğruna kullanmaya yeltenenlerin kendi aralarındaki boğuşmayı, bu kargaşalıkta gerçek Kuva-yı Milliyecilerin kapıldıkları şaşkınlık ve üzüntüyü; Esir Şehrin İnsanları ile Esir Şehrin Mahpusu romanlarında tanıdığımız yiğit dövüşçülerin zaferden sonra uğradıkları garip yenilgiyi; Paşaoğlu Kamil Beyin kendisini mahpushanede yüzüstü bırakan karısı Nermin Hanımla hesaplaşmasını ve tarihin en karışık döneminde bazı Türk insanların kişisel dramını anlatmaktadır.

#### 3.1. Romanın Özeti

Murat, gazetede odasında çalışmak için hazırlık yapmaktadır. 9 Ağustos 1930 Cumartesi, Vakıf gazetesinin haberlerini hazırlarken roman başlar. Gazete sahibi ve aynı zamanda mebus olan Asım Bey gazetenin ilk sayfasının çıkmamasını ister. Hizmetçi Hıdır Ağa ise Gazi Paşanın Asım Beyi makamından kovabileceğini düşünür. Asım Bey yeni bir parti kurulacağından dolayı ilk sayfayı geç çıkarmak istemiştir.

<sup>8</sup> Alıntılar, romanın Can Yayınlarından çıkan 1982 tarihli 3. baskısından yapılmıştır.

<sup>9</sup> Tahir, Kemal, Notlar/Sanat Edebiyat 1, Bağlam Yayınları, İstanbul 1989, s.64

M. Kemal Paşa Serbest Fırkayı, hürriyet fikrinin daha iyi yaygınlaşması için kurdurmak ister. İsmet Paşa önce gönülsüz davransa da Gazi Paşa onu ikna eder. Ağaoğlu Ahmet Bey ise Serbest Fırkanın kurulmasında yardımcı olacaktır. Deli Celadet'i de fırkanın İstanbul işlerinden sorumlu yapmak isterler.

Dadal Efendi, Gazi Paşanın makam şoförüdür. Bu yüzden Ankara'da ne olup bittiğini çok iyi bilmektedir. Serbest Fırkanın kararlaştırılması esnasında Mustafa Kemal Paşanın yanında bulunur. Bir gece Gazi Paşanın gözüne uyku girmez. Dadal Efendiye Halk Fırkasının ve meclisin ne anlama geldiğini sorar. Dadal Efendi bu soruya tam cevap bulamaz.

Gazetede çalışan Selim Nuri, Celadet Beyin yanında staj yapan Kadir ile birlikte edebiyat dergisi çıkartmaktadırlar. Edebiyat ve Sanat Dergisi, olmasına rağmen içinde siyasi fikirler de yer alır.

Avukat Celadet Bey, Ağaoğlu Ahmet'i bürosunda görünce sevinir. Ağaoğlu Ahmet, İzmir halkının Fethi Beyi nasıl büyük bir coşkuyla karşıladığını anlatır. Çocuğu ölen bir baba oğlunun cesedini Fethi Beyin önüne bırakır ve "İşte size bir kurban. Başkalarını da veririz. Yalnız sen bizi kurtar" der. Avukat Celadet Bey halkın Serbest Fırkaya rağbet ettiğini görünce hemen gider ve üye olur. Celadet bey Ankara'daki resmi işlerin hızlı yürümesi için Rus ya da Ermeni kadınlarla evrakları göndermektedir. Serbest Fırkaya da işlerini kolaylaştırsın diye üye olur. Celadet Bey kendini "kodoş" olarak gördüğünü birkaç defa Dr. Münir Beye tekrarlamıştır.

Ramiz Efendi öğretmenlik yapmaktadır. Karısı Fatma Hanım öldüğü zaman sıkıntıya girer. Her gün sarhoş olarak derse girmektedir. Gazeteci Murat, Ramiz Beyin üstüne başına bir şeyler aldırabilmek için Ramiz Beyin evine gider. Ramiz Bey oğlu Kadir'in kendi halinden dolayı üzüntü içinde olduğunu farkındadır. Ramiz Bey Kurtuluş Savaşı hatıralarını anlatmaya başlar. Sakarya cephesinde düşmana arkasını dönerek şehit olan Nazmi Cihangir'i anlatır. Yedi yıl kürek cezasına çarptırılan Kamil Beyden bahseder.

Kadir, Celadet Bey bürosunda olmadığı için saçlarını taramış Şükran Hanımı beklemektedir. Şükran Hanım, Celadet Beyin baldızıdır. Kadir, Şükran Hanımı kendine yakınlaştırabilmek için açık saçık fotoğraflarla dolu albümleri Şükran Hanıma uzatır.

Şükran Hanım durumu fark eder ve aralarında bir yakınlık olmadan dışarı çıkar. Kadir Beyi evlerinin kiralarını toplaması için ikna eder.

Uzun yıllar karısını ve kızı Ayşe'yi göremeyen Kamil Bey karısının sonradan evlendiği Dr. Lütfü Beyin yazıhanesine gider. Dr. Lütfü Beyle konuşurken Nermin'in kocası olduğunu açıklar. Dr. Lütfü Bey gayet soğukkanlı karşılar ve Nermin'i çağırır. Nermin yıllarca neden görünmediğini, kızını niçin hiç arayıp sormadığını merak eder. Kamil Bey böyle bir duruma mecbur kaldığını söylese de Nermin anlamak istemez. Kamil Bey, kızına, kendini babası olarak takdim etmeye çekindiği için arkadaşı Münir Beyi göndermeye karar verir.

Kuva-yı Milliyecilerden Topçu Cemil, Arif Bey, Dr. Münir Bey, Kamil Beyin kızı Ayşe ile birlikte gelmesini beklemektedir. Gazeteci Murat da yanlarındadır. Murat Celadet Beyin banka olayını anlatmaya başlar. Celadet Bey yirmi beş bin liranın hepsini bankadan çekerken bozuk para olarak alır. Gösterişe düşkün olan ve gittiği her yerde kendini kodoş olarak takdim eden Celadet Bey bozuk paraları işporta arabalarına doldurarak Eminönü'nden geçer. Hana girer. Üç banknot parayı pencereden aşağı dağıtır. Kamil Bey eve geldiğinde, arkadaşları, Ayşe'yi göremedikleri için hayal kırıklığına uğrar.

Dr. Münir Bey, Ayşe ile buluştuktan sonra Sakanın Naci'nin lokantasında birlikte çay içerler. Ayşe babasını, kendilerini bırakıp gittiği için suçlamaktadır. Dr. Münir Bey Kamil Beyin iyi bir insan olduğunu anlatmaya çalışır. Bu arada lokantanın sahibi Sakanın Naci yanlarına gelir. Kamil Beyin Kuva-yı Milliyeci olduğunu ve ölmediğini açıklar. Ayşe çevresindeki insanlara rağmen vatan sevgisini kaybetmemiş bir Kuva-yı Milliyeci olduğu için babasının ölmediğine sevinir. Göz yaşlarını tutamaz.

Murat, Selim Nuri ile birlikte Ramiz Efendinin üstüne elbise alabilmek için Fatma Hanımın yatak takımını ve bohçayı esnaflar çarşısına götürür. Antikacı Halim Efendi bohçanın değerli olduğunu anlayınca bohçayı saklar. Yatak takımını tellalciya çağırttırır. Şükran Hanım gelince yatak takımının değerli olduğu anlaşılır. Bohçayı kaçırmak istemeyen Halim Efendi 250 lira verir. 250 liranın 38 lirası ile Ramiz Efendiye elbise ve ayakkabı alınır. Sadece 38 liraya Kadir'in baba onuru kurtulmuştur.

Selim çıkarmakta olduğu "Kurtuluş" dergisini bastırmak için basımevi sahibi Behram Efendinin yanına gider. Behram Efendi çıkarmak istemeyince araları bozulur.

Sarhoş olan Behram Efendi parayı aldığı halde dergiyi bastırmak istemeyince Selim duvardan aldığı sopayla Behram Efendiyi döver. Behram Efendinin şikayeti üzerine Selim yakalanır ve bilmediği bir yere sorgulanmaya götürülür. Selim suçlamalara itiraz edince işkence edilir. Eli, kolu, bacakları ezilmiş bir şekilde taşlıkların üzerinde bulunur.

Selim'e yapılan işkence yetmiyormuş gibi kaldığı medrese binasından sürüklenerek dışarı çıkarılır. Dadal Efendi ilk önce paşanın şoförü olmakla övünüp bu işkenceyi yapanları yerlerinden süreceğine söz verse de Selim'in komünist olduğunu sarhoş komiserden duyunca işini kayıp etmek korkusuyla oradan uzaklaşır. Murat hasta olan Selim'i odasına getirir. Bütün bu yapılanları sefil ve en bağışlanmaz bir suç olarak kabul eder. Murat işi için gittiği Ankara'dan dönünce Selim hastanede çoktan ölmüştür.

Kadir, Murat'ın Ankara'ya gitmesini fırsat bilerek Ayşe'yi Murat hakkında olumsuz fikirlerle doldurur. Ayşe ile Kadir evlenmeye karar verir. Kamil Bey, Ramiz Efendi ile mahpushane arkadaşı olduğu için kızını Kadir'e vermeye razıdır. Nermin ise Kadir'i beğenmez.

Murat Ankara'dan yeni döndüğü için Fethi Beyin partiyi niçin kapattığını anlatır. Gazi Paşadan destek alamayan Fethi Bey kürsüde yalnız bırakılır. Kimse destek vermez. Gazi Paşanın isteğiyle parti kapatılır.

Murat, Şükran Hanım'a misafir olarak gider. Nermin sonradan gelir. Kocasını hiç sevmediğini, Kamil Beyin sadece kendini düşünen bencil bir insan olduğunu anlatır. Ayşe'yi de sevmez. Nermin'e göre Ayşe ve Kamil romantik yaratıklardır.

Şükran Hanım, Kadir'in yalancı olduğunu söyler. Çünkü Ayşe'ye yakın olmak için Serbest Fırkacı olduğu halde kendini Kuva-yı Milliyeci gibi göstermiştir. Kadir güvensiz bir insandır. İnsanları çıkarları için kullanır.

Murat, Şükran Hanımın kiralarını toplayan Reşat'tan bahseder. Şükran Hanım somurtunca onun bileklerinden tutarak sağ avucunun içini öper ve Şükran Hanımı sevdiğini söyler.

### **3. 2. Romanın Şahıs Kadrosuna Toplu Bir Bakış**

Romanın şahıslar kadrosundaki çatışmayı eski-yeni, doğu-batı, dürüstlük-sahtekarlık biçiminde özetlemek doğru olacaktır. Ramiz Bey ve Fatma Hanım

geleneksel değerleri temsil eder. Dr. Münir Beyin Osmanlı Devletinin yıkılmasına ilişkin görüşleri, doğu-batı çatışmasını daha açık ortaya koymaktadır.

Kemal Tahir'in "Yol Ayrımı" adlı romanında belli bir kahraman yoktur. Birçok kahraman vardır. "Esir Şehir" dizisinin ilk iki romanında ana kahraman Kamil Beydir. Yol Ayrımı'nda birçok kahraman eşit derecede verilmeye çalışılmıştır. Romanın adından da anlaşılacağı gibi insanlar partilere ya da gruplara bölünerek veya gelenek ve değerlerini değiştirerek yol ayrımında bulunmaktadırlar. Şahıslar, Kemal Tahir'in tarih düşüncesini doğrulayan birer malzemedir. Berna Moran "Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış" adlı kitabında bu tezi doğrular:

Kemal Tahir'in roman anlayışının gelişimine şu kısa bakış gösteriyor ki, Kemal Tahir, romana, insan yaşantısını dile getiren ve kendine özgü bir söylemi olan bir sanat olayı olarak bakmaktan vazgeçmiş ve yazarın bulduğu tarihsel ve toplumsal bulguları okura aktarmaya yarayan bir araç olarak bakmayı yeğler olmuş. "Niye? Neden 20. yüzyılın ikinci yarısında Kemal Tahir "hala bir çeşit Ahmet Mithat Efendi mi olmak istiyor?" sorusuna "e, ne yapalım biraz öyle...." cevabını veriyor.<sup>7</sup>

Kemal Tahir bu romandaki kişileri bir hesaplaşmanın içine sokmuştur. Kimin ne biçim bir insan olduğunu gerçek kişilikleri ile ortaya koyar. Notlar dizisinde Kemal Tahir bu ayrımı açıklamıştır:

"Bir türlü çalışmıyorum. Bunun asıl sebebi, romanın asıl girişini henüz hazırlayamayışım! Selim Nuri, Ramiz Efendinin oğlu Kadirle karışıyor. Aslında ayrı ayrı tipler ama yoksulluk çekmekte birleşiyorlar. Bu yoksulluk iki ayrı tipte iki ayrı görüntü veriyor. Genellikle Yol Ayrımı enteresan bir kitap olacak. Bu kitabın temelinde İmparatorluğu batıranlarla yıkıntıyı üste vererek yabancılara bağışlayanların hesaplaşması...."<sup>8</sup>

Bu romandaki şahısları önceki iki romanda olduğu gibi sınıflandırmak uygun olacaktır. Çünkü bu roman aynı dizinin devamıdır.

**Kuva-yı Milliyeciler ve çocukları:** Kamil Bey, Ramiz Efendi, Cehennem Yüzbaşı, Doktor Münir, Arif Bey, Murat, Selim Nuri, Ayşe, Kadir, Dadal Efendi, Asım Bey, Nuh Bey, Ahmet Ağaoğlu

**Tarihte yaşamış kahramanlar:** Gazi Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa, Fethi Bey, Talat Paşa

<sup>7</sup> Moran, Berna, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış, C.II, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s.139.

<sup>8</sup> Tahir, Kemal, Notlar/Sanat Edebiyat 4, Bağlam Yayınları, İstanbul 1990, s.58.

**Dürüst ve fedakar kahramanlar:** Kamil Bey, Ramiz Efendi, Cehennem Yüzbaşı, Doktor Münir, Arif Bey, Murat, Selim Nuri, Ayşe, Nazmi Cihangir.

**Sahtekar ve çıkarıcı kahramanlar:** Hacı Halim Efendi, Matbaacı Behram Efendi, Tango Ömer, Nermin, Avukat Deli Celadet, Dr. Ahmet Lütfü Bey, Arif Oruç

**Yabancı kahramanlar:** Matmazel Berta

**Yeni kuşak kahramanlar:** Murat, Selim Nuri, Ayşe, Kadir

**Eski kuşak kahramanlar:** Kamil Bey, Ramiz Efendi ve arkadaşları

**Diğerleri:** Sakanın Naci, Şükran Hanım, Yunus Nadi, Tellal Ali Çavuş, Hıdır Onbaşı, Tatar Emirze, Kırkbirin Rüstemşah, Yunus Nadi Bey.

### **3. 3. Romanın Şahısları**

#### **3. 3. 1. Murat Bey**

Murat, Vakit gazetesinde çalışmaktadır. Şahıs olarak Murat yazarın diğer romanlarında olduğu gibi yazarı temsil etmektedir. “Esir Şehir” dizilerinin ilk ikisinde yer almayan Murat bu romanda gazeteci kimliği ile ortaya çıkar.

Murat oldukça soğukkanlı ve tedbirli bir gazetecidir. Gazete çıkmadan önce bütün başlıkları teker teker kontrol eder. Birisi içeri girdiğinde ayağa kalkmayı sevmez. Bu yüzden patronu Asım Bey geldiği zaman ceketinin cebini karıştırarak ayağa kalkmış gibi yapar. Aynı zamanda sorgulayıcı bir tiptir. Kadir’in hiçbir şey araştırmadan Serbest Partici olmasını yadırgamıştır. Hürriyet düşkünü bir insan olduğu için Serbest Partiyi kabullenemez. “Baskı rejiminden çıkar sağlayan rezillerle, namussuzlarla aynı safta görünmek...Düşündüm, hayır...Bana lazım olan hürriyet Fethi Beyin getireceğini söylediği hürriyet değil...Bu hürriyet “Bırak yapsın, bırak geçsin” hürriyeti...Türkçesi: Sopaları taşları bağlayıp kuduz itleri serbest bırakmak hürriyeti...Halk Partisi içinde hürriyeti istiyorum ben...Güçleri madrabazlıktan, kişisel çıkarıcılıktan çekip Kuva-yı Milliye devrimciliğine getirecek hürriyet... Hırsızları, madrabazları yok edecek hürriyet...Devrimleri halka mal edecek hürriyet” (s.89) diyerek Murat roman kahramanı olarak Kemal Tahir’in parti görüşünü yansıtmıştır.

Murat başkalarını iyilik yapmayı sever. Ramiz amcasını üstü başı perişan görünce dayanamaz. Yatak odası takımını sattırmaya razı eder. 250 liraya bohçayı satarak Ramiz Efendinin perişan görünüşünden kurtulmasına sebep olur.



Yardımsızlık duygularını Selim Nuri için de gösterir. Verem hastası olan Selim Nuri evsiz kalınca odasına getirerek ona bakıcılık yapar. Yapılan haksızlıklara her zaman karşı çıkmıştır. Düşüncelerini şu şekilde belirtir :

“İnsanın başına bu memlekette her şey gelir. Bunların en önünde akıl almaz alçaklık, en sefil kişiler çıkan, en korkunç aptallık vardır. Sonunda en yüksek makama çıkmışlar için bunun özrü: (Haberimiz yoktu) ...Ne demek, (Haberimiz yoktu)? Suçtur bu, suçtur...Hem de en bağışlanmaz, en sefil suç...”(s.220)

Kadir'in Ayşe'ye anlattıklarına göre Murat dobra konuşmayı sever. Aklına geleni hemen söylemektedir. Düşüncelerini pek belli etmez. Aynı zamanda biraz kavgacı bir kişiliğe sahiptir.

Roman kişileri içinde Murat ikinci kuşaktan olup yenilikçi tiplerdendir. İçindeki şüphecilik onu gerçeğe daha fazla yaklaştırmıştır. Yanlıkların üzerine korkmadan giden, haksızlığa boyun eğmek istemeyen bir gazeteci kimliği ile romanın en olumlu tiplerindendir.

### 3. 3. 2. Selim Nuri

Selim gazeteci Murat'ın arkadaşlarından. Herkes Selim Nuri'ye kolay dert yanar fakat o kimseye derdini söylemez. Çalışkan ve kararlı bir kişiliğe sahiptir. “Çok çalışıyordu Selim...Şimdiye kadar rastlanan en çalışkan insandan kat kat daha fazla çalışıyordu. Bununkine çalışmak denmez. Didiniyor bu...Hem de yedi yaşından beri...On üç yıldır dur, otur bilmeden...”(s.17)

Eline aldığı bütün kitapları okuyacak kadar inatçı bir insandır. Şiir yazdığı gibi aynı zamanda arkadaşları ile edebiyat dergisi de çıkarıyordu. “Kurtuluş” dergisini çıkarırken dergide çalışan arkadaşı Tarkan “Çok saray var, gürültü çıkaralım sarayları öğrenci yurdu yapsınlar” dediğinde Selim Nuri bu fikre şiddetle karşı çıkar.

Selim Nuri evi olmadığı için Cambaz Kadı Medresesinin hücrelerinde kalmaktadır. Son çıkaracağı derginin kapağına Hürriyet Heykeli'nin resmini bastırır. Behram Efendiye dergiyi bastırmaya gittiğinde ummadığı bir hareketle karşılaşır. Parayı peşin aldığı halde sarhoş olan Behram Efendi dergiyi siyasi ve paşaya karşı bir hareket olarak bulduğu için bastırmak istemez. Araları bozulur. Selim Behram Efendiyi döver. Behram Efendi de Selim'i şikayet eder. Polisler Selim'i alarak bilmediği bir yere

götürürler. Gözleri bağlanır. Sorgulamada dergiyi çıkarmak için Moskof'tan para aldığı, Çapanoğlu ile ilişkisinin bulunduğu gibi suçlamalar yapılır. Selim suçlamaları kabul etmeyince işkence edilir ve kolu, bacağı ezilmiş bir şekilde taşlıkların üzerine atılır.

Selim artık yorgun ve hastadır. Kaldığı medrese hüccresinden de atılan Selim Nuri, Murat'ın odasına sığınmak zorunda kalır. Haksızlığın karşısında kükremiş aslan kesilen Selim evini boşalttırmak isteyen sarhoş komiserin karşısında bütün gücünü yitirmiştir. Selim hastaneye kaldırılrsa da verem hastalığından kurtulamaz ve ölür.

### 3. 3. 3. Kadir

Ramiz Efendinin oğlu olan Kadir, Deli Celadet Beyin yanında staj yapmaktadır. Güzel, düzgün ve tutarlı konuşmaya çalışır. Aksayan yönü kurnazlık edip neyi tuttuğunu saklaması, bir cümlede bir yöne hak verirken ikinci cümlede karşı fikrin doğru taraflarını belirleyememesidir. Bundan dolayı doğruluğu güven sarsıcıdır.

Babası Halk Fırkacı olmasına rağmen kendisi Serbest Fırkadan yanadır. Serbest Fırkanın gerçekten hürriyet getireceğine inanır. Patronu Serbest Fırkacı olduğu için Serbest Fırkacı görünmek işine gelmektedir. Kadir menfaatleri doğrultusunda insanları kullanmak isteyen tiplerdendir. Patronunun baldızına kötü yaklaşmak ister. Açık resimlerle dolu albümü önüne bırakır. Şükran Hanım oyuna getirilmek istendiğini anlar.

Kadir artık Serbest Fırkacı olduğu için babasının düşüncelerine katılmaz. Babasını düşüncelerinden ve giyiminden dolayı küçük görür. Kamil Efendinin kızı Ayşe ile anlaşır ve evlenmeye karar verirler. Ayşe için Serbest Fırka düşüncesinden vazgeçer ve Halk Partisinden görünür. Murat hakkında da Ayşe'ye yalan yanlış şeyler söyler. Murat'a göre Kadir çok acelecidir. En kestirmeden amacına varmak ister. Hazırlıklarla vakit kaybetmeyi fırsatları kaçırmak sayar.

Kadir çıkarları için insanları köle gibi çalıştırmak isteyen insanlardandır. Her şeyi onurlu bir köle hırsıyla yapar. Canı istediği her şeyi elde etmek ister. Yalanı yakalansa yüzü kızarmaz. Direnme nedir bilmez. Kendinin küçük düşmesinden bile tat almaktadır.

### **3. 3. 4. Kırkbirin Rüstemşah**

Selim'le aynı evde kalmaktadır. Kayserili olduğu için para konusunda pek güvenilirmez. Romanda hakkında pek bilgi bulunmamaktadır. Selim Nuri evden kovulduğunda telaşla komiserin kendilerini evden çıkarmak istediği haberini getirir.

### **3. 3. 5. Ayşe**

Kamil Beyin kızı Ayşe babasını öldü bilmektedir. Nezleden yada kazadan öldüğünü duymuştur. Annesi ise babasının genç bir kadının arkasına takılarak Avrupa'ya kaçtığını söylemiştir. Ayşe bu yüzden babasına kızgındır. Dr. Münir Bey Ayşe'nin Kamil Bey hakkındaki olumsuz düşüncelerini yıkmaya çalışır. Babası Ayşe'ye üç öğüt göndermiştir: Zoru görünce onursuzlaşıp kolayca kaçmayacak, namuslu olacak, parayı çok sevmemeye çalışacak. Ayşe annesine rağmen tam bir Kuva-yı Milliye ruhunu taşımaktadır.

Ayşe, Sakanın Naci'den babasının Kuva-yı Milliyeci olduğunu duyunca çok sevinir. Babasının yaşadığını anlayınca ellerini masaya koyup ağlamaya başlar. Babası ile gururlandığından ve babasını çok özlediği için ağlamaktadır.

Annesinin yanından ayrılırken elveda demeden çantasını toplamış ve evi terk etmiştir. Şükran Hanıma göre Ayşe annesini zaten hiç sevmemiştir. Üvey babası Lütfü Efendiyi de sevmez. Çünkü hem annesini aldatmaktadır hem de Serbest Fırkacıdır.

### **3. 3. 6. Kamil Bey**

Abdülhamit'in en güvendiği adamlarından Selim Paşanın oğlu olan Kamil Bey, İhsan Beyin karısı Nedime Hanıma gazete işlerinde yardım eder. İngilizlere Musul'daki topraklarını satmadığı ve Kuva-yı Milliyecileri ihbar etmediği için yakalanır ve yedi yıl kürek cezasına çarptırılır. Mahkumken karısı Nermin başkası ile evlenir. Ayşe'yi Kamil Beye göstermezler. Kamil Bey yıllar sonra, kızı 16 yaşına geldiğinde kızının karşısına çıkar.

Karısı, Dr. Lütfü Beyle evli olduğu için Rıdvan Beyin çiftlik kahyası kılığında karısının evine gider. Kamil Bey heyecan dolu bir insandır. Karısını ve kızını yıllar sonra görecektir olmanın heyecanı neredeyse boğazına nefes aldırılmayacak derecede düğümlenmiştir. “Kamil Bey sınırlarını koparacak gibi zorladığı halde, dizlerinde duran ellerinin titremesini önleyemiyordu. Soluklarını kesmişti: Tanıyamadı beni...Daha korkuncu sezemedi. Sezgi dediğimiz şey bu kadar güçsüz mü?...Bu kadar mı...Hiç işe yaramaz mı?...” (s.178)

Kamil Bey “Esir Şehrin İnsanları” adlı dizide geçen Fuat Beyle aynı kaderi paylaştıklarına inanmaktadır. Fuat Beyi de karısı terk ettikten sonra tanımamıştır. Kamil Bey kızıyla tanışmaya cesaret edemediğinden ilk önce Dr. Münir Beyi gönderir. Ayşe babasının Kuva-yı Milliyeci olduğunu öğrendikten sonra Kamil Beyin evine kendi isteği ile gelir. Bu romanda Kamil Bey diğer romanlarda olduğu gibi asli kahraman olarak verilmediği için daha fazla bilgi edinilememektedir.

### **3. 3. 7. Ramiz Bey**

İlk iki dizide güçlü bir karakter olarak gördüğümüz Ramiz Öğretmen bu romanda zayıf bir karakter çizmektedir. Karısının kanser olduğunu öğrendikten sonra çare olamayacağını anlayınca kendini içkiye verir. Üstü başı perişandır. Sakarya ve Dumlupınar’da yedek subay olarak dövüşen Ramiz Amca karısının ölümü ile çöküntü içine girmiştir. Çok az konuşmaktadır. “Ramiz Efendinin yüzü dört beş günlük tıraşıyla büsbütün zayıf görünüyordu. Dudaklarında hep o suçlu gülümseme, yorgun gözlerinde hep o dalgın bakışlar vardı. Kunduraları çok eskimiş yağmurluğunun sağ cebi sökülüp sarkmıştı. Fötr şapkası şapkadan başka her şeye benziyordu.”(s.124)

Fatma Hanımdan kalan tek hatıra olan yatak takımını sattırmak istemez. Ama üzerine elbise alabilmek için buna mecbur kalır. Kadir babasının giyiminden dolayı ve Serbest Fırkacı olmadığı için babasıyla sık sık tartışır. Satılan bohçanın parası ile Ramiz Efendiye palto, hazır elbise, bir çift ayakkabı alınır. Yeni elbiseler Ramiz Efendinin eskimiş, çökmüş kişiliğini zerre kadar değiştirmez. Elbiseyi sırtına alır almaz sanki yıllarca kullanılmaktaymışlar gibi gevşeyip sarkıverirler. Yeni elbiseler Kadir’in onurunu kurtarmaktan başka bir işe yaramaz.

Ramiz Bey, Kurtuluş Savaşı'nın, siyasi çekişmelerin ve aile içi sıkıntılarının yorgun düşürdüğü bir kişidir.

### **3. 3. 8. Avukat Celadet Bey**

Avukatlık yapan Celadet Bey romanın çıkarıcı tiplerindedir. Serbest Fırkacı olması da tamamen bu çıkarılara dayanmaktadır. Büyük şirketlerin davalarına bakan diğer adıyla Mahmut Celalettin Bey Ankara'daki işlerinin hızlı yürümesi için yabancı uyruklu kadınları kullanmaktan çekinmez. Romanda Celadet Bey tip olarak şu şekilde tarif edilmiştir. "...Ortadan az kısa, tıknaz, çok az esmer bir adamdı. Sol gözü çocukken geçirdiği bir kaza yüzünden kapalı duruyor, bu duruş her zaman somurtkan suratının sertliğini artırıyordu. Aslında elbet, deli değil, biraz dobra tez öfkelenir biraz da şirretti."(s.50)

Okullu subaylardandır. İttihatçıların ürkütücü teşkilatı mahsusasında çalışmış, birtakım bulaşık işlere girip çıkmıştır. İstanbul'un bütün serserilerini, bütün kopuklarını tanır. Beyoğlu eğlencelerini çok iyi yaşadığı için nereye gitse kral gibi karşılanır. Aynı zamanda kadın düşkünüdür. Yazıhanesinde piyasanın en güzel kadınlarını her zaman bulmak mümkündür. Beraber olduğu kızların albümünü bile çıkarmıştır. Baldızı Şükran Hanım Celadet Beyi aşağıda olduğu gibi tarif eder.

"Masondur. Hem de ileri gelenlerinden...Eskiden masonlar ne yaparmış bilmem...Şimdilerde bazıları...Hiç değilse Enişte Beyimin yakın arkadaşları, mason biraderliğini zamparalıkta kullanıyorlar. Körpe kızları referans kartları ile birbirlerine gönderiyorlar. Belli işaretleri bile varmış. Fiyatın kaç lira olduğunu bu işaretlerle bildiriyorlarmış ki birader kazıklanmasın!" (s.151)

### **3. 3. 9. Profesör Ahmet Ağaoğlu**

Saray mebusudur. Artık liberal hürriyete kavuşmuş gibi eski davacılığını bırakır. Bizzat Gazi Paşa, Fethi Beye parti kurması konusunda yardım etmesini ister. Gazi Paşa destek vereceğine ve mebus ayıracağına söz vermiştir. Ahmet Bey Halk Partisi varken yeni kurulacak partinin çok suni olacağını söyler. Paşa hemen sinirlenir. "Bana senin karıştırıcı adam olduğunu söylerlerdi, ben inanmazdım. Hakikaten sen karıştırıcısın, buyurdular."(s.44)

Romanın asli kahramanlarından olmayan ve bilgi vermek amacıyla romana konan Ahmet Ağaoğlu sonunda Gazi Paşa tarafında Serbest Fırka için ikna edilir.

### 3. 3. 10. şükran Hanım

Yirmi dokuz yaşlarında, yüzü güleç, sarı saçlı, mavi gözlü bir kadındır. Celadet Beyin baldızı olan şükran Hanım kocasından boşandığı için duldur. Kocası zengin olduğu için şükran Hanıma çok mal kalır. Canı sıkıldıkça Avrupa'ya gider. Akıllı bir kadın olduğundan önüne her gelenle birlikte olmaz. Sarışın aptallardan değildir. Kadir'in yaklaşma oyunlarına gelmemiş, kiralalarını toplama vazifesini Kadir'e yükleyerek dışarı çıkmıştır.

şükran Hanım zengin bir paşa kızı olmasına rağmen hiçbir zaman gururlu davranmaz. Selim Nuri'yi hiç tanımadığı halde Selim hastanede yatarken her gün ziyaretine gelir. İçinde biriken insanlık duygularını göstermek istemiştir.

şükran Hanım, Murat'ı davet ettiği gün, gece göndermek istemez. Murat, şükran Hanıma bakarak düşünmeye başlar. "Murat şükran Hanımın yüzüne bakarak daldı. Kadının sarı saçlarından kalın bir tutam yanağına düşmüştü. Gözlerinin yeşilliği ile dudaklarının kırmızılığı, abajurun mavi ışığını iyice yumuşatıyor, bu yumuşaklık bakmaya doyulmaz güzelliği kat kat artırıyordu."(s.366)

### 3. 3. 11. Yunus Nadi

Cumhuriyet gazetesi sahibidir. Gazi Paşaya yazdığı mektupla romanda anılmaktadır. Mektupta İzmir'de matbaaya taarruz edildiğinden Cumhuriyet Halk Fırkası binasının taşa tutulduğundan yakınır. Amaçları her ne pahasına olursa olsun Cumhuriyeti korumaktır. Avukat Celadet Bey mektubu okuyunca Yunus Nadi hakkında şunları söyler:

"Hayır yahu...Yunus Nadi'nin mektubu da neymiş? Kaç paralık adam Yunus Nadi? Güçsüzlüğünden mi yazdı, bunu, hayır? Güçsüzlüğün can havliyle yazdı! Yiğitliğinden mi yazdı, katiyen hayır...Kalıbımı basarım! Ödü koptuğundan yazdı."(s.107)

### 3. 3. 12. Asım Bey

Gazeteci Murat Beyin dediklerine göre paraya kıyamayan heriflerdendir. Çorum mebusu olan ve Halk Partisini destekleyen Asım Bey Serbest Fırkanın kurulmasını onaylamaz. Haberi ilk ağızdan duyurabilmek için toplantılara katılır. Birinci sayfayı bu yüzden geç çıkarır.

### 3. 3. 13. Doktor Münir Bey

Ufak tefek bir adamdır. Ama üstüne elzem olmayan meseleleri düşünüp, hiç gerekli olmayan soruları soran bir akıl karıştırıcı olarak bilinir. Bu yüzden adı “Farmason Doktora” çıkmıştır. Kişiliğinin özelliği birdenbire belirmeyen bir adamdır. Her yerde rahat olmayı becerebilmiştir.

Romanın sonuna doğru Murat’la sohbet eden Münir Bey doğu –batı ikilemi ile ilgili düşüncelerini ortaya koymuştur: “...Siz Cumhuriyet çocukları, ‘gözümüzü zafere açtık’ avuntusundasınız. Şimdi umulmaz yerlerde beklenmeyen yenilgilerle karşılaşınca apışmayın!...Biz, Batıyla er-geç, ister istemez hesaplaşmak zorundayız! Bunu gerçekten yapmadıkça, Batıya hizmet teklif etmedikçe belayı başımızdan defleyemeyiz!...Bunu böyle bilesin, Gazeteci Murat! İşini ona göre tutasın!” (s.237)

Dr Münir Bey eski İttihatçılardan olmakla birlikte, romanın yazarı Kemal Tahir’in düşüncelerini ortaya koyan bir karakter olarak görünmektedir.

### 3. 3. 14. Nermin

Nermin yıllar sonra Kamil Beyi gördüğü zaman oldukça soğukkanlıdır. Hala genç kız gibi güzelliğinden bir şey kaybetmemiştir. “Nermin yaşını göstermeyen güzel kadınlardandı. Göstermeyen değil, yaşlandıkça güzelleşen, güzelliğine ‘şahane’ denilen mutlu kadınlardan...Kamil Bey eski karısının kıyıcı olduğuna çoktan inanmıştı. Aşırı güzelliğinin her zaman biraz kıyıcı olduğunu da biliyordu. Oysa, Nermin’in bakışında, kıyıcılığın umursamazlığı yerine, yufka yürekli bir annenin hoşgörüsü var gibiydi.”(s.181)

Nermin, kendini kocasından ayrılmakta oldukça haklı görmektedir. Çünkü Nermin’e göre Kamil Bey sorumluluk almamak için hapse giren bencil bir insandır.

Ayşe de babasına benzemektedir. Nermin'e göre Kamil Bey ve kızı Ayşe romantik yaratıklardır. Romantik olmaları da bencilliklerinden gelmektedir. Nermin, Kamil Beyi zaten hiç sevmemiştir. İkinci kocası Dr. Lütfü Beyi de sevmez. Nermin için önemli olan tek şey zengin ve rahat bir yaşam sürmektir.

### **3. 3. 15. Nazmi Cihangir**

Nazmi Cihangir, Kurtuluş Savaşı'nda Ramiz Efendinin arkadaşlarından. Yazarın "Bir Mülkiyet Kalesi" adlı romanında, Sakarya Savaşı'nda kızını görmeden şehit olan askerle aynı özellikleri taşır. Dört aylık evli iken Birinci Dünya Savaşı'na katılır. İkinci İnönü Savaşı'nda yaralanır ve hastaneye düşer. Karısı dile düştüğü için karısını boşamak zorunda kalır. Sakarya cephesinde vurulur. Savaş bitmediği halde silahını kılıfına koymak ister. Ramiz Bey arkadaşını ölürken düşmana arkası dönük görmüştür. İçerden vatana ihanet etmek isteyen birçok düşman olduğu için Nazmi Cihangir'in düşmana arkası dönük olarak öldüğü sanılmaktadır. Yani düşman hem içte hem dıştadır.

### **3. 3. 16. Tango Ömer**

Particilerin ayak işlerini yapan korkak bir çocuktur. Fakat yaptığı işten zevk almaktadır. Arkasındaki adamlara güvenerek Ramiz Efendiyi tehdide kalkışır. Murat kolundan tutup sıkılayınca yaptığına pişman olur. Fakat hiçbir şey olmamış gibi davranır.

### **3. 3. 17. Nuh Bey**

Doktor Münir Beyin "Osmanlı Delikanlısı" dediği Nuh Bey 1988 Jöntürklerindedir. On yıl sürgün yemiştir. Dünya üzerinde hiçbir kimsesi dikili ağacı bile yoktur. Uzun boylu, bir deri bir kemik denecek kadar sıksa gövdesi, çökük avurtları ile Donkişot'a benzer. Bütün bu zayıf görünüşüne rağmen iyimser bir adamdır. Nuh Bey de Kamil Bey ve diğerleri gibi Kuva-yı Milliyecilerdendir.

### **3. 3. 18. Hademe Hıdır Onbaşı**

Çorumlu olan Hıdır Onbaşı patronların ispiyonculuğunu yapmaktadır. Gazetede çalışanların ağzını arayarak patrona haber yetiştirir. Acele ve yalan yanlış yorumlar



yapar. Ağrı'da çıkan Kürt isyanından dolayı Gazi Paşanın İran'a saldıracağını söylemiştir. Romanın devamında yorumlarının yanlış olduğu ortaya çıkar.

### **3. 3. 19. Matbaacı Behram Efendi**

Behram Efendi “Kurtuluş” dergisini bastıracaktı. Parasını aldığı halde bastırmaktan vazgeçer. Çünkü Behram Efendi dolaylı olarak Padişah taraftarlarına ve işgal güçlerine hizmet etmektedir. Selim Nuri'nin anlattıklarına göre Behram Efendi çok içer. Bu yüzden hiçbir işini vaktinde yapamaz. Üstelikte ahlak olarak bozuktur. Oğlancı olduğunu bilmeyen yoktur.

Behram Efendi Selim Nuri'nin dergide yazdığı “Sarayları darülfünun öğrencilerine yurt yapmalı” düşüncesine kızar. Derginin tehlikeli olduğunu ve dergiyi çıkarmamasını tavsiye eder. Selim'le arası bozulunca küfretmeye başlar. Selim eline geçirdiği sopa ile Behram Efendiye dayak atar.

### **3. 3. 20. Hacı Halim Efendi**

Hacı Halim Efendi esnafçılıkta üzerine toz kondurmayan tiplerdendir. Fatma Hanımın yatak odası takımını ucuza kapatmaya çalışır. Altın işlemeli bohçayı ise ilk gördüğü anda saklamıştır. Yalan yere yeminler sayar. Şükran Hanım gelince bohçanın değerini anlar. Elindeki bohçayı başkasına kaptırmak istemeyen Halim Efendi 250 lira para vererek bohçayı alır.

Antikacı Halim Efendinin lakabı “kodoş”tur. Bu lakabı Abdülhamit despotluğunun sürüp gitmesine yardım edeyim derken kazanmıştır. Şükran Hanıma yalan yere bohça hakkında yemin eder. “...Buna mı? Gavur dininde can vereyim ki bakmadım Şükran Hanımefendi kızım, nah sana yemin...Bakmadım şart olsun! Nah sana taze aptestimle yemin...”(s.245)

### **3. 3. 21. Matmazel Berta**

Dr Lütfü'nün hasta bakıcısıdır. Otuz yaşlarındadır. Yüzü oldukça sevimli güzel bir kadındır. Hasta bakıcı olmasına rağmen Dr Lütfü Beyle gönül ilişkisi vardır. Dr. Lütfü Beyin evli olması onu ilgilendirmez.

### 3. 3. 22. Dr Lütfü Bey

“Lütfü Beyin gözleri yeşildi, ince burnuyla kısa kesilmiş kırçıl bıyıkları kalın dudaklarını gölgeliyor, ağzının cinsel iştahını biraz saklıyordu.”(s.176)

Lütfü Bey yukarıda da tarif edildiği gibi cinselliğine düşkün yaşamaktan zevk alan bir insandır. Hala Hanımın doktoru, Nermin’in ise ikinci kocasıdır. Kamil Bey Nermin’in ilk kocası olduğunu açıklayınca oldukça soğukkanlı karşılamıştır. Nermin’i hastabakıcı kadınla zaten aldatmaktadır.

### 3. 3. 23. Dadal Efendi

Dadal Efendi Gazi Paşanın makam şoförüdür. Safça bir tip ortaya koyan Dadal Efendi, Kemal Tahir’in diğer romanlarındaki emirlerine benzemektedir. Gazi Paşanın sarayında olup bitenleri hemen gazeteye uçurmayı kendine görev bilir. Hiçbir şey bilmeyen ama çok şey bildiğini zanneden bir yapıya sahiptir. Serbest Fırka hakkında görüşü sorulduğunda “Selbes resmen selbes...Selbes açılacak ki az biraz selbestlik gele...” cevabını verir.

Dadal Efendi hakkında romanda şu şekilde bir tarif vardır: “... Çorum’un Çöplü Mahallesi’nden Erkek Raziye’nin Dadal oğlan adıyla yedi vilayet toprağına, bir vakitler, “kopuk –ipsizlikte” ün salmıştır. Halen saray şoförü olup ve de saray şoförlerinin gayet gözdelerinden olup, Mustafa Kemal Paşamızın ve de Gazi Babamızın ve de ebedi Şefimizin, Ulu Kurtarıcımız, Halk Fırkası Genel Başkanımız ve de Allah’tan aşağı Cumhurreisimiz ve Efendimizin gözbebeği bir Dadal şofördür.”(s.52)

Dadal Efendi safça bir tip ortaya koyarken bulunduğu konumu kullanmayı da ihmal etmez. Ne de olsa Gazi Paşanın makam şoförüdür. Hemşehrisi Selim Nuri’yi kaldığı medreseden çıkarmak istedikleri zaman etrafındakilere meydan okur. Daha da ileri giderek Selim’e bu eziyeti verenleri vali de dahil olmak üzere doğuya sürdüreceğine yemin eder. Sarhoş komiser Selim Nuri’nin komünist olduğunu kulağına fısıldayınca Dadal Efendi birden değişir ve biraz önce konuşulanları kendi söylememiş gibi işinden olma korkusuyla oradan uzaklaşır.

## 4. HÜR ŞEHRİN İNSANLARI I<sup>9</sup>

Romanın sonundaki nota bakıldığında 14.7.1949 yılında yazıldığı anlaşılmaktadır. Hür Şehrin İnsanları, otobiyografik roman özelliği göstermektedir. Romanın en önemli kişisi Murat tamamen yazarın hayatını yansıtır. Bu özelliğinden dolayı romanın bir anı gibi yazıldığı söylenebilir.

Eserin ikinci basımında (1983) eser okuyuculara şöyle sunulmuştur:

“Gerek öyküleme tekniği, gerek roman mimarisi yönünden bitmiş izlenimi veren bir roman, sonradan Kemal Tahir diyalogu diye adlandırılan diyalog özelliklerini de yaşamakta, bu bakımdan da dikkati çekmektedir. (...) Kemal Tahir’in bu romanında yazarın kendine özgü anlatımı, atmosferi ve kişileri, sağlam bir öyküleme düzeni içinde sergilenmekte; eserin bütünü kurtuluştan sonraki İstanbul’dan canlı ve hareketli bir kesiti gözler önüne sergilemektedir.”

Romanda ele alınan tezleri, “Politik Tezler” ve “Milliyetçilik” başlıkları ile değerlendiren Nilay Işıksalan politik tezleri de tekrar üçe ayırır:

- a- CHP Politikasının İflası
- b- Mustafa Kemal’i Yaratan Koşullar
- c- Halk Partisine Karşı Serbest Parti”<sup>10</sup>

Otobiyografik bir roman olan “Hür Şehrin İnsanları” Cumhuriyetten sonrasının ekonomik politikası ve işgalden kurtulmuş bir şehrin insanların yaşama biçimi hakkında gerçekçi gözlemlere dayanarak bilgi vermektedir.

Bu romanda anlatılan bazı konular ve kahramanlar yazarın diğer romanlarında da görülmektedir. Serbest Fırkanın kurulması, Yol Ayrımı’nda daha ayrıntılı olarak işlenmiştir. Yol Ayrımı’ndaki Deli Celadet Bey bu romanda Deli Celil olarak tekrar roman sahnesine girer.

### 4. 1. Romanın Özeti

Eserde, kısaca 1940’lı yılların İstanbul’u anlatılmaktadır. Yeni kurulan devletle birlikte, insanlar daha özgür ve daha rahattır.

<sup>9</sup> Alıntılar, romanın Tekin Yayınlarından çıkan Aralık 1983 tarihli 2. baskısından aktarılmıştır.

<sup>10</sup> Işıksalan, Nilay, Kemal Tahir’in Tarihi Romanları Üzerine Bir İnceleme, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1990, s.278-90

Felek kıraathanesinde Garson İhsan'ın Murat'a sabun uzatması ile başlar. Murat elini yıkamaktadır. Bu kahve Murat'ın doğup büyüdüğü yerde insanların poker oynamak ve vakit geçirmek için uğradığı bir yerdir. Murat 20 yaşlarında işsiz bir gençtir. Günün şartları içinde iş bulmak oldukça zordur. Murat yemeğini bile bazen bu kıraathanede yiyerek üst kattaki odasına çekilir.

Bir gün Murat kahvede otururken Hamdi Bey adında birisi gelir. Başından geçen olayları kahvede oturanlara anlatmaktadır. Murat, Hamdi Beyin oğlancısı tarafını bildiği için laf bu yönde açılırsa hemen değiştirir. Hamdi Bey, Murat Bey'e iş ayarlayacağı sözünü vererek kahveden çıkar.

Murat sabah kalktığı anda arkadaşı Şahap'la karşılaşır. Şahap'ın annesi ölmüştür. Mezar yeri ayarlamak için Eyüp Sultan Mezarlığı'na giderler. Murat annesinin mezarının yerini bilmemektedir. Kahveye girerek birkaç mezarıcı bulurlar. Lahitli bir mezar taşından Şahap'ın annesinin mezarını yaptırmaya karar verirler. Dönüşte, Murat ve Ertuğrul Hikmet, Şahap'ı ve Tahir Efendiye teselli etmek için Şahap'ın evine gelirler.

Murat, Necip'in ısrarlı davetine rağmen Fatma Hanımın ve Aliye Hanımın misafir etme isteklerini kabul etmez. Hamdi Bey ikinci defa kahveye geldiğinde Murat'a tanıdığı avukat bürosunda iş bulunduğunu söyler. Murat işsiz olduğu için bu teklifi hemen kabul eder. Annesinin gelinlik bohçasını satarak üzerine elbise ve ayağına ayakkabı alır.

Hamdi Beyle avukatlık bürosuna girerler. Hayret ve Celil Beyle tanıştıktan sonra aylık 35 liraya çalışmaya anlaşır. 15 lira ek gelir sağlayacağı gibi boş zamanlarında başka işler yapması da serbesttir. Murat yavaş yavaş işine alışmaya başlar. Adliyedeki avukat ve memurlarla tanışır. Hamdi Bey, Murat'ın uyum sağlamasında yardımcı olur.

Birkaç gün sonra Murat komşu yazıhanenin katibi Yordanidis, Yordanidis'in sevgilisi Şarlot ve karşı komşu Reçina ile dost olur. Boş zamanlarında Şarlot ve Yordanidis ile içki masasını kurup stres atarlar. Şarlot devamlı Murat'ın korkak olduğunu dile getirmektedir. Ceza olarak ise Murat'ı, Safo ile tanıştıracaktır.

Safo, nişancıda çalışan küçük bir kızdır. Murat iyi atışları ve konuşmaları ile Safo'yu etkiler. Birkaç gün içerisinde Safo ile Murat arasında duygusal bir bağ oluşur. Artık iki ayrılmaz sevgili olmuşlardır. Murat, Safo'yu Nesibe Hanımın evinde arkadaşları ile tanıştırır.

Murat patronlarını daha yakından tanımaya başlamıştır. Hayret Beyin ve Celil Beyin özel sırlarını öğrenir. Daha önce gelen müşterilerden Kadriye sık sık uğramaya başlar. Murat'ın Fransızca bilmediğini zannederek sevgilisi ile bürodaki telefonda konuşur. Murat'ın Fransızca bildiği ortaya çıkınca utanır ve görüşme teklifini kabul eder. Bu esnada Safo içeri girer. Kadriye ile tanışır. Murat Safo'yu ve kapıda karşılaştıkları Reçina'yı, boşanma davası için gelen Şair İbrahim Rıza'yı da alarak yemeğe gider. Kızlar gittikten sonra İ. Rıza karısının kendini nasıl oyuna getirdiğini anlatır.

Büroda çalışırken telefon çalar. Bir kadın kendi kimliğini saklayarak Murat'la konuşmaktadır. Murat bu kadının ilk önce Kadriye olabileceğini düşünür. Sevgilisi Safo için şiir yazan Murat bir taraftan da sevgilisini aldatacağı için vicdan azabı duymaktadır.

Hayret Beyin karısı ve baldızı büroya gelerek Murat'ın ağzından Hayret Bey hakkında gizli bilgiler edinmeye çalışır. Kullanılmayı sevmeyen Murat bu durumun yanlış olduğunu, iyi bir dille anlatır. Hayret Beyin baldızı Murat'a hak verir. Murat, Hayret Beyin karısına, katlanmasını ve sabretmesini tavsiye eder.

Murat'ın kahveden tanıdığı Ali, Hayret Bey için gelmiştir. Hayret Beyin oğlanı tarafı olduğunu bilen Murat, Ali'yi bürodan kovar. Ara sıra bilinmeyen o ses yine Murat'a telefon etmektedir. Murat Şarlot'tan şüphelenmeye başlar. Yordanidis içeri girer. Safo ile Şarlot'un kendilerine bir boğaz gezisi planladığını ve sürpriz yapacaklarını duyurur. Murat Yordanidis'e bu haberinden dolayı teşekkür eder. Yordanidis "Ben sizin kadar soğukkanlı bir Türk görmedim" diyerek garsonu çağırmak için zile basar.

## **4. 2. Romanın Şahıs Kadrosuna Toplu Bir Bakış**

Katı ve dar anlamdaki sınıflandırmalara karşı çıkan yazar, evrensel bir insanlık anlayışını ortaya koymaya çalışmıştır. Bu yüzden de insanları uluslarına göre değil, iyi ya da kötü durumlarına göre gruplandırır. Bu romanda yabancı kahramanları objektif bir gözlemlerle işler. Yerli şahısları, olumlu ya da olumsuz yanları ile toplumu yansıtan birer gerçek karakter olarak romana sokmuştur. Roman kişisi hakkındaki görüşlerini Notlar dizisinde anlatmıştır:

Roman kişisi, kendi unsurlarının dışına düştüğü zaman, varlığındaki en gizli özellikleri meydana koyar. Bu açıdan alınırsa, kendi unsurları içinde olan insan, roman kişisi olamaz. Terse düşmüş insanın hem müspet- hem menfi yanını vermek, romanın tam yarısını romandan başka bir şey yapmak demektir. Roman kişinin çelişmesi, onun drama çarpan yönüyle dramın çelişmesinden başka bir şey olamaz.<sup>11</sup>

Yukarıdaki açıklamalar ışığında roman kahramanlarına bakacak olursak dramatik çelişmenin birçok kişide gözlemlenmesi mümkün olacaktır. Murat, Safo'yu severken bir taraftan da Kadriye ve Tamara ile onu aldatmanın ruh ezikliğini yaşar. Şair İbrahim Efendinin çok güvendiği karısından ihanet yüzünden ayrılması dramatik çatışmanın en güzel örneklerindedir.

Romanın şahısları mesleklerine, milletlerine, şiir ve edebiyatla ilgisine göre değişik guruplara ayrılabilir:

**Şair ve yazarlar:** Murat, Ertuğrul Hikmet, İbrahim Rıza, Pehlivan Şahap

**Garson ve hizmetliler:** Garson İhsan, Ocakçı Hacı, Ocakçı Veli Dayı, Hanın Odabaşısı, Sivaslı Hüseyin Ağa

**Yabancı kahramanlar:** Safo, Tamara, Reçina, Şarlot, Yordanidis, Mösyö Samoil, Marco

**Mezarcılar:** Şemsettin Efendi, Kadri, Mehmet

**Avukatlar:** Hayret Bey, Celil Bey

**Diğerleri:** Müzeyyen Hanım, Necip, Küçük Ali, Hamdi Bey, Hacı İsa Efendi, Fatma Hanım, İnci Hanım, Adalet Hanım, Patronlar

**Meyhane kabadayıları:** Feyzi Bey, Turşucu, Edirne Kapılı Arabacı Kör Ömer

### 4. 3. Romanın Şahısları

#### 4. 3. 1. Murat

1910 doğumlu Kemal Tahir'in 1930 yılında 20 yaşında olduğu gerçeği, Murat karakterinin yazarın bizzat kendisi olduğunu ispatlamaktadır. Ayrıca romanda anlatılan olaylar, bu yıllarda avukat katipliği yapan yazarın gerçek yaşamından alınmış otobiyografik kesitler olduğu açıktır.

---

<sup>11</sup> Tahir, Kemal, Notlar/ Sanat Edebiyat 1, Bağlam Yayınları, İstanbul 1989, s.119

Doğru ve sözünün eri olan yirmi yaşlarında bir gençtir. Temizliğe düşkündür. Sohbet etmeyi sever. Şiirlerinin ve yazılarının altına ismini Fakir-i Müstaksir (Günahı çok fakir) yazmıştır. İlk günlerde işi olmadığı için kahveden çıkmaz, kağıtları dağıtır. Gelenlerle sohbet eder. Murat bu dönemde tam bir sefalet içindedir. Yırtık bir ceketi ve kolları aşınmış gömleğini devamlı giyinmek zorunda kalır. Halbuki İyi ve temiz giyinmeyi sever.

Murat, Şahap'ın annesi için mezar bulmaya giderken kendi annesini hatırlar. Annesinin mezarının yerini bulmaya bile cesaret edemez. Annesi ölmeden önce zaten hiç ağlayamamıştır. Annesinin hastalığı belli olduğu için kendini ölüme daha önceden hazırlamıştır.

Murat'ın çok zor durumda kalınca yalan söylediği zamanlar olur. Dini konularda pek bilgisi yoktur. “Ben hiçbir ayet ve sure bilmiyorum. Sonra ruha falan inanmıyorum” (s.76) demiştir. Cine, periye, şeytana inanılmazsa insanın korkulardan uzak olacağını düşünmektedir.

Kendini nereye gitse Şehzadebaşılı Murat olarak tanıtır. Şehzadebaşılı olmanın daha farklı bir anlamı vardır. Erkekçe davranır, adi hareketlerden kaçınır. Aynı zamanda çok soğuk kanlıdır. Arkadaşı Kara Cemal bir defasında Şehzadabaşı'ndaki Türk salonunda çaresiz kalınca Murat onu Zifoş Şükrü'nün elinden kıvrak zekasıyla kurtarmıştır.

Para bulamayınca annesinden kalan son hatıra eşyaları satmak zorunda kalır. Aldığı 135 lira ile üzerine elbise ve ayağına ayakkabı almıştır.

Galatasaray Lisesini, son sınıftan terk etmesine rağmen Fransızcası oldukça iyidir. İşe başlar başlamaz her şeyi çabukça öğrenir. Yeni insanlarla tanışmanın mutluluğunu yaşamaktadır. Yan büronun katibi Yordanidis ve daktilo makinesi tamir atölyesinin sekreteri Reçina ile dost olur. Kızlarla çabuk dostluk kurmakta oldukça marifetlidir. Her kızın üzerinde şairliği, konuşması ve akıllı tavırları ile pozitif etki yaratır.

Gelen müşterilerin ne konuştuğunu merak ettiği için Fransızca konuştuğunu gizler. İşine sıkı bağlı olduğu için patronlarından korktuğu sanılır. Halbuki Murat bunu bir iş sorumluluğu olarak kabul etmektedir.

Şarlot nişancı dükkanındaki Safo ile Murat'ı tanışır. Murat burda da çok iyi nişan aldığı halde Safo ile daha uzun süre konuşabilmek için ilk atışlarda hedefi vurmaz. Sonradan bütün hedefleri teker teker vurur.

Murat açık yürekli bir insandır. Maaşı düşük olduğu halde hiç çekinmeden 35 lira aldığını söylemiştir. Safo, Murat'a bu yüzden aşıktır. Safo'ya aşkını ilan ederken mütevazı davranır. Safo'nun elini tutar : “Kendini birisi seviyor. Yahut sevmek üzeredir Bu matmazelin şansı sevgiden yana açık. Yalnız sevgiden yana...Çünkü kendisini seven daha doğrusu sevmek üzere olan delikanlı öyle pek sevilecek bir matah değil, vah vah! (s. 259)

Murat, Safo'yu sevdiğini düşünür. Ona göre insanların hangi milletten olduğu önemli değildir. Kendini her zaman sorgulayan bir tiptir. Yeni oda tutunca Safo'yu da misafir etmek ister. Kızla nikahsız olduğu için Murat, kendine şu soruyu sorar: “Bir insan alçak olsun...Alçak olduğunu bilmesin. Acaba kabil mi?” (s. 280) der.

İkna etme kabiliyeti onu işinde daha başarılı kılmaktadır. Hayret Beyin karısı büroya geldiğinde Murat'tan Hayret Beyin icraatları hakkında gizli bilgiler öğrenmek ister. Kocasına güvenmemektedir. Murat kırmak istemediğinden nazik bir şekilde ikna eder. “...Size her hususta hizmet etmeğe yardımda bulunmağa hazırım. Fedakarlık etmesini hem severim hem de beceririm. Lakin yapacağım iş, beni ve sizi asla küçültmemeli....Sizin bir türlü anlayamadığım bir hissinizi tatmin etmek için ben adınıza kavga mevzuları gönderecek adam değilim.”(s. 337) Hanımefendinin işinin gerçekten zor olduğunu fakat bu duruma katlanması gerektiğini söyleyerek ikna eder.

Hiçbir edepsizliğe dayanamaz. Kahveden tanıdığı Ali büroya gelir ve Hayret Beyi sorar. Hayret Beyin oğlancısı olduğunu bilen Murat, Ali'yi bürodan kovar.

#### **4. 3. 2. Ertuğrul Hikmet**

Murat'ın en sadık dostlarından. Birçok konuda Murat'la taban tabana zıt düşünmesine rağmen aynı şeylere sevinip aynı şeylere kederlenebilmektedirler. Çoğu zaman içki masasında beraberdirler.

Ertuğrul Hikmet sosyalist bir görüşe sahiptir. Bu yüzden Murat ona bazen “komünist” demektedir. Komünist olduğu için de Adil Amca ile iyi anlaşabilir. Ertuğrul Hikmet “kurt” kelimesini hiç sevmez. Kemal Paşanın başından geçen bir olayı



düşüncesine tanık gösterir. M. Kemal Paşa “ Kurdu, köpeği bırakın! İnsana mahsus bir şey isterim” demiştir. Kurdu her ne kadar sevmese de yüz görünüşü bir kurdu andırmaktadır. “Hikmet gösterilen manzaraya zerre kadar ehemmiyet vermeden, kurda benzeyen, kurnaz suratını buruşturdu.” (s.46)

Şairane sohbetleri, eğlenmeyi, hovardalığı seven bir şahsiyettir. Önceki sevgilisi Cemile'nin evine girmek için çarşaf giyip kadın kılığına bürünecek kadar hovardadır. Dini duyguların sömürü haline getirilmesine karşıdır. Fakat kendi de çarşaf giyerek bu duyguları kullanmış, ortaya yine dramatik bir tablo çıkmıştır.

Ertuğrul Hikmet'i diğer kişilerden ayıran en önemli yanları, soğukkanlı, ustaca ve hassas bir şair oluşudur.

#### **4. 3. 3. Nuri Dayı**

Kendini her konuda bilgili ve tecrübeli görür. Murat'ın yakın komşularındandır. Elinde bir kepçe, Osmanlı sülalesinde görünen kambur burnu, ince dudakları ve çatılmış kaşları ile bir aşçıbaşını andırmaktadır.

#### **4. 3. 4. Şair İbrahim Rıza**

Hayret Beyin şair arkadaşlarındandır. Çok şiir yazar. Fakat şiirleri fazla anlamlı değildir. Çok basit nesnelere üzerine şiir yazmıştır. Bir yere gitmiş, sigara yakmış, çocuk sigaraya dokununca şiir yazmaya başlamış. İbrahim Rıza hem öksüz hem yetimdir. Dünya üzerinde dikili ağacı yoktur. Fakat boğazına düşkündür.

İbrahim Rıza düğünde bir kızı görür ve aşık olur. Bir zabıt kızı sataştığında onu kurtarma bahanesi ile tanışır. Üç yıl kızı nişanlı bekler. Kız başkasından artık olduğu halde kızın göz yaşlarına dayanamayarak öylece kabul eder. Müzeyyen bir süre geçtikten sonra temiz kalpli şair Rıza'yı aldatmaya başlar. Şair, Müzeyyen'i dostuyla yakalar ve boşanma dilekçesini verir.

#### **4. 3. 5. Müzeyyen Hanım**

Müzeyyen Hanım açık kumral saçlı, yeşil gözlü, münasip vücutlu, kuvvetli bir kadındır. Bir bankada daktiloluk yapmaktadır. İlk önce Müzeyyen, Şair Rıza için bulunmadık temiz bir kız gibi görünür. Daha önce ilişkisi olduğu halde düğünün ilk

gecesinde İbrahim Rıza'ya göz yaşları ve yalanları ile kendini kabul ettirir. Çok iyi masum rolü yapmaktadır ama bu masumluğun altında akla gelmeyecek şeytanlıklar vardır.

Şair, dostu ile yakaladığında Müzeyyen gayet pişkinlikle karşılar. Romanın masum gibi görünen fakat bozuk karakterlerindedir. Daima baskı altında yaşadığından hayatına evlilik süsü vererek ailesinden ayrılmak istemiştir.

#### **4. 3. 6. Garson İhsan**

Murat'ın sık sık uğradığı kahvenin sahibidir. Uysal kişilikli işini ciddiye alan bir garsondur. Eski batıl inançlara karşıdır ama yapmadan da edemez. Eserde Garson İhsan şu şekilde tarif edilmektedir: “Garson İhsan ocağa doğru gitti. Pek uzun boylu pek zayıf bir çocuktur. Daruleytam'da okumuş, burasını bitirince sanat mektebine gitmek istemiş, zayıf olduğundan kabul edilmemişti. Aslen Arnavut'tur. Bir müddet Arnavut kebabçılarda, garsonluk, bulaşıkçılık ettikten sonra buraya kapılanmıştı.”(s.8)

#### **4. 3. 7. Ocakçı Hacı**

Hacı, gözünün biri daima kısık olduğu için insana fena bakıyor hissini veren fakat gerçekte dürüst kişilik sahibi bir adamdır. İşine o kadar sadıktır ki kendine ait bir yermiş gibi canla başla çalışmaktadır. Garson İhsan'ın yanında çalışan Hacı içkinin her çeşidini çok sever.

#### **4. 3. 8. Necip**

Murat'ın okul arkadaşıdır. Aliye Hanımın davetini Murat'a birkaç defa getirdiği halde Murat bir bahane uydurarak kabul etmez. Necip'in yüzünde devamlı tereddütlü bir hal vardır.

#### **4. 3. 9. Sivaslı Hüseyin Ağa**

Dikkatle kıvrılmış bıyıkları ile yakışıklı adam görüntüsü vermektedir. Dört senedir hanın odabaşçılığını yapmaktadır. Biraz külhanbeyi davranışlara sahiptir. Yan komşunun katibi Yordanidis'e göre Hüseyin Ağa çok iyi adamdır. Fakat fazlaca hovarda olduğundan bazen zarar verebilmektedir.

### 4. 3. 10. Pehlivan Şahap

Omuzları yalancı gibi geniş durur. Sol kulağı güreşte kırıldığı için düz ve çirkin görünmektedir. Annesinin öldüğü gün doğruca Murat'ın yanına gelir. Murat'ı alarak mezarcı bulmaya giderler. Annesinin ölümü onu çok üzmüştür. Şairane ve duygusal bir kişiliğe sahip olan Şahap zaman zaman babasına karşı mahcupluk bile duyar.

### 4. 3. 11. Küçük Ali

Murat Beyle kahveden tanışmaktadır. Bir gün büroya gelir ve Hayret Beyi sorar. Olmadığını öğrenince Murat'ın kızacağından korkar. Murat zorlayınca aralarında aşağıdaki konuşma geçer:

- “– Şey! Bu Hayret Beyde ince zanaat var.
- Ne var? Ne var?
- İnce zanaat...Anlarsın ya...Karı tabiatlı bir adam. Öteki türlü değil vallaha.
- Tuu Allah belanı versin defol rezil.” (s.344)

Murat, Küçük Ali'yi çalıştığı bürodan kovar. Ali, Hayret Beyin sapık inançları için kullandığı bir kukladan ibarettir. Hür Şehir İstanbul'un yozlaşan yüzünü Hayret Bey ve Ali ilişkisi açıkça ortaya koymaktadır.

### 4. 3. 12. Hayret Bey

Uzun boylu, seyrek beyaz saçlı, matruş ve son derece mülayim yüzlü zarif bir insandır. 50 yaşlarında olan Hayret Bey her hareketi ile sevimli kadın tipini andırmaktadır. Celil Beyle birlikte çalışmalarına rağmen zıt karakterlere sahiptirler. Çocuklarla ilgilenip onlar için özel odalar ayarlaması, Hayret Beyi okuyucunun gözünden düşürmektedir. Arkadaşı Hamdi Bey bu konuda Murat'a açıklama yapar: “İşte burası halvet. Hayret Bey çocuklarını Celil Bey hatunlarını bazı bazı burada kabul eder. Konsültasyon meselesi....Gizli iş olduğundan meslek sırrı dediler ya...(s.183)

Şiire ve sanata ilgi duyan Hayret Bey aynı zamanda Türkiye Masonlar Locasının yüksek mertebede bir kardeşidir.

### 4. 3. 13. Celil Bey

Eski İttihatçılardandır. Hayret Beyin tersine sert yaratılışı ve hareketlidir. “...Aferin ben her zaman böyle şarap fıçısı gibi yusuvarlak değildim oğlum! Bir zamanlar Makedonya’da komitacı kovalardık. İttihatçı artıklarındanız. Severim yürekli delikanlıları...(s.77)

Celil Bey çok tez canlı ve zampara bir tiptir. Birçok kadınla birlikte olduğu için kadınları kıskanmaz. Gelen müşterilerin işlerini ayakta halledip gönderirken kadın müşterileri odasına alır. Kadınları çirkin-güzel, genç-ihtiyar diye ayırt etmez. “...Hele Celil Bey gibi ebedi bekar ve zengin ise, o kadar çok kadınla aynı zamanda münasebette bulunmak zorunda kalır ki, içlerinden birini ayırıp sevmesi adeta imkansızlaşır.”(s.283)

### 4. 3. 14. Hamdi Bey

Otuz yaşını geçmesine rağmen yirmi beş yaşlarında göstermektedir. Kara gözlü kara kaşlı ve son derece yakışıklıdır. Kadınlara karşı ilgi duymaz. Kadınlara aşık olmayı lüzumsuzluk gibi görmektedir. Annesinden bile nefret eder. Bu nefretin sebebi küçükken aşık olduğu bir kızdan kaynaklanmaktadır.

Canan isminde aşifte bir kıza aşık olur. Kızı kaçıracağı sırada kız yaşlı bir adam olan Binbaşı ile evlenir. Canan, Binbaşı ile evlendikten sonra Hamdi Beyle ilişkisine devam eder. Bir gün evine aldığı kocası gelir. Hamdi Bey gizlendiği karyolanın altından, sevdiği kızın ilişkisini büyük bir zevkle yaşadığını duyunca bütün kadınlardan nefret etmeye başlar. Oğlancısı olan Hamdi Bey, Hayret Beyle de oldukça samimidir

Hamdi Beyin ne iş yaptığı kendi gibi sırdır. Kalem ve mendil çaldığı söylenir: “Bu tramvaydaki işi sarhoş yahut yorgun adamların ceplerinden ipek mendil ve dolmakalem aşırıktan ibaretti. Binaenaleyh cebinde her zaman yarım düzine dolmakalem bir o kadar ipek mendil bulunurdu.” (s.50)

Hamdi Bey kendi işlerini rahatlıkla evirip çevirecek biridir. Fakat kendi ne bir yönetici ne de işçi olabilir. Her zaman kendini bir serseri olarak kabul etmiştir. Ne yaptığını bilmeyen gerçek bir serseridir.

### **4. 3. 15. Hacı İsa Efendi**

Eснаflar çarşısında yazmacılık yapan uzun boylu, zarif her zaman hiddetli bir adamdır. Pazarlıksız mal satmağa kalktığı halde hala batmamış olmasına diğer esnaflar şaşırır.

Hacı İsa Efendi aynı zamanda bir şairdir. Mehmet Akif'in yakından dostu olur. Mehmet Akif'in şiirlerini sevdiği için oğlunun adını Asım koymuştur. Dürüst bir esnaftır. Murat'ın durumunu bildiği için yardımcı olmaya çalışır. Murat'ın getirdiği yatak takımına fazla fiyat vermesi için Koltukçu Hacı'yı zorlar. 20 liraya Murat'ın üstüne kullanılmamış bir elbise alır.

### **4. 3. 16. Şemsettin Efendi**

Şahap'ın annesi öldüğü zaman mezar teşrifatı için yardımcı olur. Elleri ve sarığı son derece kirli kamburumsu bir ihtiyardır. Kendini dürüst ve yardımsever göstermesine rağmen, kalıbının adamı değildir. Mezarıcı Kadri'nin anlattıklarına bakılırsa tam bir fırsatçıdır. Dindar Müslüman gibi görünmesine rağmen fırsat bulduğu her kadınla yatar. Paraya ve eğlenceye düşkündür. Dini duyguları sömüren yobaz kılıklı sahtekarlardandır.

### **4. 3. 17. Mezarıcı Kadri**

Mezar kazıcısı olan Kadri miskin yaşamayı hayat tarzı haline getirmiştir. İçki ve kadından başka bir şeyi var olarak kabul etmez. Bütün varlığı içki, ve kadındır. Üstündeki eski don kirden kurşuni bir renk almıştır. Ayakları çorapsız olduğu için yıllardır hiç yıkanmadığı ilk bakışta dikkat çeker. Derin mezar kazmakla övünür. O kadar derin mezar kazmaktadır ki hiçbir it deşip ölünün cesedini çıkaramaz.

### **4. 3. 18. Fatma Hanım**

Fatma Hanım 14 yaşlarında kara kura bir kızdır. Murat, Fatma Hanıma karşı içten ve derin bir sevgiyle bağlıdır. Fatma'nın babası Sakarya Savaşı'nda şehit olur. Şehit olmadan önce Murat'ın babası ile aynı cephede savaşmışlardır. "Bir Mülkiyet Kalesi" adlı romanda Selim'in nasıl kahramanca savaştığı anlatılmaktadır. Selim ölmeden önce Fatma'yı ve karısını Murat'ın babasına emanet eder. Küçüklükten beraber yetiştikleri için Murat, Fatma'ya 'nişanlım' diye hitap eder.

### **4. 3. 19. Adalet Hanım**

Celil Bey'in devamlı müşterilerinden olan Adalet Hanım, randevücü ve zampara Adalet olarak tanınmaktadır. Lezbiyen olduğu için küçük Kadriye'yi yanından ayırmaz. "...Adalet Hanım Fransız rahibelerin mektebinden mezundur. Aryeta'ya düşmeden evvel stajı rahibelerden almış. Kadriye de aynı mektepte okuyor. Adalet Hanım yanındaki kızları herkese ve tanıdıklara göstermezdi. Müşteriler evvel salona alınırlar. Sermayeler gözetleme yerlerinden bunlara bakardı."(s.245)

### **4. 3. 20. Mösyö Samoil**

60 yaşlarında ihtiyar bir Yahudi'dir. Saçları ve sakalları beyazlamasına rağmen dinç görünür. Bütün Yahudiler gibi gırtlığından alay edercesine gülmektedir. Geniş kenarlı eski fötr siyah şapkası, rengi güneşten kırmızılaşmış perişan bir paltosu vardır. İlk görünüşte fakir bir insanı andırırken aslına bakılırsa Samoil Efendi sayılı zenginlerdendir. Çünkü Mösyö Samoil'e göre gerçek marifet parayı kazanmak değil tutmaktır. Uyanık tüccarlardan olan Samoil Efendi kahvaltısını bile kuru bir simitle yapmaktadır.

### **4. 3. 21. Reçina**

Sol bitişikteki daktilo makineleri tamir atölyesinin Yahudi matmazeli Reçina, 1 Nisan günü Murat'ın 1 lirasını alarak şaka yapar. Murat'tan hoşlanmaktadır. Fakat ilk günlerde belli etmez. Murat'ı sık sık arayarak sesini gizler. Romanın birinci cildinde Reçina hakkında daha fazla bilgi yoktur. Sadece Murat'ı Safo ve Şarlot'tan kıskandığı için kıskanç bir kadın olduğu söylenebilir.

### **4. 3. 22. Safo**

Nişancı dükkanında çalışan ufak tefek bir kızdır. Mektep talebesini andırmaktadır. İlk günden Murat'ın teklifini kabul eder. Murat kadar korkusuzdur. Safo hakkında Murat şöyle düşünmektedir:

"...Murat biraz daha dikkatle bakınca kızdaki acayip güzelliği birdenbire sezdi. Bu ancak bazı Rum kadınlarında rastlanan hareket güzelliği idi. Safo yalnız hareket

cazibesi ile değil, heykel olarak da kusursuz bir vücuda malikti. Murat aynı zamanda korku ve hayranlık duymaktan memnun ‘nefis bir kız’ diye keyifle düşündü.” (s.257)

Safo ve Murat, Yordanidis ve Şarlot’un aksine cesaretli ve dürüst insanlardır. Yazar, İstanbul’da yaşayan yabancı kadınların hepsinin kötü olmadığını Safo örneğiyle ispatlamıştır. Safo temiz yürekli saf bir kızdır. Sevdiği için her şeyini feda edebilir. Diğer yabancı kadın tiplerinden Reçina ve Şarlot aynı özelliklere sahip değildir. Şarlot genel evinde çalışırken Reçina ise patronunun metresi durumundadır.

#### **4. 3. 23. Yordanidis**

Sarı kıvrıkcık saçlı, pembe beyaz tombul yüzlüdür. Güldüğü zaman 32 dişi de gözükmektedir. Zampara biri olduğu kıyafetine gösterdiği itinadan anlaşılmaktadır. Rumluğu, Fransızca’yı çok iyi konuştuğu için tam belli olmaz. Murat’a komşu yazıhanenin katipliğini yapmaktadır.

Budalaca biri gibi görünmesine rağmen kadınlara oldukça düşkündür. Bir kadını değil bütün kadınları sevdiğini söyler. Daha önce randevu evinde çalışmış olan Şarlot’la ilişkisi vardır. Kendini her yerde aşk doktoru olarak tanıtır.

#### **4. 3. 24. Şarlot**

Esmerliğini İspanyollardan saf bakışlı mavi gözlerini İsveçlilerden; kadın hassasiyetini Fransızlardan almış gibi melez görünümlüdür. Daha önce randevu evinde çalıştığı için birçok insanı tanır. Görünüşü ile uyanık bir kadındır. Yordanidis’i, kendini eğlendirecek kadar saf bulmaktadır.

## 5. HÜR ŞEHRİN İNSANLAR II <sup>15</sup>

1930'ların İstanbul'unu ve Kemal Tahir'in yaşadığı aşamalı değişimi anlayabilmek için okunması şart olan kitaplardandır. Hür Şehrin İnsanları'nın birinci cildinde de değinildiği gibi roman otobiyografik olma özelliğini bu ciltte de devam ettirmektedir.

Romanda dinin sömürü aracı haline getirilişi, İstanbul'da bulunan avukat yazıhanelerinin durumu, savaşların ve ekonomik sömürünün ortaya çıkardığı ahlak bunalımı, batı taklitçiliği, ev sahibi-kiracı ilişkileri, edebiyat ve şiir tartışmaları gibi konular birinci ciltte olduğu gibi, devam ettirilmiştir. Kemal Tahir'in romanları üzerine doktora çalışması yapan Vedat Kurukafa romanda işlenen problemler hakkında şöyle bir tespitte bulunmuştur:

“Yazarın Hür Şehrin İnsanları'nda ele aldığı problemlerin birçoğu eserin kaleme alındığı yıllarda acil çözümler gerektiren problemlerdir. Ancak günümüzde bunların fazlaca bir önemi kalmamıştır. Roman sadece 1930 yılı İstanbul'unu yansıtan çizgiler taşıması açısından kayda değerdir.”<sup>16</sup>

1949 yılında Çorum cezaevinde yazılıp tamamlanmıştır. Birinci ciltten farklı olarak birkaç karakterin daha romana girdiği görülmektedir.

### 5. 1. Romanın Özeti

İkinci ciltte “Hür Şehir”in değişen hayat tarzları ayrıntıyla verilmeye devam etmektedir. Murat bu romanda daha fazla insanla muhatap olacak, yakın dostluklar kuracaktır.

Murat gece için elbiselerini hazırlamaya başlar. Giderken yolda arkadaşı Necip'le karşılaşır. Necip, Murat'ı kızların yanına götürür. Murat şık giyimi ile dikkat çeker. Fatma ile yaşadığı küçüklük hatıralarını anlatır. Fatma, Nazım Hikmet'ten birkaç şiir okur.

<sup>15</sup> Alıntılar, romanın Tekin Yayınlarından çıkan Aralık 1983 tarihli 2. baskısından alınmadır

<sup>16</sup> Kurukafa, Vedat, Kemal Tahir'in Romanları Üzerine Bir İnceleme, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Malatya, 1997, s.245



Murat, Safo, Şarlot ve Yordanidis'le boğaz sefası yapar. Başka bir gün sergiye giderler. Eski dostlarından İbrahim Rıza ve Nuri Bey şiir okur. Aliye Hanımın davetine katıldıkları zaman, Murat, Aliye Hanımı eskisi gibi hala güzel bulur.

Telefon edenin kim olduğu belirsizliğini korurken Adalet Hanım, Kadriye ile birlikte avukatlık bürosuna gelir. Adalet Hanım, yakın komşularından şüphelenmesi gerektiğini söyler. Murat bir bağırıtı duyar. Dışarı çıktığında Reçina'nın ağladığını görür. Patronu Reçina'ya eziyet etmiştir. Kollarında ısıklık izleri vardır. Gizli gizli telefon edenin Reçina olduğunu anlar. Aralarında yakınlaşma olur. Reçina patronunun karısından ve baldızından bahseder.

Murat'la Reçina aynı odadayken Hayret Beyin baldızı Şaziment gelir. Murat utanarak geri çekilir. Şaziment utanmasına gerek olmadığını söyler ve Murat'a terziye birlikte gitme teklifinde bulunur. Kocasını inmeli olduğu için Şaziment Hanım başkaları ile yakın ilişkilerde bulunmaktadır. Bir iki kadeh içtikten sonra Murat'la da aralarında yakınlaşma olur.

Celil Bey, büyük vilayetlere su tesisatı yapan fakat parasını alamayan bir şirketin davasını yürütmektedir. Bu şirketin Ankara'daki resmi işlerini halletmesi için Rus kızı Tamara ile birlikte Murat'ı Ankara'ya gönderir. Yol boyunca Bolşevik rejiminden ve şiirden bahsederler. Tamara resmi işleri çabuk halleder. Çünkü Müdür, Tamara'yı başka vekillere kaptırmak istemediği için Tamara'nın işlerini hemen bitirmiştir. Murat bu yolculuktan kazandığı para ile arkadaşlarına ziyafet çeker. Celil Bey de Ankara'dan kopardığı paranın sevinciyle adliyede çalışan bütün arkadaşlarına gece düzenler. Dansöz oynatır. Sabaha kadar eğlenirler.

Safo hasta olur. Murat son üç gün içerisinde Safo'yu hiç göremez. Yordanidis kötü haberi verir. Safo ölmüştür. Murat üzüntüsünden ne yapacağını şaşırır, dışarı çıkar ve meyhaneye gider. Meyhane çıkışında kaldığı otele gelirken Reçina ile karşılaşır. Reçina'nın, Safo'nun öldüğünden haberi yoktur. Murat hiçbir şey olmamış gibi Reçina ile dans eder. Gece gizlice Reçina'nın odasına çıkarlar. Murat üç gün bu odada kalır.

Serbest Fırka yeni kurulmuştur. Herkes parti değiştirmek için yarışa girmiştir. Murat her şeye rağmen M. Kemal Paşayı destekleyeceğini ve Halk Partisini bırakmayacağını söyler. Ertuğrul Hikmet ve diğer arkadaşları Serbest Fırkaya geçmiştir. Ertuğrul Hikmet küçükken başından geçen bir olayı anlatır. Lastik topla oynarken topu

kubura düşürmüştür. Topu çıkarayım derken kendi de kubura düşer. Halk Fırkasını kubura düşen bu topa benzetir.

Tamara kendi otomobili ile Murat'ı almaya gelir. Reçina'yı da alırlar ve lokantaya girerler. Bu arada Fatma yanında annesi ve bir zabitle görülür. Murat bu zabiti ilk önce Fatma'nın nişanlısı zannederek kıskanır. Aliye Hanımın dostu olduğunu öğrenince rahatlar.

Celil Bey de Serbest Fırkaya geçmiştir. Murat'ı partiye üye yapmak ister. Halk Fırkasını bırakmadığını duyunca şaşırır. Murat, Reçina'nın daveti üzerine Reçina'nın evine gider. Gittiği evde Samoil Efendi ile karşılaşır. Serbest Fırkadan konuşurlar. Trende otobüste her yerde Serbest Fırka konuşulmaktadır. Kimi çıkarları için kimisi işe girmek için parti değiştirir.

Fatma'nın daveti üzerine Murat, Aliye Hanımlara gider. Aliye Hanım, Reçina ve Tamara'nın iyi kadınlar olmadığı konusunda Murat'ı uyarır. Sahibi olduğu evlerin kiralarını toplaması için Murat'tan yardım ister. Belli bir komisyon karşılığında Murat bu teklifi kabul eder. Çünkü babası Mahir Efendiden dolayı Aliye teyzesine karşı ayrı bir sorumluluk ve hürmet hissi duymaktadır.

Murat kiraları toplamaya paşa kızı olan Emine Perihan'dan başlar. Kadının kira ödemek diye bir meselesi yoktur. Civar bakkalların çırakları bile cinsel ihtiyaçlarını, borcu silme karşılığında bu evden karşılamaktadır. Kirayı almaktan vazgeçer. Yedi aydır kira vermeyen Arap kadınının evine gittiğinde hiç ummadığı bir manzara ile karşılaşır. Arap kadın kirayı almama karşılığında 8 yaşlarındaki küçük kızı Sabire'yi teklif eder. Murat kendini dünyanın bütün mundarlıklarına batmış gibi hissederek çantasını kaptığı gibi dışarı fırlar. Başka bir kiracı olan Kel Enver randavucülük yapmaktadır. Kira toplamaya gelenleri tuzağa düşürdüğünü Murat daha önce öğrenir. Kel Enver'i, Arap Hulusi'ye şikayet eder. Hatta kirayı vermezse sert yollara başvuracağını söyleyerek tehditte bulunur.

Murat başka bir gün Ertuğrul Hikmet'le birlikte Fatma'nın evine gider. Zabıt Refik Bey de ordadır. Süheyla, Müalla, Necip, Ayşe ve Ertuğrul Hikmet şiiir üzerine tartışma yaparlar. Ertuğrul Hikmet'e zorla "Mataralar" adlı şiiirini okuturlar. Refik Bey Murat'ı poker oynamak için davet eder. Murat oyun esnasında Refik Beyin hile

yaptığını anlar. Hileyi büyük bir ustalıkla örtbas ederek oyunu kazanır. Oyundan kazandığı parayla evdeki misafirlere iki araba tutarak onları gezdirmeye çıkarır.

Murat'ın kalbinde Fatma her zaman ayrı bir yere sahiptir. Fatma 'yı görmek için geldiğinde evde Refik Beyle karşılaşır. Refik Bey kanepeye uzanmış, kendinden emin Murat'ın Tamara ablası hakkında ağza alınmayacak şeyler söyler. Murat "Ben bazı erkekler tanırım Madam Tamara'dan daha pahalıdırlar. Pardon erkeklikte değil, orospulukta..."(s. 685)der. Bu lafı üzerine alan Refik Beyle atışmaya başlarlar. Murat sinirlenir ve Galatalı kimliği ile Refik Beyi evden kovar. Aliye Hanım, Murat'a sarılmış ağlamaktadır. Beklenmedik bir durum ortaya çıkar. Murat'la Aliye Hanım arasında yakınlaşma olur. Murat gerçekten duygu yoğunluğu yaşadığı kişinin Fatma değil Aliye Hanım olduğunu anlar. Fakat içinde Fatma'yı, tamamen kaybetmenin hüznü vardır. Aliye Hanımlara sık sık gidip gelmeye başlar. Fatma gerçek sevdiği kişinin Murat olmadığını anladıktan sonra Necip ile evlenmek istediğini söyler. Murat da Necip ile Fatma arasında aracılık görevi yapar. Fatma, Necip'in evlenme teklifini kabul eder.

Enver Efendinin evinde Murat tanıdık bir ses duyar. Şarlot, Enver Efendinin evindedir. Şarlot Murat'ı alarak başka bir odaya götürür. Murat'ın üstünü yırtar gibi çıkarmaya başlar. Aralarında yakınlaşma olduktan sonra Şarlot, Safo'nun niçin çocuk düşürürken öldüğünü anlatır. Safo'nun kapısını açık bıraktığı bir gecede üvey babası içeri girer ve Safo ile yatar. Safo Murat'ı severken bu adamdan da hoşlanmaktadır. Çocuğun kimden olduğunu bilmediği için çocuğu düşürmeye çalışırken ölmüştür.

Murat, Safo'nun üzerinde bıraktığı ölüm tesirinden kurtulmuştur. Artık dünyada hiçbir zaman olmayacağı kadar hürdür. Kötü kadınlarla bile rahatlıkla olabilir. Ayda otuz beş lira için sürüklediği elindeki çanta ile giderken, yine kahveci üzerindeki pis odanın ve açlıkların kendini beklediğini düşünür. Hürriyetten bahsettiği için utanır. Öfke ve hicaptan kıpkırmızı kesilir.

## **5. 2. Romanın Şahıs Kadrosuna Toplu Bir Bakış**

Birinci cildin devamı olan bu romanda şahıslar aynen devam ederken yeni karakterlerin eklendiği görünmektedir. Aliye Hanım'ın kiracıları ve Murat'ın ev tahliyesi için gittiği evdeki kadınlar, İstanbul insanlarının farklı çehrelerini temsil etmektedir. Birinci ciltte yazar, Murat'ın Safo'ya karşı ihanetleri yüzünden okuyucunun

kafasında, romanın güçlü kahramanı Murat hakkında olumsuz fikirler yaratmıştır. İkinci ciltte Safo'nun üvey babası ile de ilişkisi olduğu ortaya çıkınca okuyucu Murat hakkındaki olumsuz fikirlerinden kurtulur.

Romanın şahıslarında siyasi çekişmelerden daha çok iç çatışmalar göze çarpmaktadır. Romanın baş kahramanı Murat sevgilisi Safo'yu diğer kadınlarla aldattığını düşündükçe, ruhunda duyduğu ızdırapla acı çeker. Kemal Tahir ortaya dramatik bir tablo çıkarırken ruh tahlillerine direk olarak girmemiş fakat kahramanların başından geçen olaylarla, şahısları bize tanıtmaya çalışmıştır. Kişisel dramlarla toplum arasında bir bağ kurmuştur. Yazar Notlar dizisinde bu bağı şöyle dile getirir:

“İnsanların dramı kişiseldir ama, kişiliğinden değil, toplumsallığından gelir.

Bir şeyin insansı olup olmadığını anlamak isterseniz dramatik olup olmadığını arayın. Dramatik olan her şey, ne kadar aykırı görünürse görünsün, yüzde yüz insansıdır.”<sup>17</sup>

Romanın karakterleri birinci ciltte olduğu gibi mesleklerine ve düşüncelerine göre değişik gruplar altında toplanabilir

**Şair ve yazarlar:** Murat, Ertuğrul Hikmet, İbrahim Rıza, Necip, Muharrir Kadri Bey

**Yabancı kahramanlar:** Safo, Şarlot, Reçina, Samoil Efendi, Yordanidis, Bayan Karazof, Aleks Petro Karazof, Tamara

**İcra memurları:** Tufan Bey, Hacı Hüsametdin, Mübaşir Ahmet Efendi

**Kiracılar:** Arap Kadını, Kel Enver, Emine Perihan

**Romanın kötü kişilikli Türk ve yabancı kahramanları:** Aliye Hanım, Refik Bey, Adalet Hanım, Kadriye Hanım, Reçina, Tamara, Şarlot, Şaziment

**Avukatlar:** Celil Bey ve Hayret Bey

**Diğerleri:** Ayşe, Fatma, Müalla, Süheyla

### 5. 3. Romanın Şahısları

#### 5. 3. 1. Murat

Avukatlık bürosunda 35 liraya çalışan Murat bu ciltte daha aktif roller almıştır. Kişiliğinde olgunlaşmaya doğru giderken her kesimden insanı tanıma fırsatı bulur.

<sup>17</sup> Tahir, Kemal, Notlar / Sanat Edebiyat 1, Bağlam Yayınları, İstanbul 1989, s.198

Zavallı insanlara yardım etmeye çalışır. Haksızlara ve kendini kullanmak isteyenlere karşı çıkar. Yakın arkadaşlarına karşı gösterdiği samimiyeti devam ettirir.

Fatma ile şiir hakkında sohbet etmektedir. Fatma, Nazım Hikmet'ten şiir okur fakat Murat'ın hoşuna gitmez. Nazım Hikmet'in fikirlerini sevmediğini söyler. Diğer romanlara bakıldığında -özellikle mahpushane romanlarına- yazarın Nazım Hikmet'in fotoğraflarını duvardan hiç indirmedeği göze çarpmaktadır. Murat sevgilisi ve arkadaşları ile boğaz sefasına çıkar. Aşkını yüksek sesle ilan eder. O geceyi Safo ile birlikte geçirir.

Aliye Hanım'ın davetine katıldığı zaman Ayşe ile insana bakış açılarında farklı düşünürler. Ayşe gayet sert bir tutum sergiler. Kuva-yı Milliye'ye katılmayanları ve Türk olmayanları dışlar. Yazarın romandaki temsilcisi Murat ise ilk önce olaylara insanlık anlayışı ile bakar. Ayşe ile Murat arasında şu konuşma geçer:

“– Bir Petkof Amca tanıdım dedi, Bulgardı. O zamanda ben galiba 8-9 yaşındaydım. Bazı meseleler için dükkanına giderdim. Annem namazda bu Petkof amcama da dua ederdi.

– Artık alay ediyorsunuz rica ederim

– Hayır! Vallahi değil...Petkof amcam Kuva-yı Milliye'ye çalışırdı.” (s. 320)

Murat'ın kadınlara bakış açısı farklıdır... Safo'ya sevgili gözüyle bakarken Reçina sadece tesadüfen bulunmuş bir avdır. Safo'yu Reçina ile aldattığından dolayı ufacık bir vicdan azabı hissetmez. Reçina, Safo derken birde Şaziment'le yakınlık kurar. Tamara'nın güzelliğine hayrandır. Tamara'nın güzelliği onun içine çaresiz bir korku verir. Tamara ile Ankara'ya giderken psikolojik olarak rahatsızlık hisseder. Kendini kötü kadınları kollayan insanlar gibi görür.

Celil Beyin düzenlediği gecede Çingene kızının öpüşme isteğini yerine getiremez. Bazen utangaçlığı tutar. Gecedden sonra Tamara'nın evine giderler. O gece Tamara ile sabahlar.

İcra memurları ile tahliye için gittiklerinde çaresiz olan kiracıları ikna etmek için cebinden 10 lira da para verir. Safo'nun öldüğünü duyunca bütün dünyası yıkılır. Kıza karşı söz verdiği halde insanlık ve erkeklik vazifesini savsakladığından dolayı azap çekmektedir. Bütün dertlerini unutmak istercesine Reçina ile dans eder ve eğlenir. “Murat utandırıcı azgınlığını saklamak için biçare kızın ölümünden rezilce istifade

ettiğini fark bile etmeden, sahici kederini herkes gibi biraz da şımarık taşımağa alıştı.”(s.577)

Murat, Kadri Beyle Serbest Fırka hakkında tartışır. Parti değiştirme taraftarı değildir. Ne olursa olsun sonuna kadar Mustafa Kemal’in partisini desteklemeye kararlıdır. Bolşeviklik düşüncesini sevmemektedir.

Tamara ve Reçina ile birlikte iken Fatma’yı ve annesini bir zabitle görür. Aliye Hanımın dostu olduğunu anlayınca rahatlar.

Yazıhaneye geldiğinde herkes Serbest Fırkayı konuşmaktadır. Celil Bey Murat’ı Serbest Fırkacı zannederek üye yapmaya çalışır. Ertuğrul Hikmet ve arkadaşları da Serbest Fırkacı olmuşlardır. Reçina’nın evine gittiğinde Samoil Efendi ile yine Serbest Fırkayı tartışırlar.

Fatma’nın daveti ile Aliye Hanımın evine gittiğinde Aliye Hanıma karşı farklı duygular hissetmeğe başlar. Refik Beyi evden kovduktan sonra Aliye Hanımla aralarında umulmadık bir şekilde yakınlık olur. Fatma’nın yüzüne bakmaktan bile utanmaktadır. Fatma Murat’ı bir ağabey gibi sevdiğini anlar ve Necip’le evlenmek istediğini söyler.

Murat, Aliye Hanımın kiracılarını teker teker dolaşır. Paşa kızının ve Arap kadınının para için yaptığı ahlaksızlıkları görünce pisliğin içine düşmüş gibi hızla oradan uzaklaşır. Kel Enver’in oyununa gelmemek için önceden tedbirini alır. Şarlot’la Kel Enver’in evinde karşılaşır. Şarlot’tan, Safo’nun üvey babası ile ilişkiye girdiğini ve çocuğun kimden olduğunu tahmin edemediği için intihar ettiğini öğrenince rahatlar. Sanki katillikten kurtulmuş gibi kendini özgür hisseder. Çünkü Murat bütün insanlara karşı sonsuz bir sorumluluk ve sevgi beslemektedir.

### **5. 3. 2. Ertuğrul Hikmet**

Murat’ın can yoldaşdır. Ertuğrul Hikmet iyi denebilecek şairlerdendir. Özlü sözleri ile eserde dikkat çeken Ertuğrul Hikmet, şiir okurken herkes susar. Sol görüşü ve komünizmi temsil eder. Halk Fırkasının artık eski işlevini yerine getiremediği görüşündedir. Serbest Fırkayı destekler. Niçin desteklediğini Murat’a açıklar: “Neden iki gözüm?, dedi. Ben Mustafa Kemal’i severim. Lakin partisinin kubura düşmemesi de şart...Kanaatımca çoktan düştü. İşte bu sebeple Serbest Fırkaya taraftarım.” (s. 584).

Ayşe ile davette Mustafa Kemal üzerine tartışma yaparlar. Ayşe, Nazım Hikmet'i, Mustafa Kemal Paşayı eleştirdiği için sevmez. Ertuğrul Hikmet İse Mustafa Kemal Paşanın bir deha olduğunu kabul eder. Fakat herkesin her şairi iyi anlamayacağını söyler. Nazım Hikmet için Ayşe'ye şöyle konuşur: "İşte bende onun (Nazım Hikmet) bu memlekette çok faydalı olduğunu iddia ediyorum. Sizin fikirlerine çok kıymet verdiğiniz Mustafa Kemal Paşa da bir tek insan, ben de bir tek insanım. Şu anda Nazım Hikmet'in zararı birdenbire yüzde elli oluverdi." (s.610)

### 5. 3. 3. İbrahim Rıza

Karısından ayrıldıktan sonra artık kadınlara karşı tövbeli gibidir. Gittiği her yerde şiir okumaya devam eder. Şiirlerine ümitsizlik yansımıştır.

"Yepyeni bir dünyanın geçip bahçelerini  
Leyla'yı bulan Mecnun gibi ölmek isterim  
Aşkın sanat yolunda en büyük zaferini  
Rabb'e giden bu yolda taşısın alın terim!" (s.398)

### 5. 3. 4. Muharrir Kadri Bey

Hikayeci ve gazeteci olan Kadri Bey Ertuğrul Hikmet'in en samimi arkadaşlarından. Şahap'ın evinde rakı sofrası kurulur ve bütün şair dostlar davet edilir. Eserde Kadri Bey dış görünüş itibari ile tarif edilir: "Kısa boylu, güler yüzlü, şişmanlığına yakışmayacak kadar heyecanlı bir insandır. Ertuğrul Hikmet'in yakın dostlarından. Murat'ı da sever, bazı hususlarda beğendiğini saklamaz.

Kadri Bey, siyasi görüşleri ile dikkat çekmektedir. Sömürüye şiddetle karşı çıkar. Toplantıda görüşlerini arkadaşlarına açıklar: "Bizim bir tek düşmanımız vardır. Yalnız bizim düşmanımız değil, bizim vaziyetimizde olan bütün geri milletlerin bir tek düşmanı Emperyalizm. Yani müstemlekecilik. Nitekim bizde bir yarı müstemlekeydik." (s. 592)

### 5. 3. 5. AYŞE

Aliye Hanımın daveti üzerine toplantıya katılır. Koyu milliyetçi bir kimliğe sahiptir. Murat'ın Rum kızı ile arkadaşlık yapmasına bile tahammülü yoktur. Mektepte tok sözlü olmasıyla ve Mustafa Kemal'i çok sevmesi ile tanınır. Kuva-yı Milliye ruhunun önemli olduğunu vurgular. Kendisi asla bir İngiliz ya da yabancı bir delikanlı ile evlenmeyecektir.

### 5. 3. 6. Fatma

Esmer küçük bir kızdır. Kara Fatma diye çağırırlar. Murat'ın küçüklükten beri arkadaşdır. Şiire ve müziğe yatkındır. Nazım Hikmet'in şiirlerini çok sever. Her gittiği yerde Nazım Hikmet'ten şiirler okur.

Fatma, Murat' a karşı içten bir sevgiyle bağlıdır. Aliye Hanımın isteği üzerine Murat'ı evlerine davet eder. “Fatma her zamanki gibi pek şık ve ciddiydi. Bu ciddiyette Murat daima bir parça gurur sezer ve beğenirdi.” (s. 637)

Daha lise son sınıfta olmasına rağmen oldukça mantıklı konuşur. Ayşe gibi Mustafa Kemal Paşaya tapmaz. Zaten siyasi görüşlere pek değer vermez. Murat'la annesinin ilişkisini öğrendikten sonra aralarında evliliğe gidecek sevgi bağı bulunmadığını anlar ve Necip'le evlenmeye karar verir.

### 5. 3. 7. Celil Bey

İşlerinin uzamasına tahammül edemeyen yaratılıştan olduğundan işleri en kısa yoldan halletmeye ve fırsatları değerlendirmeye çalışır. Fransız şirketinin Ankara'daki işini halledip otuz bin liraya sahip olmak için araya kötü kadınlar sokar. Vekile teklif ettiği Rus kızı Tamara ile hedefine ulaşır. Bu şekilde davranmakla kendini haklı görmektedir.

“Söyle şuna diyordu, bana Avukat Deli Celil demişler. Bir işi tuttum mu koparırım... Lakin namuslu davranalım... Edepsizlik bizden olmasın demiştim, pekala onlar namussuzsa ben katbektet namussuzum” (s.467)

Tamara'nın Ankara'dan kopardığı paranın sevinciyle eğlenmek için gece düzenler. Günler öncesinden hazırlık yapmaya başlar. Kendisini samimi arkadaşlarına “kodoş” diye takdim eden Celil Bey İstanbul'un hızlı zamparalarındandır. Murat'ın



saati olmadığını anlayınca “Pek ayıp! Saatin olacak, tabancan olacak. Siz nasıl delikanlısınız. Sonra cebinde en aşağı her zaman elli lira bulunacak. Zampara adama şarttır” (s. 511) demiştir.

Davetteyken namaz kılan sofularla alay eder. Dansöz getirtirir. Sabaha kadar eğlenirler. “Masalar teker teker diziliyordu. Bütün takımlar, mezeler hatta içkiler tazeleniyordu. Likörler, şaraplar ve buzlu biralalar. Her cins içki su gibi akıyor, saz cana can katıyordu.” (s. 523)

### **5. 3. 8. Refik Bey**

Bir zabıt olan Refik Bey oldukça yakışıklıdır. Başkalarının parasını yiyerek yaşamaya alışmış zampara tiplerdendir. Aliye Hanımı sömürerek geçinirken önüne Murat engeli çıkar. Murat’a da emirler vermeye çalışır. Murat poker oynarken Refik Beyin ne kadar hilebaz ve sahtekar birisi olduğunu ortaya çıkarır. Refik Beyin bütün parasını üter.

Murat, Fatma Hanımı görmek için Aliye Hanımlara geldiğinde Refik Bey, asker olmanın da verdiği güvenle Murat’a sert çıkarır. Tamara hakkında kötü sözler söyler. Tamara ablasını çok seven Murat, Refik Beyin iftiraları üzerine hiddetlenir ve Refik Beyi evden kovar.

### **5. 3. 9. Yordanidis**

Eğlenmekten ve gezmekten zevk alan kadın düşkün zamparalardandır. Kız arkadaşı Şarlot randevu evinde çalışır. Şarlot Yordanidis’i biraz avanakça bularak kullandığını söyler.

### **5. 3. 10. Madam Karazof**

Kırk yaşlarında olmasına rağmen otuz yaşlarında gibi gösterir. Gözleri yeşil kirpikleri uzundur. Ciddiyetle soru sorması ve soruları ciddiyetle cevaplaması kendini hiç zaafı olmayan bir kadın gibi gösterir. Bulgar mühendisi ile ortak şirket kurarlar. Güzelliği sayesinde malı ucuza alıp pahlıya satabilmektedir.

### **5. 3. 11. Şaziment**

Kocası inmeli hasta olan Şaziment, Hayret Beyin baldızı olduğu için sık sık büroya uğramaktadır. Kırk yaşında olmasına rağmen daha genç bir kız gibi davranır. Murat'a, birlikte terziye gitme teklifinde bulunur. Hareketleri ile Murat'ı üstüne çeker. Murat ile yaşadıklarından hiç pişmanlık duymadığını söyler. Hür Şehir İstanbul'un yozlaşmış karakterlerindedir. Ailesine karşı ihanette bulunmayı normal gördüğü gibi, başkaları ile yaşadığı ilişkileri kocasına anlatacak kadar sapık düşüncelere sahip olan bir kadındır.

### **5. 3. 12. Aliye Hanım**

Kocası Kurtuluş Savaşı'nda şehit olan Aliye Hanım bocalama içerisindedir. Refik Bey, Aliye Hanımla parası için birlikte olmaktadır. Kesik kumral saçları ve uzun etekli ipek elbisesi ile Murat'ın gözünde Aliye Hanım, hala şahanedir.

Murat'tan kiralarını toplaması için ricada bulunur. Refik Beyin bir sahtekar olduğu ortaya çıkınca Murat'la Aliye Hanım arasında yakınlaşma olur. Artık Murat ile beraber yaşamak istemektedir. Aliye Hanım zengin olup parasının değerini bilmeyen kadınlardandır. Yaşadığı hayat içerisinde hiçbir zaman doyuma ulaşamayacak tiplerdendir.

### **5. 3. 13. Adalet Hanım**

Oldukça şık giyimlidir. 35 yaşlarında olmasına rağmen hala güzelliğinden bir şey kaybetmemiştir. Konuşmayı ve gevezeliği sever. Hoş görümlü olgun bir kadındır. Randevu evi işletir. Ablacı olduğu birinci ciltte belirtilmiştir.

### **5. 3. 14. Aleksî Petro Karazof**

Paraya ailesinden daha çok değer verir. Karısı ve ailesi ikinci plandadır. Yanında sekreter olarak çalıştırdığı Reçina'yı metres olarak kullanır. Reçina, Aleksî'yi "haydut, canavar bir Rus" diye tarif eder. Mikrop bulaşır diye kadınlarla ilişkiye girmez. Fakat onları kuduz bir köpek gibi ısırmaktan zevk alır.

Karşısında kim olursa olsun daima şüpheli bakışlarla seyreder. Kısa boylu, şişmanca ve kırmızı yüzlüdür. Daktilo makineleri atölyesinin tamirciliğini yapmaktadır. Terbiyesiz denecek kadar kaba bir insandır.

### 5. 3. 15. Safo

Murat'ın gözünde birçok milletin güzelliğini bir arada bulunduran ahlaklı bir kızdır. Tango yapmayı ve dansın her çeşidini sever. Murat'ı sevdikten sonra yanından ayrılmak istemez. Gururlu tavırları sevmez Asil bir Rum kızı gibi davranır.

Ayşe ile aralarında milliyet üzerine tartışma çıkar. Ayşe Rumların hiçbirini sevmemektedir. Safo ise Türklere saldıran Rumların kötü Rumlar olduğunu, her milletin iyi ve kötüsünün bulunacağını söyleyerek yazarın insanlara bakış açısını doğrular.

Safo, Murat'ı severken bir taraftan da üvey babası ile ilişkide bulunduğu için karnında olan çocuğun kimden olduğunu hesap edemez. Çocuğu düşürmek isterken kan kaybından ölür.

### 5. 3. 16. Tamara

Hareketleri, konuşması ve yüz güzelliği ile mükemmel denilecek kadınlardandır. Celil Bey Ankara'daki resmi işlerini kısa yoldan halletmek için Tamara'yı kullanır. Tamara önüne her gelen erkekle yatmaz. Gururlu bir kadındır.

Mustafa Kemal Paşaya karşı ayrı bir hayranlık duymaktadır. Rusya'da Bolşevik rejiminin sürmesinden şikayetçidir. Çünkü Bolşevik rejimi insanları fakirleştirmiştir. Celil Beyin düzenlediği gecede yine başroldedir. Davete gelen insanların ağzı açık kalacak kadar güzelliği ile dikkatleri üzerine toplar. Gecenin bitişinde Murat'ı evine götürür ve o gece birlikte sabahlarlar. Bundan sonra Murat'a bir abla gibi davranmaya çalışır.

### 5. 3. 17. Reçina

Murat'ın kapı komşusu olan Reçina Yahudi kızı olmasına rağmen Türkçeyi akıcı bir şekilde konuşmaktadır. Murat'ı sevmesine rağmen ilk günlerde belli etmez. Telefonla gizli gizli aramaktadır. Daha önce Adalet Hanımın randevu evinde de çalışmış olan Reçina'yı patronu metres olarak kullanmaktadır. Murat'la da yakın ilişkiye girer. Murat, Reçina'yı, Safo'ya ihanet ediyor bile sayılamayacak basit bir eğlence arkadaşı gibi görür.

Asıl adı Reçina'dır. Fakat şaka olsun diye arkadaşları ona yapıştırıcı anlamına gelen "Reçina" demektedirler.

### **5. 3. 18. Şarlot**

Romanın baş taraflarında Şarlot'a pek yer verilmez. Sonlarında Murat ile olan ilişkisiyle tekrar romana girer. Yordanidis gibi biraz korkak fakat aşüfte bir tiptir. Barı, eğlenceyi ve gezmeyi sever. Kel Enver'in evinde randevu usulü çalışmaktadır. Safo'nun öldüğünü Murat'a haber verir.

### **5. 3. 19. Emine Perihan**

Bir paşa kızı olan Emine Perihan Aliye Hanımın kiracısıdır. Düştüğü kötü durum içerisinde pis bir evde yaşamaktadır. Sarhoş gözleri ile Murat'a baygın baygın bakar. Bakkal çırağı dahil para karşılığında yatmadığı adam kalmamıştır.

“Müşir Şefik Paşanın Kerimesi Emine Perihan Hanımefendi her defasında, bakkal çırağına kapıyı sürmelemesini işaret ediyor, bu mini mini borcu yarına bırakabilmek için, karyolaya arkası üstü uzanıp teslim oluyordu. Bu hal artık o kadar tabileşmişti ki, çoğu zaman borcunu ödediği ve hiçbir vereceği kalmadığı halde yolu oraya uğrayan çıraklar sanki hala borcu varmış gibi, artık kilişe haline getirdikleri o meret kelimeyi söyleyip ihtiyaçlarını bedavadan gideriyorlardı.” (s. 654)

### **5. 3. 20. Arap Kadını**

Arap kadını oldukça düzenlidir. Şişman vücuduna giydiği entariler, muntazam ve şık durmaktadır. Murat'a kahve ikram eder. Murat kiradan söz açınca perdenin arkasında duran küçük kızı Sadiye'yi gönderir. 8 yaşlarında olan Sadiye'yi kullanarak kira vermektan kurtulmak ister. Murat hiç ummadığı bu hareket karşısında şaşkına döner. Çantasını alarak kendini sokağa atar. Arabistan'da daha küçükken kızların sermayelik edildiğine hak vermiştir.

### **5. 3. 21. Kel Enver**

Kiracılardan olan Kel Enver aylardır kirasını vermemektedir. Etrafına topladığı kızlarla evi randevu evine çevirir. Murat, Kel Enver'i evde bulamayınca Arap Hulusi'ye şikayet eder. Kel Enver aslına bakılırsa adam sarrafıdır. Adamına göre muamele yapar. Murat ikinci defa evine gittiğinde Şarlot'u, Murat'ın önüne yem olarak sürer. Kirayı vermektan kurtulur.

### **5. 3. 22. Arap Hulusi**

Arap Hulusi kabadayılığı ile meşhurdur. Bir zamanlar Beyoğlu'nun bilcümle kumarhanelerinden haraç almıştır. Birçok adamı hiç acımadan öldürdüğünden yıllarca mahpushanelerde kalır. Murat'ın babasının arkadaşlarından olduğu için Murat'ı öz oğulları gibi sever.

### **5. 3. 23. Tufan Bey**

Birçok evin icrasında bizzat bulunmuştur. Babası Sivas'ta çiftlik sahibi olan Tufan Bey memurların yüz karasıdır. Tahliye için gittiği evde güzel kadın varsa, kadınla olma karşılığında borçları siler. Maaşı dışında haksız gelir sağlayan devlet memurlarındandır. Devlet memurlarının içine düştüğü sefaleti göstermesi açısından Tufan Bey güzel bir örnektir.

### **5. 3. 24. Hacı Hüsamettin**

Kibar, mütevazı gayet şık giyimli güler yüzlüdür. İstanbul'un birçok yerinde irili ufaklı 35'ten fazla mülkü vardır. Üç kere evlenmiş ama çocuğu olmamıştır. Emlak adedinin fazla olması her evlenmesinde kadınların mülküne konmasındandır.

### **5. 3. 25. Samoil Efendi**

Samoil Efendi çok zengindir fakat dış görünüşü ile zengin olduğunu göstermez. Ona göre dünyada iki türlü insan vardır. Birinci kısmı "Herkes başının çaresine baksın, altta kalanın canı çıksın" der. Kendisi paralı olduğu için bu birinci kısımdan yanadır. İkinci kısım "Hiç böyle iş olur mu? Herkesi keyfine bırakmayalım. Zenginlerden alıp fakirlere verelim"demektedir. Toplum bunlara, komünist, sosyalist, Bolşevik adını vermiştir. Samoil Efendiye göre Murat ikinci kısma girmektedir.

Murat Reçina'nın davetine gittiğinde Samoil Efendiyle karşılaşır. Samoil Efendiye hangi partiyi tuttuğunu sorar. Samoil Efendinin cevabı oldukça ilginçtir: "Biz Yahudi'yiz! (Yaşasın) diye bağırırız. 'Kim yaşasın' diye sorarlarsa 'daha belli değil' deriz, olur, biter. (s. 621)

## 6. BİR MÜLKİYET KALESİ<sup>18</sup>

Kitabın sonundaki nota bakıldığında romanın 5.8.1946 yılında Çorum cezaevinde tamamlandığı anlaşılmaktadır. Yazar, Bir Mülkiyet Kalesi'nde, Mahir Efendinin sarayda marangozluk ettiği günlerden başlayıp Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar aile hikayesini anlatır. Şahsiyetler, özellikle aile çevresinden seçilenler, esere tarafsızca ve bir gerçek kahraman olarak girmiştir. Bir Mülkiyet Kalesi, Kemal Tahir'in çocukluk dönemi ile birlikte aile hayatını anlattığı için "Hür Şehrin İnsanları'nda" olduğu gibi biyografik roman özelliği göstermektedir.

Nazım Hikmet mahpushaneden 1946 yılında yazdığı bir mektubunda, bütün roman kişilerinin "tek taraflı", "böyle muazzam bir yapı için yarı yarıya izlenmiş ve canlandırılmış" tipler olduğunu dile getirmiştir. Roman, yazar tarafından ilk önce büyük bir hikaye olarak düşünülürken sonradan romana çevrilmiştir. Nazım Hikmet mektubunda eser hakkındaki düşüncelerini şu satırlarla dile getirir:

"Muazzam bir yapının en mühim yerini, temellerini atmışsın, bunun üzerine yapının ana direklerini dikmiş ve bırakmışsın. Bu haliyle de dünyadaki örnekleri ayarında mükemmel bir eserdir. Lakin bir şaheser olabilir."<sup>19</sup>

Biyografik bir roman olmanın yanı sıra işlenen başlıca konuları Vedat Kurukafa romanlar üzerine yaptığı çalışmada şu şekilde sıralamıştır:

- a- Mülkiyet ve insan
- b- Vatan- millet kavramı ile ilgili görüşler
- c- Yokluk ve onun yol açtığı düşkünlükler
- d- Jöntürkler ve padişah çekişmesi
- e- İstibdadın yorumu
- f- Milli Hakimiyet, Atatürk ve Saltanat"<sup>20</sup>

Romanın adından da anlaşılacağı gibi hem bireysel anlamda hem de toplumsal olarak bir mülkiyet kavgası görülmektedir. Mahir Ekendi bir kagir eve sahip olmanın

<sup>18</sup> Alıntılar, romanın Tekin Yayınevinden çıkan Eylül 1982 tarihli 2. baskısından yapılmıştır.

<sup>19</sup> Hikmet, Nazım, Kemal Tahir'e Mahpushaneden Mektuplar, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1968, s.340

<sup>20</sup> Kurukafa , a.g.tz, s.252

kavgasını yaparken Türk toplumu en son kalesi olan Anadolu'yu düşmana kaptırmamanın mücadelesini vermektedir.

### **6. 1. Romanın Özeti**

Marangoz Mahir Efendi Abdülhamit'in sarayının penceresinin panjurlarını değiştirmektedir. Diğer marangozlar Hasan Kahraman ve Tahsin Efendi saraya gizli bir kapı açılmasında Mahir Efendiye destek çıkar.

Bir köylü çocuğu olan Mahir Efendi İstanbul'a gelince çok çabuk uyum gösterir. Tavşan mağazasında çalışmaya başladıktan kısa bir süre sonra kalfa olur ve kagir bir ev sahip olmaya karar verir. Saray-ı Hümayun'a marangoz olarak geçtikten sonra derdini İzzet Beye açar. İzzet Bey böyle bir evi alabilmesi için evlenmesi gerektiğini söyler. Altı yaşında esir olarak saraya getirilen ve Abdülhamit'in kızı Naile Sultan'ın yanında yetişen Canseza ile evlenir. Kagir ev konusunu Padişah'a İzzet Bey vasıtası ile iletir. Naile Sultan aracılığı ile Padişah kagir ev vermeyi kabul eder. Mahir Efendi alacağı evin yarı tapusunu Canseza üzerine yaptırmak zorundadır.

Mahir Efendi Veznecilerdeki evi görünce hayalindeki ev olduğunu anlar. Vakit geçirmeden İzzet Beyi bulur ve satış işlemlerini yapar. Fakat bu ev daha önce bir Binbaşuya söz verilmiştir. Binbaşı evi kurtarmak için evin selamlığında oturan Kantarcı ile işbirliği yapar. Müşir Rıza Paşadan tahliye kararı çıkarılır. Uyanık Kantarcı cami imamını ve Tulumbacıbaşı'nı devreye soksa da Mahir Efendiyi kagir evden çıkaramazlar. Mahir Efendinin kim olduğunu oradan geçmekte olan Hasan Kahraman açıklayınca Kantarcı'nın planları suya düşer. İmam ve Binbaşı görev yerlerinden sürülür.

Mahir Efendi karısına söz vermesine rağmen bütün tapuyu kendi üstüne geçirir. Bu arada Abdülhamit tahttan indirilir. Sultan Reşat, yerine geçer. Paşa olmaya iki yılı kalmış olan Mahir Beyin de rütbesi yüzbaşılığa indirilir ve emekli edilir. Mahir Efendi tekrar marangozluğa başlar. Haberin kötüsü sonradan gelir. Mahlulden alınan evler geri teslim edilecektir. Eve 360 altın biçilir. Mahir Efendi Hayriye Hanımdan borç bulduğu için evi vermez. Kagir evin altına dükkan yapma hazırlığında iken güverte zabiti olarak Balkan Savaşı'na çağrılır. Dönüşte evin önüne 6 metrelik dükkan yapar. Birinci Dünya Savaşı'na, arkasından da Çanakkale Savaşı'na katılır.

Savaş sonrası sefaleti yaşamayan Mahir Efendi uzun süre cephe gerisinde görev alacağından dolayı ailesini alarak Nazilli'ye yerleşir. Burdur'a hastane zabiti olarak gelir. Cemal adında bir oğlu olur. Anadolu perişandır. Ekmek bulamayan kadınlar bir parça ekmek almak için namuslarını satmak zorunda kalmıştır. Hırsızlıkla suçlanınca Burdur'u da terk eder ve Aydın'a geçer. Aydın'dan tezkereyi zorla aldıktan sonra İstanbul'a döner.

Mahir Efendi İstanbul'a gelince önce Hayriye Hanımla hesabını keser. Durmuş Efendiyi bulur. Durmuş Efendi Moskof'la savaştıktan sonra değişmiştir. Adaletten Bolşeviklikten, komünistlikten bahseder. Mahir Efendi, Murat'ı Bolşevik diye çağırmaya başlar. Marangoz arkadaşı Adil Usta gerçek anlamda komünistliği bilenlerdendir. Aynı zamanda tam bir Kuva-yı Milliyecidir. Mahir Efendiyi, Adapazarı dolaylarındaki Çerkezleri Anzavur ayaklanmasına karşı uyarmak için bu bölgeye gönderir. M. Efendi ailesini de yanına alarak Çerkes kayınbabası Zigotla Beyin yanına gider. Zigotla Beyi ve çevresindeki Çerkezleri ikna eder. Şeyh Anzavur, ayaklanmada başarısız olur. Neşet gibi birkaç para düşkünü çete kurmaya çalışsa da küçük yaşlardaki bir köy koruyucusu tarafından öldürülür. M. Efendi Canseza'yı haber için İstanbul'a gönderir.

İstanbul'un işgalinden sonra kimi İstanbullu zenginler İngiliz ve Fransız askerlerine karşı yalakalık yapmaya başlar. Bazı beyler, paşalar, münevverler, aydınlar birdenbire düşmanla sarmaş dolaş olurlar. Sinema girişinde Fransız zabiti ile peçeli bir Türk kadını kol kola girmiş görünce Mahir Efendi, Ermeni tüccarın kışkırtıcı sözlerinin de etkisi ile silahını çeker ve ikisini de vurur. Hızla gözden kaybolur.

Mahir Efendi soluğu Ankara'da alır. Mustafa Kemal Paşayı arar. Onu ancak Hacı Bayram camisinde görür. Ankara çaresiz, insanlar perişandır. M. Efendi, İsmet Paşanın komutasındaki batı cephesine ihtiyat yüzbaşısı olarak katılır. 81 askerin takım komutanıdır. Yedek subay Selami Efendi de aynı takımdadır. Savaş bazen umut dolu bazen karamsar devam eder. Çerkez Ethem ve Demirci Efe bastırılmıştır. Yunanlılar devamlı taarruz halindedir. Asker kırılmaktadır. Mahir Efendiyi tek rahatlatan şey arkadaşı Selami ile konuşmaktır. Selami, Mahir Efendiden oğlunu hiç dövmemesini ister. Yunan askeride kendi çocuklarını dövmezse geleceğin yarınlarında bir daha savaş olmayacaktır. Ankara'da meclis içinde başkomutanlık tartışması başlamıştır. En



sonunda yüksek bir oyla Mustafa Kemal “başkomandan” seçilir. Onun vereceği emirler kanun sayılacaktır.

Mustafa Kemal Paşa ilk olarak askerler için Anadolu’dan yiyecek giyecek ve erzak toplatır. Ordu taarruza geçer. Sakarya kan gölüne dönmüştür. Selami Efendi bu savaşta şehit olur ve şehit olduğu tepeye gömülür. Mahir Efendinin yedi askeri kalır. Gazi Paşanın hastalanması üzerine yine tartışma çıkar. Başkomutanlık üç ay daha uzatılır. 26 Ağustos sabahı Büyük Taarruz başlar. Mahir Efendi Afyon- Uşak hattında hızla ilerlerken yaralanarak yere yuvarlanır. Gözlerini hastanede açtığıında İzmir düşman işgalinden kurtulmuştur. 64 gün sonra İstiklal Madalyaları göğsüne takılır.

Atatürk savaştan hemen sonra Rauf, Refet ve Ali Fuat paşaları toplayarak saltanatın kaldırılması hakkındaki fikirlerini sorar. İlk önce saltanat kaldırılır. K. Karabekir Paşa ordudan uzaklaştırılır. Refet Paşa İstanbul’a gönderilir. Halife İngiliz gemisi ile kaçınca yerine Abdülmecit, Halife olarak getirilir.

Mahir Efendi yıllar sonra İstanbul’a gelince gözleri yaşarır. Karısına ve çocuklarına kavuşmuştur. Murat’ı da alarak cephede şehit olan Selami’nin ailesini ziyarete gider. Selami’nin karısı Mebrure Hanım kocasına site mlidir. Kocasının mezar yerini bile sormaz. M. Efendi şaşkın eve döner. Ahbablarından H. Nizamettin Efendi ziyaretine gelir. H. Nizamettin Efendi koyu padişah taraftarıdır. Durmuş Efendi ile Adil Usta da gelince tartışma alevlenir. Adil Usta ile Durmuş Efendi saltanatın kaldırılmasını lüzumlu görürler.

M. Efendi yatsıdan sonra karısı ile kağıt oynarken bekçinin sesi ile irkilir. Bekçi yangın haberi verir. Beyazıt’ta yangın çıkmıştır. M. Efendi yangının kendi evine yaklaştığını anlayınca hortumu alarak çatıya çıkar. Yangın yaklaştıkça geri çekilir. Arkasına bakmadığı için fark etmeden aşağı düşer. Gözlerini açtığıında hastanede yatmaktadır. Canseza’yı görünce evin yanıp yanmadığını sorar. Yandı cevabını alınca üzülür ve son sözü şu olur:

“Karıcığım diyordu, yarın benim takım zembilini hazırla! Takım zembilini...Yarın.” Ve bir müddet sonra ölür.

## 6. 2. Romanın Şahıs Kadrosuna Toplu Bir Bakış

Romanın Şahıs kadrosu oldukça kalabalıktır. Tarihi şahsiyetler yanında Mahir Efendi ve çevresindeki insanlar gerçek kimliği ile romana girmiştir. Roman büyük bir hikaye olarak planlandığı için şahısların ruh tahlilleri eksik kalmıştır. Nazım Hikmet mahpushaneden gönderdiği mektubunda Kemal Tahir'in şahısları ele alışı şöyle açıklamaktadır:

“Büyük hikaye olarak kalsaymış Mahir Efendi değil öteki insanlarda kafi derecede canlanacaklarmış. Fakat büyük hikaye romana dönünce büyük hikaye insanları bir türlü roman insanları olamıyorlar. Demek ki roman insanı ile büyük hikaye insanı arasında fark var. Bu fark nereden geliyor . Öyle sanıyorum ki -sırf bu bakımdan yani- insan ne kadar çeşitli tarafları ile ve ne kadar çok roman insanı oluyor. Mesela Mahir Efendi büyük hikaye insanı olarak tam, fakat roman insanı olarak eksik, büyük hikaye insanı olarak, o bir yığın hadiseler karşısındaki reaksiyonları silik. Bilmem dediğimi anlatabiliyor muyum?”<sup>21</sup>

**Tarihi şahsiyetler:** Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Refet Paşa, Rauf Paşa, Padişah Abdülhamit, Sultan Mehmet Reşat, Çerkez Ethem, Halide Edip Adivar, Şeyh Anzavur, Demirci Efe, Ali Fuat Paşa, Naile Sultan

**Kurtuluş Savaşı'na katılanlar:** Mahir Efendi, Adil Usta, Durmuş Efendi, Selami Nişantaşı, Katip Selim, Hüseyin Onbaşı

**Marangozlar:** Mahir Efendi, Hasan Kahraman, İtalyan Ustabaşı, Tahsin Efendi

**Milli Mücadele'ye karşı çete kuranlar:** Şeyh Anzavur, Binbaşı Necati, Yüzbaşı Nail, Demirci Efe, Neşet Bey, Mehdi, Kel Hasan

**Mahir Beyin askerleri:** Kör Ahmet Çavuş, Çankırlı Yunus Onbaşı, Kara Memo, Aksaraylı Memet, Ali Karagümrük, Edirneli Necati, Çineli Yusuf, Sürmeneli İlyas, Bayındırlı Kara Recep

**Diğerleri:** Kantarcı, Canseza, Süleyman Efendi, Hayriye Hanım, Murat, Naili, Zigotla Bey, Servet, Mebrure, Hacı Nizamettin

---

<sup>21</sup> Hikmet, a.g.e , ss. 342-43

## 6. 3. Romanın Şahısları

### 6. 3. 1. Mahir Efendi

“Mahir Efendi, uzun boylu, geniş omuzlu, esmer, elmacık kemikleri hafifçe çıkıntılı, kara çatık kaşlı, siyah gözlü, siyah bıyıklı otuz yaşında bir adamdır. Bıyıkları aşağı doğru sarktığı için, olduğundan beş yaş daha büyük görünüyordu.” (s. 5)

Mahir Efendi Abdülhamit’in sarayının marangozlarından. Sivas vilayetinin Şebinkarahisar sancağının Alishar köyünden çıkıp İstanbul’a geldiği zaman ağabeyi onu Rıza Ustanın yanına verir. 17 yaşına kadar Tavşan Mağazası’nda tam bir usta olarak yetişir. Sanatının püf noktalarını hemen sezme kabiliyetine sahip olan Mahir Efendi sarayın en önde marangozlarından olur. Hayalindeki kagir eve kavuşmak için sarayda yetişen Canseza ile evlenir.

Hedefine ulaşabilmek için her ne pahasına olursa olsun azim gösteren ağır başlı insanlardandır. Padişah isteğini kabul ettikten sonra bir kagir evi beğenir ve Canseza’ya da alarak eve yerleşir. Aynı evi daha önce Binbaşı istemesine rağmen tehditlere aldırılmaz. Kendini evden çıkarmak isteyenleri sopayla kovalar. Evi aldıktan sonra Canseza Hanıma evin tapusunun yarısını vereceğini söylemesine rağmen bütün tapuyu kendi üstüne yapar. Kolağalığına kadar yükselmiş olan Mahir Efendi tam paşa olacakken Abdülhamit tahttan indirilir. Sultan Mehmet Reşat tahta geçince Mahir Beyin son iki terfisi alınarak rütbesi yüzbaşılığa kadar düşer. Emekli olunca tekrar marangozluğa başlar.

Romanın başlangıcından bitimine kadar Mahir Efendi marangozluk ile savaş cepheleri arasında gidip gelmektedir. Ne marangozluktan ne de savaşa gitmekten vazgeçer. Kararlı kişiliği ile yılmadan mücadelesine devam etmektedir.

Bir gün beklemediği bir haberle bütün planları mahvolur. Kadınlara hibe edilenler hariç, mahlulden alınan evlerin iadesi istenir. Mahir Efendi evi karısının üstüne yaptırmadığına pişman olur. 360 altın borç bularak evi iade etmekten kurtarır. Evin parasını çabuk ödeyebilmek için başka bir eve taşınır. Evin altına bir dükkan yapacağı sırada Bahriye zabiti olarak Balkan Savaşı’na katılır.

Balkan Savaşları’ndan evine sapasağlam dönen Mahir Usta evinin önüne 6 metrelik bir dükkan yapar ve kiraya verir. Marangozluğa devam eder. Evinin borcunu

ödemek için gayret gösterirken Birinci Dünya Savaşı patlak verir. Mahir Efendi piyade yüzbaşılığı üniformasını giyer, evin kontratlarını da borç aldığı Hayriye Hanıma teslim eder.

Çanakkale Savaşı'nda kahramanca savaşan Mahir Efendi omzundan yaralanır. Savaş anında bile her zaman ailesini düşünecek kadar sorumluluk sahibidir. Seferberliğin getirdiği sefaletten ağabeyi Süleyman Bey sayesinde pek etkilenmez.

İşine karşı oldukça inatçı ve hırslıdır. Burdur'da hastane zabiti iken ilk işi hastaneye düzen vermek olmuştur. Okuma yazması yoktur. "...Mahir Efendi okuma yazma bilmediği için bilenler tarafından aldatılmaktan çok çekinirdi. (s. 153)

Tezkiresi gecikince Aydın'da incir ticareti yapan arkadaşının evine yerleşir. Arkadaşının tavsiyesi ile incir ticaretine başlar. Kalbi temiz olan Mahir Efendi arkadaşının kendi sırtından para kazanacağını düşünmez. On lira zararla işi bırakarak İstanbul'a döner. Şahsına ve milletine karşı laf söylenmesine dayanamaz. Bilet alacağı esnada saygısızlık yapan Yahudi'yi adamakıllı döver. Kirada kaldığı evin yandığını öğrenince kendini ümitsizlikten ve beyhude kederden kurtaran eski yılmaz tabiatını kullanıp soğukkanlı hareket ederek ağabeyinin evine yerleşir. Evi yanan ve yıllarca savaştan savaşa koşan Mahir Efendi marangoz takımlarını sırtlamış ve yine eski işine başlamaya karar vermiştir. Nihayet evin borcunu bitirir.

Bolşevik kelimesini ilk defa duyan Mahir Efendi oğlu Murat'ı "Bolşevik" diye çağırılmaktadır. Marangoz arkadaşı Adil Ustadan yavaş yavaş memleket meselelerini ve Bolşevikliğin ne demek olduğunu öğrenir. Adil Ustanın isteği üzerine Adapazarı'na yola çıkar. Görevi Adapazarı'nda ayaklanan Abaza ve Çerkezleri Canseza'nın babası aracılığı ile Milli Mücadele lehinde değiştirmektedir.

Mahir Efendi hiçbir zaman kurnaz olmamış, kurnaz görünmeye de çalışmamıştır. İnsanları aldatmağa tenezzül etmeden yaşamış nadir insanlardandır. İkna etme kabiliyetini samimi tavırları sayesinde kolayca başarabilmektedir. Kuva-yı Milliye'nin vatanı kurtarmak için uğraştığına Ahmet Zigoğlu Beyi inandırır.

Tedbirli ve akıllı hareket etmeyi sever. Neşet Bey, Lazlara silahla karşı koyacağını söyleyince Mahir Bey "Dövüşmekten, dövüşmemek iyidir. İki desti birbirine vurulunca hangisinin kırılacağı evvelden bilinmez..." (s. 256) diyerek tedbirli davranmayı yeğ tutmuştur. Güvenilir bir kişiliğe sahiptir. Karısını haber için İstanbul'a

gönderince Çerkezler arkasından laf yaparlar. “Derecesiz namusludur. Yüz elli hanelik köyde Zigotla Beyin nüfuzunu bile çekemeyenler Mahir Efendiye ırzlarını namuslarını tereddütsüz teslim ederlerdi. Böyle iyi bir adama kendileri için çalışıp dururken leke sürülmek istenmesi, barbar Abazaları adeta çileden çıkardı. Kullanılan silah öylesine geri tepti ki Neşet bile tekrar sözü aynı mevzua getirmeye cesaret edemedi.” (s. 261)

Mahir Efendi İstanbul’a döndüğünde bir Türk kadının Fransız zabiti ile kol kola yürümesine dayanamaz. Yahudi tüccarın “Fransız zabitleri Türk kadınlarının tadına bakıyor”lafını işitince, kadını ve Fransız zabitini iki kurşun sıkarak öldürür. Yakalanmamak için Anadolu’ya kaçar. Ankara’ya geldiği zaman umduğunu bulamaz ve İsmet Paşanın komutasındaki batı cephesine ihtiyat yüzbaşısı olarak katılır.

Daima itaat etmeye alışmış bir asker olduğu için “isyan” kelimesini hiç sevmez. Askerlere moral vermek için Çerkez Ethem’in bastırıldığını söyler. Cepheden oğlu Murat’a üç tavsiyede bulunur: 1- Zamparalık ederse dostu dünya güzeli olmalı, 2- Asla borç etmeyecek, 3- Berber dükkanında, meyhanede, kerhanede para için asla çekişmeyecek.

Cephe de savaş hızla sürerken en yakın arkadaşı Selami Efendiyi kaybeder. Bir takımdan yedi askeri kalır. Büyük Taarruz esnasında yaralanarak yere düşer. Gözlerini açtığı hastanededir. İzmir’in kurtulduğunu duyunca sevinir. 64 gün sonra göğsüne İstiklal Madalyaları takılır. İstanbul’a döndüğünde karısını ve çocuklarını görünce gözleri yaşarır. Cephede arkadaşına söz verdiği için Selami Efendinin ailesini ziyaret eder. Tekrar bir marangoz dükkanı açmaya karar vermiştir.

Gece yangın var bağırtısı ile uyanır. Ateşin evine kadar geldiğini görünce bir hortum alıp çatıya çıkar. Mahir Efendi “hele anasını avradını” diye ateşi söndürmeye çalışırken uç noktaya kadar ilerler. Sekiz metreden aşağı düşen Mahir Efendi hastaneye kaldırılrsa da kurtarılamaz.

Mahir Efendi romanın asli kahramanı olarak derin ve olgun bir anlatımdan çok düz ve basit bir anlatımla karşımıza çıkar. İstanbul’da belli bir dönem sonunda, ulaştığı orta halliliği ile, Anadolu insanının tepkilerine, arzularına ve yönelişlerine sahip bir insan olarak belirir.

### **6. 3. 2. Hasan Kahraman**

M. Efendinin marangoz arkadaşlarındandır. Gözünü budaktan esirgemeyen külhanbeyilerdendir. Abdülhamit ile arası iyidir. Kahraman adını da Abdülhamit koymuştur. Hünkar yaveri olduğu için saygın bir kişiliğe sahiptir.

### **6. 3. 3. Rıza Usta**

Evinde ve işinde başka başka davranan bir adamdır. Tavuk ve çiçek meraklısıdır. Romanda Rıza Usta şu satırlarla anlatılmıştır: “Fakat Rıza Usta sabah işbaşı elbiselerini giyip zembilini çırağa yükletince bir başka adam oluveriyordu. Zanaatında son derece usta ve titizdi. Bir işi çıraklarına ilk gösterirken ne kadar üşenmez yumuşak davranırsa, ikinci defa öğrettiklerini tekrarlamalarını istediği sıralarda o kadar sinirli ve insafsızdı.”(s. 21)

### **6. 3. 4. Kantarcı**

Para karşılığında yapamayacağı iş yoktur. Çıkarları hangi taraftaysa, oraya yönelen tiplerdendir. Mahir Efendiyi kagir evden çıkarmak için mahalle imamını bile araya sokar. Mahir Efendinin eve kötü kadınları getirdiğini söyleyerek iftira etmekten çekinmez. Tulumbacı Reisi ile birlikte evi basarlar. Bu esnada yoldan geçen Hasan Kahraman (padişahın marangozlarından) Mahir Efendinin, padişahın yaveri olduğunu belirtince Kantarcı'nın planları altüst olur. Binbaşı'dan evi tahliye etmek için aldığı parayı geri vermez.

### **6. 3. 5. Durmuş Efendi**

Mahlul emlak müdüriyeti kayıt ve sicil memurluğu yapmaktadır. Köse yüzlü olan Durmuş Efendi peygamberleri, mucizeleri ve Kuran'ı Mahir Efendiye öğretir. Fotoğraf olan eve melekler girmez diyecek kadar sofuca görüşlere sahiptir.

Elli beş yaşında olmasına rağmen hiç evlenemeyen Durmuş Efendi cephe gerisinde kalmaktan sıkılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'na katılır. Savaştan sonra Durmuş Efendide değişiklik görülür. Bolşeviklikten, adaletten, işçi hakkından bahsetmeye başlar. Kuva-yı Milliye'yi sonuna kadar desteklemiştir.

### 6. 3. 6. Canseza

93 Harbinde Kafkasya'dan muhacir olarak gelip Adapazarı havalisine yerleşen Abaza kabilesindedir. Altı yaşında iken esirciler tarafından saraya satılan Canseza Abdülhamit'in en sevgili kızı Naile Sultan'ın yanında yetişir.

“İlk bakışta ufak tefek zannedilirdi, fakat orta boylu ve tıkızdır. Gene ilk bakışta çirkin gibi durur fakat acayip güzelliği insanı gittikçe sarardı. Kocaman ela gözleri, siyah çatik kaşları, pek kırmızı, etli dudakları, yuvarlak ve şirin bir çenesi vardı. Saçları gözlerinin ve kaşlarının aksine kırmızı ışıltılarla dolu kestane rengindeydi.” (s.32)

Giyime kuşama ve süse pek meraklı değildir. Tertemiz bir hayat yaşayan Canseza asla dedikodu yapmaz. Dünyada kimsesi olmayan öksüz ve yetim bir Çerkez kızıdır. Kocasından hiçbir şey istemez, kocasının hiçbir işine karışmaz. Bir cariye gibi kocasına hizmet eder. Mal hırslı hiç yoktur. Kagir evin tapusunun yarısını kocası üstüne yaptıracığına dair söz vermiştir. Fakat Mahir Efendi sözünde durmaz. Buna rağmen Canseza kocasına itiraz etmez.

Kocasını yıllarca cephelerde olduğu halde sabırla bekler. Sevgisinden bir dirhem bile eksilme olmaz. Kocasını ile birlikte Anadolu'ya geçerek Kurtuluş Mücadelesi'nde yer alır. Sorumluluk duygusu ile hareket eder. “Murat dışarda bir askerin donmuş olarak oturduğunu gördü. Annesine haber verdi. Canseza sorumluluk duygusu ile dışarı fırladı. Karları temizlemeye çalıştı. Hastaneye koştu haber vermeye”. (s. 164)

### 6. 3. 7. Süleyman Efendi

Geçkin yaşına rağmen hala evlenmemiştir. Bir Rum kızıyla düşüp kalkmaktadır. Her akşam bir okka rakı içtiğinden on lirayı biraraya getiremez. Evi yansa vurdumduymaz tavırlarını devam ettirir. “...Süleyman Efendi şişman vücuduna pek yaraşan bir sevimlilikle gülüyordu. Mala ömründe kıymet vermemiş, babayani bir adamdı.” (s. 212)

### 6. 3. 8. Hayriye hanım

Rumeli lehçesi ile konuşan Hayriye Hanım, Durmuş Efendinin eski ahbablarından. Ufak tefek tamamıyla beyaz saçlı, pembe yüzlü, ellilik bir kadındır.

Erkeklerden hiç çekinmez. Oldukça çok mülkiyet sahibidir. Mahir Efendiye borç vererek kağır evi kurtarmıştır.

### **6. 3. 9. Hüseyin Onbaşı**

Ciddi ve işgüzar bir erkek olan Hüseyin Onbaşı, Mahir Efendinin emireridir. Romanda Hüseyin Onbaşı hakkında şu bilgilere yer verilmiştir: “Kısacık boylu, sarı benizli, Rumeli muhacirlerinden olduğu konuşmasından anlaşılan bir adamdı. İlk bakışta pısrık gibi duruyor, insana bir işe yaramaz hissi veriyordu. Ama bilakis ateş gibi bir çocuktü. Bir şeyi unutmak, ihmal etmek, lüzumsuz bir kelime fazla söylemek adeti değildi. Üç ay içinde Mahir Efendinin emniyetini tamamıyla kazanmıştı. O kadar ki böyle az bir zamanda zabıt-nefer farkını bir tarafa bırakmışlar, ağabey-kardeş haline gelmişlerdi. (s. 199)

### **6. 3. 10. Murat**

Babası Nazilli’ye gittiğinde daha dört yaşındadır. Konuşmaları ile kendini sevdirebilir. Kemal Tahir çocukluğunu romanda “Murat” adıyla vermiştir. Murat küçük yaşına rağmen Kuva-yı Milliye’ye hizmet etmektedir. Babası Murat’ı arkadaşına şöyle anlatır: “Ne sandın ya! Gizli işlerde kullanıyoruz. Haber götürüp getiriyor. Kafasına şapka giydiği zaman görse tanıyamazsın!” (s.292)

Mahir Efendi savaştan döndüğü zaman roman okuyacak kadar büyümüşdür. Memleket meseleleri ile ilgilenmeye bile başlamıştır. Sır tutmasını bilir. Gösteriş meraklı değildir.

### **6. 3. 11. Katip Selim**

Kafkasya’daki ölen Türk askerlerini hatırladıkça sinir krizlerine girer. Kafkasya’da savaşan Selim, dağda donarak ölen arkadaşlarının sevdasına verem hastası olmuştur. Bir hafta içinde Mahir Efendinin gözleri önünde ölür. Arkada dul kadın ve iki çocuk bırakmıştır.

### **6. 3. 12. Adil Usta**

Mahir Efendinin marangoz arkadaşısıdır. Bolşevikliği gerçek anlamıyla Mahir Efendiye anlatır. Dünyada bir evi bile yoktur. Murat, Adil Ustaya “Bolşevik Amca” diye hitap etmektedir. Kuva-yı Milliye içinde mücadele eden Adil Usta, Mahir Efendiye



Adapazarı'na gönderir. Çerkezlerin Şeyh Anzavur ayaklanmasına destek çıkmasını engellemek için göndermiştir.

Adil Usta, Mustafa Kemal'inde sonunda zenginler yanında yer alabilme ihtimalinden korkar. Zenginliğe karşı değildir. Zenginlerin insanları parayla satın almasına karşıdır.

### **6. 3. 13. Naili**

Henüz on altı yaşlarında ancak vardır. Sarı benizli, çok güzel zayıfça bir çocuktur. Canseza'nın amcasının oğlu olan Naili, Kuva-yı Milliye'ye karşı nöbet tutmaktadır. Mustafa Kemal Paşayı ve Kuva-yı Milliye'yi yanlış tanıyan Naili, M. Kemal Paşayı yok etmek için hazırlanan bir orduya katılmak ister.

### **6. 3. 14. Zigotla Bey**

Beyaz kısa sakallı, elmacık kemikleri çıkık, dişleri seyrek. Bacakları beş yaşından beri hayvana binmekten yay gibi eğrilmiştir. Ömründe rençperlik yapmamıştır. İşi gücü ata binmek, silah atmak ve düğünlerde oynamaktır. İnandığı konularda fazla ısrarcı değildir. Mahir Bey, Zigotla Beyi Kuva-yı Milliye'nin padişah düşmanı olmadığına ikna eder.

### **6. 3. 15. Servet**

Zigotla Beyin oğulluğudur. Uzun beyaz donlu, göğsü iliksiz uzun beyaz gömleği ile, uzaktan Donkişot kitaplarındaki komik resimlere benzemektedir. Yaradılışı itibari ile son derece mantıklı ve ciddi bir adamdır. Şapka giymeyi günah sayacak kadar saf ve temiz kalplidir. İlerde öğretmen ya da jandarma olmayı düşünmektedir.

### **6. 3. 16. Neşet Bey**

Uzun boylu geniş omuzlu, yürekli bir adamdır. Giyimi ile tertemiz ve şık bir delikanlıdır. Fakat dış görünüşü kadar iç alemi pek parlak değildir. Çerkez Anzavur'u destekleyerek Kuva-yı İnzibatiye'ye katılmayı düşünmektedir. Anzavur yenilince isteklerine ulaşamaz. Dağa çıkıp eşkıya olur. Mehdi ve Kel Hasan'ı da yanına alarak soygunculuğa başlar. Soygun yaparken 16 yaşındaki küçük bir köy koruyucusunun silahından çıkan mermiyle ölür. Leşi hükümet meydanında ibret olsun diye sergilenir.

### **6. 3. 17. Mehdi**

Tembelliği ile meşhur olan Mehdi çıkar çatışmasında Neşet Beyin peşine takılır. Mahir Efendi İstanbul'a karısını gönderince Mahir Efendinin arkasından olmadık iftiralar çıkarmıştır.

### **6. 3. 18. Selami Nişantaşı**

Sakarya Savaşı'nda yedek subay olarak Mahir Efendinin bölüğünde savaşır. Cesur ve akıllı bir askerdir. Mahir Efendi gibi dindar değildir. Savaş esnasında bile şaka yapmayı becerebilmektedir. İnsana yüzde yüz doğru gibi görünen lafların yalan olduğunu ortaya çıkarmak en önemli marifetidir. Mahir Efendi ile aralarındaki konuşmada Mahir Efendiye "Sen yüreğinde bir iman ve ümitle mahvolursun ebediyen... Ben yüreğimde bir imansızlık ve ümitsizlikle mahvolurum. Tabi ebediyen..."der.

Mahir Efendiden oğlu Murat'ı hiç dövmemesini ister. "Sen Murat'ı dövmezsen, Yunan Yüzbaşısı da kendi Murat'ını tokatlamazsa çocuklar büyüyünce birbirinin gırtlığına belki sarılmazlar. Şerefli insanların başkalarına ait haklara tecavüz ettiğini hiç gördün mü? Hepimiz dünyayı düzeltmek isteriz. Dünyayı düzeltmenin yolu bizzat kendi kendimizi düzeltmekle başlar. Senin de benim de dünyaya gücümüz yetmez ama evlatlarımıza galiba hükmümüz geçer."(s.377)

Yazar bazı düşüncelerini Selami vasıtasıyla ortaya koymaya çalışmıştır. Selami, ülkesinin mecbur kaldığı Milli Mücadele içinde aydın bir idealisttir. Yaşadığı dram hem şahsi hem de toplumsaldır. Sakarya Meydan Muharebesi'nde savaşırken şehit olur.

### **6. 3. 19. Çineli Yusuf**

Çineli Yusuf bütün Türk askerlerini temsil eder. Soğuktan, hastalıktan, açlıktan kan öksürmektedir. Tedavi olmaya ne bir çare ne bir ilaç vardır. Çineli Yusuf son Yunan taarruzunda dayanamaz ve şehit olur. Yazar Çineli Yusuf örneği ile Türk askerinin Kurtuluş Savaşı'nda verdiği amansız mücadeleyi bir kez daha tablolastırmıştır.

### **6. 3. 20. Mebrure**

Şehit Mülazım Selami Efendinin karısıdır. Mahir Efendi ziyaretine gittiğinde fakir giyimli bir kadınla karşılaşacağını zanneder. Karşısına biraz kısa boylu, çok güzel, mağrur, besbelli çok zengin bir hanımefendi çıkar. Mebrure konuşmalarından anlaşıldığına göre Selami Efendiye savaşa katıldığı için kızgındır. Kızı Ayşe'yi ise Rum kızları gibi alafranga giydirmiştir. Mahir Efendi ummadığı bir durumla karşılaştığı için şaşırır. Mebrure, Selami Efendinin mezar yerini bile sormaz. Yazar Mebrure ile vatan millet duygularına karşı sorumluluk hissetmeyen bir kadın tipi ortaya koymuştur. “Esir Şehir” dizisindeki Nermin ile aynı özellikleri göstermektedir.

### **6. 3. 21. Hacı Nizamettin**

Hacı Nizamettin Efendi iki metre boyunda kara sakallı, kalın sesli ciddi bir adamdır. Kuva-yı Milliye'yi hiç sevmez. Koyu padişah taraftarıdır. Padişahın tekrar her yere hükmedeceğini ümit etmektedir. Nizamettin Efendiye göre Atatürk'ün vekil olması hatadır. Çünkü Selaniklidir. Yurt dışı sayılır. Halifeliğin ve saltanatın kaldırılmasını üç yüz milyonluk Müslüman'ın elden gitmesi olarak görür. Tartışmada Adil Usta ve Durmuş Efendiye güç yetiremeyeceğini anlayınca öfkeyle çıkıp gider.

### **6. 3. 22. Kazım**

“Kazım Efendi yirmi yaşında ancak vardı. Fakat sarı kıvrıkcık saçlı, pembe yanaklı olduğundan daha da genç görünüyordu. İlk zamanlar üç meydan muharebesi görmüş tecrübeli askere nasıl hitap edeceğini adeta şaşırıldı. Neferlerde henüz ağzı süt kokan bu çocuğu başlarına kimin ve niçin musallat ettiğini anlayamadı.”(s. 406)

Kazım Efendi tecrübeli değildir fakat ilim sahibidir. Öyle ciddi ders anlatır ki asker için Kazım Efendinin dersini dinlemek savaşmaktan daha zordur. Yedek subay olarak Mahir Efendinin bölüğünde görev yapmaktadır.

## 7. DEVLET ANA I<sup>22</sup>

Devlet Ana, Nazım Hikmet'in dedesi Nazım Paşadan alınan "Be biz Osmanlılarız, bizde çok adam bulunur" ifadesi ile başlar. Yazar "Devlet Ana" isminden önce "Osmanlı Çekirdeği" adını vermeyi düşünür. İlk basımı 1967'de yapılmış, 1968'de TDK Roman Armağanı'na layık görülmüştür. İlk önce bir film tasarısı halinde düşünülmüş, film gerçekleşmeyince yazar eseri sonradan romanlaştırmıştır. Notlar dizisinde Kemal Tahir romanın yazılan diğer Türk romanlarından farkını şu şekilde açıklamaktadır:

"Bu kitaplar konularını uzak ve yakın olaylardan almışlar., günümüz olaylarını bu yoldan aydınlatmaya çalışmışlardır. Türlü sebeplerle Türk yazarları, tarihlerinden ayrı düşürülmüşlerdir. Oysa toplumlarının tarihini iyice bilmeyenler, yazarlık şurada kalsın, aklı başında okuyucu bile olamazlar. Bütün yazarlar toplumlarını, tarihlerini derinlemesine bilmek zorundadırlar. Orta çizgiyi aşmış bir yazara sadece tarihi bilmek yetmez. Yazarlar tarihlerine yeni açılardan bakabilme niteliğine de sahip olmalıdırlar. Çünkü tarih bilmek bütün derecelerdeki okurların tarih kitaplarında özetlenen tarih bilgisi ile yetinmek değildir. Bütün yazarlar, hele romancılar, dünyanın en büyük tarihçilerinin getirdikleri yorumları bile aşmak zorundadırlar."<sup>23</sup>

Devlet Ana tarihsel özellikleri ile adeta bir destan özelliği taşımaktadır. Yazar, Türk-İslam toplumunun Batı toplumlarından farklı hatta üstün olduğunu kabul noktasından hareketle bu romanı kaleme almıştır. Berna Moran, yazarın bu romanda ileri sürdüğü görüşlerin iki temel noktaya dayandığını söyler:

"Nedir Kemal Tahir'in Devlet Ana'da dile getirdiği görüşler? Sanırım bunları ahlaksal ve siyasal olmak üzere iki madde altında toplamak işimizi kolaylaştıracaktır. Ahlaksal bakımdan Kemal Tahir'in görüşü özetle şu: Batı ve Osmanlı toplulukları aynı aşamadan geçmiş olmadıkları için toplumsal yapı bakımından farklıdırlar ve bundan ötürü Osmanlı insanı da ahlak bakımından Batı insanından farklıdır. Siyasal bakımdan da Kemal Tahir'e göre Osmanlıların bir özelliği vardır: Devlet kurma dehası..."<sup>24</sup>

<sup>22</sup> Alıntılar, romanın Bilgi Yayınevinden çıkan Mayıs 1971 tarihli 3. baskısından alınmıştır.

<sup>23</sup> Tahir, Kemal, *Notlar / Sanat Edebiyat 4*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1990, s. 38

<sup>24</sup> Moran, Berna, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İletişim Yayınları, 1994, s.167

## 7. 1. Romanın Özeti

Romanda kısaca Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemi anlatılmaktadır. Bu dönemde çekilen eziyetler, devletin kurulmaması için yapılan entrikalar, ihanetler, tarihi şahsiyetler aracılığı ile romanlaştırılır.

Sen-Jan şövalyelerinden Notüs Gladyüs Mavro'nun çalıştırdığı handa konaklamaya gelir. Amacı Ertuğrul Gazinin sınır boyunda bulunan keşişle görüşmektir. Gladyüs'ün ileriye yönelik hedefleri arasında Ertuğrul Gazi boyunu yok ederek Bizans'ın başına geçme hayalleri vardır. Kendini kral gibi gördüğü için Mavro'ya şövalyelik vermeye kalkışır. Ertuğrul Gazinin beyliği hakkında Mavro'dan bilgi alır. Mavro, Ertuğrul Gazinin Türkmen boylarına çatmamasını söylemesine rağmen Gladyüs kendini soylu şövalye gördüğünden bu tavsiyelere kulak asmaz.

Mavro ile Gladyüs konuşurken uzaktan kalabalık bir grup görünür. Bunlar gezginci dervişlerdir. Pir Elvan, Adem ve Cavlaklardır. Kürt Ali esirlikten kurtulmak için at bulmaya çıkar. Gladyüs'e efendisi için özür mektubu yazdırır. Gladyüs, Ozan Yunus Emre ile konuşarak ahilik ve ozanlık hakkında bilgi edinir. Mavro ise bataklığın ne kadar geçilmesi zor bir yer olduğunu anlatmaya çalışır. Bataklığı en iyi bilen sadece Kara Kılavuz'dur.

Gladyüs, Demircan'ın sevgilisi Liya'ya sarkıntılık ettiyse de amacına ulaşamaz. Arkadaşı Uranha ile birlikte Keşiş Benito'nun önderliğinde bataklığı geçerek Dönmezköy yakınlarına gelirler. Demircan'ı sırtından okla vurup öldürdükten sonra Liya'ya zorla tecavüz ederler. Atları ve Liya'nın ölmüş cesedini alarak uzaklaşırlar. Liya'nın ellerini Türk sarığı ile sarıp yol üzerinde bir değirmene bırakırlar.

Kerim Çelebi ve Orhan Bey arkadaşları ile ahilik oyunu oynamaktadır. Demircan'ın köpeği kanlar içinde gelince atları alıp yola çıkarlar. Kerim Çelebi, ağabeyi Demircan'ı sırtından vurulmuş olarak görünce ağlamağa başlar. Orhan Bey tehlike davulunu çalar. Davul sesini duyan Dönmezköylüler hemen toplanırlar. Papaz Markos, Kerim Çelebi'yi teselli etmeye çalışır. Ermeni Toros ve Orhan Bey intikam sözü verir. Markos önderliğinde katillerin izini Karacahisar sınırına kadar takip ederler.

Bacıbey, Demircan'ın cenazesinde ağıt yakmaz. Çünkü Bacıbey'e göre arkadan vurulana ağıt yakmak yoktur. Bacıbey intikam yemini eder. Gelen Cavlaklardan biri Aslıhan'a takılmak isteyince Kerim Çelebi elindeki kırbaçla Cavlağı döver. Bacıbey eve

gelince Kerim Çelebi'nin mollalık elbiselerini ve kitaplarını yakar. Demircan'ın savaşçı elbiselerinden bir takımını zorla Kerim Çelebi'ye giydirir.

Atların çalınması ve Demircan'ın öldürülmesi üzerine Kayı Boyu'nun ileri gelenleri toplanır. Ertuğrul Gazinin kardeşi Dünder Alp ortalığı karıştırmak için fırsat aramaktadır. Yardımcısı Daskalos Derviş ile savaş zengini olduklarından savaş yapmayı yağmalama olarak görmektedirler. Ertuğrul Beyin ölüm haberi gelince Dünder Alp ve Daskalos Derviş engel olmak istese de Akçakoca'nın araya girmesi ile Osman Bey, "Uç Beyi" seçilir.

Kamagan Derviş, Osman Beye başsağlığına gelir. Keşiş Benito ve iki okçular hakkında bildiklerini anlatır. Bir kese altını alarak ortadan kaybolur. Akçakoca, Osman Beyi, beyliğin durumunu görüşmesi için Kerim Çelebi ile birlikte Şeyh Edebali'ye gönderir. Osman Bey, Balkız'ı vermediği için Edebali'ye kırgındır. Bir "Uç Beyi" olarak kendine güvenini Edebali'nin karşısında ispatlar. Batıya akın yapacağını insanlara zulmetmeyeceğini söyler. Edebali'nin öğütlerini alarak geri döner.

Karacahisar Tekfuru Aksantos'un kardeşi Filaytos, Mavro'yu sürükleyerek toplantının yapıldığı yere gelir. Liya'ya sarılan Türk sarığının hesabını sormak ister. Osman Bey, Demircan'ın sırtından çıkarılan Karacahisar oklarını gösterince Filaytos, ortada bir oyun olduğunu anlar ve davasından vazgeçer. Bacıbey Mavro'ya eziyet edildiğini görünce dayanamaz ve Mavro'yu Filaytos'un elinden alır.

Kaplan Çavuş, Mavro, Orhan Bey ve Kerim Çelebi'ye savaş talimatlarını öğretirken Derviş Yunus gelir. Yiyip içtikten sonra dertleşmeye başlarlar. Yunus Emre gece bir rüya görür ve bu rüyayı Şeyh Edebali'ye yorumlatır. Şeyh Edebali ilerde Osman Beyin büyük bir devlet kuracağını müjdelir. Ayrıca Edebali kızını vereceğine dair ozanla haber gönderir. Haber Kerim Çelebi aracılığı ile Osman Bey'e iletilir. Kaplan Çavuş, Ozan Yunus'a son zamanlarda üzerinde çalıştığı delikli demiri anlatır.

Osman Bey müjdeli haberi duyunca sevinir ve Alişar Beyi ikinci defa dünürcü olarak Edebali'ye gönderir. Kadın düşkünü olan Alişar Bey, Balkız'ı Osman Bey yerine kendine ister. Para ve altın teklif ettiği halde Edebali, kızını Alişar Beye vermez.

Alişar Beyin uyanık kadısı Hophop, Alişar Beyin aklına girerek kızı kaçırmamasını tavsiye eder. Alişar Bey de kahyası Pervane Subaşı'yı ünlü at hırsız Çudaroğlu'na

gönderir. Çudaroğlu kız kaçırma teklifini ilk önce kabul etmez gibi görünse de yanındaki yabancı savaşçıları da bahane ederek 500 altına kız kaçırmayı kabul eder.

## 7. 2. Romanın Şahıs Kadrosuna Toplu Bir Bakış

Roman da şahıslar zıt karakterler olarak yansıtılmıştır. Ya iyiler ya da kötüler vardır. İyiler mükafatını alırken kötüler cezalandırılmıştır. Şahıslar açık olarak ayırt edildiğinden okuyucu haklı ya da haksız kişileri ayırt etmekte zorlanmaz. Bilimsel veriler ile kahramanlar arasında sıkı bir bağ kurulmuştur. Hilmi Yavuz, Ahmet Mithat örneği ile romana yaklaşırken şu şekilde bir görüş belirtir:

“Yani somut gerçekçiliğin bize özgünlüğünü, dolayısı ile tarihselliğini belirleyen bilimsel verilerin, romanda ortaya konan insan tiplerinde ve yaratılan durum ve eylemlerde özümsemesidir.”<sup>25</sup>

Romanda bireysel çatışmalar ile toplum çıkarları iç içedir. Bacıbey için Demircan'ın katillerinin bulunması iç hesaplaşma iken Osman Bey için devlet sorumluluğudur. Birinci ciltte ağırlıklı olarak iki baş kahraman vardır. Osman Bey ve Kerimcan. Roman şahıslarını ilk önce, iki zıt kutubu oluşturmalarına göre ikiye ayırabiliriz:

**İyiler:** Osman Bey, Bacıbey, Kerim, Mavro, Yunus Emre, Kaplan Çavuş, Şeyh Edebalı, Samsa Çavuş, Liya, Ertuğrul Gazi, Demircan Ağa, Orhan Bey, Aslıhan, Hasan Efendi, Akçakoca, Ermeni Toros, Balkız

**Kötüler:** Hophop Kadı, Alışar Bey, Pervane Subaşı, Çudaroğlu, Daskalos Derviş, Dünder Alp, Keşiş Benito, Uranha, Gladyüs, Filaytos,

**Yabancı kişiler:** Gladyüs, Filaytos, Uranha, Mavro, Liya, Keşiş Benito, Pop Markos

**Cavlak ve esirler:** Adem Ejderhası Pir Elvan, Kürt Ali, Cavlaklar

**Dervişler:** Yunus Emre, Kamagan Derviş, Daskalos Derviş

**Diğerleri:** Hayma Hatun, Deli Balta, Yahşi İmam, Balabancık

---

<sup>25</sup> Yavuz, Hilmi, Roman Kavramı ve Türk Romanı, Bilgi Yay., Ankara, 1997, s. 67

İyiler yazarın inanıp beğendiği tezleri temsil etmektedir. Ya da yazar bu kişilerin görüşlerine katılmaktadır.

### 7. 3. Romanın Şahısları

#### 7. 3. 1. Notüs Gladyüs

Kötüleri temsil eden ve karşı güç olarak romanda yer alan Notüs Gladyüs hakkında romanda şu bilgilere rastlanmaktadır: “Şövalye kısa boylu, şişmandı ama tıkdı. Bir eliyle kılıcını öteki eli ile hançerini tutuyordu. Davranışlarında ölümle içli dışlı yaşamının kuşkulu tetikliği vardı. Omuzlarına kadar ince gür saçları, yırtıcı hayvanların kabarmış yelesine benziyordu.” (s. 10)

Ertuğrul’un sınırlarındaki mağaralardan birinde yaşayan Cenevizli Keşiş Benito’yu bulmak için Issızhan’a gelir. Hırslarına yenik düşen ve devamlı insanları ezmek isteyen Gladyüs, Ertuğrul Gazinin boyunu ortadan kaldırmak, Bitinya Prensiği’ni ele geçirerek kral olma hayalleri kurmaktadır. Kıbrıs Manastırı’nda Sen-Jan Şövalyesi olamayınca, şövalye adayı olarak kılıcını kuşandığı gün falına baktırır. Çingene karısı, arkadan vurulmazsa yüz yıl yaşayacağını, çok şanslı işler yapıp başına büyük taç giyeceğini söyler. Ölümden korkan Gladyüs o günden sonra artık kimseye arkasını dönmez.

Kendini kral zanneden Gladyüs, Mavro’ya şövalyelik vermeye kalkışır. Mavro’ya yakın davranarak Ertuğrul Gazi hakkında bilgi edinmek ister. Ne kadar savaşçısı olduğunu sorar. Liya’nın Demircan ile ilişkisi olduğunu öğrenince Liya’ya kıskanır.

Gladyüs’ün insanlık anlayışı da oldukça farklıdır. Ona göre şövalyeler soyludur. Köylüler ise it gibi kölelerdir. Mavro’ya bu konudaki düşüncelerini anlatır: “Yalanı yok!... Allahın emridir. ‘Köylünün canı soylunun’ ne demek? Geriye kalır mı bir şey! Gerdek gecesi, diler kızlığını alır diler kan pahasını...” (s. 39)

“Notüs”, kelime olarak piç anlamına gelmektedir. Yazar kötü kişi olarak seçtiği kahramanına bu ismi vererek okuyucunun, bu kişinin ilerde neler yapabileceğini kolay tahmin etmesini sağlamıştır. Ayrıca yazar Gladyüs ile o dönemin batılı güçlerinin gerçek yüzünü ortaya koymuştur. Gladyüs arkadaşı Uranha ile birlikte bataklığı geçerek Demircan’ı arkadan okla vurup öldürür. İnsanlara arkasını dönmekten korkan



ve savaş kurallarına göre sırtından adam öldürülmeyeceğini bilen Gladyüs bir kez daha alçaklığını ortaya koymuştur. Demircan'ın sevgilisi Liya'ya zorla tecavüz ettiği yetmiyormuş gibi bir de boğazını sıkarak öldürür.

### 7. 3. 2. Mavro

Kara Vasil'in oğlu Mavro ablası ile birlikte Issızhan'a bakmaktadırlar. Küçük yaşlarda babasından okçuluk eğitimi almış olan Mavro kralın hür köylülerindedir. Çiftçilik yaparak ve Issızhan'dan kazanılan para ile geçinirler. Ablasına karşı oldukça saygılıdır.

Mavro temiz kalpli, çalışkan ve akıllı bir çocuktur. Gladyüs'ün şövalyelik teklifini ilk önce şüpheyle karşılar. Sonra Gladyüs'ün samimi görünen tavırlarının da etkisi ile fırsatı kaçırmamak için teklifi kabul eder. Türkleri adaletli davrandığı için sevmektedir. Gladyüs'e Ertuğrul Gazinin Türkmen boyuna yaklaşmamasını tavsiye eder.

Ablası, Gladyüs tarafından öldürüldükten sonra Mavro Filaytos'un eline düşer. Filaytos onu sürükleyerek Liya'ya bağlanan Türkmen sarığının hesabını sormak için Osman Bey'in yanına kadar getirir. Mavro'ya eziyet edildiğini anlayan Bacıbey, onu Filaytos'un elinden kurtarır. Mavro için artık yeni bir dönem başlamıştır. Bir Türk gibi savaş eğitimi alır. İkinci ciltteki bilgilerden öğrenildiğine göre sonunda Müslüman olmuştur.

### 7. 3. 3. Liya

“Liya”, zambak anlamına gelmektedir. Ertuğrul Bey'in savaş atı eğiticisi Demircan'ın sevgilisidir. Bacıbey ise Demircan'ı Müslüman olan biri ile evlendirmeyi düşündüğü için Liya'yı gelin olarak kabul etmek istemez. Liya, bal gibi tatlı bir kızdır. Hana gelen esirlerin ayağını yıkayacak kadar mütevazı, kendine sarkıntılık yapmak isteyen Gladyüs'ü öldürmek isteyecek kadar namusludur.

Liya, Demircan ile buluştuğunda Gladyüs ve Uranha tarafından öldürülür. Elleri Türkmen sarığı ile bağlanarak yakındaki bir değirmen yanına bırakılır.

### 7. 3. 4. Ertuğrul Gazi

Güneyi Germiyanlı, doğusu ile kuzeyi Karacahisarlı, batısı Bizanslılarla çevrili toprakların uç beyidir. Son zamanlarda hasta olduğu için yataktan kalkmakta bile güçlük çekmektedir. Beylik toprakları verimsizleşmiş halk ise fakirdir. Yürekli ve olgun bir insandır. Gelen esirleri ve dilencileri geri çevirmez. Bütün yaşlılar gibi kendinden sonra acemilik edilebileceğinden ve yanlışlık yapılmasından korkar. Yıllarca uğraştığı barışın, atların kaçırılıp Demircan'ın öldürülmesi ile bozulmasına üzülmemektedir. Ölmeden önce boyun başına birinin geçmesini tavsiye eder.

Şeyh Edebalı, Osman Bey'e Ertuğrul Gaziyi anlatır: "...Baban rahmetli büyük savaşçıydı. Dünyaya gücü yeter yiğitlendendi. Dileseydi at sırtından hiç inmez, vilayetler bozar, basıp, çarpıp, yırtıp, koparıp ortalığa dehşet salarak hazineler toplardı. İstemedi, para bırakacağına saygılı ad bıraktı. Benzeri bulunmaz adam güdücülerdendir. Sertliğinin gerektiği yerde sertti çelik kadar, yumuşaklık gereken yerde yumuşaktı pamuk gibi..."(s.218)

### 7. 3. 5. Bacıbey

Bacıbey, hem Türk töresinin canlı bir timsali, hem de kadının Türkler arasındaki seçkin örneğidir. Aynı zamanda dindardır. Oğlu Demircan'ı mutlaka Müslüman bir kızla evlendirmek ister. Bu yüzden Liya ile evlenmesine razı değildir. Roman, ismini Bacıbey'den almıştır. Bacıbey bir devlet anadır. İstedığı zaman bütün Kayı Boyu'nu savaşa çağırarak kadar etkindir. Bu etkinliği romanda şöyle anlatılır:

"Rumbacılarına başkan seçildi seçileli, 'Bacıbey' diye çağrılan Devlet Hatun, uzun boyu, geniş gövdesi ile sanki Söğüt'ü depreme vererek geliyordu. Körpeliğinde ne kadar yakıcı güzel olduğu, iri kara gözlerinden, çekme burnundan, hiç örselenmemiş etli dudaklarından belliydi. Ok atmakta, mızrak savurmakta, kılıç tutmakta, binicilikte değme savaşçılardan geri kalmaz, hele korkmazlıkta çoğunu yaya bırakırdı. Kocasını Rüstem Pelvan'ın, İnegöl toprağına yapılan bir akında ölmesinden bu yana, büsbütün sertleşmiş, Ertuğrul Beyden başkasını dinlemez olmuştu." (s. 143)

Bacıbey kocası ve oğlu öldürüldükten sonra intikam yemini eder. Kerim Çelebi'nin molla olmasına razı değildir. Bütün kitaplarını ve molla elbiselerini toplayıp

yakar ve Demircan'ın savaşı elbiselerinden birini giydirir. Sırtından vurulduğu için oğlunun arkasından ağıt yakmaz ama Ertuğrul Gazinin arkasından ağıtlar yakar.

### 7. 3. 6. Filaytos

Karacahisar Tekfuru Aksantos'un kardeşi Filaytos, çevreye savaşçı ustalığı kadar, çok kibirli olması ve çabuk kızması ile ün salmıştır. Çıkarları doğrultusunda insafsızca hareket eden Filaytos, Liya'yı Türkmen sarığı ile bağlanmış görünce Osman Bey'e hesap sormaya gelir. Mavro'ya eziyet ederek yalancı şahitlik yapmasını ister. Osman Bey Demircan'ın sırtından çıkarılan Karacahisar oklarını gösterince aptallaşır. Mavro'yu da Bacıbey'e kaptırır. Geldiği gibi geri döner ve gider. Savaşmaya cesaret edemez. Filaytos kötü güçler içinde insanlara yaptığı işkencelerle adını duyurmuştur.

### 7. 3. 7. Uranha

Gladyüs'ün Türkopol arkadaşı Uranha, ince, uzun zayıf bir tiptir. Sinsice hareket eder, öfkelenildiği zaman birine çatmadan edemez. Arkadaşı Gladyüs bile Uranha'nın Türkmenlikle ilgisi olmadığını at, köpek, kedi hatta katır gibi inatçı bir hayvana benzediğini itiraf etmiştir. Uranha hakkında romanda bazı bilgilere rastlamaktayız: "...Uçları aşağıya çekik, kirpiksiz gözlerinde, arada bir çakıp sönen kurnazlık ışıltısı, hayvansı aptallığını hiç azaltmamakta, hele yerli yersiz patlattığı kahkahalar, aptallıktan öte, sinir dengesizliğini belirtmekteydi." (s. 77)

Uranha ve Gladyüs için at hırsızlığı artık meslek haline gelmiştir. Uranha çok iyi okçudur. Ertuğrul Gazinin atlarının çalınmasında ve Bal Hatun'un kaçırılmasında etkili olur.

### 7. 3. 8. Yunus Emre

Ozan Yunus esir ve Cavlaklarla birlikte Issızhan'a gelir. Esir Kürt Ali, Ozan Yunus'un kim olduğunu açıklar: "Baba İlyaslıdır ozanımız! Saltuk Babadan Burak Babaya, ondan Taptuk Emre'ye geçmiş halifedir. Bilgi gücüyle deniz derinlerinde, aşk gücüyle gök yücelerinde gezinir. Gölgesi millete rahmettir. Ülkenin güren gözü, duyan kulağı, söyleyen dilidir, eteğine yapışan yoksun kalmaz." (s. 65)

Kaplan Çavuş'un çocukluk arkadaşı kan kardeşi olan Yunus, Şam, Tebriz, Bağdat, Konya üzerinden misafir gelir. Öğüt verme anlamına gelen Risalet-ün

Nushiye'yi yazmaktadır. Dervişliği gereği dört bir yanı gezen Yunus Emre de dolaylı olarak istihbarat görevi yapmaktadır. Silah ustası Kaplan Çavuş'a Ortadoğu'dan batılı tüccarların delikli demir için casusluk yaptıklarını haber verir. Şeyhin kızını Osman Bey'e vereceğine dair bilgiyi yine Yunus Emre getirmiştir. Gördüğü rüyaya göre Osman Beyin ilerde büyük bir devlet kuracağı müjdesi vardır.

### **7. 3. 9. Şeyh Edebalı**

Ahi teşkilatının babasıdır ve de İt Burnu'nda kerametleri her tarafa yayılmıştır. Dini otoritenin başıdır. Devlete biri başkan seçilecekse ona danışılır. Savaş izni yine ondan çıkar. Ertuğrul Gazi ve Akçakoca akıl danışmak için Osman Beyi Şeyh Edebalı'ye gönderir. Şeyh Edebalı ile ilgili şu bilgilere yer verilir:

“Şeyh Edebalı yetmiş yaşında olduğu halde çok dinçti. Üç yılda sanki hiç değişmemişti. Geyikli Baba'nın armağanı olduğu bilinen Karaca postunda oturuyor, samur kaplı yeşil cüppesi, uzun kırçıl sakalı, gür kaşlarının örttüğü rengi seçilmeyen gözleri ile, nedendir bilinmez, şeyhten çok eski zamanların Arap emirlerine benziyordu.” (s. 218)

### **7. 3. 10. Kürt Ali**

Sapsarı yüzü ile Aydın'ın deniz leventleri kılığına girmiş İsa'ya benzer. Menteşe Beyliği'nden olan Kürt Ali, bey gemisinde yüzbaşı iken Rodosluya esir düşer. Frenk baronlarından biri onu satın alır. Esirlikten kurtulabilmek için dilenmektedir. Bir ipek halı bir savaş atı, bir top ipek kumaş bulursa efendisi onu serbest bırakacaktır. Aynı zamanda Osman Bey için habercilik görevi de yapmaktadır. 1220 yılı yayla göçü arifesinde Kanlı Boğaz'da pusu kurulduğunu Osman Bey'e o haber verir ve kendine karşılık olarak soylu bir at hediye edilir.

### **7. 3. 11. Demircan Ağa**

Yiğit, güçlü, hünerli, güvenilir olma gibi bütün iyi özellikleri taşıyan Demircan, Bacıbey'in büyük oğludur. Osman Beyin at eğiticisi Demircan Ağa, Liya ile birlikteyken Notüs Gladyüs tarafından arkasından vurularak öldürülür. Demircan'ın ölmesi, beyliğin savaşa başlama sebebi olmuştur.

### **7. 3. 12. Keşiş Benito**

Keşiş Benito ermiş kısmındandır. Aynı zamanda ajanlık da yapmaktadır. Gladyüs ve Uranha'nın eline Karacahisar oklarını vererek savaş çıkarmak ister. İyiliklerden arınıp ölümlü dünyada kötülüklerin tadını çıkarmak istercesine çalışmaktadır. Keşiş Benito'ya göre ortalık karışmalı her yer dümdüz olmalıdır. Savaş ve kan özlemi çeken, dini hükümleri bu amaçla kullanan bataklık avcısıdır. Bataklığı en iyi o bilir.

### **7. 3. 13. Kamagan Derviş**

Moğol olan Kamagan Derviş o kadar zayıftır ki bir deri bir kemik kalmıştır. Mağarayı Tebriz İlhanlıları'nın habercisi olarak beklemektedir. Fakat geldiğinden beri Türkmenlere de yakınlık göstermektedir. Türklerin parayla çalıştırdığı casuslardandır. Atları kaçırانlarla Demircan'ı öldürenlerin kim olduğunu Osman Bey'e söyler ve karşılığında bir kese altın alır. Falcılık ve simyacılık ile de uğraşmaktadır.

### **7. 3. 14. Kerim Çelebi**

Kerim Çelebi romanın başında ahi oyunu ile görünür. Yahşi İmam'ın mollalarından Kerim Çelebi'nin amacı Şeyh Edebalı'ye öğrenci olmaktır. Mısır, Bağdat, Buhara gibi yerlere giderek medreselerde okumayı ve bilgisi ile ün salmayı, kitaplar yazmayı hayal etmektedir. O dönemde ilimle uğraşmak savaştan kaçmak ve korkaklık anlamına geldiğinden okumasını ne annesi Bacıbey ne de sevgilisi Aslıhan ister. Ağabeyi öldükten sonra Bacıbey bütün mollalık kitaplarını ve elbiselerini yakar. Zorla savaşçı elbiselerini Kerim Çelebi'ye giydirir. Bundan sonra adı artık Kerimcan'dır.

Kerimcan oldukça yiğit ve cesurdur. Güvenilir kişiliğinden dolayı Osman Bey nereye gitse onu ulak olarak gönderir. Birlikte Şeyh Edebalı'nın yanına giderler. Kaplan Çavuş'tan bütün savaş taktiklerini öğrenir. Bey kapısında nöbet tutmaya başlamıştır. Aslıhan ile de araları oldukça iyidir.

Kerimcan ağabeyinin öcü alınıp beyliğin devlet olma yolunda mesafe kat etmesinden sonra yavaş yavaş mollalığa geri dönecektir.

### 7. 3. 14. Orhan Bey

Osman Beyin oğlu Orhan Bey, Kerim elebi'den üç yaş kúçúktür. En çapraşık durumlara bir çıkar yol bulmasını bilen akıllı bir çocuktur. "...Okumayı altı yaşındayken sökmüş sekizinde en önemli at yarışını kazanmıştı. Şimdi, on üçünü bitirirken, silah öğretmeni Kaplan avuş'un dediğine bakılırsa, derisine değecek kılıç buralarda hemen de yok gibiydi." (s. 120)

Orhan Bey, Demircan'ı öldürenlerin Karacahisar okları ile ortalığı karıştırmak istediklerini çoktan anlamıştır. Osman Bey, oğluna en iyi savaşılardan daha çok güvenmektedir. Orhan'ın özelliği, emirlere kesinlikle uyması, ama emirlerin arkasını da hiç bırakmamasıdır. Bu emrin bağlı olduğu olayı sık sık ölçüp biçer, yakın uzak ilintilerini düşünür. Bu da ona hem iyi bir uygulayıcı, hem de zamanında kendi aklını kullanan değerli bir başbuğ özelliği vermektedir.

Orhan Bey romanda yaşadığı aşklarla da dikkat çeker.

### 7. 3. 15. Osman Bey

Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey adımları evik, yüzü sakin, güvenli ve gururludur. Edebalı, kızını vermediği için içinde az da olsa bir kırgınlık vardır. Yakışıklı erkek onuru yaralanmıştır. Şeyh Edebalı'nın yanına gidince saygıyla eğilir ve selam verir. Geleceğe yönelik planlarını anlatır.

İyi ok kullanan ata binen bir savaşçı olduğu kadar da akıllı bir devlet adamıdır. Planlarını o günün şartlarını yorumlayarak yapmıştır. Gün doğusu ve beylikler dururken akınların yönünü batıya çevirir. Anadolu'ya saldırmaz. Çünkü Moğollar zaten can ekişmektedir. Anadolu toprakları verimsizdir. Verimli ve zengin topraklara ilerlemek daha akıllıcadır. Planını Edebalı'ye şu şekilde açıklar: "...Batıya yöneleceğiz! Talan etmeyeceğiz! Din yaymaya abalamayacağız! Tersine herkesin, inancına saygı göstereceğiz! İnsanlar arasında din, soy, varlık bakımından hiçbir üstünlük tanımayacağız.!" (s. 229)

Osman Bey düşmanı kendi silahı ile yok etmesini bilir. Maceracı değildir. Sakin ve sabırlı tavırları ile bütün kışkırtmaların üstesinden gelmiştir. Romanda Osman Beyin fiziki portresi ile ruhi portresinin ilintisi şu şekilde anlatılır: "Osman Bey, orta boyluydu ama geniş omuzlu, kalın pazılıydı. Kollarının, bacaklarının gövdesine göre uzunluğu,

doğuştan iyi savaşçı, iyi binici olduğunu gösteriyor; çatık kaşları kemerli burnu, köşeli çenesi, tuttuğunu koparma gücünü, biçimli ağzının ucundaki yumuşak gülümseme, gerektiği zaman insanların suçlarını bağışlama yeteneğini meydana koyuyordu. Yakışıklı olduğu kadarda utangaçtı. Karşısındakine hiç zorlamadan güven vermesi, çok az, çok da öz konuşmasındandı.” (s. 151)

### **7. 3. 16. Dünder Alp**

Ertuğrul Beyin kardeşidir. Boyca kısa, şarap içip domuz eti yiyen değirmenciler kadar göbeklidir. Ertuğrul Gazi ölünce koltuğa geçme çabasında olduğundan savaşta yanadır. Savaş yapılırken altın ve kıymetli malları yağmalama ihtimalini düşünmektedir. Gaziler ve Alplar, onu para düşkünü ve cimri olduğundan dolayı beyliğin başına geçirmezler. Kendi gibi düzenbaz olan yardımcısı Daskalos Derviş ne demişse onu yapar. Romanın ikinci cildinden öğreneceğimiz gibi ihanete kadar varan davranışlarda bulunmuştur.

### **7. 3. 17. Pop Markos**

Dönmez köyün papazıdır. Yetmiş yaşında olmasına rağmen oldukça dinç görünmektedir. Aynı zamanda iyi bir izcidir. Demircan'ın katillerinin izini Karacahisar sınırına kadar sürer. “ Çatal sopası, kara cüppesi, Ortodoks papazlarının uzun başlığı ile Pop Markos başka dünyadan inmiş, korkunç bir öç alıcı gibiydi.”(s.136)

Demircan ölünce Kerim Çelebi'ye sabretmesi için öğütler verir. “ Sabredeceksin oğlum! Gücün yeterse affedeceksin. ‘Kılıçla vuran kılıçla vurulacak, okla vuran okla’ denilmiştir. Allahın her şeye gücü yeter. Hiçbir kötü kurtulamaz. Kitapları okuyanlardansın. Kitapları okuyanların ödevi bela karşısında sabretmektir.” (s. 133)

### **7. 3. 18. Nakip Hasan Efendi**

Söğüt'ün ipek dokumacılarının kahyasıdır. Yalnız buralarda değil İmparatorluğun başkenti İstanbul'da bile, sözüne, bilgisine güvenilir biricik ipek uzmanı sayılmaktadır. Çarşığı ahi düzeni ile çevirerek Şeyh Edebalı'yi ülkenin ahi babaları arasında utandırmamaya çalışır. Osman Gazinin bey seçilmesinde Dünder Alp'a karşı gelerek önemli rol alır.

### **7. 3. 19. Aslıhan**

Söğüt'ün en güzel kızlarından olan Aslıhan silah ustası Kaplan Çavuş'un kızıdır. Kerim Çelebi'ye aşık olduğu için gizli gizli buluşurlar. Çok meraklı ve kıskançtır. Bal Hatun'un ağzından Alişar'ın dönürlük için çevirdiği düzenleri öğrenip babasına aktarır.

### **7. 3. 20. Kaplan Çavuş**

Silah ve savaş eğitimcisi Kaplan Çavuş Eskişehir dolaylarının en ünlü demircisi ve silah ustasıdır. Eline kılıcını aldığı zaman adeta fırtına kesilir.

Pekin'den gelen bir atlıdan Çin ustalarının ateş tozundan donanma maytabı yaptığını duyması üzerine atlıdan ateş tozunu alır. Bu ateş tozunu atabilmek için delikli demir yapmaya başlar. Günlerce eve kapanıp düşünür. Kamagan Derviş'ten aldığı tozu da kullanır. Bir gün bu tozları delikli demirde denerken silah patlar ve yaralanır. Köse olması bu silah patlamasındandır. Kaplan Çavuş Türk toplumunun bilim ve tekniğe dayalı güçlenme arzusunun temsilcisi olarak romanda yer alır. Kaplan Çavuş barbarlığı zevk haline getiren batıya karşı ezilmemek için böyle bir icadı gerekli bulmuştur.

Kaplan Çavuş'un simyacılıkla uğraşmasını bazıları altın kazanmak için yaptığı şeklinde yorumlar, Kahya Pervane Subaşı'ya göre Kaplan Çavuş Vahşi Frenklere karşı İslam alemini korumak için böyle bir işe girişmiştir.

### **7. 3. 21. Akçakoca**

Ertuğrul Bey'in kan kardeşi Akçakoca çekişmeli toplantılarda öfkeleri yatıştırıp çatışmaları kolayca uzlaştırabilme yeteneğine sahiptir. Yaşı sekseni aşkın olduğu halde koca çınar gövdesi gibi dimdik, aksakalı göbeğe indiği halde ölümsüz Hızır Peygamber gibi çeviktir. Ertuğrul Gazinin tersine sert bir adamdır. Sözü emir gibi telakki edilir. Söğüt dolaylarının bilge kişisidir.

### **7. 3. 22. Bal Hatun**

Şeyh Edebalı'nın kızı Bal Hatun, Osman Bey'i sevmektedir. Gelip babasından istemesini rica eder. İri kara gözlerinde akli baştan alacak bir derinlik ve güzellik vardır. Yürürken fidan gibi sallanır. Alişar'ın elinden kurtulduktan sonra Osman Bey ile evlenir.



### 7. 3. 23. Daskalos Derviş

Dündar Alp'ın akıl hocasıdır. İznik Ayasofyası'nın başpapazının biricik oğludur. "...Papaz çömeziyken şarapçılığa, karıcılığa, sonra da kumarcılığa vurmuş, serseriliğinden usanıp harçlığını kesen babasına acı çekti için din değiştirip Yusuf adını almıştı. Bir zaman çıplarıp avuç avuç afyon yiyerek aptallarla gezdi. Sonra, ne düşündüyse düşündü savaşı dervişlere katıldı. Katılmasıyla da işi büsbütün azıtıp kara yobaz kesildi." (s. 175)

Dündar Alp'a kapılandıktan sonra gücü iyice artmıştır. Cin gibidir. Her konuda ahkam keser. Ertuğrul Beyin yasaklarına aldırmaksızın kaçak afyon ticareti yapar. Kısır kadınlara doğum hapi dağıttığı, ırz düşmanlarına sıcaklık muskası yazdığı bilinmektedir. Toplantılarda savaştan yana tavrını sürdürür. Çünkü savaş sırasında yağmalama ihtimali vardır.

### 7. 3. 24. Çudaroğlu

Bitinya ucunun, Germiyanlı, Karacahisar, İnegöl topraklarının ünlü soyguncusu ve at hırsızı, Moğol milletinden Çudaroğlu eşkıyalıkta ün salmıştır. Alişar Bey, kızı kaçırmak için Çudaroğlu'na Pervane Subaşı'yı gönderir. Kaçırılacak kızın Şeyh Edebali kızı olduğunu ve kızı Osman Beyin istediğini öğrenince mahsustan fiyatı artırmak için naz yapar. Kızı kaçırmak için diğer at hırsızları Gladyüs ve Uranha'yı da yanına alır.

Çudaroğlu, Cengizhan'a ünlü başbuğlar yetiştirmiş Çudar kabilesindedir. Kanun dışı bütün işlere, her çeşit suç işlemeye doğuştan yatkındır. Yılan gibi sessiz, sincap gibi çevik, sırtlan gibi yırtıcı çalışır. Hophop Kadı gibi kanun dışı çalışanlarla ortaklık kurar. Osman Gaziye daha önce cirit oyununda yenildiği için, içten içten kin beslemektedir.

Dalga geçercesine Alişar Beyin önünde saygıyla eğilir. Paranın miktarını artırmak için işinin zorluğundan bahseder. 500 altına kızı kaçırmayı kabul eder. Fakat beceremediği için eline yüzüne bulaştırır. Osman Beyin atlıları arkadan gelerek yetiştir ve Balkız'ı kurtarır.

### 7. 3. 25. Pervane Subaşı

Küçük yaştan beri ata bindiğinden bacakları biraz çarpık, sırtı kamburdur. Çatık kara kaşları ile Tatar kırmasına, koyu esmerliği ile Acem'e, yayvan Türkçesi ile Azeri'lere benzer. Eskişehir Sancak Beyi Alişar'ın kahyasıdır. Pervane Subaşı için dünyada iki önemli şey vardır. Birincisi para ikincisi ise gördüğü rüyalarıdır. Rüya görmediği geceler bile aklından rüya uydurur. Çudaroğlu'nu kız kaçırmaya ikna etmek için epeyce uğraşır.

### 7. 3. 26. Hophop Kadı

Önceden beri Türkmen düşmanlığını bir türlü içinden atamayan Hophop Kadı Alişar Beyi olumsuz yönde iten bir güç konumundadır. Kadılık gibi büyük bir vazifenin altında olmasına rağmen günahın her çeşidini tatmış ahlaksız bir adamdır. Çarşıdan topladığı Çingene kızlarını getirerek Alişar Beyin sarayına doldurur. Sonra da Alişar Beyi bu kızların üstüne gönderir.

İlk geldiği günden oldukça dürüst ve adaletli bir kadı görünümüne girer. İşlerini çok sinsi hallettiğinden tereyağdan kıl çeker gibi Alişar'ın bütün birikmiş borçlarını rüşvet vererek halleder. Alişar Beyi disipline edip sancak beyliğinin zenginliğini artırır. Kurnaz kadı yazarın deyimiyle adeta dünyanın akılsızlığına meydan okumaktadır. Alişar Beyin daha fazla gözüne girmek için Şeyh Edebalı'nın kızı Balkız'a muskalar yazdırır. Amacı Balkız ile Alişar'ın arasını bulabilmektir. Romanın ikinci cildinde çıkarıcı, fırsatçı, uyanık ve para delisi Hophop Kadı'ya tekrar yer verilmektedir.

### 7. 3. 27. Alişar

Konya Selçuk Sultanlığı'nın Eskişehir Sancak Beyi Alişar Bey iki metre boyu ve kalın gövdesiyle dev bir görünümü andırmaktadır. "...Yüzünün kılları fırça gibi sertti. Her zaman öfkeden dikilmişler gibi, suratına korkunçluk veriyordu. Vaktiyle savaşlarda pazı gücü, korkmazlığı, silahşorluktaki ustalığıyla haklı ünler almış, sancak beyliğini alınımın teriyle kazanmıştı. Şimdi de öfkeye binip can başına sıçrasa, kılıcının önünde durmak zordu. Ama gittikçe daha seyrek öfkeleniyor, sert başlı savaş atlarından çok, rahvan katırlara binmeyi, er meydanlarında çabalamaktansa kuştüyü döşeklere uzanıp körpe cariyeler elinden şarap içmeyi daha çok seviyordu. Eskiden ok meydanlarında

oku herkesten daha uzağa attığı için kasılırken yaşı kırkı geçeli beri, bir oturuşta bir kuzuyla bir tepsi baklavayı silip süpürmekle, bir gecede üç körpe kızın hakkından gelmekle övünür olmuştur.”(s. 325)

Yukarıdaki satırlarda da tarif edildiği gibi Alişar Bey son zamanlarda eski kahramanlıklarını bir yana bırakmış zevk ve alem adamı olmuştur. Görünüştteki heybetine karşın saf ve dalgın bir kişi olduğundan vurdumduymazlığı çabuk ortaya çıkmaktadır. Bir konuştuğu ile diğeri arasında anlam bağı kuramayacak kadar hantallaşmıştır. Onun bu durumu uyanık Hophop Kadının işine gelmektedir. Osman Gaziye Karşı Alişar Beyi kullanmaya kalkışır. Bu yüzden Alişar Beyi eski dostu Osman Gaziye ihanet eder. Osman Gazi Balkız’ı istemesi için Alişar’ı dünürcü gönderir. Alişar ise Balkız’a ilgi duyduğundan kızı kendine ister. Şeyh Edebalı kızı vermeyince ihanetin verdiği acıyla Alişar Bey kıvranırken yine imdadına Hophop Kadı yetişir. Balkız’ı kaçırmamasını öğütler. Romanın ikinci cildinde görüldüğü gibi Alişar kız kaçırma olayında başarılı olamaz. Osman Bey ile savaşta yenik düşer. Canını Osman Beyin elinden Köse Mihal sayesinde kurtarır.

Rüşvet yememiş ve halka hiçbir kötülük yapmamıştır. Fakat uçkura düşkünlüğü yüzünden Hophop Kadının elinde maskara olmuştur. Yıllarca dostu görüldüğü Osman Gaziye ihanet etmesi Alişar Beyi karakter olarak küçük düşürmektedir. Güvenilemeyen çıkarıcı ve iki yüzlü bir tip sergilemiştir.

## 8. DEVLET ANA II<sup>26</sup>

Bir uç beyliğinden devlet haline geçişin öyküsünü anlatan Devlet Ana, Türk insanının tarihsel gelişimini ve devlet kurma yeteneğini sergilemektedir. Yazar bu romanla bizim öz kültürümüze bağlı olmamız gerektiğini anlatırken bizim için tek çarenin de yine kendimiz olduğunu açık bir şekilde ortaya koymuştur. Türk insanın doğuştan devlet kurma yeteneği vardır.

Devlet Ana sıradan bir roman olmanın ötesinde Türk tarihini yansıtan belgelerle doludur. Kahramanlar bizzat tarihi şahsiyetlerden seçilmiştir. Yazar romanı yazmadan önce Bizans tarihini, Moğolları, Selçukluları, Kayı Aşireti'nin göçünü ve Ahilik teşkilatını belgelere dayalı olarak inceler. Kemal Tahir'e göre Devlet Ana günümüz olayları ile de yakından ilgilidir.

“Romanlarımı çoktan beri tasarlanmış bir geniş plan üzerinde hazırlıyorum. Bu plan romancı olarak yaşamaya başladığımdan beri, 1940'lardan bu yana romanlarım ile birlikte gelişmiştir. Bu ana planda, toplumumuzu meydana getiren çeşitli halk kümeleri, zümreler toplumdaki yerlerine, önemlerine göre sıralanmışlardır. Bu önem olaylara göre sık sık yer değiştirir. Romanlar bu açıdan bakılırsa günümüz olaylarını yakından izler, öyle ki 600 yıl önceyi anlatan Devlet Ana günümüzün olaylarını hatta bir anlamda yakın geleceğimizi aydınlayacağı düşüncesiyle yazılmıştır.”<sup>27</sup>

### 8. 1. Romanın Özeti

Birinci ciltte devam eden olaylar ikinci ciltte teker teker çözülmektedir. Osman Bey, Yarhisar, Bilecik, İnegöl gibi yerleri beyliğe dahil ederek topraklarını genişletir. Atları çalıp savaşı başlatan düşmanlara gerekli ders verilir. Devlet kurma yolunda önemli mesafe alınır.

Bacıbey, Aslıhan, Kerimcan ve Mavro ile birlikte Demircan'ın katillerini öğrenmek için Kamagan Derviş'e fal baktırmaya giderler. Kamagan düşmanların kim olduklarını bildiği halde değişik fal oyunlarıyla oyalamaya çalışır. Yabancı ilden oldukları için tam çıkaramadığını, birinin boyunun uzun diğerinin boyunun kısa olduğunu söyler. Falcıdan dönerlerken davul sesi gelir. Dönmezköy'e vardıklarında Bal Hatun'u baygın bulurlar. Çudaroğlu kaçırırken Osman Beyin atlılarına yakalanmış ve

<sup>26</sup> Alıntılar, romanın Bilgi Yayınevinden çıkan Mayıs 1971 tarihli 3. baskısından aktarılmıştır.

<sup>27</sup> Tahir, Kemal, Notlar / Sanat Edebiyat 4, Bağlam Yayınları, İst. Mayıs 1990, s.40

canını kurtarmak için kızı bırakmıştır. Ermeni Toros hırsızların peşine düşer. Balkız kendine gelince Alişar'ın yaptığı alçaklıkları Aslıhan'a anlatır. Aslıhan da babasına söyleyince Osman Bey işin gerçek yüzünü öğrenir. Hayal kırıklığına uğrayan Osman Bey, Alişar'ı, İnönü Voyvodası Nurettin Beyin sarayına davet eder.

Osman Bey, Voyvoda'nın sarayına Alişar'dan önce gelerek beklemeye başlar. Mavro çarşıda gezerken Karabet Usta, Alişar'ın Çudaroğlu ve Filaytos takımı ile baskın yapacağını haber verir. Mavro, Orhan Beye pusuyu anlatınca Orhan Bey Kerimcan'ı yardım için gönderir. Osman Bey konuşarak vakit kazanır. Alişar'la teke tek dövüşür ve onu yaralar. Arkadan savaşçılar yetişir ve Osman Bey zaferi kazanan taraf olur. Köse Mihâl esir alındığı halde serbest bırakılır. Mavro dönüşte Müslüman olur. Osman Bey de Balkız ile evlenir.

Orhan Bey yayla göçünün başında Kerimcan ve Bayhoca ile birlikte görevlidir. Mavro al kısrağını Filaytos'un elinden kurtarır. Lotüs süt annesi ile birlikte Keşiş Benito'yu ziyarete gelmektedir. At arabası parlayınca Orhan Bey, Lotüs'ü boğulmaktan kurtarır. Göç hızla ilerlerken Levent Yüzbaşı Kürt Ali baskın haberini getirir. Osman Bey hemen savaş düzeni alıp baskını, baskınla dağıtır. Çudaroğlu çetesi, Filaytos ve Pervane Subaşı kaçarak canını zor kurtarır. O yıl yaylaya çıkılmadan geri dönülür.

Orhan Bey, Lotüs'ün arkasından yetişir. Bilecik Tekfuru Rumanos da Lotüs'ü istediğinden Orhan Bey kızın ağzını arar. Kendini sevdiğini anlayınca evlilik teklif eder. Kerimcan, Keşiş Benito'nun mağarada olmadığını fırsat bilerek keşişin sığınağına kadar iner. Çamur elbiselerden keşişin Kara Kılavuz olduğu anlaşılır. Tebriz baskını esnasında kaybolan on kitap ile kiliselerden çalınmış değerli resimleri görür. Kerimcan çıkarken keşişin kurduğu kurt kapanına ayağını kaptırır.

Osman Gazi, Kaplan Çavuş'u Konya Sultanlığı'na savaş malzemeleri yardımında bulunmaları için elçi gönderir. Konya Şeyhi, Selçuklu Sultanlığı'nın kendine faydasının olmadığını bu yüzden vakit geçirmeden Karacahisar'ı almalarını tavsiye eder. Pir Elvan, Orhan Bey, Gündüz Alp ve Toros komutasında kaleye akın gerçekleşir. Filaytos öldükten sonra kale düşer ve Karacahisar fethedilir.

Lotüs'ün hizmetkarlarından Yanki'nin haberi üzerine Orhan Bey, Lotüs'ü kaçırmaya karar verir. Fakat Rumanos, Osman Gazinin dostu olduğundan ve düğün daveti gönderdiğinden Osman Bey, kız kaçırma düşüncesine karşı çıkar. Köse Mihâl'in

atlılarından biri Bilecik Tekfuru Rumanos'un davette Osman Gaziye pusu kuracağını haber verince Orhan Bey sevinir. Sarı Aratos'un getirdiği haberlerden beylik içerisindeki gizli sırları düşmanlara aktaran bir casus olduğu anlaşılır. Dünder Alp'tan şüphe üzerine Daskalos Derviş takip edilir. Keşiş Benito'ya Osman Gazinin baskından haberi olduğunu aktarırken suçüstü yakalanır. Pir Elvan tarafından Keşiş Benito ve Daskalos Derviş öldürülür.

Osman Beyin savaşçıları yayla göçü bahanesi ile yola çıkar. Bilecik'e gelindiğinde Bacıbey bir sandık altını yere döker. Bilecikliker altını toplamaya koyulur. Kadın kılığına girmiş Türk askerleri rahatlıkla içeri girer. Bilecik alınır. Savaşta sadece Şirin Kız ölmüştür. Kaplan Çavuş, Çudaroğlu'nun peşine düşer. Çudaroğlu'nu ve çetesini esir alır. Bu arada Pervane Subaşı, Gladüüs ve Uranha kaçmayı başarmıştır. Mavro ve Kerimcan kaçakların peşine düşer. Yarı yolda Mavro ok atarak Gladüüs'ü yaralar. Bataklığı zorla geçerek Issızhan'a gelen Gladüüs ve Uranha, Kel Derviş'i esir alır. Mavro, Uranha'yla Kerimcan da Notüs Gladüüs ile karşılıklı dövüşür. Gladüüs ve Uranha öldürülür.

Kerimcan eve döndüğü zaman savaşın kendine göre bir uğraş olmadığını anlar. Osman Gazinin Yarhisar subaşılığını kabul etmez. Bacıbey ne kadar karşı çıksa da Aslıhan Kerimcan'ın mollalığa geri dönüşüne razıdır. Kerimcan'ın bundan sonraki hedefi Bilecik'e giderek Şeyh Edebalı'ye başarılı bir talebe olmaktır. Siyasetname'yi açar ve okumaya başlar.

## **8. Romanın Şahıs Kadrosuna Toplu Bir Bakış**

Roman kişilerine dikkat edildiği zaman hiç birinin diğerini geçecek kadar öne çıkmadığı görülmektedir. Osman Gazi, Kerimcan, Mavro ve Orhan Gazi arasında baş kahramanlık paylaştırılmış gibidir. Ama Mavro ve Kerimcan gibi kurmaca kişiliklere karşı, Osman Gazi ve Orhan Gazi gibi tarihi kişiliklere daha fazla yer verildiği görülür.

İyilerin kötü ve haksız güçlerle mücadelesi verilirken Türk kahramanlar yazarın roman tezini doğrular. Turgut Gögebakan "Tarihsel Roman Üzerine" adlı araştırmasında kişilerin seçimindeki titizliği şöyle dile getirmektedir:

"Kemal Tahir'in 'yerli' roman kişilerini çok olumlu yansıttığını söylemiştik. Bir iki istisnayı saymazsak, Kayı'nın zamana egemen 'dekedan'dan uzak kaldığını hep hissettiriyor

yazar. Rum tefurlar tebaasına kötü davranırken, Konya'nın sancak beyleri tefecilik, rüşvetçilik batağında kıvrılırken, onlar hep erdemli kalmayı başarıyorlar. İşte bu erdemli boy ve onların yanında kalmaya karar verenler, Kemal Tahir'in gönlünden geçen bir düzenin tohumlarını atmışlardır. Başta Osman Bey olmak üzere hemen hepsi gözü pek kılıç kullanmada usta tipler olarak kurgulanmış. Ama aynı şey bir Köse Mihal ya da Mavro için de geçerli. Bu bakımdan yazarın düşünce dünyasından kaynaklanan bir idealleştirmeden söz edebiliriz burada. Devlet Ana'nın roman kişileri ile ilgili olarak son kertede vurgulamak istediğim bir nokta daha var, yazar tip yaratmış burada. İç çatışmalarıyla, daha doğrusu, iç yapısı ya da nitelikleriyle diğer roman kişilerinden ayrılan ve karakter olarak imleyebileceğimiz bir roman kişisi göze çarpmıyor.”<sup>28</sup>

Roman kişileri birinci ciltte olduğu gibi gruplandırılabilir:

**İyiler:** Osman Gazi, Orhan Gazi, Gündüz Alp, Bacıbey, Kerimcan, Mavro, Pir Elvan, Dursun Fakı, Kaplan Çavuş, Şeyh Edebalı, Toros, Balkız, Karabet Usta, Bayhoca, Nurettin Voyvoda, Kahya Süleyman, Köse Mihal, Lotüs, Aslıhan

**Kötüler:** Notüs Gladyüs, Uranha, Çudaroğlu, Alışar, Pervane Subaşı, Filaytos, Rumanos, Dünder Alp, Daskalos Derviş, Keşiş Benito

**Dervişler ve keşiş:** Kamagan Derviş, Daskalos Derviş, Keşiş Benito, Kel Derviş

**Esirler:** Levent Yüzbaşı Kürt Ali, Balabancık

**Elçiler:** Kedigöz, Kaplan Çavuş, Yanaki

**Yabancı kişiler:** Notüs Gladyüs, Uranha, Karabet Usta, Filaytos, Köse Mihal, Lotüs, Rumanos, Hirisantos, Panayot

### 8. 3. Romanın Şahısları

#### 8. 3. 1. Mavro

Mavro kötü hancılıktan onurlu savaşçılığa geçeli beri mutlu görünmektedir. Türk kültürüne çabukça ısınır. Müslüman olduktan sonra yeni bir kimlikle savaştan savaşa koşar. İnönü baskını sırasında onurlu davranışı ile dikkatleri üzerinde toplar. Osman Gazinin önünde eğilir ve “Liya ablamı öldürenlerin dininde olmaksızın senin dininde olmak doğru... Rabbim İsa tanık ki hilesi yok... Gönlümle girdim dine, zorla değil”(s. 461) diyerek Müslüman olur.

Mavro iyi bir savaşçı, iyi bir izci, iyi bir okçudur. İnönü mücadelesi sırasında attığı okla Gladyüs'ün bir gözünü kör eder. Mallarına bir insana değer verdiği kadar sadıktır. Al kısırağı, Filaytos'un çiftliğinden gizlice kaçar. Yazar, Osman Gazi için kurulmuş bütün gizli pusulardan ilk önce Mavro'yu haberdar eder. Karabet Usta

<sup>28</sup> Gögebakan, Turgut, Tarihsel Roman Üzerine, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s.72

İnönü’de Alişar’ın düzenlediği oyunu Mavro’ya haber vermiştir. İkinci ciltte Esir Kürt Ali, derbentte kurulan pusuyu ilk önce Mavro’ya açıklar. Mavro bu yönü ile olayların başlangıç noktasıdır. Kerimcan ile birlikte ablasının katillerinin peşine düşer, Uranha ve Gladyüs’ü öldürerek intikamını alır. Osman Gazinin katıldığı bir çok savaştan yüzünün akıyla çıkar.

### **8. 3. 2. Bacıbey**

Bacıbey oğlu Demircan’ın katillerini bulmak için Kamagan Derviş’e fal baktırmaya gider. İri kesimi ve kabadayı davranışları ile her meselede en öndedir. Bilecik’in alınması sırasında Bacıbey düşmana en güzel oyunu yapar. Sandık kırıldı bahanesi ile bir sandık altını yere saçar. Kosti Çavuş ve Bileciklier altını toplamak için uğraşırken Osmanlı savaşıları Bilecik kapısından kadın kılığında içeri girer. Hiç zorlanmadan Bilecik’i alırlar.

Bacıbey savaşı ruha sahip bir kadındır. Bu yüzden çocuklarının hep savaşı olmasını ister. Demircan öldükten sonra Kerim Çelebi’yi savaşı olması için zorlar kitaplarını yakar ve zorla savaşı elbiselerini giydirir. Demircan’ın katilleri öldükten sonra Kerimcan mollalığa tekrar soyununca Bacıbey yine aynı tepkiyi verir. Kitapları yakmak isterken Kerimcan, Bacıbey’in kolundan tutar ve “Yumuşa Bacıbey! Yumuşa ki bir şey hasıl olabilsin! Yumuşamadın mı yumuşatırım seni” diyerek ilk defa annesine karşı çıkar. Bacıbey oğlunun ev reisi olduğuna inanarak sesini çıkaramaz.

### **8. 3. 3. Osman Bey**

İhanetin gölgesinden bile geçmeyen Osman Bey Alişar’ın yaptığı hainliğe bir anlam veremez. İnönü voyvodasının konağına Alişar’ı davet eder. Alişar’ın pusu kurduğunu öğrenince Nurettin Voyvodaya moral vermeye çalışır. Sabırlı ve güvenli tavırları il karşısındakine güç verir. Devlet gücünün, kişisel çıkarlar sağlamak, kıyıcı tutkuları doyurmak için kullanılmasına her zaman karşıdır. İnsanlara zulmedilmesini sevmez. Alişar’a son defa dersini vermek için komutayı eline alır ve Alişar’a meydan okur.

“– Boşuna böğürme kancık Alişar? Beri bak!

– Ne! Kimsin? Vay bize...



– Senin hesabın benimle. Çıkalım er meydanına...Bölüşelim kozumuzu.”

(s. 465)

Alişar’la karşılıklı cenk eden Osman Gazi, Alişar’ı yaralayarak yere düşürür.

Arkadan yetişen savaşçıların da katılımıyla zafer kazanılır.

Yakışıklı erkeklerden olan Osman Beyin üzerinde mutlu erkeklerin iyimser rahatlığı vardır. Savaş öncesi ise yüz hatları birden ciddileşir. Vuruşma öncesi böyle heybetlenmek yüreksiz savaşçılara bile güven ve cesaret verir. Nerden girip nerden çıkacağını gayet iyi hesaplar. Pusu kurmuş düşmanı pusuya düşürecek kadar zeki ve uyanık bir liderdir.

#### **8. 3. 4. Orhan Bey**

Babası gibi, açık saçık konuşmaları ve cinsellik üzerine yapılmış şakaları sevmez. Yaşının küçüklüğüne rağmen akıllıca planları ile savaş zamanlarında Osman Gazinin yüzünü güldürmeyi başarmıştır. İkinci ciltte, Orhan Bey, daha çok Lotüs’e olan aşkı ile romanda yer alır. Lotüs vaftiz babası Keşiş Benito’yu ziyarete giderken atın parlaması ile ölüm tehlikesi atlatır. Lotüs’ü kurtardıktan sonra Orhan Bey evlenme teklif eder.

Bilecik Tekfuru Rumanos da Lotüs’ü istemektedir. Lotüs’ün hizmetçisi Yanaki’nin haberi üzerine Orhan Bey kızı kaçırmaya karar verir fakat Osman Gazi karşı çıkar. Köse Mihal’in gönderdiği elçi Rumanos’un pusu kurduğunu söyleyince rahatlar. Bilecik alındıktan sonra Lotüs’le evlenir.

#### **8. 3. 5. Pir Elvan**

Yazarın deyimi ile Adem ejderhası Pir Elvan kuvvetli pazıları ile romanın en güçlü karakteridir. Karacahisar’ın alınmasında Filaytos’un kellesini kargıya takarak düşmana korku salmıştır. Diğer savaşçılardan Toros, Pir Elvan’ı şu satırlarda anlatır: “...Ermeni derbendinde pusuları devirip yıkan, kayaları koparıp düşman başına yağdıran, nice yiğitleri ezip yaralı sırtlan gibi böğürten, tepe aşağı dağ keçisi gibi parlayıp uçan, çiğ et yiyen karakuş yumuluşlu ve de yerleri yırtan al at tepinişli Adem Ejderhası Pir Elvan yetti heeeey!” diyerek bölüğünü yürekledi.(s. 610)

### **8. 3. 6. Toros**

Ermeni oğlu Toros, Osman Gazinin at bakıcısıdır. Karacahisar Savaşı'nda savaşçıların en önündedir. Alişar'ın kurduğu pusuda Osman Gaziye destek kuvvetleri getirir. Çudaroğlu Balkız'ı kaçırırken Toros kurtarır. Sevinse de yüz ifadesinden sevindiği hiç belli olmaz. Derin kederlerle dolmuş çok umutsuz bir adam görüntüsü verir.

### **8. 3. 7. Kel Derviş**

Karacahisar kuşatmasında kalenin arka tarafına gönderilmiş kuvvetlerin içinde yer alır. Devamlı afyon çeker. şarap içer. Pazıları üstünde renkli boyalarla dövülmüş çıplak karı tasvirleri vardır. Ellerini açıp kapayıp kollarını oynattıkça bunlara köçek göbekleri attırarak milleti güldürür. Ara sıra uzun deyişler söyleyerek para toplar.

### **8. 3. 8. Rumanos**

Bilecik Tekfuru Rumanos, Osman Gazinin eski dostlarındanır. Fakat Pervane Subaşı, Gladyüs ve diğer Bizans tekfurlarının Osman Beye karşı kullandığı bir maşa haline gelir. Orhan Beyin evlenme teklif ettiği kız olan Lotüs'ü babasından ister. Osman Beyi de düğüne davet eder. Amaç Osman Beyi düğün esnasında diğer Bizans tekfuruları ile birlikte gafil avlamaktır. Pusu önceden öğrenildiği için başarılı olamaz. Osman Bey çevresine mertliği ile ün salmış bir insanın kadın tutkusunu yenemeyip, düğününü bunca yıllık dostuna karşı kancık bir pusu olarak kullanabileceğini aklına sığdıramaz.

### **8. 3. 9. şeyh Edebalı**

Ahi teşkilatının babası şeyh Edebalı, kızı yüzünden yıllarca uç beyliğinde süren barışın bitmesine üzölür. Balkız kaşırıldıktan sonra kızı, Osman Beye vermekte geciktiğini anlar. Savaş kararlarının verilmesinde Osman Beye yardımcı olan birinci kişidir. Bilecik alındıktan sonra buraya yerleşir.

### **8. 3. 10. Dünder Alp**

Düşmanla birlikte olup Osman Beyin gizli sırlarını dışarıya çıkarır. Akçakoca Dünder Alp'tan şüphelenir. Yardımcısı Daskalos Derviş, Keşiş Benito'ya mağarada

gizli bilgileri verirken yakalanılarak öldürülür. Daskalos Derviş'in öldürülmesinden sonra Osman Bey onu divana çağırır. Suçunu inkardan gelir. Ani bir hareketle Osman Beyi öldürmeye kalkışırken Pir Elvan tarafından öldürülmüştür.

Dündar Alp makam ve para düşkünü bir insandır. Bu yüzden ta başından beri Osman Beyin, beyliğin başına geçmesine razı değildir. İntikamını karşı güçlere yardım ederek almaya çalışır.

### **8. 3. 11. Kamagan Derviş**

Moğol habercisi olan Kamagan Derviş'in simyacılıkla uğraştığı bilinir. Görünüşüyle insanı ürküten bir hali vardır. Osman Beye hizmeti karşılığında para veya altın alır. Keşiş Benito'yu devamlı takip ettiğinden Daskalos Derviş'in yakalanması için Orhan Beye yardım eder. Bir süre avcısı gibi gizlice mağaraya yaklaşarak olup bitenleri dinler.

### **8. 3. 12. Notüs Gladyüs**

Kaplan Çavuş'un baskınından paçayı zor kurtaran Gladyüs, Uranha ve Pervane Subaşı ile birlikte Germiyan topraklarının yolunu tutar. Mavro'nun okuyla perişan duruma düşen Gladyüs bataklığa saplanır. Falcı kadının söylediklerini unutmadığı için arkasını ölüm korkusuyla kimseye dönmez. Devamlı öldüren, acımayan, haksız kazanç yapan Gladyüs çöl bataklığında ilk defa umutsuzluğun ne demek olduğunu anlar. Ölüm korkusu yaralı olduğu için değil belindeki altın kemerdendir. Kemerini çıkarıp Uranha'ya verir. Issızhan'da Kerimcan ve Mavro tarafından öldürülür. Romanın başından beri en kötü karakter olan Gladyüs böylece cezasını çekmiş olur.

### **8. 3. 13. Uranha**

Uzun boylu zayıf vücutlu Uranha Moğol kökenlidir. Para için arkadaşını bile öldürmekten çekinmez. Bataklıkta Gladyüs'le zorla ilerlerken Gladyüs'ün belindeki altın kemerden dolayı arkadaşını öldürmeyi düşünür. Uranha da diğer kötü kahramanlar gibi cezasını ölümle çeker.

### 8. 3. 14. Kerimcan

Kerimcan mollalığı bıraktığından beri, canı caminin yanından bile geçmek istemez. O artık Bacıbey'in istediği gibi tam bir savaşçıdır. Keşiş Benito'nun mağarasına yalnız girmeyi göze alır. Sığınağa indiğinde Keşiş Benito'nun Kara Kılavuz olduğunu anlar. Çalıntı kitapları ve resimleri görür. Çıkarken kurt kapanına yakalanır.

Gladyüs ile Issızhan'da ilk defa teke tek vuruşur. Gladyüs'ü öldürür fakat savaşçılığın kendine göre olmadığını anlar. Aslıhan'a "...İssızhan'dan gelirken düşündüm enini boyunu, savaşçılığı kesmedi gözüm' kitapları göstererek 'Bunları dileyip aldım! Yarhisar'a marhisara gitmek yok! Bilecik'te Şeyh Edebalı'nın medresesine molla gideceğim! Bak düşün, yemini bozar gelersen ne iyi...Göçeriz'..." (s. 771) diyerek gerçek niyetini ortaya koyar. Böylece Kerimcan kişilik olarak tekrar romanın baş tarafındaki kimliğine dönüş yapar.

Bacıbey'in itirazlarına karşılık verir: "Geri bas! Geri dedim! -Kırbacı kaldırıncı Aslıhan aralarına girdi. Sendeleyeni Bacıbey'in göğsüne sokuldu. Kerim babasının kelimeleri ile bağırdı:- Yumuşa Bacıbey! Yumuşa ki bir şey hasıl olabilsin! Yumuşamadın mı yumuşatırım seni...Babam rahmetli gibi...-Kırbacı iki kez şaklattı:- Hadi bakalım aşevine! Bir eksik görmeliyim ki sofrada, ben size sormalıyım!"(s. 775)

### 8. 3. 15. Keşiş Benito

Kötü güçlere ajanlık yapan Keşiş Benito, bataklıkta Kara Kılavuz'dur. Sığınağında birçok çalıntı eşya bulunur. Cinsi duyguları açısından sapıkça düşüncelere sahiptir. Daskalos Derviş'in yanında gelen köle çocuk Balabancık'a kötü yaklaşır. Daskalos Derviş'in getirdiği haberleri karşıt güçlere duyurur. Kamagan Derviş'le aynı görevi yapmaktadır. Kamagan Derviş Osman Gaziye, Keşiş Benito ise Gladyüs ve diğer kötü güçlere hizmet eder.

### 8. 3. 16. Filaytos

Karacahisar tekfurunun kardeşi Filaytos, Osman Gaziye yok etmek için düşman güçlerle birleşir. Kale kuşatıldığı zaman hınçla kaleyi terk eder ve saldırıya geçer. İyi bir savaşçı olan Filaytos Gündüz Alp'ı yaralamayı başarır. Fakat Adem Ejderhası Pir Elvan, Filaytos'u kaçarken yakalar ve öldürür.

### **8. 3. 17. Kaplan Çavuş**

Savaş eğitimcisi Kaplan Çavuş Konya'ya elçi olarak gönderilir. Konya Sultanlığı'nın kendine faydası olmadığını anlayınca geri döner. Delikli demir ve ateş tozu ile uğraşmayı bırakmayan Kaplan Çavuş, Çudaroğlu gibi güçlü bir çeteyi dağıtarak Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş Dönemi'nde önemli hizmetlerde bulunur.

### **8. 3. 18. Aslıhan**

Babasına sıkı sıkıya bağlı olan Aslıhan, babası elçi olarak gidince teker teker konakları saymaya başlar. Aslıhan'ın romandaki en önemli özelliği meraklı olmasıdır. Öğrendiği haberleri babası Kaplan Çavuş'a söyler. İnatçı bir kız olmadığından Kerimcan'ın tekrar mollalığa dönüşünde savaşçı olması için itiraz etmez. Kerimcan ile yakınlaşmalarına romanda birkaç defa değinilir.

### **8. 3. 19. Levent Yüzbaşı Ali Bey**

Esir olan Ali Beyin kurtulması efendisi için at bulmasına bağlıdır. Osman Gazinin habercilerindedir. Kanlı Boğaz'da kurulan pusuyu Osman Bey'e haber verince kendisine soylu bir at hediye edilir. Levent Yüzbaşı Ali Bey savaştan sonra Osmanlı topraklarını bırakarak geri döner. "...Ermeni derbendine giren toprak yolda, tek başına, ne cesur, ne korkak, ne mutlu, ne mutsuz, ömründe hiç silah taşımamış, hiç yiğitçe vuruşmamış gibi başı önünde, boğaza girip gittikçe ufalarak kayboldu." (s. 554)

### **8. 3. 20. Lotüs**

Yarhisar tekfurunun kızı ve Orhan Gazinin küçüklükten arkadaşıdır. Lotüs "Nilüfer" anlamına gelmektedir. Kelime anlamı olarak romanda şu şekilde tarif edilir: "...Lotüs, her yiyen yabancıya, yurdunu unutturacak kadar tatlı, insanda akıl bırakmayacak kadar tutkunluk veren bir masal yemişiydi. Latin papazı, ayrıca 'Mısır'ın ak nilüferine de Lotüs derler' demişti. Kıza şuncacıktan beri çiçeğin Türkçe adıyla 'Lülüfer' diye takılması bundandı." (s. 516)

Lotüs zengin olan yaşlı Rumanos'u reddederek Orhan Gazi ile evlenir.

### 8. 3. 21. Köse Mihal

Harmankaya tekfuru, Türklerin “Köse Mihal” ilk görünüşte kimliğini bildirmeyen, kalıba gelmez adamlardandır. Orta boylu, ince kesim gövdesi, olağanüstü kuvvetini göstermez. Orhan Beyle İnönü Savaşı’nda karşı karşıya gelir. Orhan Beyin kılıcı kırılınca Alişar, yaralı olarak yattığı yerden “Öldür şu iti” diye bağırır. Savaş kurallarını iyi bilen ve dürüst bir kişiliğe sahip olan Köse Mihal şu cevabı verir:

“– Silahsız öldürmek yoktur bizde Alişar Bey, hele çocuk öldürmek hiç yoktur.”(s. 475)

Arka saftan gelen Adem Ejderhası Pir Elvan, Köse Mihal’i öldürecekken bu sefer de Orhan Gazi, Köse Mihal’in canını kurtarır. Köse Mihal sonraki yıllarda Osman Gaziye pusu haberini vererek Bilecik ve diğer şehirlerin almasında yardımcı olur.

### 8. 3. 22. Pervane Subaşı

Ne milletten olduğu bilinmeyen Pervane Subaşı kıyıcı olduğu kadarda öfkelidir. Hainliği ve pusu kurması ile ünlü Subaşı, istediğini ikna etme yeteneğine de sahiptir. “Çudaroğlu savaşçılıkta ne kadar ustaysa Pervane de pusular düzenlemekte o kadar yamandı.” (s. 746)

Kaplan Çavuş’un baskınından kurtulup Gladyüs ve Uranha ile birlikte bataklığa kaçır. Gladyüs’den emanet olarak aldığı altın kemeri kaçırmak isterken Osman Gazinin savaşçıları tarafından yakalanarak zindana atılır. Kerimcan, Mavro’ya Pervane Subaşı’yı şu şekilde anlatır:

“ – Aklım ermedi! Bildiğim, kurnazlıkta, sizin İncil’in yazdığı yılan gibidir ve de kıyıcılıkta kuduz canavar gibidir ve de kahpelikte, ölü kemirici sırtlan gibidir! Ona göre...”(s. 751)

### 8. 3. 23. Karabet Usta

İnönü’nün bakırcılar kahyası, Mavro’nun baba dostudur. Osman Gazinin habercilerindedir. Alişar’ın Nurettin Voyvodaya baskın yapacağını haber vererek Osman Gaziye büyük bir tehlikeden kurtarır.

### **8. 3. 24. Bayhoca**

Gündüz Beyin ođlu Bayhoca bođazına oldukça dűşkűndűr. Gűzűnű budaktan esirgemez tiplerdendir. “Bayhoca ince uzundu. On altısında olduđu halde kűrpe irisiydi. Yirmisinde gűsteriyordu. Olađanűstű pazı gűcű ile çevresinde űnű vardı. Kara yađızın yakıřıklısı biraz da űfkelisiydi. Akınlarda Ertuđrul dedesi, ‘Laf dinlemez bu ođlan, gűz kulak olun’ diye mutlaka kolbařları tembihler, sađ-esen dűnene kadar telařını bastıramazdı.” (s. 441)

### **8. 3. 25. Nurettin Voyvoda**

Çok yumuřak ve çok dođru bir adamdır. nűnű Voyvodası Nurettin Bey Aliřar’ın niçin baskın yaptıđını anlayamaz. Aliřar kapıya çıkmasını istediđi zaman bűtűn namuslu kapıkulları gibi tanrıdan űnce devlet fermanından korktuđu için hemen dıřarı çıkar. Aliřar’ın oyun yaptıđını anlayınca Osman Gaziye destek çıkar. Duygusal bir insan olduđu için űleceđini dűřűnerek ođlunu Osman Gaziye emanet eder ve gűz yařlarını tutamayarak ađlamaya bařlar. Osman Gazi, Voyvoda’yı Aliřar’ın řerrinden kurtarır.

## 9. YORGUN SAVAŞÇI<sup>29</sup>

Yazar tarafından 1960'ta kaleme alınmış, 1965 tarihinde kitap olarak okuyucuya sunulmuştur. Roman 1968 yılında "Yunus Nadi Armağanı"nı kazanır. Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmış bir milletin Mütareke devrindeki bulanık havası ve yorgun kadrosu, bütün bunlara rağmen azmini kaybetmemiş insanların direnme ve örgütlenme hareketleri romanın genel konusudur. İttihatçı subaylarının Milli Mücadele'ye katkıları özellikle vurgulanır.

M.Ş. Onaran kitap yayımlandıktan 11 yıl sonra Türk Dili'nde çıkan yazısında Yorgun Savaşçı hakkında aşağıdaki değerlendirmeyi tapar.

"Yorgun Savaşçı, Kurtuluş Savaşı'mızın en karanlık, en umutsuz dönemini anlatan çarpıcı bir romandır. (...) Yok edilmeye, tarihten silinmeye çalışılan bir ulusun destanıdır bu roman (...) Kemal Tahir, güncel yorumlar içinde Kurtuluş Savaşı'na yeniden bakmayı da düşündürüyor. Bunu deneyen romancılarımız oldu. Yeniden ele almayı düşünenler de olacaktır."<sup>30</sup>

Kemal Tahir, romanda Dr. Münir'in şahsında kendi düşüncelerini ortaya koymaktadır. Halifeliğin kaldırılması, İttihatçı subayların kurtuluş mücadelesindeki rolü, çetelerin örgütlenmesi, subayların dramı, Padişah ve Hürriyet İtilafçılarının İttihatçı düşmanlıkları, köylülerin ve eşrafın Yunan ordusu karşısındaki tutumu gibi konulara romanda sık sık değinilir. Behçet Necatigil de Yorgun Savaşçı'yı şu şekilde özetler:

" Yorgun Savaşçı, bir bocalama dönemini ele alır; Mondros Mütarekesi peşinden İstanbul'un işgaliyle Anadolu'da başsız, lidersiz Milli kuvvetlerin birleşip Kurtuluş Savaşı'nı başlatmalarına kadar ki zamana kapsar. 1908 Meşrutiyeti ile Mütareke Devri (1918-1912) arasındaki olaylardan, Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarının türlü bozgunlarından acılı, yorgun savaşçıların toparlanıp örgütlenmesinin tarihi gözüyle bakabileceğimiz romanın olayları İttihatçılardan Yüzbaşı Cemil ekseninde toplanır. İşgal altındaki İstanbul'da Yüzbaşı Cemil'in teyze kızı Neriman'la aşkına, evlenmesine paralel başlayan hareketli olaylar, bunalımdan kurtulmak isteyen yorgun savaşçıların Anadolu'ya geçmeleri ile gelişir; Ankara hükümetine, Mustafa Kemal saflarına katılmalarıyla güçlenir, bilinçlenir ve Kurtuluş Savaşı'nı kesinlikle müjdeleyen milli bir güven duygusu içinde sona erer."<sup>31</sup>

Yorgun Savaşçı, romanın adından da anlaşılacağı üzere Yüzbaşı Cemil, Selahattin, Teğmen Faruk gibi yorulmuş savaşçıların romanıdır. Sadece subaylar değil

<sup>29</sup> Alıntılar, romanın Tekin Yayınevinden çıkan 1997 tarihli 13. baskısından aktarılmıştır.

<sup>30</sup> Onaran, M.,Şerif, "Kurtuluş Savaşı'na Nasıl Bakılmalı?", *Türk Dili*, sy. 302, Kasım 1976, s. 672

<sup>31</sup> Necatigil, Behçet, *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, Varlık Yayınları, İstanbul 1989, s. 510



halkta da bir yorgunluk ve bıkkınlık vardır. Fethi Naci romana farklı bir açıdan bakar. Kişilerin dramından ziyade tarihi bilgileri öğreten bir röportaj gibi görür.

“ Yorgun Savaşçı, insanlardan değil olaylardan yola çıkan bir roman. Yakın tarihimize ilişkin çok şey öğretiyor. Romanlaştırılmış bilgiler de diyebiliriz Yorgun Savaşçı için, tarih romanı da. Bunun için ‘yararlı bir roman’, daha doğrusu ‘güçlü bir röportaj’ demekle yetiniyorum. Yazınsal ölçülerle bu romanı eleştirmek gereksiz geliyor bana.”<sup>32</sup>

## **9. 1. Romanın Özeti**

1918-1919 yıllarında Anadolu’nun paramparça edildiği bir zamanda, idealist Türk subayının, ölümü hiçe sayarak olaylara nasıl sıvandığını gösteren gerçekçi bir yapıttır.

Topçu Cemil yıllarca cephelerde savaştıktan sonra evine döner. Neriman ile sohbet etmektedir. Neriman, Alman Paşası Von Kres Paşanın Topçu Cemil’e hediye ettiği dürbünle dışarıyı seyrederken kaçan bir adamın vurulduğunu görür. Vurulan adam Yüzbaşı Cemil’in gelmesini beklediği, eski İttihatçılardan Dr. Reşit Beydir. Reşit Bey yakalanacağını anlayınca intihar eder. Cemil silahına sarılıp dışarı çıkmak isterken Neriman ona engel olur. Karakol Komutanı Maksut Bey, Cemil’i Teğmen Faruk aracılığı ile karakola çağırır. Patriyot Ömer basıldığı için başka bir eve kaçırılması gereklidir. Arap Maksut, Cemil’den bu görevi yerine getirmesini ister.

Cemil, Patriyot Ömer’i kaçırmak için Arap Maksut’un hazırladığı planı uygular. Neriman önden giderek kadın kılığında Patriyot’u dışarı çıkarır. Bakkaldan çıkan bir adam rahatsız etmek isteyince Cemil adamı tartaklar. Neriman yarı yolda ayrılır. Patriyot Dr. Münir’in evine getirilir. Romanın bu kısmında Halil Paşa, Patriyot Ömer, Dr. Ömer arasına siyasi fikirler ortaya konur. Halil Efendi halifelüğün devamından yanadır. Dr. Münir ise hem Osmanlı sisteminin yanlışlarını aktarırken hem de yeni kurulacak sistemin zengin yetiştireceği ve insanları ezeceği düşüncesindedir. Patriyot Ömer de tam bir İttihatçı kimliği ile savaştan ve kıyıcılıktan yanadır.

Neriman, Cemil’le görüştüğünde hamile olduğunu haber verir. Cemil hemen hazırlık yaparak nikahlarını yaptırır. Neriman’ın önceki kocasından olma oğlu Enver, Yüzbaşı Cemil’in evde olduğunu bakkala söyleyince Cemil evi terk eder. Patriyot ve diğer İttihatçılar yakalanır. Cemil Ayasofya camisini korumakla görevli eski

<sup>32</sup> Naci, Fethi, 100 Soruda Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme, Gerçek Yay., İstanbul 1981, s. 139

tanıdıklarından Teğmen Recep'in yanına sığınır. Takip edildiğini anlayınca burdan da çıkarak subay korunma evine gider. Subay korunma evinde Yarbey Naci Bey ve yardımcısı Yedek Teğmen Selim'le tanışır. Teğmen Selim Sarıkamış'tan bahsedilince kendini tutamaz ve ağlamaya başlar. Çünkü bu topraklarda, soğuk kış günlerinde yüzlerce arkadaşını kaybetmiştir.

Cemil, barınma evindeki gazilerden İsmail Aka'nın tavsiyesi ile Bandırma'dan Anadolu'ya geçer. Yüzbaşı Cemil için artık yeni bir dönem başlamıştır. Bekir Sami Bey komutasındaki bölüğe katılır. Manisa'da bulunan savaş mühimmatının iç bölgelere taşınması için bölük komutanı ve diğer arkadaşları ile birlikte Akhisar'a gelir. Akhisar'da umdukları ortamı bulamazlar. Otelin sahibi düşmanca davranır. İlçe kaymakamı ve Hoca Nizamettin destek vermediği gibi mücadeleye engel olmaya çalışırlar. Bekir Sami Bey telgrafhanede Rasim Beyle irtibat kurarken kaymakam ve Nizamettin Hocanın ayakçısı Gavur Efe Akhisar'ı terk etmelerini söyler. Başka çare olmayınca Kör Şaban'ın beklediği karakola sığınır. Akhisar'a Yunan askerlerini karşılamak için çoktan Yunan bayrakları asılmıştır.

Eski İttihatçılardan Halit Paşa, bin atlı ve bin yaya askerle Bekir Sami Bey'e yardım edebileceğini söyler. Bekir Sami Bey ve diğer subaylarla birlikte Halit Paşa asker toplamak için Kumkuyucak köyüne iner. Çevre köylere haber gönderilir. Hemen toplanan 83 kişilik müfreze Teğmen Faruk komutasında silah ve ağır topları kurtarması için Manisa'ya gönderilir. Askerler arasında gönülsüzlük ve karışıklık çıkınca Cemil yaptığı konuşmayla onları ikna eder. Bu arada yakındaki bir Rum köyünden birkaç atlı gelir ve köydeki Milli Mücadele yanlısı subayları çıkarması için tehditte bulunur. Halit Paşa daha kötü bir haber getirir. Duyduklarına göre Manisa'ya Yunan askeri girmiştir. Teğmen Faruk'un yola çıkardığı müfreze Manisa'ya varmadan yolda dağılır.

Akhisar'a geri dönerken Halit Paşa hızla gözden kaybolur. Yolda Rasim Bey ve Teğmen Şevki'yle karşılaşırlar. Manisa'daki savaş malzemesi kurtulamadığı gibi düşman iç bölgelere kadar girmiştir. Anadolu'nun birçok yerinde küçük çapta direnişler olmaktadır. Bekir Sami Bey Bursa'ya dönerken Cemil, Çerkez Ethem ve Teğmen Faruk, Kuşçubaşı çiftliğinde onları bekleyen Rauf Bey'e doğru yola çıkarlar. Rauf Beyden gerekli destek alındıktan sonra tekrar Akhisar'a dönülür. Çerkez Ethem cuma namazı vaktinde Akhisar'a girer ve ne kadar güçlü bir çete başı olduğunu ispatlamak

için Gavur Efe'yi meydanda astırır. İttihatçı subaylara karşı çıkan kaymakam ve Hoca Nizamettin Efendi, Çerkez Ethem'i görünce elleri önlerinde saygıyla eğilirler.

Yüzbaşı Cemil acil bir postayla Bursa'ya çağrılır. Cemil Bursa'ya döndüğünde Kuva-yı Milliye hareketleri yavaş yavaş başlamaktadır. Anzavur kuvvetleri Bursa üzerine yürümek için hazırlıklara başlar. Yusuf İzzet Paşanın Şeyh Anzavur üzerine gönderdiği Rahmi Bey komutasındaki birlik dağıtılır. Rahmi Bey bu savaşta şehit düşmüştür. Yüzbaşı Cemil, Yusuf İzzet Paşa tarafından Kasap Osman'ın da aynı tuzağa düşürülmemesi için, Kasap Osman'ı tutuklayarak etkisiz hale getirir. Bu aşamadan sonra Yüzbaşı Cemil, Kuva-yı Milliye hesabına çalışmaktadır. Mustafa Kemal Paşa ile telefonda şifreli olarak anlaşmaya çalışırlar. Mustafa Kemal Paşanın emri ile Yusuf İzzet Paşayı gece baskınında tutuklayarak Ankara'ya gönderir.

Dr Münir Bey sürpriz yaparak aynı birliğe gelir. Kuva-yı Milliye aleyhinde çıkarılan fetvaları kaçırmak isterken işgal güçleri tarafından vincin ucuna takılmak suretiyle cezalandırılır. Son anda bir İngiliz subayı tarafından kurtarılır. Kasap Osman ise vatanın kurtuluşunu bütün suçluların asılmasına bağlar. Yüzbaşı Cemil gece nöbetindeyken Binbaşı Nuri Filistin cephesi hatıralarını anlatır. Teğmen Faruk düşmana gözdağı vermek için sabaha kadar ateş eder.

Sabah olduğu zaman Kör Şaban müjdeyle döner. Çerkez Ethem kuvvetleri Şeyh Anzavur kuvvetlerine galip gelmiştir. Çerkez Ethem'in kuvvetleri savaş sonunda yağma yaparken, milislerle savaşa giren bir taburluk yaya askeri yağma yapmadıkları gibi Çerkez Ethem kuvvetlerine küçümseyerek bakarlar. Çerkez Ethem'in ağabeyi Tevfik Bey kalkıp selam vermediği için Binbaşı Nuri Beyi hapseder. Cemil yapılan hatayı düzeltmek için Binbaşı Nuri Beyden özür diler ve onu mahkum olmaktan kurtarır.

Bolu–Düzce civarında yeni bir ayaklanmanın çıktığı duyulur. Ankara'dan Selahattin Beye, Ethem ve kuvvetlerini yola çıkarması için emir gelir. Çerkez Anzavur'u ezen Çerkez Ethem, kurtuluşa başkaldırmış Türkleri tepelemeye gitmektedir.

## **9. 2. Romanın Şahıs Kadrosuna Toplu Bir Bakış**

Yorgun Savaşçı'da kalabalık bir şahıs kadrosuyla karşılaşırız. Baş kahraman olarak seçilen Yüzbaşı Cemil, İttihatçı kimliği ile romana girer. Selahattin, Teğmen Faruk ve Arap Maksut diğer İttihatçı subaylardandır. Bütünün bir parçası olan bu

insanları, ortak olarak paylaştıkları sevinç umut ve korkular birleştirir. Kemal Tahir tarihi romanlarındaki insan tiplerini ayarlarken Türk ordusunun, memleketin ekonomik, sosyal, politik hayatındaki önemli yerini de göz önünde tutmuş, subaylara ve Anadolu insanlarına geniş ölçüde yer vermiştir. Romanlardaki subay tipleri yazarın notlarında belirtildiği gibi şu üç özelliğe birleşmişlerdir:

- “a- Ödevlerini namuslu olarak yapmaya çabalayan, politikadan uzak savaş subayları.
- b- Her vasıtayı meşru sayarak ne olursa olsun mutlaka yükselmek isteyen, her şeyi yapan, kıyıcı hırslı subaylar,
- c- Bizim yakın tarihimizde, bilhassa 1908 olaylarında birinci plana gelen, bir bakıma hırslı subayların düşüncesiz aleti olan komitacı- vurucu- alet subaylar.”<sup>33</sup>

Yazarın romanları üzerine araştırma yapan Vedat Kurukafa roman kahramanları arasında bazı çatışmalar olduğunu tespit eder.

1. İdealizm-Opurtinizm çatışması: İttihatçılarla halk arasında; İttihatçılarla Kuva-yı Milliyeciler arasında ve Kuva-yı Milliyecilerle İtilafçılar ve halk arasında
2. Değerler çatışması: Doğu-Batı; İttihatçılık-İtilafçılık- Kuva-yı Milliyecilik; yabancılaşma-yerli kalma çabaları
3. Ekonomik sömürü: Harp zenginlerinin ortaya çıkışı
4. İnsan-Mekan çatışması: Mütareke İstanbul’unun İttihatçıları ve Kuva-yı Milliyecileri bunalması, işgal altındaki şehirden kaçıp Milli Mücadeleye katılmaları.
5. Benlik (kişilik) bunalımı: Cemil ve arkadaşlarının yani İttihatçıların Kuva-yı Milliye’ye geçişleri sırasında yaşanan karakter değişimleri ve dönüşmeleri.
6. İman-İmansızlık çatışması: Milli Mücadelecilerin içinde bulunduğu imkansızlıklar ve direnişin hangi şartlarda kazanıldığı”<sup>34</sup>

Romanın şahısları yukarıdaki sınıflandırmalar da göz önünde bulundurularak değişik gruplar altında toplanabilir.

**İttihatçı subaylar:** Enver Paşa, Talat Paşa, Halil Paşa, Recep, Halit Paşa, Dr Reşit, Patriyot Ömer, Arap Maksut, Dr. Münir

**Mili Mücadele’yi gerçekleştiren yorgun savaşçılar:** Yüzbaşı Cemil, Teğmen Faruk, Maksut Bey, Dr. Münir, Yarbay Naci Bey, İsmail Aka, Teğmen Selim, Bekir Sami Bey, Yüzbaşı Rasim, Kör Şaban, Selahattin, Binbaşı Nuri, Rahmi Bey, Kasap Osman

**Düşman işbirlikçileri ve çıkarıcılar:** Hacı Bakkal, Hancı, Gavur Efe, Hacı Nizamettin Efendi, Hoca Ziyaeddin, Çoban Recep

<sup>33</sup> Tahir, Kemal, Notlar/ Sanat Edebiyat 1, Bağlam Yayınları, İstanbul 1989, s. 61

<sup>34</sup> Kurukafa, a.g.tz. , s. 317

**Çeteler:** Çerkez Reşit, Demirci Efe, Yörük Ali Efe, Çerkez Ethem, Şeyh Anzavur, Kara Hasan, Kız Efe

**Tarihi şahsiyetler:** Mustafa Kemal Paşa, Enver Paşa, Talat Paşa, Rauf Paşa, Refet Paşa

**Diğerleri:** Neriman, Enver, Hoca Yahya Efendi, Selime Teyze, Gülnihal Kalfa, Tayyar, Kayyumcu Abdi, Hüsnüye, Müftü Ahmet Hulusi, Yusuf İzzet Paşa

### 9. 3. Romanın Şahısları

#### 9. 3. 1. Yüzbaşı Cemil

Romanın baş kahramanı Yüzbaşı Cemil ordusuz kalmış bir askerin dramını sergilemektedir. Devletin ve milletin geleceği için dövüştüğü her türlü çaresizliğe dayandığı halde devleti ve ülkeyi yitirmiş olmanın şaşkınlığı içerisinde. Cehennem Yüzbaşı bu şaşkınlıklar içerisinde sonuna kadar çarpışıp kara bulutları dağıtmaya çalışacaktır. Cehennem Topçusu Cemil sadece bir subay değil içinde bulunduğu dönemin değişen ve yozlaşan yargılarını gün yüzüne çıkaran bir askerdir.

Yüzbaşı Cemil, Balkan Savaşları'nda ve Seferberlikte birçok cephede yer almıştır. Babası ölmeden onun topçu olmasını vasiyet eder. Eve yeni dönmüşken İttihatçı arkadaşlarından Dr. Reşit öldürülür. Arap Maksut'un çağırması ile Cemil kaldığı yerden görevine tekrar başlar. Maksut'un planları doğrultusunda nişanlısı Neriman'la birlikte Patriyot Ömer'i kaçıır. Uzun yılların yorgunluğu ile bir çiftliğe gidip rahatça yaşamayı düşünse de bu duygular sadece düşünceden ibaret kalır. Hakkında bir suçluyu kaçırmaktan dolayı yakalama emri çıkarılır.

Neriman iki aylık hamile olduğu için hemen nikahını kıydırır. Enver'in Cemil'in evde olduğunu haber vermesi üzerine Cemil kaçmaya başlar. Artık bir süre avı başlamıştır. Kendi vatanı için yıllarca cephelerde savaşan Yüzbaşı Cemil kendi vatanında saklanacak yer aramaktadır. "1919 yılının 15 Mayıs'ında, güneşli bir perşembe günü, dünya üstünde hiçbir yeri, başvuracak hiç kimsesi, yapacak hiçbir işi olmamanın ölüme benzeyen yalnızlığını bir daha duydu." (s. 164)

İlk önce Ayasofya camisini korumakla görevli Teğmen Recep'e sığınır. Burda olduğu duyulunca subay korunma evine geçer. Ardına düşülmüş adam olmanın tedirginliğini değil bağımsız olamamanın dayanılmaz usancını yaşamaktadır. Subay

korunma evindeki arkadaşlarından İsmail Aka'nın tavsiyesiyle Bandırma'dan Anadolu'ya geçer. Kahveci Hüseyin'le konuştuğundan sonra 17. Kolordu Komutanı Bekir Sami Beyin emrine girer. Böylece Topçu Cemil resmen Milli Mücadele'ye katılmış olur.

Yukarıdaki satırlardan da anlaşılacağı gibi Yüzbaşı Cemil'in karakter değiştirmesi gerçekçi bir tarzda çizilmiştir. Diğer İttihatçı subay arkadaşları gibi içinde bulunduğu zamanın ve ortamın sorumluluğunu duyarak İstanbul'dan ayrılıp Milli Mücadele'ye katılmaya karar verir. Yazarın notlarında belirttiği gibi Yüzbaşı Cemil ödevlerini namuslu olarak yapmaya çalışan politikadan uzak subaylar sınıfına girer.

Topçu Cemil, Alman Paşası Von Kres Paşadan hediye almış başarılı bir askerdir. Balkan dağlarında eğitilmiş aktif bir komitacı, çekirdekten yetişme teşkilatçı, attığını vuran gözü pek bir savaşçıdır. Bu zamana kadar hayatındaki en büyük olumsuzluk harbiye son sınıftayken Abdülhamit yönetimi tarafından hapse atılıp işkenceye maruz kalmasıdır.

Bekir Sami Bey ile birlikte Akhisar'a geçer. Manisa'da bulunan savaş teçhizatını iç bölgelere taşımaya çalışırlar fakat Akhisar kaymakamı ve yaltakçıları tarafından kovulmakla yüz yüze kalırlar. Topçu Cemil insanların düşman bayrağı asacak kadar değişmelerine ve korkularına bir anlam veremez. Halk, savaşlardan bıkmış ve yılındır.

Yüzbaşı Cemil savaşçılığı kadar aynı zamanda iyi bir hitabetçidir. Kumkuyucak köyünde askerler toplanmak istemeyince konuşması ile onları etkiler. Köyün muhtarının düşman korkusu yüzünden burayı da terk etmek zorunda kalırlar. Bundan sonra Cemil Salihli cephesinin komutanı olur. Çeteler ile ilişki kurmakta hiç acemilik çekmemiştir. Çerkez Ethem'e gözdağı verebilmek için kırk adım ötedeki iki yumurtayı vurarak nasıl keskin bir nişancı olduğunu gösterir. Bursa'ya çağrıldığında yeni oluşmakta olan Kuva-yı Milliye'nin bir parçası olur. İttihatçı kimlikten Milli Mücadeleci kimliğe doğru geçiş söz konusudur.

Mustafa Kemal Paşa ile telefonda şifreli kelimelerle konuşarak batı cepheleeri hakkında bilgi aktarır. Şeyh Anzavur'un gönderdiği mektubu okur. M. Kemal Paşadan aldığı telgrafa göre Bursa'da bulunan Yusuf İzzet Paşayı Ankara'ya göndermesi gerekmektedir. "Anlatırken sevinçten içi, içine sığmıyordu. Kendini iyimserliğe iyice kaptırmıştı. Planı açıkladı. Hedefe en kestirme yoldan gidiyor, hiçbir yerde

tökezlenmeden de kolayca başarıyordu. Kolordu karargahında, Yusuf İzzet Paşanın tepesine dikilip Ankara'dan istendiğini söyleyecekti.”(s. 430)

Gece baskını yaparak kolordunun komutasını ele geçirir. Yusuf İzzet Paşayı Ankara'ya gönderir. Karargahı bastığından bu yana Bursa'nın valisi gibidir. Serseri takımını yola getirmeye çalışır. Bir taraftan da İstanbul hükümeti ile mücadele etmektedir. İstanbul hükümeti tarafından gönderilen ferman ve fetvalar milli direnişi 'bozgunculuk' olarak nitelemektedir. Cemil, Şeyh Anzavur'un Çerkez Ethem kuvvetlerince yenilmesine sevinir. Fakat çete başlarının adaletsiz ve kabadayı davranışlarını iyi görmez.

Yüzbaşı Topçu Cemil romanın tek yönlü işlenmiş karakteri olarak memleketin içine düştüğü karanlıkları, aydınlık yarınlara ulaştırmaya çalışan olgun, mücadelecisi ama yorgun bir savaşıdır.

### **9. 3. 2. Neriman**

Cemil'in hem teyzesinin kızı hem de eşidir. Kocasını öldüğünden beri gerçekten bir sevinçli günü geçmemiştir. Gözlerinden sevinç pırıltılarını hiç eksik etmez. Ağzının ucunda kız çocuklarının çok bilmiş gülümsemesi vardır. Topçu Cemil'in artık savaşmamasını evinde durmasını ister. Fakat bu isteğinde başarılı olamaz. Cemil'den hamile kalınca hemen evlenirler.

Neriman güzel konuşması ve dikkat çeken zarafeti kadar da cesaretli bir kadındır. Cemil'e Patriyot Ömer'in kaçırılmasında yardım eder. “On adım önünde yürüyen Neriman yere sağlam basıyor, kara çarşafın içinde, biçimli vücudunun imrendirici canlılığıyla, büyüklüğünü ölçüp biçemediği bellisiz bir tehlikeye doğru, kahramanca yürüyordu.” (s. 80)

### **9. 3. 3. Dr. Reşit Bey**

İttihatçı kodamanlarından. Patriyot Ömer gibi gözünü budaktan esirgemeyen kıyıcı ittihatçıların en önde geleni Reşit Bey Diyarbakır valiliği de yapmıştır. Kapatıldığı Bekirağa bölüğünden İttihatçı arkadaşları tarafından kaçırılır. Cemil Bey'e geleceken polisler peşine takılır. Yaralanınca yakalanacağını anlar ve kafasına kurşun sıkarak intihar eder. Hürriyet mücadelesine 17 yaşlarında başlamış olan İttihatçı Doktor hedefe varmak isterken kendi hayatına son vermek zorunda kalır.

### 9. 3. 4. Hacı Bakkal

Abdülhamit'in eski aşçılarından. 31 Mart olaylarında başına sarık sarıp çok hünerler göstermiş, ortalık yatıştıktan sonra "Kabe'den geliyorum" diyerek köşe başına bir bakkal açmıştır. Savaş yıllarında toptancı Rumlara aracılık edip para çevirdiği bilinmektedir. Hacı Bakkal romanda jurnalci olarak karşımıza çıkar. İttihatçıları takip ederek edindiği bilgileri işgal güçlerine ya da padişah taraftarlarına ulaştırır.

### 9. 3. 5. Gülnihal Kalfa

Dr Münir'in hizmetçisidir. Efendisine saygıda kusur etmez. Gülnihal Kalfa kulaktan duyma bilgilerle düşündüğünden İttihatçılığı, gavurluk gibi görür. İttihatçılara su bile vermeyeceğini söyler. Halbuki farkında değildir ama evine toplanan İttihatçı kodamanlarına hizmet etmektedir.

### 9. 3. 6. Teğmen Faruk

Arap Maksut'un yardımcısıdır. Yorgun savaşçılardan biri olan Teğmen Faruk ilk bakıldığında nasıl bir intiba bıraktığı romanda tarif edilmiştir: " Teğmen Faruk kabutu çıkardı. Göğsü daracık, omuzları, dirsekleri, dizkapakları sipsivriydi. Yenilmiş Osmanlı ordusunun üniforması içinde, incecik boynuyla büsbütün çelimsiz görünüyor, herkesten fazla üşürmüş gibi insana acı veriyordu."(s. 26) Teğmen Faruk da diğer subaylar gibi yenilginin ve ümitsizliğin ıstırapıyla kurtuluş sevdasını sürdürmek isteyen genç İttihatçılardandır. Yazar Teğmen Faruk'un dış görünüşüyle oluşturduğu portreyi yüzü sararmış bir çocuğa benzetir. 22 yaşında olmasına rağmen yüzüne bakıldığında bitmişliği ve çelimsizliği dikkat çeker. Okumayı çok sevdiği halde okumak bile istemez.

Akhisar'a gidildiği zaman komutanları için kapıda nöbet bekler. Oldukça düşünceli, hüznü ve dalgındır. "...Teğmen Faruk emri duymamıştı. İri taneli yaşlar, çocuk suratının, daha usturaya alışmamış tüylerinde duraklayarak akıyordu. Ağladığının bile farkında olmadığı belliydi."(s. 279)Komutanlarına karşı saygılı, canını verecek kadar fedakardır. Bekir Sami Bey ve Halit Paşayla birlikte asker toplamak için giderken ata binmeyi kabul etmez. Topçu Cemil, Teğmen Faruk hakkında arkadaşına şunları söyler: "Yürüsün bakalım! Güçten düşerse biner. Çelimsizliğine bakma! Yırtıcıdır



sırasında...Keskin atıcıdır. En seçme atışçılarla yarışmaya girdi de, Halil Paşadan belindeki Nagantı kazandı.”(s. 321)

### **9. 3. 7. Patriyot Ömer**

İttihatçıların ileri gelenlerinden Patriyot Ömer yakalanma korkusuyla diğer İttihatçılar gibi saklanacak yer aramaktadır. Kılı kırk yaran heyecan dolu bir insandır. Vatanın bu hale gelmesini insanlarımız arasında bir birliğin ve dayanışmanın olmamasına bağlar. Patriyot Ömer’e göre yeniden ayağa kalkabilmek için yeni bir cemiyet kurulmalı başına da Enver Paşa geçmelidir. Kıyıcı bir adam olduğundan bütün hayatı öldürmekle geçmiştir.

Yüzbaşı Cemil, Patriyot’a bütün mücadeleyi bırakıp çiftlikte sade bir hayat yaşamayı teklif eder. Patriyot Ömer bu teklifi kabul etmez. Çünkü kendini bu zamana kadar girmiş olduğu işlerden ayıramaz. Cemil’e cevabı şu olur:

“– Ben yiğitlik mi taslıyorum sana? -Patriyot’un da sesi değişmiş, ilk defa gerçekten acılaştı-: Bu zamana kadar yaptığım işin yiğitlikle hiçbir ilintisi olmadığını bilmiyor muyum? Bağlıyım ben Cemil...Hem de başkaları değil, ben beni bağlamışım! İş bu dönemeçte, yüz üstü bırakıp savuşmam! Olmaz da ondan...Gücüm yetmez buna...Savaş bitince üniformalı savaşçıların asıl işi biter! Gerisi, talim, malim...Faso fiso...Savaşın bittiği yerde başlıyor bizim işimiz...”(s. 117)

### **9. 3. 8. Arap Maksut**

İttihat Cemiyeti’nin karakol sorumlusudur. Karakolda görev yaptığı için kimse yaptıklarından fazla şüphe duymaz. Zor durumdaki İttihatçıların kaçırılmasında ve saklanmasında yardımcı olur.

Suratı kara olduğundan Arap Maksut diye anılır. Bu kara suratındaki asıklığın yerini bazen subay kasıntılığı alır. Geleceğe umutla bakamadığından genelde yüzü somurtkandır. Söylenenlerden çabuk alındığı için Cehennem Topçusu Cemil ona “alık” diye hitap eder. Dayı Maksut, Patriyot Ömer’in, sığındığı Rum evinden Dr Münir Beyin evine kaçmasını sağlar.

### 9. 3. 9. Doktor Münir Bey

İttihatçı olmakla birlikte 31 Marttan önce cemiyetten istifa eder. Bu yüzden İttihatçılar Dr. Münir'e pek güvenmediğinden "Farmason Doktor" ismini takmışlardır. İttihatçılardan ayrıldığından, şüphe taşımayacağı için Patriyot Ömer'i evine kabul eder.

Çelimsiz ve zayıf bir adamdır. "Doktor Münir, sırtına bir balıkçı muşambası almış, kukuletasını başına geçirmişti. Kısa boylu, çelimsizdi. Ama, görünürde hiçbir özelliği olmadığı halde, çevik, güçlü, zeki bir adam etkisi yapıyordu."(s. 60)

Dr Münir roman yazarının düşüncelerini romana aktaran kişidir. Kemal Tahir, Dr Münir aracılığıyla Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ve Anadolu'da yeni kurulacak hükümetlerin hürriyet bağlantısı hakkındaki düşüncelerini ortaya koymaktadır. Dr Münir ve dolayısıyla yazarın temsil ettiği düşünceler sırasıyla verilecek olursa ilki insana bakış noktasındaki farklılıktan başlar. O insanların öldürülmesinden yana değildir. İnsanların öldürülmesiyle barış sağlanacağına inanmaz. Bu düşüncesi ile romanın ilk sayfalarında öldürülen Dr Reşit Bey gibi İttihatçılardan ayrılır. Dr Reşit Beyi evinde saklamayı kabul etmez. Sebebini arkadaşlarına şu şekilde açıklar:

"- Yaptığı işlerle doktorluğu bağdaştıramadım başından beri Paşa dayı...Hangi sebeple olursa olsun kıyıcılığı sevmemişimdir, çocukluğumdan bu yana..."(s. 67)

Reşit Beyi vatan savunması açısından haklı görürken, önüne geleni öldürmesi ve insana değer vermemesi noktasından eleştirir.

Doktor Münir, önce komite arkadaşlarına hürriyet fikrinden dönmelerinden dolayı kızar. Fakat sonradan anlar ki o günün şartları içerisinde böylesine bir hürriyet, Osmanlı İmparatorluğu için yüzde yüz ölümdür. Fransa'da 1879'da ihtilal gerçekleşir ama onlar hesaplarını inceden inceye yapmışlar ve despot yönetimi devirmeden önce eğitimlerini bitirmişlerdir. Bizdeki hürriyet ise imparatorluğu dağıtmaktan başka bir işe yaramamıştır. Korkusuz ve akıllı İttihatçılar, uğuruna seve seve canlarını vermeye hazır oldukları imparatorluğun dağılışı kolaylaştırmaktan başka bir şey yapamamışlardır.

I. Dünya Savaşı'na oldu bittiye getirilerek girmemizde yersizdir. Halit Paşaya bu düşüncesini aktarırken kumar oynamaya benzetir. "...Bu bizim işimiz ta başından beri, kazanması hiç olmayan bataklı kumarıdır. Tek zarda aldığımızı tek zarda verdik!(s.128) Dr Münir, I. Dünya Savaşı'na girmeyi sonu olmayan bir maceraya atılmak olarak algılar. Böyle bir maceraya atılmamızın başka bir nedeni de ülkeyi yönetenlerin

Alman'a yakın olmasındandır. "...Osmanlı İmparatorluğu için en büyük bahtsızlık, dünyanın çok büyük bir savaşa hazırlandığı çağda, böyle bir adamın eline düşmek...Savaş patlarsa Enver, Almanlarla beraber olacak. Çünkü onlara yatkın...Daha doğrusu Enver Paşanın büyüklük kuruntusuyla ruhundaki yırtıcılık, Alman elçisinin kişiliğine tıpatıp uyuyor."(s. 130)

Anadolu'da kurulacak yeni devletin hürriyet düşüncesini nasıl şekillendireceğini vermeye çalışırken bir ara hastanesinde yatmış Doktor Karlos Çorbacı'nın fikirlerinden faydalanır. Dr Münir devlet anlayışını belirlemek için Osmanlı devlet sistemini inceler. Kendine göre Osmanlıda "Talan" sistemi gelişmiştir. Osmanlı, toprağı sahipsiz kılarak çağının derebeylik düzenini küçük işletmelere bölmüştür. Osmanlılıkta hemen bütün topraklar Allah'ındır. Padişah Allah'ın vekili olarak bu toprakları reayasına kiracı gibi vermiştir. Karlos Çorbacı ise "Talan" düşüncesine karşı çıkar. Çorbacı'ya göre Osmanlı böyle bir sistemi uygulamakta zorunludur. Çünkü Anadolu toprakları verimsiz olduğundan batıda olduğu gibi özel mülkiyet yerleşip gelişemez. Bu yüzden de batı anlamında feodalitenin bulunması imkansızdır. Verimsiz toprakları tarımda tutabilmek için devlet mülkiyeti gereklidir. Bunun için de batılı devlet gibi yargılamak yanlış olur. Devletin toprak mülkiyetini sürdürmesi ve toplumun varlığını devam ettirebilmesi için sırası geldiğinde despot olmak zorundadır.

Dr Münir batılılaşmanın da yanlış anlaşıldığı yargısındadır. "...Batılılaşmak bunun için kurtaramadı bizi...Devleti güçlendirmeye kullanacak yerde zengin yetiştirmede kullandık batılılaşmayı..."(s.149) Bugün bu sebeplerden dolayı Anadolu'da kurulacak yeni devletin despotluğu kaldırması çok zor görünmektedir.

### **9. 3. 10. Halil Paşa**

Enver Paşanın dayısı olan Halil Paşa Kafkasya fatihidir. Arandığından dolayı Dr. Münir Beyin evinde saklanmak zorunda kalır. Romanda kişiliğinden çok siyasi fikirleri üzerinde durulur. Halil Paşa ordunun siyasetten çekilmesi konusunda Mustafa Kemal Paşa ile anlaşamaz. Vatanın kurtuluşunu "Karakol Cemiyetleri" kurmaya bağlar. Ayrıca, Osmanlı topraklarının tekrar alınabilmesi için halifeliğin devamından yanadır.

Halil Paşa bütün bu düşüncelerine rağmen İttihatçıların yaptıklarını sorgulamadan edemez. Dr Münir'e yaptıkları hataları açıklar. Hürriyet fikrine bilmeden girdiklerini itiraf eder:

“– Uzattın ki, tadını kaçırdın! Baktık; bir hürriyet lafı dönüyor ortada...Yakaladık kuyruğundan, çaldık Abdülhamit'in kafasına...”(s. 122)

I. Dünya Savaşı'na Almanların yanında girmenin de yanlış olduğunu söylemiştir.

“– Evet, Doktor, çapımızdan çok büyük bir belanın altına girmiştik. Öyle bir yere gelmiştik ki, durmak da, ilerlemek de hatta pes etmek de elimizde değildi. Savaşı kazansak bile kazancını taşımaya gücümüz yetmeyecekti. Ben buna ‘tam çıkmaz’ diyorum.”(s. 127)

### 9. 3. 11. Tayyar

Tayyar 1920'li yılların mektep çocuklarının düştüğü acı durumu göstermesi açısından manidardır. Parkları kendine mekan tutmuş olan Tayyar 25 kuruşa, Yüzbaşı Cemil'e oğlancılık teklif eder. Cemil ile arasında aşağıdaki konuşma geçer:

“– Niyetin var mı?

– Neye?

– Neye mi?...-Şaştı, somurttu-: Karıcı mısın yoksa?...

– Anlamadım....

– Anlamadın da neden cigara verdin?...Hadi uzatma...Niyetliysen bastır yirmi beşliği....Yüz para da buna vereceksin...Gözcülük parası...Niyetliysen hadi çabuk....Öğle vakti kalabalık olur. Ayağın kolun sakat makat değil ya?”(s.167)

Tayyar'ın babası Çanakkale'de şehit olmuştur. Şehitliğin ne demek olduğunu bile bilmez Okula gittiğini söyleyerek evden çıkar fakat yapmadığı kötülük kalmaz. Tayyar'ın annesi Hüsniye de randevu usulü çalışmaktadır. Tayyar ve annesinin durumu savaş yıllarının insanların omuzlarına nasıl bir sefaleti yüklediğinin ve insanların ahlaki çöküşlerini hızlandırdığının bir ispatıdır.

### 9. 3. 12. Teğmen Recep

Rumların herhangi bir taşkınlığına karşı Ayasofya'yı korumakla görevli küçük bir birliğin komutanıdır. Kendini koyu Müslüman gibi göstermeye çalışır fakat tembel,

unutkan ve dağınık olduğundan foyası çabuk ortaya çıkmıştır. Abdestsiz namaz kıldığı, oruç yediği ve çoğu zaman cenabet gezdiği bilinmektedir. Kötü kadın getirerek zaman zaman içki alemlerine karıştır.

### **9. 3. 13. Kayyumcu Abdi**

Ayasofya camisinin arkasındaki iki odalı meşrutelerden birinde oturan Abdi romanda şu şekilde tarif edilmektedir: “Kafasına kara bir takke geçirmiş, yakasız bir gömlek giymişti. Mestli ayaklarının burunlarını birbirine yapıştırdığı için bacakları büsbütün çarpık görünüyordu.”(s.178) Kayyumcu Abdi bir cami görevlisi olmasına rağmen her türlü ahlaksızlığı yaparak dini duyguları kendi çıkarları için kullanır. Oğlancılığı ile meşhur olan Abdi, para karşılığı pazarladığı çocukları minarenin şerefesine çıkaracak kadar edepsiz tavırlarıyla ün salmıştır. Ayrıca caminin arka odasında ağırladığı misafirlerine kötü kadın ayarlamak birinci görevlerindedir. Kayyumcu Abdi yozlaşmış ve kokuşmuş insanlara en çarpıcı örnektir.

### **9. 3. 14. Hüsniye**

Kocası Çanakkale’de şehit olduktan sonra hayat şartları değişmiş geçimini sağlayamayınca para karşılığı erkeklerle olmaya başlamıştır. Sabahlara kadar içki alemlerinde şarkı söyleyerek kendini kullanmak isteyen insanları eğlendirmeye çalışır. Romandan anlaşıldığına göre Hüsniye yaptıklarından dolayı mutlu değildir. Kendini kaptırmış olduğu ahlaksızlık selinden bir türlü kurtulamaz.

### **9. 3. 15. Yarbay Naci Bey**

Subay korunma evinde kalan Naci Bey Kafkasya’da savaşırken gözlerini kaybeder. Sık sık düşlerinde gözlerini açık olarak gördüğü için bağıarak sayıklamaktadır. Yardımcısı Teğmen Selim’le birlikte katıldığı savaşların raporunu tutmaktadır. Bütün acılarına rağmen yüzünden gülmesi eksik olmaz.

“Teğmen nasıl hiç gülümsemiyorsa, Naci Beyde hep gülümsüyordu. İnce uzun vücudu imrenilecek kadar biçimliydi. Yüzü Yunan heykellerine benziyor, bu heykel benzerliğini, hiç sakatlıkları yokmuş gibi duran, fakat gene de görmedikleri kısa zamanda anlaşılan ela gözlerinin acıklı boşluğunu büsbütün artırıyor.” (s. 200)

### 9. 3. 16. Teğmen Selim

Yarbay Naci Beye rapor tutmakta yardımcı olan Teğmen Selim, Kafkasya cephelerinde savaşmış, Sarıkamış'ta soğuktan birçok arkadaşını kaybetmiştir. Raporların birinde Sarıkamış'ta askerlerin sıcaktan öldüğü yazmaktadır. Teğmen okuyunca dayanamaz ve itiraz eder.

“– Kafkasya’da sıcaktan mı ölmüşler? Olmaz yarbayım, olmaz böyle şey...Yalan bu...Hayır...”(s. 205)

Sarıkamış'tan laf açıldığı zaman Selim'in sınırları bozulup titremeye başlamaktadır. Teğmen Selim “Esir Şehrin İnsanları”nda geçen Mehmet Ali gibi savaşın ruhunda hastalık meydana getirdiği talihsiz askerlerdendir.

### 9. 3. 17. Çerkez Ethem

Batı Anadolu’da kurulmuş en büyük çetenin reislerindendir. İzmir valisini fidye karşılığı kaçıarak etrafa nam salar. Kolordu Komutanı Bekir Sami Beyin dize getiremediği Akhisarlıları dize getirmeyi başarır. Yüreğinde en küçük bir kuşku ve tedirginlik yoktur. Yapacağı işte hiçbir tehlike sezmeyecek kadar kendinden emindir. Akhisar’a girer girmez, Yunan bayraklarını indirtir. Akhisar kaymakamı ve Nizamettin Hoca, Çerkez Ethem’in önünde saygıyla eğilir. Halbuki aynı adamlar, Yüzbaşı Cemil ve arkadaşlarını Akhisar’dan kovmak istemişlerdir. Çerkez Ethem burda da nam salmak için Gavur Efeyi meydanda astırır. Emrini dinlemeyen komutanlara ateş açar. Ankara’dan gelen emir üzerine Şeyh Anzavur kuvvetlerini dağıtır.

Osmanlı Padişahına ferman gönderecek kadar kendini büyük görür. Gönderdiği fermanda padişaha şunları söyler: “Anzavur Paşanı tepeledim. Bundan böyle kendine yarar paşa bulmaya bak. ...İti köpeği paşa edip üstüme saldırma... Ben şimdi Türk içine gitmekteyim, dönüşte bak bakalım neler olur?”der. Çerkez Ethem başarı kazandığı savaşların sonunda askerleri ile yağmaya girişir. Yazarın “Bir Mülkiyet Kalesi” adlı romanından öğrendiğimize göre Çerkez Ethem Kuva-yı Milliye güçleri ile anlaşamayınca Yunanlılara sığınmak zorunda kalır.

### 9. 3. 18. Bekir Sami Bey

17. Kolordu Komutanı Bekir Sami Bey de Yüzbaşı Cemil gibi yorgun savaşçılardandır. Cemi Bey, Bekir Sami Beyi ilk gördüğünde aklından şu düşünceler geçer: “Albay Bekir Sami Beyin üstün değerli, büyük bir komutan olmadığı ilk görüşmede anlaşılıyordu. Ama, belli ki, mertti, cesurdu. Meşrutiyetten beri birçoklarının kendilerini kaptırdıkları ‘Ne pahasına olursa olsun rütbe almak’ hırsını yenmiş insanlardandı.” (s. 223)

Bekir Sami Bey, Irak ve Kafkasya cephelerinde bulunmuş astlarına ve üstlerine karşı saygılı davranmıştır. Ondan memnuniyetsizlik duyan hiçbir insan yoktur. Manisa’da bulunan savaş malzemelerinin iç bölgelere taşınması için Akhisar’a gelir. Akhisar’ın ileri gelenlerinin zorlamasıyla her tarafa Yunan bayraklarının asılmış olduğunu görünce hayal kırıklığına uğrar. Akhisarlılardan ve Halit Paşadan istediği desteği bulamayınca tekrar Bursa bölgesine geçer.

Yorgun savaşçı ve 17. Kolordu Komutanı Bekir Sami Bey yurdun işgal güçlerinden temizlenmesi için elinden gelen gayreti göstermiş sonra da diğer yorgun savaşçılar gibi Kuva-yı Milliye emrine girmiştir. Mücadele sevdasını göstermesi bakımından Akhisarlıların ileri gelenlerine yaptığı konuşmadan bir bölümü alınmıştır:

“- ...Öyle görünüyor ki eğer biz davranıp vatanımızı korumaya başlamazsak, hiç durmadan yürüyecekler. Bir düşman bir memlekete girdi mi, ora da milli varlığı, dini, ırzı yok eder. Bunu biz Balkan’da gördük, İstanbul, aylardan beri düşman baskısı altındadır. (...) Eğer biz davranır da, yolunu kesersek, vatanımızı düşman çizmeleriyle çiğnenmekten kurtarırız arkadaşlar!...” (s. 267)

### 9. 3. 19. Halit Paşa

Başıbozuk paşalardan kabul edilen Halit Paşa Karaosmanoğulları soyundan gözü pek bir adamdır. Eski İttihatçılardan olduğu ve savaş suçlusu kabul edildiği için ortalarda pek görünmemeye çalışır.

Akhisar’a geldiğinde Bekir Sami Beye bin atlı ve bin yaya asker bulacağına söz verir. Kumkuyucak köyüne geldiğinde saygıyla karşılanır. Her tarafa haberler gönderir. Askerler toplamaya çalışır. Fakat Manisa’nın düştüğü haberini alınca ve muhtara bile sözünü geçiremeyince canını kurtarmak için gözden kaybolur. Romanın sonlarına doğru

edindiğimiz bilgilere göre Halit Paşa çiftlik evinde girdiği mücadelede yenik düşer. Kellesi kesilerek Akhisar sokaklarında ibret için gezdirilir.

### **9. 3. 20. Yüzbaşı Rasim**

Avurtları adamakıllı çökmüştür ve düşük bıyıklarıyla Cehennem Topçusu Cemil'i andırır. Bekir Sami Beyin haberci olarak görevlendirdiği Yüzbaşı Rasim yorgun savaşçılardandır. Manisa'nın düştüğü haberini ulaştırır. Denizli'deki birkaç ufak direniş dışında düşman kuvvetleri hızla ilerlemektedir. Eserde hakkında daha fazla bilgi bulunmamaktadır.

### **9. 3. 21. Müftü Ahmet Hulusi**

Denizli Müftüsü vatan sevgisiyle doludur. Yüzbaşı Rasim'in verdiği haberlere göre düşmanın yaklaştığını haber alınca halkı meydana toplayıp konuşma yapar:

“...Davranıp düşmanla boğuşmak zamanıdır. Topraklarına düşman girmiş Müslümanlara savaşmak, Allahın emri....Bunlar savaşmazlarsa dinden çıkarlar. Düşman girmemiş toprakların ahalisi de bunlara yardım edecek...Yardım etmeyen gavur olur. İşte ben fetvasını veriyorum.” (s. 354)

Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi sivil direnişin ilk örneklerindedir.

### **9. 3. 22. Hancı**

Romanda adı verilmemekle birlikte iri kıyımlı kendi çıkarlarından başkasını düşünmeyen tiplerdendir. İşgal güçlerine dolaylı olarak yardım eder. Bekir Sami Beylere ilk geldikleri günden beri düşmanca davranır. Teğmen Faruk, Cemil'e hancı hakkında şunları söyler:

“– ...Ben bunları tanırım. Böyleleri aslında ölümden bile korkmazlar. Çünkü hiçbir adamcıl duyguları yoktur. Bunlar, ancak başkalarının korkularıyla korkarlar, daha doğrusu korktuklarını sanırlar. O zaman bir şey yaptırabilerseniz yaptırırınız. Bunlar kendilerinde insan gibi korkma yeteneği olmadığını sezdiler mi...Korkunçtur.”(s. 251)



### 9. 3. 23. Kör Şaban

Kör şaban tiplemesine yazarın diğer romanları Esir Şehrin İnsanları ve Esir Şehrin Mahpusu'nda da rastlanmaktadır. Kişiliğinde Anadolu insanının sağduyusunu, anlayışını, yılmazlığını, coşkunluğunu gösterir. Anadolu insanındaki bağımsızlık özlemi Milli Mücadele'de başarıya götüren en önemli faktörlerdendir. Kör Şaban hiç umutsuzluğa düşmez. Tam tersine ondaki bu coşkunluk umutsuzları rahatlatmıştır.

Bir gözünü savaşta kaybetmiştir fakat canı tezdır. Komutanlarının emrini yerine getirmek için dışarı çıktığında Gavur Efe onu çocuklara taşlatır. Ama Kör Şaban kendine taş atanlara taş atmadığı gibi onlar hakkında kötü duygular beslemeyecek kadar saf kalplidir. Sevecen tavırları ve emre itaatkarlığı ile dikkat çekince Yüzbaşı Cemil, Şaban'ı yanına emireri yapar. Sakalını kesip silahını kuşanınca tam bir savaşçı olur.

### 9. 3. 24. Hoca Nizamettin Efendi

Suratı asık, kara sakallı, gaga burunlu, köse ve inatçı bir adamdır. Halkın bağımsız yaşaması onun umurunda değildir. Sadece kendi çıkarlarını düşünür. Düşmanla bir olup Akhisar'a gelen Milli Mücadele subaylarını ilçeden çıkarmak ister. Bekir Sami Beyin direniş emrine karşı çıkar. "...Biz her yanını düşündük. Gücümüz yetmezken efelenip, çoluğu çocuğu, ırzı, namusu ayak altında bırakmayı göze alamadık. Başımıza ne gelirse razıyız. Tek biz kıskırtmış olmayalım!" (s. 269) deyince aynı ilçeden Reşat Bey, Nizamettin Efendinin kirli çamaşırlarını ortaya döker.

Nizamettin Efendi medresede eğitim verirken parlak mollalarına kötü gözle baktığı için kovulmuştur. Zaten ilçede hiç kimse onun sözüne inanmaz. Halkın dini duygularını sömürmeye çalışan Nizamettin Efendi düşmana yaltaklanarak paçayı kurtarmak isteyenlerdendir. Çerkez Ethem ve çetesi Akhisar'ı bastığı zaman aynı yaltaklığı Çerkez Ethem'e karşı da gösterir. Yazarın deyimiyle Hoca Efendi korkusundan pinemiş tavuğa döner.

### 9. 3. 25. Gavur Efe

Kaymakamın ulağı olarak görevlendirildiğinden subayların telgrafhaneden çıkmasını ister. Çıkmadıkları takdirde benzin döküp yakmakla tehdit eder. Şaban'ı arkasından çocuklara taşlatır. Karakola sığınmış yorgun savaşçılara tehditler savurur

Gavur Efe romanın en gaddar en namussuz ve sahtekar tipidir. Nizamettin Hoca gibi çıkarıcı insanların hizmetkarlığını yapar. Bulaşmadığı pislik yapmadığı kötülük kalmamıştır. Babasından kalma paraları bitirince kadın ticareti yaparak geçinmeye başlar. Yazar romanın en olumsuz karakteri Gavur Efeye gerekli cezayı yakıştırır. Gavur Efe, Çerkez Ethem gelince saklanacak delik arar. “Pis canımı bağışla” diye Çerkez Ethem’e yalvarsa da asılmaktan kurtulamaz.

### **9. 3. 26. Yüzbaşı Selahattin**

Bekir Sami Beyin emir komutasındaki askerlerindedir. Yıllarca savaşların içinde boğuşmak Selahattin’in ruhunda hastalık meydana getirmiştir. Sık sık titretme hastalığına yakalanan Yüzbaşı Selahattin sulfata adındaki ilacı kullanarak kendine gelir. Bursa’ya döndüğü zaman bir taraftan Milli Mücadele’ye destek olmaya çalışırken bir taraftansa İstanbul Hükümeti ile uğraşmaktadır. Mustafa Kemal Paşa ile telefonda görüşerek cephe hakkında bilgi verir.

### **9. 3. 27. Şeyh Anzavur**

Padişahın adını kullanarak etrafına binlerce insan toplar. İttihatçıları gavur, kendini dini bütün Müslüman gibi göstermeye çalışır. Çıkar çeteleri ile birleşip her gittiği yeri yağmalamaya başlar. İttihatçıların çok sevdiği Binbaşı Rahmi Beyin öldürülmesine sebep olur. Çerkez Ethem’le girdiği savaşta yenik düşer ve ordusu dağılır.

### **9. 3. 28. Binbaşı Nuri**

Anzavur ayaklanmasını bastırmak için yapılan savaşta ayağından yaralanır. Sıkılgan gülümsemesi ile bir kurmay binbaşından çok yedek subaya benzemektedir. Çanakkale ve Galiçya gibi birçok cephede savaşır. Ağlamaklı bir çehresi vardır. Neden ağlamaklı olduğunu Cemil Beye anlatır. Filistin cephesinde savaşırken askerlerin perişan durumuna şahit olmuş, askerlerin bu hali Nuri Beye acı verdiğiinden o günden beri yüzü hiç gülmemiştir.

### 9. 3. 29. Yarbay Kasap Osman

Dik başlı bir komutan olduğu için kafasına taktığı her şeyi halletmek ister. Padişahın çiftliğindeki koyunlara el koyarak orduyu beslemeye çalışır. Rahmi Bey'in Anzavur askerlerince öldürülmesi Yarbay Kasap Osman'ı daha da hiddetlendirir. Kasap Osman denilmesinin sebebi önüne çıkan her sorunun çözümünde asmaktan başka çare görmemesindedir.

“Kör Şaban'ın ipinden uçanla kaçan kurtulmazmış, dediği 172' inci Yaya Alay Komutanı Yarbay Kasap Osman Bey, orta boylu, tıknazca, suratı asık, bakışları donuk -yorgun- bir adamdı. Sol eliyle sağ bıyığını aralıksız kurcalayarak konuşuyor, sanki karşısındakini 'Assam mı, asmasam mı?' diye bir zaman süzüyordu da sonra asmaya karar verip 'Bugün mü sallandırsam yarın mı?' diye dalıp gidiyordu.”(s. 416)

Kasap Osman alay içinde kendine göre bir mahkeme kurar ve suçluların cezalarını verir. Alay içinden çalınmış malları gören fakat ölüm korkusundan söylemeyen Çoban Recep'i, eşkıyalara hizmet eden Süleyman'ı, Casus Ziyaeddin Efendiyi mahkeme hükmünce astırır.

## 10. KURT KANUNU<sup>35</sup>

Roman “Kurtlukta düşeni yemek kanundur” felsefesi üzerine yazılmıştır. 1966’da yazılmaya başlanan roman tamamlandıktan sonra 1968’de Ulus gazetesinde tefrika edilir. 1991’de beyaz perdeye uyarlanır.

Eser ilk basımının arka kapağında okuyucuya şöyle sunulur:

“Kemal Tahir, Kurt Kanunu’nda İzmir suikastı gibi son derece buhranlı bir devrenin, gerçekten büyük tehlikeler içinde kısırılmış insanların dramını anlatmaktadır. Romanda İzmir suikastıyla ilgili olaylar, bir fon olarak kullanılmaktadır. Kurt Kanunu’nda çeşitli açılardan yeniden ele almaktadır. Roman sadece yakın tarihin bunalımlarını değil, günümüzün politika hayatındaki insanlarıyla, yakın gelecekteki politikacıları için de aydınlatıcı olabilir.”

Kurt Kanunu romanı Kara Kemal’in kişiliğinde İttihat ve Terakki’nin dramını dile getirmektedir. Bu dram dile getirilirken belgelere dayanarak açıklamalar yapılır. Yazar, Notlar dizisinde romanın kişileri ile neyi amaçladığını açıklamıştır:

“Kurt Kanunu’nda, ben salt bazı kişileri tartaklamaya, tartaklayarak büsbütün sersem edip dehşete düşürmeye çalışmadım, ilk şaşkınlıklarıyla tekerleneceklerini kestirdiğim çukurdan kurtarmaya da uğraştım. Romanın sorumluluğa bağlanan son bölümü, insanoğlunun salt kendi işlediği marifetlerinden değil, yüzlerce yıl sonra yaşayacak, tamamıyla yabancı birinin aklından geçireceklerinden de sorumlu olabileceğini anlatmaya çalıştım. Hiç kimse, hiçbir iyi niyetle, hangi paşaya, beye, ağaya, Osmanlı Sultanı’na, ‘Aziz peder’ papaya sığınırsa sığınsın, kişisel sorumluluğundan kurtulamaz demek istedim. Kahvede konuşsak buna herkes öyledir der, bu kadar belli, karşı çıkılmaz bir lafı insan neden söylemeli diye şaşar.”<sup>36</sup>

Fethi Naci, Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme” adlı araştırmasında romanı iki açıdan ele almıştır. Önce İttihat ve Terakki’nin tükenişi sonra da 1923-1926 döneminin eleştirisi açısından inceler. Fethi Naci’ye göre Kurt Kanunu, İttihatçıların en hafif eleştirilerinin olduğu romanıdır.

“Kurt Kanunu’nun, Cumhuriyetin ilk yıllarını eleştirmek dolayısıyla da olsa, İttihatçılara en ‘yumuşak’ davranan roman olduğunu da belirtmek gerekir.”<sup>37</sup>

<sup>35</sup> Alıntılar, romanın Bilgi Basımeviden çıkan 1969 tarihli baskısından aktarılmıştır.

<sup>36</sup> Tahir, Kemal, Notlar/ Sanat Edebiyat 1, Bağlam Yayınları, İstanbul 1989, ss. 67-68

<sup>37</sup> Naci, Fethi, 100 Soruda Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme, Gerçek Yayınevi, Ekim 1990, İst, s. 122

## 10. 1. Romanın Özeti

İttihatçılar ile halkçılar arasındaki çatışmanın sebep ve sonuçları ile verilmesi romanın belli başlı temasıdır. İzmir suikastı ise bu çatışmanın başlangıcını oluşturur.

Abdülkerim rıhtımda arkadaşlarını yollamaktadır. İttihatçıların namılı komitacısı Abdülkerim Bey, Cumhurreisi'ni öldürmek için iki adamı ile İzmir'e giden eski Lazistan Mebusu Ziya Hurşit'i görür. Naciye elinde bir çanta ile son anda gemiye biner. Abdülkerim gemi uzaklaşınca Naciye'yi bulmak amacıyla birahaneye oturur. Camgöz Halil'den Naciye'nin adresini alır. Naciye'yi suikast işinin dışında tutmak istemektedir.

Naciye biraz tereddüt etse de kapıyı açar. Abdülkerim neden Ziya Hurşit ve Laz İsmail'e yardım ettiğini sorar. Naciye ilk önce bilmezlikten gelse de sonra suçunu itiraf eder. Diğerleri ile olduğu gibi üç gün boyunca Abdülkerim'le de yatağını paylaşır. Sabah erkenden Baytar Rasim gelir ve Abdülkerim'i alarak Novotni birahanesine götürür. Rasim, Ziya Hurşit'in mahkeme başkanından para almasından dolayı şüphelenir. Ayrıca Şükrü Bey, İzmir'e -Abidin'e- göndereceği mektubun altına Baytar Rasim'e de imza attırmıştır. Abdülkerim'e hemen gidip Kara Kemal'i saklamasını söyler.

Abdülkerim, Kara Kemal'i bulunca ilk önce gerçeği söylemekten çekinir. Hademe Hasip Ağa iki polisin Kara Kemal için göz hapsi çıkardığını söyleyince Rasim ve Şükrü Beyin Kara Kemal'in adını suikasta karıştırdığını itiraf eder. Kara Kemal serin kanlılıkla olayın iç yüzünü öğrenmeye çalışır. Adı geçen birçok paşa hakkında göz hapsi çıkmıştır. Sonunda Kara Kemal kaçmaya razı olur. Böylece uzun sürecek kovalamaca başlar. Abdülkerim ile yola çıkar. Yolda suikastla suçlanan Ziya Hurşit, Şükrü, Giritli Şevki, Laz İsmail hakkında görüşlerini Abdülkerim'e aktarır. Kara Kemal kendinin tasvip etmediği böyle bir işe adının karışmasından rahatsız olmuştur. Abdülkerim'in eski dostu Semra Hanım'ın konağına sığınır.

Semra Hanım onlara oldukça misafirperver davranır. Kara Kemal her gün telaşla gazete haberlerini takip eder. Nihayet 18 Haziran günü gazetede resmi bildiri yayınlanır. Suikastçılar, İzmir'de suçüstü yakalanmıştır. İstiklal Mahkemesi üyeleri suçluları yargılamak üzere İzmir'e doğru yola çıkar. Abdülkerim ile Kara Kemal, Ziya Hurşit'in kendilerini ele vereceği düşüncesiyle hemen Gurbet Halaya haber gönderirler. Gurbet Hala, Kara Kemal ile Niyazi arasında haber getirip götürmektedir. Kara Kemal'in

samimi dostlarından hiçbiri Kara Kemal'i saklamak istemez. Giritli Şevki'nin suçunu itiraf etmesi ile suikastçılar bir bir yakalanır. Ziya Hurşit, Gazi Paşanın karşısında suçunu itiraf eder. Abdülkerim ve Kara Kemal adres değiştirmek için kaçacak yer bulamayınca kadın çarşafı giyerek Semra Hanımın çiftliğine sığınır.

Abdülkerim her yerde olduğu gibi çiftlikte de bir kadını gözüne kestirir. Kömürcü'nün karısı Hayriye'yi gizli gizli takip etmeye başlar. Bir gün yine takibe çıkmışken arkadan Toptancı Şaban Efendi seslenir. Şaban Efendi de Hayriye'nin peşinde koşturmuş fakat isteğine ulaşamamıştır. Abdülkerim'e İttihatçı kaçaklarını aradığını söyler. Üstelik kaçakları tutana bahşiş vardır. Kaçakların fotoğrafını gösterir. Abdülkerim kendi fotoğrafını tanıdığı halde tanımamış gibi davranır. Abdülkerim, Derviş Kahya'nın okuduklarını bir süre dinledikten sonra sıkılır ve sinsice Hayriye'nin evine yaklaşır. İçerde kimse olmadığını anlar alamaz kocasına para verme bahanesi ile içeri dalar. Hayriye Hanımla yakınlaşmaya başlar. Hayriye Hanım kocasının ve Şaban Efendinin nasıl bir "kodoş" olduğunu anlatır. Hayriye Hanım Abdülkerim'in paşalardan olduğunu anlamıştır. Şaban Efendinin ve Sarı Çavuş'un İttihatçıları öldürmek için kurduğu pusuyu Abdülkerim'e haber verir . Abdülkerim pusuyu duyar duymaz dışarı fırlayarak Derviş Kahyaya hazırlanmasını söyler. Pusuya karşı hazırlık yapılır. Abdülkerim çevik hareketleri ile pusudan kurtulmayı başarır. Şaban Efendiyi öldürür. Kara Kemal'i kurtararak başka bir yere saklanmak üzere yola çıkar. Çiftlik macerası sona erer.

Abdülkerim ile Kara Kemal'in bundan sonra yolları ayrılır. Kara Kemal eski arkadaşı Emin Beyin yanına sığınır. Emin Bey arkadaşı olduğu için Kara Kemal'i eve almak zorunda kalır. Niçin bu duruma düştüğünü sorar. Kara Kemal de kendinin suikastla bir ilişkisinin olmadığını adının suikasta başkaları tarafından karıştırıldığını anlatır. Kara Kemal, Niyazi'yi İngilizlere sığınmak için elçi gönderir. İngilizler hükümet işlerine karışamayacakları bahanesi ile sığınma teklifini reddeder. Tek çare Alman Von Herman kalmıştır. Von Herman'ın sandığının içine saklanıp yurt dışına kaçma planları yapılırken Emin Beyin evi basılır. Kara Kemal yakalanacağını anladığı için tabancasını kafasına dayayarak intihar eder. Emin Bey emniyet güçleri tarafından yakalanır ve yargılanmak üzere İzmir'e götürülür.

Emin Beyi bir ambara atarlar. Yanına Kazım Karabekir gibi büyük paşalar da getirilir. Suçuna itiraz eden paşalara idam kararı çıkar. Cellatbaşı, Emin Beye ne kadar çok insanı öldürdüğünü övünerek anlatır. Emin Bey mahkemeye çağrılır. Kendinden oldukça emindir. Doğruları olduğu gibi söyler. Son anda Perihan'ın mektubu mahkemeye ulaşır. Perihan mektupta suçluyu eve kendisinin aldığını söylemektedir. Emin Bey mahkeme tarafından serbest bırakılır.

Emin Bey serbest bırakılmasına rağmen gerçek azabı yeni yeni yaşamaya başlar. Evin adresini kim vermiştir? Kara Kemal'i nasıl bulmuşlardır? Gazeteci Murat'ın dediğine göre Kara Kemal ölmeden önce neden gülmüştür? Bütün bu sorular Emin Beyin uykusunu kaçıtır. Gün ışımadan Gurbet Halanın yanına koşar. Gurbet Hala baskını farklı anlatır. Gazeteci Murat olayı görmemiştir. Haber olması için Kara Kemal'in ölmeden önce güldüğünü kendi uydurmuştur. Emin Bey az da olsa rahatlar. Fakat Gurbet Halanın sakin tavırlarına bir anlam veremez. Bundan sonra Emin Bey sorumluluk üzerinde daha fazla düşünmeye başlar. Tam bu arada kapının zili çalar. Perihan kapıya koşar. Perihan kapıdaki diğer kaçak Abdülkerim olduğunu görünce "Sizin aradıklarınız buradan taşındı" diyerek gönderir. Emin Bey, Perihan'ın Abdülkerim'i yalan söyleyerek gönderdiğini öğrenir öğrenmez dışarı fırlar ve bağırmaya başlar. "Arkadaş...Arkadaş...Emin'i arayan arkadaş! Buradayım ben, buradayım!" diye Abdülkerim'in arkasından koşar.

## 10. 2. Romanın Şahıs Kadrosuna Toplu Bir Bakış

Yazar romandaki şahısları zaman zaman kendi içinde çelişkiye düşürür. Kara Kemal Bey hem kendini müdafaa hem de kendini eleştirme diyebileceğimiz çelişki görünümlü bir objektiflik içinde kendini yansıtmıştır. Emin Bey sorumluluk duygusu içinde Kara Kemal'i eve alırken bazen eve aldığına dair pişmanlık duyguları taşımaktadır. Gazeteci Murat haber yapmak için ölmeden önce Kara Kemal'in gülümsediğini söyler. Perihan kendi dünyasında tamamen bir çelişki içindedir. Dürüst bir kadındır, iyilik yapmayı sever fakat İttihatçılar yüzünden başlarının belaya girmesini istemez.

Roman kahramanlarının başka bir özelliği -yazarın diğer romanlarında olduğu gibi- yazarın tezlerini açıklamasıdır. İlk önce Kara Kemal yazarın tezlerini doğrular.

Kara Kemal I.Dünya Savaşı'na girmeyi tarihi bir felaket sayarken Cumhuriyet yönetiminin bazı uygulamalarını eleştirir. Emin Bey taşıdığı sorumluluk duygusu ile romanın ana tezidir.

Berna Moran, Kurt Kanunu'nu dedektif romanlarına benzetir. İlk önce dedektif romanlarını üçe ayırır. Kurt Kanunu üçüncü tür olan Suspence( gerilim) romanlarına bir örnektir. Görüşünü şu şekilde dile getirir.

“Kurt Kanunu’nda işte bu üçüncü türün kurgusunu buluruz. Kara Kemal, Mustafa Kemal’i öldürmek üzere harekete geçen bir suikast hazırlayıcısı sanılmakta ve suçsuz olduğu halde kaçıp saklanmak zorunda kalmaktadır. Bu gerilimi kaçıp kovalamaca sürecinde bir yandan suikast olayının gelişimini izler, nedenleri üzerinde düşünür ve yavaş yavaş işin iç yüzünü kavrar, gerçek suçluyu da bulur. Ama bu buluş onu ölümden kurtaramayacaktır yine de. Zaten yazarın amacı kahramanı kurtarmak değil, yıllar sonra gerçek suçluyu okura açıklamaktır. Görüldüğü gibi bu yapıtta da iki öykü var. Birincisi, dedektif romanındaki cinayet öyküsünün yerini tutan suikast öyküsüdür; ikincisi, bu suikast girişimi üzerine başlayan kaçışın ve suikastın esrarını açıklığa kavuşturma çabasının öyküsü.”<sup>38</sup>

Roman kişilerini aksiyonu oluşturan siyasi çatışmaya göre İttihatçılar ve Halkçılar olmak üzere iki guruba ayırmak mümkündür. Suikast yapanlar da farklı bir gruba dahil edilebilir.

**İttihatçılar:** Kara Kemal, Abdülkerim, Emin Bey, Baytar Rasim, Şükrü Bey, Sarı Efe, Niyazi

**Halkçılar:** Gazeteci Murat, Şaban Efendi, Hacı Yunus Efendi, Sarı Çavuş

**Suikastçılar:** Baytar Rasim, Ziya Hurşit, Şükrü Bey, Saruhan Mebusu Abidin, Sarı Efe, Laz İsmail, Gürcü Yusuf, Giritli Şevki

**Yabancılar:** Prenses Nedy

**Diğerleri:** Naciye, Hademe Hasip Ağa, Gurbet Hala, Semra Hanım, Hayriye, Derviş Kahya, Doktor İhsan, Nesibe, Perihan

### 10. 3. Romanın Şahısları

#### 10. 3. 1. Kara Kemal

Kara Kemal, İttihat ve Terakki üyelerinin iyi ya da kötü yönlerini temsil eden bir tip olarak esere girmiştir. Yazarın düşüncelerinin merkezini oluşturan Kara Kemal zeki

<sup>38</sup> Moran, Berna, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış, C.II, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 143



ve güvenilir bir siyaset adamı, suçu olmadığı halde kovalanan ve ölüme yollanan bir kahramandır. Abdülkerim'in kıyıcılığına ve uçkuru düşkünlüğüne rağmen Kara Kemal ağır başlı bir düşünce ve siyaset adamıdır.

Küçük Efendi olarak bilinen Kara Kemal siyaset içinde etkin bir yere sahiptir. Esnaf birliklerini kurduğu ve her türlü dertlerine koştuğu için Kara Kemal halk tarafından da sevilmiştir. Adam sarrafıdır. Onun için her şeyden önce temiz ve dürüst olmak gelir. Suikasta adının karışacağını hiç düşünmediğinden duyunca şaşırır fakat gayet soğukkanlı davranır. Böyle bir günde bile kravatını özenle bağlar ve ceketini itina ile giyip önünü düğmeler. Çünkü daha öncede beş defa aynı suçlardan kaçıp saklanmak zorunda kalmıştır. "İlk defa düşmüyordu kovalanan adam durumuna...Bu saklambacı uzun yıllar Abdülhamit hafiyeleri ile oynamışlar, sonra Büyük Kabine zamanı epeyce tedirgin olup haftalarca yer değiştirmişlerdi." (s. 82)

İlk saklandığı yer Abdülkerim'in ahablarından Semra Hanımın evidir. Yaşlılık belirtisi olduğunu bildiği halde bir köşeye sessizce çekilip kitap okumasını sever. Her gün kendi ile ve suikastla ilgili bir haber okumak için gazeteleri takip eder. Son zamanlardaki gelişmeleri gözden geçirerek neler olabileceğini tahmin etmeye çalışır. İstiklal Mahkemeleri korkunç bir ürperti getirir aklına. Yurt dışına kaçmaya karar verir. İmkanlar elvermediğinden gerçekleştirilemez. Bütün dost bildiği insanlar kötü gününde ona sırt çevirir. 19 Haziran 1926 tarihli gazetede suikastçıların tutuklandığını okuduğu zaman içine bir şüphe düşer. Kendi ismini de verirlerse çok kötü durumlara düşeceğini tahmin eder. Semra Hanımın evinde gerçek mahpus gibidir. Yüksek sesle konuşmak ve gülmek yasaktır. İttihatçılar birer birer yakalanır.

Bütün zorluklara rağmen kaçıp kurtulacağına emindir. Abdülkerim ve Semra Hanımın da isteği ile çiftliğe sığınır. Çiftlikte belli bir zaman kaldıktan sonra suikastçıları yakalayıp para kazanmak isteyen Şaban Efendi ve arkadaşları tarafından baskına uğrar. Burdan da kaçarak eski arkadaşlarından Emin Beyin evine sığınır. Artık kaçmaktan tamamen bitkin düşmüştür. Emin Beyden rahatsız ettiği için özür diler. İngilizlere sığınmak ister. Fakat ret cevabı alır.

Kara Kemal kendini sorumluluktan dolayı siyasetten sıyıramamıştır. Emin Beye şöyle der: "...Sen, sorumluluktan korktuğum için politikayı bıraktım dedin. Bir şey

söyleyeceğim inanmayacaksın ben de sorumluluktan korktuğum için bırakmadım politikayı.” (s. 271)

Kara Kemal, Mustafa Kemal ile önceden tanışmıştır fakat mahkemeye güvenemediği için teslim olmak istemez. Teslim olmayışını arkadaşına açıklar: “...Bir toplum düşünki onda adam öldürmeye hem de çoğu suçsuz adam öldürmeye siyaset deniyor. Bu yüzden bizde yiğitliğin on şartı vardır: Dokuzu kaçmak, biri hiç görünmemektir. Anladın mı neden teslim olmak yazılı değildir bizim kitapta? Bizde kurtuluş; teslim olmak zorunda kalacağın yere düşmemektir.” (s. 285)

8 Temmuz 1920 tarihli gazete kara çetenin çöktüğünü ve Kara Kemal’in hayali İttihatçı olarak her yerde arandığı yazmaktadır. Kara Kemal kendini devamlı geçmişi ile sorgulayan bir karakterdir. İttihatçıların ve kendinin suçunu şu şekilde özetlemektedir: “...Biz İttihatçılar için en büyük felaket ne oldu bilir misin? İmparatorluk yıkıldıktan sonra yeni bir ideal bulamamak.” (s. 294)

Arkadaşı Emin Beye göre Kara Kemal’e “Küçük Efendi” denmesine rağmen Kara Kemal’in küçüklükle bir ilgisi yoktur. Sahici Osmanlılarda görülen, sırasında çok yumuşak sırası geldiğinde ise çok sert olan kişiliği umutsuz durumları olumluya çevirmektedir.

Yazarın romandaki sistemli düşüncelerini açıklayan Kara Kemal halkın üretim ve tüketimde örgütlenmesi gerektiğine inanmaktadır. Liberal sistemi ise baş belası olarak görür. Sistem içerisinde kendi suçunu itiraf eder: “...Bu anda yüzüme vuran darağacı gölgesi, suikast suçlusu olduğumdan değildir Eminciğim...Büyük suçun gölgesidir bu...Tarihin örneğini yazmadığı kurtlar boğuşmasına girip yenik düştük. Kurtlukta düşeni yemek kanundur.” (s. 319)

Dışardan gürültü gelince Kara Kemal basıldığını anlar. Yakalanacağı sırada beynine kurşun sıkmak sureti ile intihar eder. Saklanması yardımcı olan Emin Bey yakalanır.

### **10. 3. 2. Abdülkerim**

Baş komitacı ve suikast sorumlularından Abdülkerim yaratılıştta, hem kolayca adam öldürecek kadar suça yatkınlık, hem de sınırlarını hiç zorlamayacak kadar hafiyelik yeteneğine sahiptir. Kadınlara karşı zafiyetini her yerde gösterir. Naciye’ye karşı duyduğu hislerini tatmin edebilmek için adresini alır ve evine gider. İstanbul’un

namlı hovardalarındandır. "...Saçının teli kadar karı yazılıydı defterde. Her cinsten her mezhepten...En azgınlarına pes ettirmiş 'Söz yok! At da yaraşır mızrak da, yiğide' diye alınandan öptürmüştü."(s. 42) Naciye ile üç gün üç gece aynı evde kalır.

Suikastçılardan Ziya Hurşit'e arkadaşlarını ele vermeyeceğine dair güvenmek ister. Baytar Rasim'le konuştuğundan sonra Küçük Efendiyi saklamaya karar verir. Kara Kemal'e ilk önce olaya adının karıştığını söyleyemez. Polisler, Kara Kemal'i aramaya başladıktan sonra Ziya Hurşit'in Sarı Paşayı öldüreceğini açıklar. Abdülkerim kendine bile ağır gelen suçluluk duygusu içinde eski dostlarından Semra Hanımın konağını Kara Kemal'i saklamak için kullanır. Bir taraftan da yakalanabilme ihtimalinin korkusu ile yeni kaçacak yerler aramaktadır. 19 Haziran tarihli gazetede suçluların yakalandığını okuyunca Ziya Hurşit'in kendilerini ele vermeyeceğini düşünerek moral bulmaya çalışır. Fakat Ziya Hurşit, Paşa'nın karşısına çıkınca bir bir her şeyi itiraf eder. Hayal kırıklığına uğrayan Abdülkerim cüzamlı hastalar gibi debelenmeye başlar. Çaresiz kaldıkları için kadın elbiseleri giyerek Semra Hanımın çiftliğine kaçarlar. Çiftlikte de hovardalığı elden bırakmaz. Kömürcü'nün karısı Hayriye'yi gizli gizli takip eder. Halkçılardan olan Şaban Efendiye yakalanınca kendinin aranan ittihatçı olduğunu sezdirmemeye çalışır. Sıcak bir temmuz gecesi para verme bahanesi ile Hayriye'nin evine girer. Kadına iltifatlar yağdırır. Hayriye Hanım Şaban Efendinin pususu hazırladığını ve Kara Kemal'i yakalayacağını söyleyince Abdülkerim pusuya karşı savunma hazırlar. Şaban Efendiyi öldürüp Kara Kemal'i kurtarır. "...Makedonya'nın Arnavutluk'un çete çatışmalarında lakabı Filinta Kerim'di. Üsteğmen olalı beri filintayla hiç boşa atmamış Trablus'ta Balkan'da çok hüner göstermişti. Babıali baskınında baskının temel direklerinden biriydi."(s. 231) Abdülkerim ormanın yaban kedisi, denizin köpek balığı kadar çevik ve kıyııcıdır. Bundan sonra Kara Kemal ile yolları ayrılır. Eskiden tanıdığı bir arkadaşının evine sığınır.

İttihat ve Terakki'nin fedailerinden olan Abdülkerim, rahatlıkla adam öldürebilen, okumayı sevmeyen, düşünmeyi gereksiz gören bir aksiyon adamıdır. Kara Kemal ile zıt karakterlere sahip olmalarına rağmen İttihatçı olma noktasında birleşirler.

### 10. 3. 3. Emin Bey

Maliye teftiş başkanlığından emekli Emin Bey elinden kitabı hiç düşürmez. Artık eskisi gibi değildir. Hakkından gelemeyeceği sorumlulukların korkusuyla her şeyden elini eteğini çekmiştir. Sorumluluk korkusu ile evlenmemiş, sorumluluk korkusu ile İttihatçılıktan vazgeçmiş, yapılan soygunlara ortakçı olmamak için sorumluluk korkusu ile emekli olmuştur.

46 yaşlarındadır. Hayatında hiç geçim sıkıntısı çekmemiştir. Çevresindekiler ile hiç çekişmeye düşmez. Kimseye minnet borcu yoktur. Taşdığı sorumluluk duygusundan dolayı Kara Kemal'i içeri alır. Kara Kemal yakalanınca Emin Beyi sorgulamak üzere İzmir'e götürürler. Emin Bey yargılanmadan önce kendi kendine moral vermeye çalışır. Asılacak on üç kişi için darağacı hazırlanmıştır. Savcının karşısında dürüst davranır. Savcı Bey kapıyı Kara Kemal'e niye açtığını sorunca Emin Bey şöyle cevap verir:

“– Onlar sizi kovalasaydılar...Kıstırsaydılar...Siz de öyle hasta gelseydiniz, sizi de çevirmezdim.” (s. 343)

Emin Bey kendinin tarafsız olduğunu İttihatçılarla bir ilgisi olmadığını açıklar. Perihan'ın mektubu Emin Beyi kurtarır. Perihan mektupta hasta ve çaresiz olduğu için Kara Kemal'i içeri aldığı yazır. Mahkeme mektubu da dikkate alarak Emin Beyi serbest bırakır.

Emin Bey mahkemeden kurtulur fakat gerçek sorumluluk yeni başlamıştır. Kara Kemal'in nasıl yakalandığını, kimin haber verdiğini ve ölürken neden gülümsediğini düşünmeye başlar. O kadar çok düşünür ki bir gecede sakalları ağarır. Gurbet Haladan Murat'ın Kara Kemal ölürken orda olmadığını öğrenir. Bu yüzden de ölürken gülme haberi yalan çıkmıştır. Emin Bey bu haberi duyunca biraz rahatlar. Perihan, ağabeyinin uyumadığı bir gecede dergiye yazdığı yazıları okur: “Bu sebeple insanoğlunun bu dünyada başvurduğu en boş en umutsuz en aptal iş sorumluluktan kaçmaya çabalamasıdır. Çünkü sorumluluktan kaçması, insanın kendine ve topluma karşı işleyebileceği en sefil suçtur.” (s. 384)

Emin Bey her şeyden elini eteğini çekip sorumluluk duygusunun ne olduğunu araştırmaya başlar. Düşündükçe çok iyi bildiğini zannettiği sorumluluk çok çapraşık ve çelişkili bir genişliğe varmaktadır. Kaçaklardan sonuncusu olan Abdülkerim de Emin

Beyin evine sığınmaya gelir. Kapıyı Perihan açtığı için içeri almaz. Emin Bey Abdülkerim'in gittiğini duyunca eve almak için yine o sorumluluk duygusu ile dışarı fırlar ve “Arkadaş... Arkadaş... Emmini arayan arkadaş!...Buradayım ben, buradayım!” diye bağırmaya başlar.

### **10. 3. 4. Murat**

Emin Beyin yeğeni olan gazeteci Murat kaçaklar hakkında doğru bir haber getirmezse işinden olma riskini taşımaktadır. Üstelik haber verene ödül de vardır. Emin dayısından İttihatçıları belirleme konusunda yardım ister. Para alırsa deniz kenarında ev yaptırma hayalleri kurar.

Kaçan İttihatçıları tamamen suçlu bulur. Murat'a göre suikast haksız yere yapılmıştır ve memlekete zarar verme amacı taşımaktadır. Baskın yapanlar Mustafa Kemal'den daha iyi bir sistem getiremezler. Emin dayısını mahkemeden dönüşte kutlarken olmadık bir haber verir. Gazeteci kimliğinden dolayı ve iş yerine yaranabilmek için yalan haber yapmaktan çekinmez. Ölmeden önce Kara Kemal'in gülümsediğini söyler. Emin Bey Murat'a inanarak günlerce bu gülmenin ne anlama gelebileceğini düşünür. Halbuki Murat, Kara Kemal'i ölürken görmemiştir. Söylediği yalanı dayısına gayet soğukkanlılıkla açıklar: “...Aslına bakarsan bizimkisi yalan değil, bezemek...Bezemek yani gazete yazısı haline getirmek...Bana sorarsanız hanımlar, olayların gerçeği gazetecilerin gördükleri değil, yazdıklarıdır.” (s. 389)

### **10. 3. 5. Perihan**

Bahtsız bir kadındır. Kocasını yokken kocasının komitacı arkadaşlarından biri yaralı olarak eve gelir. Beş gün sonra yaralıyı başka bir yere götürürler. Kocasını bunu duyunca gurur meselesi yaparak çok sevdiği karısını bir çırpıda boşar.

Biraz durgundur. Çok az güler. Ya bir koca ile ölene kadar yaşayacak ya da dulluğunu ölene kadar tertemiz devam ettirecek bir kişiliğe sahiptir. Kırk yaşına gelen güzel kadınların 'şahane' denilebilecek çağındadır. Buğday rengindeki yüzü kırışksız gözleri kocamandır. Ölümünden sonrasını düşünmeye başladığından son zamanlarda ruh çağırmaya merak salmıştır.

Ağabeyi mahkemede iken yazdığı mektupla Emin Beyi kurtarır. Emin Bey mutlu olduğu zaman Perihan da mutludur. Kendi mutluluğunu başkalarının mutluluğuna bağlayacak kadar samimi bir kadındır.

### **10. 3. 6. Derviş Kahya**

Paşa çiftliğinin Derviş Kahyası, Semra Hanımın en çok güvendiği adamlardanır. Bektaşilerden Derviş Kahya zaman zaman çiftliktekilere Menakıpname okur. Derviş Kahya, Sarı Çavuş ve Şaban Efendinin çiftliği basacağını duyar duymaz harekete geçer. Baskıncıların üzerine yağmur gibi kurşun yağdırır. Mert dürüst ve itaatkar bir kişiliğe sahip Derviş Kahya çiftlik baskınında ölür.

### **10. 3. 7. Şaban Efendi**

Başında melon şapka, boynunda lastikle tutturulmuş hazır kravat, sırtında avcı biçimi ceket vardır. Halkçı grubuna üye olmasına rağmen Şaban Efendi, partiyi çıkarlarını kollayabileceği bir kurum gibi düşünmektedir. İttihatçıları bulana ödül verileceğini öğrenince kaçak İttihatçıları aramaya koyulur. Abdülkerim'in İttihatçı olduğunu anlar fakat baskın yapabilmek için söylemez. İttihatçıların komitacı olduğuna komitacıların ise gavur olduğuna inanır. Şaban Efendinin konuştukları kendi aklı ile değildir. Kendi gibi çıkarıcı olan Hacı Yunus Efendinin sözlerini tekrarlamaktadır.

Şaban Efendi bütün bu olumsuz huylarının yanında aynı zamanda hovardalık yapmaktan zevk alan bir tiptir. İlk karısından çocuk olmuyor diye ikinci defa evlenir. Çocuğun olmaması Şaban Efendinin kendi kısırlığından olmasına rağmen başkalarının üzerine atmaya çalışır. Kömürcü'nün karısı Hayriye'yi ayartmak için çok zorlar fakat başaramaz. Sonunda Hayriye, Şaban Efendiyi balta ile kovalar.

### **10. 3. 8. Hayriye**

Kemal Tahir, Kurt Kanunu'nda iki kadına önemli ölçüde yer vermiştir. Bunlardan birisi Hayriye diğeri ise Perihandır. Hayriye namuslu bir kadın değildir. Evli olmasına rağmen istediği erkeği evine alabilir. Yazarın ideal kadın kahramanı, mutluluğu tek bir erkekte arayan bembeyaz bir sayfa gibi tertemiz olan Perihan tipidir. Fakat Hayriye de özünde doğru bir kadındır, haksızlıklara boyun eğmez. Hayriye'nin

kötü yollara düşmesinde başkaları etkili olmuştur. Küçükken sevmediği bir adamla evlendirilir. Zorla cinsel ilişkide bulunmak zorunda kalır.

Hayriye hakkında romanda şu bilgilere yer verilmiştir:

“Hamarattı bu Hayriye... Eli işe yatkın...Çamaşırları ipe atıvermesinden belli...Ayaklarının burnuna basıp biraz yükselince, inceliyor. Sanırsın ki, on dört yaşında körpe kız...Yollu olduğunu söylemişti, yaşlı harmancı...Söylemese, doğruluğuna yüz tanık getirse, kim inanır? Şöyle bir yan bakışla bakmıştı su istediği zaman, ‘Sende nerden çıktın’ der gibi. Sonra suyu içerken tepeden tırnağa süzmüştü, tastamam alıcı gözüyle...Giyimi biraz eskiceydi ama, tertemizdi. Saçları koyu kumral...İnadına gür... Dola bileğine...Sürü götür Kaf dağına kadar. Banamısın demez. Dayanıklı olur böyle karılar...Hoşlanır horlanmaktan.”(s. 167)

Yukarıdaki paragrafta da anlatıldığı gibi Hayriye'nin çiftlikte bir çok kişi ile ilişkisi vardır. Şaban Efendiye yüz vermez. Çünkü Şaban Efendi iyi adam değildir. Hayriye'ye kocasını zehirlemesini teklif eder. Abdülkerim'i sevdiği için yardımcı olmak ister. Şaban Efendi ve arkadaşlarının kurduğu tuzağı haber verir. Hayriye erkek gibi bir kadın olduğu için yiğitlerin ölmesine razı değildir.

### **10. 3. 9. Semra Hanım**

Abdülkerim ile eskiden beri dosttur. Çok bilmişlik taslayan alık kadınlardan değildir. Abdülkerim'le olan ilişkisinde cinsellik bulunduğunu saklayarak karşısındakini avanak yerine koymaya kalkışmaz. Her şeyi olduğu gibi söyleyen, ince, derin ruhlu bir insandır. Güçsüzlüğünü güçlülük haline getiren ender saraylılardandır.

Aranan İttihatçıları sakladığı halde korku duymayacak kadar cesaretlidir. Kara Kemal'in kimliğini Abdülkerim'den öğrenir. Kendine güvenmelerini ve konakta istedikleri kadar kalmalarını söyler.

### **10. 3. 10. Gurbet Hala**

Gurbet Hala Çorumludur. Korkusu arttıkça cesurlaşır, en şaşırtıcı olaylar karşısında, en akıllı en soğukkanlı erkekleri imrendirecek kadar sarsılmadan direnecek güce sahiptir. Her çeşit kesici delici, ateşli silahlara hakkını verebilecek Osmanlı

kadınlarındandır. Yüreği ve bileği ne kadar güçlü ise dili de o kadar keskin ve açık yerine göre çok acı yerine göre alaycıdır.

Romanda Gurbet Hala, Kara Kemal'in habercisi görevindedir. Niyazi ile Kara Kemal arasında mekik dokur gibi devamlı gidip gelmektedir. Niye saklandığını bile sormaz. Üzerine düşen vazifeyi yerine getirir. Yazarın o günün iktidarı ile ilgili yorumlarında Gurbet Halaya da iş düşer. Gurbet Hala hükümete rahatça karşı çıkan sevimli bir karakterdir. Hiçbir şey yapamadığı zaman düzenin bozukluğundan sorumlu olan kişilere beddua eder. Gurbet Halanın getirdiği haberler zorba bir hükümet imajı yaratmaktadır. Suçlu olup olmadığına bakılmadan insanlar yakalanıp dövülmektedir.

### **10. 3. 11. Giritli Şevki**

İzmir valisine özel hafiyelik etmiştir. Kaçakçılık yaparak geçimini sağlamış uzun zaman güvenlik güçlerinden kaçmayı başarmıştır. Giritli Şevki, Mustafa Kemal Paşaya hazırlanan suikastı siyasi polise haber verir. Suikastı hazırlayanlar Giritli Şevki'ye güvendiğinden jurnallemesini beklemezler. Giritli Şevki düzeni değiştirmek için kurulan örgütün elemanlarını bir bir açıklar.

### **10. 3. 12. Laz İsmail**

Ziya Hurşit'in yanında suikasta yardımcı olarak İzmir'e gider. Genç yaşlarından beri jandarma subayı olarak çok tehlikeli işlere girip çıkmıştır. Ama bu olayla ilk defa başta iş yapmak fırsatını yakalar.

Esrar içmekten çakır gözleri her zaman buzlu cam gibi donuktur. Çok az konuştuğu için susması yüreğe korku verir. Onun için adam öldürmek tavuk kesmekten daha kolaydır. "...Namussuza bu iş...yüz elli liraya, elli liraya, hatta canı çekiyorsa cebinden üste harcayarak öldürür. Düpedüz hayvan...Hayır, hayvana kurban olsun...yılan bu ...Engerek yılanı..." (s. 19)

### **10. 3. 13. Sarı Efe**

Sarı Efe de suikastçılar arasındadır. Kuva-yı Milliye'ye hizmet eder görüldüğünden kendine bir çiftlik bağışlanmış, 150 lira da aylık bağlanmış. Kendine



verilenleri az bulduğu için düzeni değiştirmekten yanadır. Suikast işinin başarılı olmayacağını anlayınca İstanbul'a kaçar fakat yakalanır.

Kara Kemal, Abdülkerim ile konuşurken Sarı Efe hakkında şu satırları söylemiştir: "Ya Sarı Efe denilen it...Eşkıya tutmaya gittiği yerlerde yangın gibi yakıp kavurmadı mıydı köyleri? Ne rezildir o korkak, utanmasa ortaoyunu efesi...Çirkef...Irz düşmanı...Daha geçenlerde kan kardeşi, Hacı Sami'nin gizlice memlekete geleceği dedikodusu çıkınca, Ankara'ya koşup 'Bu dünyada bir bana güvenin, şu kadar para verin pusuya düşürüp temizleyeyim' diyerek çöpçatanı bahşişi kadar az bir paraya kahpelik teklif eden ancak az istediği için verileceğini kestirdiği parayı sırtarak alan herif değil mi bu Sarı Efe ?" (s. 86)

### **10. 3. 14. şükrü Bey**

Milli Eğitim Eski Bakanı şükrü Bey suikastın kurucularındandır. şifreli kelimeler ile suikastı yönetmeye çalışır. Kara Kemal'in anlattıklarına göre şükrü Bey Ankara'dakilere kırgındır. Hakkının yenildiğine inanmakta Milli Eğitim Bakanlığından alınmasına kızmaktadır. Suikast başarısız olunca yakalanarak idam edilir.

### **10. 3. 15. Abidin**

Suikast işine yardımcı olan eski vekillerdendir. Yeni idarecileri değersiz görür. Çıktıkları makama layık görmez. Bilgide ve tecrübede kendini her zaman üstün kabul eder. Kabadayı olduğu için İstiklal Mahkemelerinin adam astırmasına imrenir. İstiklal Mahkemesinin yerine kendisi adam astırmayı düşünmektedir.

### **10. 3. 16. Naciye**

Romanın ilk sayfalarında elinde çanta ile suikastçılara şuursuzca yardım ederken adı geçmektedir. Ballı Naciye Laz İsmail'in dostudur. Saçları uzun yanakları pembe pembe güzel bir kadındır. Abdülkerim'e karşi tedbirli davranır. Polisten ve işkenceden korktuğu için yaptıklarına pişmandır. Ziya Hurşit'e de dostluk yapan Naciye Abdülkerim ile üç gün üç gece yatar. Sonunda polisler tarafından yakalanır.

### **10. 3. 17. Ziya Hurşit**

Suikastın yöneticisidir. Allaha, şeytana inanmaz fakat giderken arkadaşlarını ele vermeyeceğine dair Kuran'a el basar. Yakalanınca verdiği yeminleri unutup bütün arkadaşlarını ele verir. Kumarcıların ustasıdır. Karısını bile kumarda kaybedecek kadar kumarbazdır. İstiklal Mahkemesi başkanından para alması arkadaşlarını şüpheyeye sokar.

Kara Kemal, Abdülkerim'e Ziya Hurşit için şu cümleleri söyler:

“Durum böyle ise suikast neden zorunlu oluyor? Ziya Hurşit maskarasıyla girilir mi böyle bir işe?...Herkesin önünde kısıcık kilotu ile dolaşmaya utanmayan herif değil mi bu? Kadınlar gibi tırnaklarını cilalayan....kumarbaz....Ödememek şartı ile borçlandığı için düpedüz dolandırıcı....Punduna getirdi mi şantaj yapmaktan bile çekinmeyen sefil...” (s. 85)

### **10. 3. 18. Baytar Rasim**

Eski komitacılarıdır. Teşkilat-ı Mahsusa'nın belli başlı şeflerinden olduğu halde giyime kuşama hiç önem vermez. Abdülkerim'i aceleyle Naciye'nin evinden çıkarır. Ziya Hurşit'in İstiklal Mahkemesi başkanından üç bin lira alması onu şüphelendirmiştir. Abdülkerim'i Kara Kemal'i saklamak için görevlendirir. Suikast başarısız olunca Baytar Rasim de yakalanır.

## 11. YEDIÇINAR YAYLASI<sup>39</sup>

Tanzimat'ın ilanı ile başlayıp Kemal Tahir'in hayatında köy, kasaba ve hapishaneler önemli yer tutmaktadır. Bu yüzden romanlarının çoğunluğunda konu buralarda geçmektedir. Yediçinar Yaylası ile aynı guruba giren romanlar 1937'ye kadar uzanan dönemin panoramasını çizerek bu dönemle ilgili çeşitli tespitlerde bulunmuş ve mesajlar vermiştir. Romanda sırasıyla üç nesil (Çakırların Halil Efendi- Ömer Efendi-Kenan Efendi) değerlendirilir.

Yediçinar Yaylası 1854 Kırım Savaşı ile başlayıp II. Meşrutiyet'in sonuna kadar süren bir dönemi ele almaktadır. Çorum ve çevresindeki ağaların, din adamlarının ve aydınların buldukları konuma nasıl ulaştıklarını anlatır. Aralarında çıkan kavgalar, çıkar çatışmaları gerçekçi bir gözlemlerle aktarılmıştır. Tiplerin dramını yansıtmaktan ziyade toplum romancısı olan yazar, ağalık kurumunu oluşturan kişilerin hangi aşamalardan geçtiğini örneklerle gösterir. Çakırlar Sülalesi, Dilaver Ağa, Çalık Kerim ve Abuzer Ağanın ilk önce geçmişleri romana yansıtılır. Bu ağaların ortak yanı soylu ağa değil de sonradan türemiş ağa olmalarıdır. Yazarın sözlerini temsil eden Avukat Cevdet Bey türeme ağa düzenini şöyle açıklar

“– (...) Bizim buralarda ağa-ayan kısmının çoğu, nasıl türemiştir, sen benden iyi bilirsin. Böylelerinin fazla değil, iki göbek gerisine bak, ya tütün kaçakçısı çıkar ya da çarık hırsız...Köy yerlerinin eşkıya yataklarını da unutmayalım. Bunlar karılarını gözleri önünde bunca yıl kullanan eşkıyayı, zaptiye pususuna itelediklerinin sabahı, ağalık minderine kurulurlar.”(s. 72)

Yediçinar Yaylası'nı yazar, Notlar dizisinde “Anadolu'da Osmanlılıktan beri toprak mülkiyeti özelliğinin meydana getirdiği ağalık sisteminin iç yüzü, dayanakları, sürme sebepleri” diye özetler.<sup>40</sup> Romanda toplumda sıkça görülen cinsel sapıklıklar, jurnalcilik, sağlık problemleri gibi konulara değinilmiştir. Yazarın romanları üzerine araştırma yapan Vedat Kurukafa Kemal Tahir'in romanda vermek istediği mesajı şu şekilde açıklamıştır:

<sup>39</sup> Alıntılar, romanın Adam Yayınlarından çıkan Kasım 1987 tarihli 1. baskısından aktarılmıştır.

<sup>40</sup> Tahir,Kemal, Notlar/ Sanat Edebiyat 1, Bağlam Yayınları, İstanbul 1989, s. 60

“Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası’nda 1911 yılına kadar süren olayları ve insanları anlatırken özellikle vurgulamak istediği nokta, toplumun ve sistemin yozlaşması, kokuşmuşluğudur. Romanda dolaylı yoldan ağalığın ve ağalığı yaratan sistemin tenkidi yapılmaktadır. Köy ve kasabalardaki ağalar arasında süregelen rekabet ve çekişme, boğuşmada ekonomik temelde, “Büyük Mal’ı paylaşmaya dayanmaktadır. Kemal Tahir üçlüde ayrıca, sistemin bozulması ile birlikte yozlaşan insanı vermeyi amaçlamıştır.”<sup>41</sup>

## **11. 1. Romanın Özeti**

Roman, vaktin birinde Çakır Kahyaların Halil Efendinin Ömer oğlan, Başıbozuk Paşası Dilaver Ağanın kahpesini gündüz gözüyle yaylaya kaçırmasıyla başlar. Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması ile kendine iş bulamayan Kambur Kadı, Dilaver Ağanın konağına yerleşerek ağayı padişahın halifesi ilan eder. Dilaver Ağa da buna inanmaya başlar. Kambur Kadının tavsiyesi ile Dilaver Ağa Silistre Kalesi’nin kuşatılmasını fırsat bilerek sefere gidiyorum diye askerleriyle iki vilayet soyduktan sonra geri döner.

Kambur Kadı eski mahzenden uydurduğu belgelerle Dilaver Ağanın paşalık soy kütüğünü çıkarır. Kendi soyunun Leblebicilere dayanmasına kızan Halil Ağa, Kambur Kadı’dan kendisi için de şerefli bir soy kütüğü çıkarmasını ister. Dilaver Ağa durumu öğrenip engel olur. Halil Ağa bu sefer de Uzun İmam’a aynı görevi verir. Uzun İmam’ın araştırması sonucu Halil Ağanın dedesinin bir hırsız ve yetim olduğu ortaya çıkınca Halil Ağa soyluluk iddiasından vazgeçer.

Halil Ağanın oğlu Ömer, Dilaver Ağanın karısı Cemile’yi yaylaya kaçıtır. Dilaver Ağanın müdahalesi ile Halil Ağa oğlunun kaçırdığı kızı getirip Dilaver Ağaya geri teslim eder. Çakır Kahyaların Ömer’in bağında bekçilik yapan Deli Elvan, Bağdat tarafından gelen Abuzer ve ailesini doğruca Ömer Ağanın konağına götürür. Üstleri leş gibi koktuğundan Ömer Ağa onları ahıra alır. Ömer Ağa İlk günden Emey’e göz koyduğu için oğlu Kenan’ı uyarır. Kenan ise köyün kızlarını ayartmak için kullandığı sedirin Abuzer Ağa tarafından işgal edilmesine kızgındır. Abuzer’in gelmesi ile ilk günden Çorum’da yaygara kopar. Kimisi Abuzer’in Celil Efendinin babası olduğunu söyler, kimisi ise Abuzer’in ekin yerine toprak yediği yaygarasını çıkarır.

Ömer Ağa ilk önce Abuzer Ağa ve takımını hamama göndererek temizlettirir. Hamam esnasında Abuzer hiç hamam görmemiş gibi davranır. Dil bildikleri halde Ömer Ağanın gizli sırlarını öğrenebilmek için bilmemiş gibi hareket ederler.

---

<sup>41</sup> Kurukafa, a.g.tz., s. 42

İyi bir at almayı hayal eden Kenan Efendi, Abdülfettah'ın müjdeli haberi üzerine bedevinin yanına gider. 200 altın istenmektedir. Kenan babasını ikna etmek için baba dostu Kirkor emmisini aracı yapar. Eğer at alınmazsa İstanbul'daki medreselerden birine kaçacağını söyleyince Ömer Ağa 200 altına razı olur.

Kenan'ın arkadaşı Murat'ın Emey hakkında konuştukları Kenan'ı çileden çıkarır. Kenan Emey'i kendine yakınlaştırabilmek için sık sık ahıra girer. Analığı Güllü'nün boğazından kandırarak aldığı altınları Emey'e hediye eder. Abuzer Ağadan korktuğu için geceleri Emey'in yanına gitmektedir. Emey'le konuşurken bir gün Sülük'e yakalanır. Sülük'e kimseye söylememesi için para vermesi erkeklik onurunu zedeler. Bunun üzerine Emey'i yaylaya kaçırmaya karar verir. Yayladaki Hanefi Çobanı kovacak ve yerine Abuzer'i çoban yapacaktır. Emey ve Abuzer bu teklifi hemen kabul eder. Çünkü Abuzer'in, karısı ile Kenan arasındaki ilişkiden haberi vardır. Mal sahibi olabilmek için karısını kullanmaktadır.

Kenan babasına Hanefi Çoban'ın artık ihtiyarladığını ve çobanlık yapmak istemediğini söylerken Hanefi Çoban gelir. Kenan'ın yalanı ortaya çıkınca Ömer Ağa, Kenan'ı odasından kovar. Kenan yalan ile iş yapamayacağını anlayınca Deveboynu'nda pusuya yatarak Hanefi Ağayı öldürür.

Zaptiye Kolağası Celil Efendi bir taraftan ağa ve eşrafa yakın dururken bir taraftan da padişaha Gavur Ali aracılığı ile jurnallik yapmaktadır. Gavur Ali'nin gizlice öğrendiği bilgileri İstanbul'a postalar. Seyfettin Bey Çorum'a müfettiş olarak gelir. Abuzer eşkıyaları Seyfettin Beye teslim edeceğine yemin eder. Cevdet Bey, Abuzer'i sevmez fakat eşkıyaları bastırmakta çaresiz olduğu için Abuzer'i destekler.

## 11. 2. Romanın Şahıs Kadrosuna Toplu Bir Bakış

Romanda belli bir baş kahraman yoktur. Toplumsal dramı hikaye eden ağalar çıkar çatışmalarına göre boy gösterir. Bu çatışmalar, ekonomik çıkarlardan, cinselliğin ekonomik güç kazanmak için kullanılmasından ve siyasi görüşlerden çıkmaktadır. Hemen hemen, ağa olmayı kafasına koymuş bütün kişilerde ağalığını sürdürebilmek ve daha fazla büyüebilmek için rakibini yok etme duygusu hakimdir.

Çakırların Ömer Efendinin anlatıldığı giriş kısmına “Ağalık vermekle...”; Oğlu Kenan'ın anlatıldığı bölüme ise “ Yiğitlik vurmakla...” atasözü seçilmiş, yazar böylece

Ömer Efendinin “veren”, Kenan’ın ise “vuran” bir tip olduğunu belirginleştirmiştir. Yazar diğer romanlarında da olduğu gibi gerçekleri iyi ve kötü yönleri ile sergilediğinden bu romanda kadın ve erkek ilişkisini anlatan sahneler oldukça çoktur. Bundan dolayı Cevdet Kudret’in Kemal Tahir’in romanlarını incelerken Yediçinar Yaylası’ndaki bu sahneleri “ Sanki bir Türk köyü değil de bir genelev anlatıyormuş gibi oluyor”<sup>42</sup> değerlendirmesi yazarın toplumsal gerçekçiliği her yönü ile irdelediğini göstermektedir.

Roman kişileri meslek yada konumlarına göre değişik gruplara ayrılabilir.

**Ağalar:** Dilaver Ağa, Halil Efendi, Ömer Ağa, Kenan Ağa, Abuzer Ağa,

**Ağalara hizmet edenler:** Kambur Kadı, Kara Cehennem, Cemile, Gavur Ali, Çoban Hanefi, Fatı, Kolağası Kürt Celil, Benli Nazmiye, Deli Elvan, Sülük, Kocakarı, Emey, Benli Nazmiye, Saime Hanım, Zülfü, Güllü

**Avukat ve memurlar:** Cevdet Bey, Seyfettin

**Cinsel özürülüler:** Benli Nazmiye, Güllü, Emey, Celil Efendi, Gavur Ali

**Tarihi şahsiyetler:** Sultan Mahmut, Sultan Mecit, Reşit Paşa

**Diğerleri:** Murat, Parlak İhsan, Rıfat Ağa, Uzun İmam, Kadir Ağa

**Yabancı:** Kirkor Efendi

Cinsel özürülüler grubu altında ele aldığımız kişilerde, Emey, Benli Nazmiye ve Güllü arasında halk arasında kullanılan adıyla “sevecenlik” ilişkisi görülürken, Celil Efendi ve Gavur Ali’de ise “oğlancılık” olduğu göze çarpmaktadır.

### 11. 3. Romanın Şahısları

#### 11. 3. 1. Kambur Kadı

Kabakçı Mustafa’nın beşik ulemalığını yapmış olan Kambur Kadı, Yeniçeri Ocağı kaldırılınca postu, kendine göre safça bulduğu Dilaver Ağanın konağına serer. Uyanık olduğu için kısa zamanda Dilaver Ağayı etkisi altına alır. Ağayı halifenin varisi ilan eder. Sonra kendi de inanmaya başlar.

Kambur Kadı peynir ekmek yer gibi yalan söyler. Silistre kalesi kuşatılınca Dilaver Ağayı sözde padişaha yardım edecek diye soyguna gönderir. Asker bulamayınca zindandaki esirleri alarak giden Dilaver Ağa iki vilayet yağmaladıktan

<sup>42</sup> Kudret, Cevdet, Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1990, C.III , s. 161

sonra geri döner. Kambur Kadı Çorum halkını cenkten dönüyorlar diyerek kandırır. Çapanoğlu'ndan sahte bir savaşa katıldı belgesi hazırlatıp Dilaver Ağaya başıbozuk paşalığı bile getirttirir. Bununla da kalmaz eski mahzenden sahte belgeler uydurarak Dilaver Ağayı padişah soyuna kadar dayandırır. Kambur Kadının çıkarları için yapamayacağı sahtekarlık yoktur.

### **11. 3. 2. Dilaver Ağa**

Yirmi dört yaşında iken Çorum'un ayan minderine ağa olarak oturur. Saf bir adamdır. Fazla para canlısı değildir. Memleketin girdisini çıktısını iyi bildiğinden kısa bir sürede ayanlığı düzene sokar. Bilmediği durumlarda işi anlamazlığa vererek sıyrılmaya bakar. Dilaver Ağanın en kötü yanı uçkuruna fazla düşkün olmasıdır. Bu yüzden dört tane karısı vardır.

Kambur Kadının öğüdü ile iki vilayeti soyup geldikten sonra “Başıbozuk Paşası” olunca kasılmaya başlar. Kadı'nın uydurduğu paşalık belgesiyle kendini paşa zannederek tamamen farklı tavırlara girer. Dört karısının üstüne Cemile'yi görünce aşık olur. Cirit meydanının yanına Cemile için bir ev yaptırır. Cemile, Halil Efendinin oğlu Ömer ile kaçınca da sinir krizlerine girer. Cemile'yi meydanda yakacağına söz verir. Halil Efendi Cemile'yi yayladan indirdikten sonra Dilaver Ağa yumuşar ve pamuk ipliğine döner. Cemile'yi affeder.

### **11. 3. 3. Halil Efendi**

Halil Efendi inatçı biraz da öfkelidir. Dilaver Ağa ile birlikte büyüdüğünden, Dilaver Ağanın başıbozuk paşası olmasını çekemez. Dilaver Ağa ise Halil Efendinin leblebici soyundan olduğunu söyleyerek küçümser. Kabilenin namını leblebicilikten kurtarmak isteyen Halil Efendi, voyvodalık fermanı çıkarabilmek için küp küp altınlar yedirir. Narlıca'nın Uzun İmamı'nın araştırmaları sonucu Halil Efendinin babası yetim, dedesi hırsız çıkar. Bu durum üzerine Halil Efendi soy kütüğü ısrarından vazgeçer. Fakat çıkarlarına ters düştüğü için günden güne Dilaver Ağaya karşı kini artar. Hatta öldürtmeyi bile düşünür.

Ömer, Dilaver Ağanın karısı Cemile'yi kaçırdıca cesur Halil Efendi hemen ödlekleşir. Eli ayağına dolaşır. Ağadan oğlunun suçundan dolayı af diler. Yaylaya

çıkarak ağanın karısını indirir ve ağaya teslim eder. Büyük Mal ve Köyün Kamburu'na bakıldığında Halil Efendinin isteklerinin gerçekleştiği görülür. Çünkü ağalık Dilaver Ağanın soyundan Halil Efendinin çocuklarına geçmiştir.

#### **11. 3. 4. Murat**

Kenan'ın samimi arkadaşlarından. Hovarda bir tip olan Murat dedikodu yapmayı sever. Çorumlunun lafını Kenan'a, Kenan'dan duyduklarını Çorumluya götürür. Emey hakkında uydurma dedikodularla Kenan'ı, Emey'le ilgilendirmeye razı eder. Kendi de Emey'e ilgi duyduğundan Emey'e yaklaşabilmek için Kenan'ı kullanmaya çalışır.

#### **11. 3. 5. Kenan**

Çakırların Ömer Efendinin oğlu Kenan yürekli bir delikanlıdır. Fakat dedesi Halil Efendi gibi inatçı ve şımarıktır. Aklına ne koymuşsa er geç yapar. Tenhada bastırıldığı kızları omuzlayıp arkadaki ahırın sedirine atar. Kenan kadına düşkünlüğü ile tıpkı babası gibidir. Zengin çocuğu olduğu için gözünün tuttuğu atı 200 altına alır ve Gavur Ali ile tütün kaçakçılığı yapmaya başlar.

Arkadaşı Murat'ın dedikodularından sonra zaten zoru sevmediği için bütün işleri bırakıp Emey'in peşine düşer. Atı sulamak için ahıra girdiğinde Emey'in karnını okşamaya başlar. Kenan sadece Emey'e değil babasının dostu Benli Nazmiye ve babasının küçük karısı Güllü ile de ilişki içindedir. "Kendini bildi bileli, her zaman her karyı canı çekmişti. Şimdi bir yandan dizlerini büken yorgunlukla boğuşurken, bir yandan Nazmiye'yi arzuluyor, ayrıca Emey'den kalan ateş, sanki avucunun derisini kavuruyordu." (s. 187)

Kenan geceleri bazen Güllü'nün yatağına da gider. Güllü saf bir kadın olduğu için Kenan övgüler yağdırarak Güllü'nün boğazındaki altınlardan alır. Bu altınları Emey'e hediye der. Emey'i kapı aralığından gözlerken Abuzer'in küçük oğlu Sülük'e yakalanır. Sülük para alırsa kimseye bir şey söylemeyecektir. Kenan Efendi Abuzer Ağadan korktuğu için bu parayı verir. Para vermesi erkeklik onuruna dokunmuştur. Emey'le rahat görüşmeyeceğini anlayınca Emey'i yaylaya çıkarmaya karar verir. Abuzer'i yayla çobanı yapabilmesi için Hanefi Ağanın olmaması gerektiğinden



babasına yalanlar söyleyerek Hanefi Çobanı yayladan indirmeye çalışır. Yalanı tutmayınca yol kenarında pusuya yatarak Hanefi Çobanı öldürür.

Eve döndüğünde Benli Nazmiye'nin lambasının yandığını görünce içeri girer. Babası yatakta can vermektedir. Babasının ölmesi onu hiç ilgilendirmez. Belindeki altın kesenin peşine düşer. Utanmazların yüz karası olan Kenan ölüm döşeğindeki babasıyla ilgileneceğine, ölünün karşısında Benli Nazmiye ile ilişkiye girer.

Kenan, babası öldükten sonra bütün variyetini kumara yatırır. Bir numaralı kumarbaz olur. Benli Nazmiye ve analığı Güllü'yü resmen kullanmaktadır. Küçük kız kardeşi Hacer'i bile hovardaya alıştıırır. Kumarda her şeyini kaybedince Yediçınar Yaylası'nı Abuzer'e satar. Tarlalarını borç karşılığı dağıtır.

### 11. 3. 6. Ömer Ağa

Çakırların Ömer Efendi iyi cirit atar ve genç yaşlardayken kabına sığmayan kurt gibi bir gençtir. Dilaver Paşanın karısı Cemile'yi yaylaya kaçıırır. Babası, Dilaver Ağadan korktuğundan Ömer'i ve Cemile'yi yayladan indirir. Yayladayken Kambur Kadının büyüü ile Cemile'ye bir şey yapamadığı için milletin ağzına sakız olur.

Ömer Ağa Emey'i duyunca sevincinden ne yapacağını şaşırır. Kadınlara düşkün olan Ömer Efendi ilk günden Emey'i oğlu Kenan'dan kıskanmaya başlar. Üzerinde sonradan türeme ağların uydurma somurtkanlığı ve kibirli kasılması vardır. Güler yüzlü ve şakacı bir adamdır. Dünyadaki hiçbir şeyi umursamaz. Tez canlıdır. Kadını ve yemeği çok sever. İki karısından başka birde dostu Benli Nazmiye ile yakınlığı vardır.

Ömer Efendi oğlu Kenan'ın kendi gibi hovarda olmasından gurur duymaktadır. Oğlunun kötü işler peşinde koştuğu söylenince "Hovardalık bizim kabilemize dede mirası...Benim oğlum elbette karı oynatacak....Artık vaktidir. Yaşıtlarından geri kalmasını sen ister misin" (s. 190) der.

Gururuna düşkün bir ağa olduğundan oğlunun 200 altın ile at almasına göz yumar. Çünkü duyanlar "Ömer Ağanın oğlu 200 altınlık ata biniyor" diyeceklerdir. Emey'i yanına çağırarak bacaklarını ve ayaklarını ovalatmaya başlar. Emey bacaklarını ovalarken kadının etini sıkır. "Hacı Ömer Efendi kimin üstüne dinlerse dinlesin, zamparalık lafının her çeşidinden hoşlanırdı. Hovarda kısmına o işin lafı bile kazançtır" diye gözlerini kırpmak adediidi." (s. 229)

Artık yaşıllığın yorgunluğuna dayanamayan Hacı Ömer Efendi dostu Benli Nazmiye'nin koynunda can verir.

### **11. 3. 7. Cemile**

Çok güzel bir kız değildir Fakat evliyaları bile baştan çıkaracak oyun ve cilvelere sahiptir. Dilaver Ağa Cemile'yi görür görmez aşık olmuş ve sadece Cemile için bir konak bile yaptırmıştır. Cemile belli bir zaman sonra Dilaver Ağa ile gönül eğleyemeyeceğini anlayınca cirit meydanında Halil Ağanın oğlu Ömer'e göz kor. Ömer'in atının önünü keserek yaylaya kaçırmasını ister. Ömer Efendi yaylaya kaçırır ama Dilaver Ağanın korkusuyla yaylada fazla kalamazlar. Dilaver Ağanın konağına geri döner.

### **11. 3. 8. Gavur Ali**

Tütün kaçakçılığı yapan ufak tefek esmer bir adamdır. Çok içmekten ağzı yüzü şişip morarmıştır. Kenan Efendiyi aygıncalığa alıştıırır.

Gavur Ali, Celil Efendiye gizli işleri duyurmada yardım eder. Ağalara yakınlık gösterip çıkarlarını korumaya çalışırken bir taraftan da dolaylı olarak halifenin istihbaratçılığını yapmaktadır.

### **11. 3. 9. Çoban Hanefi**

Çakır sülalesinin yıllardan beri çobanlığını yapmaktadır. Yazın sıcağından, kışın soğuşundan yüzü sahtiyan gibi buruşmuş, ellisinde iken seksenlik ihtiyarlar gibi çökmüştür. Kenan'ın kendi hakkında uydurduğu yalanları duyunca şaşırır. Halbuki Kenan'ı küçükken kendi ellerinde büyütmiştir. Kenan'ın Abuzer'i çoban yapmak istediğini anlayınca karşı çıkar:

“– Yağma yok! -diye bağırdı-, bizim yaylamız oynaş yeri değil! Ben adamın belini kırarım. Sen bana baksana bir...Ben böyle bir pisliği bir vakit istemem ve de kabul etmem! Benim sürüme uğursuzluk bulaştıracaksınız öyle mi? İşte şu yemin, şu and...O kara herif yaylaya ayak basarsa, şart olsun kurşunlarım. Hele domuza hele...Surata hele...Ağa ben şimdi bunu çiğnesem...Hakçası ben bunun kemiklerini kırmalıyım! Hayır, kırmamış olmaz. Sarı orospu uğruna bunca yıllık Hanefi ağasını, Emine teyzesini sürüp çıkaracak he mi? Yalanlar düzüp.” (s. 240)

### 11. 3. 10. Kürt Celil

Az çok Arapçası olduğundan Abuzer'in dilinden anlar. "Abuzer, Celil Efendinin babasıymış" yaygarası çıkınca, Celil Efendi sinirinden küplere biner.

Padişah jurnalciliğinin piri kabul edilir. Gavur Ali'yi kendi hesabınca domuz olarak gördüğü Jöntürklerden haber almak için kullanır. Seyfettin Bey ve Davavekili Cevdet Beyin padişah, eşraf ve ayan hakkında söylediklerini padişaha muştular. "Zaptiye Kolağası Celil Efendi, evvelki gecenin ziyafetinden sonra hem Abuzer Ağa ile hem de Kenan Efendi ile görüşmüş, konuşulanların jurnalini çoktan postaya vermişti." (s. 275)

### 11. 3. 11. Benli Nazmiye

Ömer Ağanın saray dostudur. Uyanık güzel ve fattan kadınlardandır. Çorum ilinde Benli Nazmiye'yi tanımayan yoktur. Güzelliği dillere destandır. Kenan'la Emey'in arasını yapar. Üstelik Kenan'la da yakın ilişkisi vardır. Emey'in kendi gibi oynak olduğunu anlayınca güreş tutma bahanesi ile Emey'i ablacılığa alıştır. Güllü'yle aralarında yarenlik zaten devam etmektedir. Emey'i Kenan'dan bile kıskanır. Anlatılanlara göre Benli Nazmiye daha 11 yaşında küçük bir kızken bir ağanın üç oğlunu birbirine düşürmüştür. Ömer Ağa 50 altına Nazmiye'yi satın almıştır.

Benli Nazmiye kocasının ölüsü karşısında kocasının oğlu ile her haltı yiyecek kadar insafsız ve sapıkça duygulara sahip bir kadındır.

### 11. 3. 12. Emey

Orta boylu ve tıkızdır. Başındaki fese bir kara yazma bağlamış, kendine bakanlara içten içten gülmektedir. Türkçeyi peltekleyerek konuşur. Deli Elvan, Emey'i Ömer Efendiye şöyle anlatır:

"- Ağa o karyı ben çok yaman gördüm. O karı yaman. Canını alır, seni öldürür de sonradan tekrar can verir. Mezarını parçalar çıkarsın." (s. 87)

Emey, Kenan'ın kendi ile ilgilendiğini görünce ağırdan alarak naz yapmaya başlar. Kocasını Abuzer, Emey'i hedefine ulaşabilmek için yem olarak kullanacaktır.

Emey Kenan'ı ayartarak altınları alacak, kocası Abuzer de yaylaya çıkacaktır. İlk başlarda Türkçe konuştuğunu saklar. Bilmezlikten gelerek kendine acındırmayı adet edinmiştir. Dil bilmezlikten gelip Ömer Efendinin konağının bütün sırlarını öğrenmektedir. Kenan'ın aklına girip Hanefi Ağayı öldürtür. Yediçınar Yaylası'na Abuzer Ağayı çıkarmayı başarır.

### **11. 3. 13. Güllü**

Ömer Ağanın küçük karısıdır. Oğulluğu ile yakınlığı olduğu gibi Benli Nazmiye ile de sevecenlik yapmaktadır. Biraz safça bir kadındır. Kenan'ın iltifatlarına inanarak boynundaki altınları Kenan'a verir. Benli Nazmiye gibi her türlü ahlak dışı tavırlara sahip, duygularını tatmin edememiş kadınlardandır.

### **11. 3. 14. Abuzer**

Kerbela dağlarından göçüp Çorum'a gelmiştir. Deli Elvan'la karşılaştığı ilk günlerde perişan görünerek kendine acındırmasını başarır. Dil bilmezlik edip gittiği yerlerin gizli sırlarını öğrendikten sonra konuşmaya başlar. Çorum toprağına bastığı zaman karnını doyuracak parası yoktur. Yazar Abuzer'in zamanla nasıl ağa olduğunu aşama aşama verir.

Abuzer Ağa ilk aşamada hiçbir şeyden haberi yok gibi Ömer Ağanın gözüne girmeye çalışır. Kısa zamanda Çorum'a alışır. Sonra karısı Emey'i kullanarak ağanın oğlunu ayartmayı becerir. Kenan'ın kadınlara düşkün olması Abuzer Ağanın işine gelmiştir. Ömer Ağa öldükten sonra Kenan Efendi, ağa koltuğına geçince Abuzer'in işi daha da kolaylaşır. Kenan, Abuzer'i Yediçınar Yaylası'na çoban yapar. Abuzer Ağa yaylaya yerleştikten sonra mal mülk edinir. Kenan Efendi kumarda her şeyini kaybedince yaylayı satın alır ve ağalığı ilan eder.

Çıkarları için damara göre şerbet veren bir adamdır. Yeri geldiği zaman gavurla gavur, Müslüman'la Müslüman olur. Cöntürklerden Seyfettin Efendiye yaranmak için eşkıyaları toplayıp teslim edeceğine yemin eder.

### **11. 3. 15. Deli Elvan**

Tembel bir adam olduğu için ağaların verdiği bahşişlerle geçinmeye alışmış, elli yaşlarında uzun boylu, kuvvetli bir adamdır. Çakırların Ömer Efendinin havuzlu

bağında bekçilik yapar. Yerleştiği bağ evinde hovardalara, şarap, rakı ve meze getirerek hizmet eder. Kendini kırkpınar güreşlerinde madalya kazanmış pehlivanlar gibi görmektedir.

Abuzer ve ailesini perişan halde görünce Çingene zanneder. Abuzer'in karısı Emey'den ilk görüşte hoşlandığından, kadını kaçırmamak için Abuzer'i Ömer Efendiyle tanıştırır. Fakat hiçbir şey planladığı gibi olmaz. Çünkü Ömer Efendi ve Kenan'dan kendine sıra gelmediği için Emey'e yaklaşamaz.

### **11. 3. 16. Kirkor Efendi**

Ermeni milletinden olan Kirkor Efendi, Ömer Ağanın baba yadigarı dostlarından. Uyanık tüccar Kirkor Efendi Kenan Efendinin at almasında yardımcı olur. Kirkor Efendinin hesapları büyüktür. Ağalara yakın durarak zenginliğini artırmanın yollarını arar.

Aynı üçlünün diğer romanlarına baktığımız zaman Kirkor Efendinin gelecek hesaplarının tam tutmadığı görülür. Çünkü Kenan, bir zamanlar parası ile at aldığı adamın malına konmak için Kirkor Efendiyi acımadan öldürür.

### **11. 3. 17. Sülük**

Abuzer'in Fatı'dan doğma oğlu kedi gibi uyanık ve fırsatçıdır. Emey'i takip ederek daha küçük yaşlarda Kenan Efendiden para koparmayı başarır. Sülük büyüdüğü zaman Abuzer Ağanın yerine geçecek ve Yediçınar Yaylası'nın padişahı olacaktır.

### **11. 3. 18. Cevdet Bey**

Yalan söylemeyi sevmeyen, kimseye kötülüğü olmayan dürüst bir avukattır. Ömer Ağanın konağına Abuzer'i almasına ve oğlunu hovarda yetiştirmesine kızar. Ömer Ağanın karısı Saime Hanımın kardeşidir.

Cevdet Bey, padişaha karşı hareketlerle tanınan jöntürk grubunu destekler. Çorum'un İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin başkanıdır. Abuzer'i hiç sevmediği halde dağdaki çeteleri kontrol edebilmek için Abuzer'e destek vermek zorunda kalır. Bütün İttihatçıların son dönemlerinde görüldüğü gibi Cevdet Beyin de üzerinde çoğunlukla usanmışlık ve ümitsizlik vardır.

### **11. 3. 19. Saime Hanım**

Özü, sözü doğru, Osmanlı kadınlarındandır. 35 yıllık evliliğinde kocasına hiç ihanet etmemiştir. Fakat Ömer Efendinin lüzumsuz işlerinden ve hovardalıklarından bıkmıştır. Romanda verilen kadın tiplerinden en namuslu ve dürüst olanı Saime Hanımdır.

### **11. 3. 20. Seyfettin**

İttihat ve Terakki Cemiyeti sorumlusu Seyfettin Efendi istibdat yönetimine şiddetle karşı çıkar. Çünkü hürriyet geldiği zaman başıbozuk eşkıyaların ortadan kalkacağına inanır. Cevdet Beyden Çorum ve eşrafı hakkında ayrıntılı bilgi alır.

## 12. KÖYÜN KAMBURU<sup>43</sup>

Kemal Tahir, Yediçınar Yaylası ve Büyük Mal adlı romanlarında takip ettiği görüşlerini Köyün Kamburu'yla devam ettirir. Sonradan ortaya çıkan türeme ağaların her türlü kötülüğü göze alarak köy halkına nasıl bir sömürü düzeni kurabileceği Çalık Kerim'in şahsında gösterilir. Sömürülen ve hor görülen özürü bir adamın zamanla kendini hor görenleri ezecek ve sömürecek hale gelmesi romanın diğer dikkat çekici yanısıdır. Olaylar genelde Çorum'a bağılı Narlıca köyünde geçer. Ramazan Kaplan köy romanları üzerine yaptığı araştırmasında "Köyün Kamburu" ile ilgili düşüncelerini şu şekilde açıklar:

"Narlıca ve yakın çevresindeki insanlar yalnızca çıkar duygularıyla birbirine bağılıdır. Bütün ilişkilerinin temelinde bu tutum yatar. Amaca ulaşabilmek için her yol denenir. İnsanlar en yakınlarına bile akıla gelemeyecek ölçülerde kötü davranmaktan çekinmezler.

Kemal Tahir, bu durumları romanın önemli kişilerinin düşünce ve davranışlarıyla ortaya koyar. Zenginliğin dolayısıyla ekonomik gücün temelinde her türlü bayağılık ve çirkinliklerin yer aldığı tezini ileri süren yazar, bu görüşünü özellikle iki tipte ifade eder: Çalık Kerim ve Kara Abuzer. Gerçekten bu iki kişi, romanın tezine uygun olarak çizilen karakteristik örneklerdir."<sup>44</sup>

Yazarın diğer romanlarından farklı olarak bu romana medrese eğitimi girmiştir. Medresedeki bozuk düzen Çalık Kerim'in kişilik değişiminde önemli bir yer tutar. Köy romanlarında işlenen ağalık, sinsel sapıklıklar, sağılık problemleri, eşkıyaların köylüden zorla haraç alması, eğitim bozukluğu, seferberliğin köy halkı üzerindeki etkisi gibi konular bu romanda da devam ettirilir.

### 12. 1. Romanın Özeti

Parpar Ahmet'in oğlu Çalık Kerim'in köyde hiç kimsenin yüzüne bakmadığı bir kamburken köyü idare edecek ağa haline gelişi romanın temel konusudur.

12 yaşında iken annesi ve babası öldüğü için Gavur Ali tarafından Bafra'ya götürülen Parpar Ahmet köyüne döner. Gayet iyi giyimli ve gösterişli köye döndüğünden hemşehrileri Parpar Ahmet'e yardım eder. Tarlalarını ekip biçmeye başlar, kendine de bir ev uydurur. Bir gün tarlasının taşlarını ayıklarken komşusu İhsan

<sup>43</sup> Alıntılar, romanın Bilgi Yayınevinden çıkan Haziran 1970 tarihli 1. basımından aktarılmıştır.

<sup>44</sup> Kaplan, Ramazan, Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, 1997 Ankara, s. 213

Çavuş taşları temizlememesi gerektiğini söyler. Köyün ihtiyar heyeti de bu yönde karar alınca Parpar Ahmet önüne gelene kızmaya başlar. O kadar çok sinirlenir ki kadın, kız demeden küfür eder. Uzun İmam'ın muskaları ve duaları da fayda etmeyince köyün dışında bir eve terk edilir. Ahmet bu evde iyice kötüler ve her tarafı yara bere içinde kalır. Parpar'ın durumuna acındığından hem de onun şerrinden kurtulmak için Parpar Ahmet, Topal Ayşe ile evlendirilir. Evlendiğinin üçüncü günü karısını ağzından kan gelene kadar döven Parpar Ahmet muhtar heyetinin müdahalesi ile bir ahırın direğine bağlanır. Uzun İmam'a göre Ahmet'in karnına ecinniler girmiştir. Ecinnilerin çıkması için Uzun İmam başkanlığında Parpar Ahmet sopayla bayılana kadar dövülür.

Parpar Ahmet sopolanırken Topal Ayşe doğum yapar. Kafası yamuk kemikleri çalık bir çocuk doğar. Uzun İmam bu çocuğun adını "Kerim" koymuştur. Beş yaşından sonra ancak cin çarpmış gibi lap lap yürüyebildiğinden köylü ona "Çalık" adını takar. Çalık Kerim gördüğü bir rüyayla üzerindeki korkuyu attıktan sonra kuş yuvalarını bile dağıtacak şekilde canavarlaşır. Bir süre sonra Hanefi Çobanın arkasında kuyrukçu vazifesiyle Yediçınar Yaylası'na çıkar.

Hanefi Çobanın yerine Abuzer geçince Çalık Kerim'in işleri zorlaşır. Kenan Efendinin Emey'le ilişkisini kapı aralığından dinlediği duyulunca Çalık Kerim yayladan kovulur. Narlıca'ya geldikten sonra küçük baş hayvanları gütmeye başlayan Çalık Kerim yeni huylar edinir. Çeşitli hikaye ve masallarla köylü kızlarını baştan çıkarıp boyalı şeker, inci boncukla kandırmaya başlar. Köy hovardalarını gece gündüz takip edip köyün gizlisini saklısını her gittiği yerde masal gibi anlatır. Çalık Kerim'in anlattıkları ile zor duruma düşen köy ileri gelenleri Kerim'i köyden uzaklaştırmak için Uzun İmam'a rica da bulunurlar. Çalık Kerim talebesi olduğundan Uzun İmam, Çalık Kerim'i Çorum'un medresesine kaydettirir. Medrese eğitimi Çalık Kerim'in umduğu gibi çıkmaz. Medresede hırsızlık ve afyon kullanmak dahil her türlü rezillik yapılmaktadır. Çalık Hafız bu rezilliklerin hiç birine katılmaz, vakti gelince cer toplamaya çıkıp durumunu düzeltir. Muskacılık ve üfürükçülük gibi her türlü yolu para kazanmak için yapmaktan çekinmez. Para için medreseye gelen annesini kovar. Seferberlik ilan edilince medresedeki bütün mollalar savaşa gider fakat Molla Kerim çalıklığının faydasını görerek savaşa katılmaktan kurtulur.



Çalık Kerim, tifo hastalığından kurtulup köye geldiğinde Muhtar Kadir Ağa ve Uzun İmam artık yaşlı ve hastadırlar. Hafız Çalık Kerim'in kendilerini işinden edeceğinden korkarlar. Hafız Ağa uzun süre bir işe başlamaz. Kendini ispatlamak için cer parası ile biriktirdiği parayla bir tüfek alır ve yayla yolunda nişancılığa başlar.

Abuzer Ağa karısı Emey sayesinde mülkünü artırır. Kumarda bütün malını kaybeden Kenan Efendi ise Ermeni olan Kirkor Efendiyi öldürerek altın dolu kasasını ve dükkanı ele geçirir. Abuzer bütün köylü tarafından ağa olarak kabul edilmediğini bildiği halde köylüye yardım eder. Eşkıya Musa Çavuş'u destekleyip yayla padişahlığını devam ettirir. Abuzer Ağa başkatip ve tapucu ile birlikte yaylaya dönerken yolda Çalık Kerim'le karşılaşır. Çalık Kerim tapucuyla girdiği iddiada 60 metreden ağacın tepesindeki kuyruksallayan kuşunu vurarak nagant bir tabanca kazanır. Kısa zamanda Çalık Kerim'in nişancılık ünü kasabaya yayılır.

Yala eşkıyalarından Musa Çavuş Narlıca köyünü haraca bağlamak için bir adamını gönderir. Hiç kimsenin beklemediği bir anda Çalık Kerim, Musa Çavuş ve Abuzer'e meydan okur. Uzun İmam'ın da desteğini alınca köylüyü haraçtan kurtarmak için silahlandırır. Yaylaya Muhtar Kadir Ağa başkanlığında elçiler gönderir. Musa Çavuş beklenmedik direniş karşısında şaşırır ve Narlıca'yı affettiğine dair haber gönderir.

Bu olaydan sonra Çalık Hafızın namı çevre köylerde bile söylenmeye başlar. Hatta Abuzer Ağa, Çalık Kerim'e beraber bütün kaçakçılığı yapma teklifinde bulunur. O yıl çıkarılan bütün mahsulatı Abuzer Ağa satın alırken Çalık Kerim ise bekçilik yapar. Çalık Kerim köylüye kendini ispatlayacak başka bir iş daha yapar. Köylünün kaplarını kalaylatması için kalaycıları evine getirir. Kalaycılar üç gün sonra hastalık numarası yaparlar. Bu iki kalaycıyı da yanına alan Çalık Kerim, Çorum- Sungurlu yolunda yapılan meşhur posta soygununu gerçekleştirir. Paraları kalaycılar ile arasında pay eder. Arkasından köylüyü daha inandırıcı yapmak için kalaycıların derdine çare olacak Merzifonlu Arap Hocanın dua kitabını getirir. Hastalara ilaç yapmaya başlar.

Çalık Kerim küçüklüğünden beri Mahir Ağanın kızı Petek'e ilgi duymaktadır. Kúpeli Meryem'in tavsiyelerini de göze alarak Petek'i dere yolunda çevirir. Petek'in Hasan Pelvan ve Musa Çavuş'la ilişkisinin bittiğini öğrenince rahatlar. Petek, Hasan Pelvan sıtma hastası olduğundan Çalık Kerim'den ilaç ister. Çalık Kerim yaptığı ilaçla

ezeli rakibi Hasan Pelvan'ı öldürür. Adamın üzerinden çıkan para ve altınlara el kor. Petek'e birlikte dükkan açma teklifinde bulunur. Köye dönerken köylü ölümden şüphelenmesin diye odun yaparak Petek'in sırtına yükler. Bu arada Petek'i oyuna getirip yakınlık sağlamaya çalışır.

Çalık Kerim köyün dışına Petek'le ortak bir çerçici dükkanı açar. Kısa zamanda o kadar çok para kazanmaya başlar ki çevredeki bütün köyleri dükkana borçlu yapar. Zengin olan Çalık Kerim artık ünlü bir ağadır. Dükkanın arkasına yaptığı ahıra dükkana gelen kadın ve kız müşterileri çekerek sarkıntılık eder. Çocukluk arkadaşları Güldane ve Advieye bunların sadece bazılarıdır. Kazandığı paranın yarısını Petek Hanıma verince Petek'in de gözüne girmeyi başarır. Sonunda Petek'e evlenme teklif eder. Petek'le evlenen Çalık Kerim bütün isteklerine kavuşmuştur.

## 12. 2. Romanın Şahıs Kadrosuna Toplu Bir Bakış

Kemal Tahir bu romanında Anadolu insanının daha çok çirkin yanları üzerinde durmuştur. Olumlu yanlarına pek değinmez. Yazarın köy ve kasaba romanlarına bakıldığında daha çok toplumun aksayan yanlarını işlediği dikkat çekmektedir. Bu romandaki insanlar sağlık açısından bakıldığında zaman da ya hastalıktır ya da özürdür.

Yazar Sanat, Edebiyat Notları'nın ikinci cildinde romanı niçin yazdığını ve kişileri neden kötü yönleri ile ele aldığını açıklamaktadır.

“Köyün Kamburu'nda Türk insanını hep kötü yanlarıyla gösterdiğinizi söyleyenler var. Ne dersiniz?

Bu laf gerçekçi romanda iyimserlik-kötümserlik, olumlu olumsuz tip meselesine dayanıyor. Bence bir eserin iyimserliği, tiplerin olumluluğu, olumsuzluğu eserle değil, romancının kendisiyle ilgilidir. Romancı kötümserse eser ne kadar zoraki sırtkan olursa olsun kötümserliğe çıkar. Tipler de öyle.

Benim yaşayışım, dünya görüşüm, memleketimin olaylarıyla, kişileriyle ilişkimde iyimser olduğumu -hatta bazı bazı lüzumundan fazla iyimser olduğumu- gösterir. Ben iyimserliğimi insanları bunaltan, kapkara eserler yazmamakla, tersine onları hayatın kendisi gibi, bazen ağlatıp bazen düşündürerek, çoğu defa da tatlı veya acı güldürerek eserler vermekle ispatlıyorum. En romantik, en duygulu okurlarım bile en karanlık, en gözyaşlı eserlerimden laf arasında, yemek sofrasında, arkadaş toplantılarında keyifle kullanacak çağrılar, fıkralar deyimler buluyorlar.”<sup>45</sup>

<sup>45</sup> Tahir, Kemal, Notlar /Sanat Edebiyat 2, Bağlam Yay. İst. 1989, ss. 35-36

Yazar yukarıdaki notlarından da anlaşılacağı gibi kendinin karamsar olmadığını toplumun aksayan yanlarını ortaya koyarak olaylara gerçekçi gözle yaklaştığını bir defa daha vurgulamıştır.

Yazarın romanlarında kusurlu ve olumsuz tipleri işlemeden dolayı Fethi Naci ve Cevdet Kudret farklı yorumlar getirir.

Kemal Tahir'i "sevgisizliğin romancısı" olarak niteleyen Fethi Naci yazarın insana bakış açısını "nefret etmek" olarak yorumlar. Hatta Kemal Tahir'in romanlarını "insansız romanlar" olarak nitelemiş ve bunları "roman" saymamıştır.<sup>46</sup>

Cevdet Kudret ise Köyün Kamburu'nu değerlendirirken "Solculuk suçlaması ile 12 yıl hapse yatan bir yazarın köyü anlatan kitaplarında samanlıkta çiftleşme olaylarından daha başka sorunlara ağırlık vermesi gerekirdi."<sup>47</sup> diye eleştirilerini dile getirmiştir.

Bu romanda Çalık Kerim diğer kahramanlara göre daha fazla öne çıkmaktadır. Çalık Kerim'i, Abuzer Ağa takip eder. Kahramanlar aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir

**Sonradan türeme ağalar:** Çalık Kerim Ağa, Ömer Efendi, Mahir Ağa, Kenan Efendi, Abuzer Ağa

**Ağalara hizmet edenler:** Deli Elvan

**Muhtar:** Kadir Ağa

**Memurlar:** Refik Bey, Başkatip Mecit, Tapucu Ethem

**Eşkıya:** Musa Çavuş, Kör Dede

**Kocasını aldatan kadınlar:** Emey, Advıye, Güldane

**Medreseliler:** Bekir Ağa, Karagöz, Hüsamettin Efendi, Molla Kasım

**Din adamları:** Uzun Hoca, Arap Hoca, Merzifonlu Hoca

**Diğerleri:** Parpar Ahmet, Ayşe, İhsan Çavuş, Hasan Pelvan, Hanefi Çoban Ahmet Ağa, Petek, Küpeli Meryem, Sülük Oğlan

---

<sup>46</sup> Naci, Fethi, On Türk Romanı, Ok Yayınları, İst, 1971, s. 45

<sup>47</sup> Kudret, a.g.e, s. 161

## 12. 3. Romanın Şahısları

### 12. 3. 1. Çalık Kerim Ağa

Frengi hastası Parpar Ahmet'in oğlu Çalık Kerim zamanından erken doğmuştur. Doğduğunda kafası gövdesinden daha iridir. Öyle çok ağlar ki susturmak imkansızdır. Üç yaşına gelene kadar hiç konuşmaz. Beş yaşına geldiğinde cin çarpmış gibi lap lap yürüdüğünden adını Çalık Kerim diye çağırılmaya başlarlar. On iki yaşına kadar da bir ödlelik duygusuna kapılır. Gördüğü rüya sayesinde bu korkuyu üzerinden atar fakat bu seferde sadist bir ruha sahip olur. Kuş yuvalarını dağıtmaktan zevk alır. Hayvanlar ölürlen onları seyretmekten hoşlanır. Yazar Çalık Kerim'in ilerde nasıl bir ruha sahip olacağını bu hareketleri ile şimdiden belirtmiştir. O kadar obur bir adam olur ki kümeslerde tavuk ve yumurta bırakmaz. Annesi Topal Ayşe'nin şikayeti üzerine Kenan Efendi, Çalık Kerim'i Hanefi Çoban'ın yanına kuyrukçu yapar.

Uzaktan bakıldığında kısa, tıknaz ve çarpık bir yapıya sahiptir. Saf ve aptal görünüşüne rağmen tilki kadar kurnazdır. Kenan Efendi ile Emey arasındaki ilişkiyi kapı arasından izleyip önüne gelene anlatır. “O geceden sonra, bu işleri gözetlemenin tutkunu olup çıktı: Emey ablasını Kocası Abuzer'le, Kenan Efendiyle, eşkıya reisi Kör Dede emmisiyle gözlerken solukları ağzına sığmıyor, bel kemiği ürpere ürpere ‘bir tamam’ keyif oluyordu.”(s. 103)

Kapı gözetlediği anlaşılınca yayladan kovulur. Narlıca'ya döndükten sonra küçük döllerini ( kuzu, malak) gütmeye başlar. Döl güden çocukların padişahı olur. Çalık Kerim gözetlediği yetmiyor gibi gördüklerini ve duyduklarını bütün köylüye anlatarak müzevirlik yapar. Kızlara gördüklerini ballandırarak anlatır. Onlara boncuk ve boyalı şeker verir. Karşılığında döl güden kızları öpme sözü alır. Hasan Pelvan'ın, Mahir Ağanın kızı Petek'le samanlık macerasını da anlattığından Hasan Pelvan, Çalık Kerim'e iyi bir dayak atar. Dayak üzerine laf konuşulduğunda “Herife bir sopa çekmişler, Pelvan Hasan'ın Çalık Kerim'e attığı dayak gibi” (s. 178) sözü Narlıca'da meşhur olur ama yine de Çalık Kerim akıllanmaz.

Çalık Kerim'in dilinden bıkan köylü Uzun İmam'a rica ederek onu Çorum Medresesine gönderir. Bir aya varmadan Çalık Kerim medrese düzeninin köy düzeninden farksız olduğunu anlar. Az zamanda hocalarının gözüne giren Hafız Kerim

cer toplama vakti Merzifon'un yolunu tutar. Muskalar yazar, normal suyu, kızılıcık şerbeti, kevser suyu diye köylüye satar. Çalık olduğundan kadınlar ondan pek hilenmez. Bu yüzden kadınlara okuyup üfleme vazifesini de üstlenir. Kazandığı paraları altına çevirip muska yaparak boynuna asar. Medresedeki bütün mollalar askere gittiği halde Hafız Kerim çalık olduğu için askerliğe gitmez.

Çalık Kerim o kadar pintileşir ki kazandıklarından annesine hiç vermez. On yıl sonra köye döndüğünde paralı olduğunu kimse anlamasın diye yamalıklı cüppe giymiştir. Tembel tembel altı ay oturur. Kafasından planlar kurar. "Çalık Hafız köye dönüşünün altıncı ayını doldururken herkesin maskarası bir domuz Çalık olup çıktı." (s. 258)

Çalık Kerim ağalığa ilk adımı atmak için kazandığı paralarla bir silah alır. Atışçılığı o kadar ilerletir ki yayla yolunda 60 metreden ağacın tepesindeki "kuyruksallayan" kuşunu vurup Tapucu Ethem Efendinin nagant tabancasını kazanır. Atıcılığı ile adını duyurmaya başlayan Çalık Hafız, Musa Çavuş'un vergi toplamak için gönderdiği atlıya tabanca çekerek hem Musa Çavuş'a hem de Abuzer Ağaya meydan okur. Ünü, Narlıca'dan çıkıp bütün çevre köylere yayılır. Bolluk yılında mahsulatın bekçiliğini yapar. Dul karılardan, asker ailesi olup ekini kendisine yetmeyenlerden hiç öşür almaz. Köy halkına karşı oldukça alçak gönüllü davranır. Köylüyü kendine yakınlaştırmak için kalaycıları getirtip köylünün bütün kaplarını kalaylatır.

Ağalığa başlamanın ikinci bir adımı olarak Çalık Kerim evine getirdiği kalaycıları örgütleyip Çorum-Sungurlu yolunda posta soygununu gerçekleştirir. Parasına para katan Çalık Kerim daha da inandırıcı olmak için Merzifon sürgünü Arap Şeyhi'nden dua kitabı getirip köyün hastalarına ilaç yapmaya başlar.

Petek'in dostu Pelvan Hasan'ı yaptığı ilaçla öldürüp adamın üstünde ne kadar para ve altın varsa alır. Küçük yaşlarda iken kuş yuvası dağıtan Çalık Kerim ölü adamın kafasına kurşun sıkarak dağıtır. Petek Hanımla birlikte çerçici dükkanı açar. "...Dünyanın işleri öyle karışmış, öyle akıl almaz şeyler duyulup görülmüştü ki, Narlıca'da köyün en güzel ve zengin karısıyla en çirkin en fakir herifin ortak olup çerçiliğe başlamaları kimseyi şaşırtmadı."(s. 423)

Çalık Kerim çerçilikten o kadar çok para kazanır ki köylüleri veresiye mallarla kendine bağlar. Bir zamanlar Çalık diye yüzüne bakmayan köylü, Çalık Kerim'den

korkar olmuştur. Parayı kazanıp zengin bir ağa olan Çalık Kerim körpe kızları ve dul karıları dükkanın arkasındaki ahıra kapatmaya başlar. Petek’le de evlenerek bütün isteklerine kavuşur.

Kemal Tahir her ağanın doğuştan zengin olmadığını bazılarının her türlü haksızlığı ve rezilliği göze alarak ağa olduğunu göstermek için Çalık Kerim tipini seçmiştir. Yukarıdaki paragraflardan da anlaşılacağı gibi Çalık Kerim’de hırsızlıktan adam öldürmeye, üfürükçülükten küçük kızların namusuna sarkıntılık etmeye kadar her türlü kötülük vardır. Çalık Kerim doğuştan anormal bir tiptir. Sadist, çıkarıcı, ahlaksız, gövdesi kalın, bacakları kısa, sırtı kambur bir adamdır. Tahir Alangu, Çalık Kerim tiplemesi ile ilgili olarak aşağıdaki yorumu yapar:

“Bu romanda tasvir edilen Çalık Kerim tipi, bizim köylerimizdeki bu soy çalık, saralı, çolak, topal, kambur kimselerin köy düzenindeki yerini belirtiyor. Şehirlerde küçümşenen bu tipler köylüler arasında o kadar horlanmazlar. Çalık Kerim’in bu romanda anlatılışı, Kemal Tahir’in örnek tip olarak işledikleri arasında, anlatım bakımından en başarılısı, ayrıntıları ve gerçeğe uygun canlandırılışı bakımından en güçlü olanıdır. Burada Çalık Kerim, köylü kurnazlığı, inatçılığı, şartlara intibak gücü, yerli töresel yaşayışın kanunlarına uygun keskin davranışları ile bir köylü örneği olarak görülüyor.”<sup>48</sup>

### 12. 3. 2. Parpar Ahmet

Kırım sürgününün artıklarından olan Parpar Ahmet romanın baş kahramanı Çalık Kerim’in babasıdır. Bafra’dan köye şık bir elbiseyle ve heybesi dolu olarak döner. Köylü de onu adam olmuş zannedip bir ev ayarlar ve tarlasını ekmeye yardımcı olurlar. Bir gün tarladaki taşlarını toplarken komşusu İhsan Çavuş taşları toplamaması gerektiğini söyler. Köyün ihtiyar heyeti de bu şekilde karar alınca Ahmet kızmaya başlar. Bu kızgınlık öyle artar ki Ahmet kuduz köpek gibi önüne gelene saldırır ve küfreder. Çok kızgın olduğundan Uzun İmam ona “Parpar” lakabını takar.

Köylü Parpar Ahmet’i dışlayınca köyün dışında bir eve yerleşir ve canavar gibi yalnız yaşamaya başlar. Saç sakal birbirine karışıp üstü leş gibi kokmaya başlar. Samsun’da kötü kadınlara gittiğinden dolayı frengi hastalığına yakalanmış burnu çökmüş, her yerinden çıban çıkmıştır. Parpar Ahmet’e acıyan köylü öfkesinin geçmesi için onu Topal Ayşe ile evlendirir. “...Evlenmek herifin öfkesini şuncacık azaltmamış, huysuzluğunu köy adamının üstünden alıp Ayşe kızın başına sarmıştı.” (s. 37)

<sup>48</sup> Alangu, Tahir, Cumhuriyetten Sonra Hikaye ve Roman, İstanbul Mat., İstanbul 1965, C.II. s. 463

Çiftten dönüşte ayaklarını yıkaması için su veren karısını öyle bir döver ki ağzından burnundan kan gelir. Muhtar eşliğinde köylü onu yakalayıp bir ahırın orta direğine bağlar. İçinde ecinniler olduğu sanılarak frengi hastalığına yakalanmış adama Uzun Hoca'nın emriyle sopa atılır. Parpar Ahmet sopaya dayanamayarak ölür.

Parpar Ahmet asi, hırçın, ahlaksız ve gösterişe düşkün bir adamdır. Fakat romanda Ahmet'in kişiliğinden ziyade ona frengi hastası olduğu halde ecinniler tayfasına uğramış diye dayak çekenler daha fazla dikkat çekmektedir.

### **12. 3. 3. Bekir Ağa**

Medrese mollalarından çok kasaba kopuklarına benzemektedir. Çalık Kerim Bekir Ağanın sigara içtiğini görünce ilk önce şaşırır. Bekir Ağa karagöz oynatır. Babası namı muskacılardandır. Para kazanmanın yollarını Çalık Kerim'e öğretir. Yazar medrese eğitiminin ne kadar bozulduğunu Bekir Ağanın şu cümlesinde özetler.

“– Ne sandın! Molla kısmının her şeyi paradır, bağırması, salya- sülük ağlaması”  
(s. 192)

Medresede fakirler sürünmekte, kimse kimseyi sevmemektedir. Ortada bölüşecek bir şey yokken mollalar birbirine düşmandır. Fırsatını bulunca arkadaşlarının heybelerinden, sandıklarından yiyecek aşırırlar. Hırsızlık, esrar kullanmak ve medrese hücrelerine kötü kadın getirmek bir hüner gibi kabul edilir. Yağsız bulgur aşından başka yiyecek yoktur. Mollalar bulgur çorbası yapabilmek için her gün mahalleye gidip odun dilenirler. Her yılın belli mevsimlerinde ismini “cer” koydukları toplama adetiyle mollaların dilenmekten başka çaresi yoktur. Muskacılık, üfürükçülük gibi bütün batıl inançlar yaygınlaşmıştır.

### **12. 3. 4. Kadir Ağa**

Köyün muhtarı olan Kadir Ağa yapacağı bütün işlerde Uzun İmam'a danışır. Cahil bir köy muhtarı tiplemesine uygun olarak romanda yer alan Kadir Ağa Parpar Ahmet'i yola getirmek için Uzun İmam'ın tavsiyesine uyarak sopa attırmaya karar verir. Köydeki suçluları hiçbir kanun tanımadan kendisi cezalandırır. Sert bir imaj çizmesine rağmen ödle bir adamdır. Musa Çavuş'un eşkıyalarından biri geldiği zaman eli ayağına

dolaşır. Ayrıca güçsüz insanlara takılıp onlarla eğlenmeyi sever. Çalık Kerim'e kadın konusunda takılarak eğlenmiştir.

Muhtar Kadir Ağanın kadınlara bakış açısı da tamamen insafsızcadır. Ona göre kadınlara dayak atmak normaldir. Ama her zaman atılmaz. Parpar Ahmet'e şöyle çıkarır:

“– Karı kısmı sopasız olmaz ama, dedi, her şey sırasıyladır. Sen sırayı- saygıyı çoktan taşırdın. Bunun sonu kötüye gider.”(s. 38)

### 12. 3. 5. Uzun İmam

Cahil ve batılca inanışların romandaki temsilcisidir. Parpar Ahmet'in öfkesini yenebilmek için türbelerden getirdiği tütsüleri yakar. Tütsü fayda etmeyince “Mağribi Yasin” okur. O da fayda etmeyince peygamber mührünü eritip suda abdest aldırır. Sonunda pes eder ve Parpar Ahmet'in içinde cinler olduğuna karar verip sopalanmasını ister.

“– Ecinniler derneğine her sopa kar etmez. Bunun yolu başka...Müslüman'ın bir bölümü sopalarken, bir bölümü 'Allah-ı ekber' diyecek...Kafasından başka, gönlün neresine dilerse vurursun.” (s. 46)

Uzun İmam köylüye namus dersi verdiği halde gerçek namussuzluğu kendisi yapar. Küçük kız talebelerinden Advıye'ye sarkıntılık eder. Çalık Kerim bir masal gibi bu durumu köylüye anlatınca muhtarın odasına gider ve Çalık Kerim'in kendine iftira attığını söyler. Uzun İmam'a göre Çalık Kerim bu suçundan dolayı köyden kovulmalıdır. Hem suçlu hem de güçlü olan hoca tam düzenbaz bir yalancıdır. Kuran'ı kendine göre yorumlar. Çalığın suçlamasını Hz. Ayşe'ye iftira atılmasına benzetir.

Çalık Kerim medreseden dönünce imamlıktan olacağından korktuğu için Çalık Kerim'in yanına gelip niyetini öğrenmeye çalışır. Böyle bir niyetinin olmadığı anlaşılınca rahat bir nefes alır.

### 12. 3. 6. Ayşe

Eli işe yatkın çalışkan bir kızdır. Sağ bacağı biraz topaldır ama yiğittir. Ayşe'nin gerçek talihsizliği Parpar Ahmet'le evlenmek olur. Parpar Ahmet, Ayşe'ye her kızlığında dayak atar. Kemal Tahir kocasından dayak yemekten başka çaresi olmayan



zavallı bir kadın tipi ortaya koymuştur. Oğlu Çalık Kerim de Ayşe'ye ilk günlerinde çok çektirir. Oğluna ve kocasına gücü yetmeyen Ayşe kadın ya muhtar odasına ya da köy ağalarına durumunu şikayet etmekten başka bir çıkar yolu göremez.

### **12. 3. 7. Hasan**

Hasan bir pehlivan kadar kuvvetli fakat tembeldir. Tembelliği romanda şöyle dile getirilir: “İçeceği suyu gidip almak şurada kalsın, eline tası versen, ‘Ağzıma neden tutmadın?’ diye gizliden küstüğü yüzdeyüz...Karıcılığı da, rahmetli Başbozuk paşası Dilaver Ağadan baskın...Narlıca'ya inip günlerce yaylaya dönmemesi hep karı yüzünden...

Dedikleri yalan değilse, Narlıca'dan birkaç gelinin günahına girmiş...Ya, sürünün kancık itine fırsat buldukça ettiği hakaret...”(s. 73)

Mahir Ağanın kızı Petek'le dost hayatı yaşayan Hasan Pelvan onun bunun kapısından geçinmeye alışmıştır. Pertek'ten devamlı sigara parası ister. Musa Çavuş Petek'e sarkıntılık edince kıskanma gibi bir duygu taşımadığından görmezlikten gelir. Sıtma hastalığına yakalanır. Çalık Kerim'in verdiği ilacı içince ölür.

### **12. 3. 8. Hanefi Çoban**

Gayet öfkeli bir adamdır. Sıtma hastalığına yakalandığından beri öfkesi daha da artmıştır. Bütün ömrü dağlarda sürü peşinde geçtiğinden kimseye karşı düşmanlığı ve alıp veremediği yoktur. Hemen hemen romanın tek masum kahramanıdır. Abuzer Ağanın yaylaya çıkarılacağını duyunca kızar. Kenan Efendi Abuzer'i yaylaya çoban yapmak için Hanefi'yi yayla yolunda öldürür.

### **12. 3. 9. Petek**

“Petek kız güzeldi, genç irisiydi, üç yıllık gelinken körpe tay gibi oynaktı. Gözleri kara da, yanakları inadına kırmızı...Bedeninin oynaklığıyla daha on bir yaşındayken dünyayı ateşe veren bu kahpeyi tutmuş, rahmetli kardeşinin oğlu Marazlı Selim'e vermişti” (s. 140)

Babası mal bölünmesin diye kızını zorla kardeşinin oğluna verir. Marazlı Selim ölünce Petek, Hasan Pelvan ile oynaşmaya başlar. Hasan Pelvan sıtma hastası olunca

ondan da istediği sevgiyi bulamaz. Güzelliği ve çekiciliği ile bir de babasının mal varlığından dolayı bütün köyün gözü üzerindedir.

Dünya güzeli Petek'in en kötü tarafı biraz cimri olmasıdır. Musa Çavuş'u kabul etmemesinin sebebi ise vereceği altınları tekrar çıkarıp alacağını bildiğindedir. Hasan Pelvan'ın kendini sigara parası diye sömürmesinden bıkmıştır. Hasan, Çalık Kerim'in verdiği ilaçla öldükten sonra Çalık Kerim'le ortak çerçici dükkanı açarlar. Sonunda Çalık Kerim'in evlenme teklifini kabul eder.

### **12. 3. 10. Mahir Ağa**

Mal düşkününü Mahir Ağa malının bölünmemesi için kızını kardeşinin marazlı oğluna verir. Damadı öldükten sonra kızının Hasan Pelvan'la adı çıkar. Kızına dayak atar. Fakat çaresi olmadığını anlayınca bilmezlikten gelip karısına havale eder.

### **12. 3. 11. Ahmet Ağa**

Bebekliğinden beri sıtma ve öksürükten kurtulamamıştır. Bitkinliği her yıl artar. "...Fazladan huyu bozuk bir herifti. Eli sıklığını giderek pintiliğe vardırması, malını yemez olmuştu."(s. 145) Kardeşi ile karısının ilişkisi Çalık Kerim sayesinde her tarafa yayılınca karısını döver. Fakat Mahir Ağa gibi kardeşinin, malını bölmesinden korktuğu için olayın üstüne daha fazla gitmez.

### **12. 3. 12. Kenan Efendi**

Ömer Ağa öldükten sonra ağalık koltuğuna yerleşen Kenan Efendi ilk iş olarak Emey'i yaylaya çıkarmak için Hanefi Çobanı öldürür. Yaylaya çıkar çıkmaz Emey'i yatağına davet eder. Emey'in kocası Abuzer'den çok korkmaktadır. Bu yüzden yastığın altına tabancasını saklar. Kenan Efendi görüldüğü kadar cesur birisi değildir.

Aynı köyü anlatan diğer iki romanda Kenan Efendi hakkında daha fazla bilgi vardır. Bu romanda nasıl kumarbaz olduğu anlatılır. Abuzer Kenan Efendiyi güçsüz duruma düşürmek için kumara alıştıırır. Kumar masasından kalkmayan Kenan Efendi her şeyini kaybeder. Yediçinar Yaylası'nı Abuzer'e satmak zorunda kalır. Daha sonra baba dostu Kirkor Ağayı öldürdükten sonra tekrar eski zenginliğine kavuşur.

Kenan Efendi çıkarları için adam öldürmekten çekinmeyen, aynı zamanda kumarbaz, analığının küçük kızı Hacer'i başkasına teklif edecek kadar namussuz bir adamdır. Analığı Güllü ile ilişkisi olduğu gibi babasının dostu Benli Nazmiye ve Emey'le de yakınlık kurar.

### **12. 3. 13. Abuzer**

Kerbela tarafından göçüp gelen Abuzer Ağa Yediçınar Yaylası'na, karısı Emey'i Kenan Efendiye teklif ederek yerleştikten sonra dil bilmezlikten gelip kendine acındırır. "...Kara Abuzer Türkçeyi Uzun İmam'dan iyi bilirken bilmezden gelmekle, körpe karısını ortaya atarak sürüyü yaylayı ele geçirmeye çalışmaktaydı."(s. 103) Kısa zamanda Yediçınar Yaylası'nı Kenan Efendinin elinden alır. Adı "kavat"a çıkmasına rağmen hiçbir şey denmemiş gibi işine devam eder. Çalık Kerim Abuzer'in yüzüne kavatlığını şu şekilde anlatır:

"– Sözüm burdan uzak, sen bildiğimiz kavatmışsın. Kavat kısmı ırzı kırık olduğundan yiğidi çekemezmiş! İt kursağı yağ götürmez hesabı."(s. 339)

Çalık Kerim'in keskin nişancı olması Kavat Abuzer için tehlikeli olduğundan yalakalık yapıp Çalık Kerim'le dost olma yollarını arar. Yediçınar Yaylası'na davet eder. Tütün kaçakçılığında ortaklık bile teklif eder. Yaylada beslediği eşkıya sürüsüyle kendini güvende hisseder. Karısını eşkıya başlarına da teklif edecek kadar namussuz bir adamdır. Yüreğinde onur olmadığından yiğitlik de yoktur. Yüzüne küfretseler, yabancı yere gitmemiş diye sevinir. Duymazlıktan gelir.

### **12. 3. 14. Küpeli Meryem**

"Bu Küpeli Meryem cadısı, Deli Gobel İsmail'in zincire vurup omuzunda gezdirdiği koca baykuş kuşuna benziyordu. Burnu baykuş gagası gibi ağzının üzerine kıvrılmış. Kirpikleri büsbütün döküldüğünden sanki hiç kırpışmayan, çipil gözleriyle adamın suratına değil doğruca yüreğine bakıyor. Buna karşılık sesi bal gibi tatlı, yumuşak..."(s. 366)

Yetmiş evli köyün tek cadısıdır. Duasız, hocasız, nikahsız ilişkiye girenlerin arasını yaparak vergi toplar gibi para alır. Sırf Narlıca'nın değil komşu köylerin hovardalık işlerini de bu Küpeli Meryem cadısı yürütür. Çalık Kerim'i de Petek'le

yakınlaşması için ikna eder. “Namusçular” romanındaki “Güley” ile aynı özelliklere sahip olan Kúpeli Meryem tam anlamıyla bir işgüzaradır.

### **12. 3. 14. Advıye**

Daha küçüklüğünden oynak bir kadın olacağı bellidir. 11 yaşını yeni bitirmiş olmasına rağmen 15 yaşındaki kızlar gibi cilve döker. Çalık Kerim aşk masalları anlatma karşılığında Advıye’ye sarkıntılık yapar. Advıye büyüüp evlendikten sonra Çalık Kerim’in zengin olduğunu görünce dükkanın arkasındaki samanlıkta Çalık’la gizli gizli ilişkiye girer. Zaten kocası da görmezlikten gelmektedir.

### **12. 3. 15. Musa Çavuş**

Abuzer Ağayı bir adım geriden takip eden ve ona koruyuculuk yapan kopuk bir eşkıyadır. “Suratı, evet, domuz suratı... Gözleri, çürümüş sel kalıntısı gibi bulanık...Lafa hiç karışmaz...Arada bir halt eder de, Abuzer’i ‘Hayvan hayvan...’ diye bağırır.”(s. 269) Kana susamış, ırz düşmanı, azgın bir adamdır. Para gördükçe kendini daha güçlü hisseder. Zevkine adam öldürecek kadar gaddarlaştırmıştır. Köyün gelinine, kızına sarkıntılık eder.

### **12. 3. 16. Arap Hoca**

Cemal Paşanın Suriye sürgünlerinden olan Arap Hoca Sivas’a getirilip yerleştirilir. Arap Hoca, Deccal ve Mehdi’den bahseder. Kıyametin alametlerini sayar. Hatta bütün Almanların Müslüman olacağı müjdesini verir. Böylece bütün haksızlıklar ortadan kalkacaktır.

Yazarın romanlarına bakıldığında, aynı konularda, din istismarı yapan hoca tiplerinin hemen hemen yazarın her eserine girdiği görülmektedir.

### **12. 3. 17. Mecit**

Çalgı ve oyun yerlerinden ayrılmayan içkiye delikanlılardan daha çok meraklı bir heriftir. Atla, silahla, avratla pek ilişkisi yoktur. Körpe ağalarla gezip dolaştığından oğlancı olduğu bilinir. Başkatiplik yapan Mecit Bey haksız yere kazanç sağlayan yalaka bir adam olduğundan devlet memurlarının yüz karasıdır.

## 13. BÜYÜK MAL<sup>49</sup>

Köyün Kamburu'ndan 20 yıl geçtikten sonra "Büyük Mal" romanında, zaman başlamaktadır. Atatürk devri Orta Anadolu insanların yaşayışını, sosyal ve politik olaylar içinde ağaların çıkar mücadelelerini, halkın gelenek ve göreneklerini dile getirmektedir. Roman arka kapakta kısaca okuyucuya şöyle tanıtılmıştır:

"Büyük Mal", genellikle bütün Anadolu, özellikle Orta Anadolu kasaba kadınlarımızın, başta cinsel meseleler olmak üzere; sosyal, ekonomik, politik olaylar karşısındaki görüşlerini, duyularını davranışlarını anlatmaya çalışmıştır. Anadolu'nun gerek üretim, gerek sosyal hayatında kadınlarımızın gücünü ve yerini belirleyen Büyük Mal, vatani vatan yapan cevherini -nankör şartlar içinde bile- nasıl yiğitçe koruduğunu ispatlamaktadır.

Kemal Tahir, Büyük Mal romanında; Anadolu insanının üstüne yıllar önce çekilmiş olan romantik perdelerden birini daha kaldırmış, o her zamanki ustalığıyla gerçeklerimizden birini daha meydana çıkarmıştır."

Ramazan Kaplan "Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy" adlı incelemesinde Büyük Mal'dan şu şekilde bahseder:

"Çıkar çekişmelerinden kaynaklanan kavgaların konu edildiği bir roman da Büyük Mal'dır. Büyük Mal, Yediçınar Yaylası'yla başlayan, Köyün Kamburu'yla devam eden serinin son kitabıdır. Romandaki olaylar, İmparatorluk hayatından koparak Cumhuriyet idaresine ayak uydurmaya çalışıldığı yıllarda, Çorum dolaylarında geçer. Roman, Kemal Tahir'in, sosyal yapıyla, içinde yaşanılan tarihi zaman dilimi arasında yakın ilgiler kurmaya yatkın anlayışın yeni bir örneğidir."<sup>50</sup>

### 13. 1. Romanın Özeti

Ağa düzeninin temel dayanakları, Anadolu insanının cinsel ilişkileri, köyün sağlık problemleri, din istismarı gibi konular geniş bir kadro ile okuyucuya sunulmuştur.

Yediçınar Yaylası Padişahı Sülük Bey sabah erkenden kalkar, Emey anasının öğütlerine kulak verir. Yanına Dilaver Paşaların Zülfü'yü de alarak köylüden topladığı paraları Ziraat Bankasına yatırmak üzere yola çıkar. Yolda İsmet Paşanın "sürmanac"

<sup>49</sup> Alıntılar, romanın Bilgi Basımeviden çıkan 1970 tarihli baskısından aktarılmıştır.

<sup>50</sup> Kaplan, Ramazan, Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy, Akçağ Yay., 3. Baskı, Ank.1997, s. 344

hastalığına yakalanmasından da bahsederler. Sülük Ağa Ankara'ya bir adamını gönderip bu hastalığın yol yorgunluğu anlamına geldiğini öğrenince rahatlar.

Banka müdürü Sülük Ağayı saygıyla karşılar. Sülük Ağa bankadan çıkınca karakola uğrar. Karakolda kendi adamlarından olan Polis Cihangir ile bir müddet konuşur. Uzatmalı Necip Çavuş'la karşılaşınca, tabancası elinden alınır ve yakalama emri bildirilir. Sülük Ağa yakalanmasına bir türlü anlam veremez. Çapanoğlu'na destek çıkmamış, Enver Paşanın yaveri Yakup Bey'e de çok iyilikleri olmuştur. Hükümetle hiç zıt düşmediğine emindir. Kenan Efendiden şüphelenmeye başlar. Ankara'dan Sülük Bey'i sorgulamak için müfettiş gönderilir. Müfettişin kendini kurtarmak için geldiğini düşünürken Atatürk'e suikastla suçlanınca Sülük Ağa şaşırır. Hatta Dersimliler yalancı şahitlik bile ederler.

Sülük Ağa çaresiz kıvrınmaktadır. Emey'den de ümidi kesilmeye başlar. Emey Sülük Ağayı kurtarmak için Kenan Efendiye yaklaşmaktan başka çare olmadığını anlamıştır. Kenan Efendi, Emey'in yaklaşmasını fırsat bilerek Emey ile evlenmeyi düşünür. Emey ise Kenan Efendinin kızı Nefise'yi Sülük Ağaya istemektedir. Kenan Efendi, Göçmen ve Lazların Sülük Ağanın intikamını almak için yemin ettiklerini duyunca içine bir korku düşer. Üstelik kızı aracılığıyla tekrar yaylaya sahip olacağını düşündüğünden Emey'in teklifini kabul eder.

Mahpusluktan kurtulan Sülük Ağa kaçak işinde yardımcısı Zülfü Ağayı da içerde yatmaktan kurtarır. Zülfü'nün, Sülük Ağanın karısı Nefise ile daha önceden gönül bağı vardır. Nefise, Zülfü'ye babasından kendini istemediği için kızgındır. Sülük Beyin Zülfü'nün gözü önünde Nefise ile olması ona ızdırap vermektedir. Sülük Ağa Zülfü'ye çok güvendiğinden bütün gizli sırlarını anlatır.

Nefise cinsel arzularını doyuramayan bir kadındır. Kendi yetmiyormuş gibi Emey'in küçük kızı Elif'i de Sülük Bey ile olmaya zorlar. Yatakta iki kadına birden güç yetiremeyeceğini anlayan Sülük Ağa, Marazlı Derviş'in yaptığı kuvvet macunundan getirttirir.

Devlet kasasından 200 lira yürüttüğü için görevinden atılan Pırava Mıstık istidacılık yapmaya başlar. İstidacı Pırava Mıstık, Günah Bibi'nin evinde Cennet kahpesi ile gönül eğlendirmektedir. Günah Bibi dışarı çıkınca Pıravanın Mıstık Cennet'e kötü yaklaşır. Cennet istemeyince belindeki 200 altını ortaya döker. Altınları

gören Günah Bibi, Cennet'i razı etmeye çalışır. Fakat Cennet Osman'ı sevdiği için Pırava Mıstık'a bıçakla karşılık verir. Güç yetiremeyeceğini anlayan Mıstık yere yatıp ağlamaya başlar.

Pırava Mıstık'ın Kenan Efendi ile birlik olup yalan dilekçe ile Sülük Beyi yakalattığı duyulur. Genç Osman, Pırava Mıstık'ın sevgilisi Cennet'e kötü yaklaştığını işitince Zülfü ile birlikte Pırava Mıstık'a iyi bir ders vermeye kara verirler. Cennet kahpesi ile kandırılarak bağ evine götürülür. Tam Cennet ile ilişkiye girecekken Genç Osman içeri girer. Pırava Mıstık'a ceza vermek için kendi aralarında bağ evinde mahkeme kurarlar. Ölüm cezası çıkınca Pırava Mıstık tecavüz edilmesine razı olur. Kura ile ilk tecavüzcü belirlenir. Mıstık Atatürk'e suikast dilekçesini Kenan Efendinin zorla yazdırdığını itiraf eder.

Yaptığı oyunların ortaya çıkacağını anlayan Kenan Efendi, Zülfü ile gizlice Marazlı Derviş'in evinde buluşur. Kızı Nefise'yi yanlışlıkla Sülük Ağaya verdiğini söyler. Zülfü zaten Nefise'den dolayı Sülük Ağaya düşmandır. Emey'le de araları iyi değildir. Kenan Efendinin Sülük Ağayı öldürme teklifini kabul eder.

Kırk göçmen kabilesinin yayla padişahı Sülük Ağa son zamanlarda kumara düşkün hale gelmiştir. Bir gün sabah kurşun sesleri ile uyanan göçmen mahallesi Sülük Ağayı ölü bulurlar. Kenan Efendi ve dört Çerkez fedaisi mahpus damına atılır. Emey, Sülük Ağanın intikamının alınacağına yemin eder. Toprak Hatun yakasını yırtıp ağlarken bir taraftan da oğlu Civanşah'ın eline mavzeri vermek için çaba gösterir.

Kenan Efendi ve katil Çerkezlerin salıverildiği duyulunca göçmen mahallesinde nerdeyse kıyamet kopar. Toprak Ana kadınları da arkasına alarak "Kanımıza kan, kanımıza zindan" naraları ile hükümet kapısını basar. Polis ve esnaf şaşkına döner.

Nefise, Sülük Ağa öldükten sonra küçük Civanşah'a tutulmuştur. Saray Hanımın evinde Civanşah'ı beklerken Zülfü baskın yapar. Nefise başkasını sevdiğini söyler ve yine yüz vermez. Zülfü rakibi olarak gördüğü Civanşah'ı öldürmek için ateş eder. Civanşah yaralı olarak gözünü açtığında hastanededir. Annesi Toprak Hatun, Emey Hanımın Kenan Efendiyi öldüreceğini kulağına fısıldar. Civanşah da boş bulunup annesinin verdiği haberi Saray Hanıma söyler. Saray Hanım, Kenan Efendinin dostu olduğundan öldürüleceğini Kenan Efendiye bildirir. Kenan Efendi emniyet güçlerine haber vererek arama emri çıkarttırır. Bütün göçmen evleri aranır sadece Emey Hanımın

tabancalarını sakladığı Toprak Hatunun evi aranmaz. Emey tabancaları yüklenerek eve gider Kenan Efendiyi öldürme işini Zülfü ve Geç Osman'a yaptırmak ister. Fakat kabul etmezler.

Emey tabancayı beline takarak dışarı çıkar ve Kenan Efendiyi cami yolunda sıkıştırır. Kenan Efendinin fedaileri silah sesini duyunca kaçar. Emey ilk kurşunda Kenan Efendiyi dertop yere yığar. Artık gülümsemektedir. Emey, büyük malı bölüşmekte Kenan Efendiden üste çıkmıştır. İçinde bayrama çıkmadan kanlısını öldürmenin rahatlığı vardır.

### 13. 2. Romanın Şahıs Kadrosuna Toplu Bir Bakış

Romanda bir kasabanın her kesiminden insanlar değişik özellikleri ile romana girmiştir. Şahıslar arasındaki ilişkiler ve çatışmalar maddi kaygılar ve cinsellik gibi farklı nedenlere dayanır. Yediçınar Yaylası ve Köyün Kamburu'ndan farklı olarak bu romanda yerli-göçmen çatışması da söz konusudur. Çakırlar ve Dilaver Paşalar sülalesi yerli, Emey ve Sülük'le göçmen mahallesinde oturanlar, göçmen tarafı temsil etmektedir.

Yazar kendi düşüncelerini yükleyecek karakterleri diğer romanlarda olduğu gibi tam ortaya koymaz. Fakat Sülük'ün konuşmaları yazarın bilgisinin bir ürünü olduğu açıktır. Hiç eğitim görmemiş Yayla Padişahı Sülük Beyin Mithat Paşanın Taif zindanında boğulma tarihini bilmesi imkan dışı görünmektedir.

Kemal Tahir'in bu üçlü romanda ele aldığı kişileri Vedat Kurukafa şu şekilde sınıflar:

- a- Kasaba eşrafı: Türedi ağalar, paşalar, zengin kadınlar
- b- Türedi din adamları
- c- Köylü ve kasabalı halk
- d- Bürokratlar ve yöneticiler
- e- Eşkıya ve kaçakçılar
- f- Aydın ve yarı aydınlar<sup>51</sup>

Roman da dikkat çeken diğer bir husus kişiler ile isimlerinin anlamı arasında bir bağ kurulmasıdır. Sülük ismi gibi kasabanın başına büyüdüktan sonra bela olur. Günah

---

<sup>51</sup> Kurukafa, a.g.tz., s. 84



Bibi günaha girecek işleri yapmaya devam eder. Cennet ismi gibi güzel ve bütün erkekler için çekicidir.

Roman şahısları yukarıda değinilen gruplandırmaya uygun olarak sıralanabilir.

**Ağalar:** Sülük Bey, Hacı Kenan,

**Din adamları:** Marazlı Derviş

**Köylü ve Kasabalı:** Elif Kız, Çalık Kerim Ağa, Cennet, Emey, Benli Nazmiye, Nefise, Civanşah, Toprak Hatun, Göçmen Kadınları

**Bürokrat ve yöneticiler:** Banka müdürü, Necip Çavuş, Pomak Polis Cihangir, Müfettiş

**Eşkiya ve kaçakçılar:** Genç Osman, Zülfü, Çapanoğulları

**Ağalara hizmet edenler:** Kara Haso, Genç Osman, Pırava Mıstık

### 13. 3. Romanın Şahısları

#### 13. 3. 1. Sülük Ağa

“Boyunsuz olduğundan, üç numaraya vurulmuş kafası, omuzlarının ortasına yapıştırılmış gibiydi. Boğazına düşkünlüğünden gövdesi yağ bağlamış, memeleri, midesi, göbeği şişip sarkmıştı. Omuzlarını ileri geri gerinerek kemiklerini kütürdetti.” (s. 10) Bu satırlardan da anlaşılacağı gibi Abuzer’in yanında gelen kötü Sülük, Emey ananın çabaları sonucu koskoca bir yayla padişahı olmuştur.

Sülük Ağa olay zamanında 47 yaşlarındadır. Sülük’ün en büyük zevki Yedi Çınar Yaylası’nda uykuya yatmaktır. İkinci sırada yemek ve kadın gelir. İster istemez birçok bulaşık işe girdiğinden ölümden korkar. Avanak yerine konmaya pek aldırmaz etmediğinden fazla düşünmeyi sevmez. “...Sülük kurnazlığıyla, sezgisiyle değil gövdesiyle tembeldi. Çorumlunun ağız alışkanlığıyla “kavat”dediği Abuzer’in oğluyken yavaş yavaş yayla padişahlığını Çorumlu gibi çetin millete bu sezgi özelliği sayesinde kabul ettirebilmişti.” (s. 55)

Sülük Bey her türlü kaçakçılık ve hayvan hırsızlığı yapmaktadır. Kasabalının parasını bankaya yatırmak için gittiğinde koca banka müdürüne “teres” diye hitap eder. “ipten adam alan”namıyla tanınan Sülük Ağa gerekirse valiyi, paşayı, yaylaya davet ederek yedirir, içirir. Sülük Ağa karakoldan çıkarken yakalanarak göz altına alınır. Niye

göz altına alındığını ilk önce tahminde zorlanır. Sülük Ağa suçu üzerine yükleyenin Kenan Efendi olduğunu anlayınca intikam almaya yemin eder.

Sülük Ağanın adamlarından Genç Osman, esrar işinden, Zülfü tütün kaçakçılığında, Boncukoğlu silah kaçakçılığında yakalanmıştır. Zülfü çok rahatlıkla rüşvet verir, parayı su gibi harcar, gerekirse işlerini yerine koymak için karı, kız bile teklif eder. Yaptıklarına çabukça pişmanlık duyan tiplerdendir. Kenan emmisine kötülük yapmasa kendini kurtaracağını düşünür. Halbuki kendini yakalattıran zaten Kenan emmisidir. Avanak olduğu için Ankara'dan gelen müfettişi kendini kurtarma maksadıyla gelmiş zanneder.

Müfettiş, Sülük'ün bütün kara çarşafını ortaya çıkardığı gibi birde Mustafa Kemal Paşaya suikastla suçlayınca Sülük Ağa ne yapacağını şaşırır. Dersimliler yalan şahitlik yapar. Eğer Sülük Bey suçunu itiraf etmezse Uzatmalı Çavuş Dersimlilere dayak atıp konuşturduğu gibi Sülük Ağayı da konuşturacaktır. Sülük Ağa dayığı düşününce bir daha kimseye kötülük etmeyeceğine, kimseyle gönül eğlendirmeyeceğine kendi kendine yemin eder. İşkence korkusu ve ipe gitme düşüncesi yüreğine bıçak gibi saplanmıştır. Korkak ve canı kıymetli bir heriftir

Sülük Ağa sonunda Emey'in verdiği altınlarla kurtulur ve Kenan Efendinin kızı Nefise ile evlenir. Bu altınları Kenan Efendi alarak yarı yarıya Pırava Mıstık ile bölüşür. Sülük Ağa ise Zülfü'yü ağalık itibarını kurtarmak için mahpushaneden çıkarır.

Safça olduğundan Nefise ile aralarında geçenleri Nefise'nin eski sevgilisi Zülfü'ye olduğu gibi anlatır. Çünkü kime güveneceğini tam çıkaramaz. Kadınlara ise aşağılayıcı bir gözle bakar. Uçkuruna düşkün olduğu için iki kadınla birden aynı yatakta yatar. Kadınlara güç yetirebilmek için bel macunu bile getirir. "...Yahu Karı milleti erkek gibi erkeğe ne yapabilir? Gövdesi kadar yer yakar. Bize geldi mi? Bize hiç sökmez... Çünkü karyı adamdan saymak bizim zagonda hiç yoktur." (s. 278)

Sülük Ağa sonunda Kenan Ağanın çıkarlarına ters düştüğünden yine kendi adamı olan Zülfü tarafından öldürülür.

### 13. 3. 2. Kenan Efendi

Çıkar çatışmalarının ikinci odak noktası Kenan Efendi ve sülalesidir. Çakır Kahyaların Ömer Ağanın oğlu Kenan Efendi kadın ve kumar düşkünlüğü yüzünden bütün variyetini kaybeder. Yediçınar Yaylası'nı Abuzer Ağaya satmak zorunda kalır.

Romanda bütün kişilerin -olumlu şahıs oldukça azdır- en belirgin özelliği kokuşmayı, çirkinliği ve bozulmayı ortak bir yaşam biçimi gibi sürdürmeleridir. Ağaların zenginliğinin kökeninde bütün ahlaksızca davranışları bulmak mümkündür. Kenan Efendi düştüğü çukurdan çıkabilmek için yıllardır baba dostu olan ve başı sıkıştığı zaman para bile almaktan çekinmediği Kirkor Çorbacı'yı öldürür. Kirkor Efendinin altınlarını ve parasını alarak tekrar eski zenginliğine kavuşur. Artan varlıkları sebebi ile iki ağa bir kasabaya sığmaz olur. Sülük Ağa Kenan Efendinin yazıcısını kırbaçlayınca çatışma resmen başlar. Romanda Kenan Efendinin zalimliği şu satırlarda daha açık anlatılmıştır:

“...Çakır Kahyaların Kenan namussuzu gerçekten kıyıcıydı. Derisi kemiğine yapışmış soluğu marazlı herifin, karpuz keser gibi keyifle adam kesmesi, daha beteri el kadar bebekleri, şuncacık kız çocukları boğazlaması görülmeyince bilinmez. Canının yarısını kumar minderinde bırakmış zebun herif, adam kesmekte ve de körpe kız bozmakta Çorumluya parmak ısırtmıştı. Bir vilayet adamın Hacı Kenan'dan çekinmesi o zamandan kalmaydı.” (s. 43)

Sülük Ağayı başından defleyebilmek için kendisi gibi düzenbazcı olan Pırava Mıstık ile iftira dilekçesi yazarlar. Sülük Ağa, Mustafa Kemal Paşaya suikasttan yakalanır. Emey'i evlenmeye razı edemeyince yaptığı çirkin işten korkmaya başlar. Çünkü Sülük Ağa idamdan kurtulursa göçmen kabilesi ile birlikte intikamını almaya yemin etmiştir. Kızı Nefise'yi vererek hem bu korkudan kurtulur hem de tekrar yaylaya veraset yoluyla sahip olma planları kurar.

Hacı Kenan'ın kariya düşkünlüğü artık sapıklık derecesine gelmiştir. Babasının ölüsünün karşısında babasının dostu Benli Nazmiye ile hayvanca sevişir. Analığı Güllü'yle de ilişkisi olan Kenan Efendi Günah Bibi'ye para vererek karşılığında Cennet kahpesini bağ evine getirtirir. Pırava Mıstık'ın yapılan işkence sonrası Kenan Efendinin suçlarını ortaya dökmesi işleri karıştırır. Kenan Efendi kendini temize çıkarabilmek için Sülük Ağayı, Sülük Ağanın bir numaralı adamı olan Zülfü'ye öldürtmeye kara verir.

“...Boyu ortadan kısa, gövdesi bir deri bir kemik denecek kadar zebun olduğu halde, korkmazlığı, yırtıcılığı, pervasızlığından belliydi. Bunca yıl boğuştuğu düşmanın deli başısıyla bir evde tek başına bulunmaktan, Türkçesi kahpeliğe uğramaktan hiç çekinmiyordu.”(s. 410)

Zülfü, Sülük Ağayı öldürür fakat bundan sonraki gelişmeler Kenan Efendinin istediği gibi olmaz. İntikam yemini etmiş olan Emey, Toprak Ana'nın evine sakladığı mavzerleri alır. Kenan Efendiyi cami yolunda tek kuşunla öldürür.

### 13. 3. 3. Emey

Bir zamanlar Çorum'un altını üstüne getiren Emey artık yaşlanmıştır. Fakat kadınlığını mal mülk edinmek için kullanmaktan çekinmeyen Emey Yediçinar Yaylası'nın adeta kraliçesidir.

Sülük Ağayı mahpus damından çıkarabilmek için hasmı olan Kenan Efendiye övgüler yağdırır. Bir taşa iki kuş vurabilmek için Kenan Efendinin kızı Nefise'yi Sülük Ağa ile evlendirmeye razı eder. Rüşvet verip Sülük Ağayı kurtarır. Emey hem uyanık hem de zeki bir kadındır. İpin hem altında hem de üstünde oynayan tiplerdendir. Cinselliği hayatının en değerli zevklerinden biri haline getirdiği için ablacı kadınları da tatmin edecek güce sahiptir. Cinselliğin her çeşidini ahlaksızca denemiş, beraber olduğu Musa Çavuş asılırken gülecek kadar gaddarlaşmıştır.

Emey dünyanın en kindar kadınlarından. Kafasına koyduğu şeyi yapmadan rahatlayamaz. Sülük Ağa öldürülünce paralar döküp Kenan Ağa ve Çerkezleri mahkum ettirir. Salıverildiğini duyunca Kenan Ağayı öldürtmeye karar verir. Zülfü ve Genç Osman öldürmek istemeyince mavzerlerini beline takar ve Kenan Efendiyi cami yolunda tek kuşunla öldürür. Öldürdükten sonraki ruh hali romanda şu satırlarda anlatılır:

“Emey Hanım, yüzünün bütün çizgileri silindiğinden gençleşip güzelleşmiş, bakışlarına oynak kadınların kışkırtıcı baygınlığı gelmişti. Mutlaka gülümsüyordu.” (s. 575)

### 13. 3. 4. Zülfü

Kaçak işiyle uğraşan Zülfü Ağa, Sülük Ağanın en sadık adamlarındandır. “Zülfü gerçekten yakışıklıydı. Ciride çıkar az biraz güreşir, tabancayla, mavzerle attığını vururdu. Bunaldığı zaman kıyıcıydı kendine yeterince...Para canlısı değil karı canlısıydı. Yakışıklılığın değerini biliyor, çok iyi de kullanıyordu. Otuz yedi yaşına geldiği halde evlenmemişti. Çok zengin yerin kızı olmadıkça niyeti de yoktu hiç...Bütün gerçek hovardalar gibi karıları kolay razı edip kolay bırakıyor, ağlamaya sızlamaya hiç kulak asmıyordu.” (s. 23)

Zülfü gayet acımasız ve kıyıcı bir tiptir. Kenan’ın kızı Nefise ve Marazlı Dervişin karısı Saray Hanımla düşüp kalkmaktadır. Çıkarları uğruna yapamayacağı rezillik yoktur. “...Tutkunluğunun kudurganlığı gözlerinin can alıcı ışıltılarından, çene çatırdamalarından, pamuk gibi kabarmasından, pelvan gövdesinin tepeden tırnağa titremesinden belliydi.”(s. 246)

Kemal Tahir, Dilaver Paşa gibi bir adamın oğlu olan Zülfü’nün ne hale geldiğini vermek için böyle bir tipi seçer. Başıbozuk Paşası’nın oğlu olan Zülfü ağaların oyuncağı olmuştur. Kenan Efendiden bir yilandan çekindiği kadar korkar. Pırava Mıstık’a tecavüz edilmesinde ve işkencede baş roldedir. Ekmeğini yediği kapıya ihanet eder. Sülük Ağadan korkarken bir taraftan da onu yok etme fırsatları arar.

Sülük Ağanın karısı Nefise ile önceden dost olduklarından Nefise’nin peşini bırakmak istemez. Nefise çocuk yaştaki Civanşah ile kırıştırınca, rakibini öldürmeye kara verir fakat başarılı olamaz. Kenan Efendinin öğütleri ile sonunda kendine hasım olarak gördüğü Sülük Ağayı öldürür. Emey’in Zülfü için kullandığı “kapının korkak itleri”tabiri Zülfü’nün kişiliğini özetler.

### 13. 3. 5. Elif Kız

Analığı Emey Hanım onu dört yaşından itibaren öz kızı gibi büyütür. Biraz şımarık fakat sevimlidir. Elif Kız büyüyünce Nefise onu cinselliğine alet eder. Küçük Elif Kız’ı da Sülük Ağayı tatmin etmek için aynı yatağa sokar.

### **13. 3. 6. Kara Cumo**

Dersimli olan Kara Cumo Sülük Ağanın hizmetlilerindedir. Dersimin isyan mıntikasından kaçıp gelerek kaçak işinde Sülük Ağaya yardım eder. Kendi gibi Dersimli olan Kara Haso ile Sülük Ağanın kapı kulu olmayı devam ettirirler.

### **13. 3. 7. Çalık Kerim Ağa**

Narlıca köyünün ağasıdır. Köylüler adına bankadan borç alır ve köylüye geri faizi ile dağıtır. Kaçak işinde Zülfü ile ortaktır. İnsanlarla dalga geçer gibi konuşmaktan hoşlanır. Sülük Ağaya Nefise'nin dul olduğunu söylerken karşısındakini küçük düşürme zevkiyle kendinden geçer. Kendi karısının oynak bir kadın olduğunu Zülfü'den duyunca hiç bozulmadan lafına devam eder. Çalık Kerim Ağa da diğer kötü ağalar gibi çıkarları için namus tanımayan, bütün dünyası para ve kadın olan hovarda tiplerdendir.

### **13. 3. 8. Genç Osman**

Zülfü gibi Sülük Ağanın hizmetkarlarından. Günah Bibi'nin evindeki Cennet kahpesine tutkundur. Sarhoş olup genel evinde çılgınca eğlenirken kapıdaki bekçiyi kurşun yağmuruna tutar. Sülük Ağa için Genç Osman tam bir baş belasıdır.

### **13. 3. 9. Pırava Mıstık**

Laf getirip götüren, kötü kadınları başkalarına ayarlayan kokuşmuş tiplerdendir. İçmeye ve kadına düşkün olduğundan genel evinden hiç çıkmaz. Daha önce tahsildarlık yapan Mıstık devlete zarar verdiği için işinden atılır ve arzuhalciliğe başlar. Genç Osman mahpus olunca durumu fırsat bilerek Cennet kahpesine kötü yanaşır. Cennet, Mıstık'ı kabul etmeyince belindeki sarılı altınları saçarak ağlamaya başlar.

Pırava Mıstık Kenan Efendinin çıkar ortaklarından. İftira dilekçesi ile Sülük Ağayı mahkum ettirirler. Sonra da Emey'in Sülük Ağayı kurtarmak için verdiği altını pay ederler. Sağda solda sarf ettiği laflar Emey'i rahatsız ettiğinden Genç Osman'a onu cezalandırmasını söyler. Genç Osman şahsi kinini de tatmin etmek amacıyla Cennet kahpesi ile onu tuzağa düşürür. Beş insafsız adam tarafından bağ evinde Pırava Mıstık'a tecavüz edilir. "Ava giderken avlanmak" deyimini Mıstık için bulunmaz bir deyimdir.

### **13. 3. 10. Cennet**

Günah Bibi'nin evinde çalışan genelevi kadınıdır. Kenan Efendinin bağ evi dostudur. 12 yaşındayken yaşlı biriyle evlendirilir. Küçük bir köyde evli olduğu halde on yedi kırığı vardır. Kırıkları sonunda kocasını öldürür. Cenneti de yol kenarındaki bir değirmenin yanına atıp giderler. Paraya düşkün değildir fakat cinsel meraklılığını bir türlü giderememiş düşkün kadın tiplerindedir. Pıravanın Mıstık para ve altın teklif etmesine rağmen kabul etmez.

### **13. 3. 11. Nefise**

Kenan Efendinin oynak kızı ve Sülük Ağanın karısıdır. Cinselliğin en uç noktasını oluşturan Nefise romanda şöyle tarif edilir: "...Çakır Kahya erkeklerinin kudurganlıklarına karşı cinsel tokat vurur gibi doyurma gücünü babasından, kavruk kız çocuğu gövdesinin üstünde kötülükten habersiz görünen çarpıcı güzelliğini, şirin edasını Çerkezliğinden almıştı. Bu melek, melaike saflığı o kadar belirliydi ki, en azılı erkeğin en azgın sırasında bir an irkilmemek elinde değildi." (s. 245)

Daha önceden Zülfü'yle ilişkisi olduğu halde babasına karşı koyamayarak Sülük Ağa ile evlenir. Benli Nazmiye küçük yaşta Nefise'yi ablacılığa alıştırmıştır. Sülük Ağayla evlendikten sonra ablacılığını küçük kız Elif'le devam ettirir. Hatta daha da ileri giderek Elif'i Sülük Ağanın yatağına sokar. Sülük Ağa öldükten sonra bu sefer de mektep talebesi Civanşah'la düşüp kalkmaya başlar. Nefise'nin babası Kenan Efendi kızı Nefise'yi, Sülük Ağanın malına ortak olması için kullanmak istemiştir.

### **13. 3. 12. Marazlı Derviş**

Derviş ve hoca geçinerek dini duyguları çıkarı için kullanır. Oğlancılığıyla tanınır. Bir gün Kuran öğretme bahanesi ile çocuğa yaklaşırken karısı Saray Hanıma yakalanır. Para için karısının namusunu hiç umursamaz. Tütün kaçakçısı Zülfü ile karısının ilişkisini bildiği halde ses çıkarmaz. Çünkü Zülfü sayesinde para kazanmaktadır. Kenan Efendiye çıkarları karşılığında hizmet eder.

### **13. 3. 13. Civanşah**

Toprak Hatunun oğlu Civanşah mektep talebesidir. Sülük Ağa masraflarını karşılayarak halkına karşı merhametli görünmeye çalışır. Bir kız kadar utangaçtır. Kendini tamamen okumaya verdiği için kadınlarla pek ilgisi yoktur. Yazar romanın baş tarafında Civanşah'ı ideal bir Türk genci gibi vermiştir. Fakat Civanşah annesi tarafından intikam duyguları beslemeye zorlanır. Sonunda Nefise Civanşah'ı kendine yaklaştırır. Civanşah da çevresindeki bütün insanlar gibi yavaş yavaş yozlaşmaya başlar. Bir insanın karakterinin bozulmasında çevre faktörünün önemini göstermesi açısından önemli bir şahıstır.

### **13. 3. 14. Toprak Hatun**

Civanşah'ın annesi Toprak Hatun romanın en olumlu ve çizgisinden şaşmayan kahramanıdır. Kocasını Yunan savaşında öldüğü için dul kalmıştır. Tek çocuğunu halı, kilim dokuyarak kimseye muhtaç etmemeye çalışır. "...Serti. Sertliği arada bir cin tutmasından gelse gerekti. Çabuk ağladığı halde öfkesi kolay basılmamakta, çok küçük olaylarda kine dönüp uzun süre devam etmekteydi."(s. 447)

Toprak Hatun, Sülük Ağa öldürülünce saç baş yolarak ağlamaya başlar. Kindar olduğundan Sülük Ağanın kan bedelinin alınmasını ister. Arkasına taktığı kadınlarla hükümet kapısına kadar yürür.

### **13. 3. 15. Pomak Polis Cihangir**

Korkak ve adamına göre davranan bir devlet memurudur. Bakışlarındaki ürkeklik ve yalvarış kendini hemen ele verir. Başta Sülük Ağa olmak üzere uçan kuşa borcu vardır. Ağlar gibi konuşur, bir şey isterken bile ağlar gibi davranmayı huy edinmiştir. Dört kızı yüzünden çevresine rezil olur. Çünkü bu kızlar devamlı yaşlı erkeklerle düşüp kalktıklarından babalarının saygınlığını yitirmesine sebep olurlar.

### **13. 3. 16. Günah Bibi**

Genelevinin sahibi Günah Bibi hovardalara kız çıkarır. Toplumda hoş karşılanmayan bir işi yaptığından adı Günah Bibi kalır. Yaşlı olduğu halde her gün bir genç kız gibi süslenir. Biraz iri kıymımlı olduğu için ilk bakışta ürperti vericidir. Para ve



altın gördüğü zaman dayanamaz. Cennet, Pırava Mıstık'ın altınlarını kabul etmeyince Günah Bibi "...Allah belanı vere hey avanak kahpesi, deli kahpeee... Aklını mı sıçrattın? Kahpe olup altını almamak hiç olur mu ? Altını almayacak kadındın da neden soyundun bu yollara?"(s. 315) der.

## 14. SAĞIRDERE<sup>52</sup>

Kemal Tahir'in imzasını taşıyan ilk romandır. Orta Anadolu insanının kaderini anlatan roman ilk çıktığı günden dikkatleri üzerine toplamıştır. Sağırdere, Yamören köyüne yakın ve yazları kuruyan bir derecik olmaktan ziyade cehalet ve sefalet içinde boğuşan köylünün kaderiyle bir paralellik gösterir. Yazar romanın ismi ile işlenen konu arasında direk bağlantı kurmuştur. Sağırdere'nin devamı niteliğinde olan Körduman'da ise köyün üzerine kabus gibi çöken zor şartların insanları duman altına almış gibi boğması şeklinde sembolize edilebilir.

Sağırdere, yazarın romanları içerisinde köy geleneklerine en fazla yer verdiği eseridir. Ayrıca çalışıp para kazanmak için köyden şehre göç etmek zorunda kalan insanların durumu dramatik bir tablo içinde sunulur. Kitabın arka kapağında roman hakkında şu bilgiler yer almaktadır:

“Yabancı romanların etkilerinden uzak “İlk gerçek Anadolu romanı” diye nitelenen Sağırdere, köy yaşamının, köy ekonomisinin insanların kişiliğine yansımını eşsiz bir gözlem gücüyle, önyargılardan, düşsellikten uzak bir değerlendirme yeteneğiyle sergiler. Sağırdere bir gazetede takma adla tefrika edilişiyle Kemal Tahir'in romancılığına daha ceza evindeyken ilgileri çekmiştir.”<sup>53</sup>

Yamören köyünde, gençler arasındaki ilişkiyi düzenleyen “başağa”, “çavuşbaşı”, “yiğitbaşı” gibi gelenekler vardır. Bunlar delikanlılar arasında belli bir düzenin sağlanmasını ve anlaşmazlıkların çözümünde kolaylığa gidilmesini sağlamaktadır. Bir töre ya da gelenek romanı olarak adlandırılabilir “Sağırdere” hakkında Ramazan Kaplan şu tespitlerde bulunmuştur:

“Sağırdere, yazıldığı dönemin köy romanları arasında, köylüyü gelenekler içindeki yaşayışıyla en yoğun olarak ele alan romandır. Mustafa'nın çevresinde ağırlık kazanan olaylarla düğün, eğlence, delikanlı-genç kız ilişkileri ve delikanlılar arasındaki gelenekçi davranışlar üzerinde durulur. Ancak Sağırdere'de gençlerle ilgili tutumlar, geleneklerin merkezini oluşturur.”<sup>54</sup>

<sup>52</sup> Alıntılar, romanın Adam Yayınlarından çıkan Temmuz 1995 tarihli 2. baskısından aktarılmıştır.

<sup>53</sup> Tahir Kemal, *Sağırdere*, Adam Yayınları, Temmuz 1995, İstanbul, Arka kapak sayfası

<sup>54</sup> Kaplan, Ramazan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, Akçağ Yayınları, 1997 Ankara, s. 258

Ekonomik sıkıntı sonrası göç olayları, kadın ve erkek ilişkileri, düğünler, cinsellik, gurbetçilik duygusu, köylü ve şehirli çatışmaları, sağlık problemleri, ödenen vergiler romanın belli başlı konuları arasındadır.

### **14.1. Romanın Özeti**

Roman ferfene evini, Pelvan Vahit ve Kulaksızın Mustafa'nın gözetlemesi ile başlar. Kadınlar yılın belli günlerinde bir araya gelerek eğlence düzenlemektedir. Mustafa Ayşe'ye, Vahit ise Güldane'ye tutkundur. Pelvan Vahit perde kapanınca kızları dumandan boğmak için ceketiyile bacayı tıkar. Bu arada üzerlerine gelen köpeği Pelvan Vahit bıçakla yaralar. Bu olay üzerine Pelvan Vahit ve Mustafa muhtar odasına çağrılır. Pelvan Vahit suçunu inkardan gelirken Mustafa doğruları söyler. Nail ile Vahit arasında kavga olur. Suçlular muhtar odasından çıkarılır.

Mustafa her gün duvarın deliğinden dalgın dalgın Ayşe'yi seyretmektedir. Naili'nin tavsiyesi üzerine Mustafa kızın yolunu suya giderken keser. Kız yüz vermediği gibi Mustafa'yı taş yağmuruna tutar. Mustafa Ayşe'yi elde etmek için muska ve büyü yapmak dahil her yolu dener. Battal'ın düğününü fırsat bilerek kadın kılığında kıza yaklaşır. Topal İsmail'den parasıyla aldığı "sıcaklık kemiğini" Ayşe'ye görmeden sürter. Fakat bu kemiğin hiç faydası olmaz. Ayşe annesinin isteği doğrultusunda evli, Ayşe'den yaşlı ve zengin bir erkek olan Hocaların Hakkı'ya verilir.

Battal'ın düğününde köy gelenekleri sergilenir. Mustafa gelinin sandığı başında görevlidir. Pelvan Vahit ise güreşte yenerek bir koç kazanır. Gelin atın üzerindeyken caminin etrafında birkaç kez dolandırılır. Nikah kıyılırken biri bıçağını kınına soksa ya da saatin kapağını kapasa güveyin geline yaklaşamayacağı gibi inançlar Yamören'de kabul edilen gelenekler arasındadır. Mustafa'nın ağabeyi Murat, okul eğitimi gördüğünden bu tür inançların yanlış olduğunu köylüye kabul ettirmeye çalışır.

Mustafa, Topal İsmail'e işe yaramayan kemiğini iade eder. Topal İsmail durumundan her zaman şikayetçidir. Bacağı burkulduğu zaman ameliyatı köyün imamı Reşit Hoca yaptığından topal kalmıştır. Doktorlara gitmek istemez. Bacağına güneş banyosu yaptırdığı zaman iyi olacağına inanır.

Ayşe'sini kaybeden Mustafa'nın sabahlara kadar gözlerine uyku girmez. Gece yarısı kalkıp o gün evlerinde uyuyan Gurbetçi Ömer'in karısı Meryem'in koynuna girer.

Mustafa hem köylünün dilinden kurtulmak hem de para kazanmak için çalışmak üzere arkadaşları ile birlikte Ankara'ya giderek "Gurbetçi" olur. Ankara'da bir hana yerleşirler. Hocaların Hasan, Mustafa'ya taş ocağında iş bulur. Dört gün çalıştıktan sonra Mustafa'nın yaşı küçük olduğu için ayağına taş düşebilir bahanesiyle işten çıkarılır.

Mustafa'nın gurbette gözü açılır. İlk haftasında Ankara'nın birçok yerini gezer. Hocaların Hasan, Mustafa'nın iyi bir işte çalışmasını istemez. Bu yüzden Yenişehir'e götürme karşılığında Mustafa'dan 10 lira ister. Mustafa parayı vermez ve bir gün sabah Hasan'ı gizlice takip eder. Hasan'ın ortağı ve ağabeyi Murat'ın arkadaşı Cemal Ustanın yanında çırak olarak işe başlar. Kulaksızın Mustafa kısa zamanda taşçılık zanaatını öğrenir. Aynı yerde çalışan Gurbetçi Ömer'i de bulur. Gurbetçi Ömer işçileri kandırıp parasını yediğinden işçilerden dayak yemiştir.

Mustafa sıtma hastası olan Gurbetçi Ömer'i kendi odasına getirir. Ona ilaç verir ve bakımını üstlenir. Gurbetçi Ömer sabahlara kadar uyumayıp Mustafa'ya şehir yerinde nasıl kurnaz davranması gerektiği hakkında bilgiler verir. Mustafa sabah erkenden gidip Hasan'ın yaptığı taşları bozar. Cemal Usta bozuk taşları görünce Mustafa'nın Hasan'dan daha iyi çalıştığını söyler. Mustafa'nın başka bir hüneri de koluna mahsustan vurarak gündelikçi aylığına geçmesidir. Bundan sonra Mustafa artık "usta" olarak çağrılır. Ayağına taş düştüğü için çalışamayan Vahit, Gurbetçi Ömer ve Hocaların Hasan köye döner.

Babasından gelen mektuptan sonra Mustafa'nın içine bir sıla hasreti düşer. Kazandığı paraların bir kısmıyla yeni elbiseler ve yakınları için hediyeler alır. Bunları bir sandığa doldurur. Aldığı hediyeler içinde en ilgi çekici olanı gaz ocağı ve Cemal Ustanın tabancasıdır. Hocaların Hasan'ın bakkal borçlarını da ödeyip köye dönmek üzere yola çıkar.

## **14. 2. Romanın Şahıs Kadrosuna Toplu Bir Bakış**

Bu romandaki kişiler arasında yazarın diğer romanlarından farklı olarak değişik sebeplerden dolayı çatışma ve zıtlaşmanın olduğu görülmektedir. Köylü ve şehirli çatışması başta gelen uyumsuzluklar arasındadır. Şehirli ve köylü yaşam

konusunda tecrübelidir. Cemal Usta yıllar önce şehre gittiğinden Mustafa'ya öncülük eder.

Köyde sosyal ve ekonomik durumun kötü olması ikinci bir çatışmayı da beraberinde getirir. Cehalet, eğitimsizlik, batıl inançlar çatışmaya yol açan diğer unsurlardır. Cinsellik temelli çatışmalar da romanda fazlasıyla yer alır. Mustafa sevdiği kızı alamaz. Ayşe'yi kendinden yaşça çok büyük bir adama verirler. Siyasi çatışma olarak fakir köy halkından alınan vergiler dikkat çeker. Köylülerin bazıları bu vergileri ödememek için rüşvet vermek zorunda kalır.

Romanın asli kahramanı Mustafa'dır. Vahit, Topal İsmail ve Hocaların Hasan ile Gurbetçi Ömer onu takip eder. Kişiler genelde fakir ve ezilmiş insanlardır. Para kazanmak ve sevdikleri için köylere hediyeler götürmek temel amaçlarıdır. Yazar Anadolu'nun fakir bir köyünü seçmiş ve görünen manzarayı Mustafa gibi birkaç kişinin üzerinde dramlaştırmıştır. Romanın şahısları aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir.

**Gurbetçiler:** Pelvan Vahit, Mustafa, Hocaların Hasan, Gurbetçi Ömer, Cemal Usta, Nazlı Hanım

**Ferfene evindeki kızlar:** Feride, Ayşe, Güldane

**Mustafa'nın ailesi:** Mustafa, Kulaksızın Yakup, Murat, Binnaz,

**Hocalar kabilesi:** Hocaların Hakkı, Hocaların Hasan

**Diğer Köylüler:** Topal İsmail, Nail, Battal, Eşkuya Eğri Ahmet, Meryem, Reşit Hoca

**Muhtar ve koruyucu:** Hüseyin Efendi, Ali Dayı

**Trendeki yolcular:** Ahmet Onbaşı, Kara Sakal Abdurrahim

**Patronlar:** Rıfat Ağa, Selahattin Bey

### 14. 3. Romanın Şahısları

#### 14. 3. 1. Mustafa

Romanın baş kahramanı Mustafa'nın biraz tembel olduğu arkadaşları arasında söylenir. Fakat Mustafa edepli ve köylü tarafından sevilen bir çocuktur. Ayşe'yi çok sevdiğinden nereye gitse peşindedir. Nail'den öğrendiği kız ayarlama taktiklerini uygulamaya başlar. Sevdiği kızı Hocaların Hakkı'nın alacağını duyunca kızın su

yolunda önünü keser. Ayşe yüz vermediği gibi birde taşa tutar. Bu durum Mustafa'nın erkeklik gururuna dokunmuştur.

Mustafa fakir bir ailenin çocuğu olduğundan askerlik ocağını barınacak bir yer gibi görür. Meryem'le konuşurken Mustafa askerlik hakkında şunları söyler:

“– Askerde adama silah verirler. Erkek kısmı silahı sever de askerliğe o yüzden dayanır. Günde üç öğün yemek...Kundura, elbise, kaput...Askerden kaçılır mı? Allah Allah! Askerlik herkesin başına gelen bir iş.”(s. 66)

Mustafa'ya göre bir kızı kandırmak çok kolaydır. Meryem'e “Kız akli, kaz akli, demişler” (s. 69) diye söylenirken Ayşe'yi boncuk, para ve çerezle kandıracağına emin görünmektedir. Bütün köylülerde olduğu gibi Mustafa da uydurma bazı şeylerin gizli güçlerine inanmaktadır. Topal İsmail'in sıcaklık kemiği bunlardan biridir. Bu kemiği Topal İsmail'den parasıyla kiralar. Meryem kadınla işbirliği yapıp kadın kılığında Ayşe'ye düğün evinde yakınlaşır. Kemiğin sıcaklık getirecek tarafını Ayşe'ye sürer. Aradan birkaç gün geçtikten sonra Ayşe yüz vermeyince sıcaklık kemiğinin bir işe yaramadığını anlar. Nikah kıyılırken saatin kapağını kapamak, bıçağı kınına sokmak, gelinin bineğinin üzengisinden kırk taş geçirmek gibi bütün batıl inanışların hepsini dener. Fakat bu adetler de bir işe yaramaz. Çünkü Ayşe'yi annesi zengin ve evli olan Hocaların Hakkı'ya verir. Hocaların Hakkı 100 lira başlık parası vermiştir.

On iki lirayı 12 yılda biriktirecek kadar fakir olan Mustafa hem onurunu kadınların dilinden kurtarmak hem de para kazanmak için “gurbetçi” olmaya karar verir. Hocaların Hasan ve Vahit'le birlikte Ankara'ya gelir. Ankara Gurbeti Mustafa'nın hayatında dönüm noktasıdır. Önceden çekingen olan Mustafa yavaş yavaş açılmaya başlar. İlk günlerde iş bulmakta zorlanır. Taş ocağından yaşı küçük olduğu için çıkarılır. Mustafa için Ankara, gelenekçi davranışların köye göre daha az olduğu bir çevredir. Mustafa köyde, köyün geleneklerine uygun davranan, itaatkar, yiğit ve kendine güvenen biridir. Şehirde ilişkilerin büyük ölçüde çıkarılara dayalı devam ettiğini anlayınca değişmek zorunluluğu hissetmiştir.

Mustafa işe gitmediği günlerin birinde Vahit'in torbalarından kendi torbasına bulgur, fasulye ve nohut aşırır. Evi beklediği için kendini başkasının torbasından erzak çalmakta haklı görür. Mustafa'nın okuma ve yazması yoktur. Polis kelimesini bile ilk

defa hancıdan duyar. Hancının vermiş olduğu adres kağıdı ile Ankara'yı baştan sona gezer.

Yenişehir'e götürme karşılığında kendinden 10 lira isteyen Hocaların Hasan'a yem olmayacak kadar da uyanıktır. Hasan'ı işe gittiği bir günde takip eder ve Yenişehir'e ulaşır. Hasan'ın ortağı ve ağabeyinin okul arkadaşı Cemal Usta onu işe alır. Mustafa gayretli olduğu için daha ilk günden bütün malzemelerin adını öğrenir. Birden dokuza kadar saymaya başlamıştır.

Sıtma hastası Gurbetçi Ömer'e acıyıp onu kendi odasına getirir. Ömer'in öğütleri Mustafa'nın üzerinde etkili olur. Mustafa çıraklıktan çıkıp usta olmak hem de daha fazla para kazanmak için ustasına bir oyun yapar. Koluna çekiçle hafiften vurup kolunu sakatlamış gibi gösterir. O günden sonra Mustafa, Mustafa Usta olarak çağrılır. Gündelik para kazandığı için memleketine dönen Hasan'la, babasına harçlık gönderir. Gurbetçi Ömer'in navlun parasını da karşılayan Mustafa iyi para kazanan bir taşçı ustası olduğunu ispatlamıştır.

Köylülerinden Recep Ağa, Mustafa'ya babasından mektup getirince Mustafa'nın içine sıla hasreti bir kor gibi düşer. Cemal Ustaya hissettirmek istemez ama ustası Mustafa'nın halinden analar. "Ah reziller!...Ulan köylü değil misiniz? Sıla hasreti yüreğinize bir düştü mü, duramazsınız. Cennette olsanız yola düşersiniz, reziller, seğirtirsiniz tezek kokusuna..."(s. 238) der.

Mustafa ustalık takımlarını toplar. Kendi üstüne yeni elbise, ayağına yeni ayakkabı alır. İyisinden gaz ocağı, boyalı şeker mendil ve ağızlık gibi hediyelerin yanı sıra Cemal Ustanın tabancasını da alıp beline takar. Hocaların Hasan ne kadar Mustafa'nın iyi olduğunu istemese de Mustafa onun bakkal borçlarını öder ve köyüne döner.

Mustafa kısa zamanda içindeki korkuları yenerek şehir kurallarına uyacak hale gelmiştir. Hasan'ın veresiye borcunu vermekten çekinmeyen Mustafa, Gurbetçi Ömer'in karısı Meryem'de aynı dürüstlüğü gösterememiştir. Aslında Mustafa olgunlaşma sürecinde gururu, saflığı ve iradesiyle bireysel varoluş mücadelesini devam ettirmek isteyen bir tiptedir.

### 14. 3. 2. Pelvan Vahit

Romanın başında kopuk ve hovarda bir kişilikle kendini gösteren Vahit çıkarıcıdır. Faydasını gördüğü tarafa hiç tereddüt etmeden yönelir. Ferfene evindeki kadınları rahatsız etmek için ceketiyile evin bacasını kapatır. Sevdiği kız Güldane’yi gizlice seyreder. İşi gücü muzurluk olan Vahit yaptıklarından dolayı muhtar odasına çağrılır. Fakat suçunu inkar eder. Fakirlik ve ezilmişlik duygusu Vahit’in bütün köylüden nefret etmesine sebep olmuştur. Nefretini şu satırlarda dile getirir.

“– Bırak Mustafa! Sen bu köyü bilmezsin? Aslı Yamukören...Bir de biz yanılmışız, olmuş Yamören...Yetim buldular mı üstüne çökerler. Yamören’in adamı bütün alçak... -Hem soğuktan hem sinirden titriyordu-: Yamören’in adamı bütün... Töbe...Ağan Murat iyidir. Ötekiler tüm rezil!”(s. 36)

Vahit fakir bir ailenin çocuğudur. Elinde herhangi bir zanaatı olmadığından ancak kara işçilik yapabilmektedir. “Aslında çiftçiliği de pek sevmiyor, daha doğrusu hakkından gelemiyor, bir yıldan beri babasından, ağabeyinden gizli içtiği tütünün parasını, ufak tefek harçlığını, duvar örmekten çıkarıyordu.”(s. 51)

Vahit’e göre evlenilecek kız kesinlikle el değmemiş olmalıdır. Vahit’in gözünde kızın çok farklı bir yeri vardır. Kız kocasına devamlı hizmette bulunacak bir hizmetli gibidir. Zaten kızın aklı olduğuna da inanmaz. Mustafa’ya kızlar hakkında şu cümleleri söyler: “Kız değil mi? Şu kadar aklı yoktur. Dünyanın yüzünde kız gibi ahmak olmaz. Kız ne demek? Nah yabanın eşekleri...”(s. 113)

Vahit, Mustafa’yla birlikte para kazanmak için gurbete çıkar. Çabuk sinirlenip çabuk kızdığından işine gelmeyen her şeye tepki vermektedir. Mustafa gibi dürüst bir kişiliğe de sahip değildir. “Körduman” adlı romanda görüleceği gibi arkadaşının sevdiği kıza sarkıntılık etmekten çekinmez. Ankara’da çalışırken ayağına taş düşürür. Ayağı şiştiğinden çalışamaz ve köyüne dönmek zorunda kalır. Gurbetten köye beş parasız döndüğü için çeşme başındaki kadınların maskarası olmuştur.

### 14. 3. 3. Topal İsmail

K. Tahir, Topal İsmail tipiyle işini bilen, çalışmadan kazanmanın yollarını köyün dar ve kapalı ekonomisinde bile bulan bir portre çizer. Görünüşe çok ehemmiyet verir. Bıyıklarının olmasını diğer bıyığı çıkmamış delikanlılara gör bir üstünlük gibi



görmektedir. Hırsızlık, kumarbazlık, yalancılık, hovardalık gibi bütün kötü meziyetlerin sahibi Topal İsmail hırsız olduğunu söylemekten adeta zevk duyar hale gelmiştir. Aşağıdaki satırlar bu yargıyı ispatlar durumdadır

“– Kumarbaza, kötü karıya sözüm yok...Bu işlere alışan bir daha duramaz. Ama hırsızlar çeşit çeşit...Beni büyük hırsızlardan bellemeyeceksin! Biz fakara hırsızlarız. Hırsızın fukarası yürekli olur.”(s. 22)

Kadınlara düşkün bir adamdır. Topallığını kadınlara belli etmemek için ağır ağır ve kibirli kibirli yürür. Ağzında laf saklayamadığı için de dedikoducu bir tiptir. Hem Mustafa’ya sıcaklık kemiğini parasıyla kiralar, hem de Mustafa’nın kadın kılığında kıza yaklaşacağını gelinin babasına haber verir. Bu yüzden köylü Topal İsmail’in sözlerine pek güvenmez. Topal İsmail daha önceden gurbete çıktığından ve köylü de cahil olduğu için rahatlıkla dini, sömürü aracı olarak kullanarak köylüyü kandırabilmektedir. Uydurduğu bir kemiği sıcaklık kemiği diyerek kirasıyla pazarlar. Mustafa’ya tılsımlı kemiği pazarlarken şu sözleri sarf eder:

“– Bu kemikte çok iş var Mustafa! Bu kemik bildiğin kemik değil!...Yarasa kuşunun kemiğidir bu...Yarasa kuşunu tutmuşlar, hiç kullanılmamış altınla kesmişler, karınca yuvasının yanına koymuşlar. Karınca deyip geçiyor musun efendi, karınca, et yer ki, kurt kaç para...Karıncanın etten soyduğu kemiği, suyun içine bırakırsın. Bıraktığın yere iyi nişan koyacaksın. Yoksa kaybolur. Akan suyun fendine akıl ermez. Yarasa kuşunun kemiği suyun içinde ikiye ayrılır. Bir takımı, akıntıyla baş aşağı akar, ikincisi, mutlak akıntının tersine, yukarı çıkar. Allahın bir işi canım!...Tılsımlı kemik, akıntının yukarisına çıkan kemik...Bendekini ayrıca, Reşit Hoca okudu.”(s. 121)

İsmail’in daha önceden ayağı burkulur. Fakat İsmail doktora gitmek yerine Reşit Hocaya ameliyat olur. Ameliyat iyi geçmediğinden o günden beri topallamaktadır. Ayrıca kendine total diye çağrılmasına da sinir olmaktadır. Her doktora inanmaz. “Calcium” ilacını kullandığını her yerde övünerek anlatır. Güneş banyosuna yatarsa ayağının iyi olacağına inanmaktadır.

Dolaylı olarak, Topal İsmail ile köyün çeşitli aksaklıkları arasında bir ilişki mevcuttur. Çünkü köyün insanları arasındaki ilişkiler çıkara dayalıdır. Gençler arasında eski geleneklerden kalma bozulmuş bir ahilik düzeni devam etmektedir.

#### 14. 3. 4. Gurbetçi Ömer

Gurbetçi Ömer, Mustafa'ya destek çıkar gibi görünmesine rağmen olumsuz yönlendirici konumunda bir ara güçtür. Köyde geçimini sağlayabilecek güce sahip olamadığı için devamlı gurbete çıkıp çalışmak zorunda kalır. Bu yüzden de adı Gurbetçi Ömer kalmıştır. Sıtma hastalığına yakalanınca sık sık köye döner. Eserde Gurbetçi Ömer'i yazar şu şekilde tasvir eder: "Sırtında kirli bir mintan, ayağında 'amelikan' bezinden yapılmış uzun bir don vardı. İşçilere üç torba çimentoyla yarım sandık çivi verdi. Gene yorganın üzerine çöktü. Alaca karanlıkta gözlerinin akları parlıyordu."(s. 191)

Gurbetçi Ömer çıkarıcı bir adamdır. Namazı bile patronunun gözüne girmek için kılar. Patronu Rifat Ağayla beraber çalışmayan işçileri çalışıyor gibi gösterip aldıkları paraları kendi aralarında bölüşürler. Cemal Ustanın anlattıklarına göre Gurbetçi Ömer köyden gelen insanları işe girme bahanesiyle kandırıp paralarını aldıktan sonra işten çıkarmaktadır. Bu yüzden çıkarılan işçiler birlik olup Gurbetçi Ömer'e iyi bir dayak atarlar.

Mustafa, Gurbetçi Ömer'in hasta durumuna dayanamaz ve onu odasına getirir. Gurbetçi Ömer Mustafa'yı sabahlara kadar Hocaların Hasan'a karşı kinle doldurur. Mustafa Gurbetçi Ömer'in öğütlerine kulak verdiğiinden Hasan'ın iş yerinde hazırladığı taşları kırar. Cemal Ustanın gözünde Hasan'ı küçük düşürür.

#### 14. 3. 5. Murat

Kulaksızın Yakup'un diğer oğlu Murat, çalışıp alnının teriyle kazanmayı seven biridir. Bu romanda Kemal Tahir'in en kusursuz ve en olumlu kahramanı Murat'tır. Bozkırdaki Çekirdek'te eğitimci Murat olarak görülen Mustafa'nın ağabeyi, devam ettiği okulu bitirmiştir. Babası muhtar olmasını istemesine rağmen o kabul etmez. Sımsıcak istasyonunda demirbaş işçisi olarak çalışmaktadır. Murat romanın aydın karakteridir. Yazarın sözünü emanet ettiği kişi durumundadır.

Çorum gençlerinin küçük başağasıdır. Çok kitap okuduğu için olumlu tavırlarıyla dikkat çeker. Köylünün gözünde saygın bir yere sahiptir. Batıl ve saçma inanışlara karşı gençleri uyarır.

### 14. 3. 6. Nail

Her gün esrar içmeyi adet haline getirmiş hovarda bir kişilik sergiler. Çıkar çevrelerinin gözüne girmek için yapmayacağı şey yoktur. Kadınlara ve kızlara çok düşkün olduğundan hovardalığın ustası olmuştur. Zaten kadınları ve kızları avanak olarak görür. Evli olduğu halde Vahit'in sevdiği kız Güldane'yi karısının üzerine eve getirir.

### 14. 3. 7. Cemal Usta

Mustafa'ya gurbet yerinde tek yardım eden Cemal Ustadır. Cemal Usta Murat'tan sonra Kemal Tahir'in romanda olumlu karakter sergilemekte en çok beğendiği, ikinci kişidir. Sözü'nün eri olan Cemal Usta ortağı Hasan'ın hırsızlığı ve sahtekarlığının tersine çalışkan ve beceriklidir. Taş ustalığında onun üzerine daha iyi bir usta yoktur. Gurbetçi Ömer, Mustafa'ya kurnazlığın ve dolandırıcılığın yollarını öğretmeye çalışırken Cemal Usta, Mustafa'ya bu tür işlere alet olmasından dolayı kızar.

“ – Ömer kötü herif...Sana baba öğüdü: Akıl veren çok olur ama, tekerlendin mi elinden tutan bulunmaz. Kurnazlığın bir ucunda yalan var. Yalan dersin erliğe uymaz! Kancık işi...”(s. 240)

### 14. 3. 8. Ayşe

çoğu gibi kalçaları dar, omuzları sivride görünmüyordu. Arkadan çocuk doğurmamış yirmi yaşında Mustafa'nın sevdiği kız Ayşe romanda şu şekilde tasvir edilmektedir: “...Ayşe arkadan görünüyor, mart rüzgarı, baş örtüsünü havalandırdıkça, siyah saç örgüleri pırıl pırıl meydana çıkıyordu. Boyunun uzunluğundan vücudunun tıkHzlığı pek belli olmuyordu ama, on dört yaşında, çabuk boy atan kızların, bir taze gelin kadar tıkHzdı.”(s. 40)

Ayşe büyükleri ne derse onu yapmak zorunda kalan başkalarının yönlendirmeleriyle hareket eden etkisiz bir köy kadınıdır. Küçük yaşta evlendirildiğinden kendi kararlarını kendi verecek durumda değildir. Annesi onu zengin bir adam olduğu için Hocaların Hakkı'ya 100 Lira başlık parası ve bir inek karşılığında satar.

### **14. 3. 9. Hocaların Hakkı**

Uzun boylu yiğit zengin bir adamdır. Zenginliğine rağmen köyün en cimri adamıdır. Battal'ın düğününde bir avuç buğdayı hediye etmemek için köyden kaçır. Erkek çocuğu olmadığı için çocuğu yaşındaki Ayşe'yi başlık parası karşılığında ikinci karısı olarak alır.

### **14. 3. 9. Kulaksız Yakup Ağa**

Mustafa'nın babası Kulaksızın Yakup Ağa çocukken yetim kaldığı için sığır çobanlığı yaparak geçimini sağlamak zorunda kalmıştır. Giyimine kuşamına pek dikkat etmez. Yırtık ya da yamalı elbiselerle gezer. Kulaksızın Yakup Ağanın en kötü tarafı parayı çok sevmesidir. Bu yüzden çocuklarının çok para kazanmasını ister.

Oğlu Murat'ı okula göndermesindeki amacı da okuyup muhtar olması içindir. Murat muhtarlık yerine demiryolu işçiliğini tercih edince Kulaksızın Yakup okumanın iyi bir şey olmadığını söylemeye başlar. Cahil ve dar çevrede yetişmiş bir adamın bu düşünceleri taşınması yazara göre oldukça doğaldır. Yakup Ağa askerlik hariç köyden dışarı hiç çıkmamıştır. Zaten çıkmak için maddi imkanları elverişli değildir.

### **14. 3. 10. Eşkîya Eğri Ahmet**

Sağırdere ve Körduman'da adı geçen Eşkîya Eğri Ahmet rezilin biridir. Düşmanın yurda girmesi onun umurunda değildir. İstedikinden zorla para alır. Gözünün tuttuğu kızları dağa kaldırır. Yedi vilayetin toprağını haraca bağlayan Eşkîya Ahmet sonunda bir kurşunla can verir.

### **14. 3. 11. Meryem**

Gurbetçi Ömer'in karısı Meryem uyanık bir kadındır. Kocası gurbette olmasına rağmen ev işlerini yalnız başına çekip çevirmektedir. Sağırdere'nin ilk sayfalarında Meryem'in yalnız bir kadın olması okuyucuya acıma hissi verir. Fakat kocası gurbetteyken Mustafa'nın yatağına girmesine ses çıkarmaması ve Körduman'da Ayşe'yi kandırmak için yalanlar sıralaması Meryem'e karşı duyulan acıma hissini nefrete doğru sürükler.

### **14. 3. 12. Reşit Hoca**

Yazarın deyimiyle şeytanın yattığı yerden haberi olacak kadar kurnaz bir heriftir. Muskacılığı ile ünlü Reşit Hoca dini sömürü yaparak geçimini çıkarmaktadır. Yazarın diğer romanlarındaki hoca tiplerinden farkı en azından, köylünün namusuna karşı saygılı olmasıdır. “...Boğazının sol tarafında büyük bir ur olduğu için başını biraz büküyor, otururken de yürürken de birisini gözetliyormuş ya da omuzu üzerinden arkasına gizli bir şeyi söylüyormuş gibi insana şüphe veriyordu.”(s. 77)

### **14. 3. 13. Hocaların Hasan**

Hasan hem az gülen hem de az konuşan donuk bir adamdır. Hocalar kabilesi, Kulaksızın Yakup ailesine düşman olduğu için Hasan, Mustafa'nın çalışıp para kazanmasını istemez. Mustafa'nın işten atılması için elinden geleni yapar. Hatta Mustafa'nın elindeki parayı alabilmek için Yenişehir'e götüreceğine söz verir. Cemal Usta Mustafa'ya destek çıkınca planları suya düşer. Mustafa, Cemal Ustanın yanında çalıştıktan sonra Hasan'dan fazla para kazanır. Hasan, Mustafa'nın para kazanmasını çekemez. Bu yüzden Ankara'daki dostu Nazlı Hanımı Mustafa'ya musallat etmeyi dener. Mustafa kapı aralığından konuşulanları dinlediği için Hasan'ın ikinci planı da başarısız olur.

Yukarıdaki paragraftan da anlaşılacağı gibi Mustafa ile Hasan arasında devamlı bir çekemezlik sürüp gitmektedir. Bu birbirini çekememe duygusu sadece Hasan'la Mustafa arasında değil bütün Yamörenlilerde vardır.

### **14. 3. 13. Hacı Abdurrahim Efendi**

Çorum çarşısının en önde gelen esnaflarındandır. Eser içinde fazla ehemmiyetli bir yeri olmamasına rağmen Abdurrahim Efendi gelişen teknoloji hakkındaki görüşleriyle dikkat çeker. Hacı Abdurrahim Efendiye göre trenin icadı iyilik getirmemiştir. Çünkü tren ortaya çıkınca arabacılar ve katırcılar işsiz kalmıştır. Üstelik trenin icadı insanların ahlakının bozulmasında birinci sebeptir. Bütün bu görüşlere sahip olan Abdurrahim Efendi, Mustafa'nın “Dünya dönüyor” sözüne de karşı çıkar.

“ – Dünya dönüyor, ne demek? Dönek insanlar! Yani biz dönekleşmişiz! Töbe töbe! Dünya dönmez! Dünya dönse güneş hep doğudan çıkıp batıdan batar mı? O da dönüverir şu yana...” (s. 151)

Abdurrahim Efendiye göre insan böyle konularda fazla derin düşünmemelidir. Kemal Tahir'in romanlarına bakıldığında Abdurrahim Efendi gibi molla geçinen her şeyi bildiğini zanneden cahil hoca tiplerine sık sık rastlanır. Başkalarının sözlerine inanmadıkları gibi bir de yanlış düşüncelerinin haklılığını savunurlar. Teknolojik gelişmeleri bir türlü içlerine sindirememişlerdir.

### **14. 3. 14. Rıfat Ağa**

Mustafa'nın iş yerinin sahibi olan Rıfat Ağa namaz kılmayanları sevmez. Kendi namazını hiç kaçırmadığı gibi işçilerine de namaz kılmasını tavsiye eder. Gurbetçi Ömer, Rıfat Ağanın gözüne girmek için namaz kılmaya başlamıştır. Aslına bakılırsa Rıfat Ağanın Müslümanlığı sadece görünüşündedir. Hoca görünen Rıfat Ağa ortağı ve aynı zamanda küçük kardeşi olan Selahattin Beyi dolandırabilmek için işçilerle anlaşır. Adı olan ama kendisi olmayan işçilere sahte imza uydurarak paraları cebe atar. Rıfat Ağa öz kardeşini soyacak kadar terbiyesiz bir adamdır.

### **14. 3. 15. Nazlı Hanım**

Ankara gurbetçilerinin çamaşırlarını yıkattığı bir kadındır. Nazlı Hanım çamaşırlarını yıkadığı işçilerden bazılarıyla cinsi münasebet de kurmuştur. İşçilere yaklaşarak onların paralarını yemeye çalışır. Temiz giyimli görünmesine karşın utanma duygularını kaybetmiş aşüfte bir kadın tipindedir. Mustafa'yı evine davet ettiği zaman Hasan'la kurduğu tuzağa düşürmek için her tarafını gösterecek elbiseler giyer. Fakat planında başarılı olamaz.

## 15. KÖRDUMAN<sup>55</sup>

Sağirdere ve Körduman ikilisinin yazılış yerini ve tarihini yazar Notlar dizisinde belirtmektedir.

“ Göl insanları isimli hikaye kitabıyla Sağirdere ve Körduman romanlarını 1939 – 1943 yılları arasında yazmışım. (...) Bu kitaplar mevzularını Çankırı köylerinden almışlardır. Dil de ora dilinin stilize edilmiş şekliydi.”<sup>56</sup>

Romanın ilk baskısı 1957 yılında yapılır. Sağirdere'nin devamı niteliğinde olan bu eserde aksiyon ilk esere göre daha fazladır. Romana neden “Körduman” ismini verdiğini yazar Emine Teyzenin ağzından şu şekilde açıklar:

“– Bırak şimdi tılsımı...Her yanı körduman kaplamış hay Mustafa. Muskalara çare bulunursa bu gece bulunur. Var yürü!...Kurt dumanlı havayı sever! denilmiştir.” (s. 122)

Mustafa ayrıldığı sırada körduman Yamören'in üstüne bastırılmış, yolu izi kapatmıştır. Köyde köpek sesi bile duyulmamaktadır. Yazarın koyu bir sis perdesi anlamına gelen körduman sembolünü, romanın geneli değerlendirildiğinde, köyün üzerine çöken bir cehalet perdesi anlamında kullandığı açıktır. Rekabet, çekemezlik ve öç alma duyguları ağalık kavgaları ile birleşince kurdun dumanlı havada saldırıya geçtiği gibi insanları birbirine karşı saldırgan yapmıştır. Ağalar daha çok para kazanmak için çerçicilikte yarışa girerler. Romanda ele alınan diğer bir konuda cinselliktir. Bozulmaya yüz tutmuş gelenek ve görenekler, dini hayatla ilgili bazı ayrıntılar ve sıradan bir olay gibi algılanan hırsızlık eserin temel düşünceleri arasındadır. Öç alma duygusunun belirgince işlendiğini Ramazan Kaplan şu satırlarda açıklamaktadır:

“Körduman, kötü bir çevrenin veya birtakım yanlış telkinlerin, insanı hangi noktalara sürükleyebileceğini gösterir. Çünkü, Yamören köyü elli yıldır cinayet görmemiştir. Gençlerin arasında saygıya ve sevgiye dayanan bir gelenek hakimdir. Romanda öç alma isteği basit sayılacak sebeplere dayanır. (Yakup Ağanın tekesinin kesilmesi, tosununun sakatlanması gibi) Gerçi, “mal”ın köylü için taşıdığı değer ve önem açıktır. Ancak Yakup Ağanın öç alma isteğini körükleyen sebepler, sonuçlarıyla karşılaştırıldığında Yakup Ağayı haklı çıkarmaktan çok uzaktır.”<sup>57</sup>

<sup>55</sup> Alıntılar, romanın Bilgi Yayınevinden çıkan 1976 tarihli 3. baskısından aktarılmıştır.

<sup>56</sup> Tahir, Kemal, *Notlar Sanat/ Edebiyat 3*, Bağlam Yay. ,İst. 1989, s. 132 - 139

<sup>57</sup> Kaplan, Ramazan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, Akçağ Yay., Ankara 1997, s. 204

## 15. 1. Romanın Özeti

Roman, Topal İsmail'in gece yarısı Şaziye Hanımın evine girmesiyle başlar. Şaziye Hanım kocası gurbette olduğundan Topal İsmail'in sözlerine çabuk aldanır. Buğday çalmak için gidilen evde Şaziye Hanım Vahit'in tuzağına düşer. Vahit ilk önce hırsızlıkta yakaladığını söyleyerek Şaziye'yi tehdit eder. Sonra da güzel sözlerle onu kendine yakınlaştırır.

Mustafa, gurbetten bir miktar parayla ve çeşitli hediyelerle dönmüştür. Kıyafetini düzelttiği için daha ilk günden bütün köylünün dikkatini çekmeyi başarır. Arkadaşı Vahit'le hasret giderdikten sonra Hocaların Hakkı'nın evinin önünde toplanan kızları seyreder. Başka bir günde samimi arkadaşı olan Vahit'le birlikte dere yatağında çamaşır yıkayan kızları takip etmeye başlar. Mustafa bu kızlardan eski sevgilisi Ayşe'nin kardeşi Fadik'i seçer. Kızın önünü kesip hediye vermek istese de Fadik yüz vermek istemez. Fadik'i ayartmayı kafaya koymuş olan Mustafa, Topal İsmail'in tavsiyesine uyarak kıza yakınlaşmak için Reşit Hocanın mektebine yazılır. Sabah erkenden caminin avlusuna çıkıp kıızı kendine yakınlaştırmak için sıkıştırılmaya başlar.

Kulaksızın Yakup, büyük oğlu Murat'ı yüreksizlikle suçlamaktadır. Çünkü Murat, Hocaların Hakkı'nın kestiği tekenin öcünü almaya cesaret edememiştir. Yakup Ağa Murat'ın kabul etmediği oç alma duygularını tatmin etmek için bu sefer de küçük oğlu Mustafa'yı seçer. Mustafa'dan Hocalar sülalesinin bir kadını ayartmasını ister. Babasının öğütleri üzerine Mustafa, büyüler ve muskalar yaptırarak Ayşe'yi elde etmeye çalışır.

Arı, tavuk ve yatak çalarak hırsızlığı meslek haline getirmiş olan Topal İsmail Mustafa'yı birlikte çerçilik yapmaya ikna eder. Mustafa çerçiliğe başladıktan sonra Ayşe'nin dikkatini daha fazla çeker. Gurbetçi Ömer'le anlaşarak Ayşe'ye bir çift ayakkabı hediye eder. Gurbetçi Ömer ile Meryem Mustafa'dan maddi çıkar sağladıkları için Mustafa'nın Ayşe'ye yakınlaşmasında aracılık yaparlar. Bu arada Mustafa'nın arkadaşı Vahit de Ayşe'nin gönlünü edebilmek için Ayşe'nin peşinde dolanmaktadır. Geceleri gizli gizli Hocaların Hakkı'nın karısı Ayşe'nin odasına giren Mustafa, Ayşe'nin kardeşi Fadik'i de hediyelerle kandırmayı başarır.

Hocaların Hakkı, Yakup Ağanın köyde daha fazla ilerlemesini engellemek için Vahit'le ortak çerçici dükkanı açar. Arada haber getirip götürülen ve iki köy ağasını



birbiriyle kavga etmeye zorlayan Topal İsmail, Vahit'i Mustafa aleyhinde doldurur. Vahitle birlikte Mustafa'nın demirlerini çalarlar. Mustafa'nın yanına geldiğinde ise Topal İsmail, Vahit'in Mustafa'yı dövmek için intikam yemini ettiğini söyler.

Yamörenliler her yıl olduğu gibi göl yeri kazmaya başlarlar. Mustafa ayağının altındaki toprak kayınca bacağının burkulduğunu bahane edip Fadik ile birlikte köye döner. Yolda Fadik'i Ayşe'nin üzerine kuma olarak almaya razı etmiştir. Artık Mustafa Ayşe ve Fadik ile olan ilişkisini açıktan herkese söylemektedir. Ayşe'nin odasına girdiği bir gecede Hakkı'nın karısı Gülizar'a yakalanır. Gülizar Ayşe'nin üstüne kuma gelmesine razı olmadığından Mustafa'ya destek çıkar.

Hakkı ahırını yıkıp yeni evi yapmak için inşaatı başlatır. Evin önünde çalışma olduğu için Mustafa Ayşe ile gece görüşemez. Sabah ahırda Ayşe'nin yanına girince Himmet Çavuş tarafından basılırlar. Onları, Ayşe'den kurtulmak için kuması Gülizar ihbar etmiştir. Ancak Mustafa, pencereden atlayarak kaçır. Olay köy heyetine yansır. Ayşe de kocası Hakkı da davacı olmazlar. Hakkı, Mustafa'nın çerçilik yapmasını çekememekte ve karısına yapılan namussuzluğun intikamının alınmasını düşünmektedir. Bu amaçla Vahit'i öğütleyerek Kulaksızın Yakup'un öküzlerini öldürtür. Yakup öküzlerinin öldürülmesi üzerine daha önce olduğu gibi Mustafa'dan öküzünün öcünü almasını ister. Hatta mahpus damında yatmayı Mustafa'ya bir kahramanlık gibi anlatır. Mustafa'nın ağabeyi Murat engellemeye çalışsa da başarılı olamaz.

Mustafa kafasına iki tercih koymuştur. Ya evi terk edip tekrar gurbete çıkacak ya da köyde kalıp Vahit'ten intikamını alacaktır. Bir gün Mustafa köyü terk etme düşüncesiyle köyü gezmeye çıkar. Gurbetçinin oğlu Süleyman, Vahit ile Remzi'nin Mustafa'yı dövmek üzere evden çıktıkları haberini getirir. Mustafa babasının dediği gibi Vahit'le Remzi'yi evine doğru çeker. Kulaksızın Yakup'un evine yaklaşıldığı zaman Mustafa silahını çıkarıp Vahit'e iki el ateş eder. Vahit'in ölüm haberi bütün Yamören'e kısa zamanda yayılır. Mustafa, muhtar odasında sorgulanırken bir taraftan da destere elinde Vahit'in kurşunlarını çıkarmaya çalışan doktoru seyreder. Titreyen elleri ve dönen gözleriyle Mustafa köşeye kısırılmış bir hayvana benzemektedir.

## 15. 2. Romanın Şahıs Kadrosuna Toplu Bir Bakış

Kemal Tahir'in bu romanına Sağırdere'den farklı olarak birkaç kahraman daha eklenmiştir. Köyün oynak karısı Şaziye ile Ayşe'nin kız kardeşi Fadik yeni katılan kişiler arasındadır. Yamören'in bozbulanık ve kördumanlı havası roman kişilerinin üzerine aynen yansımaktadır. Ağalar bir adım öne geçebilmek için kurt gibi etrafına saldırırken Topal İsmail gibi fırsatçılar da hırsızlık ve müzevirlik yaparak istediklerine ulaşmaya çalışır.

Romanın kahramanlarına bakıldığında bir bıkkınlık ve hayattan kopukluk görülür. Yazarın tezine göre Anadolu insanı yıllarca süren savaşlardan bıkmış ve çaresiz düşmüştür. İnsanlar adeta kaderlerine mahkum olmuştur. Kemal Tahir'in eserleri üzerinde folklorik araştırma yapan Tülay Er bu konuda şöyle bir görüş belirtir.

“Kemal Tahir'in bu ikilide ele aldığı insanların çoğu (Murat istisna tutulursa) kaderci dönüşün (fatalizm) etkisindedir. Her şeyi için kolayına kaçarak Tanrıya bağlayan insanlar, daha iyi bir yaşam biçimine ulaşmak için pek çaba göstermezler.”<sup>58</sup>

Sağırdere'de olduğu gibi romanın şahısları, konumları göz önüne alınarak şu sınıflandırmalara ayrılabilir:

**Ağalar:** Yakup Ağa, Hocaların Hakkı

**Muhtar ve koruyucu:** Hüseyin, Ali Dayı

**Mustafa'nın ailesi:** Kulaksızın Yakup, Mustafa, Murat, Binnaz, Emine Teyze, Feride

**Hocalar kabilesi:** Gülizar, Hocaların Hakkı, Vahit, Ayşe, Fadik, Hasan

**Kötü kadın ve insanlar:** Hacer, Kavat İbrahim, Eşkîya Eğri Ahmet

**Diğer Yamörenliler:** Topal İsmail, Şaziye, Sabriye, Reşit Hoca, Nail, Gurbetçi Ömer, Meryem, Battal, Himmet Çavuş

---

<sup>58</sup> Er, Tülay, “K. Tahir'in Eserlerinde Folklorik Özellikler”, Folklor / Edebiyat, sy. 3, Mayıs - Haziran 1995, s.93

## 15. 3. Romanın Şahısları

### 15. 3. 1. Topal İsmail

Romanın iki yüzlü, çıkarıcı ve en olumsuz kahramanıdır. Bazen Kulaksızların bazen Hocaların safına geçen, fakat daima çıkarlarının kollayan ve ağa olma yolunda her türlü haksızlığı normal gören bir tiptir.

Şaziye'nin kocası gurbette olduğundan gece yarısı kadının evine girip onu hırsızlık yapmaya zorlar. Şaziye buğday ambarına girdiği zaman Vahit'i Şaziye'nin üzerine salıp içerde olanları duvar kenarından dinler. İnsanlara tuzak kurmada ve ortalığı karıştırmada köyün en usta adamıdır. Evli olduğu halde hovardalıktan vazgeçmemiştir. Köyün gençlerine nasıl hovardalık yapılacağını öğretmekten zevk alır. Mustafa, Fadik'i kandırma konusunda çaresiz kalınca Reşit Hoca'nın okuluna gitmesini tavsiye eder. Ayrıca Reşit Hocaya bulduğu her talebe başına komisyon olarak para almaktadır.

Mustafa İle ortak çerçiliğe başladığında bedavadan ve vergi ödemedi para kazanmanın yollarını arar. Vergi vermemek için gece yarısı yola çıkarlar. Topallığı ile hırsızlık yapması arasında bir ilişki kurmuştur. Mustafa'ya "Bu bacak böyleyken İsmail adama vergi verir mi?"(s. 93)der. Yaptığı hırsızlıkları ballandırarak anlatmaktan çekinmez. "İnsanlar hep hırsız olmalı, bu dünyada...Hemi de total hırsız olmalı"(s. 93) diye Mustafa'ya öğüt vermeye kalkar. Yedi köyün en tecrübeli hırsız Topal İsmail kendine acındırmayı iyi becerdiğinden hırsızlık yapmada haklı olduğunu şu şekilde açıklar: "...Adam, durup dururken mi hırsız olur bakalım? Fukarayı hırsız eden fukaralık, zengini hırsız eden zenginlik...Fukara hırsız, cebinde beş kuruşu varken elli kuruşa değmez. Cebinde parası yoksa bir kuruşu çalar"(s. 145)

İsmail, kanun dışı yollara da zaman zaman başvurduğunu, esrar içtiğini ve sattığını gizlemez. Mustafa'ya "Esrar iyidir. Esrarlı cigara gibi ilaç olmaz! Birinci kuvveti: iştah verir. Öküz gibi yemek yersin. Şişersin!"(s. 154) demiştir. Topallığını bazı zamanlarda bir eksiklik olarak görür. Eğer total olmasa köyün ağa ve zenginlerini geride bırakıp birkaç kadınla birlikte olmayı düşünmektedir. Zaten Topal İsmail'in gözünde ahırda bağlı hayvanla kadın eşdeğerdedir.

Topal İsmail kurnaz oluşu kadar da kıskanç bir adamdır. Mustafa'nın para kazanmasını, iyi giyinmesini ve kızlarla olmasını hatta bacağına sağlam olmasını bile çekemez. Bu yüzden Mustafa ile Vahit'i birbirine düşürebilmek için elinden geleni yapar. Mustafa ile demir işinde ortak olduğu halde Vahit'e Mustafa'nın demirlerini çalmasında yardım eder. Arada laf getirip götürerek Mustafa ile Vahit'i iki dostken düşman yapar. Sonunda çok kıskandığı Mustafa'nın Vahit'i öldürmesi Topal İsmail'i sevindirir. Çünkü Vahit ölüp Mustafa hepse girince Ayşe kendine kalmıştır.

### **15. 3. 2. Şaziye**

Şaziye birkaç kilo buğdaya namusunu satacak kadar düşkün bir kadındır. Kocasını gurbette olduğundan köyün erkeklerini gizlice eve alır. Gözlerine sürme kaşlarına rastık çekmediği gün yoktur. Topal İsmail, Mustafa'ya Şaziye hakkında şunları söyler:

“– Sorma taşçı ustası...Gerçekten dediği gibi de oldu. Köyde gönlünü etmedik delikanlı bırakmadı kahpe, bize geldi mi olmazlandı. Hey Selim'in Şaziye Abla...”  
(s. 89)

### **15. 3. 3. Gülizar**

Hocaların Hakkı'nın birinci karısı Gülizar oğlu olmadığı için istemeye istemeye üzerine kuma gelmesine razı olur. Mert ve cesur bir kadındır. Ayşe'den kurtulmak için çaba gösterir. Mustafa'yı Ayşe'nin odasında yakaladığı halde ses çıkarmaz. Mustafa ile Ayşe'nin daha sonra suçüstü yakalanmasında etkili olur.

### **15. 3. 4. Vahit**

Mustafa'nın samimi arkadaşı olmasına rağmen çıkarları doğrultusunda hareket ettiği için romanın sevilmeyen hovarda kahramanlarından. Topal İsmail ile önceden anlaşmış kocası gurbette olan zavallı bir kadını korkutarak cinsi ilişkiye girmeye zorlar. Her türlü kötülüğü yapar, arkasından da pişmanlık duyar. Köyün küçük yaşta kızlarını şeker ve boncukla kandırmaya çalışır. Aynı anda birçok kızın peşine düşer. Kocasını olmayan kadınların evini gözetler.

Vahit iri vücutlu bir adam olmasına rağmen kalıbının adamı değildir. Topal İsmail'in ve Hocaların Hakkı'nın çıkarları doğrultusunda kullandığı bir araçtır. Söylenen her şeye kolayca inandığından Topal İsmail'in etki alanına çabukça

girmektedir. Yıllardır samimi arkadaşı olan Mustafa'nın demirlerini çalar. Yamörenli birçok köylü gibi bilimle ilgili hiçbir şey duymamıştır. Dünyanın güneş etrafında döndüğüne bir türlü akıl erdiremez ve Topal İsmail'e şöyle der:

“– Murat Ağam söylediyse doğrudur. Murat Ağam yalan söylemez. Vay canına! Demek...Allahın bir hikmeti yahu! Bu nasıl bir iş? Güneş durmakta mı şimdilik? Peki, ağaç gölgeleri neden uzar kısalır, saat akrebi gibi döner! Hey güneş! Hey eşşoğlu eşek! Sabah sabah tepenin yanına gelir. Hızlıca koşsan tutarım sanırsın!”(s. 203)

### 15. 3. 5. Mustafa

Sağırdere'de olduğu gibi bu romanın da baş kahramanı Mustafa'dır. 16 yaşlarında gençliğe doğru adım atan bir insanın cahil bir çevre tarafından felakete doğru nasıl sürüklendiği romanda açıkça verilmektedir. Mustafa gurbete çıktığı zaman şehir kültürünün de etkisiyle çalışkan bir taşçı ustası olmuştur. Tekrar köye dönüş Mustafa'nın hayatında geriye gidiş noktasıdır. Şehirden hediyelerle dönen Mustafa umutludur. Üstelik bir çift öküz alacak kadar Yakup Ağaya para vermiştir.

Gurbetten dönüşte yeni elbiselerle gezmek köyde büyük bir marifet sayıldığından Mustafa da yeni elbiselerini giyer, şehirden aldığı güzel kokuları sürerek evden çıkar. Topal İsmail gibi kimi köylüler Mustafa'yı kıskanırken kimisi de Mustafa'yı takdir etmiştir. Mustafa şık görünümü ve kızları etkileyen kokusuyla ilk günden kızların peşine takılmaya başlar. Ayşe'nin kardeşi Fadik'i etkileyebilmek için gurbetten getirdiği hediyeleri mendilin içinde kıza gönderir. Fadik'e daha yakın olabilmek için Reşit Hocanın kursuna yazılır. Sabah erkenden gidip kızla yakınlık kurmaya başlar.

Mustafa'nın köyde tekrar eski hale dönüşünde babası Kulaksızın Yakup Ağa çok etkili olur. Hocaların Hakkı'nın kestiği tekenin öcünü almak için Mustafa'yı intikam almaya zorlar. Kesilen tekenin yerine karşı taraftan bir kadının baştan çıkarılması gerekmektedir. Mustafa bu görevi üstlenir. İlk önce muskalarla Ayşe'ye yaklaşmaya çalışır. Gurbetçi Ömer ve karısı Meryem'in de devreye girmesiyle Mustafa kısa zamanda Ayşe'nin dikkatini çekmeyi başarır ve gece gizli gizli Ayşe'nin odasına girer.

Mustafa, babası Kulaksız Yakup Ağanın intikam almak için kullandığı bir araç durumuna düşmüştür. Gurbetçi Ömer de Mustafa'dan maddi açıdan çıkar beklediği için

yardımcı olur. Mustafa çıkar guruplarının arasında bocalayan bir tip haline gelir. Kendisi ise sadece bir yıl önce ulaşamadığı kızıdan intikam almanın mutluluğunu yaşamaktadır. Bu arada Ayşe'nin küçük kardeşi Fadik'le olan ilişkisini de devam ettirir.

Mustafa işine geldiği yerde insanları aldatıp yalan söylemeyi adet haline getirir. Köyün dışına göl kazıldığı esnada ayağının altındaki toprağın kaymasını fırsat bilip bacağını burkuldu gibi gösterir. Çalışamaz durumda görüldüğünden Başağa Battal onu Fadik'le birlikte köye gönderir. Mustafa bütün köylüyü kandırdığı için mutludur. “Yamören'i hepten aldattığına pek sevinmişti. Kendisini tutmasa şapkayı önüne yıkıp, bacaklarını keyifle sallayacaktı.”(s. 327) Mustafa'nın zamanla düzensiz bir adam olmasında Topal İsmail ve Gurbetçi Ömer'in rolü büyüktür.

Hakkı ahırını yıkıp ev yapmaya başlayınca Mustafa Ayşe'nin odasına rahat giremez. Bu yüzden bir gün sabah Ayşe Himmet Çavuş'un ahırında mallara yem dökmeye gidince Mustafa arkasından içeri girer. Gülizar'ın Himmet Çavuş'a haber vermesinden dolayı yakalanacakken Mustafa ahırın kapısından atlayıp kurtulur. Fakat Ayşe dayak yediği için kendini suçlu hisseder.

Hocaların Hakkı intikam almak için bu sefer de Kulaksızın Yakup'un tosununu öldürtür. Tosunu ölen Yakup Ağa muhtara gittiyse de bir sonuç alamaz. Mustafa'yı öldürülen tosunlarının öcünü alması için öğütlemeye başlar. Murat öç alma düşüncesinin yanlış olduğunu söylemek için uğraşsa da Yakup Ağayı ve Mustafa'yı ikna edemez. Mustafa öç alma fikrini bütün benliğine yerleştirmiştir. Ağabeyi Murat'a şöyle konuşur:

“ – Ağa, bir sözüm var: Biz öküzün öcünü almaya yemin ettik! Ama yoluyla yemin ettik. Bir haftaya kadar ya bu işi temizlerim, ya bu köyden giderim. Şu yemin şu yemin! Dedim.”(s. 415)

Ağabeyi gittikten sonra Mustafa öldürme ya da gurbete çıkma gibi karmakarışık duygularla köyü gezmeye çıkar. Vahit ve Remzi Mustafa'dan önce davranıp Mustafa'nın yolunu kavgaya etmek için keserler. Mustafa babasıyla planladığı gibi Vahit ve Remzi'yi evine doğru çeker. Eve yaklaşıldığında tabancasını çekip Vahit'i öldürür.

Mustafa muhtar odasında sorgulanmaktadır. Bir taraftan da Vahit'in vücudundan kurşunları çıkarmaya çalışan doktoru seyrederek. Mustafa'nın son halini Kemal Tahir şu şekilde tasvir etmiştir: “Titreyen elleri, fıldır fıldır dönen küçük kara gözleriyle

kısıtlanmış bir hayvana benziyordu.”(s. 429) Mustafa yazarın da işaret ettiği gibi sosyo ekonomik ve cinsel duyguları altında ezildiğinden insanlık duygularını zamanla kaybetmiş ve tıpkı bir hayvana dönmüştür.

### 15. 3. 6. Yakup Ağa

Yakup Ağa öç alma duygusunun baş mimarlarından. Mustafa'nın Ankara'dan iki öküz alacak kadar parayla dönmesi Yakup Ağanın iştahını kabartır. Oğluyla gurur duymaktadır. Önce iki tosun alır. Mustafa'yı çerçiliğe teşvik ederek çok para kazanmanın yollarını arar. Yakup Ağa para gözlü bir adam olduğundan köyde saygınlığının artması için her yolu mubah görmektedir. Mustafa'nın okumasını ister ama bu isteğindeki amaç oğlunu muhtar yapıp köydeki saygınlığını daha fazla artırmak içindir.

Yakup Ağanın romanda işaret edilen iyi yönleri de vardır. Örneğin gelini ile aynı sofrada yemek yemesi onun medeni olduğunu göstermektedir. Yamören köyünde bir gelin kayınbabası sofrada iken o sofraya oturmaz. Yakup Ağa bu yanlış geleneği aşmış görünmektedir. Ayrıca Yakup Ağa çocukluğundan beri sığırtmaçlık (sığır çobanlığı) yaptığını kimseden gizlemez. Mesleğinden dolayı aşağılık duygusuna kapılmamaktadır.

Yukarıda iyi yönlerine işaret edilen aynı Yakup Ağa çoğu zaman oldukça cahilane duygulara sahiptir. Trenin ve makinaların icadını gereksiz görür. Buğday saplarında tek başak olmasını ise tamamen saçma bir nedene dayandırır. Yakup Ağaya göre bir şehir karısı çocuğunu tarla kıyısında ihtiyaç gidermeye oturttuğu için tarlalara verimsizlik gelmiştir.

Yakup Ağa Hocaların Hakkı tarafından kesilen tekelerinin öcünü almak için Mustafa'yı kışkırtmaktadır. Ancak, bu bilgisizliği yüzünden oğlunun sonunu hazırladığının farkında değildir. Mustafa'ya “Aman yavrum! Öcümüzü yerde koma” (s. 111)der. Mustafa Hakkı'nın karısını ayartıp tekenin öcünü alırsa köyden istediği kızı Mustafa'ya alacağına söz verir. Yakup Ağanın istediği gibi olur ve Mustafa Ayşe'yi baştan çıkarır. Yakup Ağa tekesinin öcü alındığı için sevinçlidir. Fakat bu sevinci fazla sürmez Çünkü Hocaların Hakkı bu sefer de Yakup Ağanın tosununu öldürtür. Yakup Ağa öldürülen tosunun öcünün alınması için Mustafa'yı adam öldürmeye teşvik eder.

İntikam duygusunun kurbanı olan Yakup Ağa sadece kendini değil bütün ailesini felakete sürüklemiştir. Oğlu Murat'ı kendi duygularını paylaşmadığından dolayı sevmez.

### **15. 3. 7. Murat**

Romanın tek olumlu tipi Murat görünmektedir. Yazarın sözünü emanet ettiği kişi Murat'tır. Dürüst, çalışkan ve aydın bir kişiliğe sahip olan Murat çok uğraşmasına rağmen kardeşini ve babasını öç alma duygusundan kurtaramaz. Murat'a romanın genelinde fazla yer verilmez fakat köylü Murat'ı sevdiğinden onun sözleri ağızdan ağıza dolaşmaktadır. Babası Murat'ı sevmez. Çünkü Murat onun istediği gibi okuyup muhtar olmamış sadece basit bir demiryolu işçiliğini seçmiştir.

Kemal Tahir II. Dünya Savaşı'nda Ruslar tarafını tuttuğundan Murat da savaşta Rusların bir gün Almanları yeneceğine emindir. Kendisinden çok farklı düşünen babasını ve kardeşini her fırsatta eleştirir. Öç alma ve mal hırsı gibi basit duyguları aşmış olan Murat, onlara doğru yolu göstermeye çalışır. Murat babasının yanlış tavırlarını şu şekilde açıklar:

“ – Artık orasını sen bilirsin. Mustafa Ankara'ya gidip geldikten sonra Ayşe'yi unutmuştu. Esasta birbirinizi çekemiyorsunuz. Elli evlik köyü, tarlasıyla bahçesiyle, toptan birinize verseler, gene gözünüz doymaz. Hep mal hırsı...Biraz da cahillik...”  
(s. 409)

### **15. 3. 8. Reşit Hoca**

Romanda dini hayatla ilgili bazı ayrıntılara yer verilmektedir. Yazarın bütün romanlarında olduğu gibi bu eserde de hoca tiplemesi olumsuz karakterdedir. Reşit Hoca para karşılığında muska yazan, hükümetten gizli işler çeviren çıkarıcı bir kişi olarak görülmektedir. Mustafa, Fadik'e yakınlaşmak için Reşit Hoca'nın eğitimini bir fırsat olarak görür. Yazara göre dünya bir ebcet dolabıdır. Reşit Hoca bu dolabı kendi hesabına göre döndüren fırsatçı bir adamdır.

Mustafa ilk zamanlarda Ayşe'yi kendine yakınlaştırabilmek için Reşit Hoca'nın yazdığı muskaları kullanır. Reşit Hoca muska yazma karşılığında para almaktadır. Mustafa, Emine teyzesine Reşit Hoca için para verirken şunları söyler:



“ – Hey Reşit Hoca! -Mustafa cüzdanı çıkardı- : Bir kuran kitabı iki lira!...Buyur teyze, yuvarlak hesap beş lira veririm. Kara tavuk, incir, tuz parası da içinde...Muskaları ne zaman alacağız? (s. 119)

### 15. 3. 9. Hocaların Hakkı

Hocaların Hakkı'nın ruhsal portresini çizerken Köyün Kamburu'ndaki Çalık Kerim tiplemesinde olduğu gibi yazar oldukça başarılıdır:

“Hocaların Hakkı'nın bütün kurnazlığı, kandırmak istediği adamla konuşurken yüzüne bakmamasında, onu istediği gibi yalnız bırakmamasındaydı. Sabırlı adamdı. Söyleyeceklerini tasarlamadan söze başlamaz, karşısındakinin düşüncesine ne kadar katılmış görünse gene bildiğinden şaşmazdı.”(s. 265)

Hocaların Hakkı Yamören'in en varlıklı adamlarındandır. Karısı Gülizar'ın üstüne Ayşe'yi kuma getirir. Çok mal sahibi olmasına karşın karısı Ayşe'ye bir ayakkabı almayacak kadar cimridir. Hatta cimriliğinden dolayı fazla ekmek çıksın diye buğdayın içine arpa kattırır. Paraya kıyıp üstüne elbise almadığından yamalıklı elbiselerle gezer. Bütün cimriliğine, kurnazlığına ve inatçılığına rağmen Hakkı çalışkan bir adamdır. Para kazanmak için gece gündüz demeden çalışır.Gurbetçi Ömer'e çalışkan olduğunu şu satırlarda dile getirmiştir:

“ – ...Ben çalışırım Ömer Ağa, herkes gölgede yatar, odalarda laf atar, karı peşinde gezer. Ben çalışırım. Köy yerinde işim yok diyen yalan söyler. Ağaç budarsın, tarlaların taşını ayıklarsın... Avlunun, bahçenin duvarını onarırısın! Yaprak keserim, çalı toplarım, sapan demirini bilerim.”(s. 243)

Laf söylemesini çok iyi beceremese de aklını kullanmakta ustadır. Akrabası olan Vahit'i, Kulaksızın Yakup'a karşı istediği gibi kullanır. Kulaksızların bir tosununa zarar verdirdiği gibi, en güçlü rakibi Mustafa'nın tutuklanmasını sağlayan olaylar zincirini planlar. Yazar, Hakkı ile köy romanlarında rastlanan ağalardan farklı bir tip ortaya koymuştur. Diğer romanlara göre bu romandaki ağa tipi daha gerçekçidir. Şu anda dahi bu tip insanlara rahatlıkla rastlamak mümkündür.

### 15. 3. 10. Nail

Nail, Sağırdere romanında olduğu gibi hovarda özellikleri ile dikkat çekmektedir. Evli olduğu halde Güldane'yi ikinci karısı olarak alır. Murat'ın yerine başağa seçildikten sonra yaptığı ilk işi köyün gençlerini eğlendirmek için dansöz getirmek olmuştur.

### 15. 3. 11. Gurbetçi Ömer

Sıtma hastası olan Gurbetçi Ömer bu eserde Mustafa'nın Ayşe'yi baştan çıkarması için yardımcı olan çıkarıcı bir tip olarak verilmiştir. Sıtma hastası olduğundan o kadar zayıflamıştır ki yatakta oturacak dermanı yoktur. Mustafa'dan devamlı para kopardığı için Mustafa'ya övgüler yağdırır. Karısının yatağına giren adama yardım ettiğinin farkında değildir. Meryem'e Mustafa'dan sağlayacakları faydaları açıklar:

“ – Mustafa'yı Ayşe'ye bulaştırmak iyi...Bu iş güzel...Ulan Ayşe'ye bedavadan ekin bile yoldururum! Bir yandan oğlanı silkele...Bir yandan karıyı çalıştır!” (s. 134)

Mustafa'nın çerçilikten aldığı kunduraları kendi almış gibi Ayşe'ye verir. Hocaların Hakkı'yı Mustafa'nın verdiği kunduraları almaya razı eder. Uyanık davrandığını ve Hakkı'yı da kullanmak istediğini karısına şöyle açıklar:

“ – Ulan karı, Hakkı'yı kandırmak, Ayşe'yi kandırmaktan kolaymış. Ekin biçtiririz. İyi bir akıl. Tarlaları ortak verirsen kemiklerini kırarım. -Gözlerini süzerek bir zaman düşündü - : Hakkı'nın evindeki yağlara, ballara, ota, samana Gurbetçi yarı yarıya ortak olmalı!...”(s. 244)

### 15. 3. 12. Ayşe

Romanın başından sonuna kadar önemli bir fonksiyona sahip olan Ayşe, tipik bir köylü kadınıdır. Güzel bir kadındır fakat cahil ve bilinçsizdir. Hakkıyla evli olduğu halde köyün bütün delikanlıları hala peşinde gezmektedir. 15 yaşındaki bu kadın kendi düşüncelerinden çok onun bunun sözleriyle davranışlarına yön verir. Hakkı'ya ikinci karı olarak gitmesini annesi istemiştir. Hakkı zengin fakat cimri olduğundan Ayşe'ye bir kundura bile almaz. Bu yüzdende Ayşe Hakkı'dan şikayetçidir. Meryem'e halini anlatır:

“ – Sen bilirsin. Amcam bilir. Gelip ağlamadığıma bakma abla, benim herifin cimriliğinden, usandım. Kuma derdi bir yandan, üstte başta yok bir yandan...Çeşme başına ben niçin gidememekteyim? Kundurasız utandığımdan...”(s. 237)

Ayşe başkaları tarafından yönlendirilen bir ara tip olarak romanda yer almaktadır. Ayşe'nin Mustafa'ya olan ilgisi daha çok maddi beklentiler doğrultusunda gelişir. Kemal Tahir Ayşe'nin Mustafa'ya olan ruhsal değişimini tanımlamamış ama sezdirmiştir. Çünkü aynı Ayşe evlenmeden önce Mustafa istediğinde Mustafa'yı taşla kovalamıştır. Hakkı'dan umduklarını bulamayınca Mustafa'yı geceleri gizlice yatağına alacak kadar sevmeye başlar. Sonra da Mustafa'dan kaçırmamasını ister.

“ – Benim sözüm söz . Ne zaman istersen bohçamı alır gelirim.”(s. 320)

Himmet Çavuş'un ahırında Mustafa ile görülünce Hakkı'dan çok kötü bir dayak yer. Fakat muhtarın karşısına çıktığında Mustafa'yı suçlayacak herhangi bir şikayette bulunmaz.

### **15. 3. 13. Meryem**

Meryem kocası gibi menfaat umduğu yerden çıkmayan bir kadındır. Mustafa'yı Ayşe'ye yakınlaştırma karşılığında Mustafa'dan para alır. Bedavadan Mustafa'nın getirdiği kunduraları giyer. Ayşe'yi Hakkı'dan ayırmak amacıyla Hakkı hakkında kötü sözler söyleyerek onu Ayşe'nin gözünde küçük düşürmeye çalışır.

“– Doğrusunu ister misin Ayşe. Senin kocan kötü. Kocan kötü olduğundan... Hakkı senin dengin değil. Sen güzelsin, senin herif rezil! Sen körpesin, herif yaşlı!” (s. 235)

### **15.3. 14. Fadik**

Küçük yaşlarda bir kız çocuğu olan Fadik romanda dış görünüş olarak aşağıdaki gibi tasvir edilmektedir.

“Fadik ince, uzun, yanakları kıpkırmızı saçları kara. Bunun ağzı ince, sanki hep gülüyor oruspu, on iki yaşında var-yok ama cilveli mi cilveli...”(s. 37)

Fadik ilk önce Mustafa'ya naz yapsa da yaşı küçük olduğundan Mustafa'nın hediyelerine dayanamaz. İnci, boncuk ve çerezleri kabul eder. Mustafa'nın, ablası Ayşe'ye olan ilgisini öğrenince kırılır. Fakat göl yeri kazmaktan Mustafa'yla birlikte dönerken Mustafa'nın hem Ayşe'yle hem de kendisiyle evlenme teklifini kabul eder.

### **15. 3. 15. Emine**

Eşkîya Eğri Ahmet'in karısı Emine körpe kızlar gibi cilvelidir. Mustafa'ya Reşit Hocadan muska yazılması konusunda yardım eder. Bütün Yamörenli yaşlı kadınlar gibi muskacılık adetini devam ettiren cahil bir kadındır.

### **15. 3. 16. Battal**

Yamören köyünün gençlerinin büyük başağası Battal yılda bir defa heyeti toplayarak gençlerin sorunlarını dinler. Küskünler varsa onları barıştırır. Köylü tarafından sevilen ve saygı duyulan bir kişiliğe sahiptir. Battal'ın başağalığı Osmanlı devletindeki ahi teşkilatını andırsa da iyi incelendiğinde pek de ilgisi olmadığı görülür. Çünkü bu gençlik teşkilatının başına geçen kişi yılda bir defa gençlere kötü kadın getirerek evlere gönderir. Yine yazarın Devlet Ana adlı romanından öğrenilen bilgilere göre güzel ahlak üzerine kurulmuş ahi teşkilatında bu tür bir yozlaşmanın görünmesi mümkün değildir.

### **15. 3. 17. Hacer**

Hacer düğünlerde ve toplantılarda dansözlük yapan para karşılığında ilişkiye giren bir kadındır. Nail, Murat'ın yerine başağa seçildiği zaman gençleri eğlendirmek için Hacer'i getirir. Gurbetçi Ömer, Hacer hakkında şu sözleri sarf eder:

“ – Hacer iyidir! Ufaktır ama tombalaktır, aklığı dersin, kaymak...Cilvelidir haa, köpoğlusuu...kuş gibi konuşur. Adamcıdır.”(s. 215)

### **15. 3. 18. Kavat İbrahim**

Kapıdan sığmayacak kadar uzun ve babayığit, kızları çabuk etkileyecek kadar da yakışıklı bir adamdır. Hacer'i 11 yaşında kaçıırır. Hapse girince Hacer, İbrahim'i istemez. İbrahim bıçak zoruyla Hacer'i geri evine getirir. Eğlence yerlerine kadınları pazarladığından kavat adını almıştır. Gurbetçi Ömer, İbrahim hakkında bildiklerini Mustafa'ya anlatır:

“ – Alçaktır. Pezevenk kısmı utanmaz olacak. Utanmaya utanmaya, demek içi boşalmakta...Şimdi herifte yürek kalmadı. Kötek tayını..Gece gündüz içer, sarhoşlukta sözünü bilmez.”(s. 217)

### **15. 3. 19. Eğri Ahmet**

Romanda yer almamasına rağmen roman kişilerinin ağzından edindiğimiz bilgiye göre Yakup Ağanın eniştesidir. Eşkivalık yaptığından bütün civar köyler ve Yamören, Eşkıya Eğri Ahmet'ten korkmaktadır. İstedığı zaman istediği kızı dağa çıkarma gücüne sahiptir. Murat, Eşkıya Eğri Ahmet hakkındaki düşüncelerini babasına şöyle aktarır:

“ – O zamanlar geçti. Nerde Eğri Ahmet? Yedi vilayet toprağını kasıp kavurdu ama sonunda bir kurşunla can verdi. Bir kurşun dört kuruş. Eğri Ahmet eniştem dört kuruşluk bir adammış.”(s. 416)

## 16. RAHMET YOLLARI KESTİ<sup>59</sup>

Rahmet Yolları Kesti, eşkıyalığa hevesli insanların dramını anlatan bir romandır. Eşkıyalık devri bittiği halde eski alışkanlıklarını devam ettiren insanların toplum karşısında nasıl maskara olduğu anlatılmaktadır. Araştırmacılar Kemal Tahir'in eşkıyalık temasını işleyen bu romanını aynı konuda yazılmış Yaşar Kemal'in "İnce Memet", Timur Karabulut'un "Çepel Dünya" gibi romanlardan farklı görmektedir. Naci Çelik, Kemal Tahir için yapmış olduğu biyografi çalışmasında düşüncelerini şöyle açıklar:

"Şimdiye kadar Türk Edebiyatında çoğunluk birer kahraman, olumlu işler yapan insanlar seviyesinde ele alınan eşkıyalık, ilk defa bu romanda karşı tezi getirmiş, onların nasıl ırz düşmanı, sefil, perişan, kıyıcı oldukları ortaya konmuştur."<sup>60</sup>

Yazar eşkıyalık yapmaya çalışan Uzun İskender gibi tipleri gülünç duruma düşürürken asıl bu tipleri eşkıya olmaya zorlayan ve toplumun yaşama düzenini işlemez hale getiren Çerçi Süleyman gibi hakiki soyguncuları gün yüzüne çıkarmaktadır. Kendini saz şairi zanneden bazı serseri takımı da eşkıyaların türküsünü yayarak çıkar sağlamaya çalışmaktadır. Romandan anlaşıldığı üzere eşkıyalık toplumsal zaafın dışa yansımış şeklinden başka bir şey değildir. "Rahmet Yolları Kesti" adlı eserini İnce Memed'e karşılık olarak yazdığını söyleyenlere karşı Kemal Tahir aşağıdaki cevabı verir.

"Rahmet Yolları Kesti'yi ona karşılık olarak yazmadım. Bütün dünyada yarı aydınlar arasında meydana gelen yanlış anlamaya parmak basmak istedim. Yaşar, İnce Memed'i yarı aydınların tesiriyle yazdı. İnce Memed fukara, tek başına toprak reformu yapıyor. Hiç böyle bir şey olur mu? Şimdi Cumhurbaşkanı dahi toprak reformunun ne demek olduğunu bilmiyor. Kaldı ki o zaman İnce Memed toprak reformunu ne bilecek..."<sup>61</sup>

Yukarıdaki paragraftan da anlaşılacağı gibi yazar bu romanını İnce Memed'den daha gerçekçi bulmaktadır.

<sup>59</sup> Alıntılar, romanın Adam Yayınlarından çıkan 1997 tarihli 3. baskısından alınmadır.

<sup>60</sup> Çelik, Naci, "Kemal Tahir İçin Biyografi Çalışması", *Türkiye defteri*, sy.6, Nisan1974, s. 28

<sup>61</sup> Tahir, Kemal, *Notlar, Sanat/ Edebiyat 4*, Bağlam Yay.,İst. 1990,s. 49

## 16. 1. Romanın Özeti

Eserin, Andre Maurois'ın İngiltere Tarihi'nden alınma şu sözünü ispatlar nitelikte yazıldığı anlaşılmaktadır: “Ahlak düzeni sağlam olmayan ve soyguncularıyla başa çıkamayan bir toplum, -ruhunda ardakalmış barbarlık duygusunun da baskısıyla-soyguncularına karşı hayranlık duyar.”(s. 7)

Bektaş Emmi köye dönerken yolda Maraz Ali ile karşılaşır. Maraz Ali, Çerçi Süleyman'ın hizmetkarı, ayak uşağıdır. Bektaş Emmiye Musa Çavuş ve Kör Dede gibi eski eşkıyalardan bahsetmesi Maraz Ali'nin eşkıyalığa özentisinden kaynaklanmaktadır. Maraz Ali, Bektaş Emmi ile köye döndüğünde Uzun İskender Çerçi Süleyman'ın evine çoktan yerleşmiştir. Sungurlulu Uzun İskender eskilerin nam yapmış ünlü eşkıyalarındandır. Maraz Ali'ye yiğitliklerinden, yaptığı soygunlardan ve Sungurlu civarının eşkıya reisliğini yapmış Kavlak Ali'den anlatır.

Çerçi Süleyman Sarıca köyünün muhtarı Arif Ağanın on üç yaşındaki kızını Uzun İskender'e ister. Fakat Arif Ağa kızını verimkar olmaz. İstidacı Bilal Efendi işe karışır. Çerçi Süleyman'la baş başa verip istedikleri gibi bir plan hazırlarlar. Bu plana göre Uzun İskender Arif Ağanın kızı Gülbeniz'i almak için Kasım Dede'yi basacak, ele geçirdiği paraları Çerçi Süleyman'a getirecektir. Çerçi Süleyman planından Arif Ağanın haberdar olduğuna ve kızını muhakkak vereceğine Uzun İskender'i inandırır. Hizmetlisi Maraz Ali'yi de Uzun İskender'in yanına vererek planında ciddi olduğunu kanıtlamak ister.

Kasım Dede ile Sarıca Muhtarı Arif Ağa arasında sürtüşme vardır. Cumhuriyet rejimi, az da olsa, Kasım Dede'nin işlerini bozmuş ve Alevilik düzeni çığırından çıkmıştır. Bu yüzden Kasım Dede eski itibarını kazanmak için Arif Ağanın elinden muhtarlığı alma çabasındadır. Kasım Dede'nin Çerçi Süleyman'la da arası iyi değildir . Çünkü Çerçi Süleyman Kulveren köyünün tek tüccarındır. Kasım Dede çerçi dükkanı açınca Çerçi Süleyman'ın karına ortak olmuştur.

Uzun İskender, Maraz Ali'yi de yanına alıp Kızıl Oba'ya doğru yola çıkar. Kızıl Oba'dan Katır Adil ve Kuru Zeynel katılınca soygun gurubu tamamlanır. Eşkıyalar Kasım Dede'nin evine girdiğinde Uzun İskender soygunu baştan fark ettirmemek için Kasım Dede'ye saygılı davranır. Para istenince Kasım Dede şaşırır. Uzun İskender bıçağını çekip Kasım Dede'nin boğazına yapıştır. Şaşkınlığını üzerinden atamayan

Kasım Dede eşkıyaların istediği kadar parayı hiç itiraz etmeden verir. Uzun İskender ve arkadaşları dört bin lira parayı çarpıp, ipek elbiselerle dolu torbayı sırtlayıp yağmurlu bir havada yola çıkarlar. Yağmur o kadar çok yağmaktadır ki çamurdan yol alamazlar. Bu arada Dede soyulduğunu köyün muhtarına haber verir. Uzun İskender, Uzunkoluk Boğazi'nda hem Arif Ağanın, hem Kasım Dede'nin hem de Muhtar Feyzi'nin tuzağına düşer. Uzunoluk köyünün muhtarı Feyzi Ağanın teslim ol çağrısına bir müddet karşılık verirler. Uzun İskender çevresini saranlara güç yetiremeyeceğini anlayınca muhtara para verip kaçma bahanesiyle köylülere teslim olur. Bu arada Katır Adil köylülerin attığı bir kurşunla bacağından yaralanıp kan kaybından ölür. Kara Başçavuş'un gelmesiyle Kuru Zeynel de silahını bırakır. Maraz Ali teslim olmak istemez. Katır Adil'in öcünü almak için Muhtar Feyzi'nin akrabalarından Recep'i öldürür. Silahın kabzası dağılınca Maraz Ali teslim olmak zorunda kalır.

Sungurlu kahvesinde Çerçi Süleyman, planını yaptığı soygunun suçundan kurtulmak için Maraz Ali'yi hırsızlıkla suçlayarak iftira atmaktadır. Köse Hacı ise kulaktan duyma bilgilerle Uzun İskender'i Mehdi Resul makamına kadar yükseltir. Kara Başçavuş bütün Sungurlu'ya ibret olsun diye yakaladıkları eşkıyaların elini kolunu bağlayıp kasabaya getirir. Çorum hapishanesi onları beklemektedir.

## 16. 2. Romanın Şahıs Kadrosuna Toplu Bir Bakış

Kemal Tahir diğer romanlarına göre bu romandaki karakterlerini dinamik bir çizgide ortaya koymuştur. Olay örgüsü okuyucu için daha heyecanlı ve sürükleyicidir. Yer yer kahramanlara mizah ve güldürü unsurları katılarak roman, okuyucu açısından zevkli hale getirilmeye çalışılmıştır. Soygun sonrası yağın yağmur altında bata çıka yürürken düşmeleri, Maraz Ali'nin kötü tabancasının iki kurşun sıktıktan sonra parçalanması gibi mizah unsurlarına romanda sıkça rastlanmaktadır.

Yazar diğer köy ve kasaba romanlarında olduğu gibi bozuk bir çevrenin şahıslar üzerindeki etkisini reel faktörleri de katarak dramlaştırır. İnsanı kendi çevresinden ayrı düşünmenin mümkün olmadığını bir kez daha ispatlamaktadır. Ramazan Kaplan bu konudaki düşüncelerini şöyle açıklar:

“Yaşar Kemal, bazı haksızlıkların insanı eşkıya yapışını ‘meşru’ göstermeye çalışırken ve konuyu ekonomik yönü de olan bir olay olarak görürken; Kemal Tahir çevreyi ve çevrenin



insanlarını öne çıkarıyor. Rahmet Yolları Kesti’de olayların geçtiği çevre, ahlak ve birtakım değer hükümleri bakımından kokuşmuş yıkılmış bir çevredir. İnsanların birbirini aldatmaları, aile hayatına ait en gizli kalması gereken durumların bile son derece rahat ve açıkça konuşulması, bu tür konuşmaların bir köyde olmayacağını düşündürecek ölçülerde olması, ikiyüzlülük ve çıkarıcılık, burada en tabii durumlar haline gelmiştir. İşte ‘eşkîya ve eşkîya ruhu’ böyle bir çevrede ortaya çıkıyor, yer ediyor. Sonuç olarak eşkıyalık, birtakım değerlerin zayıfladığı çevrelere ve insanlara muhtaçtır.”<sup>62</sup>

Romanın karakterlerini dinamik özelliklerine göre şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

**Eşkîyalar:** Maraz Ali, Kanlı İlyas, Uzun İskender, Kavlak Ali, Kuru Zeynel, Katır Adil

**Güvenlikten sorumlu kişiler:** Bekçi Şaban, Kara Başçavuş

**Eşkîyaların eşleri:** Kadriye, Elif,

**Soygunu planlayan çıkarıcı kişiler:** İstidacı Bilal Efendi, Çerçi Süleyman

**Köy muhtarları:** Feyzi Efendi, Arif Ağa

**Diğer köylüler:** Bektaş Emmi, Ayşe Teyze, Zebun Ali, Gülbeniz, Kavat İbrahim Efendi, Kasım Dede, Melek Hanım, Aşık Niyazi, Kürt Bekir Ağa, Tüfekçi Ferhat Efendi, Köse Hacı

### 16. 3. Romanın Şahısları

#### 16. 3. 1. Maraz Ali

Çerçi Süleyman Ağanın hizmetkarı ve ayak uşağıdır. Henüz bıyıkları çıkmamış 16 yaşlarında bir delikanlıdır. Önündeki tek hedefi dağa çıkıp namlı bir eşkıya olmaktır. Çerçi Süleyman onu, istediğini kolayca vurdurmak amacıyla besler. İncecik boyu ve çöp gibi bilekleriyle 13 yaşlarında marazlı bir çocuğu andırmaktadır. Musa Çavuş ve Kör Dede gibi eski eşkıyalara özenmekte günün birinde Alman çıplağı bir tabancaya sahip olmayı hayal etmektedir.

Maraz Ali çok fakir olduğundan anasının ayağına bir çarık bile alamamaktadır. Çerçi Süleyman’a sığıntı yaşamasının ve eşkıyalığa özenmesinin en önemli sebeplerinden biride fakirlik çekmesidir. Maraz Ali görünüşünün çelimsizliğine rağmen

---

<sup>62</sup> Kaplan, Ramazan, Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy, Akçağ Yayınları, 3. baskı, 1997 Ankara, s. 192

aslan yüreklidir. Çerçi Süleyman, Maraz Ali’yi İskender’e yardımcı yapmak için şu sözleri sarf eder:

“ – Hayır, yürekli delikanlı olduğuna kalıbımı basarım! Arkanda herkeslere ne demekteyim? İlerde bu benim maraz oğlanın namını çok duyacaksınız ve de ağanızı belleyeceksiniz, derim. Bu oğlanın asıl yiğitliği: Başını verir de sırrını vermez. Bu sebeple bir bölük askere değişmem, demedimse namerdim.”(s. 138)

Maraz Alinin eşkıyalığa özenmesinde bir önceki sayfada da işaret edildiği gibi çevrenin rolü oldukça önemlidir. Çerçi Süleyman ve Uzun İskender, Maraz Ali’yi eşkıya olup adam öldürmesi için cesaretlendirmektedir. Yalnız Maraz Ali’de diğer bütün eşkıyalarda görünen içki, kadın ve kumar düşkünlüğü yoktur. Uzun İskender’in uzattığı bir bardak şarabı zorla içer.

Soygundan dönüşte Maraz Ali hiçbir zaman duymadığı mutluluğu duyar. “...Artık eşkıya olmuştu, bunun ötesi yok! Dede’nin karısı, Uzun İskender Ağasının tedbiri şaşınca sopayı kapam kendisi, sandıkları sürüyen, eşyaları harman eden kendisi... “Korkmadık gördün mü? Korku yüreğimizin ucundan geçmedi. Bu eşkıyalık bize hak vergisi...ve de baba mirasıymış meğerse!”(s. 258)

Köylüler tarafından boğazda sıkıştırıldığı zaman en son mücadeleyi Maraz Ali verir. Çerçi Süleyman’ın verdiği kötü tabanca ile Katır Adil’in intikamını almak için Muhtar Feyzi’nin akrabası Recep’i alından vurarak öldürmüştür. Maraz Ali, efelik göstermeye çalışırken tabancasının namlusu kökünden parçalanır ve çevresindekilere rezil olur. Yazar, Maraz Ali’nin son anını şu şekilde tasvir etmektedir: “Ali oğlan bu haliyle insandan başka bir yaratık olmuş çıkmış, Adem giyimleri giydirilmiş Çingene maymununa dönmüş”(s. 396)

Yazarın romanlarında dikkat çeken bir özellik -Körduman romanında Mustafa’da da olduğu gibi- çevrenin etkisiyle değişen kahramanlarını romanın sonunda hep bir hayvana benzetmesidir.

### **16. 3. 2. Bektaş Emmi**

Bektaş Emmi köyün en yaşlı ve tecrübeli insanlarından. Yorgun bakışı ve mavi gözleri ile her halinde bir telaş sezinlemek mümkündür. Yunan harbinde savaştan

kaçarak canını zor kurtarmıştır. Yamalıklı elbiselerinden yıllarca fakirlik çektiği anlaşılmaktadır.

### 16. 3. 3. Kanlı İlyas

Meşhur eşkıyalardan olduğu için zamanında her yere namı yayılmıştır. Birine öfkelenildiği zaman öfkelenildiği adamın kulağını kesip eline koyacak kadar kıyıcı ve acımasız bir heriftir. Atı eşkıyaların atı arasında en yiğit attır. Uzun İskender, Maraz Ali'ye Kanlı İlyas'ı şu satırlarda anlatır:

“...İyi oğlandı ya, pek kıyıcıydı. Allah bilir, ben o herifin gavurluğundan şüpheliyim. Kanlı olur ama, adam bu kadar mı olur? “Birinin burnunu beğenirse keser savuşurdu” diyeyim de sen anla! Kanlı İlyas'ın adına bir vakitler ağlayan çocuklar hırpadak seslerini keserlerdi.”(s. 163)

Daha sonraları eşkıyalığı bırakıp köyüne dönen Kanlı İlyas abdest alıp namaz kılmaya başlar. Yakın köylerden birisinin camisinden namaz kıldıktan sonra köye dönerken eski düşmanları tarafından pusuya düşürülür. 30 kurşun yiyen Kanlı İlyas orada can verir.

### 16. 3. 4. İstidacı Bilal Efendi

Kısa boylu tombul, çarpık çurpuk bir adamdır. Elbiseleri haftalardır yıkanmamış gibi kir içindedir. Sesi biraz kalın biraz hırıltılıdır. Gözleri ise deli gözü gibi parlaktır. Elli yaşlarında olan Bilal Efendi her dünür gittiği kızı vermeleriyle öğünmektedir. Sungurlu kasabasında ağzı bu kadar çok laf yapan bir adam daha yoktur.

Her işine hile katan güvenilmez bir adamdır. Yaptığı planlarla anında bir ocağı söndürecek güce sahiptir. Eşkuya Uzun İskender'in maskara duruma düşmesinde Bilal Efendinin de parmağı vardır. Çerçi Süleyman'la planı birlikte hazırlarlar. Uzun İskender'e muhtarın kızına sahip olması için muska yazdırmayı tavsiye eder

“– Hey şaşkın! Dediğim kitap nasıl bir kitap? Muska kitabı...Bir muska yazacağız pehlivan, biz Sungurlu'da yazmaya başladık başlamadık, kız Sarıca'dan, yani bir konaklık yerden bir kez 'ah!' diyecek, yanmaklığa başlayacak....”(s. 55)

### 16. 3. 5. Uzun İskender

Sungurlu kasabasından Uzun İskender, eski bir eşkıyadır. Sarıca köyünde oturan Alevi dedesi Kasım Dede'nin yanında, Alevileri yıldırım için fedai olarak dernek dernek gezmiş, sonra Sungurlu'ya yerleşmiştir. Boyu çok uzun olduğu için Uzun İskender denen soyguncu, Ankara-Samsun yolunda Osmanlı yalısındaki müfettişi soyduktan sonra ünü artmış, uzun yıllar eşkıyalıktan topladıklarını kumarda kaybetmiş ve Çerçi Süleyman gibi zenginlerin oyuncağı haline gelmiş zavallı bir adamdır.

Boyu uzun fakat herkesin dediğine inanacak kadar çok saf biridir. “Uzun İskender, Çerçi'nin tuttuğunu koparmasına eskiden beri inanırdı; laf arası sık sık: Ben pek safımdır, yüreğim temiz olduğu için biri kuşağından bir kaat çıkarsa da gündüz güneşinde ‘Şimdi gecenin tam yarısı’ dese inanırım. Çünkü biz avanağız yahu! Dediği halde inanırdı.”(s. 72)

Hovarda bir adamdır. Parası olduğu zaman deli gibi harcar. Yarını hiç düşünmez. Akıllı olmadığından Çerçi Süleyman'ın oyununa gelmiştir. Çerçi Süleyman'ın kendini savunacağını düşünerek Kasım Dede'yi soymaya kalkışır.

Uzun İskender için eşkıyalıkta namılı olmak önemlidir. Ayrıca eşkıya eline diline ve beline sahip olmalı sır tutmasını bilmelidir. İçkiyi ve şarabı su gibi içmeli kumarda hızlı olmalıdır. Maraz Ali'ye eşkıyalık dersi verirken asker ocağına kıyaslama yapar. Eşkıya, iyi silah atmalıdır.

Kasım Dede'nin dört bin lirasını soyduktan sonra bir de Kasım Dede'yi tehdit eder. Öldürmenin ve adam kesmesinin ne kadar kolay olduğunu Kasım Dede'yi tehdit ederken söylemektedir

“– Beri bak Dede, kulağını iyi aç! Zaptiyeye gidersen, Seni Sungurlu hükümetinde görürüm, sonra keyfine...Seni keserim Dede, seni de keserim, şu karıyı da keserim, yeğenini keserim, namılı Arap atını, kapındaki itine varana kadar bir canlı bırakmam keserim. Bak şart ettim.”(s. 252) Uzun İskender, Kasım Dede'yi korkutmak için tehditler savursa da aslına bakılırsa ödlele bir adamdır. “...Belli bir şey bu oğlan, uzun olduğundan biraz safça...Şuncacık bebekler bunu suya götürürler de kırk kez susuz getirirler. Hasılı avanak...Bazı bazı köpürüp ölümden perva etmemesi, bazı serçe zıplasa dudağının yarılazması hep avanaklığından...Kasaba yeri bu Uzun oğlanı büsbütün maskara etti. Sungurlu'da iki paralık haysiyeti yok.”(s. 342)

Yağmurun gazabına uğrayan Uzun İskender soyduklarını kaçırdıkten Uzunoluk köyünün dar boğazında köylüye teslim olmak zorunda kalır. Üstelik suçu diğerk arkadaşlarının üstüne atar. Çaldığı paraları aynen iade eder. Çorum mahpushanesine götürölmek üzere elleri kelepçeli, kasabaya ibret olsun diye getirilir.

Eserdeki Uzun İskender ile Maraz Ali yazarın mahpus damındayken çeviri yaptığı kitap olan Cervantes'in Don Kişot'undaki Don Kişot ile Şansa Panza'yı hatırlatmaktadır.

### 16. 3. 6. Çerçi Süleyman

Alevi köylerinin biricik çerçisi Süleyman Ağa orta boylu, şişman, kırmızı yüzlü bir adamdır. Seferberlikte askerden kaçmış ve el altından eşkıyalara yataklık edip cephane satarak para kazanmaya başlamıştır. “Şakacılığı kadar, kindarlığı, inatçılığı da meşhurdu. Hiç gizlemez: ‘Ben Allah sayesinde katır huyluyum’der”(s. 62) İnat olmasının sebebi çok kindar bir adam olmasındandır.

Köyün birinciye gelen zenginlerinden Şükrü Ağanın kocalı kızını baştan çıkarıp resmen nikahı altına alması da kindarlığı ve inatlığı yüzündendir. Servetini evlendiği bu ikinci karısına borçludur. Köyün ileri gelenlerinden olan Çerçi Süleyman çıkarının olduğu yerde yardıma koşar. Uzun İskender'i ve Maraz Ali'yi Arif Ağa ile işbirliği yaparak kullanır. Uzun İskender'in soygun planını Çerçi Süleyman yapmıştır. Plana göre Uzun İskender Kasım Dede'yi soyacak ve aldıklarını Çerçi Süleyman'a teslim edecektir. Karşılık olarak Çerçi Süleyman da Arif Ağanın kızını Uzun İskender'e vermesinde yardımcı olacaktır. Uzun İskender soygunu gerçekleştirir fakat dönüşte yağmurun gazabına uğradığından başarılı olamaz. Arif Ağa kızını vermediği gibi Uzun İskender'in tutuklanması için baskına katılır. İki yüzlü Çerçi Süleyman eşkıyaların yakalandığı esnada Sungurlu kahvehanesinde planını yaparak soyguna gönderdiği adamların arkasından iftira atmaktadır. Maraz Ali'yi hırsızlıkla suçlar.

Kemal Tahir'in bir çevredeki zenginler eşkıyayı besler ama günü gelince de harcar tezini somutlaştırmak için çizilmiş bir tiptir. Çıkarıcı Ağaların toplumu nasıl sömürmeye çalıştığını göstermesi açısından Çerçici Süleyman romanlardaki diğerk ağalarla yarış yapar.

### **16. 3. 7. Kavay İbrahim Efendi**

Kadın parasıyla geindiğinden adı ‘kavat’ olarak anılmaktadır. Setiğiy güzel kadınları getirip Sungurlu gençlerine pazarlar. Her ay Çerçi Süleyman’ın evine uğrar ve kaçak tütünleri teslim eder. Ceplerinde para eksik olmadığından ve sık sık içkili muhabbet sofraları kurduğuy için birçok ağadan daha önde gitmektedir. Gittiğiy her yerde hiç utanmadan pezevenkliğinin ince bir zanaat olduğunu anlatır:

“ – Ben rezil sözüne hiç kızmam. Ne diyorduk? Evet, pezevenklik iyidir ağa, sen kendin benden daha iyisini bilirsin ya...”(s. 70)

### **16. 3. 8. Melek Hanım**

Kasım Dede’nin karısı Melek Hanım 30 yaşlarında beyaz tenli tıkız bir kadındır. Romanda kadın kahramanlara fazla yer verilmediğinden Melek Hanım da olay örgüsü içinde sıradan olarak geçmektedir. Cesaretli bir kadın olduğuy için soygun esnasında Dede’yi kurtarmak amacıyla eşkıyalara direnmeye çalışır. Maraz Ali sopayla dövünce kendini kaybeder ve bayılır.

### **16. 3. 9. Kasım Dede**

Alevi köyünün sözü geçerli tek adamı Kasım Dede’nin şeytandan bile uyanık olduğuy bilinmektedir. “Dede’nin sağ eli sol eline, sol gözü sağ gözüne çok oyun oynamıştır.”(s. 70) Çerçi Süleyman gibi çıkarının olmadığı hiçbir işe girmez.

Alevi Dede’si artık yaşlanmıştır. Genç karısının yeğeniyle düşüp kalkmasına göz yummakta ve çevresinden artık eskisi gibi itibar görmemektedir. Dede sülalesi eskiden beri halkı soyduğundan evin her yeri altın, para ve değerli eşyalarla doludur. Muhtar Arif Ağa ve Çerçi Süleyman gibi rakipleriyle başa çıkabilmek için yeğenini çerçiliğey alıştırmaktadır.

Birini yere vuracağı zaman önüne kim gelirse gelsin acımaz. Uzun İskender’in heybetinden korktuğuy için ve de işine geldiğiy yerde Uzun İskender’i kullandığı için her yıl belli miktarda para verir. İskender’e bulduğuy kadının mallarına da el koymuştur. Eşkıyaların keyif için adam kulağı kestiklerini, karıların boğazına nar gibi kızarmış sayacak geçirdiklerini, çocukların sırtını yarıp tuz biber ektiklerini bildiğinden

eşkıyalara karşı korkusunu gizleyemez Uzun İskender'in baskınında dört bin lira parasını kolayca teslim eder.

Yazar Kasım Dede örneğiyle Alevilik anlayışının değişip yozlaştığına işaret etmektedir. Kulveren'i Kasım Dede yıllarca soymuştur. Alevi büyüklerinin yanlış davranışları yüzünden halk arsında saygınlıkları azalmıştır.

### **16. 3. 10. Feyzi Ağa**

Uzunluk köyü muhtarı Feyzi Ağa uyanık bir damdır. Uzun İskender'i köylü ile boğazda sıkıştırdığı zaman kıvrak zekası sayesinde Uzun İskender'in silahıyla teslim olmasını sağlar. Uzunluk civarının sayılı zengin adamlarındandır. Eşkîyaları iyi sözlerle dağdan indirdiği zaman verdiği sözlerde durmaz. Uzun İskender ve arkadaşlarına sabaha kadar dayak attırır. Uzun İskender'in soyduğu paraların bir miktarını cebine koyduğu köylü arasında söylenmiştir.

### **16. 3. 11. Aşık Niyazi**

Kim olduğunu ya da nerden geldiğini kimse bilmemektedir. "Kimi 'Çingen takımı' diyor, kimi 'Mahpushane kaçağı'..."(s. 66). Süleyman Ağanın sayesinde köye yerleşmiştir. Bir kulübede tek başına oturmaktadır. "Afyonu avuçla yutar, şarabı bulursa, tenekeyle içer, sazı da yaman vurur bir besmelesiz."(s. 66)

Bir tas şarapla cebinden çıkardığı afyonları yutmadan saz çalmaya başlamaz. Ağa toplantılarında saz çalarak para kazanır. Ağaların ve eşkıyaların hoşuna giden sözleri söyleyerek onlara yaranmaya çalışan aptal bir adamdır.

### **16. 3. 12. Kürt Bekir Ağa**

Milyonlarca parası olduğu halde cimri olduğu için perişan gezer. Yırtık ve yamalı elbiselerle dolaşır. Hayvan pazarında pis pis gezip ucuza düşürdüğü malları hemen kapmaya çalışır. Çerçi Süleyman'ın boz danasını 25 Liraya almak istese de Çerçi Süleyman da kendinden uyanık olduğundan başarılı olamaz.

### 16. 3. 13. Kuru Zeynel

Uzun İskender'in eşkıya çetesinden Kuru Zeynel Kızıl Oba köyünün bekçiliğini yapmaktadır. Kumar ve içki düşkünü olduğu için fakirlikten bir türlü kurtulamamıştır. Yazar, romanda Kuru Zeynel'i dış görünüş olarak şöyle tarif eder:

“ Zeynel sedirdeki yatağı acele topladı. Uzun paçalı donunun yırtık dizlerinden sıksa diz kapakları görünüyordu. On gündür tıraş olmamış, suratı sanki ölü suratı...Kuru dedikleri kadar var. Kuru olur ama bu kadar mı olur? Her kımıldanıpta vücudu kemik sesi vermekte...”(s. 173)

Uzun İskender gibi Kuru Zeynel de eşkıya adamın namlı olmasından yanadır. Zaten Kuru Zeynel'in son soyguna katılmasının en önemli sebeplerinden biride namlı olmasına güvenmesindedir. Halbuki eşkıya devri çoktan geçmiştir. Köylüler bile artık namlı eşkıyalardan hiç korkmamaktadır.

Zeynel'in Uzun İskender'den farklı tarafı akıllı olmasıdır. Soygun dönüşü yağmurlu havada köylülerin peşlerine düştüğünü görünce Çerçi Süleyman'ın tuzağına düştüklerini anlar. Arkadaşlarına daha çabuk kaçmaları için para dahil üzerinde ne varsa atmaları tavsiyesinde bulunur. Romanın bu kısmında Zeynel'in “ne varsa yere at” tabirini üst üste kullanması mizah unsuru oluşturmuştur.

Uzun İskender'in cesaretsizliğine rağmen Kuru Zeynel köylüye karşı sonuna kadar mücadelesini devam ettirir. Kara Başçavuş gelene kadar da teslim olmaz. Kemal Tabir, Kuru Zeynel tipiyle akıllı bir eşkıya portresi çizmiştir.

### 16. 3. 14. Kara Lütfü Başçavuş

Alayları bozan eşkıyaları tek başına yakalamasıyla meşhur olmuş Kara Başçavuş köylünün dilinde bir kahramandır. Fırınlanmış kızılıcak sopasıyla eşkıyaları dize getirdiği, korkudan eşkıyaların dudaklarının çatladığı söylenmektedir

### 16. 3. 15. Katır Adil

Çok inat olduğundan Katır Adil lakabıyla çağrılmaktadır. Öz anasına namussuzluk düşünecek kadar adi, kadınların sözlerini padişah fermanı kabul edecek kadar kılıbık ve yalaka bir adamdır. Köyün davarlarını çaldığını ve arı sepetlerini boşalttığını duymayan kalmamıştır. Kemal Tahir, Katır Adil ile cesur gibi görünen ama



aslında korkak olan klasik eşkıya tipine işaret etmektedir. Soygun süresince Sünni olduğundan Alevilerin kendini öldürmesi korkusunu taşımıştır.

Eskiden beri giyime kuşama, çabıta ve pırtıya meraklı olduğundan Kasım Dede'den aldıkları pırtıyı yağmur yağmasına ve çamura batmasına aldırış etmeden sırtında taşımak ister. Kuru Zeynel ile aralarında inatlığını ispatlayacak aşağıdaki konuşma geçer

“ – Ben ölmeden çuval bırakılmaz.

– Hay Allah belanı versin!

– Senden iyi bela mı olurmuş namussuz Kuru? Ben inada bindirdim Ağa, bu çuvalı köye kadar sürüyeceğim köye kadar...”(s. 269)

Katır Adil'in tek iyi tarafı borcuna sadık oluşudur. Bu yüzden köylüden borç almakta zorluk çekmez. Köylüler tarafından Uzunoluk Boğazı'nda pusuya düşürüldüğünde bacağından yaralanır ve kan kaybından ölür.

### **16. 3. 16. Kadriye**

Kadriye kocası Kuru Zeynel'in eşkıyalığa çıkmasına razı değildir. Çünkü bunca yıllık eşkıyalığına rağmen huzurlu bir hayat yaşayamamış, çocukları perişan olmuştur. Kendide zavallı bir kadın görünümü vermektedir. “Gözlerini kurulamak için deminden beri çekiştirdiğinden başörtüsü iyice açılmıştı. Saçları kırışmış...Açlıktan, yorgunluktan suratı tersine dönmüş de bir başka renk bağlamış.”(s. 183) Yazar, Kadriye tipiyle eşkıyalık yapan adamların ne kendinin ne de ailesinin mutlu olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

### **16. 3. 17. Elif**

Elif, Kadriye'nin tersine kocasını eşkıyalığa gitmesi için cesaretlendirmektedir. Kocası gitmezse Uzun İskender'in yanına katılıp kız kaçırmaya kendinin gideceğini söyler. Boğazına, giyime ve kuşama düşkün bir kadındır.

### **16. 3. 18. Arif Ağa**

14 yaşındaki Gülbeniz'in babası Arif Ağa Sarıca'nın muhtarlığını kapmış ve nüfuzunu artırmaya başlamıştır. Çerçi Süleyman'la işbirliği yaparak hem Kasım

Dede'yi hem de Uzun İskender'i ortadan kaldırmanın planını hazırlar. Romanın sonunda Arif Ağanın başarı elde ettiği gözden kaçmamaktadır.

### **16. 3. 19. Ferhat Efendi**

Tüfek Ustası Ferhat Efendi romanda yer yer yazarın düşüncelerini teslim ettiği kişi olarak belirlemektedir. Köylünün artık eşkıyalardan korkmadığını eşkıyalığın geçmiş devirlerde kaldığını birkaç defa vurgular. Eşkıyalığın çıkış sebepleri arasında, çıkarlarını korumak isteyen zenginlerin bulunuşunu, halktan bazılarının eşkıyalığa özenmesini en dikkate değer sorun olarak görmektedir.

### **16. 3. 20. Köse Hacı**

Kemal Tahir'in diğer romanlarında olduğu gibi yalancı, sahtekar ve boşboğaz hoca tiplmesi bu romanda Köse Hacı adıyla verilmektedir. Başkasından duyduklarını gerçekmiş gibi orda burda anlatmaktan zevk almaktadır. Uzun İskender hakkında o kadar abartılı şeyler konuşur ki onu Mehdi Resül'e benzetir. Kadınların göbeğine Kuran yazarak geçinmeyi sanat haline getirmiştir. Köse Hacı, Uzun İskender'in müfrezeleri dağıttığını anlatırken içeriye Bekçi Şaban girer. Uzun İskender'in yakalandığı haberini getirir. Köse Hacı yalanlarının ortaya çıktığını anlayınca hazır bahane bulur: Uzun İskender'i yakalamak mümkün değildir ama yakalanmasına yağın rahmet sebep olmuştur.

## 17. KELLEÇİ MEMET<sup>63</sup>

Kelleci Memet'te de yazarın diğerk köy ve kasaba romanlarında olduğu gibi fakirliğin, köy insanların yaşayışındaki yıkıcı etkilerine yer verilir. Kemal Tahir, Kelleci Memet tipini Çankırı cezaevinde tanıştığı bir tipten yola çıkarak oluşturur. Roman 1962'de önce Pazar Postası'nda tefrika edilmiş sonra da kitap halinde yayınlanmıştır. Nazım Hikmet, Çankırı cezaevinde Kemal Tahir ile birlikte bulunduğundan Kelleci Memet tipine yabancı değildir. Kemal Tahir'e yazdığı mektubunda görüşlerini anlatır

“Kemal kardeşim,

Teşekkür ederim. Bana ömrümün en güzel günlerinden birini yaşattın. Bir zafer haberi almış, Piraye'yi, senin Bursa'ya nakledilmen gerçekleşmiş gibi bahtiyarım. Kelleci bir harikadır. Çünkü reeldir, çünkü bu realite en doğru bir görüşle, felsefeyle, sanat tekniğiyle verilmiştir. Bundan dolayı bir tek satırını çıkarmak -bir iki teknik cümle kuruluşu ve tekrarlar yani gayet ama gayet ehemmiyetsiz ihmaller müstesna- bir abidenin taşlarından birini çıkarmak gibi olur. Ve bundan dolayı da ben şimdi neşrine dehşetle aleyhtarım. Neşredilirse mutlak bir yığın ve muhakkak en harikalı yerlerini çıkaracaklar. Buna hakkın yok Kemal. Kelleci senin malın değildir. Sahici Kelleci ne kadar senin değilse sahici Kelleci'den sahici olan -çünkü tahlil ve izah edilen- Kelleci de senin değildir. Kelleci'den darma dağın edildikten sonra -gelecek maddi yardım milyon olsa onu darmadağın etmeye kalkışmak bir nevi ihanet olur. (...) Netice, Kelleci neşredilmeyecek. (...) Kelleci, Göl İnsanları'ndan da çok iyidir. Teşekkür ederim canım kardeşim, sağol.”<sup>64</sup>

Yukarıdaki mektupta da işaret edildiği gibi Kelleci reel bir tiptir. Yazar bireysel dramları toplumun parçası olarak gördüğünden Anadolu insanının hayatla mücadelesine realist bir gözle bakar. T. Alangu eseri bu açıdan değerlendirirken romanla ilgili şöyle bir gözlemde bulunur.

“Kemal Tahir, bu romanında, saf bir köylü delikanlısının, öğrenmeğe, çalışarak yaşamağa bütün nitelikleri ile hazır durumda olan bir ergen delikanlının yavaş yavaş nasıl suçluluğa, kötülüğün kişileri sarıp batağına doğru yuvarlandığını tasvir ediyor. Burada anlaşılan, şartlara ve çevrenin özelliklerine bakılırsa, köy ile hapisane ortamı, köylü delikanlılarını suçluluğa ve bozularak muhite uymağa zorlayışta birbiri ile yarışmaktadır. Bu bakımdan içeri ile dışarı arasında fark yok gibidir.”<sup>65</sup>

<sup>63</sup> Alıntılar, romanın Adam Yayınlarından çıkan Temmuz 1982 tarihli 1. baskısından aktarılmıştır.

<sup>64</sup> Hikmet, Nazım, Kemal Tahir'e Mahpushaneden Mektuplar, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1963, s. 166

<sup>65</sup> Alangu, a.g.e, s. 465

## 17. 1. Romanın Özeti

Roman fakir bir köy delikanlısının sevdiği kız için suçlu duruma düşürülmesi ve hapisanedeki yaşamı şeklinde kısaca özetlenebilir.

Eser Kelleci Memet'in pencere demirinden dışarıyı seyretmesiyle başlar. Kelleci yanında aylıkçı olarak çalıştığı Osman Ağayı öldürmüştür. Yaşı küçük olduğundan altı yıl ceza alır. Köyünü özlediği Kelleci'nin bakışlarından bellidir. Ailesi çok fakir olan Kelleci Memet'e "kelleci" ismi babası ile birlikte, ekinler kaldırıldıktan sonra yerde kalan buğday kellelerini topladığı için verilmiştir.

Kelleci'nin mahkumlar arasında en iyi anlaştığı kişi İstanbullu Murat'tır. Şeker Emin, Kelleci'yi hiç sevmez. Karısının hovardasını öldürmekten yatan Şeker Emin'e göre Kelleci bir gün muhakkak kaçacaktır. Cinci Nezir de her fırsatta Şeker Emin'e destek verir. Yaşlı bir kadının boğazından altını çalmaktan yatan meydancı Recep'in cezası bitmek üzeredir. Şeker Emin, Kelleci'nin meydancı olmaması için Kelleci'yi hırsızlıkla suçlar. Meydancı Recep Kelleci'yi pek sevmediğinden ensesine bir tokat yapıştırır. Güreş yapmak istediğini söyler. Kelleci, Murat'ın da desteği ile Meydancı Recep'i son hamlelerde yıkmayı başarır.

Kelleci koku gelen kenefi kapatmaya çalışırken gardiyanlar Kelleci'ye takılırlar. Kelleci, Recep'i yıkınca Başgardiyan Ethem Efendi, Hüsnü Pelvan'dan ders almasını tavsiye eder. Kelleci bu teklifi kabul etmez. Çünkü onun gözü okuyup öğretmen olmaktadır. Murat, Kelleci'ye okuma ve yazmayı öğretmeye başlar.

Cinci Nezir, Terzi Bekir'in neden mahkum olduğunu açıkladıktan sonra isteklerini sıralar. Cumhurbaşkanı olmak istemektedir. Cumhurbaşkanı olursa yapacağı ilk iş bütün insanları meydana toplayıp soyundurmaktır. Sonrada özel bir ilaçla safkan Türkleri tespit edecektir. Kadınların seçme haklarını kaldırarak, muskacılığı ve her türlü namus uğruna adam öldürmeyi serbest bırakacaktır.

Kelleci, gazete okuyacak kadar okumayı ilerletir. Babasının getirdiği çıkınları yerleştirirken Yusuf'un gönderdiği mektubu Murat'a okutur. Kelleci'nin babası hem fakir hem de yaşlıdır. Çerççilik yaparak geçimini sağlar. Kelleci babasının karnını doyurmak için bulgur pilavı yapar. Seferberlikte İngilizlere karşı yapılan savaşta bulunan Rıfat Ağaya, esir düşünce madalyası İngilizler tarafından alındığından hükümet maaş bağlamamıştır.

Cinci Nezir kumarda beş lirasını kaybedince Kelleci'nin köyden gelen beş lirasını almak için Kelleci'yi dükkanına ortak yapar. Kelleci kendi dükkanı gibi gayretle çalışır. Amacı zanaat öğrenip Zonguldak mahpushanesine gitmektir. Zonguldak'a giderse kaçıp kurtulmanın daha kolay olduğunu düşünmektedir. Cinci Nezir kumar borcu artınca dükkandaki hurdaları satmaya başlar. Dönüşte Kelleci'nin kandil yapmış olduğunu görür ve onu lehimlerini çalmakla suçlar. Bağırarak bütün esnafı ve mahpusları etrafına toplar Kelleci'nin üstü ve odası aranır. Hırsızlık emaresi hiçbir bulguya rastlanmaz. Murat ta kaybettiği pulları romanların arasından bulunca Kelleci'nin hırsız olmadığı anlaşılır. Terzi Bekir, Cinci Nezir'in nasıl bir sahtekar olduğunu herkese söyler.

Kelleci artık meydancı olmuştur. Her tarafı pırl pırl temizler. Eli kanayınca eline çamur sürmek isterken Murat yaptığı hareketin yanlış olduğunu anlatır. 30 Ağustos Zafer Bayramı'ndan dolayı mahpusların ziyaretçisi gelir. Cinci Nezir fotoğraf makinasını alarak dışarı çıkar. Kelleci'nin de babası ve halası ziyaretine gelmiştir. Kelleci, Ümmühan ablasına göndereceği hediyeleri hazırlar. Sevgilisine göndermek için Murat'tan aldığı ceketini giyerek fotoğraf çekilir. Cinci Nezir yanlış kağıtları yerleştirince Kelleci Memet yerine başka fotoğraflar çıkar. Memet içeri gittiğinde camilinin birinden Yusuf'un Cemile ile evlendiğini öğrenir. Bu haberi alır almaz üzerindeki elbiseleri çıkarır ve babası ile halasını köye gönderir. Yusuf ile olan arkadaşlığını Murat'a anlatmaya başlar.

Yusuf'la küçük yaşlardan itibaren arkadaşlıkları vardır. Kelleci, Yusuf'a, Osman Ağanın Yusuf ile Ümmühan arasındaki ilişkiden şüphelendiğini söyler. Yusuf'un haberi duyunca morali bozulur ve köye döner. Kelleci, Cemile'den Yusuf ile Ümmühan arasındaki ilişkiyi öğrenir. Ümmühan, Yusuf'un analığıdır. Cemile eve dönerken Kelleci kızın arakasından yetişir. Cemile'yle yatırın kovuğuna uzanırlar.

Osman Ağa oğlunun Ümmühan ile ilişkisini bildiğinden herkese kızmaya başlamıştır. Yusuf'u Kel Aliço'ya çuvalları getirmesi için gönderir. Kelleci ve Ümmühan'a ise gelene kadar bıçakların bilenmesini emreder. Kelleci bıçakları bilenken Ümmühan dikkatini çeker ve Yusuf olayını da aklından geçirerek kötü gözle bakmaya başlar. Ümmühan'ın anlattıklarına göre Osman Ağa, Yusuf'u Cemile ve Ümmühan'dan ayırabilmek için şehre göç etmeyi planlamaktadır. Kızını Kötü Süleyman'la evermeyi

düşünmektedir. Çünkü Osman Ağanın da üvey kızı Cemile’de gözü vardır. Yusuf bunları Ümmühan’dan duyunca babasını öldürmeyi aklına koyar. Ümmühan, Kelleci’yi Osman Ağayı öldürmesi için kışkırtmaya başlar. Kelleci, Osman ağa ile bir gün beraber kömüre gider. Geri dönecekken Osman Ağa, Kelleci’den silahını vermesini ister. Kelleci tüfeği aldığı anda silahın horozu kalkık olduğundan tetik kendiliğinden düşer. Osman Ağa oracıkta can verir.

Kelleci, Yusuf’un nişanlandığı haberiyle telaşlanmaya başlar. Nihayet birkaç gün sonra Cinci Nezir’in makasını da alarak firar eder. Jandarma peşine düşmüştür. Pabuçları bozkırda bulunur. Kelleci intikam almak için sarılmış çemberin ortasında, yüreği kafes kuşu gibi çırpınarak yürümektedir.,

## 17. 2. Romanın Şahıs Kadrosuna Toplu Bir Bakış

Yazar hapisane problemleriyle köy problemlerini birleştirmiştir. Bilgisizlik, muskacılık, fakirlik, oç alma, cinsellik, ağalık, gardiyanlık, gibi birbirinden farklı başlıklar farklı şahıslarla temsil edilir. Gardiyanlar kendilerine kar sağlayacak bir durum olduğunda haksızlıkları görmezden gelirler.

Cinci Nezir’in açıklamalarına bakıldığında ağalık eşkıyalara yataklık etmeye ve adam öldürmeye bağlıdır. Cinsellik önemli bir sorundur. Genç kızlar zorla yaşlı adamlarla evlendirilir. Aile dışı yasak ilişkiler devam etmektedir. Öç alma duygusunu romanda özellikle Kelleci Memet temsil eder. Yusuf’tan öcünü almak için hapisaneden kaçar. Köylülerin ve mahkumların çoğunluğu fakirdir.

Roman kahramanları arasında çekişmeler görülmektedir. Yazarın Notlar dizisinde bu çekişmelere örnek verilir

“Ümmühan – Kocasından çekinmekte...Kısa yoldan kurtulmak istemektedir.

Yusuf – Babasından korkmakta, ortadan kalkarsa Ümmühan’la rahat yaşayacağını düşünmektedir.

Osman – Karısı ile oğlundan kendisine bir kötülük edeceklerini düşünerek ürkmekte, hep tetikte durmaktadır.”<sup>66</sup>

Mahkumlar arasında da aynı çekişme görülür. Kelleci ile Yusuf arasında hem bir çekişme hem de rekabet vardır. Kelleci ile Meydancı Recep arasındaki çekişme güreş

<sup>66</sup> Tahir, Kemal, Notlar/ Sanat Edebiyat 4, Bağlam Yayınları, İstanbul 1989, s. 358

yapmaya kadar gider. Roman şahıslarının sınıflandırılması şahısların bulunduğu ortama göre ayarlanmıştır.

**Mahkumlar:** Kelleci Memet, Murat, Cinci Nezir, Terzi Bekir Usta, Şeker Emin, Hatip Hoca, Bahattin, Şükrü, Apti Usta, Derviş Ömer, Meydancı Recep, Ali

**Mahkum yakınları:** Neymiş Hala, Rıfat Ağa

**İdareci ve gardiyanlar:** Başgardiyan Ethem Efendi, Tahir Efendi, Müdür, Musa, Rıza Onbaşı,

**Cezaevi dışındaki köylüler:** Yusuf, Osman Ağa, Ümmühan, Rıfat Ağa, Cemile

### 17. 3. Romanın Şahısları

#### 17. 3. 1. Kelleci Memet

Romanın baş kahramanı Kelleci Memet heyecanlı, doğru bulduğu ve sevdiği için sonuna kadar mücadele eden bir köylü delikanlısıdır. Yanında aylıkçı olarak çalıştığı Osman Ağayı istemedi öldürmüş, çocuk olduğu içinde altı yıla mahkum edilmiştir.

Fakir bir ailenin çocuğu olan Kelleci Memet'e "Kelleci" lakabı babası ile tarlalarda buğday kellesi toplamasından gelmektedir. Memet'e göre güçlü olan her zaman kazanır. Bu duygularını Murat'a anlatır: "...Bu dünya da gücün yetmedi mi, şamarı yersin! Arkanda yiğit baban, yetmişmiş dayın, emmin yoksa, her geçen seni döver!"(s. 13) Kelleci fakir olduğundan okula gidememiş küçük yaşlarda çalışmak zorunda kalmıştır. Okuma ve yazmaya isteklidir. Hele eski yazıya daha çok meraklıdır. Çünkü muskadan anlaması ve ecinnileri alt edebilmesi için eski yazı bilmesi gerekir. Babasının seferberlik arkadaşı Cinci Nezir'in tavsiyesi ile piyango bileti alır. Para vurursa köye köprü cami ve yol yaptırmayı düşünür. Kendisi çok fakirken, Kelleci'nin kazanacağı para ile köyüne hizmet etmek istemesi anlamlıdır.

Kelleci büyüklerine karşı saygılıdır. Başgardiyan kenefi kapatmasını istediğinde hiç itiraz etmez. Görünüşte fark ettirmese de güçlüdür. Güreşte Meydancı Recep'in ummadığı bir anda sırtını yere getirir. Gayretli olduğundan az zamanda Murat'tan gazete okuyacak kadar okumayı ve mektup yazacak kadar yazmayı öğrenir. Kelleci hiç deniz görmemiştir. İstanbul'u çok merak eder. Murat'ın odasındaki çıplak kadın resmini görünce hayretle bakar.

Saf olduğu kadar da cahil olduğu düşüncelerinden bellidir. Kelleci'ye göre savaş yapmak mahkum yatmaktan daha iyidir. Babasından duyduğuna göre konuşmaktadır. Babasına ve annesine karşı saygılı davranır. Babası ziyaretine geldiğinde hapisanede ateş yakarak bulgur pilavı hazırlar. Kelleci mahkum olmayı kendi için bir ayrıcalık sayar. Murat'a konuşmasında bu düşüncesini dile getirir. "Köy yerinde paralıyı, sayarlar bir...Bir de mahpus damında yatanı sayarlar. Bizim namımız Virankale'de şimdiden söyleniyormuş. Eskiden bir rezildi, şimdi ise beş rezil olmuştur, diyorlarmış. "Biz bu oğlanın babasını koruyuculuktan çıkarmasaydık iyiydi, hey muhtar!" demekteymiş aklı erenler..."(s. 135)

Kelleci ilk günden beri kaçmayı aklına koymuştur. Bunun için Zonguldak cezaevine gitmeyi düşünmektedir. Yusuf'un gönderdiği beş lira ile zanaat öğrenip Zonguldak'a gidebilmek için Cinci Nezir'in tenekeci dükkanına ortak olur. Kelleci parayı müdürün önünde sayıp verecek kadar uyanık görünürken Cinci Nezir'in oyununa gelecek kadar da saf kalplidir. Cinci Nezir'den habersiz kendi parası ile aldığı lehimlerden kandil yapınca ustası onu hırsızlıkla suçlar. Yapılan aramada Kelleci'nin hırsız olmadığı açığa çıkar. Çünkü Kelleci hırsızlık yapacak kadar vicdansız değildir. Bu olaydan sonra Kelleci meydancılık görevini üstlenir. Aldığı işi başarmada yeteneklidir. Her tarafı tertemiz yıkar.

Çevresindeki bütün cahil insanlar gibi Kelleci'de eli yara olunca çamur sürmek ister. Murat görünce kızar ve eline tentürdiyot sürmesini emreder. Kelleci eline çamurdan bulaşacak mikropları görünmeyen bücü olarak duymuştur.

30 Ağustos Zafer Bayramı'nda Kelleci'nin babası ile halası ziyaretine gelir. Kelleci sevinçlidir. Ümmühan ablasına göndereceği hediyeleri hazırlar. Murat'tan ödünç aldığı ceketle köye ve gazeteye göndermek için fotoğraf çekilir. Cinci Nezir yanlış kağıtları yerleştirdiğinden Kelleci'nin yerine asker fotoğrafları çıkar. Neymiş Hala kağıtları değiştirmek için gidince Kelleci camilinin birinden sevgilisi Cemile'nin Yusuf'la evlendiğini duyar. Üzerindeki elbiselerini hemen çıkarır ve babası ile halasını gönderir. Bu aşamadan sonra, sevgilisine ve ailesine özlem duyduğu için kaçmak isteyen Kelleci artık intikam duygusu için kaçmayı kollayacaktır.

Kelleci, Murat'a Yusuf ile olan arkadaşlığını anlatmaya başlar. Küçüklükten beri hem arkadaş hem sırdaşlardır. Yusuf'un üvey annesi Ümmühan ile yakınlığı vardır.



Kelleci ise Ümmühan'ın kızı Cemile'yi sever. Cemile, kapısında çalıştığı ağanın üvey kızı olduğundan Kelleci bazen kendini kıza layık görmez. "...Seni kapılarına azat tutmuşlar. Ha şu kara karınca ha Kelleci....Kelleci ne demek? Biçilmiş tarlalarda ekin toplayan ipsiz demek."(s. 301). Cemile gelince ağzından laf almaya çalışır.Ümmühan'ın kendini damatlığa kabul ettiğini öğrenince çok sevinir. Cemile'nin arkasından yetişip kızı yatır kovuğuna çeker.

Kelleci işten atılma korkusu taşıdığından Osman Ağanın bir dediğini iki etmez. Fakat Osman Ağanın Kelleci'ye karşı da tavırları sertleşmiştir. Bıçakları Ümmühan ile bilerken Kelleci Ümmühan'a karşı cinsi yakınlık duymağa başlar. Kırmızı yanakları çok hoşuna gider. Yusuf ile ilişkisini öğrendiğinden beri Ümmühan'a daha farklı gözle bakmaktadır.

Kelleci Osman Ağa ile bir gün beraber kömür yatağına gider. Osman Ağa Kelleci'ye "Meğer sen de ırz düşmanıymışsın"der. Kelleci tüfeği uzatırken horoz açık olduğundan tüfek birden patlar ve Osman Ağa ölür.

Kelleci başından geçen serencamı Murat'a anlattıktan birkaç gün sonra Cinci Nezir'in makasını da alarak firar eder. Hatip Hoca Kelleci'nin neden kaçtığını şöyle anlatır: "Öç almanın yeline kapıldı. Kızın koynundan çıkıp anasının koynuna giren Yusuf'u aklına getirdikçe dayanamadı. Öç almanın yeline kapılan önce aklını yitirir. Gider baş aşağı, sel suyu gibi kendini taştan taşa vurarak..." (s. 351)

### 17. 3. 2. Murat

Yazarın diğer cezaevi romanlarında olduğu gibi Murat Bey romanın çok kitap okuyan ve yardımsever kahramanıdır. Murat, yazarın romandaki adıdır. Kemal Tahir Murat ismini kullanarak düşüncelerini açıkça romanın diğer şahıslarına aktarır. Murat'ın nasıl bir mahkum olduğunu Kelleci Memet Başgardiyan Ethem Efendiden duyduğu kadarıyla şu şekilde anlatır: " Ethem Ağam Milleti başına topladı da öğütledi: 'Aman haa' dedi. Aşağı odaya bir herif gelecek. Beri benzer mahpuslardan bellemeyin! Kendisi gazeteci, dedi, Her duyduğunu gazeteye yazar ki pire zıplasa yazar, hem de pireyi deve yapar da yazar, dedi. Aman arkadaşlar göreyim sizi, ek yerimizi belli etmeyelim!, Birbirimizin hep iyi yanını söyleyelim ki Çankırı'mızın adı İstanbul gazetesine iyi geçsin....dedi."(s. 16)

Murat gerek radyodan gerekse gazeteden dünya olaylarını dikkatle izleyerek mahkumlara yorumlar. Özellikle II. Dünya Savaşı'nı takip eden Murat, Ruslardan yanadır. Almanya'nın Norveç'e saldırması moralini bozar. Bilgili ve aydın kişiliğiyle mahkumların bilmediği konularda onlara yardımcı olur. Kenef kokusunun geçmesi için asit-fenik tavsiye eder. Kelleci elinin yarasını çamurla iyileştirmeye çalışırken yaptığıının yanlış olduğunu söyler. Tentürdiyot verir. Kelleci Memet'e okuma yazma öğretir.

İyiliksever bir insan olduğu için Kelleci'nin babası Rıfat Ağayı görünce dayanamaz. Cebinden çıkarıp 2,5 lira verir. Her zaman Kelleci'den taraf olmuştur. Kelleci'nin meydancı seçilmesinde yardımcı olur. Kelleci kaçtığı zaman yakalanmasını istemez.

Murat romanda bir gözlemci sıfatıyla bulunmaktadır. Bir taraftan mahkumlara yardımcı olurken bir taraftan da gördüklerini defterlerine not eder.

### **17. 3. 3. Neymiş Hala**

Çok meraklı olup her şeye "neymiş" diye sorduğundan adı Neymiş Hala olarak anılır. Ayrıca köyde ebelik görevi de yapmaktadır. Murat'ın Cinci Nezir'den duyduklarına göre Neymiş Halanın hovardası da vardır. Kardeşi Rıfat Ağa bu yüzden Neymiş Halaya kızar. Neymiş Hala fotoğraf çektirmenin günah olduğuna inanır. Rıfat Ağa bu cahilce inancı Murat'a anlatmıştır.

"Günahmış...Bunlara bakarsan beyim, bunların kitabında oynamaktan başkası hep günah...Hemen hüngürder! Yalan mıyım? Resim çektirmenin günah neresinde? Kağıttaki resim, senin gibi durduğu yerde cadılaşır mı? Çektirse iyiydi ama, inatlaştı bir kez...."(s. 281)

### **17. 3. 4. Cinci Nezir**

Kara kura kısa boylu bir heriftir. Babadan kalma parasını hovardalıkta ve kumarda harcar. Muska yazmakla bütün civar köylerde meşhurdur. Muskasının gücüne o kadar çok güvenir ki nerde ise muskası ile savaş kazandıracaktır.

"– Bu da olur öbürü de...Biz muskanın gücüyle seferberlik kırımlarının üstesinden gelmiş herifiz!...Peki hey gavur hoca, karı gibi bu sırtma neyin nesi? Sen

bizim ordular bozan muskalarımızı, yoksa gerçekten mi adam hesabına alamamaktasın?” (s. 40)

Hatip Hocanın anlattıklarına göre Cinci Nezir deli bir kızı sarhoş edip ırzına geçmiştir. Deli kızların ve saralı oğlanların ırzına geçmekten bir çok kere sabıka alır. Paraya düşkün olmadığını söylese de paradan başka dünya da sevdiği başka bir şey yok dense yeridir. Kendini bilgili biri gibi zanneder fakat cahilin ta kendisidir. Cumhurbaşkanı olmayı hayal eder. Cumhurbaşkanı olunca bütün milleti meydana toplayıp soyunduracak ve özel bir ilaçla safkan Türkleri tespit edecektir. Baloyu, şapka kanununu yasaklayacak muskacılığı ve namus için adam öldürmeyi serbest bırakacaktır. Aslında bu fikirler tamamen Cinci Nezir’e ait değildir. Başkalarından duyduklarını kendi fikriymiş gibi söyler.

Cinci Nezir kumarda kaybettiği paraları karşılayabilmek için Kelleci’nin beş lirasına göz diker. Kelleci’yi kandırıp dükkana ortak eder. Sözde Kelleci’ye tenekecilik zanaatını da öğretecektir. Parayı alıp harcadıktan sonra Kelleci’ye sert davranmaya başlar. Eline geçirdiği ilk fırsatta Kelleci’yi hırsızlıkla suçlar. Yaptığı kandili görünce benim lehimlerimi çalmış diye bağırır. Diğer esnafları da ikna ederek Kelleci’nin odasını arattırır. Kelleci’de bir şey çıkmayınca Bekir Ustadan güzel bir fırça yer. Nasıl bir üç kağıtçı olduğunu herkes anlar. Hem Kelleci’yi dolandırmış hem de üste çıkmaya çalışmıştır. Fırsatçı, sahtekar, halkın manevi duygularını sömüren bir tip olarak romanın en kötü kahramanlarından.

### **17. 3. 5. Bekir Usta**

Dürüst ve haklıya destek çıkan kişiliği ile dikkat çeker. Sevdiği göçmen kızı annesi ile çarşıya çıkar. O gün tesadüfen Bekir Usta da çarşıdadır. Pazarcılardan biri kızı görünce laf atıp sataşmaya çalışır. Bu durumu gören Bekir Usta ilk önce iyi bir dille pazarcıyı uyarır. Pazarcı Bekir Ustaya sataşınca Bekir Usta sinirlenip elindeki makası pazarcının boynuna saplar. Pazarcı sakat kaldığı için Bekir Usta mahkum edilir.

Yumuk Tatar gözlü Bekir Usta her zaman doğrunun yanındadır. Pazarlıkta oldukça sıkıdır. Borçlanmayı sevmediğinden işini hep peşin parayla yapar. Şaban Efendi, Bekir Ustayı kandırıp elindeki malları satmak ister. Bekir Usta işin hilesini sezdiğinden oyuna gelmez. “Terzi Bekir, Çankırı’nın namlı inatçılarından. Bir Kara

Sakal Şaban Efendiye, bir Eskiçi Ömer'e bakıyor, bunlarla gizliden gönül eğlendirir gibi bıyık altından gülümseyerek "olmaz" anlamına başını sallıyordu." (s. 195)

Terzi Bekir Usta, Kelleci'ye Cinci Nezir tarafından hırsızlık iftirası atıldığında Kelleci'yi bizzat kendi elleri ile arar. Hırsızlık emaresi çıkmayınca Cinci Nezir'e şunları söyleyerek gerekli dersi verir:

" – ...Biz burada namusumuzla iğne takarak cezamızı tüketmeye çalışıyoruz. Senin gibisine göz göre göre adam soydurmayız. Burda adam soymak olsa, seni dışında götürüp paralayacak babayiğit kıyamet gibi...Elinin tersiyle 'defol' dedi."(s. 219)

### **17. 3. 6. Şeker Emin**

Çingene milletinden olan Şeker Emin iki yüzlü ve çıkarıcıdır. Çıkarları için insanları kullanmaktan çekinmez. Kelleci Memet'i ilk gördüğü günden gözü tutmaz. Çünkü meydancı olmasını istemez. Meydancılarla işbirliği yapıp kendine çıkar sağlayan Şeker Emin Kelleci'nin dürüst kişiliğini bildiğinden işine gelmez. Hasta olmadığı halde doktorlara hasta numarası yaparak devamlı revirde kalmayı başarır. Arkadaşlarını idareye ispiyonlamak gibi görevleri de vardır.

En samimi arkadaşı kendi gibi çıkarıcı ve kumarcı olan Cinci Nezir'dir. Esrar kullanır. Bulamazsa avuç avuç uyuşturucu içer. Karısını hovardası ile yakalayıp öldürdüğü için mahkum edilir. Karıya ve kıza düşkünlüğü konuşmalarından bellidir. Ankara bayanlarının çoraplarından bir kese yapar ve cebinden her çıkarışta koklar. Bu çorapların uğurlu olduğuna inanmaktadır. Kadına düşkünlüğünü şöyle açıklar:

"–...Oysa benim hastalığımda çok meseleler var. Birincisi bildiğin karı hastalığı...Mahpus damında karıyı ekşi erik gibi canım çeker...."(s. 58)

Devamlı öksürmesi esrar içtiğindedir. Doktora hasta numarası yapar. Hatta revirde kalabilmek için rüşvet bile teklif eder. Kelleci'nin kaçmasından sonra yakalanması için cezaevi müdürüne yardımcı olmaya çalışır.

### **17. 3. 7. Hatip Hoca**

Hatip Hoca mahkumlar arasında adeta bir denge unsurudur. Damardan girmeyi iyi becerdiğinden Cinci Nezir ve Şeker Emin'in açıklarını yüzlerine vurur. Bu işten zevk aldığında çenesini kaşımaya başlar.

Ortağını öldürdüğü için önce idam cezası verilir sonra araya adam sokarak cezasını 15 yıla kadar indirir. Ortağını para için öldürmüştür. Kaçak tütüne gidiyorum diyerek ortağını pusuya düşürür. Romanda Hatip Hoca ile ilgili şu bilgilere yer verilir:

“Dış savaşların sürekli yenilgisi, iç bölünmelerin insafsız boğuşmaları arasında doğmuş, çocukluğun yarı hayvanlığına, delikanlılığın aptalsı cömertliğine hiç uğramadan, cimri, tedirgin, inançsız bir kocamışlığı atlamış bahtsız kuşaktandı. İnsanlarla acımadan ilgilendiği, bu ilgiyi insanların yüreklerindeki suçlu kurnazlıkları yakalamak için kullandığı belliydi. Bir elini dizinden cansız sarkıtmış, öteki elinin işaret parmağı ile tespih çeker gibi -daha doğrusu tetiğe basar gibi- çenesini kaşıyarak dalmıştı.” (s. 49)

### **17. 3. 8. Marangoz Şükrü**

Romanda Marangoz Şükrü'nün karakter özellikleri üzerinde fazla durulmaz. Kavgayı ve gürültüyü sevmemediğinden Kelleci ile Cinci Nezir'in arasına girer. Çok kıskanç olduğu için karısının ziyarete gelmesini bile yasak etmiştir.

### **17. 3. 9. Kalaycı Apti Usta**

Yaptığı şakalarla mahkumları güldüren esprili bir adamdır. Eskici Ömer'e derviş olduğu için takılır. Şeker Emin'e ise “kaç yıldır eşek cennetindesin” diye şaka yapar. Kadına düşkündür. Ziyarete gelen kadınları teker teker göz hapsine alır.

### **17. 3. 10. İpsiz Recep**

Meydancılık yapan İpsiz Recep bıyığı olmadığından, bıyıklarının çıkması için Cinci Nezir'e üç adet de muska yazdırır. Kendi yaşına uygun kadınlarla yakınlık kuramadığı için yaşlı kadınlarla beraber olur. Yaşlı bir kadınla beraberken kadının boynundaki altınları çalar. Kadın altınlarının çalındığını fark edince karakola gidip şikayet eder. İpsiz Recep hırsızlıktan tutuklanır. Hapishanede mahkumların sofraları ile geçinmeyi adet haline getirdiğinden meydancılıktan kazandığı para ile üstüne elbiseler alır. Revirin bütün temizliğini yaptığı halde üstü başı tertemizdir.

### 17. 3. 11. Müdür

Müdür üzerine sorumluluk almaktan korkan, suya sabuna dokunmadan herkesi eşit şekilde idare etmeye çalışan tiplerdendir. Kelleci, Cinci Nezir'in tenekeci dükkanına ortak olmak isterken parayı müdürün gözü önünde verir. Maksudı müdürü şahit olarak göstermektir. Müdür sorumluluktan çekindiğinden bu işe ilk önce girişmek istemez. Fakat diğer hapisane memurları gibi müdür de aldığı para ile geçinemediğinden Cinci Nezir'e borçludur. Borcunu ödeyemediği için şahitliği kabul etmek zorunda kalır.

Mahkumlara karşı sert tavırlar takınmak ve bu tavırlarını verilen selamı bile alamayacak duruma kadar çıkarmak müdürün şahsiyetini küçük düşürmüştür. Saygı yerine mahkumlardan tepki görür. Zaten mahkumlara borcu olduğundan sözünü dinletemez. Tahsildar Osman Efendi müdürü ilk gördüğü gün "kasıntı" adını takar. Bundan sonra mahkumlar ona "Kasıntı Müdür" demeye başlar.

Kelleci kaçınca Kasıntı Müdür'ü bir telaş alır. Karakolla devamlı irtibattadır. Kemal Tahir romanın ana düşüncesini müdürün ağzından vermeyi uygun görmüştür: "Yakalanır, yakalanır, sen ferah ol! Bizim bozkır imansızdır, adam saklamaz."(s. 351)

Romanın geneline bakıldığında sert bozkır iklimi ile insanların çektiği sıkıntılar arasında doğrudan bir ilgi olduğu göze çarpar.

### 17. 3. 12. Yusuf

Yusuf, Kelleci'nin küçüklüğünden beri en samimi arkadaşlarındandır. Fakat görünüşte samimi iki arkadaş gibi olsalar da iki ezeli rakiptirler. Kelleci'nin dürüstlüğüne üçte birini Yusuf'ta bulmak mümkün değildir. Kelleci mahkum edilince mektuplar ve paralar göndererek Kelleci'yi oyalamaya çalışır. Arkadaşının sevdiği kızla evlenir. Hem kızla hem de kızın annesi ile yatacak kadar yüzüzdür. Kelleci'nin yüzüne başka arkasından başka söyler.

Babası da Yusuf'u hiç sevmez. Karısı Ümmühan'la Yusuf'un ilişkisini öğrenmiştir. Kelleciye "...Hey Allah; hey Allah savaş mı ne karın ağrısı, şunu hayırlısıyla bir patlatsa da kurban olduğum...Benim namussuz oğlumu askere alsalar. Birinci kurşunda gebersin" (s. 294) der. Babası Yusuf'u, Ümmühan ve Cemile'den ayırmak için şehre gitme planları kurunca Yusuf babasına düşman olur. Hatta eline fırsat geçerse öldürmeyi düşünmektedir.

### 17. 3. 13. Osman Ağa

Osman Ağa tuz ocaklarında çalışırken bir kolunu kaybettiği için emekli edilir. Oğlu ile karısı Ümmühan arasındaki ilişkiden şüpheleneli, kızacak ve saldıracak yer arar. Kara Sakal Şeyhin dervişlerindedir. O yüzden cuma namazını kılmadan hiçbir işe başlamaz. Çok sinirli biridir ama yemeğe başladığında sanki bütün siniri tükenir de domuz gibi iştahlanır. Son zamanlarda oğlundan şüphelenmiş olmalı ki silah eğitimi yapmaya başlamıştır. Sonradan verilen bilgilere göre Osman Ağa üvey kızı Cemile’yi sevmektedir. Fırsat buldukça kızın etini sıkır. Üvey kızını ve karısını oğlu Yusuf’tan kurtarmak için şehre inmeye karar verir. Cemile’yi yeğeni kötü Süleyman’la everecek böylece fırsat bulursa kendi de Cemile’ye yaklaşabilecektir. Dini duyguları istismar eden ve şeyhin birinci dervişlerinden olan Sarı Sakal, Osman Ağa ile ortak olmayı hemen kabul eder. Sarı Sakalın amacı da Ümmühan’a yaklaşabilmektir.

Yukarıdaki paragraflarda görüldüğü gibi Osman Ağa dahil her kişi çıkarları doğrultusunda ve cinsel dürtülerini tatmin etmek için hareket etmektedir. Osman Ağa kömür için dağa çıktığında, Kelleci tarafından ikinci karısı Ümmühan’ın kurduğu komployla öldürülür.

### 17. 3. 14. Ümmühan

Ümmühan da Yusuf gibi iki yüzlü davranan tiplerdendir. Osman Ağa bir kolunu kaybedince kocasından hızla soğumaya başlar. Üvey oğlu Yusuf’la yakın ilişkileri vardır. Bir taraftan da Kelleci’ye ilgi duymaktadır. Zaman geçtikçe sofuluğa vurarak Osman Ağaya yüz vermez. Kızı Cemile annesi hakkında “...Şu benim anam kadar imansız karı hiç yok...Anamın Osman ağama ettiğini şart olsun, gavur etmez” (s. 307) demiştir.

Ümmühan Yusuf’la banyoda kocasına yakalanınca Yusuf’u banyo yaptırdığını bahane ederek yalan söyler. Fakat Osman Ağa inanmaz ve Ümmühan’a bir ton dayak atar. Çoktan kocasının öldürülmesini kafasına koymuştur. Öldürme işini Yusuf’a yaptıramaz, çünkü kendinin Yusuf’la ilişkisi bilindiğinden tehlikelidir. Osman Ağanın mallarını başkasına kaptırmak istemediğinden ve Kelleci’yi de biraz saf gördüğünden öldürme işini Kelleci’ye yükler. Düzenledikleri bir kompo ile Osman Ağa, Kelleci tarafından öldürülür.

Ümmühan Kelleci içeri girmeden önce kızını vereceğine söz vermiştir. Kelleci içerdeyken hediyeler göndererek Kelleci'yi avutmaya çalışır. Kızını, kendinin de yakın ilişkide bulunduğu üvey oğlu Yusuf'la evlendirir. Yatağından çıkan adamı kızının yatağına sokacak kadar cinsel özürü ve doyumsuz, sözünde durmayacak kadar da yalancı ve hilebaz bir kadındır.

### **17. 3. 15. Rıfat Ağa**

Kelleci'nin babası Rıfat Ağa köy koruculuğu yaparken muhtar bu görevini elinden alır. Çerçicilik ve tellalcılık yaparak geçimini sağlamaya çalışır. Köylünün yaşlandığı bahanesi ile görevini elinden alması Rıfat Ağanın zoruna gider. Halbuki Rıfat Ağa seferberlikte İngiliz güçlerine karşı savaşmış, madalyalar kazanmıştır. Fakat esir düşünce bu madalyaları sökülür. Madalyalarını kaybettiği için devlet tarafından gazi maaşına bağlanmaz.

Rıfat Ağa mahpushanede oğlunun yaptığı pilavı yerken oldukça bitkin görünmektedir. “Rıfat Ağa, dünya yaratılalı beri, hiçbir insanın erişemediği kadar yaşlı görünüyordu. Suratında, boynunda, kupkuru göğsünde buruşmamış şuncacık deri parçası kalmamıştı. İyice çukura kaçmış çipil gözleri, artık hiçbir şeyi seçip ayıramıyor gibi dalgındı. Kemerli burnu, lime lime ceket, parça parça poturuyla duvara bacağından zincirle bağlanmış korkunç bir kuşa benziyordu.” (s. 138)

Rıfat Ağa ezilmiş ve yıpranmış kimi zaman hor görülmüş Anadolu insanına en güzel örnektir.

### **17. 3. 16. Gardiyan Musa**

Lacivert gardiyan elbisesi ile ufak tefek bir öğrenciye benzer. Gardiyan Musa'nın en önemli özelliği kitlese de kitlemese de anahtarları kontrol etmeyi alışkanlık haline getirmesidir. İşine geldiği zaman yapılan haksızlıkları görmezlikten gelir. Cinci Nezir'den bir paket çarpmadan giriş kapısını açmaz.

### **17. 3. 17. Ali**

Verem hastası olan Ali'nin ağzından devamlı kan gelmektedir. Hava değişimine gönderildiğinde hovardalık yapmak isterken tekrar hastalanır. İki karısı vardır. Derviş gibi görünür fakat dervişliği cimri olduğundandır. Durduğu yerde, canı sıkılınca komşusunu öldürdüğü için mahkum edilir.



## 18. BOZKIRDAKI ÇEKİRDEK<sup>67</sup>

Eser, Kemal Tahir'in 1940'lı yıllarda yazmağa başladığı Çankırı ve çevresiyle ilgili dört ciltlik nehir roman serisinin son cildir. Sağırdere, Körduman, Kelleci Memet ve Bozkırdaki Çekirdek beraber bir dördlü oluşturmaktadır. Bu dört romanda da bazı şahıslar aynen tekrarlanmaktadır. Roman 1943 yılında Dumanlıboğaz Köy Enstitüsünün kuruluşunu anlatmaktadır.

Kemal Tahir bu romanında bazı kahramanlarının ağzından Köy Enstitülerinin kuruluşunu farklı yönleriyle eleştirmektedir. Arkasında devlet desteği bulunması gerekirken istenilen desteğin tam olarak verilmemesi eleştirilen yönler arasındadır. Behçet Necatigil bu romanla ilgili şu yorumu yapmaktadır:

“Kuruluş şartlarından dolayı köy enstitüleri konusunda alt ve üst yapıdan, aydın, cahil türlü kişilerin şüpheli görüşlerini de ısrarla belirten roman, yazarın öbür köy romanlarından farklı bir nitelik gösterir.”<sup>68</sup>

Kemal Tahir'in Köy Enstitülerine bakış açısını T. Alangu da farklı bir bakımdan değerlendirmektedir.

“Kemal Tahir'in statik köye karşı oluşunda yalnız bir sanatçı sezgisi değil, bilimsel bir doğruluğun varlığı da meydandadır. Bizde töresel köyü yüceleştirmede tıpkı Meşrutiyet hürriyetçilerinde görülen 'kolaya kaçma ve düşlere sığınma' eğiliminin varlığını, bütün köy romanlarında adım adım açıklamakta ve ispatlamaktadır.”<sup>69</sup>

Ülkenin ekonomik sosyal ve siyasal problemlerine bir bütün olarak bakan yazar köy öğretmeni yetiştirme modelini irdeleyerek bazı sonuçlara ulaşmıştır. Baştan siyasetin eğitim işine bulaştırılmasına karşıdır. Ayrıca köylere devlet sistemini götürsün diye hazırlıksız ve altyapısız enstitü kurulmak istenmesi hatadır. Kemal Tahir'e göre devlet işin kolayına kaçmaktadır. Şahıslar kadrosunda yazarın görüşleri müfettiş Şefik Ertem gibi kahramanların ağzından tekrar aktarılacağından konuyu burda kapatmak uygun olacaktır.

<sup>67</sup> Alıntılar, romanın Tekin Yayınevinden 1991 yılında çıkan 3. baskıdan aktarılmıştır.

<sup>68</sup> Necatigil, Behçet, Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü, Varlık Yayınları, İstanbul, 1979, s. 95

<sup>69</sup> Alangu, a.g.e, s. 465

Yazarın diğere romanlarında olduğu gibi köy ağaları tarafından ezilen ve savaşlardan bıkmış olan köylü bu romanda tekrar ele alınmaktadır. Kimisi çocuğunu gerçekten okuması için köy enstitülerine gönderirken kimisi de çocuğunu karnı doysun daha rahat ortamda büyüsün diye göndermektedir. Zeynel Ağa gibi çıkarıcı guruplar enstitünün kurulmaması için engeller çıkarmaya çalışır. Moral değereilerin sömürülmesi bu romanda da değinilen konular arasındadır.

### **18. 1. Romanın Özeti**

Romanın olay örgüsünü aktarmadan önce yazarın romanı yazmaktaki amacını İ. Bozdağ'ın sohbetlerinden kısaca özetlemek mümkündür:

“... Bir devlet aldatması olduğu için, Köy Enstitülerinin kuruluşunu eleştiriyorum. Bana, ‘Sen Köy Enstitülerine neden düşmansın?’ diyorlar. Yahu, ben Köy Enstitülerine değil, bu enstitülerin kuruluş biçimine karşıyım. Devletin, milleti aldatmasından yana değilim...Devlete sorumluluğunun hesabını sormak istiyorum.”<sup>70</sup>

Yazar, başkent Ankara'daki Ulus Meydanı'nda, Zafer Anıtı'nın karşısında cereyan eden bir olayı, cezaevindeki felsefe öğretmeninin hastaneye götürülmesini anlatarak romana başlamıştır. Tek parti döneminin genel sekreteri önünde duran boş bir kağıda uçsuz bucaksız bir bozkır ve ortasında çırılçıplak, umutsuz bir ağaç resmi çizer. Köy Enstitüleri ile ilgilenen siyasiler enstitülerin kuruluş gayelerini tartışmaktadır. Bu kuruluşların kapatılması bile gündemdedir. Çankırı, Kastamonu ve Çorum topraklarının birleştiği yerde Dumanlıboğaz Köy Enstitüsü için ülkücü eğitimcilerden Halim Akın görevlendirilir. Çevre köylerden köy eğitimcilerinin gayretleriyle toplanan çocuklar ile çalışmalara başlanır. Halim Akın bizzat köylere inerek enstitü için erzak temin eder. Ancak öğretmenler ile köyün ileri gelenleri arasında iletişim kopukluğu olduğundan zaman zaman çatışmalar ve sorunlar yaşanmaktadır.

Köyün en zenginlerinden olan Zeynel Ağa enstitülerin kurulmaması için engeller çıkarmaya çalışır. Cinci Nezir'le enstitü aleyhinde yalan yanlış doldurdukları dilekçeleri bakanlığa gönderirler. Enstitünün baş belalarından biri de Kara Derviş'tir. Dumanlıboğaz yakınlarında Zeynel Ağanın un değirmenini işleten ve kendir ekerek esrar üreten Kara Derviş enstitüye geçen su borularını kendi arazisinin üstünden

---

<sup>70</sup> Bozdağ, İsmet, K. Tahir'in Sohbetleri, Bilgi Yayınevi, Ankara. 1980, s. 125

geçmesi bahanesiyle tahrip eder. Halim Akın su borularının geçtiği tarlayı satın alacakken tarlanın tapusunun sahte olduğu anlaşılır. Bu arada beklenmedik bir olay gerçekleşir. Eğitimci Yamörenli Murat köyün kötü kadını Sultan'la basılır. Dayak atılarak hapsedilen Murat, Nuri Öğretmen ve Eşef'in yardımıyla kurtarılır.

Devamlı yağın yağmur ve zor şartlar enstitünün öğrencileri üzerinde bıkkınlık meydana getirmektedir. Öğrencilerden Bekir Ozan yağmurlu havalarda enstitüye su çektiği için hastalanır. Zamanında doktora yetiştirme imkanı olmadığından Bekir Ozan'ın ölüm haberi gelir. Yine öğrencilerden Molla Hıdır, Eşef tarafından Kara Derviş'in gözetmenliğini yaparken yakalanır. Hırsızlık ve esrar çekme gibi suçlardan dolayı Halim Akın tarafından enstitüden uzaklaştırılır.

Enstitü öğretmenleri zor şartlarla mücadeleye devam ederken Halim Akın öğrencilere ve öğretmenlere gayret verecek konuşmalar yapar. Su yolunun inşası tamamlanır ve enstitünün bayrağı çekilir. Her şey yoluna girmişken Zeynel Ağa enstitünün açılışını engellemek ve enstitü öğretmenlerini yıldırım için Kara Derviş'le son planlarını yapar. Kara Derviş enstitünün öğretmenlerinden Emine Güleç'i kaçıtır. Nuri Öğretmen ve Eşef'in önderliğinde bütün enstitü öğrencileri Kara Derviş'in evini basarlar. Şaşkınlığı üzerinden atamayan Kara Derviş, Emine Güleç'e uygunsuz davranışlarda bulunur. Öğrencilerin ve öğretmenlerin üzerine rasgele ateş eder. Eğitimci Murat bu esnada Kara Derviş'in kurşunlarına hedef olur. Sultan, Kara Derviş'in Murat'ı öldürdüğünü fark edince elindeki baltayı Kara Derviş'in alınının ortasına saplar. Kara Derviş aldığı darbenin etkisiyle ölür. Müdür Halim Akın olay yerine geldiğinde Eğitimci Murat yerde cansız yatmaktadır.

## **18. 2. Romanın Şahıs Kadrosuna Toplu Bir Bakış**

Yazarın köy ve kasaba romanları içerisinde Bozkırdaki Çekirdek'te eğitim temel konu olduğundan şahıslar genellikle eğitim temasına uygun olarak seçilmiştir. Ayrıca mekanla insanlar arasında bağlantılar kurulmuştur. Anadolu'yu ilk defa gören Emine Öğretmen kendini Türkiye'nin bir kasabasında değil de, on ikinci yüzyıl Avrupa'sında herhangi bir derebeyi şatosunun gölgesine sığınmış gibi hisseder. Köyden toplanılan öğrenciler ise zaten bozkır iklimine alışıktır. Enstitünün ilk günlerinde biraz zorluk çekmişlerse de ortama çabuk ayak uydururlar.

Bozkırdaki Çekirdek'te işlenen kahramanların bazıları yazarın diğer romanlarında da geçmektedir. Bu romanlar arasındaki ilişki yazarın notlarının toplandığı kitapta şu şekilde anlatılmaktadır:

“Adından da belli olduğu üzere, Bozkırdaki Çekirdek, Köy Enstitüleri kuruluşu içinde Anadolu köylüsünün ham insanlık cevherini araştırmaya devam eden bir romandır. Kemal Tahir'in köylü kahramanları, köy şartları göz önünde tutularak genellikle 16-17 yaşlarındaki erkek ve kızlardır. Bunları öteki romanlarında kanlı ve kötü işler içinde inceleyen romancı, bu ana tiplere Bozkırdaki Çekirdek romanında müspet görülen bir işe yaşama şansını vermiştir.

Her ne kadar Bozkırdaki Çekirdek romanının kahramanları öteki romanlardaki kahramanların adlarını taşımıyorsa da, romancı, bu romanında aldığı kişilerin proto-tiplerini işlerken, eski kahramanların ana özelliklerini göz önünde tutmuştur.”<sup>71</sup>

Molla Hıdır hariç tutulursa çocuk kahramanlar gayretli ve çalışkan öğrencilerdir. Yazarın diğer romanlarında çocuk kahramanlar ya sokak kültürü ile yetişirler ya da çevrenin etkisiyle yanlış yola saparlar.

Kemal Tahir'in öğretmen tipleri oldukça gerçekçidir. Cemal Avşar çıkarları için enstitüde görev yapmaya çalışırken Nuri Çevik öğretmen tam bir idealisttir. Halim Akın ise uzun yılların yorgunluğunu üzerinden atarak öğrenci ve öğretmenlere moral vermeye çalışmaktadır. Öğretmen tipleri için, yazarın romanları üzerin inceleme yapan Vedat Kurukafa'nın yorumunu belirlemek uygun olacaktır

“Bozkırdaki Çekirdek'te K. Tahir, özellikle 1950-1960 döneminde bolca işlenen abartılmış devrimci köy öğretmenlerinden çok gerçek hayattakine daha uygun nitelikli tipleri işlemiştir. Yorgun Savaşçı'da subayları, Bozkırdaki Çekirdek'te ise öğretmenleri farklı bir açıdan yansıtarak kalıcı tipler çizmiştir.”<sup>72</sup>

Yorgun savaşçı ile bu romanın kahramanları arasında dolaylı da olsa bir bağ kurulabilir. Yorgun savaşçıdaki kahramanlar yurdun bağımsızlığı için son mücadelelerini verirken Bozkırdaki Çekirdek'in öğretmenleri de o yurdun bağımsızlığını koruyacak kahramanları son gayretle yetiştirme seferberliğine katılmışlardır.

Eserde yer alan şahısları sosyal durumlarına göre gruplamak mümkündür:

**Tarihi kişiler:** İsmet Paşa, Talat Paşa, Kazım Karabekir Paşa

<sup>71</sup> Tahir, Kemal, Notlar Sanat/ Edebiyat 1, Bağlam Yayınları, İst., 1989, s. 61

<sup>72</sup> Kurukafa, Vedat, a.g.e, s.1590

**Bakan, parti görevlisi ve bürokratlar:** Genel Sekreter, Profesör Milletvekili, Karayağız Milletvekili, Paşa Mebus

**Müfettiş, yönetici ve öğretmenler:** Halim Akın, Şefik Ertem, Nuri Çevik, Cemal Avşar, Emine güleç, Murat Ören, Ömer Akpınar

**Erkek öğrenciler:** Esef Çakır, Mehmet Uyar, Hıdır Molla, Paşa Ayvaz, Ali Can, Dede Sarp, Cimşit Tok, Şevki Pelvan, Mıstık Anasız, Recep Erdoğan, Cengiz Uslu, Musa Korkut, Dursun Akın, Timur Aslan, Hasancık Abbas, Bekir Ozan, Ökkeş Yiğit, Yıldız Ulak.

**Kız öğrenciler:** Hanım Kuzu, Petek Elvan, Elif İnce, Güllü Çavuş

**Ağa ve eşrafları:** Zeynel Ağa, Çopur Muhtar, Topal Muhtar, Cinci Nezir, Göçmen Apti, Kara Derviş, Koruyucu Hüseyin Karabaş, Sultan

**Diğer köylüler:** Zilli Zöhre, Hacı Zekeriya Hoca, Durali

Kişileri cinsiyetine ve yaşına göre de sınıflandırmak mümkündür fakat romanda kadın kahraman sayısı oldukça azdır.

### 18. 3. Romanın Şahısları

#### 18. 3. 1. Topal Muhtar

Dumanlıboğaz çevresinin muhtarı Topal Osman Ağa halkın seçimi ile iş başına gelmesine rağmen Zengin Ağaların kuklasıdır. Zeynel Ağadan çok korktuğu için ağaya karşı boynu büküktür. Zulme karşı gelmekten korkan, sindirilmiş bir adam tipi sergilemektedir. Zeynel Ağanın yaptığı çoğu kirli işte muhtarın da parmağı vardır. Kendir yetiştirilen tarlayı sahte tapuyla Deli Dervişin üzerinde gösterirler. Yazar; Topal Muhtar'ın Zeynel Ağa karşısındaki durumunu şu satırlarda daha çarpıcı hale getirmiştir: “Çoktan ayağa kalkıp ellerini göbeğine kavuşturan Topal Muhtar'ın çökük yanakları, yarı açık ağzını, sivri gırtlakını, aralıksız bir titreme yokluyordu”(s. 110)

#### 18. 3. 2. Emine Güleç

Zengin bir ailenin çocuğu ve şımarık bir kız olarak yetiştirilmiş Emine Güleç sosyolojiden doktora yapmaktadır. Doktora konusu için Köy Enstitülerini seçtiğinden öğretmen yardımcısı göreviyle Dumanlıboğaz Köy Enstitüsüne atanır. İstanbul'da yetişip büyüdüğü için sinemalara, tiyatrolara gitmiştir. Bozkır ikliminin sertliğine ve

Anadolu insanının zor şartlarına alışkın değildir. Emine Güleç ilk günlerde gördüğü her şeyi yadırgar. Köy insanlarının giyim ve konuşmalarına alışkın olmadığı için Emine Güleç'e farklı gelir.

Emine Güleç Almanya'da eylem yapan körpe Alman çocuklarıyla Köy Enstitüsüne paçavralar içinde gelen çocukları kıyaslar. Bu iki olay arasında körpe insanları acımadan kullanma ilişkisi kurduğundan dehşete kapılır. Çok güzel ve tıkız vücuduyla dikkatleri üzerine çeken Emine Güleç giyimine ve kuşamına özen gösterir. İlk geldiğinde çocukların karşısına kolonyol Şapka ile çıktığından pişmanlık duyar. Çünkü bu tür kıyafetlere öğrenciler alışık değildir.

O sadece teziyle uğraşan bir öğretmen olmak istemez. Yazar Emine Güleç'in kişiliğinde araştırmacı ve idealist bir öğretmen tipi ortaya koymaktadır. Enstitünün bütün talebelerinin adeta annesi gibidir. Yağmurda ıslanan çocuklara yatacak kuru bir yer bulmak için diğer öğretmenlerden daha fazla gayret eder. Hasta çocukların ilaçlarını verir. Emine Güleç'e eğitim yasalarına göre telaşlanmaması gerektiğini söyleyen Halim Akın'a Nuri Çevik Öğretmen şöyle cevap verir:

“– Tuhafsın Halim Ağa...Emine Öğretmen eğitim yasaları için değil, ıslak brandalar üstünde kırk ateşle yatan çocuklar için telaşlanıyor.”(s. 307)

Emine Güleç araştırmacı olduğundan biraz fazla meraklı bir kadındır. Kara Derviş'in büyü ve tılsım işlerini Sultan'dan sorup öğrenir. Emine Güleç'in romanda tek eleştirilen yönü Nuri Çevik gibi dürüst bir öğretmen dururken gönlünü ispiyoncu Cemal Aşar'a kaptırmasıdır. Böyle akıllı bir kadının dürüst olmayan bir kişiye yönelmesi enstitü müdürü ve müfettişi tarafından doğru bulunmaz.

### **18. 3. 3. Hacı Zekeriya Hoca**

İki metre kumaş için babasını keser diye tanınan Hacı Zekeriya Hoca köyün zengin esnaflarındandır. Köyün muhtarı Zekeriya Hocayı şöyle tarif der: “...Kötülük göğe çekilse, yeterince yeniden bulur buluşturur, Osmanlı mülküne sergiler.”(s. 103) Hacı Zekeriya Hoca Halim Akın'ı ilk önce ambar müfettişi zanneder. Korkusundan bütün malları peşinatsız vermek ister. Enstitü müdürü olduğunu anlayınca her ihtimale karşı tedbirli davranıp iyilikte kusur etmez.

### 18. 3. 4. Cemal Avşar

Yeni enstitünün eğitim başı görevlisi Cemal Avşar'ın sesi subay sesi gibi gür görünüşü yiğittir. Her zaman bıkkın bir hal sergiler. Enstitünün eğitim işlerine gönülsüz davranır. Yeri geldiği zaman yiğitliği, soğukkanlılığı ve ülkücülüğü ile övünür. Cimriliğini ve aşırı mal canlılığını herkesten gizlemeye çalışır. Çalınan silahları hasta bir çocuk olan Bekir Ozan'ın üstüne yükleyecek kadar insafsız ve acımasız bir adamdır. Emine Güleç'e duyduğu sevginin altında da para yatmaktadır. Kızın babasının zengin olduğunu duyunca nişan yapmak ister. Romanın sonlarına doğru Cemal Avşar'ın aslında bir ispiyoncu olduğu anlaşılmaktadır. Enstitüde olup bitenleri mektup haline getirip gizlice bakanlığa postalar. Yazar, Nuri Çevik öğretmenin duygularıyla, Cemal Avşar'ı şu satırlarda tanıtmaktadır: “ Nuri baktı omuzu üstünden tehlikeli bir düşmanı gözetler gibi...Müfettiş Şefik Ertem'in müdüre çıtlattığı doğruysa ispiyoncuymuş bu Cemal hergelesi...Buraya gelirken çipte konuşulanları rapor etmiş bakanlığa...Aklı ermediğinden hepsini de birbiriyle karıştırmış...Halim'in anılarını rejim düşmanlığı sanacak kadar hayvan olduğunu nasıl sezemedim bu güne kadar?...Hadi ben sezemedim ilgim yok...Bu it oğlu itle yuva kuracak Emine Güleç Hanımefendi, nasıl olup da sezemiyor pisliği?”(s. 383)

Kemal Tahir, Cemal Avşar portresiyle gerçekçi roman anlayışını bir kez daha yinelemiştir. Arzulanan bütün öğretmenlerin idealist olmasıdır. Fakat bu durum gerçek hayat şartları göz önünde bulundurulduğunda mümkün görünmemektedir. Kemal Tahir iyi ve kötü tipleri bir arada vererek, romanlarında öğretmen ve eğitimi işleyen diğer yazarlara göre daha realist bir tavır takınmıştır.

### 18. 3. 5. Nuri Çevik

Romanda idealist ve ülkücü bir aydın olarak görülen Nuri Çevik aynı zamanda yazarın romandaki temsilcilerindendir. Enstitünün kurulması için bıkmadan yılmadan çalışır. Cemal Avşar'ın tersine dürüst ve çalışkan bir kimliğe sahiptir. Nuri Çevik, Şefik Ertem'in enstitüler konusundaki görüşüne katılmaktadır. Yaptıkları işin iyi niyetle de yapılmış olsa duygu dolandırıcılığı ve sahtecilik olduğunu itiraf eder. Çünkü enstitüler yoluyla eğitim işi kolay yoldan halledilmek istenir. Halbuki bir milletin kalkınmasında eğitim çok önemlidir.

Nuri Çevik gözünü budaktan esirgemeyen cesaretli bir öğretmendir. Murat Eğitimcinin Zeynel Ağa tarafından hapsedildiğini duyunca silahları öğrencilerle birlikte kuşanıp eğitimciyi kurtarmaya gider. Emine Güleç'e hayranlığı vardır. Sevdiği kız için istifa etmeyi ve ölmeyi göze alarak samimiyetini ispatlar. Kara Derviş'in değirmenini öğrencilerle basıp Emine Güleç'i kurtarır.

### **18. 3. 6. Halim Akın**

Enstitüyü kurmakla görevli Halim Akın eski ülkücülerdendir. Parasızlıktan dolayı içkiye kumara yönelmeyen Halim Akın'ın eski umutları, 1938'den itibaren önce eğitimci kursları, sonra enstitücülük ruhuyla yeniden canlanır. İstanbul Erkek Öğretmen Okulunun çıkardığı ilk cumhuriyet öğretmenlerindedir. Eğitimin yorgun savaşçılarından Halim Akın iç aleminde tükenmiş olduğunu arkadaşlarına şöyle anlatır:

“– ...Daha otuzuna varmadan ülkücülükten yorulmuştuk. Savaş görmemişti bizim kuşağın çoğunluğu...Öyleyse bu yorgunluk neyin nesiydi? Yorgunluk diyorum ama, aslında yaşamaktan usanmaktı bu...Ayakları yere basmayan, gözle görünmeyen, ürün vermeyen ülkü yormuştu bizi...”(s. 139)

Halim Akın'a göre hür yaşamının aşınmayan iki duygusu vardır. Birincisi çile çekmek ikincisi ise azla yetinebilme alışkanlığı kazanmak. Bütün yorgunluğuna rağmen Halim Akın öğrenciler arasında güven duygusunu sağlamaya çalışır. Öğretmenlere devamlı moral verecek hareketler sergiler. Bazen de öğrencilerine bir baba şefkatiyle davranır. Alçakgönüllü tavırlarıyla kendini öğrencilerine sevdirmiştir.

### **18. 6. 7. Şefik Ertem**

İlköğretim müfettişlerinden Şefik Ertem, Kemal Tahir'in enstitülerle ilgili görüşlerini açıklaması bakımından Nuri Çevik gibi yazarın sözcüsü durumundadır. Şefik Ertem'e göre Enstitüler CHP fikriyatının ve iktidarının rahatça sürdürülmesi için kurulmakta, rejimin köyden çıkıp köye yönelecek bekçileri yetiştirilmek istenmektedir. Köyün geleneksel yapısı içinde kalması değişim ve gelişmenin kontrol altında tutulması gerekmektedir. Fakat Anadolu köylüsü hür düzene alışık olduğundan kendini baskı altına alacak her türlü sisteme karşı direnir. Anadolu insanının cevheri devamlı



korunduğundan tohumun bozkır topraklarına düşüp yeşermesi imkansızdır. Şefik Ertem'e göre bozkırda çekirdek olsa zaten bozkır, bozkır olmaktan çıkacaktır.

Köy Enstitülerinin kolaya kaçmak ve zorla bir sistemi dayatmak olduğunu özellikle vurgular. Ayrıca bu kurumlar için yeterince eğitim verecek öğretmenler de yoktur. Öğrencilerle eğlenir gibi onların boşuna ümitlendirilmesine karşıdır. İlk önce Cumhuriyeti ayakta tutacak ve memleketi saadet yuvasına döndürecek hakiki iş adamları yetiştirilmelidir. Müfettiş Şefik Ertem romanda yazarın tezini açıklayan bir tip olarak yer aldığından kişiliği ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

### **18. 6. 8. Zeynel Ağa**

Köyün ekonomisini elinde tutan Zeynel Ağa köyün bütün insanlarını muhtar dahil baskı altına alarak sindirmiştir. Esrar kaçakçılığı sahte tapu senetleri çıkarma gibi birçok çirkin işlerde parmağı vardır. Enstitücüler için karşı gücü temsil eden Zeynel Ağa işbirlikçileriyle analaşarak enstitünün kuruluşuna engel olmaya çalışır. Enstitü kurulacağını duyar duymaz sahte parmak izleriyle itiraz dilekçesi gönderir. Fakat parmak izlerinin birbirini tutmayacağını bilmeyecek kadar aptal olduğundan gönderdiği dilekçe işe yaramaz. Çıkarlarının devamı için köylüyü enstitü aleyhinde saçma sapan sözlerle aldatır.

“– Ensdüdü gavurluğu konu konacak toprağımıza...Oğlan kız bir döşekte yatıp kalkacak Kızılbaş töresince...Uğursuzluktur! (s. 47)

Zeynel Ağa enstitü öğretmenlerinin karşısına geçtiği zaman sanki bu lafları söylememiş gibi destek çıkıyor görünerek iki yüzlü davranışlarına devam eder. Çocukken köy hırsızlığı yapmış, askerdeyken koluna sahte bir çavuş nişanı takmıştır. Aynı düzenbazlıklarını askerken de sürdürdüğünden Kuva-yı Milliye'ye gösterdiği yararlıktan dolayı İstiklal Madalyası bile alır. Zeynel Ağa birçok köy romanlarında rastladığımız gibi zalim, çıkarıcı, acımasız ve bencil bir tiptir. Ne olursa olsun çıkarına dokunacak bütün yeniliklere düşmandır. Zenginliğini sürdürebilmek için dini duyguları istismar eder. Kara Derviş'i bir şeyh gibi göstererek uyuşturucu yetiştirmek için istediği gibi kullanır. Esef bu durumu şu satırlarda anlatmaktadır:

“... Çünkü, bu esrar işinde Zeynel Ağa da ortak...Para Zeynel Ağadan, ekip korumak, biçip kaldırmak, kötüsü gelirse hapis damına girmek Deli Derviş’in üstüne...”(s. 292)

Zeynel Ağa sadece Kara Derviş’i değil Topal Muhtar’ı ve Sultan kadını da çıkarları doğrultusunda kullanır. Murat’a enstitücülere yardım ettiği için düşmandır. Murat’ı kontrol etmek için Sultan’ı görevlendirir. Sultan olup bitenleri teker teker Zeynel Ağaya anlatmaktadır. Topal Muhtar’ı baskı altına alıp Deli Derviş üzerine sahte tarla senedi çıkarttırır.

### 18. 6. 9. Kara Derviş

Bir Rufai dervişi olan Mansur Derviş dini duyguları sömürü haline getirenlerin romandaki temsilcisi konumundadır. Derviş gibi görünmesine rağmen ahlak bakımından tamamen dejenere olmuş bir tiptir. Cinsel arzularının kurbanı olduğu için kadınları muska ve üfürükçülük gibi nedenlerle kandırır. Kadınların göbeğine yazılar yazar. Gelen bazı kadınlarının psikolojilerini bozarak cinsi münasebette bulunur. Enstitünün öğretmenlerinden Emine Güleç’i dürbünle takip eder.

Boyu uzun, saçlı sakalı birbirine karışmış bakıldığında insana ürperti veren bir adamdır. Kara Derviş insanların sadece dini duygularını istismar etmekle kalmaz onları maddi açıdan da sömürmeye çalışır. Esef, Kara Derviş’i gördüğünde içinden şunları düşünür: “Ağzı yarı açıktı. Biraz da çarpılmıştı. Kalın dudakları kan yemiş gibi kırmızı...Çıkasıca gözleri parıldamakta ki, karanlıkta ışılayan canavar gözleri kaç para...Saçlar yürümüş omuza inmiş...Sakal göbeğe dayanmış...Gövdesi kara meşenin gövdesinden farksız....Yayla havasında, bunca yıldır sırtüstü yattığından, kendini işe ezdirmediğinden ve de kömüş mandası gibi boğazlı olduğundan, farımadı bu namussuz...Ayrıca yedi köyün oynak karısı, kısır kahpesi, kocalarından ağalarından gizli, yağı balı bu deli pezevenge taşımakta oldum olası...Avanak karılar mı salt? Hayır, herifler taşımamakta mı? ‘Yılanlı Şeyhin baş halifesi’ diyerek, nice akılsız bunu beslemekte, çoluğunu çocuğunu aç bırakıp...”(s. 253)

Esrar içmeden kendine gelemeyen Kara Derviş aynı zamanda hırsızlık yapanlara yataklık ta yapmaktadır. Bazen esrar içince kendinden geçer ve karnına şiş sokar. Saatlerce zikir çektiği görülmüştür. Zeynel Ağa ile ortak kendir tarlasını eker ve

kazancını bölüşürler. Öğrencilerden Hıdır Molla'yı, Emine Öğretmeni gözetlemesi için bedavan esrar çekme karşılığında kullanmaktadır.

Deli Derviş kendir tarlasından enstitünün su borularının geçeceğini duyunca itiraz eder. Nuri Öğretmeni öldürmek için kılıçla saldırır. Fakat Nuri Öğretmen kürek sapıyla karşı koyunca bin yıllık kılıç ikiye bölünür. Zeynel Ağanın araya girmesiyle bu seferde tarlayı satmaya kalkışır. Yamörenli Murat'ın haber vermesi ile tarlanın sahte tapulu olduğu anlaşılır. Deli Derviş sonunda Zeynel Ağa ile anlaşır Emine Güleç'i kaçıtır. Enstitü talebeleri kızını kaçırdığı evi basınca şaşkına dönen Derviş rasgele ateş etmeye başlar. Murat'ı vurduğu anlaşılınca Sultan, Murat'ı sevdiğinden Deli Derviş'i baltayla öldürür.

### 18. 3. 10. Cinci Nezir

Yazarın Kelleci Memet romanında da adı geçen Cinci Nezir romanda şu satırlarla tanıtılmaktadır: "...Kısa boylu, kara kuruydu Cinci...Kırçıl saçları eski kara fötrünün her yanından çalı gibi sarkmıştı. Öcünü alacağına yüzde yüz güvenmenin rahatlığıyla istifini hiç bozmuyor, düşmanını küçümseyen kasıtlı bir gülümsemeyle gaz ocağına bakıyordu."(s. 76)

Cinci'den bütün köylü ve kasabalı bezmiştir. Köylüyü kandırıp paralarını kapmak için bütün yollarını dener. Parayla dilekçe ve mektup yazar. Resim çeker. Yakınlık muskası satar. Esrar pazarlar ve kaçak tütün çeker. Cennet kuşu adını verdiği tılsımlı kuşla fala bakar. Bel hapi dağıtır. Sonradan uydurma her türlü meziyetlere sahip Cinci Nezir insanları küçük düşürecek hakaretlerden zevk alır. Köylülerin anlattıklarına göre Cinci Nezir daha önce deli bir kızın ırzına geçmekten mahkum edilmiştir. Esefi de hırsızlıkla suçlar fakat Müdür Halim Akın, Esef'e sahip çıkar. Aynı Cinci Nezir, Kelleci Memet romanında da Kelleci'yi hırsızlıkla suçlamıştır. Fakat iftiralarında hiçbir zaman başarılı olamaz.

Cinci Nezir muskalarını cahil insanlara aşağıdaki cümlelerle pazarlamaktadır.

"– Canavar ağzı bağlayan tılsımlı muskalar...Kuşkulu kocaların gözlerini bağlayan muskalar...Yetmiş yedi derde derman muskalar..Mekke şerifine ısmarlayıp yazdırdım ben bunları kandaşım...Hükümet izniyle yazdırdım! İmansız gelinlerin yüreklerine acıma damlatan muskalar...(s. 80)

### **18. 3. 11. Göçmen Apti**

Çorum'un ve Çankırı yöresinin ünlü esrar kaçakçılarından Göçmen Apti, Zeynel Ağanın iş ortağıdır. Zeynel Ağadan daha kurnaz olduğu için parasını Zeynel Ağaya kaptırmaz. Apti Ağa Almanların Hitlerini katıksız Türk kanından kabul etmektedir. Almanları Ruslara saldırmakta haklı bulur.

### **18. 3. 12. Bekir Ozan**

Çankırı ilinin Ilgaz kazasından Bekir Ozan fakir bir ailenin çocuğudur. Köpeği Çöllo ile birlikte enstitüye talebe olur. Bekir Ozan gayet temiz yürekli masum bir çocuktur. Tek şikayeti sakal ve bıyıklarının hala çıkmamış olmasıdır. Yetim olan Bekir Ozan enstitünün su taşıma görevini üstüne alır.

Öğretmenlerine hiç itiraz etmeden ne denilmişse yapar. Çalışkan ve samimi konuşmalarıyla sempatik bir çocuktur. Bir gün çok şiddetli bir yağmur yağar. Bekir Ozan su taşımaya gittiği için yağmurda ıslanır ve hasta olur. Emine Güleç onu revire yatırır, ateşinin düşmesi için uğraşır fakat Bekir Ozan iyileşmez. Bekir Ozan'ın hastaneye kaldırıldıktan sonra ölüm haberinin gelmesi enstitünün bütün öğretmenleri ve öğrencileri üzerinde derin yaralar bırakmıştır.

### **18. 3. 13. Durali**

Durali Köyün zalim adamı Zeynel Ağanın yeğenidir. Zeynel Ağaya akraba olmasına rağmen kişilik olarak aralarında hiçbir benzerlik yoktur. On yaşında kaşları çatık bakışları serttir. "Eti az ama bu oğlanın canı güre. Eğitimci Murat'ı Zeynel'den daha çok seviyordu. Arkadan görünümü büsbütün çelimsizdi ama, yürüyüşünde insanı şaşırtan bir çeviklik vardı."(s. 111)

Durali yaşının küçüklüğüne rağmen akıllı bir çocuktur. Öğretmenleri yakın akrabalarından daha çok sever. Bu yüzden de Enstitü hakkında hazırlanan tuzakları önceden enstitü öğretmenlerine haber verir. Durali köyden enstitüye haber getiren ayaklı gazete gibidir.

### **18. 3. 14. Ulakların Yıldız**

“...Oğlanın gövdesi iri kemikliydi ama etsizdi. At suratı gibi uzun yüzünde sıtmalıların yeşile çalan sarılığı vardı. Konuşurken arada bir sağ gözünü kırpmıyor, burnunu çeker gibi genzinden gülüyordu.”(s. 169) Kemal Tahir’in enstitü öğrencilerinin dış görünüşünü tarif ederken bozkır ikliminin sert ve soğuk özelliğiyle ilişkilendirdiği bu tasvirlerden açıkça anlaşılmaktadır.

Ulakların Yıldız’ın enstitüye yazılırken ilk amacı okumak değil sevdiği kız Hanım Kuzu’nun peşine takılmaktır. Dikkat edilirse enstitüye yazılan öğrencilerin çoğunluğu iyi bir eğitmen olmaktan ziyade ya içinde bulunduğu zor şartlardan ve sefaletten kurtulmak ya da sevdiği kıza yakın olmak için Dumanlıboğaz’a gelmiştir. Köylü çocuğu yıldızla göre “ensdüdü” farklı şeyler ifade eder. Orada subay giyimleri verilecektir. Sabah ekmeği, tussuz yağ ve reçel yiyebilecektir. Tarhana çorbası değil her sabah çay içme fırsatı bulacaktır. Okuma yazması, adam olması ikinci planda kalmaktadır. Bir kol saatinin Yıldız Ulak için hazine kadar değeri vardır. Saatini gece nöbetinde emanet isteyen arkadaşını üzmemek için saatini taktığı kolunu sabaha kadar yorganın dışında bırakır.

### **18. 3. 15. Yiğitlerin Ökkeş**

Konuşurken adamın yüzüne bakamayacak kadar utangaçtır. Taşçı kalfası olduğundan iyi kerpiç döker, duvar örer. Fakat zanaatını söylemekten korkmaktadır. Zanaatı ortaya çıkarsa çok çalıştırılacağından çekinir. Yiğitlerin Ökkeş de Ulakların Yıldız gibi sevdiği kız Elvan’ın peşine düşerek enstitüye gelmiştir.

### **18. 3. 16. Esef**

Yusuflu Köyünden Esef, enstitünün en gayretli öğrencisidir. Enstitüye gelen ilk öğrenci olduğu için her şeye kendi malı gibi sahip çıkar. Samimi, dürüst ve akıllı bir kişiliğe sahiptir. Babasız büyümesine rağmen okumaya yazmaya bütün öğrencilerden daha fazla meraklıdır. Yazar Esef’i şu şekilde tasvir etmektedir: “Yüzü on dört on beş yaşında gösteriyordu ama gövdesi kalıplıydı. Sirtında tepeden tırnağa yamalı mavi bezden ceket, bacağına ceketinden daha yamalı zıpka vardı. Rengi çoktan uçmuş gömleğinin yırtıklarından tüysüz eti görünüyordu. Çıplak ayaklarına otomobil lastiğiyle

peçeli ağır pabuçlar giymişti. Kolları gövdesine göre biraz uzunca, bacakları biraz kalındı.”(s. 77)

Esef cesaretli ve tez canlı bir öğrencidir. Enstitüde olup bitenleri herkesten önce o öğrenir. Molla Hıdır'ı, Emine Güleç'i uygunsuz bir vaziyette takip ederken yakalar. Murat Öğretmenin Zeynel Ağanın elinden kurtulmasında Nuri Öğretmenin eline silahı uzatarak cesaret verir. Emine Güleç, Kara Derviş tarafından kaçırıldığında kurtarmak için ilk cesaretli adımı atan yine Esef olmuştur. Esef Kemal Tahir'in özlediği ve istediği öğrenci tipini canlandırmaktadır. Cesaretli ve gözü kara olmasıyla yazarın gençlik yılları arasında bir bağıntı kurmak mümkündür. Hür Şehrin İnsanları'nda geçen Galatalı Murat ile Esef arasında bu bakımdan benzerlik görülmektedir.

### **18. 3. 17.Molla Hıdır**

Enstitünün en haylaz öğrencisi Molla Hıdır diğer öğrencilere göre karşıt gücü oluşturmaktadır. Mal canlısı ve bedavaya düşkün olduğunu saklamak istese de kendini çabuk ele vermektedir. Enstitüye geldiği ilk günden beri işlerden kaytarma fırsatı arar. Fakat en zor işler yine Hıdır'a düşer.

Molla Hıdır'ı yazar karşıt güç olarak seçtiği için doğal olarak Zeynel Ağa ve Kara Derviş gibi zorba güçlere Molla Hıdır'ın yardım etmesi okuyucu tarafından normal karşılanır. Zaten romanın başından beri bir hile yapacağını yazar okuyucuya ip uçlarıyla sezdirmektedir. Molla Hıdır Enstitüde gelişen olayları köstebek vazifesi yaparak Kara Derviş'e ulaştırır. Hatta Kara Derviş'ten bedava esrar tozu alma karşılığında Emine Güleç'in gözcülüğünü yapar. Esef'e gözcülük yaparken yakalanır. Suçunu bastırmak için Esef'e bıçakla saldırır. Başarısız olunca bir daha kötülük yapmayacağına yemin ederek köy adetlerine göre değneğin üzerinden atlar.

Molla Hıdır bir gün önce yaptığı yemini unutup gece aynı odada kalan arkadaşlarının paralarını, mendillerini, saatlerini ve sigara paketlerini çalar. Molla Hıdır'ın suçları teker teker enstitüde duyulur. Ve sonunda Müdür Halim Akın tarafından Molla Hıdır enstitüden kovulur. Molla Hıdır köye gidince yine yalan yanlış haberlerle enstitü düşmanlığını devam ettirir. Romanın kahramanlarına genel olarak bakıldığı zaman yazar gerçekçi çizgisini devam ettirmek için nasıl ki öğretmenler arasında bir kötü tiplene seçmişse öğrenciler arasından da Molla Hıdır'ı olumsuz tip olarak seçer.

Kemal Tahir kahramanları arasından artı ve eksi güçleri bir arada vererek okuyucuya kıyaslama imkanı sunmuştur. Bu açıdan bakıldığında Esef’le Molla Hıdır arasındaki fark hemen göze çarpmaktadır.

### **18. 3. 18. Sultan**

Romanın Emine Güleç’ten sonra ikinci kadın kahramanıdır. Bozkırdaki Çekirdek’te kadın kahramanlara fazla yer verilmez. Küçük bir kız çocuğu kadar güçsüz ve çelimsiz görülen Sultan’ın kocası Kızılırmak’ta boğularak ölmüştür. Kocasının ölümünden sonra Sultan aklını sıçratıp dağlarda ve bayırlarda gezmeye başlar. Kara Derviş’in muskalarıyla iyileştiğini söylese de deliliğini tam olarak üzerinden atamamıştır. Görünüşte adama biraz ürküntü biraz da acıma hissi vermektedir.

Sultan Hanım Zeynel Ağanın, işine geldiği zaman Eğitimci Murat’a karşı kullandığı bir kozdur. Aslına bakılırsa Sultan gerçekten de Eğitimci Murat’ı sevmektedir. Romanın sonunda Murat’ı öldüren Kara Derviş’i baltayla öldürerek bu sevgisini ispatlar. Fakat evli bir adamla evlenme düşüncesiyle Zeynel Ağanın kurduğu tuzağa ortak olarak Murat’ı tuzağa düşürmesi yanlıştır. Sultan Hanım kendi hayatında da çelişkilerle dolu bir kadındır. Kara Derviş’i sevmediğini söyler fakat onun yanından hiç ayrılmaz. Sultan romanın sonunda Kara Derviş’i öldürerek okuyucu gözünde iyi bir konuma oturmak istese de eserin başından beri çıkarıcılara hizmeti ve çelişkili hayatıyla kötü kadın çizgisini aşamamıştır.

### **18. 3. 19. Murat**

Sağırdere ve Körduman romanlarındaki Kulaksızın Yakup’un oğlu Mutat bu romanda eğitimci Murat olarak tekrar romanda önemli bir yer edinir. Yazarın yirmi bir romanı tarandığında Murat isminin iyiliği, doğruluğu ve çalışkanlığı temsil ettiği açıkça görülmektedir. Kimi romanlarda Murat, yazarın kendidir. Kimi romanlarda ise yazarın fikirlerinin savunucusu durumundadır. Bu roman da ise yine yazarın fikir savunucusu idealist bir öğretmen tipini canlandırmaktadır. Ama onun üzerinde de bütün eğitimcilerde olduğu gibi bir yorgunluk görünmektedir. “Tatlı esmerdi Murat Eğitimci, inceydi, orta boyluydu. Halim Beyi görünce çok sevinmişti ama, gülümsemesinde garip bir yorgunluk, bakışlarında belirli belirsiz bir tedirginlik vardı.”(s. 67)

Kemal Tahir birçok romanında kendini sorgulamaktan ve hatalarını eleştirmekten çekinmeyen bir romancıdır. Bu yüzden Murat karakterlerinin yaptığı hatalar romanda sezdirilir. Evli olduğu halde Sultan'la ilişkiye girmesi büyük bir hatadır. Yazar bu hatanın cezasını da Murat'a çektirir. Murat Sultan kahpesiyle Zeynel Ağa tarafından tuzağa düşürülür. Muhtar odasında suçundan dolayı ona dayak atılır. Romanın sonunda Murat'ın eğitim düşmanları tarafından öldürülmesi okuyucu zihninde Murat'ı tekrar kahramanlaştırmıştır.

Murat'ın ölüm anını romanın son paragrafında yazar şu şekilde dramlaştırır: “Zeynel Ağadan yediği dayakla kapanmış sağ gözü, Murat Eğitmenin avurtları çökük yüzüne garip bir şakacılık vermiş, bu şakacılık, değirmene saldırırken düşmenin maskaralığını silerek, çelimsiz ölüsünü, gerçekten yiğitleştirip yüceltmmişti.”(s. 424)



## 19. NAMUŞÇULAR<sup>73</sup>

Yazarın Malatya cezaevinde tutmuş olduğu notlar 1974'te yazarın ölümünden sonra *Namusçular ve Karılar Koğuşu* adıyla iki cilt halinde basılır. *Namusçular* dört ayrı metinden oluşmaktadır: *Namusçular*, *Malatya Notları*, *Telgrafçı Abdurrahim*, *Şeyh Süleyman Efendi*

*Namusçular*, namus uğruna hapse düşen Anadolu insanının sosyal dramını gerçekçi açıklamalarla anlatan bir çalışmadır. Muzaffer Uyguner eserle ilgili şu değerlendirmeyi yapar:

“*Namusçular*, bugünkü ölçüler içerisinde ve hele Kemal Tahir'in kendi roman aşamasının son yıllardaki düzeyi göz önüne tutularak değerlendirilirse anlatım yönünden tartışılabilir. 1945 yılındaki Türk romanı içinde ele alınırsa ileri bir düzeyde olduğu söylenebilir. Ama öyle geliyor ki bize, bugünkü romancılığımız için de öyle geri planda kalacak bir yapıt değildir.”<sup>74</sup>

Yazar, Malatya cezaevinde bizzat bulunduğu için romanın kahramanları hayatın içinden birer kesit sunmuşlardır. Yazar gözlediği mahpus yaşantısını insanların ruh tahlillerini ve psikolojilerini diğer romanlarında olduğu gibi gerçekçi bir gözlemlerle vermeye çalışır. Romanda her mahkumun hikayesi üzerinde ayrı ayrı durulduğundan baştan sona bütün içerisinde bir olay örgüsüne rastlanmaz. Özellikle namus kavramı irdelenmiş, namus ile ırkçılık arasında bir bağ kurulmuştur. Cinsellik ve cinsel sapıklıklar, genelevi kadınlarından vergi alınması, din ve inanç istismarı, insanlardaki kumar tutkusu, sıcak savaşların halk üzerinde bıraktığı etkiler gibi değişik konular romanda realist bir bakış açısıyla verilmektedir.

### 19. 1. Romanın Özeti

Roman, namus uğruna hapse düşmüş insanların dramının ve mahpus yaşantılarının anlatılması şeklinde kısaca özetlenebilir. *Namusçular* başlıklı birinci bölümde Mazmanoğlu Hacı Abdullah çıkmasına üç ay gibi kısa bir süre kaldığından heyecanla olta atmaktadır. Dışardan gidip gelenlere laf yetiştirir. Bir bağırta kopunca herkes sesin geldiği tarafa yönelir. Kimisi birinin karısını bıçakla öldürdüğünü kimisi

<sup>73</sup> Alıntılar, romanın Tekin Yayınevinden çıkan 1986 tarihli 4. baskısından aktarılmıştır.

<sup>74</sup> Uyguner, Muzaffer, “*Namusçular*”, *Türk Dili*, sy. 280, Ocak 1975, s. 74

ise başka birinin kızını kurşunladığını söyler. Babası kızını kötülükte yakalayıp vurmuştur. Kocası ve babası olmayınca muhtar köyün namusu kirlenmesin diye Cemile'yi genelevine teslim eder. Babası askerden dönünce kızının genelevinde olduğunu öğrenir ve namusunu kurtarmak için kızını vurur.

Gardiyan Abdullah'a göre adamın kızını vurması doğru bir davranıştır. Çünkü namus meselesidir. Kızın babası mahpushane müdürünün emriyle hemen yakalanır. Tözey, Kezban'ın vurulmasına gerçekten üzülür. Kezban'ın babası ilk gün kimseyle konuşmak istemez. Nahiye Müdürü Rıza da Kezban'ın öldürülmesini haklı bulunca İstanbullu Gazeteci ile anlaşamazlar. İstanbullu, namus anlayışının yanlış algılandığını kerhaneye düşen bir kızdaki herkesin sorumlu olacağını belirtir. Sonra da mahkumlara Kezban'ın başından geçen olaya benzeyen Ertuğrul Deliorman'ın "Gavur" adlı hikayesini okur. Hikayeye göre Kezban günde 20 Türk erkeğini savuştururken kendisiyle birlikte olmak isteyen iki yabancıya yüz vermez. İstanbullu Gazeteci millet anlayışının ve ırkçılığın orospuluğa kadar düşürülmesine karşı çıkar.

Şeyh Yusuf "Uğru Abbas" adındaki uydurma mührü pazarlamaktadır. Kezban'ın babası Mehmet, elindeki parayı verip bu mührü alır. Şeyh Yusuf'a göre bu mührü alan ve okuyan cennetlidir. Murat ise bu durumun dolandırıcılık ve sahtekarlık olduğunu mahkumlara anlatır. Namusçulardan Hüseyin, Ahmet, Abuzer ve Kavat Alo İstanbullu Murat'a neden mahkum olduklarını açıklarlar.

Mahpushane içinde mahkumlarının birbirlerinin karılarına küfrederek konuşması Murat'ı hayrete düşürür. Küfretmekten adeta zevk almaktadırlar. Bedri Bey ve arkadaşları iyi bir küfürbaz oldukları gibi aynı zamanda usta birer kumarbazdır. Şeyh Yusuf Usta kumarbazlığı ile hepsini üterken Kezban'ın babası Memet kumar uğruna ceketini bile satmak zorunda kalır. Şeyh Yusuf'a göre zaten kumarbazların onuru olmadığı için utanmalarına da gerek yoktur.

Kezban öldükten sonra radyosunu almak isteyen babası Memet'e Kezban'ın eski dostu Hükümet Mehmet karşı çıkar. Çünkü Kezban'ın babası Mehmet kızını zorla kaynatasına peşkeş çekmiştir. Bu arada Tözey Murat'ı ziyarete gelir. Her yıl vergi ödediğini söyleyince Murat genelevi kadınlarından vergi alınmasını yanlış bulur.

Mazmanoğlu Hacı Abdullah yine dışarıda burnunu karıştırırken bir kızın vurulduğu haberi gelir. Posta memuru Abdurrahim, Şaroğlu'nun kızını vurur.

Abdurrahim evli olmasına rağmen kendi yaşından çok küçük bir kızla yıllarca mektuplaşır. Kızın ailesi vermek istemeyince Abdurrahim kızın eniştesini vurmak isterken yanlışlıkla kızını vurur. Abdurrahim ilk günlerin suskunluğunu üzerinden attıktan sonra Murat ile arkadaş olur. Çünkü ikisi de iyi bir avcıdır. Abdurrahim ile karısının üzerine sevdiği kız Kadriye'nin arasını yapan Güley adında bir kadındır. Mektup getirip verme karşılığında Abdurrahim'den para alır.

Murat'la Hacı Abdullah arasında savaş bahsi açılır. Mazmanoğlu Almanlardan yanadır. Murat ise her zaman olduğu gibi Rusları destekler ve savaşı kazanacaklarına emindir.

Telgrafçı Abdurrahim'in karısı ziyaretine gelir. İntikam duygusu taşıdığı için yıllardan beri kocasının yeni sevgisi ile yazıştığı mektupları mahkemeye vermesini ister. Abdurrahim fotoğrafları ve mektupları evden getirtip İstanbullu Murat'a gösterir. Murat mektupları bir kızın duyguları ile oynama anlamına geleceğinden mahkemeye vermemesini tavsiye eder. Abdurrahim Murat'ın tavsiyelerine kulak asmayarak mektupları mahkemeye verir. Kızın babası mektupların verilmesine kızar ve kızını fakir bir zabitle evlendirir.

Birkaç gün sonra Malatya mahpushanesine Şeyh Süleyman Efendi ve müritleri getirilir. Şeyh Süleyman Efendinin geldiği ilk günden Şeyh Efendinin ne kadar kerameti varsa anlatılmaya başlanır. Kapalı kapılardan geçebilmekte hatta depremleri önceden tahmin edebilmektedir. Silo Ağaya göre ise Şeyh, Allah gibi yüce vasıflara sahiptir. Murat Şeyh Efendiyle söz düellosuna davet edilir. Ruhun yaratılışı ve dünyanın yuvarlaklığı konusunda fikir alışverişinde bulunurlar. O günden sonra Murat'la Şeyh Efendi arasında dostluk oluşur. Şeyh Efendi de şiiirden hoşlanmaktadır. Şeyh Efendi Murat'a kendinin keramet sahibi olmadığını Silo Ağa gibi cahil insanların kendini abartarak millete tanıttığını itiraf eder.

Şeyh Efendinin en sadık yardımcılarında Karadayı, müritlerine kıyametin alametlerinden, cennet ve cehennemden bahseder. "Mağribi Yasin" adındaki kitapları cahil insanlara 200 liraya pazarlamaktadır. Gardiyan Küçük Ömer, karısı ağırlı olduğundan bu kitabı almayı düşünmektedir. Zaten karısı Şeyh Efendinin müritlerindedir. Şeyh Efendiden el alıp üflenmeyince başının ağırları geçmez.

Şeyh Süleyman Efendi İmik Ağayı isyan mıntukasından olduğu için müritliğe kabul etmez. Şeyh Sait ayaklanmasının çıktığı yerler isyan mıntukası kabul edilir. Süleyman Efendi, Şeyh Sait ayaklanmasının nasıl çıktığını ve nasıl bastırıldığını Murat'a anlatır.

Şeyhin birinci yardımcısı Karadayı, 24 yıl cezaya çarptırılmış olan Sazlı Mustafa'yı kandırır. Mahpushaneden kurtulması için tek çarenin "Mağribi Yasin" olduğunu söyler. Mustafa'nın köyde neyi varsa hepsini sattırıp Mustafa'nın karısı Emey'i Şeyh Efendinin evine yerleştirir.

Şeyh Efendi, Murat'ın odasında iken içeriye Gardiyan Ömer'in başı ağırlı karısı girer. Murat'ın önünde kadını kovmak isteyince kadın Şeyh Efendinin hünerlerini ortaya döker. Büyü yaptığını ve entarisini kaldırıp her yerini Şeyh Süleyman Efendinin ısırdığını gösterince Murat utancından arkasını döner. Kadın sonra "Sen benim Allahımsın" diye yalvarmaya başlar. Şeyh Efendi hiçbir şey olmamış gibi Erzurumlu İbrahim Hakkı Efendiden bir mısra okur.

"Katreyiz alemde lakin dilde derya olmuşuz." (s. 391)

## 19. 2. Romanın Şahıs Kadrosuna Toplu Bir Bakış

Roman, kişiler açısından yazarın daha önceki mahpushane romanları ile paralellik göstermektedir. Sadece fark bu romanda namusçuların daha fazla olmasıdır. Kemal Tahir'in romanları üzerine çalışma yapan Vedat Kurukafa şahısların işleniş hakkında şu şekilde bir tespitte bulunur:

"Eser, vakaların çokluğu sebebiyle kalabalık bir şahıs kadrosuna sahiptir. Bu kahramanların fiziki özellikleri verilmekle beraber daha çok psikolojileri ve içün halleri yansıtılmıştır. Genelde her şahıs tanıtıldıktan sonra hikayesi kendi ağzından anlatılmıştır. Bu bölümler bu sebeple dil açısından sadedir. Mahalli özellikler ve yöresel deyimler de mevcuttur. Yazar yorum yaptığı, fikir beyanında bulunduğu bölümlerde dili ağır tutmuştur."<sup>75</sup>

Namusçuların genelde kaderi hep aynıdır. Karısını ya da kızını öldüren kişi mahpushaneye girer. Çoğu köylü ve cahil olan bu insanlar toplum değerlerine bağlı göründüklerinden namus uğruna göze alamayacakları hiç bir şey yoktur. Şeyh Süleyman Efendi ve Karadayı gibi mahkumların ortak noktası ise dini inançları sömürü

---

<sup>75</sup> Kurukafa, a.g.tz., s. 164

haline getirilmesidir. Silo Ağa gibi avanak insanları kandırıp hem para kazanırlar hem de milletin namusu ile oynarlar.

Romanın şahıs kadrosu, mahkumların durumuna ve dışarda bulunan kişilere göre aşağıdaki gibi ayrılabilir.

**Namusçular:** Telgrafçı Abdurrahim, Topal Sefer, Hüseyin, Ahmet, Abuzer, Memet

**Gardiyanlar:** Kürt Ali, Çerkez Murat Efendi, Mehmet Efendi, Derviş Gardiyan Abdullah, Gardiyan Küçük Ömer

**Din istismarcıları:** Şeyh Süleyman Efendi, Şeyh Sait, Karadayı, Silo Ağa, Hacı Hüseyin Emmi

**Kumarbaz ve küfürbazlar:** Kürt Bekir'in Cumali, Mevlit, Kavat Alo, Vahap Efendi, Bedri Efendi

**Memur ve aydın tipler:** İstanbullu Murat, Komiser, Aziz Onbaşı, Müdür Mehmet

**Diğer mahkumlar:** Mazmanoğlu Hacı Abdullah, Şoför Faik, Murat, Dursun Efendi, İmik Ağa, Sazlı Mustafa

**Kadın ve çocuklar:** Tözey, Güley, Mediha, Karı Bey, Raziye, Münevver, Kezban, Emey

### 19. 3. Romanın Şahısları

#### 19. 3. 1. İstanbullu Murat

Kişiliğini oluşturan cesaret, soğukkanlılık, şakacılık ve insancıl davranışlar, bu romanda da açıkça görülmektedir. Kemal Tahir, İstanbullu Gazeteci Murat adıyla kendine yer verdiği siyasi görüşlerini ve insanlara bakış tarzını Murat'ın şahsında dile getirmektedir. Bu eserde Kemal Tahir'in gülümseyen, sevecen ve şakacı tavırları dikkati çeker. Yazar bu yüzdende bol bol mizah unsurlarına başvurur.

İstanbullu Murat olayların merkezindedir ve her bölümde doğruları gösterici olarak okuyucuya sunulur. Siyasi bir suçtan dolayı 15 yıla mahkum olmuştur. İyi niyetli ve yardımsever bir insandır. İhtiyaç olduğu takdirde karşılıksız mahkumların dilekçelerini yazar. Aydın kimliğiyle öncü olduğu için mahkumlar sık sık yanına gelerek akıl danışırlar.

Kezban'ın öldürülmesine çok üzölmüştür. Çünkü "kan" böyle namus meselelerini temizleyemez. Murat'a göre bir yerde bu kötü gidiş durmalıdır. Kezban'ın kerhaneye düşmesinden bütün toplum sorumludur. İrkçılığın orospuluk propagandası haline getirilmesine karşıdır. Okuduğı "Gavur" adlı hikayede Kezban genelevinde günde yirmi kişiyi savmasına rağmen iki yabancıya yüz vermez. Çünkü o ancak Türklerle yatabilir. Kemal Tahir bu tür bir ırkçılık anlayışına karşıdır. Hikayede anlatıldığına göre Kezban'a iki yabancı, polis zoruyla yatma teklif eder. Kezban ise şu şekilde cevap verir:

"-Ben gavurlara orospuluk yapmam polis bey...(s. 101)

-Ben Türk orospusuyum polis bey... Ben Türk erkeklerinin orospusuyum."(s.102)

Murat insanların vatan ve millet duygularını bu tür kavramlarla anlatmasını yanlış bulur. Eserde dini duyguların sömürü haline getirilmesine fazlaca yer verilmiştir. "Uğru Abbas" adında kitapçıklar cahil mahkumlara uğurlu diye satılır. Murat Müslümanlıkta duaların parayla satılmasına karşı çıkar. Mahkumları bu konuda yalnızca düşmemeleri için uyarır. Gazeteci Murat romanda verilen bilgilere göre insanların neden namusçu duruma düştüğünü şu satırlarda açıklar:

" - Kabahat sizde değil, kabahat evvele fıkralıkta, sonra cahillikte....Fıkralık şu sebepten kabahatli ki...kariyi parayla satın alıyorsunuz. Kötü yola saptığını sezince boşayamıyorsunuz. Kolay mı? Üç yüz lira masraf etmişsiniz, batmışsınız. Halbuki adam bindiğı kısırağı bilmez mi? Karının fikri bozulunca....Su vermesinden bellidir. Lakin doluya koyarsınız almaz. Sopa atarsın, kötü söylersin. Daha beter yüz göz olursunuz. Cahillik sonra yakanıza yapışır. Şunu yakalayıp hovardasıyla birlikte öldüreyim, dersiniz. Cahil adam aklına bir şey kilitledi mi kurtulamaz. Konu komşusu da, 'Vur namussuzu, temizle' derler."(s. 128)

Murat'ın anlam veremediğı diğere bir husus Tahsildar Bedri gibi mahpusların küfür etmeyi adeta eğlence ve adet haline getirmeleridir. Bunları "küfür liberalisti" olarak görür. Kumara düşkün olmaları ayrı bir beladır. Abdurrahim gibi evli insanın 17 yaşlarındaki küçük bir kızla gönöl ilişkisi kurması hatanın büyüğüdür. "İşte bunu beğenmedim evli adama böyle şeyler ayıptır"(s. 206) der.

Abdurrahim'in karısının yıllarca kocasının dostuna ait mektupları sandığında saklaması ayrıca bir tuhafıktır. İnsanların namus davasına düşmesinden ve yozlaşmasından Murat'a göre toplumun her kesimi sorunludur. "...Kızını sevdiğinden ayırmak için muska yazdıran baba, kızıyla evli ve iki çocuk sahibi bir erkek üzerinde kavga eden ana, Mebus hamamlarında beyleriyle beraber yıkanmak imkanına nihayet malik olan kadınların havadisini kız kardeşine getiren delikanlı, mektuplarını taşıyan, bir çocuğun sıhhati hakkında 20 liraya haber ulaştırılan ve bazı geceler evine sevdalılarını kapatıp savuşan Güley ve tabii, içinde böyle çapraşık münasebetlerin gecenin en geç saatlerinde kolayca cereyan eden bir kasaba mahallesi bu işlerden hisselerine göre derece derece mesuldürler."(s. 293)

Şeyh Süleyman Efendinin gelmesi ile birlikte mahkumlarda değişiklik görülür. Kimi mahkumlar Şeyh Efendiye yaranmak için namaza başlar. Murat göstermelik ibadetlere karşıdır. Üstelik o Kuran'ı bir şiir kitabı gibi görmektedir: "...Mesele bu kadar basit olunca ben Kuran'ı bazı güzel mısralar yazılı bir şiir kitabı sayıyorum. Zamanında Arap milletine iyiliği dokunmuş bir kitap...Fakat eskidikçe zarar vermeğe başlamış. Galiba bugün zararı o kadar yığılmış ki, eski iyiliklerini ileri sürmek biraz müşkül..."(s. 345)

Murat toplumun iyiye, doğruya, güzele yönelmesini arzuladığından hapisshanede gece gündüz insanlara faydalı olmağa çalışır. Çevresindeki insanların saygısını ve sevgisini kazanmış kişilik sahibi bir yazardır.

### 19. 3. 2. Tözey

Tözey bir genelevi kadını olmasına rağmen dürüst ve kalbi temiz bir kadındır. Fakirlere yardım etmeyi sever. Kezban'ın ölmesine çok üzölmüş kız için genelevinde mevlit bile okutmuştur. Yıllardır çektiği eziyetlerden çok çocuk doğurmuş bir kadın gibi yorgun görünmektedir.

Eserde Tözey'in anlatıldığı satırlarda en ilginç olanı hükümetin Tözey'den varlık vergisi almasıdır. Yanındaki iki arkadaşı ile birlikte vergilerini yatırır ve makbuzunu Murat'a gösterir. Aralarında şöyle bir konuşma geçer:

"– Üçünüz de verdiniz mi?"

– Verdik. Koca Emniyet Müdürü neler söyledi. Vatan tehlikede imiş. Bu parayla orduyu besleyecekmiş. Düşmana karşı...”(s. 182)

### **19. 3. 3. Mazmanoğlu Hacı Abdullah**

Kemal Tahir tıpkı Kelleci Memet de olduğu gibi mahpushane arkadaşı olan Hacı Abdullah'ı eserinde bir tip olarak çizmekte başarılıdır. Çünkü Mazmanoğlu yaşamış bir kahramandır.

Çıkmasına az bir gün kaldığından sabırla beklemektedir. Hacı Abdullah'ın en çok dikkat çeken yanı devamlı burnunu karıştırmasıdır. Dışardan gidip gelenlerle konuşarak içerideki mahkumlara laf yetiştirir. Murat'ın samimi arkadaşı olmasına rağmen anlamadıkları tek nokta Rusların Almanlarla savaşında Almanların tarafını tutmasıdır. Hacı Abdullah da aydın bir insan olmadığı için kadınların iş hayatına atılmasına karşıdır. Bu yüzden fabrikada çalışan kadınların hepsini kötü kadın gibi görür. Çıkınca bu kadınları tuzağa düşürüp beraber olacağına inanmaktadır. Fakat cezasını bitirip çıktığı zaman tahminlerinde yanıldığını anlar. Bu kadınlardan yüz bulamadığı gibi silahını kerhanede kaybederek milletin maskarası olur.

Mahpus hayatı Abdullah'ı çok değiştirmiştir. Gençken ihtiyar, cesurken korkak, ağır başlı iken huysuz bir adam haline getirmiştir. Yazar Mazmanoğlu'nun kişiliğinde mahpus hayatının insan üzerinde zamanla nasıl bir etki bıraktığını sergiler.

Namus davasından yatmayan tek mahkum da Abdullah'tır. Meyhane arkadaşı Ali ile şaka yaparken kavga etmeye başlarlar. Ağabeyinden aldığı tabanca ile Ali'yi öldürür. Hacı Abdullah'ın dikkat çeken başka bir yanı da yeniliklere açık olmayışıdır. Ağabeyi mahpushanedan çıkarken giymesi için ona bir pantolon diktirir. Hacı Abdullah şalvara alışık olduğundan pantolon giymeyi bir türlü kabul etmez.

### **19. 3. 4. Telgrafçı Abdurrahim**

Zengin Diyarbakır eşrafından kara gözlü kara bıyıklı, siyah saçlı bir adamdır. Namusçulardan biri olan Abdurrahim evli olduğu halde küçük bir kızla gönül ilişkisine girer. Para vererek aracı yaptığı bir kadın sayesinde kızla yıllarca mektuplaşır. Kızın eniştesi Abdurrahim'e kızın verilmesine karşı çıkınca Abdurrahim enişteyi vurmak ister. Fakat yanlışlıkla kızı vurur.



Mahpushaneye ilk geldiği günden beri sinirli tavırlarla olta atmaktadır. Kızın ölmediğini duyunca daha da sinirlenir. Çünkü kızın başkasına yar olmasına razı değildir. Başkasına verirlerse sonunda kızı muhakkak öldürecektir. Abdurrahim'e göre evli bir adamın birkaç kişi ile evlenmesi gayet normaldir. Murat bu duruma bir türlü akıl erdiremediğini söyleyince Abdurrahim şu şekilde karşılık verir:

“– Ermeyecek bir şey yok. Bizde böyle bir iş oldu mu, karı, kocasının sevdiğini gidip isteyecek, istemezse ayıp...Erkek canlısı demesinler diye...Bizim karılar İstanbul karılarına benzemez beyim. Zaten anasının üç tane kuması vardı, alışıktır.” (s. 272)

Yukarıdaki satırlardan da anlaşılacağı gibi kadına bakış açısının ne kadar dar ve yanlış bir düzlemde ortaya konduğu bellidir. Yazar Abdurrahim'in sahsında doğudaki bozuk aile anlayışını ve kadına değer verilmeyişini vurgulamaktadır. Abdurrahim sevdiği kıza ait gizli mektupları mahkemede teşhir edince kızın babası bu duruma kızarak Kadriye'yi fakir bir zabite verir. Abdurrahim'in eline hiçbir şey geçmediği gibi yediği ceza da yanına kar kalır.

### **19. 3. 5. Topal Sefer**

“Karılar Koğuşu” adlı romanda da adı geçen Topal Sefer, fakir fakat gönlü zengin bir adamdır. Bir ayağıyla iyi basamadığından topallar. Mahkumların getir götür işini yaparak geçinmeye çalışır. Sevecen bir tiptir.

Kendisi Adana'da para kazanmak için çalışmaya gidince altı aylık karısını komşularından biri kaçırrır. Sefer geri döndüğünde karısının kendini topal olduğundan terk ettiğini anlar. Bir Kürt tüfeği kaparak karısının hovardasına kurşun yağdırır. Adamın kolu cam gibi dağılınca Sefer'e de 6 yıllık ceza verilir.

### **19. 3. 6. Güley**

Güley kırk yaşlarında görünen pek çirkin bir Kürt kadınıdır. Gözlerinde trahom hastalığı olduğundan kaşları dökülmüş olup bu haliyle tahtadan bir heykel taslağına benzemektedir.

Güley halk ağzında söylenen “işgüzar” tabirine tam tamına uygun bir kadındır. 13 yaşında küçük bir kızla evli bir adamın arasını yapmak için para almayı meslek

haline getirmiştir. Güley'e göre kadın dediğin biraz oynak olmalıdır. Murat'a bu konuda şunları söyler:

“– Karı biraz fingirdek olmalı. Hemen fenalık etmek lazım değil. Komşunun güzel oğlanına gülü gülüversin...Güzele bakmanın göze faydası var. Adamın yüreği ferahlar. Karı milletini sen bilmezsin. Oynadıkça güzelleşir. Üstüne, başına bakar. Yüzüne renk gelir. Karıyı, hovarda akıllandırır Murat Bey...” (s. 239)

Güley hovardalık konusunda da oldukça tecrübelidir. Güley'e göre kız küçük yaşlardayken ihtiyar hovarda bulursa kimse sevgilisi diye ondan şüphelenmez. Yaşlanınca da küçük bir oğlan severse görenler evladı diye acıma duygusuyla bakarlar.

### **19. 3. 7. Başgardiyan Ali Efendi**

Okuma yazması olmadığından kağıdı defteri hiç sevmez. Gözü önünde ya da yanında kitap bulursa rahatsız olur. Sofraya örtü olarak gazete serilse iştahı kaçır. Yedi çocuğu olmuş fakat yedisi de yaşamamıştır. Bu sebeple çocuklara karşı ayrı bir muhabbeti vardır. Çocukları mahpus olmuş babalara şiddetle öfkelenir. Ali Efendi, Sina cephesinde esir düşmüş tipik savaş artığı gardiyanlardandır.

### **19. 3. 8. Gardiyan Çerkez Murat Efendi**

Kafkasya'dan gelen kibar Abazalardandır. En çok kullandığı iki cümle vardır. Birisi “Teessüf ederim”, ikincisi de “Seni vazifeye davet ederim” cümleleridir. O kadar şık giyer ki mahkumlar bazen onu müdürle karıştırır.

Murat Efendinin en terbiyesiz yönü çok dedikoducu olmasıdır. Zenginlere hizmet etmeyi hayatının gerçek amacı bilir. Ne yaparsa yapsın zenginler haklıdır. Bu düşünce, roman yazarına tam ters açı oluşturacak derecede zıttır.

### **19. 3. 9. Muşlu Memet Efendi**

Gardiyan Memet Efendinin sanki her hareketi kurnazlıktan ibarettir. Bütün kurnaz adamlar gibi daima yoğun telaşlı ve rahatsızdır. Seferberlikte jandarma olduğundan zengin ve güzel bir Ermeni kızıyla evlenir. Yıllarca manufakturacılık, kahvecilik ve meydancılık yapmış, altınlar suyunu çekince memur olmaya karar vermiştir. Bütün eski ayyaşlar gibi hem geze hem de hovardadır.

### 19. 3. 10. Hüseyin

Karısı başkasına kaçınca, karısının hovardasını baltayla vurarak öldürür ve 18 yıla mahkum olur. Karısını öldürmeye kıyamaz. Çünkü karısı iki aylık hamiledir. Hüseyin'in karısının hovardasını öldürerek namusunu temizlemek istemesinde çevrenin önemi büyüktür. Neden öldürdüğünü Murat'a anlatır:

“– Amcam ‘Karıyı öldüreceksin! Bunun usulü böyledir. Pislik temizlenir’ dedi. İki gün düşündüm. Karı milletinde bir vakit suç olmaz. Eksik etek!...Aklı yoktur. Hayvan gibi bir mahluk. Aklı var, fikri yok...Karı milletini tek mil biz kandırırız. İncik verirsin, boncuk verirsin. Bir laf söylersin. Karı aldanır gider. Karı su gibidir. Be herif! Sen bir karıyı baştan çıkarır evine götürürsün. “Bu Hüseyin ne der bu işe?” demezsin. Suç erkeklerde...Sen erkeği görüyor musun beyim? -Hüseyin nasıl sığdırdığına herkesi şaşırtacak kadar uzun uzun içini çekti. Kendi kendine konuşuyor gibi dalmıştı:- Lakin...Cesaret edip karıyı öldürmek varmış beyim.” (s. 118)

### 19. 3. 11. Ahmet

Ahmet de namus davasından mahkum edilmiştir. Dört kız, beş oğlan, dokuz çocuğu vardır. Büyük kızını ağanın oğlu ister. Yalnız ağanın oğlu pek iyi bir adam değildir. 11 yaşındaki üvey bacısına tecavüz ettiğini duymayan kalmamıştır. Ahmet, karısı da zorlayınca dayanamaz ve kızını ağanın oğluna verir. Kızı bir gün ağlayarak gelir ve “Ağa, benim herif anamla yatıyor” der. Bunu duyan Ahmet Ağa karısını göz takibine alır. Komşu köyden bir Kürt tüfeği alarak damadının evinde pusuya yatar. Karısının damdaki yatakta damadı ile seviştiğini görünce çıldıracak gibi olur. Silahı çektiği gibi Damat Bekir'in işini bir kurşunda bitirir.

### 19. 3. 12. Abuzer

Abuzer de babasının namus kurbanıdır. Abuzer evliliğinden birkaç ay sonra askere gider. Karısı yalnız kalınca Abuzer'in babası gelini ile arayı kurar. Abuzer askerden döner, karısı ile hasret giderir. Babası geliniyle yalnız kalmak için Abuzer'i bostan beklemeye gönderir. Abuzer sıkılınca erken döner. Karısı ile babasını aynı yatakta görünce Abuzer dayanamayıp babasına beş kurşun sıkar ve öldürür. 7 yıl ceza yer.

### **19. 3. 13. Kürt Bekir'in Cumali**

Elli yaşlarında ufak tefek bir adamdır. Evden gelen bütün parayı kumara yatırır. Bedri Efendinin küfür mezhebindendir. Karılarına küfür ettirmekten zevk alırlar. Bedri Beyin karısı ziyaretten giderken arkasından geri çağırır ve kadına şunları söyler:

“– Hanımefendi, bu ‘avradını...’ dedi, seninle oynuyor. Bu pezevenği sen adam mı belliyorsun. ‘Karımın yanında bana sövmediniz. Ben uyku uyuyamam’ diye ağladı da, arkadaşlar sevaplarına seni çağırdılar. Sen bu deyyusu...” (s. 176)

### **19. 3. 14. Derviş Abdullah**

Yazarın diğer romanı “Karılar Koğuşu”nda da geçen Derviş Abdullah gayet ufak tefek ve korkak bir adamdır. Kendini dindar gösterip dini değerleri çıkarları için kullanır. Her türlü hilede adı geçer. Kezban’ın öldürülmesini haklı bulur. Çünkü o genelevi kadınlarını insandan saymaz. Hem gururlu hem uyanık hem de dindar geçinen zavallı tiplerdendir.

### **19. 3. 15. Şeyh Yusuf**

Düşmanını öldürdüğü için 16 yıla mahkum edilmiş tombul suratlı yaşlı bir adamdır. Öldürdüğü adamın başparmağı ile iki gözünü kesip cebine koyacak kadar vahşi duygularla doludur. Hayatı baştan sona rezillik ve namussuzlukla geçmiştir. Yusuf’un en çok sevilen yanı kumarı mızıkçılık yapmadan oynamasıdır. Mahkumlardan masum gördüklerine dua diyerek bir şeyler satıp para kazanır. Şeyh Yusuf bütün kişiliğini kumar üzerine söylemiş olduğu şu sözle açıklar. “Kumarbazın onuru olmaz ki utana...” (s. 171)

### **19. 3. 16. Mehmet**

Askerden gelince kızının genelevine düştüğünü duyar duymaz, namus meselesidir deyip kızını öldürür. Asker elbisesiyle zararsız bir köy bekçisi gibi içeri girer. İlk günlerde kimseyle konuşmaz fakat çok kısa zamanda Bedri Efendinin küfürbazlık ve kumarcılık mezhebine dahil olur. Kuran okumayı bilmediği halde 5 lira verip Şeyh Yusuf’tan Kuran alır. Sadece yapraklarını çevirip okuyor taklidi yapmaktadır. Gösteriş meraklıdır. Yapmacık hareketlerden vazgeçemez.

Bedri takımına uyup kumarcı olduktan sonra Kuran yapraklarını çevirmeyi de bırakır. Sırtındaki ceketine kadar ütülür. Karısının gönderdiği bütün parayı kumara yatırır. Kezban'ı, kızının istemediği bir adama zorla vermiştir. Kocasını askere gidince kaynatası Kezban'a kötü yaklaşır. Mehmet kızının durumunu bildiği halde müdahale etmez. Çünkü kızının kayınbabasından para almıştır. İstanbullu Murat bunları duyunca Mehmet'in yüzüne şu sözleri demeden edemez:

“– Eğer mesele anlatıldığı gibiyse sen de vicdan yok, namus da yok, insanlık da yok, utanma da yok...Tuuuu”(s. 180)

### **19. 3. 17. Kezban**

Babasının namus temizleme kurbanı olan küçük kız Kezban kaderin en talihsiz insanıdır. Çünkü istemediği bir adamla evlenmek zorunda kalır. Kocasını askere gidince kayınbabası zorla tecavüz eder. İstanbullu en son onu kerhaneye götürülürken görür. “Kız önde ...Sırtında eski, kirli bir entari. Başını açık. Yüzünü eliyle kapatmıştı. Arkasından bir polisle bir bekçi. Polis ikide bir, sırtını dürterek yürütüyor. Öyle ki...Yaralı, yahut uykuda gibi her dürtüşte Kezban sarsak adımlar atmıştı. Daha arkada askerlerden, çocuklardan mürekkep bir kalabalık...Adeta bir cenaze merasimi.(s. 67)

Yazar Kezban'ı kötü yola düşen sonra da ölmekten başka çaresi olmayan yüzlerce kızıdan biri olarak örnek verir. Kezban'ın ölmesinden bütün toplum sorumludur. İlk yanlış, namus kavramının öldürerek çözümlenmeye çalışılmasıdır. İkinci yanlış ise kadına bakış açısidir. Kadın alınıp satılan bir mal gibi olmamalıdır. Kadınlar kendi kaderlerini kendileri çizmelidir. Kemal Tahir, Kezban'ın başından geçen dramı düşüncelerinin doğruluğunu ispatlayan bir resim tablosu gibi okuyucuya sunmaktadır.

### **19. 3. 18. Kavat Alo**

Kavat Alo adından da anlaşılacağı üzere namusçulardandır. Önceden köyün sayılı zengin ağalarındandır. 40 yaşına geldiğinde Malatya'da bir kötü kadına tutulur. Paralarını çarçur edip yok edince para bulmak için dostu Emey'i pazarlamaya başlar. Eve hovarda aldığı duyulunca adı “Kavat Alo” kalır. Raziye kavga çıkarıp bir hafta Alo'ya yüz vermeyince ortalık karışır. Kavat Alo körkütük sarhoş olduktan sonra

baltayı çekip karısını bin parça eder. Tepeden tırnağa kan içinde karakola vardığında karısını öldürüp kimseye bırakmadığı için memnundur.

### **19. 3. 19. Vahap Efendi**

Küfürbazlar ve kumarbazlar gurubundan Vahap efendi, karısını şaka yollu başkasına nasıl teklif ettiğini anlatırken zevk alacak kadar rezil bir adamdır. Çünkü Kadın gözünde değersiz olduğundan vakit geçirmede şaka yapmak için karısını değersiz bir malzeme gibi görür. Masum ve safça biri olan müdürü oyuna getirip jandarma bölük komutanının karısına küfrettirirler. Müdür küfredince zevkle kahkahayı basarlar.

### **19.3.20. Tahsildar Bedri Efendi**

Tahsildar Bedri Efendi küfürbazların ve kumarbazların baş kahramanıdır. Yazarın deyimiyle küfür liberalistlerinin temsilcisidir. Bedri Efendi görünüşte nazik bir adamdır. Hiç gülmeden şakalaşmasını beceren ender adamlardandır. Bedri Efendi küfretmekten o kadar zevk alır ki kendini uçsuz bucaksız bir saadet dünyasının içine girmiş gibi hisseder. Bedri Efendiye göre karısı akraba sayılmayacağından başkasının karısına küfretmesinde bir sakınca olamaz. Karısı olmadığı zaman esip yağsa da karısının yanında oldukça kılıbık bir heriftir.

### **19. 3. 21. Şeyh Süleyman Efendi**

Şeyh Süleyman Efendi, müritleri ile birlikte ayın yaparken baskına uğrar. Daha önceden de üç aylık hapis cezası bulunduğu için yakalanır. Süleyman Efendi gelince mahpushanede değişiklik olmaya başlar. Hiç namaz kılmayanlar namaza başlar, gardiyanlar aptessiz yere basmaz. Şeyh Efendinin kerametleri sayılmakla bitmez. Demir parmaklıkların arasından bir sigara dumanı gibi uçup gittiği bile söylenir.

Önceden muska da yazdığı bilinir. Şimdilerde yazılar mahkemede delil olarak gösterildiğinden şekerin üstüne okumaktadır. “Şeyh Süleyman Efendinin yüzündeki tebessüm silindi. Sakalsız muntazam yüzü ancak kırk yaşında gösteriyordu. Büyük kara gözleri bütün hakiki mistiklerde olduğu gibi shevi bir ışıkla parlıyordu. İpek entarisinin içinde vücudu zayıf fakat kuvvetliydi. Parmakları beyazdı. Ve asla iş görmemiş olduğundan son derece nazikti.”(s. 327)

Şeyh Efendi dünyanın yuvarlaklığına akıl erdiremese de şiir zevki konusunda Murat'la anlaşır. Silo gibi cahil insanların kendini abarttığını hiçbir farklı güce sahip olmadığını itiraf eder. Kemal Tabir, batıl inançlara tamamen karşı olduğu için dinin bir sömürü aracı haline gelmesine tahammül edemez. Şeyh Süleyman Efendi gibi insanlar cahil insanları kullanarak zevk ve sefa içinde yaşarlar. Dua okuma ve muska yazma bahanesiyle kadınların namusuna tecavüz ederler. Hoşlarına giden kadınları müritlik bahanesiyle evlerine alırlar. Bütün bu sayılan çirkefçe özellikler maalesef Anadolu'nun birçok yerinde görülmektedir. Yazar yapılan büyük çarpıklıklara canlı bir örnek vermiştir.

Şeyh Efendi bir gün şiir muhabbeti yapmak için Murat'ın odasına girer. Müritlerden gardiyan Ömer'in karısı içeri girince Şeyh Efendi ne yapacağını şaşırır ve kadını odadan kovmak ister. Kadın, Şeyh Efendinin bütün kirli çamaşırlarını ortaya dökerek şeyleri çekinmeden açıklar:

“– Çıkmayacağım. Bütün Malatya duysun!..Dünyanın en alçak adamısın. Namussuz! Şeytan! Bana büyü yaptın. Beni baştan çıkardın. Beni yaktın...Vur haydi vur...Vursana. Hergele...Ah, şeytan şeytan! Yeni karyı buldun, beni...kovuyor...Haydi vursana...Beni bu hale sen getirdin...Bak...-entarisinin yakasını bir çekişte açtı-: Etimi yedin...Her tarafımda dişlerinin yeri var...Ahlaksız...Hayvan!..” (s. 390)

Şeyh Efendi hiçbir şey olmamış gibi konuşmaya devam eder.

“– Size Erzurumlu Hakkı Efendiden bir mısra yazacağım: “Katreyiz alemde lakin dilde derya olmuşuz.”(s. 391)

### **19. 3. 22. Emey**

Temiz yürekli ve kocasını yıllarca bekleyecek kadar namusludur. 8 yaşında oğlu olmasına rağmen küçük bir kız çocuğunu andırmaktadır. 14 yaşından beri mahpushanedeki kocasını beklemektedir. İplik eğirerek çocuklarının geçimini sağlar. Emey de diğer zavallı kadınlar gibi Şeyh Efendinin tuzağına düşürülür. Şeyh Efendinin müritlerinden Karadayı'nın tavsiyesiyle köydeki malını mülkünü satıp Şeyh Süleyman Efendinin evine yerleşir. Karadayı, kocası Sazlı Mustafa'yı da ikna etmiştir.

### **19. 3. 23. Sazlı Mustafa**

Karısının namusuna göz diken bacanağını öldürdüğü için namusçuluktan mahkum edilenlerdendir. Saz çalmayı sevdiği için adı Sazlı Mustafa kalır. O kadar uysal ve terbiyeli bir çocuktur ki kimse onun adam öldüreceğine ihtimal bile veremez.

24 yıl cezaya çarptırıldığından Karadayı'nın öğütleri ile kurtuluşunun tek çaresini "Mağribi Yasin"i almaya bağlar. 200 Lira para bulmak için evdeki öküzlerini satmak ister. Karadayı'nın oyununa gelerek köyünde ne varsa her şeyini sattırıp karısını Şeyh Süleyman Efendinin evine gönderir.

### **19. 3. 24. İmik Ağa**

Tam bir Kürt ağası olduğundan son derece asabi ve kibirlidir. Sapan çaldığı iddiasıyla tutuklanır. İmik Ağanın en önemli özelliği çok misafirperver olmasıdır. Misafirlerine tabak tabak yemek vermeden göndermez. Kötü tarafı ise ettiği bütün iyilikleri kimi bulursa anlatmasıdır. Şeyh Süleyman Efendi, İmik Ağayı müritliğe kabul etmez. Çünkü o isyan mıntıkasındandır.

### **19. 3. 25. Silo Ağa**

Silo Ağa köy ağalığını yapabilecek seviyede kurnazdır fakat Şeyh Süleyman Efendinin halifelliğini becerebilecek mertebede diplomat olamamıştır. Şeyh Süleyman Efendi ne derse harfiyen yerine getirmeye çaba gösterir. Hatta bir gün Gazeteci Murat'ın yanına gelip Şeyh Efendiden el almasını tavsiye eder.

Cahil ve bir o kadar da aptal olan Silo Ağa, Şeyh Efendiyi peygambere bile benzeter. Şeyhin birinci halifesi Karadayı'yı kıskanmaktadır. Murat'a Şeyh Efendi hakkında şunları söyler: "...Şeyh Efendi iyidir beyim. Yüreği temizdir. Bir nefesi var, Peygamber gibi mübarek. Bir nefes etse...Tamam..."(s. 340) Silo Ağa kendini düşünen ve çıkarıcılıkta yarışan bir adamdır. Murat'ın namaz kılmasını ve Şeyh Efendiye el vermesini kendisi için ister. Eğer Murat, Şeyh Efendiye el verirse muhakkak Şeyhin birinci halifesi olur. Böylece Silo Ağa da Karadayı'dan kurtulmuş olacaktır.



### 19. 3. 26. Karadayı

Şeyh Süleyman Efendinin birinci halifesi Karadayı mahpushaneye geldiğinin ilk haftası tezgahını mahpushanenin bir köşesine kurar. Müritleri bir öksürükle toplayıp kıyametlerin alametlerini saymaya başlar. 18 alameti sayar, döker. Maksat müritlerin içine korku vererek bağılıklarını daha da artırmaktır. Deccal ve Mehdi olayını anlattıktan sonra cennetteki huri kızlarından ve cehennemdeki ateşlerden bahseder.

Kadınlar konusuna gelince Karadayı Efendi tamamen saçmalamaya başlar. Karadayı'ya göre Allah kadınlara ceza olsun diye onları doğurgan yaratmıştır. Çünkü her kadının içinde bir şeytan vardır. Ayrıca Almanların gelecek zamanda tamamen Müslüman olacakları müjdesini de verir. Kadınlar hakkında söylediği sözlerden küçük bir parça aşağıda verilmiştir.

“– Arkadaşlar avrat kısmı ne Müslüman'dır ne de Frenk. Lakin bir tanesi bir Müslüman'a gerek. Rabbim cemi cümleyi avrat şerrinden emin eyleye. Amin...(s. 322)

Murat, Karadayı'nın Şeyh Efendiye bağılığını anlatırken onu bir hayvana benzetir. “...Bu adamın Şeyh Süleyman Efendiye karşı adeta bir köpek sadakati vardı. Efendisini bir hayvan muhabbeti ile hiç konuşmadan yalnız gözleriyle seviyor, yalnız dudaklarını aralayıp bembeyaz dişlerini gösteren hayvani bir hareketle koruyordu. Murat onda sadakatten fazla hilekarlık da sezmişti. Herhalde, Şeyhin maddi menfaatlerini bu adam kolluyor, mucizeye yakın keramet propagandasını da gene bu adam idare ediyordu.” (s. 336)

Karadayı yazarın da tarif ettiği gibi gerçekten de sahibinin yanında uyuz uyuz gezerken ilk gördüğü insana saldıran köpeğe benzer. Cahil ve masum insanları korkutarak bu insanların duygularına saldırır. Sonra da kendilerinden başka kurtuluş yolu olmadığına inandırarak insanların namusuyla ve kazançlarıyla oynamaya başlar. Aydın insanlar toplumda çoğalmadıkça Karadayı gibi cahil yaratıklar toplumu sömürmeye bir müddet daha devam edecektir.

### 19. 3. 27. Gardiyan Küçük Ömer

Her zaman dalgın dalgın gezen mahcup ve sessiz bir adamdır. Bütün ufak tefek insanlar gibi yaşını göstermez. Bir derdi olsa çekine çekine anlatır. Bu özellikleri ile yazar Küçük Ömer'de Şeyh Efendinin tuzağına kolay düşecek bir adam profili çizmiştir.

Fakir ve hasta bir çocuk olduğu için 17 yaşına geldiğinde dul bir kadınla evlendirilir. Karısı ölünce Şeyh Efendi kendi müritlerinden 16 yaşındaki bir kız Küçük Ömer'e verir. Yalnız Şeyh Efendi daha önce bu kızla cinsel yakınlık kurmuştur. Kız Küçük Ömer'le evlenince tabi ki dul çıkar. Şeyh Efendi bunun da kılıfını bulmuştur. Kız bir gece peri kızıyla evlenmiştir de bu yüzden duldur. Küçük Ömer de saf ve cahil olduğundan ve başka çaresi bulunmadığından bu yalanı kabul eder. Zaten Kız Şeyh Efendiden el almaya devam etmektedir. Bu acayip dramı anlatan konuşmadan bir parça aşağıya alınmıştır.

“– Bu halvet işine Şeyh Efendinin karısı ne der ?

– Hiç ne diyecek? Arada bir fenalık yok ki beyim...Haşa....Sen düşman lafına bakma...Şeyh Hazretleri ahir zaman Peygamberi sayılır. Töbe yarabbi...Başını kaldırıp bakmaz. Baksa da mürit ne demek? Öz kızından ileri...”(s. 350)

## 20. KARILAR KOĞUŞU<sup>76</sup>

Karılar Koğuşu, romandan çok, yazarın Malatya cezaevi hayatını anlattığından anı türüne yakın bir eserdir. Yazarın Anadolu insanına bakış açısı ve Anadolu insanının içinde bulunduğu zor şartlar eserinde bir gözlemci sıfatıyla işlenmiştir. Çünkü romanda adı geçen Gazeteci Murat yazarın gerçek hayat kesitlerini temsil eden baş kahramandır.

Muzaffer Uyguner yazarın hapisane romanlarında insana yaklaşım noktasını şu şekilde değerlendirir:

“Karılar Koğuşu, dil, işleme ve anlatım bakımından Namusçular ile aynı koşutluğu gösterir. Biri erkeklere dönüktür biri de kadınlara. Kemal Tahir tutuklular evinin içinde toplumumuzun bir kesitine bakmakta ve toplumun o kesitinin bozukluğunu bir gözlemci olarak anlatmaktadır. Bu anlatımda ne bir acı vardır ne de başka bir duygululuk. Toplumun alt katmanlarından oluşan bu duvarlar arkası toplulukta vurguncuların olmaması, ya da gelenlerin başka işlemlerle başka bir yaşam içinde bulunmaları K.Tahir’in eleştirilerine hedef olmaktadır.”<sup>77</sup>

Romanda işlenen konuları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz

- a- Cezaevinde bulunan insanların cahil ve bilinçsiz kişilikleri
- b- Cezaevindeki insanlarla toplun arasında kurulan bağlar
- c- Dönemin siyasi gelişmeleri, kadınlara oy hakkının tanınması
- d- Tarihi kişilikler arası rekabet kavgaları
- e- Yönetici ve halk ilişkisi
- f- Mahpushane damlarının durumu ve ceza usulü, idam cezası
- g- Büyü, muska gibi batıl inançlar
- h- II. Dünya Savaşı ve insanlar üzerindeki etkisi
- i- Mahkumların inanç dünyası

### 20.1. Romanın Özeti

Malatya cezaevindeki mahkumların hayatı romanda realist bir gözlemle işlenmiştir. Kemal Tahir, Gazeteci Murat olarak mahpushanenin en aydın kişisidir.

Roman, küçük Aduş’un çıplak ayaklarıyla Murat’ın odasına girmesiyle başlar. Aduş sadece Ayşe Anadan korkmaktadır. Ayşe Ananın kocası yıllar önce ölmüştür.

<sup>76</sup> Alıntılar, romanın Tekin Yayınevinden çıkan 1990 tarihli 4.baskısından aktarılmıştır

<sup>77</sup> Uyguner, Muzaffer, “Karılar Koğuşu”, Türk Dili, sy. 280, Ocak 1975, s. 75

Geçimini sağlayabilmek için kadınlar koğuşunun gardiyanlığını yapar. İsmet Paşaya kadınlara çalışma hakkı getirdiği için duacıdır.

İstanbulu Murat büyücü hocanın odasına girer. Büyücü hocada her türlü marifet vardır. Muallimlik, nahiye müdürlüğü, muskacılık, üfürükçülük, şairlik gibi bütün kabiliyetlere sahiptir. Mahpushaneden çıkabilmek için İsmet Paşaya kaside yazar. Herkesin söylediklerinden dolayı fişlendiği bir zamandır. Bu yüzden insanlar birbirleri ile çekinerek konuşur. Murat mahkumlara yardım edebilmek için onların mektubunu yazar. Çünkü mahkumlardan çoğu cahil olduğu için okuma yazma bilmezler.

Hanım'ın idam haberi gelince Murat, Hanım'ı kurtarmak için dilekçeler yazar. Hanım'ın dostu Ali'ye yaşının küçük olmasından dolayı otuz yıl ceza verilmiştir. Eğer Hanım suçunu Ali'nin üzerine atsa idam edilmekten kurtulacaktır. Fakat Hanım, Ali'yi sevdiği için kendi suçunu çekmeye razıdır. Bir taraftan da idam olmaktan korkar.

Bu arada II. Dünya Savaşı devam etmektedir. Ruslar ile Almanlar arasında kanlı savaş sahneleri gazetelerin ilk kapaklarını oluşturur. Savaş devam ederken mahkumların tek umudu yeni bir affın çıkmasıdır. Murat insanların mahkum edilmesine karşıdır. Nazım Hikmet'e yazdığı mektubunda aynı konuyu dile getirir.

Devlet görevlisine kötü söz söylediği için mahkum olan Tözey, Murat'ı sevmektedir. Bazen çiğ köfte yapıp getirir. Mektuplarını Murat'a okutur. Hapishanedeki insanların her türlü dertleri ile ilgilenen Murat onların saygı ve sevgisini kazanmıştır. Hacı Abdullah Murat'ı yalnız bırakmaz. Abdullah daha önce genel evine gidip geldiği için Tözey'i yakından tanımaktadır. Köyün ağası Tözey'i zorla genelevine kapatmıştır. Hacı Abdullah genelevindeki Emine'ye aşık olur. Bu yüzden arkadaşı Mustafa ile kavga ederler. Komiser de Emine'yi döverek öldürür.

Tözey'in arkadaşları ziyarete geldiğinde İstanbulu Murat'ı ahali sigarası içiyor görünce şaşırırlar. Murat, Tözey'in kendine olan ilgisine bir anlam veremez. Tözey'in gönderdiği kutu sigaraları başkalarına karşı minnet altında kalmayı sevmediği için kabul etmez. Daha 12 senesi olan bir adama Tözey'in ilgi duyması Murat'a pek mantıklı gelmez. Tözey'i odasına çağırarak konuşur. Çok kırmamak için çiğ köfte yapmasını kabul eder. Bu çiğ köftenin parası zaten Hacı Abdullahtan çıkmaktadır. Çünkü Abdullah, Tözey'le camdan konuşabilmek için para verir.

Başgardiyân Mahmut Efendi karılar koğuşunun avlusuna gece birinin girdiğini söyler. Gardiyân askerlerden şüphelendiğinden şüpheli askerlere zabıt tutmak ister. Tözey arkadaşı Sıdika'yı kurtarmak için suçu kendi üstüne alır. Başgardiyân Mahmut Efendi, genelevi kadını Emplmeli ile ilişkisi olduğundan şikayetinde ısrar edemez Murat'ın ricası ile olay kapanır.

Karılar koğuşunun kadın gardiyânı Ayşe Ana ölmüştür. Tözey, Ayşe Anaya mevlit okutur. Mevlit dinlemeye gelenlerden Çullunun Hacı, Rum kızı Kıymet'i bıçakladığından 15 ay hapis cezası alır. İstanbullu mevlidi dinlerken söylenenlere bir türlü anlam veremez. Karşıda oturan Tözey'i görme fırsatı verdiğinden mevlit anlamlı olmuştur. Çullunun Hacı genelevindeki Azzet'le evlenmeyi düşünür. Mahpus olmasına sebep olan Kıymet ise çoktan komiserle dost olmuştur.

Gardiyân Ayşe Ananın yerine kızı Şefika geçer. Altı çocuk anası Şefika giyimine ve süsüne düşkündür. İlk geldiği günden hürriyetini ilan eder. Bütün gardiyânları dize getirir. Murat'a karşı ilgisi vardır. Fakat Murat bu kadından çekinir. Birkaç defa odasına gelmesine rağmen kabul etmez. Şefika Murat'tan yüz bulamayınca Gardiyân Abdullah ile bir olur ve Tözey'i şikayet eder. Gardiyân Abdullah ile gizli gizli buluşmaktadır. Murat Tözey'i uğurladıktan sonra Başgardiyânın kızı Nebahat'la konuşur. Ve perde modellerinin hazırlanmasında yardımcı olur.

Şefika kocasının ısrarlarına rağmen çocuklarına ve evine geri dönmeyi kabul etmez. Murat'a iftira atınca Müddeiumumi tarafından Murat'ın odasını üstünden kitleme emri çıkar. Sonra yanlışlık yapıldığı anlaşılır. Tözey'in mahkumlar için kestiği kurbanı vermek istemeyen Başçavuş ile Murat arasında husumet meydana gelir. Murat ikna kabiliyetini kullanarak Başçavuş ile arayı düzeltir.

Hacı Abdullah gününü tamamladığından çıkmak üzere hazırlık yapar. Fabrikada çalışan kızların hep bozuk olduğunu söyler. Fakat dışarı çıktığında umduğu gibi olmaz. Fabrikada çalışan kızlardan hiçbiri Abdullah'a yüz vermez. Üstelik silahını da kerhanede kaybederek milletin ağzına sakız olur. Gardiyân Derviş Abdullah, Şefika'ya evlilik vaadinde bulunur. Şefika ile bir olup Murat'ı vatan hainliği ile suçlayacak kadar ikiyüzlü davranır. Bu arada Gardiyân Mahmut Efendi emekli olur. İstanbullu Murat, gardiyânın kızı Nebahat'la nişanlanır.

İstanbulu, Sadi'nin Gülistanı'nı okurken yeni Başgardıyan Ali Seydi içeri girer. Kel Hasan çaylarını demlemektedir. Belediyede memurluk yaptığı zamanlarda köpekleri nasıl acımasızca zehirlediğini anlatır. Hubuş Bacıyı da sahte muska ile kandırmıştır. Okuyamadığı için fabrikada çalışan kızının ağzından kan gelince rahatladığını söyler. Kel Hasan, Hanım'ın hükümet meydanında asılacağını ağzından kaçıtır. Murat asmanın haksızlık olduğunu tekrarlar.

Arama var bahanesi ile gece saat üçte Hanım'ı kaldırıp ölüm arabasına sürükleyerek bindirirler. Hanım "Beni kurtar Murat ağabey" diye bağıtır fakat ağzını kapatırlar. Kel Hasan'ın kızı gibi idamdan önce Hanım'ın da ağzından kan gelmiştir. İki rekat namaz kılar, helallik ister. Yemenisini çok sevdiği küçük Ali'ye gönderir. İpi boğazına takacak çingene kaçınca bu görevi Kel Hasan yapar ve Hanım asılarak öldürölür. Romanın sonunda Kel Hasan'la Murat arasında şöyle bir konuşma geçer:

“– Kan istiyor Beyim...Demek ki kan içindeki pislikleri temizliyor. Hava borularını falan yıkıyor, işte meydanda bir şey.

Murat kederli bir gülümsemeyle düşündü

– Herkes yavaş yavaş kana taraftar oluyor galiba...Malatya Belediyesi'nin sabık köpek zehirleyicisi, adaletin otuz liralık gardıyanı ve dün gecenin amatör celladı, yedi çocuk babası zavallı Kel Hasan bile, Kan içindeki pislikleri temizleyecek..., diyor. Bir parça kan...” (s. 352)

## 20. 2. Romanın Şahıs Kadrosuna Toplu Bir Bakış

Romanın baş kahramanı Murat'tır. Yazarı temsilen romanda bulunan Murat yardımsever ve aydın kimliği ile dikkat çekmektedir. Karılar Koğuşu bir kadın romanı olduğundan kadın kahramanlara daha fazla yer verilir. Kadınların geneli okumamış ve cahildir. Mektup yazacak kadar eğitimleri yoktur. Genelevi kadınları romanda fazlaca yer alır. Tözey bir genelevi kadını olmasına rağmen oldukça dürüst ve iyiliksever bir kadındır. Bu kadınların çoğu kadercidir. Kaderin kurbanı olduklarından kurtuluş umudu görmezler. Kendi haklarını savunmaktan acizdirler. Genelevi kadınlarının çoğu kendi iradesi ile düşmemiştir. Bu kötü yerlere düşmelerinden toplumun bütün katmanları sorumludur. Kimisi ağanın zoruyla geneleve satılır. Kimisi kocası kabul etmeyince aç kaldığından çaresiz buraya düşmek zorunda kalır.

Mahpushane gardiyanları az para ile geçinemediklerinden para kazanacak farklı fırsatlar arar. Bunların çoğunluğu da eline fırsat geçince karısını aldatmaktan çekinmez. Derviş Abdullah ise dini duyguları sömürü haline getirmiş bir iftiracıdır. Romanın en masum kahramanları Aduş gibi küçük çocuklardır. Yazarın diğer romanlarından farklı olarak romana “Mahpus” adında bir kedinin girdiği görülmektedir.

Şahısları teker teker incelemeye geçmeden önce cinsiyet ve görevlerine göre şu şekilde gruplandırmaya gidilebilir:

**Kadın mahkumlar:** Hubuş, Cinci Sıdika, Fatı, Gevrey, Nafia, Hanim, Tözey

**Erkek mahkumlar:** İstanbullu Murat, Nazmi Topçu, Hanım’ın Ali, Hacı Abdullah, Tayıncı Sefer, Çullunun Hacı,

**Gardiyanlar:** Ayşe Ana, Kel hasan, Vahap Çavuş, Mahmut Efendi, Şefika, Derviş Abdullah, Ali Seydi, İbrahim Efendi.

**Yönetici ve memurlar:** Başçavuş Rıfkı, Jandarma Onbaşı Aziz, Müdür Mehmet,

**Çocuklar:** Aduş, Selime

**Genelevi kadınları:** Tözey, Eplemeli Ayşe, Kıymet, Münevver, Kıvırcık, Azzet

**Diğerleri:** Abuzer, Remzi Efendi, Mahpus

## 20. 3. Romanın Şahısları

### 20. 3. 1. Murat

Romanın olay örgüsünü şekillendiren Gazeteci Murat’tır. Siyasi fikir suçlusu sayılan Murat bir taraftan cezasını çekerden bir taraftan da mahkum insanları gerçekçi bir gözlemlerle değerlendirir. Mahkumlar arasında oldukça saygın bir yere sahiptir. Yönetici ve gardiyanlar da Murat’a diğer mahkumlardan farklı muamele yapar.

Murat 15 yıla mahkumdur. Devamlı kitap okur, yazı yazar. Mahkumların dilekçelerini yazmak ve onlara yardım etmekten mutluluk duyar. Hanım’ın idam cezasına çok üzülmüştür. Kurtarmak için çareler arar. Hanım’a suçunu Ali’nin üzerine atmasını söyler. Diğer kadın mahkumlardan Sıdika’ya altınlarını kocasına teslim etmemesini tavsiye eder. Kadın mahkumlar Murat’ı sevdiklerinden kimisi çamaşırlarını yıkar kimisi ayağına yün çorap örer.

Gazeteci Murat insanların mahkum edilmekle akıllanacağına inanmaz. Hürriyetten yanadır. Arkadaşı Nazım Hikmet'e yazdığı mektubunda bu düşüncelerini açıkça dile getirmiştir. "...Demek insanoğlunun rezilliğe alışmasının da bir derecesi var. Asırlardan beri devam eden hürriyetsizlik bizi zannettiğim kadar yıkmamış olacak ki 'Allah beterinden saklasın' diyerek boyun bükemiyoruz. Şimdi aşağıda Hacı Abdullah saz çalıyor."(s. 69) Murat'a göre ne olursa olsun insanları hapse koymak namussuzluktur.

Tözey'in kendisine olan ilgisini bir seyyar buz dağı gibi akılsız ve şuursuz bir davranış olarak kabul eder. Namusuna ve gururuna düşkün olduğundan Tözey'in gönderdiği sigaraları kabul etmez. Minnet altında kalmak onun işi değildir. İnsanları kırmayı hele bir kadını kırmayı hiç sevmemişinden Tözey'le konuşarak ikna etmeye çalışır. Yavaş yavaş kendi de Tözey'e ilgi duymaya başlar. Kadınlar koğuşuna bir erkeğin girdiğini duyunca Tözey'i kıskanır. Saygın ve olgun tavırları genelevi kadınlarını da etkilemiştir. Gardiyanların ve mahkumların derdini birer birer dinleyerek çareler bulmaya çalışır. Şefika'nın kocası bile Şefika'yı gardiyanlığa başladıktan sonra, güvenilir kişiliğinden dolayı Murat'a emanet eder.

Yılgınlığa düştüğü zaman, duvarda asılı portresi olan, arkadaşı Nazım Hikmet'in fotoğrafına bakar. Başgardiyanın kızı Nebahat'i sevmektedir. Nebahat'la nişanlanır. Kemal Tahir'in gerçek hayatında böyle bir kızla nişanlandığı bilinmektedir. Kız başkasına kaçınca nişan fazla sürmez.

Haksızlığın hiçbirine tahammül edemediğinden Tözey'in kestirdiği kurbanın Başçavuş tarafından bölünmesine razı olmaz. Akılı ve kıvrak zekasıyla Başçavuşu ikna eder. Kurbanın etini mahpuslara dağıtır. Hakkında söylenen iftiralari olgunlukla karşılayıp yanlışlığı ortadan kaldırır. Cezaevi müdürü, Murat'ın uyanık tavırlarını şöyle dile getirir:

"– Bu herifi gördün mü Çavuş? Bu herifi işte bu şeytanlığı yüzünden hapsettiler. Muhakkak öyle...Çünkü evrakını okudum. Hem de anlamak için dikkatle okudum. Hiçbir şey anlayamadım...Bir suç işlememiş ki keyfi mahkum etmişler...Keyfi, Allah beterinden saklasın...Hem de karada değil...Deniz üzerinde basmışlar cezayı..."(s.240)

Murat, Derviş Abdullah'ın Şefika ile ilişkisini öğrendikten sonra insanların nasıl ikiyüzlü ve alçak olabileceklerini daha yakından görmüştür. Çocuklara karşı şefkatli



davranır ve elinden geldiğince onlara yardım etmeye çalışır. Aduş'u kucağına alır ve mahpuslardan Aduş'a para toplar. Üç fakir çocuğu evlatlık olarak durumu iyi olan mahkumlara vermeye çalışır. Ağaların hepsi karılarından korktukları için bir bahane bularak bu zayıf ve çelimsiz çocukları almak istemezler. Murat bu çocukları hovarda Cumali, mahpushane müdürü ve sağlık memuruna kabul ettirir. "... İki küçük memur, babaları askerde anneleri mahpus olan iki çocuğu ellerinden tutup götürdüler."(s. 321)

Gardiyan Kel Hasan'ın okumayan ve bu yüzden fabrikada çalışan kızlarının ağzından kan gelmesine üzülür. Kel Hasan, Hanım'ın asılacağına ağzından kaçırınca şok olur. İnanmak istemez. Hükümete kızgındır. Çünkü onları kurtaracağı yerde idam etmektedir. Hanım'ın "...Murat ağabey yetiş...Murat ağabey beni asmaya götürüyorlar...Murat ağabey."(s. 345) diye bağırması Murat'ı derinden yaralar. Bu sesler bundan sonra devamlı kulağında çınlayacaktır.

Murat II. Dünya Savaşı'nda çarpışan hükümetlerden Rusya'yı tutmaktadır. Savaşı Rusların kazanacağına inanır. İradesi güçlü, aydın bir kişiliğe sahip olduğundan kolay kolay pes etmez. Yukarıdaki paragraflarda görüldüğü gibi bazı olaylar karşısında siyasi fikirlerini ortaya koymaktadır. Yurt ve dünya olaylarını televizyon ve gazeteden takip ederken çevresindeki insanları da tahlil etmeye çalışır.

### **20. 3. 2. Ayşe Ana**

Karı gardiyanı Ayşe Ana çok uzun boylu ve şişmandır. Kocasından bir gün görememiş, kocası öldükten sonra çocuklarına bakabilmek için çalışmak zorunda kalmıştır. Oğlunu beslediği halde bir de oğlundan dayak yiyen zavallı bir kadındır.

İsmet Paşaya kendine iş imkanı verdiği için dua eder. "Karıları çalıştırma adeti çıkarmasaydı, bizi bu kapıya kim uğrattırdı? Ben de çalışsam oğlan beni döve döve öldürürdü"(s.11) der. Kendine takılanlara hiç aldırılmaz fakat aç kalacağından işten atılmak şakasına sert tepki verir. Hiçbir şeye karışmaz ve karşı çıkmaz. Tam bir kaderci anlayışa sahiptir. Murat'la konuşmasında geçen aşağıdaki satırlar bu anlayışın ürünüdür

"– Bir Allahın bir de hükümetin işine akıl ermez oğlum. Ne yaparlarsa yapsınlar. Vebali boyunlarına...İyi yaparlarsa iyisine otururum. Kötü yaparlarsa kötüsüne...(s. 14)

### 20. 3. 3. Nazmi Topçu

Üfürükçü hocalardan Nazmi Topçu üç ay içerde üç ay dışarda yaşamaktadır. Muallimlik, nahiye müdürlüğü, muskacılık, üfürükçülük gibi bir çok yaramaz işe bulaşır. "...Hükümete sövmek suçlarından mahkum olmuştu. Kahvede paranın üstünde İsmet Paşanın resmini görünce sövmüştü. İşte böylece bir niyetsiz sövme yüzünden hayatı perişan olur." (s. 16)

Aynı zamanda şairdir. Bir oturuşta dört beş gazel yazar. Hoca, insanların fişlenmesinden dert yanar. Kemal Tahir, Nazmi Topçu kanalıyla fişlenmenin yanlışlığını anlatır. Murat'la aralarında aşağıdaki konuşma geçer

- “– Canım hocam...Kaç kere söyledim. Fiş demek eski tabirle sicilleme demek
- Şimdi bizi sicillediler mi?
- Sicillediler zahir
- İyi ama ben bu sicilden hiç hazzetmiyorum.” (s. 19)

İsmet Paşaya yaranıp kolayca dışarı çıkabilmek için gazel yazmıştır.

### 20. 3. 4. Hubuş

Hubuş bacı 50-60 yaşlarında kısa boylu şişman bir kadındır. Dört kere evlenmesine rağmen gönlü bir türlü kocamamıştır. Üç kocası da ölünce Mehmet ile evlenir. Mehmet iyi bir adam değildir. Yaşlı kadınların paralarını yiyerek hovardalık yapar. Mehmet başkasıyla evlenmeye kalkışınca Hubuş, kocasını kendine bağlayabilmek için muskalar yazdırır. Bu durum Hubuş'un diğer kadınlar gibi cahilliğini gösterirken batıl inançların ne kadar yaygın olduğunun da ispatıdır.

İsmet Paşanın akrabası Sabiha Hanıma, kendine acındıracak bir mektup yazar. Fakat hapisten çıkması için mektubun faydası olmaz. Hubuş dışarı çıkınca Mehmet'ten yeni karısını bırakmasını ister. Mehmet de Hubuş'a bir ton dayak atar.

### 20. 3. 5. Cinci Sıdika

Sıdika, zayıf esmer ve pek sinirli bir kadındır. Kocası askere gittikten sonra üvey oğulları kendi analarını getirince bir gün gelin kaynana kavgası olur. Sıdika kocakarıya bir sopa sallayarak öldürür. Bu yüzden asılmaktan yargılanmaktadır.

Kocası askerden gelince iş kurmak için Sıdika'nın altınlarını ister. Sıdika Hubuş'un başına gelenleri bildiğinden altınlarını vermez. Jandarma Yusuf ile gizliden gizliye görüşür. Sonunda Yusuf'la nişanlanır.

### **20. 3. 6. Abuzer**

Mahkum bir kadının kocası olan Abuzer çok fakirdir. Üstü başı eski ve yamalıdır. Hammallık yaptığından az para ile çocuklarının geçimini sağlamaya çalışır. Abuzer askere gidince Murat dayanamaz üç çocuğunu bakmaları için başkalarına evlatlık verir.

### **20. 3. 7. Kel Hasan**

Dişleri genç yaşta dökülmüş fakir, hasta ve yaşlı Kel Hasan gardiyanlık yapar. Ondan bundan borç alarak geçimini sağladığından iki kızı fabrikada çalışmaktadır. Daha önce belediyede çalışırken sokak köpeklerini öldürmekle görevli olduğundan çok dayak yemiştir. Görünüşü göstermese de uyanık bir tiptir. Hubuş bacıya sözde Arap muskası diye kendi bir şeyler yazmış ve otuz lirasını çarpmıştır.

Romanda dramın başlangıcını oluşturan Kel Hasan'ın kızıdır. Pamuk fabrikasında çalıştığından ağzından kan gelir. Kel Hasan'a göre kızın ağzından kan gelmesi onu rahatlatır. Kızlarının okula gitmesini lüzumsuz olarak görür. Ölümlere alışkın olduğundan Hanım idam edilecekken boğazına ipi geçirme görevini de üstlenir. Kel Hasan ekmek parası için öldürmeyi göze almış bahtsız insanlardandır.

### **20. 3. 8. Nafia**

Zinadan üç aya mahkum olmuştur. O kadar güzel ve mağdurdur ki kimse onun zinadan mahkum olduğuna hele Rıza denilen o soytarı çocukla beraber olduğuna inanamaz. Rıza da aynı mahpushanededir.

### **20. 3. 9. Başçavuş Rıfki**

Sovyet hududundan sürgün olarak gelir. Başçavuş sert tavırları ile dikkat çeker. Tözey'in kestiği adak kurbanının etinin yarısını askerleri için ister. Kendini güçlü gördüğünden istediğini yapacağına inanmaktadır. Murat mantıklı bir şekilde karşı çıkar.

Askerlere kurban kesilecekse aralarında para toplanmasını tavsiye eder. Başçavuş cebinden bir lira harcamayı göze alamaz. Murat'ın Tözey'le görüşmesini yasaklar. Fakat Murat, Başçavuş Rıfki'yı ikna etmeyi başarır ve dost olurlar.

### **20. 3. 10. Hanım**

Malatya ağır ceza mahkemesine idam suçundan sevk edilmiştir. Dostu küçük Ali'yle kocasını zehirleyerek öldürür. Kocasını zehirlemesi Hanım'ın ne kadar cahil bir kadın olduğunu gösterir. Sevgilisi ile kaçmak gibi bir çözüm metodu dururken kocasını öldürmeyi tercih eder. Kocasını varken boşanmadan başkası ile ilişkiye girmesi baştan hatalı olduğunun kanıtıdır. Suçu polislerin üstüne atar. Cemal Polis önceden beri Hanım'ın peşinde olduğundan polisin iftira attığını söyler.

İnatçı bir kadındır. Kafasına koyduğunu yapmak istediğinden başına bütün bu belaları sarmıştır. Murat idamdan kurtulması için suçu Ali'nin üzerine atmasını tavsiye eder. Fakat Hanım inatçı olduğu için kabul etmez. Her gün idam edilme korkusu ile yatar kalkar. Murat'a karşı ilgisi olduğundan Tözey'i sevmez. Yalan haberlerle dolu mektup yazarak Tözey'in Malatya'dan gitmesine sebep olur. Gardiyanların anlattıklarına göre Hanım'ın bozuk cinsel duyguları vardır. Hanım, Ali'ye gizlice pencereden ayıp yerlerini gösterir. Murat'ın donunu bazen kendi giyer.

Hanım asılmaktan kurtarılamaz. Hükümet meydanında idam edilir. Hanım suçlarının cezasını ölümle ödemek zorunda kalan cahil, kendini aşamamış, cinsel duygularını dengeleyemeyen tipik kadınlardandır.

### **20. 3. 11. Hanım'ın Ali**

Ali, Hanım'la işbirliği kurup adam zehirlemekten 30 yıl hapse mahkum edilir. Ali'nin yaşı küçük olduğundan çocuklar koğuşunda yatmaktadır. Hanım'ın idam edilmesine çok üzülür. Kendi idam korkusunu kolay yener fakat Hanım'ı bir türlü ikna edemez. Kemal Tahir çocuk yaştaki Ali'ye romanda yer vererek yaş farklarına rağmen iki insanın ilişkiye girmesinin yanlışlığına işaret eder. Mantık ve aklın hiç kullanılmadığı cinsel duyguların baskın olduğu ilişkilerin çoğu idam ve mahkum olmakla sonuçlanır.

### 20. 3. 12. Tözey

Şoför Fuat'a hakaretten üç ay hapis cezası alır. Akçadağlı Tözey bir hayat kadını olmasına rağmen yiğit, cesur, mert bir genelevi kadınıdır. Sevdiği insan için yapamayacağı iyilik yoktur. Murat'ı sevdiğinden sonra devamlı onunla ilgilenmek ister. Sevgisine karşılık beklemez. Tözey'in hayat kadını olmasına köyün ağası sebep olur. Ağa, Tözey evli olduğu halde ilişkiye girmek ister. Tözey kabul etmeyince zorla dağa kaçar. Ağa, belediye başkanı seçilirken Tözey genelevine düşer.

Tözey ne kadar genelevinde çalışsa da romanda işaret edildiği gibi orta halli insanların taassuplarına rağmen şehrin şımarık kızlarındandır. Yazar toplumdan dışlanan bir genelevi kadının insancıl bir yüreğe ve dürüst davranışlara sahip olabileceğini Tözey'in şahsiyetinde gösterir. Tözey kendi suçu olmadığı halde Cinci Sıdika'nın suçunu üstlenerek arkadaşı için tehlikeye atılmayı göze alır. Murat onun bu durumunu şöyle ifade eder:

“– Sen utanmaz bir kadın değilsin. Sonra mertsin, cesursun. Helanın penceresine hovarda çağırma cesaret etmezsin.” (s. 141)

Tözey dini duyguları güçlü olan bir kadın değildir fakat Ayşe Ana öldükten sonra arkasından mevlit okutur. Çıktıktan sonra adak kurbanı kesip mahkumlara dağıtır. Küçük Aduş'a para toplayıp üstüne elbiseler alır. İyiliksever olduğu kadar yufka yüreklidir. Kimsenin hakkında kötülük düşünmez. Hanım'ın yazdığı mektuptan sonra yeni bir sevgili bulup Malatya'yı terk eder.

### 20. 3. 13. Hacı Abdullah

Burnunu karıştırmakla meşhur Hacı Abdullah romanın diğer cahil tipli erkeklerindedir. Çıkmasına çok az kalmıştır. Uzun yıllardır mahkum olduğundan dolayı kendine güvenini kaybeder. Dışarı çıktığında ne yapacağını tahmin edemediğinden sık sık Murat'a akıl danışır. Yazar, Murat ile Hacı Abdullah'ı romanda konuşturarak bir aydınla cahilin farkını açıkça gösterir.

Hacı Abdullah dini duygulara bilinçsizce sahip çıkar. Kulaktan duyma bilgilerle hareket eder. Ayrıca Murat'ın aksine genelevinde çalışan kadınlara küçümseyici bir bakış açısı vardır. Murat'a “Orospu değil mi beyim....Orospuyu herkes döver...Ben döverim, Hacı Ağanın gücü yeterse Hacı Ağa döver, gücü yetmezse dostuna dövdürür.

Polis döver, bekçi döver, komiser döver...”(s. 90) demiştir. Hacı Abdullah, fabrikaya giden kızları mahpushanenin camından görünce hepsini kötü kadın zanneder. Dışarı çıktığında bunların hepsini ayarlayacağını düşünür. Fakat dışarı çıkınca tahminlerinde yanıldığını anlar.

II. Dünya Savaşı hakkında da Muratla zıt kutuptadır. Hacı Abdullah Almanların yeneceğini düşünürken Murat Ruslardan taraftır. Dışarı çıktığında genelevi kadını Eplemeli'nin peşine düşer. Hiçbir şey yapamadığı gibi silahını da kerhane de kaybedip milletin ağzına sakız olur.

### **20. 3. 14. Tayıncı Sefer**

Sefer hapishanenin ayaklı gazetesidir. Meydancılık yaptığından verilen paraların üstünü hep eksik getirir. Bir ayağı topal olan sefer iyi niyetli safça bir adamdır. Adam vurmaktan mahkum olan Sefer diğer mahkumlar gibi kaderci anlayışa sahip cahil bir karakterdir.

### **20. 3. 15. Nebahat**

O dönemin temiz ev kızlarından. Romanın kadın kahramanları arasında tek olumsuz yönü ortaya çıkmamış kadın tipidir. Üzerinde tam bir ciddiyet vardır. Kocaman siyah gözleri insana mertçe bakar. Başgardıyan Mahmut Efendinin kızı Nebahat Murat'ın uzun yılları olduğunu bildiği halde Murat'la nişanlanır.

### **20. 3. 16. Mahmut Efendi**

Uzun boylu gardıyan Mahmut Efendi diğer gardıyanların aksine, işlerinde sıkı disiplinden yanadır. Görünüşte oldukça namuslu ve dürüsttür. Küçük bir suçun cezasını vermeye çalışır. Fakat dışarda hiç görüldüğü gibi değildir. Karısını kandırdığı zaman doğruca genel evine gider. Hatta hovardalığı ile övüldüğü zamanlar olur.

### **20. 3. 17. Derviş Abdullah**

Derviş Abdullah gardıyanlar arasında en güvenilmez olanıdır. Sır tutmasını bilmez ne duysa hemen gidip başkasına muştular. Cuma namazlarını hiç kaçırmaz dini bütün bir Müslüman gibi görünür. İşine geldiği gibi konuşur. Dervişliği ise yediği naneleri kapatmak için kullandığı bir oyundur. Evli olduğu halde yeni gardıyan Şefika

ile arayı kurup Murat'a zarar vermeye çalışır. Murat, Derviş Abdullah hakkında şunları söyler:

“– Hangisi karı bunların? Şefika mı yoksa derviş Abdullah mı? Bence Derviş Abdullah daha kancık. Zaten bir adam dinden diyanetten fazla bahsetti mi, bir bokluğu vardır. Vay Derviş vay.” (s. 195)

Derviş Abdullah iki defa evlenir. Birinci karısı Abdullah'ı bırakıp kerhaneye kaçar. Evli olduğu halde evini satıp dostu Şefika'ya bilezikler alır. Zina haram diye defalarca tekrarladığı halde Şefika'yı Şeyh Efendiye okutmak bahanesi ile yatmaya götürür. Murat ile aralarında geçen aşağıdaki konuşma Derviş Abdullah'ın iki yüzlülüğünü açıklaması bakımından önemlidir.

“– Kadıncağıza ne kızılıyorsun . Zina haram değil mi Derviş?

– Haram lakin bizim niyetimiz zina etmek mi bakalım? Allahın emriyle icabında, tövbe yarabbi...

– İcabında dörde kadar cevaz var demişler ama onu şartıyla söylemişler. Altı çocuk babasına Allah'ın böyle bir emri yok.

– Var beyim, ben Şeyh Efendiye danıştım.”(s. 280)

Derviş Abdullah iki yüzlü bir adamdır. Murat'ın yüzüne başka arakasından başka konuşur. Murat için arakasından hükümet düşmanı lafını kullanır. Dini duyguları işine geldiği gibi kullanan çıkarıcı bir kişilik sergiler.

### **20. 3. 18. Çullunun Hacı**

Çullunun Hacı, Kıymet'i yaralamaktan 15 ay ceza yemiştir. İlk önce misyonerlik yapmış babasının servetini bir ev kalana kadar satıp kadınlara yedirmiştir. Parası tükendiği zaman yanına iki tane kötü kadın alır. Bu kadınları satarak geçimini sağlamaya başlar. Bu yüzden başı çok derde girmiş elinden üç kişi ölmüştür. İnsan öldürmek onun için tavuk kesmekten daha kolaydır.

Rum sürgününde eline on üç yaşında bir kız geçirir. Kız büyüyünce genç oğlanlarla olmaya başlar. Bu yüzden Çullunun Hacı kızı dövmeye kalkışır. Kız şikayet edince mahkum edilir.

### **20. 3. 19. Şefika**

Annesinin yerine gardiyan olduktan sonra diğer gardiyanları dize getirmek için ne istense karşı çıkar. Altı çocuk anası olan Şefika kocasından devamlı dayak yediğinden boşanmak ister. Şefika başkalarının arkasından konuşmayınca rahat edemez. İstemediği kişilerin arkasından kolayca iftira atar. Murat'a yakınlaşmak ister fakat Murat fırsat vermez. Altı çocuğun üzerine Gardiyan Abdullah ile kırıştırmaya başlar. Derviş Abdullah'ın evini sattırarak parasını yer. Sefere de kötü yaklaşır. Arkasından Sefer'i şikayet eder. Cezaevi Müdürü de iftiradan korktuğu için Şefika'ya söz geçiremez. Şefika ortalığı karıştıran, insanları birbirine düşüren fethan bir kadındır.

### **20. 3. 20. Mehmet**

Cezaevi Müdürü Mehmet romanın en dürüst erkek kahramanıdır. İftira atılmasından korktuğu için Şefika'dan uzak durur. Yıllardır mahpushanede müdürlük yapmasına rağmen ilk geldiği günden beri hiç değişmemiştir. Mahpushanedeki mahkumları birer hasta kendini ise onlara derman olacak bir doktor gibi görür. Bu yüzden mahkumlara karşı oldukça ılımlı ve insafli davranır. Yazarın diğer romanlarında yer alan cezaevi müdürleri gibi kasıtlı davranmaz. Alçakgönüllü, dürüst ve babacan bir yöneticidir.

### **20. 3. 21. İbrahim Efendi**

Romanda fazla üzerinde durulmaz. Şefika'nın anlattıklarından bilgi ediniyoruz. Gençliğinde evden paraları çalarak kötü kadınlarla vakit geçirir. Bu yüzden hiç evlenememiştir. Şefika, İbrahim'e "Gözünü aç Hacı İbrahim, ben anan karıya benzemem. Siz karı diye bana tepeden bakıyorsunuz ama, ben sizi erkek it yerine evime uğratmam. Doğru değil mi ama Murat Bey?" der. Diğer gardiyanlar gibi İbrahim Efendi de hovardalığıyla övünen tipik bir insandır.



## 21. DAMAĞASI<sup>78</sup>

Yazarın en çok merak edilen romanlarından biri olmasına rağmen Kemal Tahir romanı tamamlayamadan öldüğü için roman yarım kalmıştır. 1948'den başlayarak tuttuğu notlar, ünlü sarı defterindeki bazı müsveddeler kullanılarak orjinal bir roman çıkarılmaya çalışılmıştır. Kitaba “Bir Mahpushane Hikayesi” başlığını taşıyan dördüncü metni yayınevi eklemiştir. Eserin ilk basımı 1977'de tamamlanır.

Kemal Tahir'in notlarını içeren kitapta Cengiz Yazıcıoğlu'nun romanla ilgili görüşleri aktarılır

“İkinci Dünya Savaşı'nın Anadolu mahpushanelerinden nasıl izlendiğini, dışardaki yoksullukla mahpushanedeki bunaltıyı, dış soygunların, toplumun aynası sayılacak mahpusluk hayatını nasıl etkilediğini anlatan bu romanda Rahmet Yolları Kesti romanındaki kahramanların mahpushane hayatı, geri planda görülmektedir.”<sup>79</sup>

Romanın isminin neden “Damağası” olduğunu yazar “Kitaplı Casus” bölümünde not olarak verir. “Dam'a Anadolu'da hem mahpushane, hem de ahır; bazan 'mahpus damı' da denir. Damağası 'mahpushaneyi soyan azılı haydut' demektir.” (s. 89)

Diğer romanlarında olduğu gibi bu romanda da yazar toplumun sosyal, siyasi ve ekonomik durumunu, cezaevi penceresinden realist bir gözlemlerle yansıtır. Ticari ahlakın yozlaşması, insanların genel ahlakının bozulması, cezaevi dahil bütün devlet dairelerindeki yolsuzluklar, sağlık şartlarının bozulması gibi bir çok konuya değinilmiştir. Rüşvet, yolsuzluk, adam kayırma, cinsel sapıklıklar, yalancı şahitlik nerdeyse olağan gibi karşılanmaktadır. “Kitaplı Casus” bölümüne bakıldığında yazarın kendi hayatını anlatmasından dolayı romanın aynı zamanda biyografik özellikler taşıdığı söylenebilir.

### 21. 1. Romanın Özeti

Hasan Kırat Efendi hatırı sayılır bir gardiyandır. Saate çok meraklı olduğundan İstanbul'dan “tissot” markalı bir saat getirtirir. Saatini her yerde övmeye başlayınca Deli Ömer saati bir oyunla eline alır ve yere düşürerek kırar. Hasan Efendi saatin intikamını almaya yemin eder.

<sup>78</sup> Alıntılar, romanın Bilgi Yayınevinden çıkan Nisan 1977 tarihli 1. basımından aktarılmıştır.

<sup>79</sup> Tahir, Kemal, Notlar/ Sanat Edebiyat 1, Bağlam Yayınları, İstanbul 1989, s. 62

Eski cezaevi görevlilerinden Sarı Müdür gidince yerine vekaleten Lütfü Bey atanır. Lütfü Bey gardiyanlarla arayı kurarak mahpusları soymaya başlar. Bıyık parası, süpürge parası, ayak bastı parası, kumar parası gibi uydurma nedenlerle mahkumlardan haraç toplanır. Cezaevi yöneticileri arasında pay edilir. Mehmet Kayahan adında yeni bir müdürün atanması Lütfü Beyin işine gelmez. İlk geldiği günden itibaren yeni müdürün ayağını kaydırma hesapları yapar. Mehmet Kayahan ilk iş olarak disiplini sağlamağa çalışır. Bu yüzdende Lütfü Beyden mahkumlar hakkında bilgi ister. Lütfü Bey fırsatı değerlendirerek mahkumlar hakkında yanlış bilgiler verir. Amacı yeni cezaevi müdürü ile mahkumların arasını açmaktır.

Mahkumlardan Rıza Kahraman hem kumarbaz hem hovarda hem de ırz düşmanıdır. İkinci isim olan Yüzbaşı ise bizzat General Kazım Orbay tarafından Dersim Alevileri'nin arasına casus olarak görevlendirilir. Görevini tamamladıktan sonra rütbe beklerken hazinenin yerini bilip söylemediği iddiasıyla ve aynı anda iki tarafa çalışmaktan yakalanır.

M. Kayahan verilen bilgilerin yanlışlığına bakmadan kumarcı dedikleri Yüzbaşı'ya ilk hamleyi yapar. Yüzbaşı'yı başkasının odasında yakalayınca hemen üzerine yürür. Yüzbaşı karşılık verdiği için gardiyanlar araya girerek Mehmet'i zor kurtarır. Kumarı sevmeyen Yüzbaşı inadına bundan sonra tam bir kumarbaz olur. Bu sefer de gardiyanların isteği üzerine Rıza Kahraman'ı kelepçeleterek odasına getirtmek ister. Gardiyanlar Rıza'nın üzerine çullanınca mahpushane karışır. Gürültüye gelen Müddeiumumi ve Vali Bey, Rıza'yı haklı bulunca Mehmet için şikayet dilekçesi yazmasını emrederler. Kovulacağını anlayan M. Kayahan, Rıza'ya yalvararak dilekçeyi geri çekmesini ister ve bir süre sonra da Çorum'u tamamen terk eder.

Lütfü Bey tekrar, çıkar koltuğuna yerleşmişken istemediği bir olay gerçekleşir. Başgardiyanlardan Hasan Pehlivan tekrar cezaevine görevlendirilir. Hasan Pehlivan, Lütfü Beyin kullandığı metodu deneyerek diğer gardiyanlarla Lütfü Beyin arasını açmaya çalışır. Lütfü Bey durumu fark edince karşı taarruza geçer ve Başgardiyan hakkında olmadık suç dilekçeleri yazdırır. Dilekçelerin çoğu uydurma olduğundan şikayetlerin birçoğu kabul edilmez ve geri döner.

Çorum cezaevi mahkumları yeni gelecek Kitaplı Casus'u beklemeye başlarlar. Kitaplı Casus geldiğinde hepsi hayal kırıklığına uğrar. Çünkü bu casus bildikleri eski casuslara benzememektedir.

İstanbulu Casus tecrit haneye indirildikten sonra sırasıyla süpürge, berber ve zincir parası almaya gelirler. Kitaplı Casus bunların hiçbirini kabul etmez. Zaten İstanbulu Casus'u takip eden Kel Ağa hariç diğer mahkumların hepsinin casusla konuşması yasak edilir. Cemal ilk günde nişanlısından ve kendi gibi mahkum olan kardeşinden mektup alır. Yabancı romanlardan tercüme yapılarak günlerini geçirir. Eski ahbablarından Salim Aka'yla tanışması Kitaplı Casus'u rahatlatır. Salim Aka ile konuşmalarından Kitaplı Casus Cemal'in komünistlikten mahkum edildiği anlaşılır.

Kel Ağa, Cemal'e Kolsuz Ahmet Ağanın namussuzluklarını anlatır. Gardiyan Rıza ve Gardiyan Mustafa, Cemal'in yanına gelerek dertlerini açarlar. Rıza'nın kabızlık problemi vardır. Cemal, baharatlı yemeklerden kaçınmasını ve yoğurt yemesini tavsiye eder. Yarenlik yapan karısından boşanamayan Mustafa'ya ise boşanma sebebi olarak ruhi imtizaçsızlığı göstermesini ister.

Roman notların eklenmesi ile oluşturulduğundan Kitaplı Casus'un gelişi ikinci defa ele alınır. Sandık dolusu kitapla gelen gazeteciye gözlük takmasından dolayı "Gözlüklü Casus" adını takarlar.

Çorum cezaevi, peygamberin şehit kabristanı üzerine yapılmıştır. Kabristan buldozerle düzlenip karataş çıkartılmak istenirken beklenmedik bir hadise gerçekleşir. Mezar yerinden bir göl kadar gaz yağı çıkarıldığı haberi Çorum'a yayılır. Kabrını alan Çorumlular gazyağına saldırır. Yer yağı pınarı ilk saldırıda tükenmesiyle Çorumluyu bir şaşkınlık alır. Belediye görevlileri ve Vali Bey talanı önlemek için müdahale eder. Yer yağının çekilmesi Çorumluyu suçlu duruma düşürmüştür. Ankara valisi de sıkıştırınca hava kuvvetlerinin istihkam takımı Allah Allah sesleriyle olay yerine gelir. Yüzbaşı'nın emriyle bomba yerleştirilerek karataş parçalanır. Fakat gazyağı çıkmadığı gibi bir damla su izine bile rastlanmaz. Amerikalılar olaya müdahale eder. Toprak parçaları Amerika'ya gönderilir. Petrol izine rastlanmayınca vali merkeze alınır ve bu topraklar üzerine sağlam bir Çorum cezaevi inşa edilir.

Çorum cezaevi casuslara önceden beri alıştıktır. İlk casus İt Koço, Bulgarlıdır. Sınırdaki çobanlık yaparken casus diye yakalanır. İt Koço ilk günler kimseyle konuşmaz.

Çobanlık yaptığı için İt Koço her türlü it seslerinin taklitlerini yapmaktadır. At hırsız Memdali'nin yaptığı şakayı kaldıramayan İt Koço, Memdali'nin üstüne bir köpek gibi çöküp ürümeye başlar. Bundan sonra her gün köpek gibi ulumasını devam ettirir.

İkinci casus Yüzbaşı geldiği ilk gün gardiyan koltuğuna oturur. Gardiyanlara ve müdüre kendini ezdirmez. Ne süpürge parası verir ne de Çökük Rıza'ya para kaptırır. Bütün mahpuslar Yüzbaşı'nın neden mahkum olduğunu tam anlayamamıştır.

Çorum cezaevinden üç firar çıkınca yeni bir müdür atanır. Yeni Müdür Cemal Kartal savcıya savaş hatıralarını anlatır. Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve Enver Paşa ile savaşlara girmiştir.

Romanın son bölümündeki hikayede iki mahpus karşılıklı konuşmaktadır. Osman Ağa küçük yaşta evlendirilir. Karısı ile arası çok iyiiken birden baldızına aşık olur. Türküler, maniler yazar. Muskalar döktürür. Osman Ağa son anda ölümden kurtulur. Karısı ikinci çocukta ölünce Osman Ağa baldızı ile nikahlanır ve rahatlar.

## 21. 2. Romanın Şahıs Kadrosuna Toplu Bir Bakış

Roman, yazarın ölümünden sonra yayımlandığından ve yarım kalmış bir roman olduğundan tam bir bütünlük arz etmez. Kitaplı Casus gibi bazı kişiler farklı bölümlerde iki defa tekrarlanır. Yazar şahısları realist bir gözle aktarırken daha çok aksayan yanları dikkate alır. Eserdeki şahısların hemen hemen tümü cahil, çıkarıcı, ikiyüzlü, bencil ve namussuzdur.

Gardiyanların çoğunluğu çıkarıcıdır. Cezaevi müdürü ile arayı kurarak mahpuslardan haraç toplarlar. Ayrıca bazı mahkumları da kullanmaktan çekinmezler. İyi niyetli bir idareci geldiği zaman barınamaz. Çünkü çıkar çevreleri hemen ayağını kaydırmaya çalışırlar. Romanın tek dürüst karakteri Kitaplı Casus'tur. Kitabın sonuna konulan hikaye ve Çorum cezaevinin yapımı öncesi gerçekleşen olaylar cezaevi dışındaki insanları da anlatması bakımından önemlidir. Şahıslar aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir.

**Gardiyanlar:** Hasan Kirat Efendi, Çökük Hamarat Rıza, Mustafa Eke, Deli Ömer, Kazım, Hasan Pehlivan

**Yönetici ve memurlar:** Müddeiumumi, Lütfü Bey, Mehmet Kayahan, Vali Paşa, Pire Başçavuş, Civan İbret, Pıravanın Mıstık, Kara Müdür

**Mahkumlar:** Rıza Kahraman, Cemal, Deli Ömer, Kel Yiğit, Kolsuz Küçük Ahmet, Zincirli Mahmut, Salim Aka, Kuru Muharrem, Uzun İskender, Kör Dedo, Ali Gıcır, Bektaş Ağa, Kürt Sadık, Avratbaz, Çerkez Memdali

**Casuslar:** Yüzbaşı, İt Koço

**Tarihi şahsiyetler:** İsmet İnönü, Topal Timur, Enver Paşa, Mustafa Kemal Paşa

**Diğerleri:** Ağabey, Emir Ali, Fadime, Madanoğlu

## 21. 3. Romanın Şahısları

### 21. 3. 1. Hasan Kırat Efendi

Eserin en iyi çizilmiş tipi Hasan Kırat Efendidir. Çorum cezaevi gardiyanlarından olan Hasan Kırat Efendi iyi kalpli ama korkak bir adamdır. Hasan Kırat Efendi adeta yazar tarafından karikatür gibi okuyucuya tanıtılır. Saat merakı onun en farklı yanıdır. Tuttuğu iş ne olursa olsun gayretle çalışır. Biraz safça olduğundan karısının yarenlerini başkasına bir namus meselesi gibi anlatır.

Kendine güveni sonsuzdur fakat kibirli değildir. Dünya da iki emeli vardır. Bunlardan birincisi başgardiyan olmak diğeri ise iyi bir saat almak. Kolu hiç saatsiz kalmadığı gibi her hafta kolundaki saatini değiştirir. Bu saat merakı yüzünden mahkumların da eğlencesi olur.

Hükümet ayni yardımları verince Hasan Efendi yeni bir saat almaya karar verir. Çorumdaki bütün saatçileri gezer. Sonunda İstanbul'dan "Tissot" markalı bir saat getirtirir. Özelliklerini saymakla bitiremez. Hatta bir ev değerinde olduğunu söyler. Başgardiyan Vekili Deli Ömer, Hasan Kırat Efendinin saatini oyuna getirip yere düşürür. O günden sonra Hasan Efendi saatinin intikamını almaya yemin eder.

Gardiyanlıktan atılma korkusu olduğunda herkese saygılı davranır. Okuma yazma bildiğini göstermek için yeni kelimeler kullanmaya meraklıdır. Genel olarak bakıldığında Hasan Kırat Efendi gardiyanların en namuslu ve dürüst olanıdır.

### 21. 3. 2. Çökük Hamarat Rıza

Çok kurnaz, ipin hem altında hem üstünde oynayan tiplerdendir. Ne de olsa kendi gibi çıkarıcı ve soyguncu olan Lütfü Beyin adamlarındandır. Fayda umduğu yerde

el etek öpmekten çekinmez. Dünyada kurnazlık bitse yeni bir kurnazlığı ancak kendisi icat edebilir.

Rıza Kahraman'ın kandırılmasında önemli rol oynar. Eline birisi emanet para verse yarısını cebe atmayı düşünür. İstanbullu Cemal'i bir süre takip eder. Fakat bir şey koparamaz. Çenesi de oldukça kuvvetlidir. Aslanlı Casus'u öyle güzel anlatır ki dinleyenlerin ağzı açık kalır. Fakat Çökük Rıza'nın sözlerine inanılmayacağını bütün mahkumlar bilir.

### **21. 3. 3. Mustafa Eke**

Mustafa Eke kırmızı suratlı, kız gibi utanıveren, utandığı içinde konuşmasını pek beceremeyen bir gardiyandır. Evlenmeden önce karısının yarenlik ettiğini duyar. Fakat Mustafa bu tür şeyler hakkında bilgisiz olduğundan karısı olacak kızın yarenlik edebileceğine inanmaz. Evlendikten sonra karısı Mustafa'dan hızla uzaklaşmaya başlar. Karısı “Biz Hızırlık Şeyhi'nden el aldık, dervişliğe çalışıyoruz” diyerek Mustafa'yı aldatır. Yazar romanların çoğunda olduğu gibi burda da dinin istismarını açıkça ortaya koymuştur.

Komşusunun karısı Ayşe'nin ve baldızının da karısının yareni olduğunu öğrenince Mustafa boşanmaya karar verir. Kemal Tahir insanların cinsel konularda ne kadar yozlaştığını ve sapıklığa kadar gittiklerini bu örneklerde göstermiştir. O zamanın hukuk kurallarında “yarenlik” diye bir şey olmadığından Mustafa bir türlü karısından boşanamaz. İstanbullu Casus'a derdini açar. Cemal ona şöyle bir tavsiyede bulunur:

“– Çaresi! Hiç beklemeyin! Yaren lafını ortadan kaldırın. İki yalancı şahit bulun. Ruhi imtizaçsızlık var dersiniz.” (s. 199)

Yukarıda da belirtildiği gibi asıl bozukluk insanların ruhundadır. İnsanlık duygularını kaybetmiş kişiler toplumun laçkalaşmış ve kokuşmuş birer fertleri haline gelirler.

### **21. 3. 4. Lütfü Bey**

Uzun boylu ve sert görünümlü Lütfü Bey sarhoşken bir adamı vurduğu için polislik mesleğinden dışlanır. Katiplik görevini devam ettirirken müdür gidince vekaleten müdürlük görevini üstlenir. Yazar “damağası” tabiriyle neyi kastettiğini Lütfü Beyin şahsında açıklar.

Kerhane patronu Yanık'ın dostu olan Lütfü Bey 50 Lira maaş ile geçinemediğinden mahpushanede kurduğu düzenle tam bir damağasıdır. Mahpuslardan saç, sakal, bıyık kesme, süpürge parası, girme çıkma parası gibi sebeplerle haraç toplatır. Gardiyanlara belli bir pay verdikten sonra çoğunluğunu kendi alır. Para vermeyen mahpuslara işkence ettirir.

Lütfü Beyin bütün bu kötülüklerden başka sapıkça zevkleri de vardır. Tenekeleri sokak köpeklerinin kuyruğuna bağlayarak onların boğuşmasından zevk alır. Canı sıkıldığı zaman mahkumları güreştirir. Karılar koğuşundan Şaziye'yi getirerek sabahlara kadar içki alemleri yapar. Hatta kapı deliği arasından bu kadını öpenlerden para bile almaktadır. Karına ortak olmak şartıyla kumar oynamak serbesttir.

Krallığını ilan etmişken yeni bir müdür atanır. Lütfü Bey gardiyanlarla anlaşarak Mehmet Kayahan Beyin mahkumlarla arasını açmaya çalışır. Rıza Kahraman'ın tartaklanması olayında yeni müdür suçlu bulunur. Mehmet Kayahan Çorum'u terk etmek zorunda kalır. Başgardiyan Hasan Pehlivan'ın yeniden göreve gelmesi de Lütfü Beyin işine gelmez. Çünkü Hasan Pehlivan da sömürü yapan bir damağasıdır. Yalan dilekçelerle Hasan Pehlivan'ı cezaevinden uzaklaştırmak ister fakat başaramaz.

### **21. 3. 5. Mehmet Kayahan**

Alıngan tavırlı olmasından ve anlatılan her şeye inandığından dolayı gittiği hiçbir devlet dairesinde barınamaz. Çorum cezaevine geldiğinde ilk önce disiplini sağlamaya çalışır. Mahkumların gözünü korkutmak için çok tecrübeli olduğunu kimseden korkmadığını ve adının Deli Mehmet olduğunu özellikle vurgular. O günden sonra Mehmet Kayahan'ın adı "Deli Müdür" kalır.

Mahkumlar arasından kendine casus olarak Lütfü Beyi seçer. Halbuki Lütfü Bey Mehmet Kayahan'ın ayağını kaydırmak için planlar hazırlamaktadır. M. Kayahan, Lütfü Beyden mahkumlar hakkında yanlış bilgiler alır. Her söylenene inandığı için aldığı yalan yanlış bilgilerle ilk önce Yüzbaşı'nın üstüne yürür. Kumar oynamayan adamı kumarcı diye suçlar. Gardiyanlar araya girince canını zor kurtarır.

Gardiyan Çökük Rıza ve Lütfü Bey bu seferde M. Kayahan'ı, mahkumlardan Rıza Kahraman'ın üzerine salarlar. Rıza Kahraman'ın kimseyi takmadığını ve Mehmet'e küfrettiğini söylerler. Bunları duyan Mehmet Kayahan beyninden vurulmuş

döner. Rıza Kahraman'ın cezalandırılmasına razı olur. Rıza Kahraman gardiyanlar tarafından tartaklanırken gürültüye Vali Bey ve Müddeiumumi gelir. Rıza Kahraman'ın suçsuz olduğu anlaşılınca Mehmet Kayahan, Çorum'u terk etmek zorunda kalır.

Deli Mehmet aslında son derece merhametli bir insandır. Küçük bir çocuk görse, çocuğun kendini koruyamayacağını düşünüp sebepsiz yere gözleri yaşaracak kadar merhametlidir. Yapmacık hareketlerle kendini kasıntıya verdiği için başarısız olmuştur.

### **21. 3. 6. Rıza Kahraman**

Erzurum'un soylu ailelerinden Rıza Bey hırsızın ve eşkıyanın domuzudur. Kötü ahlaklı olduğundan ailesi tarafından sevilmez. Kumarbazlık, ırz düşmanlığı gibi bütün kötü marifetlere sahiptir.

Kürt ağalarından Emir Ali ile anlaşıp diğer bir Kürt ağası olan Ağabey'in öldürülmesinde yardımcı olur. Ağabey ölünce hem Ağabey'in karısı Fadime ile evlenmek hem de Ağabey'in malına yerleşmek isteyince Emir Ali Mustafa'yla araları açılır. Rıza Kahraman Kürt ağalarını toplar ve Ağabey'in malını mülkünü paylaşmak üzere anlaşır. Tuttuğu tetikçilerle Mustafa'yı camiden çıkarken vurdurur. Adam öldürme suçuna teşvikten içeri girer.

Kabadayı tavırlarıyla bütün mahkumların ağası gibidir. Mahpushaneye bir Kürt beyi gibi hükmetmeye çalışır. Hatta Lütfü Beyin makamında birlikte rakı sohbeti yaparlar. Yeni Müdür Mehmet Kayahan'la kavgalarında Mehmet Kayahan onu Kürt olmakla suçlar. Rıza Kahraman gayet akıllıca cevap verir:

“– Kürdüz. Lakin Kürtle Türkün ne farkı var? İki de Müslüman...Biz Türküz...Kürtlük akıl demektir.” (s. 67)

Yukarıdaki konuşmadan da anlaşılacağı gibi yazar Kürtlük ve Türklük düşüncesini Rıza Kahraman'ın ağzından vermeye çalışır.

### **21. 3. 7. Ağabey**

Sungurlu çevresinin bütün köylerinde ağalığını kabul ettirmiş olan Ağabey istediği devlet memurunu yerinden değiştirecek kadar güçlüdür. Her barda 500 Lira yemesine rağmen Ağabey uçkuruna fazla düşkün bir insan değildir. Eşrafının namusunu korumayı kendine vazife bilir. 45 yaşına kadar bu kaideyi bozmamış harama uçkur



çözmemiştir. Karısından çocuğu olmayınca Emir Ali Mustafa'nın bacısı Fadime'yle evlenir. Tuzağa düştüğünü anlayamayan Ağabey Fadime'nin elinde bir oyuncak ve şehvet kılıbığı olur. Fadime tarafından güçsüz duruma düşürüldükten sonra Emir Ali Mustafa'nın tetikçileri Ağabey'i öldürür.

### **21. 3. 8. Emir Ali Mustafa**

Sungurlu kazasında hükmünü geçirenlerden biride Emir Ali Ağadır. Gerçek adı Hacı Mustafa iken, iki teneke altın bulduktan sonra adı Emir Ali Mustafa olur. Emir Ali o kadar çok zenginler ki iki ağa bir kasabaya sığmaz olur. Aralarında sürtüşme başlayınca Emir Ali, Ağabey'i alt etmek için kardeşi Fadime'yi Ağabey'e musallat eder.

Fadime Ağabey'i güçten düşürünce kiralık katilleri ile Ağabey'i öldürtür. Ağabey ölünce meydan kendine kaldığından halka karşı zulmünü artırır. Ağabey'in yeğeni Rıza Kahraman istediklerini alamayınca Emir Ali'nin kullandığı aynı metotla kiralık katiller tutarak Emir Ali'yi vurdurur. Böylece çıkar çatışmasına düştükleri için halka zulmeden iki Ağa yazar tarafından ölümle cezalandırılmıştır.

### **21. 3. 9. Fadime**

25 yaşına geldiği halde evlenmemiş gözleri erkeksizlikten çakmak çakmak parlamaktadır. Erkeğe doymayan ve erkek çeşitliliğini zevk haline getiren isterik kadınlardandır. Cinsel duygularının kurbanı olan Fadime dayak yedikten sonra ilişkiye girmekten zevk alacak kadar anormaldir. Yazarın tabiriyle hem mazoşist hem de sadist duygulara sahiptir.

Ağabeyi tuzağa düşürüp evlendikten sonra Ağabey güç yetiremeyince yatak ilişkilerini her yerde anlatmaya başlar. Küçük hizmetçi kızı, Ağabey'e teklif edip seyretmekten zevk alır. Ağabey'le kendini tatmin edemeyen Fadime, Ağabey'in bütün akrabalarıyla hatta çobanlarla da yatmaya başlar. Ağabey öldükten sonra kardeşinin yanına kaçar.

### 21. 3. 10. Yüzbaşı

Çorum mahpushanesinin çıkarıcı kadrosunun alt edemeyeceği kara kura, kısa boyuyla casus görünüşlü bir adamdır. Kürt olduğundan daha çok konuşması Kürtçe'ye yakındır. 1937'de Dersim hareketlerine karışmış, General Kazım Orbay tarafından Dersimlilerin içine casus olarak görevlendirilmiştir. Zafer kazanılınca Yüzbaşı rütbe beklerken tabur komutanının hilekarlığına uğrar. Hazinesinin yerini söylememekten ve iki taraflı çalışmaktan 15 yıllığına mahkum edilir.

Yüzbaşı yeteneklidir. Eli her işe yatar. Çorum cezaevi atölyesinde tahtadan çeşit çeşit eşyalar yapmıştır. Cezaevinde hazinenin yerini bildiği sanıldığından sergardiyandan kandırılmak istenilir. Fakat Yüzbaşı küçük oyunlara gelecek bir adam değildir. Sergardiyanın gönderdiği yaş ceviz kerestelerini kabul etmez. Yine Lütfü Bey tarafından tuzağa düşürülerek Mehmet Kayahan'la karşı karşıya getirilir. Yüzbaşı sabrının tükendiğini anlayınca M. Kayahan'ın üstüne yürür. Kumarbazlık iftirasına önce kızmışsa da verdiği tepkinin de etkisi ile en iyi kumarbaz olur.

### 21. 3. 11. Hasan Pehlivan

Şişman, karayağız, kendine göre hoş sohbet bir adamdır. Asri cezaevinde yüz lira maaş alırken geri Çorum cezaevine dönmesinin sebebi alacağı kırk lira maaş için değildir. Hesabınca her mahkumdan onar kuruş koparsa yevmiyesi otuz liraya gelmektedir. Gardiyanlık anlayışını yazar şu şekilde verir: "...Gardiyan yemeli ama yedirmemeli, mahpus demek domuz demek, kılını koparmak sevaptır efendi." (s. 80)

Çorum cezaevinin Sergardiyanı Hasan Pehlivan bütün anormal insanlar gibi anlaşılmaz bir kimliğe sahiptir. "...Bir kere hem cesur hem korkak, hem sinsi hem cömert, hem yumuşak hem sert, hem mert hem kancık, hem dost hem düşmandı." (s. 77) Sır tutamayan gardiyan gizli neyi varsa hepsini anlatır. Sarı Müdür zamanında nasıl rüşvet yediğini anlatmaktan çekinmez.

Sırf mahkumları değil gardiyanları da soymak isteyince bütün gardiyanlarla arası açılır. Karışıklık çıkararak Lütfü Beyi alt etmek ister. Lütfü Bey de aynı silahla cevap verir ve mahkumlara gardiyan hakkında suç dilekçeleri yazdırıp Müddeiumumiye

gönderir. Savcı bir adam hakkında bu kadar suç duyurusunda bulunamayacağını anladığından ve Hasan Pehlivan'ın kızında gözü olduğu için dilekçeleri reddeder.

Kemal Tahir, Hasan Pehlivan'ı tekrar Çorum cezaevine getirmekle iki damağasının çıkar çatışmasını daha açıkça göstermiştir. En güçlü ve sömürde tecrübeli olan damağalığında bir adım öne geçer. Tabi ki burda ezilenler yine çaresiz olan mahkumlardır.

### 21. 3. 12. Kitaplı Casus Cemal

Mahkumlar ve gardiyanlar gelecek yeni casusun İt Koço ve Yüzbaşı gibi kısa boylu, ya da marangoz olmasını beklerken tahminlerinde yanıldığını anlarlar. Uzun boylu, gözlüklü, temiz giyimli, saçları seyrek ve nişanlanmış bir adamla karşılaşır. Sandıklar kitap doludur ve üstelikte gazetecidir.

İlk gün Deli Ömer eşliğinde tecrithaneye indirilir. Başkaları ile konuşması yasak edilmiştir. Gazeteci Cemal tecrithanede yalnız kalınca roman çevirilerine devam eder. Hiçbir adaletsizliğe ve ezilmeye göz yummadığından haraç toplamaya gelenleri yaptıklarının yanlış olduğu uyarısını yaparak geri çevirir. Kitaplı Casus yazarın kendisidir. Bu yüzden de Cemal okumuş, tecrübeli ve alim bir insandır. Gördüğü hataları düzeltmek ve insanları bilmedikleri noktalarda aydınlatmak birinci görevidir.

Deli Ömer, Cemal'e peri kızı gibi olağanüstü güçlerden bahseder. Cin, hortlak masalları, sınırları bozulmuş insanları çabuk etkileyebilmektedir. Cemal bu tür masalların kaynağının yoksulluk, imkansızlık ve bunların tatminini isteyen şiddetli insan arzusu olduğunu düşünür. Deli Ömer'e Yahya Kemal'in şu satırlarıyla cevap verir: "İnsan hayal ettiği – edebildiği kadar yaşıyor." (s. 138)

Süpürge parası toplayan Kolsuz Ahmet'e haraç topladığını anladığı için para vermez. Karşı çıkmak yerine yaptıklarının yanlış olduğunu anlatarak ikna etmeye çalışır. Zincir parası toplayan Mahmut'a da aynı şekilde karşılık verir. Kendisini takip etmekle görevli Kel Yiğit'le konuşarak rahatlamaya çalışır. Nişanlısından ve kendi gibi fikir suçlusunu olan kardeşinden mektup alınca çok sevinir.

Cemal'in neden mahkum olduğu eski ahabplarından Salim Aka ile sohbetinden anlaşılmaktadır.

"– Senin suçun ne?"

- Komünistlik
- Deme Nazım Beyin suçundan öyle mi?
- Nazım Beyle beraber mahkum edildik
- Yahu bu komünistliği nereden çıkardın?
- Biz çıkarmadık. Öyle dengine düşürdüler. Aldırma.”(s. 170)

Cemal, Salim Aka’yı görünce her insanda az da olsa bulunan yaşlılık korkusuna kapılır. İstanbullu Casus’un en önemli özelliklerinden biri de herkesin dertlerini dinlemesi ve gücü yettiğinde bu dertlere pratik çözüm bulmasıdır. Çökük Rıza’nın kabızlığına ve Gardiyan Mustafa’nın boşanma işine tavsiyelerde bulunur.

Diğer romanlarda olduğu gibi yazarı temsil eden karakter olarak II. Dünya Savaşı’ndan söz açıldığında Ruslardan yana tavrını koyar. Çünkü Almanlar saldırdığı için Ruslar masumdur.

### **21. 3. 13. İt Koço**

Bulgaryalı İt Koço kısacık boylu, gözlerinin rengi karışmış, sefil, fukara bir adamdır. Çobanlık yapan Koço yanlışlıkla Türk sınırına girince casus diye yakalanır. İlk günler kimseyle konuşmaz. Ağzından dökülen ilk sözcükler şunlardır:

“– Ben sürüyü köpeksiz güderim köpeksiz, dedi.” (s. 93)

İt Koço o kadar güzel köpek taklidi yapmaktadır ki dışarıdaki köpekler bile susup İt Koço’yu dinlerler. Şaka yapmak isteyen Deli Çerkez’in üstüne çıkıp it gibi ulumaya başlar. Çerkez’i Koço’nun elinden zor alırlar. İt Koço artık o günden sonra belli vakitlerde her zaman köpek gibi ulur.

### **21. 3. 14. Deli Ömer**

Zayıf, esmer ve önünden birkaç dişi eksik olduğundan yaşlı görünmektedir. Çankırılı olan Deli Ömer afyon kullanır. Afyon bulamadığı zaman üstünü başını parçalar. Hatta kendini jiletlediği ya da bıçakladığı bile olmuştur.

Kitaplı Casus’a su getirir ve ona yatacağı yeri gösterir. Deli Ömer’in de diğer cahil mahkumlar gibi olağanüstü güçlere inandığı Kitaplı Casus’la konuşmasından anlaşılmaktadır.

“– Hele peri kızı hiç dirlik vermez. Daha geçen hafta şuradaki jandarma kulübesine elinde mumla girmiş oturmuş. Jandarmanın aklı çıkayazdı. Dili dışı kilitlendi. Başçavuş tabancasıyla sesine seğırtmiş...Mahpus kaçıyor sandım’ diye hikaye etti. Karşıdan görünce ayakları yere çivilenmiş...Kurşunu sıkacak ...Ne mümkün! Tetik şıp şıp gidip geliyor. İğne düşüyor. Ateş yok! Ertesi gün baktık ki kapsül üç yerinden delinmiş.” (s. 133)

### **21. 3. 15. Kel Yiğit**

Saf kalpli, cahil hem kel hem de alevidir. Üstünde köy bekçilerinin giydiği bir ceket, ayağında yemeniler vardır. Başından şakaklarına kadar eski bir kelliğin alaca bulaca izleri parlamaktadır. 13 yaşlarında bir kızı kaçırdığından mahkum edilir. Parası olmadığı için süpürge ve berber haracını veremez. Bu yüzden hep tecrithane katında kalır.

Kel Yiğit’in kadınlara bakış açısı tamamen cahilcedir. Cemal’e kadınlar hakkında “Ya döveceksin, ağlayacak...Yahut da bir kenara bastıracaksın, su iktiza edecek!...”(s. 203)der. Kürtlere karşı kulaktan duyma bilgilerle hareket eder. Kürtleri zaten hiç sevmez. Kürtten evliya, koma avluya, sözünü tekrarlar. Aleviliğin yozlaştığına dair düşüncelere sahiptir. Çünkü ahlaksızlık artmaktadır. Alevilerin bıyığa ve sakala önem vermesine bir türlü akıl erdiremez.

### **21. 3. 16. Kolsuz Ahmet**

Son derece şık orta boylu tıknaz fevkalade yakışıklı bir erkektir. Süpürge parası topladığından hatırı sayılır mahkumlardandır. Kel Yiğit’in konuştuklarına göre Ahmet hiç de görüldüğü gibi güzel bir insan değildir. Mahkumları şamarlayarak zorla para alır. Yetim olan köy kızlarını takip eder. Altın, para ve evlenme vaatleriyle kızları kandırır. Altı ay kullandıktan sonra eve çağırdığı kopuklara karısı görünen kızı pazarlamaya başlar. Müdürün ve gardiyanların çıkarları için kullandığı bir maşa vazifesi yapar. Bu arada kendine düşen payı da almaktadır.

### **21. 3. 17. Mahmut Ömür**

Uzun boylu güçlü kuvvetli olmasına rağmen sesi çok tizdir. Ellerine ve ayaklarına bağladığı zincirlerle mahkumlardan zincir parası toplar. Cemal’den istediği

haracı alamaz. Mahmut Ömür'ü de Kolsuz Ahmet gibi Lütfü Bey haraç toplamak için kullanmaktadır.

### **21. 3. 18. Salim Aka**

Eski kabadayı Salim Aka çökmüş sanki onun yerine sersemlemiş, ürkek, ihtiyar, hastalıklı bir hizmetli gelmiştir. Galatalı Salim Aka eroin işleriyle uğraşmaktan daha önce de mahkum olmuştur. İleri gitmemek şartıyla toptan esrar işi yapar, pek ayak takımı olmamak şartıyla yataklık eder. Planı çeviren, polisi idare eden ise hep dostu Madam Foto'dur.

Karısıyla bir gün eğlenmeye gittiğinde dövülmüş olan iki kız yanlarına gelir. Peşlerinden kızları döven delikanlı da gelip Salim Aka'nın uyarılarını dikkate almadan tehditler savurur. Salim Aka bıçağı savurunca delikanlının şah damarına isabet eder. Delikanlı öldüğü için Salim Aka'ya 12 yıllık ceza verilir.

### **21. 3. 19. Kara Müdür**

Kuva-yı Milliye'de milis yüzbaşısı olarak görev yapmış ve İstiklal Madalyası kazanmış Celal Kartal elinde bir siyah çanta ile savcının odasında beklemektedir. Anlattıklarına göre "Kartal" soyadını göreve bir kartal gibi çöktüğünden almıştır. Mahpushanecilik zor bir zanaattır ama başaracağına emindir. Çorum cezaevine müdür atandığı için telaşlı değildir.

Kemal Tahir, Kara Müdür'ü olay örgüsünde pek göstermez. Kara Müdür savaş hatıralarını anlatır. Yazarın Enver Paşa, Halil Paşa ve Mustafa Kemal Paşa gibi tarihi şahsiyetler hakkındaki düşüncelerini doğrular.

## SONUÇ

Buraya kadar Kemal Tahir'in 21 romanı; önce şekil ve muhtevanın sonra da şahıslar kadrosunun tahlil edilmesiyle incelenmeye çalışılmıştır. Edebi eserlerde şahıs-vaka ve şahıs-mekan ilişkisinin iyi kurulması en önemli unsurdur. Bu yüzden vakaları yerinde yaşayan ve kişilere bizzat şahit olan yazarlar daha gerçekçi yapıtlar ortaya koyabilmektedir. Kemal Tahir özellikle 1938-1950 yılları arasında kaldığı çeşitli hapisanelerde Anadolu'yu ve Anadolu insanını yakından tanıma fırsatını bulmuştur. Halkın ve insanların içinde pişerek olgunlaşmış, onları yakından tanımış ve gözlemlemiştir. Yazarın romanlarına genel olarak bakıldığında -birkaç tarihi romanı dışında- Kemal Tahir'in hayatından izlere rastlamak mümkündür.

Yazarın notlarından yapılan alıntılarda da belirtildiği gibi eserlerde kişinin dramından toplumun dramına doğru bir açılım sergilenmektedir. Farklı zamanlarda farklı yerlerden seçilen şahıslar toplumu yansıtan birer ayna vazifesi görürler. Seçilen zamanın geniş olması şahıs kadrosunun kalabalık olmasını da beraberinde getirmiştir. Devlet Ana ile zaman, 1300 yılından başlar ve 1950 yılına kadar devam eder. Kemal Tahir'in romanlarında mekan-insan ilişkisini sezebilmek oldukça kolaydır. İstanbul ve çevresinin anlatıldığı tarihi romanlarda işgal altındaki İstanbul ile burda yaşayan insanların görüntüsü birbirinden farklı değildir. Kimileri işgali fırsat bilip daha fazla zengin olma yollarını ararken kimileri bağımsızlığını kazanmanın mücadelesini vermektedir. Körduman, Sağırdere ve Bozkırdaki Çekirdek'te mekan-insan ilişkisi diğer romanlara göre daha kuvvetlidir. Sağırdere, bahar mevsiminde yağmur sularının doldurduğu, yazın ise kurak olan küçük bir dereciktir. Her zaman suyu akmadığı için bazen duyup bazen duymayan sağır bir insana benzetilir. Körduman ise karışık ve dumanlı bir havanın tasviridir. Bu romandaki insanlar dumanlı havada birbirine saldıran aç kurtlara benzerler. Her iki romanın ilk hecelerine bakıldığında sağır ve kör bir insan portresi ortaya çıkmaktadır.

Bozkırdaki Çekirdek'te sert bozkır ikliminin özellikleri bu yörenin insanlarını ümitsiz ve çaresiz hale getirir. Köylüler fakirlik ve sefalet altında ezilmektedir. Enstitünün talebeleri bozkıra alışkın olduğu için Dumanlıboğaz'da doğayla mücadelede zorluk çekmezler. Fakat Emine Güleç gibi İstanbul'da yetişmiş öğretmenler bu bölgeye

alışmakta zorlanırlar. Malatya ve Çankırı cezaevlerini anlatan romanlarda ise mahpushanenin dar mekan mahkumların üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bazı mahkumlar dar mekanın etkisiyle sınırlı ve hırçın bir kimliğe bürünürken bazıları tembelleşir ve hantallaşırlar. Malatya cezaevi romanlarında adı geçen Mazmanoğlu Hacı Abdullah gençken ihtiyar, cesurken korkak, ağırbaşlıyken huysuz bir adam olur.

Eserlerdeki şahısları sınıflandırmadan önce kişilerin değişik özelliklerine göre romanda bulunuş oranlarına bakmak faydalı olacaktır. Yazarın bütün romanlarından çıkarılmış olan 550 civarındaki tipten şu şekilde bir sonuç çıkarmak mümkündür.

- a- Olumsuz tiplerin oranı olumlu tiplere göre daha fazladır.
- b- Erkeklerin oranı kadın sayısından çok fazladır.
- c- Gençler yaşlılara ve çocuklara göre oran açısından üstündür.

Olumsuz tiplerin olumlu tiplere oranının yüksek olması yazarın topluma bakış açısıyla paralellik gösterir. Kemal Tahir romanların çoğunda insanların eksik ve yozlaşan yanlarını öne çıkarmaktadır. Çünkü yazar kişileri şüpheli bir yaklaşımla sorgular. Rahmet Yolları Kesti'de olduğu gibi bazı romanlarında, toplum değerleri açısından bir, iki kişi hariç nerdeyse olumlu bir kişiye rastlamak olanaksızdır. Aynı romanlarda iyi şahısların karşısında hasım güçlerin verilmesi okuyucu için roman kişilerini değerlendirmede kolaylık sağlar.

Yazar daha çok dinamik karakter çizme tarzını benimsediğinden gençlerin oranı çoğunluktadır. Kemal Tahir insanların silik ve durağan olduğu şeklindeki görüşler gerçeği yansıtmamaktadır. Yazarın düşüncelerini yansıtmak ve bilgi vermek amacıyla romana giren şahıslarda aksiyon eksikliğinden söz edilebilir. Fakat Köyün Kamburu'ndaki Çalık Kerim, Yorgun Savaşçı'daki Yüzbaşı Cemil, Esir Şehir dizisindeki Kamil Bey, Devlet Ana'daki Osman Bey, Sağırdere ve Körduman ikilisindeki Mustafa ve Kelleci Memet'teki Kelleci edebiyatımızda kendine özgü kalıcı tipler oluşturmuştur.

Kemal Tahir, romanlarında işlediği tip ve karakterleri ortaya çıkarırken şu üç kaynaktan yararlanmıştır:

- a- Gözlem ve yaşantı
- b- Sanat yeteneği ve hayal gücü
- c- Etkilenen eserler ve ekoller



21 romandan 7 roman ( Hür Şehrin İnsanları I, Hür Şehrin İnsanları II, Bir Mülkiyet Kalesi, Kelleci Memet, Namusçular, Karılar Koğuşu, Damağası) anı niteliği taşımaktadır. Yazarın yaşantısı ile gözlemleri bu romanlarda daha etkindir. Büyük Mal, Sağırdere, Körduman, Köyün Kamburu, Yediçınar Yaylası ve Büyük Mal'da gözlem ile hayal güçleri baskındır. Devlet Ana gibi tarihi romanlarda ise etkilenen eserler, ekoller ve hayal gücü romanları şekillendirir. Rahmet Yolları Kesti'de Uzun İskender'le Maraz Ali, yazarın mahpushanede çeviri yaptığı şövalye romanlarındaki tiplerle benzerlik gösterir. Uzun İskender ile Don Kişot, Maraz Ali ile de Sanço Panza arasında bir bağ kurulur.

Vakanın ortaya çıkışına, hayat ve hadiseler karşısındaki aldıkları tavırlara, hayal ve ideallerine, milliyetlerine, yaşayış şekillerine, cinsine, temsil güçlerine göre şahıslar kadrosu gruplandırılabilir.

## **A. VAKANIN ORTAYA ÇIKIŞINA GÖRE ŞAHISLAR**

### **1-Asıl ve birinci dereceden kahramanlar:**

Tematik güçleri oluşturan bu kahramanlar bazı romanlarda bir iki kişi ile sınırlanırken bazılarında birkaç kişiden oluşmaktadır. Asli kahramanların başından geçen olaylar ve yaşadıkları tecrübeler yazarın gerçekçilik çizgisiyle örtüşmektedir. Kahramanların yaşamı hiçbir zaman uydurma intibası yaratmaz. Asli kahramanların değişim özellikleri gösterilirken Kemal Tahir son derece başarılıdır. İlk önce şahısların önceki yaşamları aktarılır. Değişimi meydana getiren sebepler ortaya konur. Sonuç bölümünde olay çözümlenerek okuyucunun merakı giderilir. Sağırdere ve Körduman'daki Mustafa'nın roman sonunda katil olması bu değişime güzel bir örnektir. Mustafa gurbete çıkmadan önce itaatkar ve saygın kişiliği ile köylü tarafından sevilen bir çocuktur. Gurbete çıktıktan sonra yanlış yönlendirici güçlerin etkisiyle yalan söylemeye ve başkalarına zarar vermeye başlar. Gurbetten köye dönmek Mustafa'nın hayatında geriye dönüşün işareti olmuştur. Babasının ve çevrenin etkisiyle Mustafa öldürülen öküzlerinin intikamını almaya yemin eder. Bir zamanlar çok samimi olduğu arkadaşı Vahit'i öldürür.

Asli kahramanlardaki değişikliklerin birçok sebebi vardır. Köy ve kasaba romanlarında, çıkar çatışmaları, cinsel arzular, ağaların köylüleri baskı altına alma ve sömürme gayretleri, sağlık problemleri, fakirlik, yenilik ve gelişmelere ayak uyduramama bu sebeplerden bazılarıdır. “Kuruluştan Kurtuluşa” başlığı altında incelenen romanlarda çaresizlik, kendi milli varlığının farkında olma, İttihatçı kimlikten Milli Mücadeleci yapılanmaya geçiş, insanın inandığı kavramlar uğruna savaşı göze alması, dostluk, arkadaşlık, anne, baba ve vatan sevgisi gibi değerler kahramanların değişimi sırasında okuyucuyu duygulandıran ve bilgilendiren temler olarak görülmektedir. Yaşanan bu temler kahramanların zaman içinde olgunlaşmasını sağlar. Böylece tamamen gerçekçi ve somut bir şekilde kahramanların değişimini takip etme olanağı ortaya çıkmaktadır. Yüzbaşı Cemil’in İttihatçıktan Milli Mücadele’ye geçişinde bu olgunlaşma süreci takip edilmiştir. Yüzbaşı Cemil Anadolu’yu tanıdıktan sonra gerçek kişiliğini belirleyebilme imkanı bulur. Esir Şehir dizisinde korkak ve pısrık hareket eden Kamil Bey mahpushane yaşamından sonra karısını Fransız balosuna gittiği için boşayacak derecede vatan sevgisiyle dolu cesaretli bir kahraman haline gelir.

Kemal Tahir’in tarihi romanlarında olayların merkezini I. Dünya Savaşı’nın ve Kurtuluş Savaşı’nın insanlar üzerindeki tesiri oluşturur. I.Dünya Savaşı’ndan yenik çıkan bir devletin hem ülkesi hem insanları perişandır. İstanbul işgal ordularınca basılmış, Çanakkale sarılmıştır. Fakirlik ve güvensizlik ahlak çöküşünü ve yozlaşmayı hızlandırdığı için Anadolu hızla kan kaybetmektedir. Bütün bunlara rağmen yorgun da olsa subaylarda ve halkta direniş işaretleri başlar. Yorgun Savaşçı’nın subayları bu direnişin öncüleridir. Bir Mülkiyet Kalesi’nden edindiğimiz bilgilere göre savaş yılları yazarın çocukluk dönemlerine denk gelmektedir. Yazarın babası Tahir Bey (Mahir Efendi) birçok savaşa katılır. Kemal Tahir Türkiye insanının bozulmamış dönemini incelemek ve dinamiklerini yakalamak amacıyla Devlet Ana’da tarihe dönmüş, Osmanlı Devleti’nin kuruluş yıllarını ele alma ihtiyacı duymuştur.

Yazarın seçtiği asli tiplerin başka bir özelliği de tek yönlü karakter olmamalarıdır. Bir kahraman tamamen iyi yada tamamen kötü olarak verilmez. Eksi ve artı yönler bir bütün oluşturur. Fakat, bazı kahramanların iyi yönü daha fazla bazılarının ise kötü yönü daha fazladır. Kelleci Memet’teki Kelleci dürüst ve çalışkan bir çocuktur. Fakat kindar olması onu mahpushaneden kaçmaya mecbur eder. Hür Şehrin

İnsanları'nda Murat yazarın kendinden izler taşır. Murat yiğit, sözünün eri ve yardımsever bir gençtir. Fakat aynı zamanda hovarda ve kabadayıdır. Kemal Tahir kendini sorgulamaktan çekinmeyen bir yazar olduğu için asli tiplerinin olumsuz yönlerini vermekte sakınca görmez.

Asli tiplerde dikkat çeken başka bir özellikte isimlerin önünde yada arkasında lakap ve unvanlarıyla birlikte verilmesidir. Çakır Kahyaların Ömer Efendi, Kulaksızın Mustafa, Kelleci Memet, Uzun İskender, Kitaplı Casus Cemal, Mazmanoğlu Hacı Abdullah, Yüzbaşı Cehennem Topçusu Cemil, unvanlı ve lakaplı isimlerden birkaçıdır.

Asli tiplerden bazılarını yazar romanlarının sonunda bir hayvan figürüne benzetir. Kelleci Memet, Yusuf'tan intikamını almak için kaçarken askerler peşine düşer. Yazar Kelleci'yi bu haliyle kafeste kısırılmış bir kuşa benzetmektedir. Körduman'ın sonunda Mustafa öldürdüğü arkadaşı Vahit'in cesedini seyrederken kısırılmış bir hayvan gibidir. Rahmet Yolları Kesti'de Maraz Ali tutuklu yürüyüşüyle bir Çingene maymununa benzemektedir.

Kemal Tahir şahısların ruh tahlillerine fazla yer vermeyen bir yazardır. Kahramanlarını daha çok karşılıklı konuşmalarla okuyucuya tanıtmıştır. Ama Körduman'da Hocaların Hakkı ile Köyün Kamburu'ndaki Çalık Kerim'i tanıtırken yer yer ruh tahlillerine girdiği göze çarpmaktadır.

## **2- Hasım veya karşı güçler:**

Çatışmanın olabilmesi, vaka zincirinin düğümlenmesi için birinci derecedeki kahramanla temsil edilen tematik gücün karşısında bir hasıma ihtiyaç duyulur.<sup>80</sup>Şehir romanlarında ve tarihi romanlarda hasım güçler kendi içinde tekrar ikiye ayrılabilir:

- a- İşgal güçleri
- b- Ülke içinden işgal güçlerine yardım eden hasım güçler

Ülke içinden işgal güçlerine yardım eden hasım güçler Kemal Tahir'e göre daha tehlikelidir. Çünkü ne zaman ne yapacaklarını kestirmek mümkün değildir. Esir Şehir dizisinde Enişte Bey, Hala Hanım, Binbaşı Burhanettin Bey karşı gücü oluştururlar. Milli Mücadele'ye inanmadıkları gibi işgal güçlerine destek vererek onların yaltaklığını yaparlar. Enişte Bey savaş zenginlerindedir. Onun için önemli olan vatanın kurtuluşu değil zenginliğinin artmasıdır. Hacı Halim Efendi, Osman Ağa, Zekeriya Hoca gibi

<sup>80</sup> Aktaş, Şerif, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ Yayınları, 1998 Ankara, s. 153

tipler koyu padişah taraftarı görünmektedirler. Hacı Nizamettin Efendi ve Gavur Efe ise işgal güçlerine destek verdiklerini açıktan söyledikleri gibi bir de işgal güçlerine karşılama töreni hazırlığına başlamışlardır. İttihatçıları yakalayıp para koparmak isteyen Şaban Efendi halk fırkasından görünür fakat her şeyi paradır. Şeyh Anzavur, Kurtuluş Mücadelesi'ni baltalamaya çalışan bir çete reisidir. Devlet Ana'da Alişar Bey, Hophop Kadı, Filaytos, Uranha, Keşiş Benito, Pervane Subaşı, Gladyüs, Osmanlı'nın kuruluşuna engel olmak isteyen güçlerdir. At hırsızları Uranha ve Gladyüs inatçı ve gururlu şövalyelerdir. Bir Türk Sancakbeyi Alişar şehvet duygularının mahkumu olmuş ve eski dostu Osman Bey'e ihanet etmiştir. Bizans tekfurları ve çetelerle işbirliği yapar. Hophop Kadı din istismarcısı olduğu gibi çirkin emelleri için Alişar'ı kullanır.

Köy, kasaba ve mahpus romanlarında hasım güçler yine romanların kötü karakterleridir. Orta Anadolu romanlarında ağalar arasında, çıkar çatışmalarına dayalı kavgalar tükenmek bilmez. Kenan Efendi ile Sülük Ağa arasındaki mücadele ikisinin de öldürülmesiyle son bulur. Sağırdere ve Körduman'da Yakup Ağa ile Hocaların Hakkı arasındaki sürtüşme yıllarca devam eder. Vahit ve Remzi başkalarının mallarına zarar veren kindar gençlerdir. Kelleci saf düşünceli, dürüst ve çalışkan bir çocuktur. Kimse hakkında kötülük düşünmez. Şeker Emin ve Cinci Nezir Kelleci'yi çekemedikleri için her türlü kötülüğü yapar. Cinci Nezir, Kelleci'nin parasını dolandırdıktan sonra iftira atar. Bu tür adamlar etrafındaki insanlarca sevilmez. Kumar oynama, afyon çekme, küçük kızlara tecavüz gibi her türlü ahlaksızlığı yaparlar. Bozkırdaki Çekirdek'te Köy Enstitülerinin yapılmasına karşı çıkan Zeynel Ağa, Kara Derviş karşıt güçleri oluşturur. Sahte parmak izleriyle yazılmış dilekçeleri bakanlığa gönderirler. Kara Derviş enstitünün su borularını kırar. Emine Öğretmeni kaçıtır. Hasım güçler, bütün bu kötülüklerine rağmen başarılı olamazlar. Kemal Tahir her romanında kötülüğün iyiliğe üstün gelemeyeceğini bu tip kahramanlarıyla ispatlamıştır.

### **3. Yönlendirici durumundaki şahıslar:**

Bunlar, asli tipleri iyi ya da kötü yönde etkileyen kahramanlardır. İçinde buldukları ortamı değerlendirip fırsatları kaçırmazlar. Uyanık ve akıllı hareket ederler. Özellikle kötü yönlendiriciler kendi menfaatlerini devam ettirmek için asli yada yardımcı tipleri kullanmaya çalışırlar. İki farklı romandan Hophop Kadı, Kambur Kadı ve Daskalos Derviş hemen hemen aynı silahları kullanan kişilerdir. Halkın dini

duygularını sömürürler. Kadı ya da derviş olmalarına rağmen günahın her çeşidine girmiş insanlardır. Olayları abartarak, yönlendirdiği kişileri başarılı olacağına inandırırılar. Kural ve yasakları dinlemez, inandırıcı olmak için yalan yere yemin ederler. Yakup Ağa, Çerçi Süleyman ve İstidacı Bilal Efendi ise köylü karşısındaki nüfuzunu kullanır. Çerçi Süleyman, Uzun İskender'i soygun yapması için cesaretlendirir. Maraz Ali'yi eşkıyalığa özendirmek için silah ve para verir. Yakup Ağa ise Mustafa karşısında etkili olabilmek için ilk önce babalık duygularını kullanır. Öküzlerinin öcü alınmazsa hakkını helal etmeyeceğini söyler. Gurbetçi Ömer, Mustafa'nın Ayşe'yi ayartmasında yardımcı olur. Çünkü Mustafa'dan maddi yardımlar beklemektedir.

Kelleci Memet'te, Ümmühan kocasını öldürmesi için Kelleci'ye öğütler verir. Hatta kızını Kelleci'ye vereceğine yemin eder. Kelleci mahpus damına girdikten sonra kızını kendinin de cinsi yakınlık kurduğu oğulluğu Yusuf'a verir. İntikam alma duygusu yönlendirici konumda olan kişilerin en kolay kullandığı tuzaklardır. Toprak Hatun küçük oğlu Civanşah'tan Sülük Ağanın intikamını alması için okulu bırakmasını ve Kenan Efendiyi öldürmesini ister. Devlet Ana'da Bacı Bey, oğlu Demircan'ın katillerini bulması için Kerimcan'a zorla savaş elbiselerini giydirir.

Kemal Tahir'in romanlarında, yukarıdaki iki paragrafta özellikleri sayılan kahramanların yanında iyi yönlendiriciler de mevcuttur. Yazarın romanlardaki temsilcisi konumunda olan kişiler genelde iyi karakterlidirler. Mahpushane romanlarında Murat, cahil insanları batıl inançlar konusunda uyarır. Körduman'da Cemal Usta, Mustafa'ya çalışkan olmasını ve Gurbetçi Ömer gibi sahtekar insanların öğütlerini tutmamasını tavsiye eder. Devlet Ana'da Ertuğrul Gazi, Şeyh Edebalı, Yunus Emre, Akçakoca, Nakip Hasan Edendi barıştan ve hoşgörüden yana tavırlarıyla dikkat çekerler. Ertuğrul Gazi ölüm döşesinde Osman Beyi yanına çağırdığı zaman yıllarca sürdürmek istediği barışın bozulacak olmasına çok üzülür. Bugün de birçok insanın duvarlardan indirmediği Şeyh Edebalı öğütleri meşhurdur. Osman Beye ve Orhan Beye lider bir insanın vasıflarını anlatan Şeyh Edebalı doğruluk ve adalet üzerine vurgu yapmıştır. Yunus Emre, Mavro ve Kerim Can'a alçak gönüllülük konusunda ders verir.

#### **4. Yardımcı kahramanlar( ikinci dereceden önemli kişiler):**

Yukarıdaki paragraflarda özellikleri sayılan kahramanların her biri bir başkasının tahriklerine ya da desteğine ihtiyaç duyar. Asli tiplerin çevresindeki kadınlar genellikle bu fonksiyonda bulunurlar. Esir Şehir dizisinde Nedime Hanım cesaretli ve dürüst bir kadındır. Çok zor şartlar altında kocasının çıkardığı dergiyi devam ettirir. Kocasını mahkum olmasına rağmen sabırla ve yılmadan yoluna devam eder. Canseza da hemen hemen Nermin'le aynı özelliklere sahiptir. Sultan konağında yetişmesine rağmen Mahir Efendinin peşinde yurdun birçok yerine gitmiş ve Mahir Efendinin savaş cephelerinde başarılı olmasında moral kaynağı olmuştur. Yorgun Savaşçı'nın Neriman'ı, nişanlısı Yüzbaşı Cemil ile birlikte Patriyot Ömer'in kaçırılmasında rol alır.

Bazı romanlarda şahıslar zıt karakterlerle ortaya konmuştur. Verilen bu ikincil kişiler, asli kişilerin daha iyi anlaşılmasını ve tahlil edilmesini sağlamaktadır. Mahpushane romanlarında İstanbullu Murat ile Mazmanoğlu Hacı Abdullah ayrılmaz iki dostturlar Fakat çok farklı kişilerdir. Mazmanoğlu yeniliklere kapalı cahil bir adamdır. Murat ise romanın en aydın ve bilgili kahramanıdır. Murat II. Dünya Savaşı'nda Ruslardan yana iken Hacı Abdullah Almanları destekler. Bozkırdaki Çekirdek'te Nuri Çevik ile Cemal Avşar arasında zıtlıktan kaynaklanan bir ilişki söz konusudur. Nuri Çevik ideal bir öğretmendir. Samimi ve fedakar tavırlarıyla çocukların sevgisini kazanmıştır. Cemal Avşar ise para gözlü, ispiyoncu ve düzenbazdır. Çocuklar, yaşlılar ve dekoratif nitelik taşımayan bir çok kişi ikincil kahramanlardır.

### **B. YAZARIN SÖZÜNÜ EMANET ETTİĞİ KİŞİLER**

Yazarın sözünü emanet ettiği kişileri iki gurup altında toplamak mümkündür. Bazı romanlarda yazarın sözcüsü durumundaki kişilere rastlanırken bazı romanlarda yazar kendi hayatını ve kişiliğini bir tip olarak okuyucuya sunar.

#### **1. Yazarın kendi kişiliğini anlatan kahramanlar:**

Milli Mücadele yıllarında çocukluğunu yaşayan ve 12 yılını değişik hapisanelerde geçiren yazarın yaşamı ile eserleri arasında bağıntı oldukça aşikardır. Bir Mülkiyet Kalesi, yazarın çocukluk zamanlarını anlatır. Henüz yaşı küçük olan Murat getir götür işlerine bakarak kendi çapında babasına katkıda bulunur. Okumaya ve çalışmaya hevesli bir öğrencidir. Hür Şehrin İnsanları, yazarın gençlik dönemlerinin

verildiği eserdir. Haksızlıklara boyun eğmeyen Murat yoksullara yardım etmeyi sever. Mert, doğru, samimi ve hareketlidir. Romanda Murat'ın aşırılık yönü, hovarda oluşudur. Roman boyunca beş kadınla yakınlaşır. Esir Şehir dizisinde 7 yıla mahkum edilen Kamil Beyin, eşi Nermin Hanımdan boşanması ile 15 yıl hüküm giyen Kemal Tahir'in eşi Fatma İrfan Serhan'la boşanması arasında yakın benzerlik vardır. Kamil Beyin Paytoncu Osman'ı dövmesi olayını gençliğinde Kemal Tahir de yaşamıştır. Yazar 1938'de Sultan Ahmet cezaevinde bulunduğu dönemlerde haraç almak isteyen Lazoğlu'na meydan dayağı atar.

Esir Şehrin Mahpusu'nda Murat, tıpkı K. Tahir gibi 1930'lu yıllarda Vakit gazetesinde çalışır. Avukat stajyeri Kadir, aynı dönemde avukat katipliği yapmış yazarın gerçek kişiliğiyle paralellik göstermektedir. Kemal Tahir'in hayat biyografisinden izler taşıyan kişiler şunlardır: Damağası'nda Kitaplı Casus ve Gözlüklü Casus, Karılar Koğuşu'nda İstanbullu Murat, Namusçular'da Murat, Kelleci Memet'te Gazeteci Murat, Bir Mülkiyet Kalesi'nde Murat, Hür Şehrin İnsanları'nda avukat katipliği yapan Murat, yazarla birçok noktada aynı özelliklere sahiptirler. Düşünce açısından bu kişiler, aynı zamanda, yazarın tezlerini savunurlar:

- a- Zavallı insanlara yardım ederler, haksızlıklara boyun eğmezler
- b- Samimi ve dost canlısı insanlardır. Topluma karşı kendilerini sorumlu hissederler. Çevre tarafından sevilip saygı görürler.
- c- İlk önce bütün olaylara insanlık duyguları açısından bakarlar. Yabancı ya da farklı bir dinden olması önemli değildir.
- d- Romanların çalışkan, aydın, sevecen ve şakacı kişileridir. Olayların merkezinde doğruları gösterici olarak bulunurlar.
- e- Din konusunda fazla duyarlı değillerdir. Fakat dini duyguların sömürü haline getirilmesine karşı çıkarlar.
- f- Hürriyet fikrinin temsilcileridir. Savaşla ve öldürerek barışın sağlanacağına inanmazlar. Bu kahramanlara göre tutuklu olmak insanların hürriyetlerini elinden almaktır. II. Dünya savaşında Rusları desteklerler.
- g- Siyasetten mahkum edilmişlerdir. Irkçılık yapılmasını tasvip etmezler.
- h- Kadınlara karşı nazik ve saygılı davranırlar. Birden çok evliliğe ve aldatmalara itiraz ederler.

- i- Kadın alınıp satılan bir mal değildir. Namus kavramı öldürülerek çözülmez. Kadınlar kendi kaderini belirlemelidir. Bir kadın düşkün durumdaysa ondan bütün toplum sorumludur.

## **2. Yazarın sözcüsü durumunda olan kahramanlar:**

Eserlerde sözcü durumunda olan kişilerin ruh tahlillerine pek yer verilmemektedir. Bazılarının yaşamı hakkında hiç bilgi yoktur. Yazarın tezlerini savunur ve romandan çıkarlar. Bozkırdaki Çekirdek'te Müfettiş Ertem yazarın eğitim konusundaki görüşlerini belirtir ve fonksiyonu tamamlar. Göstermelik olarak sonradan enstitüyü teftişe gelir. Sözcü kişiler genelde aydın, bilgili ve meslek sahibi insanlardır. Yorgun Savaşçı'da Doktor Münir, Kurt Kanunu'nda Kara Kemal, Bir Mülkiyet Kalesi'nde Adil Bey, Devlet Ana'da dolaylı olarak Mavro ve Kerim Can, Sağirdere ve Körduman'da Öğretmen Murat, Bozkırdaki Çekirdek'te Nuri Çevik ve Şefik Ertem, Rahmet Yolları Kesti'de Tüfekçi Tefik ve Bekçi Şaban, Yediçınar Yaylası'nda Cevdet Bey yazarın birinci dereceden sözcüsü konumundadırlar.

Çalışkan ve aydın görüşlü bu şahıslar çevrelerindeki insanları batıl inançlar ve yanlış adetler konusunda uyarmakla görevlidir. Yaptıkları hataları sorgulamaktan çekinmeyen idealist tiplerdir. Köy ve kasaba romanlarında ağaların haksız davranışlarına karşı halkı tepki vermeye çağırırlar. Kara Kemal, Doktor Münir ve Cevdet Bey yazarın sosyal devlet anlayışını anlatmakta ve tarihi gelişmeleri sorgulamaktadır. İnsanların öldürülmesine ve savaş yapılmasına karşı çıkarlar. Osmanlı Devleti'nin bir oldu bittiye getirilerek I. Dünya Savaşı'na sokulması kötü bir maceradan ibarettir. İttihatçıların hürriyet düşüncesi vatani kurtaramamıştır. Tam aksine Osmanlı'nın yıkılışını hızlandırır. Batılılaşma yanlış anlaşılmaktadır. Osmanlı devlet sisteminde özel mülkiyet gelişmemiştir. Yeni kurulacak devlet sisteminin zengin yetiştirme ihtimalinden korkarlar. Bir ülkenin gelirleri adaletli bir şekilde dağıtılmalıdır. Müfettiş Şefik Ertem ve Nuri Çevik yazarın eğitim ve enstitülerin kuruluşları hakkındaki görüşlerini aktarırlar. Enstitüler CHP fikriyatının rahatça sürdürülmesi için kurulmuştur. Anadolu köylüsü hür düzene alışık olduğu için baskı altında tutulmak istemez. Eğitimde kolayca kaçmak ve altyapısı olmadan zorla bir sistemi dayatmak yanlıştır. İlk önce Cumhuriyeti ayakta tutacak dürüst ve eğitilmiş iş adamları yetiştirilmelidir. Devlet Ana'dan anlaşıldığına göre bizi geliştirecek güç kendi



kültürümüzde ve öz benliğimizde aranmalıdır. Yazar romanların bazılarında tezini okuyucuya ulaştırabilmek için olay örgüsünü durdurup kahramanın ağzından tezini açıklamaya devam eder.

### **C. DEKORATİF UNSUR DURUMUNDAKİ KAHRAMANLAR**

Sinema ve tiyatro figürleri gibi dikkatlere sunulmak istenen vakaya ait tablonun daha iyi anlaşılması için hizmet eden şahıslardır. Haklarında fazla bilgi olmadığı gibi vakanın akışını da etkilemezler. Tarihi romanlarda bahsedilen bazı tarihi şahsiyetler ve sanatçılar, Bozkırdaki Çekirdek'te Cengiz Uslu ve Hasancık Abbas gibi ismi verilen fakat hiç bahsedilmeyen öğrenciler, köy romanlarında muhtarların odalarındaki kalabalıklar, cezaevlerinde üzerinde durulmayan, ara sıra konuşan mahkumlar dekoratif unsurları tamamlamak için verilmiş şahsiyetlerdir.

### **D. CİNSİYETLERİNE GÖRE ŞAHISLAR**

#### **1. Erkekler:**

Sonuç bölümünün baş tarafında da belirtildiği gibi erkek sayısı “Karılar Koğuşu” hariç bütün romanlarda kadınlardan fazladır. Erkeklerin genelini yaşları gençtir ve dinamik karakterlerdir. Devlet Ana gibi tarihi romanlarda erkeklerin çoğunluğu savaşıdır. Cesaretli ve hür iradeleriyle dikkat çekerler. Bazı erkek tiplerinin ihanetçi olduğu gözden kaçmamaktadır. Alışar, Hophop Kadı bunlardan bazılarıdır. İzmirli Niyazi arkadaşlarını işgal güçlerine ispiyonlayarak geçimini sağlamaktadır. Ahmet, mahpushanede eziyete maruz kaldıktan sonra arkadaşları hakkında yalancı şahitlik yapar.

Yabancı uyruklu erkekler genelde ticaretle uğraşırlar. Matbaacı Behram Efendi, Karabet Usta, Samoil Efendi bu şahıslardan bazılarıdır. Matbaacı Behram Efendi ve Mösyö Rozalti işgal güçlerine bilgi sızdırmaktadır.

Bütün umutları bitmiş ve çökmüş erkek tiplerine de rastlamak mümkündür. Esir Şehir dizisinde Fuat Bey yılların verdiği yorgunluk ve umutsuzlukla Kadiri dervişi olup bir köşeye çekilmeyi tercih eder. Aynı romanda Ahmet mahpushanede intihar etmeyi tercih etmiştir. Mehmet Ali şehit olamadığı ve İstanbul'un işgaline

dayanamadığı için boğazın soğuk sularına kendini bırakır. Ramiz Bey karısı Fatma Hanım öldükten sonra bunalıma girmiştir. Kendini içkiye verir.

Dr. Lütfü ve Enişte Bey gibi alafranga yaşamak isteyen erkek tipleri yozlaşmanın işaretçisidir. Vatan sevgisinden yoksun işgal güçlerinin taklitçisi, yalaka adamlardır. Hamdi Bey, Kavut İbrahim, Hayret Bey ise toplum tarafından hoş görülmeyen hareketlerde bulunurlar. Hamdi Beyin ne yaptığı belli değildir. Fakat oğlancısı Hayret Beyin dostudur. Kavut İbrahim ve Kel Enver kadın ticareti yaparak geçimini sağlar.

### **3. Kadınlar:**

Kadınlar birkaç kişi dışında genelde ev hanımıdır. Nedime Hanım ve Emine Güleç dışında belirli bir mesleği olan kadına rastlanmaz. Erkeklerde olduğu gibi yaş ortalaması genç kadınlardır. Kadınlar romanlarda daha çok eşlerine gösterdikleri tavırlarla öne çıkarlar. Esir Şehir dizisinde Fatma ve Nedime Hanım eşlerine saygılı, sevgi dolu, ahlaklı ve çocuklarını seven birer namus abidesidir. Yorgun Savaşçı'da Neriman da aynı özelliklere sahiptir. Nermin, Sabire, Hala Hanım ve Mevrure gibi tipler gününü gün eden, yaşadıkları hayattan gece gündüz zevk almaya çalışan, balolara katılan alafranga kadınlardır. Bu kadınlar için vatan, millet duyguları önemini kaybetmiştir. Önemli olan daha zengin ve daha lüks yaşayabilmektir. Kocasını aldatan kadınlara da rastlanmaktadır. Hür Şehrin İnsanları'nda Müzeyyen, masum kocası İbrahim Rıza'yı aldatır. Aynı romanda Şaziment ve Damağası'nda Fadime cinsel doyuma ulaşamamış histerik kadınlardandır. Yaşadıkları sıra dışı ilişkileri kocalarına ve başkalarına anlatmaktan zevk alırlar.

Romanlarda asli tip olarak yer alan kadın kahramanlar da vardır. Devlet Ana romanında Bacıbey sözü geçen gerektiğinde ordunun toplanmasına bile sebep olan -yazarın deyimiyle- Osmanlı kadınıdır. Bacıbey yönlendirici fonksiyona sahip olduğu gibi saygı duyulan bir kişiliğinde sahibidir. Bir Mülkiyet Kalesi'nde Canseza ailesine bağlı, namuslu ve sabırlı bir kadındır.

Köy ve kasaba romanlarında kadına değer verilmediği hatta kadının küçük görüldüğü anlaşılmaktadır. Erkekler için kadın yemek yapan, ev işlerini gören ve cinsel duygularını tatmin eden bir varlıktır. Körduman ve Sağirdere'de kadının küçük düşürülmesi konusunda daha ileri gidilir. Topal İsmail'e göre kadın ahırda bağlı

hayvanla eşdeğerdir. Ayşe, çaresiz ve başkalarının yönlendirmesiyle hareket eden düz bir kadındır. Hocaların Hakkı evli olduğu halde Ayşe'yi parayla satın alır. Köyün Kamburu ve Büyük Mal'da kadının konumu değişmektedir. Emey, herkesin gölgesinden çekindiği Kenan Efendiye baş kaldırır. Yalnız, Emey, Kenan Efendinin karşısına güçlü bir kadın olarak çıkmak için birçok eşkıya ve zengin ağalarla düşüp kalkmıştır. Parayı ve mal varlığını namusunu satarak kazanır.

Romanların birçoğunda aile dışı hayat yaşayan kadınlara rastlanılmaktadır. Bu kadınların bazıları genel evinde çalışırken bazıları da Kavut İbrahim gibi tipler tarafından pazarlanır. Reçina, Matmazel Berta ve Tamara gibi yabancı uyruklu kadınlar ise patronlarına metreslik yapar.

## **E. YAŞ DURUMUNA GÖRE ŞAHISLAR**

### **1.Çocuklar:**

Kemal Tahir romanlarında çocuk kahramanların sayısı azdır. Eğitim görmedikleri için cahil ve bilinçsiz yetişmektedirler. Kimi çocuklar sokaklara düşmüştür. Hür Şehrin İnsanları'nda Küçük Ali ve Yorgun Savaşçı'da Tayyar namuslarını ortaya koyarak para kazanma peşindedir. Tayyar'ın babası Çanakkale'de şehit olur. Annesi Hüsniye Hanım eğlence yerlerinde randevu usulü para kazanmaktadır. Orta Anadolu romanlarında Elif Kız ve Hacer büyüklerinin kurbanı olmuştur. Ahlıksız ağalardan Kenan Efendi, Hacer bacasını küçük yaşlarda hovardaya alıştırır. Elif kızı ise Nefise, kocasını tatmin etmek için aynı yatağa alır. Çocukların yetişmesinde çevre can alıcı etkiye sahiptir. Civanşah okumayı seven bir çocuk olduğu halde zamanla değişmeye başlar. Annesinin intikam alma baskılarına boyun eğmeyen Civanşah kendinden yaşça çok büyük olan Nefise'nin şehvet duygularına yenik düşer. Mustafa, Kulaksız Yakup Ağanın öğütlerini tuttuğu için Vahit'i öldürür. Mahpushane romanlarından Karılar Koğuşu'nda Aduş sevimli ve sempatik bir çocuktur. Çocuklar koğuşunda yatan Hanım'ın Ali ise kendinden yaşça çok büyük Hanım'ın kocasını zehirlemekten cezalıdır.

Enstitüye devam eden çocuklar fakir ailelerden seçilmedi. Molla Hıdır hariç gayretli ve çalışkan öğrencilerdir. Bozkır iklimi onları zorluklara hazır hale getirmiştir. Bu çocukların enstitüye gelme amaçları farklı farklıdır. Bekir Ozan ve Ulakların Yıldız

için enstitü bir barınma evidir. Yiğitlerin Ökkeş sevdiği kızı takip etmek için enstitüye yazılır. Yaşça en büyükleri Esef yazarın idealindeki öğrencidir. Bütün öğrencilerden daha çalışkan ve daha cesaretlidir. Enstitünün tek sevilmeyen öğrencisi Molla Hıdır'dır. İspiyonculuk ve hırsızlık gibi suçlardan dolayı enstitüden kovulur.

## **2. Gençler:**

Yazarın romanlarında çoğunluğu genç karakterler oluşturmaktadır. Murat, Selim Nuri, Ertuğrul Hikmet, İbrahim Rıza, Şahap, Muharrir Kadir Bey, Kadir ikinci kuşak gençlerdendir. Gazete ile ilgilenir şiir yazarlar. Bazan biraraya gelip sanat üzerine konuşma yapmaktadırlar. Soğukkanlı, sorgulayıcı ve saygın tavırları ile dikkat çekerler. İkinci kuşak oldukları için şüpheli, araştırmacı ve yenilikçidirler. Maddi açıdan durumları zayıf olmasına rağmen temiz ve şık giyinirler. Bu kahramanlar yazarın idealinde kurguladığı genç tiplerdir. Devlet Ana'da Kerim Çelebi, Mavro, Toros, Osman Gazi, Orhan Gazi, genç savaşçılardır. Özellikle Kerim Çelebi'deki değişiklik üzerinde vurgu yapılmıştır. Mollalıktan savaşçılığa, savaşçılıktan tekrar mollalığa dönüş yapar. Tarihi romanlarındaki subayların ve İttihatçıların çoğunluğu da gençleri oluşturur. Yüzbaşı Cemil ve İttihatçı Abdülkerim bunlardan bazılarıdır.

Genç kadınlar köy ve kasaba romanlarında statik birer kahramanken diğer romanlarda daha aktif roller üstlenirler. Kamil Bey'in kızı Ayşe annesinin eğlenceye ve modağa düşkünlüğüne rağmen Kuva-yı Milliyeci bir ruha sahiptir. Aslıhan, Liya ve Lotüs güzel ve alımlı kızlardır. Perihan ve Neriman aynı kaderi paylaşır. İkisi de genç yaşlarda dul kalmış kendi mutluluğunu başkalarının mutluluğuna tercih eden bahtsız kadınlardır. Neriman sonradan Yüzbaşı Cemil ile evlenir.

## **3. Anne ve Babalar:**

Yazarın idealindeki gençleri yetiştiren anne ve babalar olduğu gibi cahil ve olumsuz yönlendirici anne babalara da romanda yer verilmiştir. Toprak Hatun, Bacıbey sert mizaçlı ve dövüşten yana tavırlarını çocuklarına da aşılamağ isterler. Toprak Hatun Civanşah'ı Bacıbey ise Kerimcan'ı intikam alma duygularıyla savaşçı olmaya zorlar. Kelleci Memet'te Ümmühan, Körduman'da Gülizar iki yüzlü anne tipi sergilerler. Kızlarını vermek istedikleri gençleri aldatırlar. Süleyman'ın annesi Meryem, Elif'in annesi Emey ve Sadiye'nin annesi Arap Kadın çıkarıcı kadınlardandır. Meryem Ayşe'yi Mustafa'ya yakınlaştırmaya çalışır. Emey küçük kızının Sülük Ağa ile

aynı yatağı paylaşmasına razı olur. Arap Kadın kirayı vermemek için 8 yaşındaki kızını kirayı toplamaya gelenlere peşkeş çeker. Fatma'nın annesi Aliye Hanım zengin ve dul bir kadın olmasına karşın istediklerine kavuşamaz. Anne tipleri içinde en olumlu kişi yazarın annesinin gerçek kişi olarak yer aldığı, Bir Mülkiyet Kalesi'ndeki Canseza'dır. Köy ve kasaba romanlarında anneler genelde çaresiz ve cahildirler. Çalık Kerim'in annesi Ayşe hem kocasından hem de oğlundan dayak yer.

Mahir Efendi, Selim ve Kaplan Çavuş çocuklarını da kendileri gibi vatan sevgisiyle yetiştirmek için gayret ederler. Çocuklarına iyi bir gelecek hazırlamaya çalışırlar. Onların geleceği aydınlatacak birer meşale olduğunun farkındadırlar. Ömer Ağa ve Yakup Ağa bir türlü paraya doyamamış menfaatçi babalardandır. Ömer Ağa oğlu Kenan'ın hovardalılığı ile övünürken Yakup Ağa oğlu Mustafa'ya mahpushanenin iyi bir yer olduğunu anlatır. Kelleci Memet'teki Rıfat Ağa ise zaten çaresiz ve fakirdir. Kelleci üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir.

#### **4. Yaşlılar:**

Yaşlıların sayısı az olmakla beraber romanda adı geçen yaşlılardan bazıları yorgun ve hayattan bıkmış insanlardır. Ramiz Bey ve Rıfat Ağa bu guruba girer. Ramiz Bey siyasi çekişmelerin ve aile sıkıntılarının dermansız düşürdüğü emekli bir öğretmendir. Bektaş Emmi yorgun bakışları ve yamalı elbiseleriyle uzaktan bir dilenciye andırır. Yalnız Devlet Ana'da Akçakoca 80 yaşında olmasına rağmen dimdik görünüşüyle sözü emir gibi telakki edilen sert bir adamdır. Yaşlı kadınlardan Emine Teyze ve Neymiş Hala eskinin mutaassıp anlayışlarını devam ettirirler. Emine Teyze muskacılık ve büyücülük gibi şeylere inanırken Neymiş Hala fotoğraf çekilmenin günah olduğunda ısrar eder. Yabancı kahramanlardan yaşlı tipler ise çoğunlukla esnaftırlar.

## **F. SOSYAL DURUMUNA VE MESLEKLERİNE GÖRE ŞAHISLAR**

Kemal Tahir'in romanlarında Türkiye'nin her bölgesinden farklı meslek guruplarından farklı statüdeki insanlara yer verilmiştir. Bunlar küçük başlıklar altında şu şekilde incelenebilir:

### **1. Padişahlar:**

Devlet Ana'da Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemi anlatıldığı için padişahların adı geçmektedir. Ertuğrul Gazi barıştan yana ve bilge kişiliği ile yıllarca

Kayı Boyu'nu idare etmiştir. Son zamanlarda hasta olduğu için beyliği Osman Bey'e bırakır. Osman Bey ve Orhan Bey gibi padişahlar doğuştan liderlik özelliğine sahip insanlardır. Şehzadelik döneminde Kaplan Çavuş gibi dövüş ustalarından özel ders alırlar. Gururlu ve onurlu tavırlarıyla sadece Türkmen halkının değil çevre bölgelerdeki aynı dinden ve aynı milletten olmayan insanların da saygısını ve sevgisini kazanmışlardır. Osman Bey sakin ve sabırlı bir padişahdır. Kışkırtmalara zamanında engel olur. Baskını baskınla yok edecek kadar akıllıdır. Orhan Beyin romanda daha çok şehzadelik dönemi anlatılmaktadır. En karışık durumları çözecek kadar kurnaz, emirlere itaatkar ve gelecek hakkında doğru tahminler yaparak adım atan yiğit bir liderdir. Kemal Tahir Devlet Ana'da, aradığımız cevherin kendi geçmişimizde olduğunu ve öz kültürümüze sahip çıkmanızı gerektiğini bir kez daha vurgular.

**2. Paşalar:** I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın anlatıldığı romanlarda paşaların adı dolaylı olarak geçmektedir. Enver Paşa, Talat Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Halil Paşa, Halit Paşa, Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa, Rauf ve Refet Bey bu isimlerden bazılarıdır. Yazar kahramanların ağzından İttihatçı Paşalardan Enver Paşa üzerinde eleştirilerini yoğunlaştırmıştır. I. Dünya Savaşı'na girmenin bir hata olduğu ve askerlerin sonu tahmin edilemeyen bir maceraya sürüklendiği bu eleştirilerden bazılarıdır.

### **3.İttihatçılar:**

Kurt Kanunu ve Yorgun Savaşçı'da İttihatçı askerlere ve İttihatçı yöneticilere yer verilir. Suikasta adı karışan Kara Kemal (Küçük Efendi), Abdülkerim, Patriyot Ömer, Dr. Reşit, Dr. Münir belli başlı İttihatçılardandır. Abdülkerim Dr. Reşit ve Patriyot Ömer kolayca adam öldürecek kadar kıyıcı insanlardır. İttihatçı fedailerinden Abdülkerim düşünmeyi, okumayı gereksiz gören bir aksiyon adamıdır. İstanbul'un namılı hovardaları arasında ismi ilk sırada gelir. Kara Kemal, Emin Bey ve Dr. Münir ise kendilerini sorgulayan ve hatalarını kabul eden eski İttihatçılardandır. Kara Kemal sık sık yazarın düşüncelerini dile getirir. Güvenilir bir siyaset adamı Kara Kemal ile Emin Beyin ortak yanı sorumluluk duyguları taşımalarıdır. Kara Kemal kendini sorumlu hissettiği için siyasetten ayrılmaz. Emin Bey ise sorumluluktan kaçtığı için siyaseti bırakmıştır.

#### **4. Suikastçılar:**

Kurt Kanunu'nda M. Kemal Paşaya suikast düzenleyenler yarı İttihatçı yarı çıkarıcı insanlardır. Sarı Efe, Şükrü Bey, Abidin ve Baytar Rasim, daha öncesinde bakanlık yapmış yada üst düzey görevlerde bulunmuş vekillerdir. Para düşkününü bu kişiler haklarının ellerinden alındığını savunan suikast planlayıcılarıdır. Bilgi ve tecrübede kendilerini üstün görürler. Ziya Hurşit, Laz İsmail ve Giritli Şevki suikast işini gerçekleştirecek adamlardır. Esrar kullanan, kumar oynayan, parayla adam öldüren, yalan yere yemin eden suikastçılar başarılı olamayacaklarını anladıkları zaman diğer arkadaşlarını da jurnallerler.

#### **5. Subaylar:**

Kurt Kanunu, Yorgun Savaşçı ve Bir Mülkiyet Kalesi'nde adı geçen subayları bu başlık altında toplamak mümkündür Arif Bey, Şükrü Bey, Arap Maksut, Yarbay Kasap Osman gibi subaylar eski İttihatçı subaylardır. Arif Bey ve Şükrü Bey tutukludur. Bu subayların hayat çizgisinde herhangi bir değişiklik görülmez. Mahir Efendi, Selim Nişantaşı, Yüzbaşı Cemil, Teğmen Faruk, Yarbay Naci Bey, Teğmen Selim, Yüzbaşı Selahattin, Yüzbaşı Rasim, Bekir Sami Bey, Binbaşı Nuri ise İttihatçı subaylıktan Kuva-yı Milliyeci subaylığa geçiş yaparlar. Yüzbaşı Cemil ordusuz kalmış bir askerin dramını sergiler. Gözü pek, yiğit bir komutandır. Bütün bu subayları ortak noktada birleştiren özellik "yorgun" oluşlarıdır. Yıllarca cephelerde savaşmak zorunda kalan bu subaylar son bir gayretle düşmana karşı direnirler. Savaşların ruhlarında hastalık meydana getirdiği bu subayların kimisi sıtma hastalığına yakalanmıştır, kimisinin yüzü hiç gülmez.

#### **6. Aydınlar:**

Yazarın sözcüsü durumunda olan şahıslar, doktorlar, subaylar, öğretmenler, avukatlar, din adamlarının bazıları, bürokrat ve politikacılar, müdürler, şair, yazar ve gazeteciler aydın gurubu oluşturmaktadır. Bu meslek sınıflarına teker teker yer verildiği için daha fazla açıklamaya gerek yoktur.

#### **7. Hakim, yargıç ve avukatlar:**

Kamil Beyi yargılayan Binbaşı Burhanettin Bey ve Yargıç, işgal güçlerinden korkan ve padişah tarafı olan tiplerdir. Hür Şehrin İnsanları'nda Deli Celil Bey ve Hayret Bey kültürün yozlaşmış ürünleridir. Celil Bey menfaatleri için parti değiştirir.

Hovarda ve gösteriş düşkünü Celil Bey Ankara'daki resmi işlerini halletmek için yabancı uyruklu kadınları aracı olarak kullanır. Kendini “kodoş” diye takdim eden Celil Beyin girmediği bulaşıklı iş kalmamıştır. Hayret Bey ise oğlancı tavırlarıyla cinsel özürülü bir adamdır. Tek dürüst ve namuslu avukat tipi Yediçınar Yaylası'nda yazarın sözünü emanet ettiği Cevdet Beydir.

### **8. Din Adamları ve dindar görünenler:**

Devlet Ana'daki Şeyh Galip, Yunus Emre ve Yorgun Savaşçı'daki halkı düşmana karşı direnmeye çağıran Müftü Ahmet Hulusi dışında Kemal Tahir'in her romanı genelde halkın dini duygularını sömüren sahtekar hocalarla doludur. Üstelik bu kişilerin sayısı romanlarda oldukça fazladır. Bu kadar olumsuz tipte Müslüman ve din adamının romanlarda yer alması yazarın toplumun aksayan yönlerine daha çok eğilmesiyle açıklanabilir. Bu şahısları üç gurup altında inceleyebiliriz.

a-Dindar görünen esnaflar: Mortocu Zekeriya Hoca, Hacı Halim Efendi, Hacı Nizamettin Efendi, Mezarıcı Şemsettin Efendi, Hacı Abdullah Efendi, Hacı Zekeriya Hoca, Hacı Abdurrahim Efendi, Şeyh Yusuf gibi dindar görünen hocaların hepsi muskacılık yapmaktadır. Geleceğe yönelik remil-cefir hesabıyla yalan tahminlerde bulunurlar. Yalan yere yemin ederler. Kadın düşkünü olduklarını gizlemeye çalışırlar. Hacı Nizamettin Efendi gizlice işgal güçlerine hizmet etmektedir. Makinenin icadına, teknolojik gelişmelere ve yeniliklere karşı çıkarlar. Şeyh Yusuf gibileri ise parayla ayet satar. Kumarbaz ve dolandırıcıdır.

b-İmam ve hocalar: Mehmet Hoca, Uzun İmam, Bekir Ağa, Arap Hoca, Reşit Hoca, Köse Hacı, Şeyh Süleyman Efendi ise muskacılık, esrar çekme, hırsızlık gibi her türlü kötü huya sahip hocalardır. Kadınlara ve küçük kızlara sarkıntılık yaparlar. Kıyamet alametleri ve cehennem açıklamalarıyla insanları korkuturlar. Yalan yeminlerle çıkarlarını korumaya çalışırlar.

c- Derviş tipler: Marazlı Derviş, Kamagan Derviş, Daskalos Derviş, Kel Derviş, Kara Derviş gibi derviş görünenler avuç avuç afyon içerler. Esrar kaçakçılığı yaparlar. Kadınların göbeğine muska yazarlar. Bazıları ağaların çıkarlarını kollar. Devlet Ana'da Daskalos Derviş Dünder Alp'ı Osman Bey'e karşı kullanmaya çalışır. Kamagan Derviş ise Moğol habercisidir.



### **9. Emirerleri:**

Yazar emirerlerini romanlarında başarıyla işlemiştir. Cahil halk tabakasından olan bu emirerleri genelde saf görünüşlü masum insanlardır. Körü körüne komutanlarına bağlı oldukları için her denileni yaparlar. Esir Şehrin Mahpusu'nda Sefer, Bir Mülkiyet Kalesi'nde Hüseyin Onbaşı, Yorgun Savaşçı'da Kör Şaban, Anadolu insanının sağ duyusunu ve yılmaz coşkunu gösterirler. Makam şoförü Dadal Efendi de safça hareketleriyle bu guruba dahil edilebilir.

### **10. Esir ve cavlaklar:**

Devlet Ana'da geçen esir ve cavlaklar gezgin gurubundandır. Esirlikten kurtulmak için Levent Yüzbaşı Ali Bey dilenir. Osman Beye habercilik de yapar. Cavlaklar ise afyon için saldırgan kişilerdir.

### **10. Bürokrat ve politikacılar:**

Bozkırdaki Çekirdek'te parti genel sekreteri ve vekillerden bahsedilir. Kurt Kanunu'nda mahkeme başkanı ve yargıçlar bürokratik tiplerdir.

### **11. Muhtarlar:**

Muhtarlar halkın oyuyla seçilmelerine rağmen köylülerin çıkarlarını kollamazlar. Ağalara yakın durarak zengin olmuşlardır. Körduman'da Kadir Ağa hiçbir kanun tanımadan Uzun İmam'ın tavsiyelerine uyararak suçluları cezalandırır. Rahmet Yolları Kesti'de Feyzi Ağa ve Arif Ağa, köylülerinin sayılı zenginlerindedir. Çıkar çevreleriyle işbirliği yaparak eşkıyaları pusuya düşürürler. Bozkırdaki Çekirdek'te Topal Muhtar ise Zeynel Ağanın yaptığı her kirli işe girmiştir.

### **12. Ağalar:**

Ağalar bütün romanların en gaddar ve kötü kişileridir. Kemal Tahir'in romanlarındaki ağaların bulunduğu ortak nokta sonradan türeme ağa olmalarıdır. Haksız yollarla para kazanıp mal mülk edindikten sonra çevrelerine topladıkları birkaç çıkarıcı adamla ağalığını ilan ederler. Köy ve kasaba romanlarındaki ağa tiplerini iki sınıfa ayırabiliriz

a-Köy ve kasaba ağaları: Dilaver Ağa saf ve cinsel duygularına yenik bir adam olduğundan Kambur Kadının maskarası olur. Kenan Ağa, Ömer Ağa, Abuzer Ağa Sülük Ağa, Zeynel Ağa, Silo Ağa, Ağabey, Emir Ali Mustafa, sonradan türeme ağalardır. Kadınlara düşkün, hovarda, kibirli ve şakacı insanlardır. Ağalar, çıkarları ters

düştüğü zaman birbirlerine düşman olurlar. Bu durumda kullandıkları en iyi silah kadındır. Abuzer Ağa Kenan Efendiyi alt etmek için karısı Emey'i kullanır. Utanma ve arlanma duyguları taşımazlar. Esrar kaçakçılığı adam öldürme, hırsızlık gibi bütün yasak işleri yaparlar. Rüşvet ve tehdit yollarıyla devlet memurlarına baskı yaparlar. Yazarın en iyi tahlil ettiği ağa Hocaların Hakkı ile Çalık Kerim Ağadır. Hocaların Hakkı çalışkan fakat cimridir. Çalık Kerim Ağa ise köyün hor görülen bir kamburu iken çerçilik yoluyla köyün en zengini olur ve köyün en güzel kadınıyla evlenir.

b- Damağaları: Cezaevlerinde mahkumları sömüren ve onlardan zorla haraç alan insanlardır. Damağası içinde bulunan ortama göre değişik kişilerden türemektedir. Bazen bir mahkum bazen bir gardiyan veya cezaevi müdürü damağası olabilir. “Esir Şehir” dizisinde Abdullah Ağa, Osman Ağa diğerleri gibi sıradan mahkumdurlar. Çevrelerine topladıkları birkaç kişiyle ağalığını ilan edip mahkumlardan değişik adlar altında haraç toplarlar. Damağası'nda Müdür Vekili Lütfü Bey ve Gardiyan Hasan Pehlivan cezaevini sömürmek için yarış halindedirler. Süpürge parası, ayak bastı parası, zincir parası adı altında mahkumlardan zorla para koparırlar. Toplanan para maaşlarının birkaç katını geçmektedir.

### **13. Ağların eşrafı ve çıkarıcılar:**

Köy ve kasaba ağaları tek başlarına bir şey ifade etmedikleri için kendileriyle aynı doğrultuda düşünen emir almaya ve hizmet etmeye uygun kişileri yanlarına yardımcı yada kahya olarak seçerler. Seçilen bu adamlardan bazıları ağalardan daha uyanık çıktığı için durum tersine döner ve bu adamlar ağaları istediği yönde kullanmaya başlar. Kambur Kadı, Dilaver Ağaya eski mahzenden uydurma bir pašalık soy kütüğü çıkarır. Sonra da Dilaver Ağayı soyguna gönderir. Orta Anadolu üçlemesinde Gavur Ali, Kürt Celil, Deli Elvan, Zülfü Ağa, Kara Cumo, Pıranın Mıstık, ağalara hizmet eden şahıslardır. Abuzer Ağanın karısı Emey kızdığı zaman bunlara “kapının itleri” diye hitap eder. Ağaların yapmış oldukları her türlü çirkin işte bu kişilerin de parmağı vardır. Gerektiği zaman ağanın tetikçiliğini yapıp adam öldürürler. Ağalar haksız düzenlerini kolayca çevirebilmek için dindar görünen sahte hocalardan ve muhtarlardan bazıalarını da emri altına alırlar. Bozkırdaki Çekirdek'te Zeynel Ağa, hem Topal Muhtar'ı hem de Deli Derviş'i nüfuzunu devam ettirmek için kullanmaktadır. Erkekler dışında Küpeli Meryem ve Sultan gibi bazı kadınlar da ağalara hizmet etmektedir.

#### **14. Ağaların eşleri:**

Ağaların eşleri ağalardan daha bozuk karakterlidir. Gerçekte ağaları kötülüğe sevk edenler aslında ağa eşleridir. Orta Anadolu üçlemesinde Cemile, Benli Nazmiye, Emey, Güllü, Nefise gibi kadınlar cinsel duygularını tatmin etmekte zorlanan doyumsuz kadınlardandır. Benli Nazmiye, Emey ve Güllü arasında ablacılık ilişkisi vardır. Benli Nazmiye Ömer Ağanın metresidir. Emey, kocasının haberi olduğu halde Kenan Efendiyi üstüne çektikten sonra yaylada güven altında kalabilmek için yayla eşkıyaları ile beraber olur. Kazandığı bütün mal kötü yolların hasılatıdır. Sülük Ağanın karısı Nefise küçük kız Elif'le ablacılık yapmaktadır. Çalık Kerim Ağanın karısı Petek daha öncesinde birçok adamla beraber olmuştur. Ağa karıları arasında tek dürüst kadın Ömer Ağanın karısı Saime Hanımdır. Sağirdere ve Körduman'da ise ağa eşleri etkisiz köylü kadınlarıdır.

#### **15. Köylüler:**

Yamören, Sağirdere, Narlıca köylerini mekan seçen romanlarda köylüler çoğunlukla pasif insanlardır. Eğitime fazla önem vermedikleri için batıl inançlar ve yanlış gelenekler sürüp gitmektedir. Körduman'da Topal İsmail sıcaklık kemiği diye sokaktan bulduğu kemikleri köylüye parasıyla satar. Haklarını aramayı bilmezler. Bu yüzden de ağalara boyun eğmek zorunda kalırlar. Çok küçük sebeplerden kavga ederler. Öç alma duygusu ölümlere neden olmaktadır. Dışarda olup bitenlere ve yeniliklere kapalıdırlar. Bunun için muhtarın, ağanın ve imamın sözleri emir gibi telakki edilir. Köylülerin büyük bir kısmı fakirdir ve zor şartlar altında geçim kavgası veren insanlardan oluşmaktadır.

#### **16. Şehirli ve Orta Sınıf:**

Şehir romanlarında tek mekan İstanbul'dur. Hür Şehrin İnsanları ve Esir Şehir dizisi tamamen İstanbul'da geçmektedir. Yorgun Savaşçı ve Kurt Kanunu'nda Batı Anadolu'daki birkaç şehir de romanlara girmiştir. Esir Şehir dizisinde İstanbul'un işgal altında olması bu şehirde yaşayan insanları farklı açılardan etkiler. Enişte Bey gibi vatani umurunda olmayanlar işgali fırsat bilip harp zengini olur. Yurdu işgalden kurtarmak için mücadele edenler ise ya tutukludur yada takip edilmektedir. Kamil Bey tutuklular arasındadır. Hür Şehrin İnsanları'nda bağımsızlığını kazanmış bir ülkenin insanları romanın kahramanıdır. İstanbul kültürel yozlaşmanın pençesine düşmüştür.

Zenginler kumar partilerinde ve eğlence yerlerinde gönül eğlendirmektedir. Vatanın geleceğini maddi durumu düşük olan bir avuç şair ve yazar gurubu tartışmaktadır. Rüşvet ve ahlaksızlık diz boyudur. Dairelerinin sayısını bile bilmeyen Aliye Hanım eğlence yerlerinden çıkmazken kiralarını ödemekte zorlanan Emine Perihan bakkal çırağını bile evine kapatır. Şehirlerde fakirlik ve sefalet ahlak çöküşünü hızlandırmıştır. Anadolu romanlarında şehir gurbetçiler için umut kaynağıdır. Çorum ve çevresindeki şehirlerde ağalar daha etkindir.

### **17. Dul kadınlar ve Mahalle kadınları:**

Dul kadınların durumu da ağa eşlerinden farklı değildir. Köyün Kamburu'nda Küpeli Meryem ve Namusçular'da Güley işgüzarlıkla geçimini sağlayan kadınlardır. Küpeli Meryem yetmiş evli köyün tek cadıdır. Duasız, hocasız, nikahsız ilişkiye girenlerin arasını yaparak para kazanır. Güley ise mektup getirip götürme başına para alır. Güley'e göre bir kadın oynak olmalı ve hovardasını iyi seçmelidir. Mahalle kadınları dedikodu yapmayı severler. Bazı kadınlar evli oldukları halde kocasını aldatırlar. Adviye, Çalık Kerim Ağayla olan ilişkisini kocasına çekinmeden anlatmaktadır.

### **18. Eşkılar:**

Orta Anadolu romanlarında geçen eşkıyalardan Eğri Ahmet, Musa Çavuş, Kör Dede ile Rahmet Yolları Kesti'deki Maraz Ali, Kanlı İlyas, Uzun İskender, Kuru Zeynel ve Katır Adil arasında benzerlik göze çarpmaktadır. Kemal Tahir'in romanlarında eşkıyalar haksız düzene baş kaldırmazlar. Ağalara hizmet ederler veya kendi çıkarları için adam soyarlar. Hepsi de namılı eşkıyalardır Eşkılar için başkalarının namusu önemli değildir. Adam öldürmek eşkıyalara tavuk kesmekten daha kolaydır. Yazar, Rahmet Yolları Kesti'de eşkıyaları köylülere yakalatarak onları halk karşısında madara etmiştir. Dağa çıkınca aslan kesilen eşkıyalar yakalanınca kafese kısırılmış maymuna döner. Musa Çavuş kana susamış azgın ve zevkine adam öldüren bir adamdır. Fakat Uzun İskender bir çocuğun bile kandırabileceği avanak bir eşkıyadır.

Tarihi romanlarda, savaş zamanının eşkıyalarından da bahsedilmektedir. Çerkez Ethem, Şeyh Anzavur, Çudaroğlu, Neşet Bey, Mehdi savaş döneminin eşkıyalarıdır. Çerkez Ethem namını korumak için gittiği yerlerde başkaldıranları astırır. Şeyh

Anzavur'u yendikten sonra askerleri talan yapar. Çudaroğlu Şeyh Edebalı'nın kızını kaçırmaya çalışır fakat başarılı olamaz.

### **19. Metres ve Fahişeler:**

Kemal Tahir'in bütün romanlarında metres ve fahişelerden biri mutlaka yer alır. Sayıları diğer guruptan kahramanlara göre fazladır. Adalet Hanım, Günah Bibi genelevi patronluğu yapar. Adalet Hanım aynı zamanda lezbiyendir. Şarlot, Cennet, Tözey, Kezban ve Hacer genelevinde çalışır. Yazar bu kadınlara aşağılayıcı bir gözle bakmaz. Bu kadınların kötü yola düşmesinden bütün toplum sorumludur. Tözey ve Kezban'ın genelevine düşmesine köy ağaları, muhtarlar ve babalar sebep olmuştur. Fadime, Sultan, Şaziye, Hayriye, Nazlı Hanım, ve Emine Perihan genelevinde çalışmazlar fakat evli oldukları halde başka erkeklerle yakınlaşırlar. Reçina, Semra Hanım ve Benli Nazmiye ise metres hayatı yaşayan kadınlardır.

### **20. Memurlar:**

Seçilen memur tipleri de diğer kahramanlar gibi olumsuz yönleriyle romana girmiştir. Hür Şehrin İnsanları'nda Tufan Bey devlet memurlarının yüz karasıdır. Rüşvet ve kadın teklif edildiğinde devleti zarara uğratmaktan çekinmez. Başkatip Mecit alemci, hovarda ve oğlancıdır. Pomak Polis Cihangir ağalara borçlu olduğu için ağalara hizmet eder. Lütfü Kara Başçavuş ve Rıfki Başçavuş gibi asker tipler ise sert hareketleriyle dikkat çekmektedir.

### **21. Cezaevi müdürleri:**

Yazarın uzun yılları mahpushanede geçtiği için farklı cezaevi müdürleriyle karşılaşmış ve onları gözlemlene imkanı bulmuştur. Çankırı cezaevinin müdürü Lütfü Bey damağasıdır. Gardiyanlarla anlaşıp değişik adlar altında mahkumlardan haraç toplar. Sokak köpeklerinin kuyruğuna teneke bağlamak ve mahkumları güreştirmek gibi sapıkça zevklere sahiptir. Esir Şehrin Mahpusu'ndaki müdür de ağaların topladığı haraçtan payını almaktadır. Deli Müdür Mehmet Kayahan'la Kelleci Memet romanındaki Kasıntı Müdür arasında tam bir benzerlik vardır. Mahkumlara karşı sert davranarak hatta selamlarını almayarak cezaevini daha iyi yöneteceklerini zannederler. Fakat başarılı olamazlar. Malatya cezaevi müdürü Mehmet içlerinde en namuslu ve dürüst olan müdürdür. Mahkumlara karşı yumuşak başlı ve babacandır. Onları birer hasta kendini ise onların derdine derman olacak bir doktor gibi görür.

## 22. Mahkumlar:

Yazarın Malatya, Çankırı, Çorum cezaevlerinde geçen hayatı Anadolu insanını daha yakından tanımasına sebep olmuştur. Kemal Tahir realist bir gözlemci sıfatıyla gördüklerini kendi hayal ürünleriyle birleştirerek romanlarına aktarır. İstanbullu Murat, Gazeteci Murat, Kitaplı Casus adlarıyla yazar bizzat romanların içindedir. Yazarın sözcüsü durumundaki kahramanlarda bahsedildiğinden tekrarlamaya gerek yoktur. Mahkumlar ceza sebeplerine göre incelenebilir. Namusçular'da namus davasından yatan Telgrafçı Abdurrahim, Topal Sefer, Hüseyin, Ahmet, Abuzer, Mehmet, Kavut Alo ve Sazlı Mustafa'nın mahkumluk sebepleri aynıdır. Bu mahkumların birleştiği ortak paydalar vardır. Kadına hiç değer vermezler. Bu yüzden namusçu birinin karısını öldürmesi oldukça doğaldır. Namusçuların eşleri yakın çevresinden biriyle kocasını aldatır. Abuzer'in karısı Abuzer'in babasıyla, Ahmet'in karısı kızının kocasıyla, Sefer'in karısı komşulardan biriyle aldatmaya başlayınca hovardalara ölüm yolu gözükür. İlişkiler bazen gönüllü bazan zorla olabilmektedir. Kezban genelevine kocası ve babasının yüzünden düşmüştür. Mehmet askerden dönüşte kızını genelevinde görünce öldürür. Telgrafçı Abdurrahim gibi mahkumlar ise karısının üstüne kuma getirmek için namusçu olmuştur.

Yazarın küfürbazlar mezhebinden dediği mahkumlar farklı bir sınıfı oluşturur. Tahsildar Bedri Efendi, Kürt Bekir'in Cumali, Vahap Efendi, Mehmet, Şeyh Yusuf küfür sınıfının daimi üyelerindedir. Bu mahkumlar her gün birbirinin karısına küfreder. Küfretmekten sonsuz zevk alırlar. Aynı zamanda hepsi usta kumarcıdır. Tahsildar Bedri Efendiye göre karısı akraba sayılamayacağından başkalarının küfretmesinde herhangi bir sakınca yoktur. Kel yiğit, Çullunun Hacı ve Cinci Nezir küçük kızların namusuna dolanmaktan mahkumdur. Mazmanoğlu Hacı Abdullah gibi suçsuz yere arkadaşını öldürüp ceza yiyenler de vardır.

Kelleci Memet'te, Kelleci, Ümmühan'ın oyununa gelmiştir. Şeker Emin ve Cinci Nezir ise muskacılık, esrar çekme, dolandırıcılık gibi her türlü kirli işlere girmiş mahkumlardır. Kalaycı Apti, Marangoz Şükrü, Hatip Hoca, İpsiz Recep'te benzer suçlarda yatmaktadır. Damağası'nda Yüzbaşı ve İt Koço casusluk suçundan yargılanır. Kısa boyları ve sinsî bakışlarıyla casus tipini andırırlar. Aslında ikisi de casus değildir. Karılar Koğuşu'nda Hubuş, Cinci Sıdika, Nafia, Hanım kadın mahkumlardır. Zinadan,

genç erkeklerle kocalarını aldattıklarından veya kaynana, kayınbaba davasından hapse düşerler. Hepside hatalı davranan cahil kadınlardır.

### **23. Gardiyanlar:**

Gardiyanların bazıları mahkumlardan daha suçlu ve çıkarıcı aynı zamanda hovarda tiplerdir. Gardiyan Musa, Çerkez Murat, Derviş Abdullah, Mahmut Efendi, Çökük Hamarat Rıza bu kategoriye dahil edilebilir. Mustafa Eke ve Gardiyan Küçük Ömer temiz kalpli ama biraz avanaktırlar. Mustafa Eke yarenlik eden karısından boşanamazken, Küçük Ömer karısının şeyh tarafından kullanılmasına izin verir. Hasan Kırat Efendi, Başgardiyan Ali Efendi, Kel Hasan gibi namuslu ve iyi karakterli gardiyanlar da vardır. Kadın gardiyanlardan Ayşe Ana çaresiz ve zavallı bir kadındır . Ayşe Ana öldükten sonra yerine geçen kadın gardiyan Şefika dedikoducu ve fettandır.

### **24. Hırsız, dolandırıcı, fırsatçı ve İrz düşmanları:**

Kemal Tahir'in bütün romanları içinde en usta hırsız Körduman'daki Topal İsmail'dir. Hırsızlığı bir meslek olarak görür ve gittiği her yerde yaptığı hırsızlıkları övünerek anlatır. Vahit'i de kendi gibi hırsız yapar. Kelleci Memet'te Cinci Nezir, Kantarcı dolandırıcı tiplere örnektir. Toycu Mahmut, Terlikçi Falçata Seyfi, Kolsuz Ahmet, Cinci Nezir başkalarının namusuyla oynayan ırz düşmanlarıdır. Kimsesiz köylü kızlarını evlenme bahanesiyle kandırıp eve getirdikten sonra pazarlamaya başlarlar. Cinci Nezir hasta ve özürlü kızlara tecavüzden ceza almıştır.

### **25. Deli ve miskinler:**

Köyün Kamburu'nda Parpar Ahmet delirdiği için "parpar" lakabını alır. Bu romanda Parpar Ahmet'in delirmesi değil daha çok onu dellendirenler ve içinde cin var diye döverecek öldürenler okuyucunun dikkatine sunulur. Hür Şehrin İnsanları'nda Mezarcı Kadri, Köyün Kamburu'nda Hasan gibi adamlar onun bunun sırtından geçinen, tembel ve miskin adamlardır.

### **26. Öğretmenler:**

Bozkırdaki Çekirdek'te temel konu eğitim olduğundan öğretmen kahramanlara yer verilmiştir. Murat Öğretmen ile Müfettiş Şefik Ertem yazarın eğitim konusundaki tezlerini doğrulayan kahramanlardır. Enstitü Müdürü Halim Akın, Yorgun Savaşçı romanının subayları gibi yorgun düşmüş bir eğitimcidir. Bütün yorgunluğuna ve bıkkınlığına rağmen enstitüyü kurmak için gayret eder. Romanın iki zıt karakterli

öğretmeni Nuri Çevik'le Cemal Avşar'dır. Nuri Çevik yazarın idealindeki öğretmen çizgisini yakalamış dürüst ve samimi bir kahramandır. Cemal Avşar ise çıkarı için Emine'ye aşık olan ispiyonculuk için enstitüde bulunan fırsatçı bir adamdır.

### **27. Sanatkar, şair, yazar ve gazeteciler:**

Sanatkar tiplere genelde çok az yer verilmiştir. Aşık Niyazi saz ustası ve halk aşığıdır. Fakat ağa ve eşkıyaların hoşuna giden sözleri söyleyerek onlara yaranmaya çalışır. Kurt Kanunu'nda Gazeteci Murat iş kaygısıyla yalan haber yapar. Eserlerde bahsedilen sanatkar, yazar ve şairler yazarın temsilcisi durumundaki kahramanlar ve bunların etrafında toplanmış kişilerdir. Murat, Şahap, Ertuğrul Hikmet, İbrahim Rıza bu gurubu oluşturur.

### **28. Yabancı Kahramanlar:**

Yabancı erkek ve kadın kahramanlar Rum, Ermeni, Yahudi, Fransız, Rus veya İngiliz asıllıdır. Yaşlı erkeklerin çoğunluğu esnaftır. Samoil Efendi, Karabet Usta, Aleksi Petrokozof, Matbaacı Behram Efendi, Fransız Direktörü, Mösyö Rozalti değişik meslek guruplarından kişilerdir. Mösyö Rozalti ve Behram Efendi işgal güçlerinin elçiliğini yaptığı için ihanet eden ve sevilmeyen tiplerdir. Karabet Usta ile Fransız Direktörü ise savaş zamanında Türklere yardım ederler. İyi ve kötü kahramanlar yine karşılaştırmalı olarak işlenmiştir. Matmazel Berta, Reçina, Şarlot, Tamara, Safo, Madam Karazof, Hizmetli Elena yabancı uyruklu kadınlardır. Matmazel Berta ile Reçine patronlarının metresidir. Şarlot ve Tamara fahişelik yaparak geçimini sağlar. Madam Kazarof iş yeri sahibi bir patroniçedir. Hizmetli Elena ve Safo masum yabancı kadın kahramanlardır. Özellikle Safo, Hür Şehrin İnsanları'nda dramı oluşturan, sevimli, dürüst, ve sempatik bir kız olarak okuyucuya sunulur. Üvey babasıyla ilişkiye girmek zorunda kalan Safo Murat'a ihanet etmemek için kimden olduğu belli olmayan çocuğunu düşürürken ölür.

## **G. DEĞERLENDİRME**

Kemal Tahir insanlar dışındaki varlıklara fazla yer vermez. Sadece Malatya cezaevinde mahpus adındaki kedisi ve Rahmet Yolları Kesti'de Kanlı İlyas'ın beyaz atı hayvan motifleridir. Ayrıca yazarın adlandırmalara önem verdiği ve yer yer isim sembolizasyonlarından yaralandığı görülmektedir. Devlet Ana'da kötü güçlerin en



önemlilerinden Notüs Gladys'ün Notüs'ü "piç" anlamına gelmektedir. Orta Anadolu üçlemelerinde Günah Bibi ve Sülük adları anlamlarıyla yakından ilgili olarak seçilmiştir. Sülük Ağa adı gibi yapıştığı zaman insanın kanını emen bulaşık bir adamdır. Günah Bibi ise genelevini işleten günahkar bir kadındır.

Kahramanların değişim özelliklerine dikkat edildiği zaman bazılarının başladığı noktaya geri döndüğü iniş çıkışlı bir grafik sergilediği anlaşılır. Devlet Ana'da Kerim Çelebi mollalıktan savaşıllığa, savaşıktan tekrar mollalığa döner. Körduman'da Mustafa köyün yanlış adetleri ve gelenekleri ile hovardalığa özenmiş bir çocukken gurbete çıkar. Gurbette gözü açılan Mustafa çalışkan bir taşçı ustası olur. Gurbetten eve döndüğünde babasının da öğütleriyle tekrar eski haylaz kimliğine döner. Rahmet Yolları Kesti'de namlı eşkıyalardan Uzun İskender köylü tarafından yakalandığı zaman eskiden olduğu gibi avanak ve safça görünüşüne bürünür. Bazı kahramanlar ise önceki hallerini terk edip yeni bir kimlik kazanırlar ve yükselen bir grafik çizgisi gösterirler. Yazarın tarihi romanlarından Yorgun Savaşı'da Yüzbaşı Cemil İttihatçılıktan Kuva-yı Milliyeci subaylığa geçiş yapar. Esir Şehir dizisinde Kamil Bey eski donuk ve pısrık kimliğinden zamanla sıyrılarak cesaretli ve mert bir kahraman olur. İki kahramanı da bu hale getiren vatan ve millet sevgisidir.

Yukarıdaki incelemeden de anlaşılacağı gibi Kemal Tahir'in romanlarında şahıslar kadrosu toplumun hemen hemen her kesiminden seçilmiştir. Kendini eleştirmekten çekinmeyen, şüpheli, sorgulayıcı ve gerçekçi gözle toplumu süzgeçten geçiren yazarın bir milletin eksik ve yozlaşmış karakterlerini ortaya koyması farklı eleştirilere sebep olmuştur. Köy ve kasaba romanlarında birkaç kişinin abartıyla verildiği söylenebilir fakat yazarın bütün romanlarında verilmek istenen tezler göz önüne alındığında amacın bir toplumu küçük düşürmek yada eksikler çıkarmak olmadığı, yozlaşmaya ve yanlışlara verilen bir tepki olduğu ortaya çıkacaktır. Tesadüflere hayatında yer vermeyen, ideolojik ve ütopyik sanat anlayışına karşı çıkan yazarın edebiyatımızda özgün eserler ortaya koyduğu ve unutulmayacak kahramanlara yer verdiği gözden kaçmamaktadır.

## KAYNAKÇA

### I.KEMAL TAHİR'İN ESERLERİ

#### a. Hikaye ve Romanlar

- Tahir, Kemal: Esir Şehrin İnsanları, Sender Yayınları, İstanbul, 1972  
Tahir, Kemal: Esir Şehrin Mahpusu, Can Yayınları, İstanbul, 1982  
Tahir, Kemal: Yol Ayrımı, Can Yayınları, İstanbul, 1982  
Tahir, Kemal: Hür Şehrin İnsanları I, Tekin Yayınları, İstanbul, 1983  
Tahir, Kemal: Hür Şehrin İnsanları II, Tekin Yayınları, İstanbul, 1983  
Tahir, Kemal: Bir Mülkiyet Kalesi, Tekin Yayınları, İstanbul, 1982  
Tahir, Kemal: Devlet Ana I, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1971  
Tahir, Kemal: Devlet Ana II, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1971  
Tahir, Kemal: Yorgun Savaşçı, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1997  
Tahir, Kemal: Kurt Kanunu, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969  
Tahir, Kemal: Yediçınar Yaylası, Adam Yayınları, İstanbul, 1987  
Tahir, Kemal: Köyün Kamburu, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1970  
Tahir, Kemal: Büyük Mal, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1970  
Tahir, Kemal: Sağırdere, Adam Yayınları, İstanbul, 1995  
Tahir, Kemal: Körduman, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976  
Tahir, Kemal: Rahmet Yolları Kesti, Adam Yayınları, İstanbul, 1997  
Tahir, Kemal: Kelleci Memet, Adam Yayınları, İstanbul, 1982  
Tahir, Kemal: Bozkırdaki Çekirdek, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991  
Tahir, Kemal: Namusçular, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1986  
Tahir, Kemal: Karılar Koşusu, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1990  
Tahir, Kemal: Damağası, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1977  
Tahir, Kemal: Göl İnsanları, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969

#### b. Notlar (Yayına Hazırlayan: Cengiz Yazıcıoğlu)

- Tahir, Kemal: Sanat Edebiyat 1, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989  
Tahir, Kemal: Sanat Edebiyat 2, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989  
Tahir, Kemal: Sanat Edebiyat 3, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989  
Tahir, Kemal: Sanat Edebiyat 4, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1990  
Tahir, Kemal: 1950 Öncesi Şiirler, Ziya İlhan'a Mektuplar, Bağlam Yayınları, İst., 1990  
Tahir, Kemal: 1950 Öncesi Cezaevi Notları, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991  
Tahir, Kemal: Roman Notları 1 (Topal Kasırğa / Darmadağın Olan Devlet), Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991  
Tahir, Kemal: Roman Notları 2 ( Batı Çıkması ), Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991  
Tahir, Kemal: Roman Notları 3 ( Patriot Ömer / Gülen Azap Çıkması ), Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992

Tahir, Kemal: Osmanlılık/Bizans, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992  
Tahir, Kemal: Batılışma, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992  
Tahir, Kemal: Çöküntü, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992  
Tahir, Kemal: Sosyalizm, Toplum ve Gerçek, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993  
Tahir, Kemal: Kitap Notları, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1994

## II. FAYDALANILAN DİĞER KAYNAKLAR

Aktaş, Şerif: Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Birlik Yay., Ankara, 1984  
Aktaş, Şerif: Edebiyatta Üslup ve Problemleri, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993  
Alangu, Tahir: Cumhuriyetten Sonra Hikaye ve Roman 1940-1950, C.III, İstanbul Matb., İstanbul, 1965  
Bozdağ, İsmet: Kemal Tahir'in Sohbetleri, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1980  
Çelik, Naci: "Kemal Tahir İçin Biyografi Çalışması", Türkiye Defteri, sy.6, Nisan 1974  
Enginün, İnci: Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Dergah Yayınları, İstanbul, 2001  
Er, Tülay: "Kemal Tahir'in Eserlerinde Folklorik Özellikler", Folklor / Edebiyat, sy.3, Mayıs-Haziran 1995  
Göçkün, Önder: Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993  
Gögebakan, Turgut: Tarihsel Roman Üzerine, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004  
Hikmet, Nazım: Kemal Tahir'e Mahpushaneden Mektuplar, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1968  
Işıksalan, Nilay: Kemal Tahir'in Tarihi Romanları Üzerine Bir İnceleme, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ( Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1990  
Kabaklı, Ahmet: Türk Edebiyatı, Türk Edebiyatı Vakfı Yay, C.IV, İstanbul, 1994  
Kaplan, Mehmet: Edebiyat Üzerine Araştırmalar 3 (Tip Tahlilleri), Dergah Yayınları, İstanbul, 1985  
Kaplan, Ramazan: Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997  
Kudret, Cevdet: Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman, İnkılap Kitabevi, C.III, İstanbul, 1990  
Kurdakul, Şükran: Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1973  
Kurukafa, Vedat: Kemal Tahir'in Romanları Üzerine Bir İnceleme, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Malatya, 1997  
Moran, Berna: Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış, İletişim Yayınları, C.II, İstanbul, 1994  
Moran, Berna: Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi, Cem Yayınları, İstanbul, 1983  
Naci, Fethi: 100 Soruda Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1981  
Naci, Fethi, On Türk Romanı, Ok Yayınları, İstanbul, 1971  
Necatigil, Behçet: Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü, Varlık Yayınları, İstanbul, 1989  
Necatigil, Behçet, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yayınları, İstanbul, 1998  
Onaran, M, Şerif: "Kurtuluş Savaşı'na Nasıl Bakmalı", Türk Dili, sy.302, Kasım 1976

- Sınar, Alev: Hikaye ve Romanımızda Çocuk (1872-1950), Alfa Basın Yayın Dağıtım, İstanbul, 1997
- Uyguner, Muzaffer: “Namusçular”, Türk Dili, sy. 280, Ocak 1975
- Uyguner, Muzaffer: “Karılar Koğuşu”, Türk Dili, sy. 280, Ocak 1975
- Wellek, Rene-Varren, Austin: Edebiyat Teorisi, çev. Ömer Faruk Huyugüzel, Akademi Kitabevi, İzmir, 1993
- Yavuz, Hilmi: Roman Kavramı ve Türk Romanı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1997
- Yılmaz, Durali: Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990